

ԱՍՏՎԱԾԱՇՆՉԻ ԳՐՔԵՐԻ ՀԱՂ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ԳՐԱԴԱՐԱՆ
ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐՔԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

20

ՎԱՐՂԱՆ ԱՐԵԻԵԼՑԻ
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ
ԹՈՎՄԱ ՄԵԾՈՓԵՑԻ

**ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆՔ
ԴԱՆԻԷԼԻ ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԵԱՆ**

Աշխատասիրողներ՝
Հակոբ Քյոսեյան, Մարթա Արաբյան

Ս. ԷԶՄԻԱԾԻՆ – 2007

ՀՐԱՄԱՆԱԲ

Ն.Ս.Օ.Տ.Տ. ԳԱՐԵԳՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴԻ

ՍՐԲԱԶՆԱԳՈՅՆ ԵՒ ՎԵՀԱՓԱՌ
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Տպագրվում է մեկեանասությամբ՝

.....

Library of Armenian Commentaries on the Books of the Holy Bible

Commentaries on the Books of the Old Testament

20

VARDAN AREVELTSI
HOVHANNES TSORTSORETSI
THOVMA METSOPETSI

**COMMENTARY
ON THE BOOK OF DANIEL**

Holy Etchmiadzin - 2007

By order

of His Holiness KAREKIN II

Supreme Patriarch and
Catholicos of All Armenians

Printed by donations of

.....

ՀՏԴ 25
ԳՄԴ 86.37
Վ - 301

ՎԱՐՂԱՆ ԱՐԵԻԵԼՏԻ ԵՒ ԱՅԼԸ
Վ - 301 ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆՔ ԴԱՆԻԷԼԻ ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԵԱՆ/ Աշխատասիրողներ՝ Հակոբ Քյոսեյան, Մարթա Արաբյան: -Ս. Էջմիածին: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2007, 360 էջ:

ԳՄԴ 86.37

ISBN 978-99930-75-44-8

© Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածին, 2007 թ.

Մատենաշարի գլխավոր խմբագիր՝
ԵԶՆԻԿ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՊԵՏՐՈՍՅԱՆ

Chief editor of the serial publication
ARCHBISHOP YEZNIK PETROSSIAN

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

ՎԱՐԳԱՆ ԱՐԵՎԵԼՅՈՒ, ՀՈՎՀԱՆՆԵՍ ԾՈՐԾՈՐԵՅՈՒ
ԵՎ ԹՈՎՍԱ ՄԵԾՈՓԵՅՈՒ ԳԱՆԻԵԼԻ ՍԱՐԳԱՐԵՈՒԹՅԱՆ
ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

Բնական ու հասկանալի է այն բուռն հետաքրքրությունը, որ միջնադարի քրիստոնեական միտքը ցուցաբերել է վախճանաբանական ակնարկներով ու պատկերներով հարուստ Գանիելի մարգարեության հանդեպ: Նեղի գործունեության, Աստծո Որդու երկրորդ գալստյան, աշխարհի վախճանի վերաբերյալ խորհրդածող աստվածաբանական միտքը արդեն նախանիկիական շրջանում վերլուծում, մեկնաբանում է այս մարգարեությունը: Այն բավական հանգամանալից մեկնաբանության է ենթարկվում Հիպոդիտոս Բոստրացու († 234) կողմից: Իր «Երկխոսություն Ազնոմոնի հետ» երկում Որոզինեսը († 253) օգտագործել է Գանիելի մարգարեության մաս կազմող Շուշանիկի պատմությունը: Այս կապակցությամբ Որոզինեսին հղած նամակում Հուլիոս Աֆրիկացին զարմանքով ասում է, որ այդ պատմությունը պարականոն է, քանզի բացակայում է եբրայական կանոնում, ուստի այն չէր կարելի վկայակոչել: Պատասխան նամակում Որոզինեսը նկատում է, որ պետք է գոյություն ունեցած լիներ նաև Շուշանիկի պատմության եբրայերեն բնագիրը, որովհետև առկա է դրա՝ Թեոդոտիոնի եբրայերենից կատարած հունարեն թարգմանությունը¹: Հետնիկիական հայրերն ու վարդապետները նմանապես պատշաճ վերաբերմունք են ունեցել այս մարգարեության նկատմամբ: Այսօր հայտնի են Եվսեբիոս Կեսարացու († 339), Ս. Աթանաս Ալեքսանդրացու († 373), Գիղիմոս Կույրի († 398), Տիտոս Բոստրացու (Գ.դ.), Ս. Եփրեմ Ասորու († 376), Ապոդինար Լաոդիկեցու, (Գ.դ.), Ս. Հովհան Ոսկեբերանի († 407) և այլոց Գանիելի մարգարեության ամբողջական և հատվածական մեկնությունները²: Հավատացյալ ընթերցողի հոգևոր պահանջմունքներին, մասնավորաբար վախճանաբանական ակնկալություններին գոհացում տալու նպատակով հայ հեղինակ-

¹ Եզնիկ Ծ. վրդ. (այժմ Արքեպս.) Պետրոսյան, Հայրաբանություն, Ա մաս (Բ-Գ դդ.), Ս. Էջմիածին, 1996, էջ 113, 150:

² CPG. 2141 (5), 2556, 3469(5), 3577, 3689, 4448, 4554:

ները ևս անդրադարձել են Դանիելի մարգարեությանը: Մեզ հայտնի առաջին հայ մատենագիրը, որ մեկնել է այս մարգարեությունը Ստեփանոս Սյունեցին († 735) է: Ցավոք մեզ հասել է նրա աշխատության միայն մի փոքրիկ մասը¹: Դանիելի մեկնության հեղինակ է նաև Վարդան Արևելցին († 1271), որ նյութի նկատմամբ ունենալով գերազանցապես ինքնուրույն մոտեցում՝ երկը շարադրել է “շարք” մեկնության սկզբունքով՝ օգտագործելով Հիպոդիտոս Բոստրացու, Եփրեմ Ասորու, Ստեփանոս Սյունեցու և այլոց մեկնությունները²: Սակայն պետք է նկատել, որ Հիպոդիտոսի ու Եփրեմի անունով արձանագրված հատվածները չեն համապատասխանում նրանց համանուն երկերին: Այսպես, եթե եփրեմյան հատվածները սոսկ իմաստային վերապատումն են ասորերեն բնագրի համաբնույթ մասերի³, ապա հիպոդիտոսյան հատվածներն էապես զանազանվում են նրա Դանիելի մեկնության հունարեն բնագրից⁴: Վարդան Արևելցու մեկնությունը շարադրված է Աստվածաշնչի, պատմական անցյալի ռազմաքաղաքական անցուղարձի, մշակույթի, դիցաբանության, վարդապետական աստվածաբանության, հայրախոսական մատենագրության մեջ բավական լայնորեն բացատրված վախճանաբանական ըմբռնումների քաջ իմացությամբ:

Վարդան Արևելցու այս երկասիրության ստեղծումից (1267) 50 տարի չանցած Դանիելի մարգարեությունը մեկնաբանության նյութ է դառնում հայ եկեղեցական մատենագրության մեկ այլ նշանավոր ներկայացուցչի՝ Հովհաննես Երզնկացի-Ծործորեցու համար: Նա աշխատությունը շարադրել է 1316 թ. Ծործորի վանքում՝ Վարդան վարդապետի խնդրանքով: Այս մասին մեկնության հեղինակային հիշատակարանում կարդում ենք. «Ընդ որում և մեզ լիցի մասն անարժանի անձինս սակաւինչ վաստակողի ի բանս սրբոյս՝ նուաստ Յոհաննիսի Եզնկեցոյ, որ և Ծործորեցի կոչեցելոյ՝ վայելել ի փառս շնորհաց նորա հանդերձ կրկին ծնօղօք ի գործեան Հօր ամենակալին և յաւեժախաղաց պարզևս Որդոյն Միածնի Յիսուսի Քրիստոսի Տեառն մերոյ և յովսս սիրոյ մարդա-

¹ Հ. Զյուսեյան, Նշխարներ Ստեփանոս Սյունեցու Հորի և Դանիելի մեկնություններից, «Էջմիածին», 1998, Ա, էջ 95-105:

² «Արդիւնաւոր եւ սուրբ վարդապետին Վարդանայ, սակաւ ինչ վաստակ ի սուրբն Դանիէլ եւ ի նորին մեկնիչսն» տես հետևյալ հրատ. մեջ. Ներսես Լամբրոնացի, Մեկնութիւն ժԲ մարգարէից, աշխատ. Անդրեաս վրդ. Նարինեան, Կ. Պոլիս, 1825-1826, էջ 242-280 (=Վարդան):

³ Տես և հմմտ. Տ. Եփրեմ Տիրինի, Творения, т. 6, М., 1995, с. 51-89:

⁴ Տես Սв. Ефремъ Римскій, Толкование на книгу пророка Даниила, М., 1998:

սեր Հոգւոյն Աստուծոյ, որում վայել է փափք անեզրական և պատիւ վայելչական և գոհութիւն անվախճան այժմ և միշտ:

Եղև աշխատութիւնս մեր ի նպաստատրութենէ Հոգւոյն Սրբոյ և սրբոց հարցն մերոց վարդապետացն առաջնորդաց Հիպոդիտեայ, Եփրեմի և Վարդան վարդապետի և այլոց ի թվիս Հայոց ՉԿԵ (1316)* և ի մարդեղութենէ ամաց Յիսուսի Քրիստոսի ՌՅ(1300) և ԺՁ (16) ամին, գրեալ և յղկեալ ըստ չափու տարագու մտաց մերոց և կշիռ առ Բանին եղեալ զմեկնութիւն ի գաւառս հռչակաւոր Արտագ կոչեցեալ, ի վիճակ սուրբ առաքելոյն Թադէոսի, ընդ հովանեաւ սուրբ Աստուածածնիս Ծործորու կոչեցեալ, ձեռամբ նուաստ սպասաւորի Յոհաննիսի Եզնկեցոյ ի խնդրոյ երբօր մերոյ բանի աշակերտելոյ Վարդան կոչեցեալ վարդապետի և յիշատակ ինձ՝ անարժանիս հոգւոյ և մարմնոյ, այլ և ձեզ մասն եղիցի ընդ յիշման յիշեցելոյս անմոռաց յիշումն Արարչին, որում փառք յաւիտեանս. ամէն»:

Ինչպես նկատում է հեղինակը, մեկնությունը շարադրված է Հիպոդիտես Բուստրացու, Եփրեմ Ասորու, Վարդան Արևելցու և այլոց համաբնույթ երկերի հետևողությամբ: Սակայն համեմատությունը պարզում է, որ Հովհաննես Ծործորեցին իր ձեռքի տակ ունեցել է միայն Վարդան Արևելցու վերոհիշյալ աշխատությունը և այդ հեղինակներից օգտագործել Վարդանի միջնորդությամբ: Փաստական նյութը շարադրելիս Հովհաննես վարդապետն առաջնորդվել է Վարդանի մեկնության մեջ բերված հարուստ նյութով, որդեգրել Վարդանի մտակառուցման կերպը և այլն** : Աղբյուրի օգտագործման եղանակն առավել ակներև դարձնելու նպատակով հանդիպադրենք այս աշխատությունների երեք համապատասխան հատվածները.

* Ինչպես արձանագրում է ակադ. Լ. Խաչիկյանը, «ձեռագրում ընդօրինակողի վրիպումով գրված ՉԿԵ (1318), ուղղում ենք Փրկչական թվականի, մյուս հիշատակարանում առկա տվյալի, ինչպես նաև Գ. Ջարբխանայանի (Պատմութիւն հայ. դպր., էջ 765) հիման վրա»։ Արտագի հայկական իշխանությունը և Ծործորի դպրոցը, ԲՄ, № 11, 1973, էջ 182, ծնթ. 44:

** Խոսելով այս մեկնության մասին՝ Լ. Խաչիկյանը նրանում բերված տարաբնույթ տվյալները ներկայացնում է իբրև «Հին Արևելքի պատմության և առասպելաբանության» վերաբերյալ Ծործորեցու իրազեկության արդյունք (նշվ. աշխ., էջ 181-182): Մինչդեռ դրանք, ինչպես կարելի է դյուրությամբ համոզվել, պարզ բանաբաղումներ են Վարդան Արևելցու համանուն մեկնությունից:

Վարդան Արևելցի

Եւ տարեալ յերկիրն Սենարայ, ուր աշտարակն շինեցին, յոր կայր տուն գանձի Աստուծոյն իւրոյ՝ պատկառելով յանուանէ Տեառն, ոչ առ ի պէտս սպասաւորութեան սեղանոյ իւրոյ, գոր յանդգնեցաւ առնել Բաղտասար որդի նորա, տարաւ զկնի զԴանիէլ որդի Յօհաննիսի՝ որդոյն Յովսիայ թագաւորին և զորդիսն Յովակիմայ զԱնանիա, զԱզարիա, և զՄիսայէլ՝ զհօրեղբօր որդիսն Դանիէլի, ըստ բանին Եսայայ առ Եզեկիայ: Եւ թէպէտ երկու ասաց՝ զայս տեսիլ, առաջին թուի թէ այն է, յետ որոյ իրքն Շուշանայ եղեն, և ընկալաւ դարձեալ զՀոզիան:

Վարդան, 246ա:

Անանիա, որ է շնորհ յԱստուծոյ, Ազարիա՝ Համարձակութիւն Աստուծոյ, Միսայէլ, որ է շուշանայ Աստուծոյ, զի ընկալեալ շնորհս յԱստուծոյ համարձակութիւն մեծ ցուցին ի հաւատս և ի գործս զկամս Աստուծոյ իմաստութեամբ և հանճարով շուշանայով, ըստ որում ցուցին մեծ հանդիսի: Ջորս ջանայ փոփոխել զազդողական անուանս ի Հոզուոյն եղեալ՝ ներքինապետն. Սեղրակ՝ Անվար, Միսայէլ՝ Գեղով, Արեղ՝ Գովաշատ, ըստ իրեանց բառիցն, իսկ Դանիէլ յետոյ թագաւորն եղ Բաղտասար, ըստ անուան Աստուծոյ

Հովհաննես Ծործորեցի

Սենէար դաշտն է, ուր աշտարակն ասի շինեալ, ուր կայր տուն գանձի աստուծոյն իւր, զի պատկառելով յանուանէ Տեառն ոչ էառ ի պէտս սպասաւորութեան սեղանոյ իւրոյ, որպէս յետոյ յանդգնեցաւ Բաղտասար որդի նորա, այլ անդ եղ ի տուն կոռցն: Ուստի թէպէտ Երկրորդ ասաց զայս տեսիլ, սակայն առաջին թուի, թէ է, յետ որոյ իրքն Շուշանայ եղեն, և ընկալաւ Դանիէլ զՀոզիան:

Անանիա՝ Շնորհ Աստուծոյ, Ազարիա՝ Համարձակութիւն Աստուծոյ, և Միսայէլ՝ Շուշանայ Աստուծոյ, զի դատաստանաւ Աստուծոյ ընկալան շնորհս այս և ի համարձակութիւն մեծացուցին ի հաւատս և ի գործս, զկամս Աստուծոյ իմաստիք և հանճարով շուշանայով: Վասն որոյ և մեծաւ հանդիսի միաբանեցան ի միասին:

Եւ եղ նոցա ներքինապետն անուանս Դանիէլի Բաղտասար, և Անանիայի՝ Սեղրակ, և Միսայէլի՝ Միսայէլ, և Ազարիայի՝ Արեղնագով (Ա 7).

իրոյ ի մեկնելն զերազն, զի կամէր
ժառանգ առնել իւր:

Վարդան, 264ա:

Չասողական անուանս ի
հոգւոցն եղեալ ջանայ փոփոխել
ներքինապետն, ըստ իրեանց
բանիցն. Դանիէլ՝ Բաղդասար,
քանզի յետոյ թագաւորն կոչեաց
նմին Բաղդասար, ըստ անուան
իրոյ աստուծոյն և որդւոյն, յոր-
ժամ մեկնեաց զերազն, զի կամե-
ցաւ ժառանգ առնել իւրն: Եւ ներ-
քինապետն գայն այժմ ասէ Բաղ-
տասար, որ լսի գլուխ Բաբելոնի,
իսկ Սեդրակն Անվար թարգմանի
և Միսաքն՝ Գեղով և Գովաշատ՝
Աբեղնագովն:

Եւ կամի զթագաւորն ծանօթ առ-
նել Աստուծոյ և որսալ այսպիսի
բանիւք վասն սրտի քոյ զուարթա-
նալոյ յայտնեցաւ ինձ, և սկսանի
նախ զկիրս սրտի նորա յայտնել:
Խորհուրդ քո, ասէ, մտայոյզ լինէր,
թէ յետ քոյ ո՞ կամի ժառանգել
զթագաւորութիւն քո, զի ասացեալ
է, թէ ըստ յուզման խորհրդոց
ձևանան երազք, և երկիւղն մահու
չտայ հանգչիլ թագաւորաց, որ-
պէս և զքո քուն ի բաց հալածէր
փոփոխմանն կասկած...

Վարդան, 248բ

Նախ զկիրս մտացն յայտ առնէ.
մինչդեռ յարթուն էիր, զի նովաւ և
զքնոյն հաւատարիմ արասցէ, և
ասէ, թէ մտաց քոց տեսիլ այս է.
զի նախ յուզէիր խորհրդով, թէ զի
յետ քո ո՞ կամիցի ժառանգել
զթագաւորութիւն քո, զի երկիւղն
մահու չտա թոյլ հանգչել թագաւո-
րաց, և զի ասացեալ է, թէ բազում
անգամ, ըստ յուզմանց խորհր-
դոցն ձևանան երազքն, այնպէս
ձևացաւ և ի քո միտս ի յայտնու-
թենէն Աստուծոյ, որ զիտակն է
յանդերձելոյն:

Հատվածների համեմատությունից պարզվում է, որ Ծործորեցին,
բառացիորեն հետևելով Վարդանի մտքի ընթացքին, այդուհանդերձ
միշտ չէ, որ պատճենում է այն, այլ հաճախ ետևառաջությամբ շարահ-

յուսորեն վերաձևում է նյութը, վարդանյան խտացումները բացում ոճական հնարքներով:

Ի տարբերություն Վարդան Արևելցու մեկնության, ուր համարյա բացակայում են բնաբանները (դրանք այստեղ հիմնականում ներհյուսված են մեկնաբանությանը) Հովհաննես Ծործորեցու մոտ դրանք բերված են տուն առ տուն, կանոնավոր կերպով՝ մեկնությունից զատված չակերտներով:

Ինչպես երևում է, Վարդան Արևելցու և Հովհաննես Ծործորեցու մեկնություններից հետո ևս հայ իրականության մեջ չի նվազել Դանիելի մարգարեության նկատմամբ եղած հետաքրքրությունը: Այն բավարարելու նպատակով Դանիելի մարգարեությունը մեկնաբանվել է նաև մեծանուն մատենագիր, եկեղեցաքաղաքական մտքի խոշորագույն ներկայացուցիչ Թովմա Մեծոփեցու (1378-1446) կողմից: Ծործորեցու նման նա ևս իր մեկնությունը շարադրել է վարդան Արևելցու համանուն աշխատության հետևողությամբ: Այս մասին հետևյալն ենք կարդում երկի հեղինակային հիշատակարանում. «Արդ, յերեսս անկեալ պաղատիմ քրիստոսասէր եւ վերնակրան եղբարցոյ, յիշեսցիք ի բարին Քրիստոս զմեծ վարժապետն մեր զվարդապետն Վարդան, որ զգիրս Դանիելի մեկնեաց՝ առեալ յԳ (3) մեկնչաց յԵփրեմէ, ի Հիպոդիտեայ հայրապետէն Հռովմայ եւ ի Ստեփաննոս փիլիսոփայէ հայոց, եւ ի մի հաւաքեալ լուսաւորեաց զդասս եկեղեցոյ վարդապետաց ի ՉԺԷ (1268) թվականիս մեր ի կենդանաթաղ գերեզմանի Լուսաւորչին Գրիգորի ի սուրբ Վիրապն սկսեալ եւ ի յԱղչուց վանքն աւարտեալ առաջի սուրբ եւ փառաւորեալ նահատակին Ստեփաննոսի հռիփսիմեանց (sic) քահանային, որոյ յիշատակն արհնութեամբ եղիցի մինչ ի գալուստն Քրիստոսի*»: Եւ ես նուաստս ի մանկունս եկեղեցոյ Թովմա պիտականուն վարդապետս սակաւ մի առի ի գրոց մեկնչացն վասն վարդապետաց եւ գրոց աշակերտաց առձեռն պատրաստ, զի դիւրաւ գրեալ լինի եւ անճաշակ մի՛ լինիցին ի հրեշտականման առն Աստուծոյ Դանիելի»**: Սակայն, պետք է նկատել, որ ի տարբերություն Ծործորեցու Մեծոփեցին, ելնելով իր աշխատության ուսումնագործնական նպատակից («սակաւ մի առի ի գրոց

* Ի դեպ, հիշատակարանային այս տվյալը հաստատում է Վարդան Արևելցու մեկնության շարադրման թվականի եւ տեղի վերաբերյալ եղած տեղեկությունը. տես Փ. Փ. Անթաթյան, Վարդան Արևելցի, գիրք Ա, Եր. 1987, էջ 141:

** ՄՄ ձեռ. 2567, ք. 97բ:

մեկնչացն վասն վարդապետաց եւ գրոց աշակերտաց», «զայս սակաւ նուսխայեցի վասն գրոց աշակերտի») համառոտել է նյութը՝ տեղ-տեղ միայն տալով ինքնուրույն մեկնաբանություն՝ կապված ազգային պատմության տվյալ շրջափուլի որոշ դրվագների հետ: Թովմա Մեծփեցին բարեխղճորեն հիշատակում է իր օգտագործած աղբյուրները («Եւ զայլն տես ի մեկնութիւն սուրբ վարդապետին Վարդանայ»): Բացի Վարդան Արևելցուց նա հիշատակելով օգտագործում է Եղիշեի երկերը, Հակոբ Մծբնա հայրապետի անունով հայտնի Ջգոն գիրքը, Վարդանի կիրառած մեկնություններն ու այլաբնույթ աղբյուրներ: Ինչ վերաբերում է Հովհաննես Ծործորեցու մեկնությանը, ապա պետք է նկատել, որ Մեծփեցին գիտությամբ թե անգիտությամբ չի օգտագործել միարարի համբավ ունեցող Հովհաննես Ծործորեցու մեկնությունը:

Ինչպես պարզում է համեմատությունը, ի տարբերություն Վարդան Արևելցու մեկնության, մյուս աղբյուրներից բերված քաղվածքները բառացի չեն, այլ ինչպես երևում է, ամփոփ վերապատումն են աղբյուրի: Այդ է ցույց տալիս հետևյալ համադրումը.

Ջգոն գիրք

«Դարձեալ Դանիէլ եկաց յաղաթս, եւ աղաթք նորա զբերանս առիւծուցն խցին, եւ զագանք շաղակերք գիրկս արկանէին բազկաք իւրեանց եւ համբարէին զոտս նորա իբրեւ յառնէր Դանիէլ կալ յաղաթս ի զուր անդ՝ տարածեալ զբազուկս իւր ընդ երկինս. տարածանէին զբազուկս իւրեանց ընդ երկինս եւ նոքա նման նորա, եւ եկն էջ առ նոսա, որ ընդունէր զաղաթսն, եխից զբերանս առիւծուցն... Իբրև ննջէր Դանիէլ եւ կամէր ի քուն լինել՝ խոնարհեցուցանէին զանձինս իւրեանց՝ զի ի վերայ նոցա ննջիցէ եւ ոչ ի վերայ երկրի...»

Թովմա մեծփեցի

«Դարձեալ եւ սսէ հայրապետն Յակոբ ի Ջգան գիրքն. Առիւծքն աղաթէին եւ արտասուէին եւ զձեռն տարածէին հետ Դանիէլի, եւ յորժամ ննջէր մինն՝ զմիսն ի բաց խլէր զգլուխն Դանիէլի բարձրներ».

«Գիրք որ կոչի Ջգօն արարեալ
երիցս երանեալ հայրապետին
Մծբին քաղաքի...», Կ.Պոլիս, 1824,
էջ 69-70:

Այսպիսով, Ջգոն գրքից բերված վկայությունը համառոտումն է աղբյուրի համապատասխան մասի: Պարագան նույնն է նաև մյուս աղբյուրներից բերված վկայությունների:

Վարդան Արևելցու Դանիելի մարգարեության մեկնությունը հրատարակվում է ըստ տպագրի և Մաշտոցի անվան Մատենադարանի հետևյալ ձեռագրերի.

A = «Մեկնութիւն սրբոյ երկոտասան մարգարէից՝ արարեալ երանելոյն Ներսիսի Լամբրոնացոյ... յաւելեալ նաեւ ի վերջոյ մեկնութիւն Դանիելի մարգարէի՝ արարեալն Վարդանայ Վանական վարդապետէ՝ համառօտ եւ լուսաւոր մտօք... աշխատասիրութեամբ Տ. Անդրեաս վարդապետի Նարինեան Ակնեցոյ», Կ. Պոլիս, 1826, էջ 242-280, ըստ «հնագոյն» մի գրչագրի (անդ, էջ 4):

B = 4834

Ժողովածու: **Ժամանակ**՝ 1289, 1296 թթ.: **Վայր**՝ Ս. Թեոդորոս վանք (Ճմին գյուղաքաղաք, Ա), Երզնկա (Բ): **Գրիչ**՝ Առաքել (Ա), Հակոբ (Բ): **Ստացող**՝ Ահարոն վրդ. (Ա, Բ): **Կազմող**՝ Սրապիոն եպս.: **Թերթ**՝ 219: **Նյութ**՝ բուրբ: **Մեծություն**՝ 24,5 x 17: **Գրություն**՝ միասյուն: **Գիր**՝ բոլորգիր: **Տող**՝ 25-27: **Բնագիր**՝ թ. 168ա-212ա:

C = 3606

Ժողովածու: **Ժամանակ**՝ 1303 թ.: **Վայր**՝ Նոնոնից վանք, Գայլիձոր, Երզնկա (Բ): **Գրիչ**՝ Թադեոս քին., Մխիթար վրդ: **Ստացող**՝ Հովհաննես վրդ.: **Թերթ**՝ 337: **Նյութ**՝ բուրբ: **Մեծություն**՝ 17 x 12,5: **Գրություն**՝ միասյուն: **Գիր**՝ բոլորգիր: **Տող**՝ 22-23: **Բնագիր**՝ թ. 276ա-336բ:

Հովհաննես Ծործորեցու Դանիելի մարգարեության մեկնությունը հրատարակվում է համաձայն Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի թիվ 1187 ձեռագրի, որ երկը պարունակող երևանյան միակ գրչագիրն է: Այն

Ժողովածոյ է. **Ժամանակ՝** ԺԴ դ.: Գրիչն՝ անհայտ: **Թերթ՝** 383: **Պրակ՝** Ա-ԼԲ x 12 (ԼԱ 11): **Նյութ՝** թուղթ: **Մեծություն՝** 20,8 x 15: **Գրություն՝** երկայուն: **Գիր՝** բոլորգիր: **Տող՝** 31: **Բնագիր՝** թ. 305ա-379ա: Բնագիրը սկզբից և միջից թերի է: Այս փաստի հետ կապված հետևյալ ուշագրավ տողերն ենք կարդում նախագաղափար օրինակի հիշատակարանում. «Որ և Վարդան վաստակեալ ի յահագին ծովուս, կամ յերկրէ յերկինս դիմեալ, տկար ոգով և մարմնով, ցաւօք, և ծերութեամբ ձևն ի Յիսուս կալեալ ի յիւր մերձատր սուրբքն յԵպիփան, յԵփրեմ, յԱթանաս և ի Դանիէլ, զոր ունենն **համառտեալ, կարճատեալ էր** ի մի գիրք յայլ և յայլ տեղիս, որոյ յիշատակն արինութեամբ Սեղբեստրոսի, որ մեզ պատճառ եղև աշխատել և հաւաքել ի մի, թողեալ և յաւելեալ կամաւ ի կարծիս թէ չէ յարմար, թերևս մեր տխմարութեան թուելով, և շատն, զոր նա էր թողեալ և զոր մեք սխալմամբ և չածելով ի յիշումն, զորոց թողութիւն Քրիստոսի սիրովն հայցեմ հանդիպելոցդ...» (242բ-242ա):

Այս հիշատակարանից նախ պարզվում է, որ նախագաղափար օրինակի գրիչը Վարդան Արևելցու և Հովհաննես Ծործորեցու երկերը տարբեր տեղերից ընդօրինակելով զետեղել է մի ձեռագրում, և երկրորդ՝ Դանիելի մեկնությունը գրչի ձեռքը անցել է արդեն **համառտոված** ու տարբեր տեղերից **կրճատված** վիճակում: Ուստի գրիչն այդ մասին տեղյակ է պահում ընթերցողին, որպեսզի վերջինս տվյալ կրճատումները կամ բացթողումները նրա տխմարությանը չվերագրի: Ի դեպ, նույն թերույթն ունեն երուսաղեմյան ձեռագրերը. թիվ 327 (313-390)՝ 1406 թ., թիվ 207(363ա-447ա)՝ 1704-1706 թթ.^{***}:

Այս իրողությունն ինքնին ենթադրել է տալիս, որ ՄՄ թիւ 1187 ձեռագրի նախագաղափար օրինակը եղել է 1406 թվականից առաջ ընդօրինակված մի ձեռագիր, որը գրչագրվել է հակամիարարական միջավայրում կրճատումների ենթարկված բնագրից:

ՄՄ թիվ 1187 ձեռագրում բնագիրն ունի հետևյալ ուղղագրական առանձնահատկությունները. գուսակալ/կուսակալ, երկիղ/երկիւղ, եւթնէրորդ/եօթնէրորդ, հրեայ/հրեայ (բայց՝ հրէից), Նաբոգոդոնոսոր/Նաբուգոդոնոսոր, Պաղտասար/Բաղտասար:

Թովմա Մեծոփեցու Դանիելի մեկնությունը հրատարակվում է ըստ Մաշտոցի անվ. Մատենադարանի հետևյալ երկու ձեռագրերի:

^{***} Տե՛ս **Նորայր եպս. Պողարյան**, Մայր ցուցակ ձեռագրաց սրբոց Յակոբեանց, հտ. Բ, Երուսաղեմ, 1967, էջ 201, նույնը Յտ. Ա, Երուսաղեմ, 1966, էջ 584-585:

A = 2567

Ժողովածու: **Ժամանակ**՝ 1659 թ.: **Վայր**՝ Եդեսիա: **Գրիչ**՝ Գրիգոր Չեյթունցի, Սարգիս: **Թերթ**՝ 140: **Նյութ**՝ թուղթ: **Մեծություն**՝ 18 x 14: **Գրություն**՝ միասյուն: **Գիր**՝ նոտրգիր: Տող՝ 29-32: **Բնագիր**՝ թ. 84բ-97բ:

B = 1134

Ժողովածու: **Ժամանակ**՝ 1695 թ.: **Գրիչ**՝ Մանվել աբղ.: Կազմող, ստացող՝ Մարգարե Ապուչեղցի: **Թերթ**՝ 186: **Նյութ**՝ թուղթ: **Մեծություն**՝ 15x10,4: Գրություն՝ միասյուն: **Գիր**՝ նոտրգիր: Տող՝ 14-19: **Բնագիր**՝ թ. 81ա-125ա:****

Ինչպես Աստվածաշնչից, այնպես էլ Վարդան Արևելցու Դանիելի մարգարեության մեկնությունից կատարված բառացի վկայաբաղումները ներկայացված են չակերտների մեջ:

ՀԱԿՈՒՔ ՔՅՈՍԵՅԱՆ

**** ՄՄ ձեռագրերի նկարագրությունն ըստ Յուզակ ձեռագրաց Մաշտոցի անվան Մատենադարանի, Հտ. Ա., կազմեցին Օ. Եզանյան, Ա. Չեյթունյան, Փ. Անթաբյան, խմբագրությամբ Լ. Խաչիկյանի, Ս. Մնացականյանի, Եր. 1965, էջ 484, 496, 827, 1049, 1297:

Արդիւնաւոր եւ սուրբ վարդապետին Վարդանայ սակաւ
ինչ վաստակ ի սուրբն Դանիէլ¹

Հոգեւոր սուրբ եւ մաքուր եղբարք² եւ որդեակք յաւժարեցին
զհեռաւորութիւնս³ մեր մերձ⁴ տանել մերձաւորաց Հոգւոյն⁵ եւ
զտկարութիւնս մեր զաւրացուցանել Տերամբ զաւրացելովքն եւ
զհիւանդութիւնս մեր բժշկել վարժեցելովքն ի բժշկապետէն Աս-
տուծոյ⁶ մերոյ: Որոց⁷ մի է⁸ եւ⁹ եղբայրն մեր՝ Գրիգոր վարդա-
պետն,¹⁰ եւ այլք,¹¹ որք¹² կամեցան վաստակել զմեզ¹³ մեծ յուսով ի
բաղձալին Ամենասուրբ Հոգին¹⁴ եւ ի ցանկալին հոգեղէն
զուարթնոցն¹⁵ ի յարդարն¹⁶ եւ ի մեծն Դանիէլ, առաջնորդ ունե-
լով եւ ճրագ ճանապարհի զաստուածընկալ լուսաւորիչն¹⁷ այսմ
մատենի՝ զսքանչելին զսուրբն Եփրեմ,¹⁸ եւ զսուրբն¹⁹ Հիպողա-
տէս²⁰ Հռոմայ հայրապետն,²¹ եւ զզարդու զաւակն Հայաստա-
նեայցս²² զպսակեալն զսուրբն²³ Ստեփաննոս Սիւնեցին,²⁴ առըն-

¹ B Դանիէլ եւ ի նորին մեկնիչսն

² BC Սերձաւորք մեր և եղբարք *փխ*. Հոգւոր սուրբ և մաքուր եղբարք

³ C զհեռաւորութիւնսն

⁴ C առ մերձ

⁵ BC հոգւոյն Աստուծոյ

⁶ B Յիսուսի Աստուծոյ. C Յիսուսի Աստուծոյն

⁷ B յորոց

⁸ B մի է քաւիչ

⁹ B *չիք* եւ:

¹⁰ B վարդապետն սանահնեցի

¹¹ B այլք ընդ նմա

¹² C վասն որոյ եղբարք որ ընդ մեզ են *փխ*. որոց մի է և եղբայրն մեր Գրիգոր
վարդապետն և այլք, որք

¹³ BC մեզ

¹⁴ C Հոգւոյն

¹⁵ C զուարթնոց

¹⁶ BC ի յարդար

¹⁷ BC լուսաւորիչքն

¹⁸ BC զսքանչելի ասորին զԵփրեմ *փխ*. զսքանչելին զսուրբն Եփրեմ

¹⁹ BC *չիք*

²⁰ BC զՀիպողիտա

²¹ B հայրապետ

²² BC հայաստանեայցս եկեղեցոյ *փխ*. Հայաստանեայցս

²³ BC *չիք* զսուրբն

²⁴ B Ստեփանոս Սիւնեա. C Ստեփանոս Սիւնեցի *փխ*. Ստեփանոս Սիւնեցին

Թեր¹ դնել զաստ եւ անդ բանս² նոցա՝ չառնելով վաստակ զուսումնասէրսն, որ³ գան զհետ մեր, եւ⁴ զի ի⁵ յարձակմանէ նշուլից⁶ լուսոյ նոցա տեսցուք ինչ եւ դիցուք ի փառս Աստուծոյ եւ ի զուարճացումն զարմից⁷ Սիոնի եւ ի յոյս քաւութեան դժուարալուաց իմոցն մեղաց:

Ի Դաւիթիւ յարգարէի մեկնութեան

Դանիէլ ի նոցանէ էր,⁸ «գորս ոչ արժէ աշխարհ» (Եբր. ԺԱ 38), ըստ Պաւղոսի ասիցն,⁹ որ Քրիստոսին խաւսէր: Զորոյ նշանակն յայտնապէս եցոյց՝ ասելովն, թէ՛ «Խցին զբերանս առիւծուց» (Եբր. ԺԱ 33), որոց¹⁰ առաջին սա կարողացաւ մի անգամ եւ միւս անգամ:

Եւ յիրաւի, անզուգելիք են աշխարհի սուրբքն,¹¹ զի «յառաջ քան զլինիլն¹² աշխարհի ընտրեցան յԱրարչէն» (Ռմմտ. Յովն. ԺԵ 19): Եւ աշխարհ վասն նոցա եղեւ, զի եւ հիմունք իսկ են աշխարհի, ըստ Դաւթի ասիցն,¹³ թէ՛ «Անսահման ծովէ Հոգւոյն երեւեցան մեզ աղբիւր¹⁴ մարգարէքն եւ յայտնեցան, թէ եւ հիմունք եւս են¹⁵ աշխարհի» (Ռմմտ. Սաղմ. ԶԶ 2): Որ եւս¹⁶ մեծացեալ եղեն եւ կարգեցան ընդ առաքեալսն, «որոց երանեցան աչք եւ ականջք» (Ռմմտ. Մատթ. ԺԳ 16):

Ընդ նոսա հանդիսացեալ՝ մտին ի հիմունս սուրբ եկեղեցւոյ՝ ըստ ասելոյն. «Զորս եդ Աստուած յեկեղեցւոջ, նախ¹⁷ զառա-

¹ BC առընթեր միմեանց

² BC գտեալ բանս

³ C որք

⁴ BC եւ է

⁵ C չիք ի:

⁶ C նշուլից

⁷ BC զարմիցդ

⁸ BC է

⁹ C ասելոյն

¹⁰ B որոյ

¹¹ C սուրբք

¹² BC զլինելն

¹³ BC Դաւթա ասելոյն *փյւ*. Դաւթի ասիցն

¹⁴ BC աղբիւրք

¹⁵ C եւ սիւնք *փյւ*. եւս են

¹⁶ C որ եւ

¹⁷ BC այս են

քեալսն¹, երկրորդ² զմարգարէսն»³ (Ա, Կորնթ. ԺԲ 28): Եւ դարձեալ, թէ⁴ «Շինեալք ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից» (Եփես. Բ 20):

Որ եւ յամենեսեան ի նոսա երեւի ճոխ եւ ճառագայթարձակ լուսով⁵ մեծն Դանիէլ՝ մաքուր հոգևով, անարատ մարմնով, յերեւելի տանէ յարքայական⁶ գահոյից, յերեւանէ աշխարհէ,⁷ որպէս⁸ յեզերաց մինչեւ⁹ ի ծագս տիեզերաց գովեալ եւ գգուեալ յանմարմին զուարթնոցն,¹⁰ տաճար Աստուծոյ¹¹ եւ բնակարան կենդանարար Հոգւոյն¹²:

Եւ¹³ երագագիր դպիր խորհրդոցն Յիսուսի, գեղեցիկ զնա գրելով քան զամենայն որդիս Ադամայ, ի բազում խորհուրդս խորինս, ի¹⁴ յառակս հանճարոյ արժանաւոր տեսեանց¹⁵ եւ յայտնութեան զարմանալեաց եւ սքանչելեաց Աստուծոյ ամենայն դարուց եւ ժամանակաց, զոր¹⁶ եւ գիրքս այս պարունակեալ ունի յինքեան,¹⁷ որոց արժանի լիցուք տեսեան եւ իմացման նորին սուրբ աղաւթիւքն¹⁸ յստակ հոգևով,¹⁹ անմառախուղ խորհրդով, անժանգ զգայարանաւք, մանաւանդ աներկմիտ հաւատով եւ անդանդաղ մարմնով ի փառս Աստուծոյ եւ յաւգուտ անձանցն եւ այլոցն²⁰ անմոլար ուղեգնացութեամբ անխոտոր յաջ եւ յահեակ:

¹ BC առաքեալք

² B եւ փիս. երկրորդ. C չիք երկրորդ:

³ B մարգարէ. C մարգարէք

⁴ C եթէ

⁵ BC ճոխ եւ ճառագայթարձակ լուսով երեւի փիս. երեւի ճոխ եւ ճառագայթարձակ լուսով

⁶ B յարքունական

⁷ B յերեւանի աշխարհի փիս. յերեւանէ աշխարհէ. C չիք աշխարհէ:

⁸ BC չիք որպէս:

⁹ C մինչ

¹⁰ BC զուարթնոց

¹¹ BC Աստուծոյ կենդանւոյ

¹² B Սուրբ Հոգւոյն

¹³ C եւս

¹⁴ BC եւ

¹⁵ BC տեսեան

¹⁶ C գորս

¹⁷ B յինքեանս

¹⁸ BC աղաւթիւք

¹⁹ C հոգւով եւ

²⁰ B անձանց եւ այլոց. C այլոց անձանց փիս. անձանցն եւ այլոցն

Ասաց ոմն յառաջնոցն, թէ արդարոցն ծնողք,¹ յԱստուծոյ առեալ շնորհս մարգարէի, մարգարէաբար կոչէին² անուանս որդւոցն, որպէս եւ հայրն Նոյի՝ Ղամէք, ի կոչելն զանուն որդւոյն Նոյ, որ է հանգիստ, ասաց. «Սա հանգուսցէ զմեզ ի տրամութեանց եւ յերկրէ, զոր անէծ Տէր Աստուած» (ԾԱՆՊ. Ե 29):

Նոյնպէս եւ սրբոյս այսորիկ հայրն, զոր ասեն Յաւհաննէս,³ կոչեաց զանուն նորա⁴ Դանիէլ, որ ասի դատաստան Աստուծոյ, որ եւ արդեամբ⁵ իսկ ցուցաւ ի սա: Ոչ միայն, զի յԱստուծոյ Հոգւոյն առեալ՝ արար դատաստան ի մէջ Շուշանայ եւ ծերոցն, այլ եւ զի⁶ յայտնեաց զանճառելի գալուստն Աստուծոյ զառաջինն եւ զերկրորդն եւս. «Ի դատաստան հրով եւ հրեշտակաց⁷ անբաւից բազմութեամբ ընդ ամպս երկնից եկեալ իբրեւ Որդի մարդոյ:⁸ Աթոռք⁹ արկեալ լինէին դատաստանի, եւ Հինաւուրցն նստէր այլովքն հանդերձ» (տե՛ս Դաճ. Է՝ 13):

Որ եւ սկիզբն առնէ Հոգին Սուրբ ի վերայ¹⁰ յայտնութեանս Դանիէլի եւ մարգարէանալոյ սորա այսպէս.¹¹

Եւ¹² եղեւ այր մի՝¹³ բնակեալ¹⁴ ի Բաբելոն (ԺԳ. 1):

Եւ զանուն առն եւ զկնոջն եւ¹⁵ զարդարութենէ, զի յայտ արասցէ, թէ ի բարի յարմատոյ¹⁶ բարի շառաւիղք էին եւ արժանիք էին այսպէս¹⁷ սքանչելեաց երեւել առ նոսա, զի եւ ինքեանք իսկ

¹ BC ծնողքն

² BC կոչեն

³ B Յովհաննէս

⁴ BC սորա

⁵ BC արդեամբք

⁶ BC այլ զի եւ *փխ.* այլեւ զի

⁷ C հրեշտակաւք

⁸ BC զորդի մարդոյ *փխ.* որդի մարդոյ

⁹ BC եւ աթոռք աստ

¹⁰ B վերայ *փխ.* ի վերայ

¹¹ BC այսպիսի

¹² BC *չիք* եւ:

¹³ BC այր մի աստ

¹⁴ BC *չիք* բնակեալ:

¹⁵ BC զծնողացն

¹⁶ B բարի արմատոյ *փխ.* ի բարի յարմատոյ

¹⁷ BC այսպիսի

արդարք էին եւ սնունդ¹ ւարինացն Մովսէսի:

Որպէս Հոգին Սուրբ էջ ի վերայ տեառն Ներսէսի աւ-
ծութեանն, եւ ի սուրբ պատարագին սրբոյն Բարսղի տեսիլս այս
երեւէին²: Եւ չլինէր խափան աւտար երկիրն եւ հեռանալն ի Պա-
ղեստինոյ³ եւ ի տաճարէն, անցանելոյ ընդ⁴ ւարէնսն լաւացն եւ
արիագունիցն,⁵ անպատասխանի առնելով զծոյլսն եւ զթերահա-
ւատսն, որ պատճառեն զպատճառս մեղաց, մարդոյ եւ ո՛չ Աս-
տուծոյ կարեն իրաւ երեւիլ⁶:

Թուի այրն ի ցեղէն Յուդայ, եւ կինն՝ Շուշան, ի նմին տանէ,
ընդ որս գայր արեգակն արդար,⁷ որոյ նշոյլք⁸ փայլեալ⁹ ըստ ժա-
մանակի յարժանաւոր նախնիսն Տեառն, եւ յաղագս նորա¹⁰ խնա-
յեալ լինէր ազգն բովանդակ, թէպէտ յաճախէր ի նոսա ապստամ-
բութիւն եւ չարութիւն,¹¹ յաղագս որոյ խրատեալ լինէին գերու-
թեամբ եւ պէսպէս պատուհասիւք եւ ոչ իսպառ կորուսեալք ըստ
արժանեաց¹² իւրեանց:

Այլ¹³ «մեծատուն յոյժ» ասելն¹⁴ «եւ բուրաստան ունել եւ
զբաւսնուլ ի նմա» (տե՛ս Դաճ. ԺԳ. 3) ցուցանէ զԱստուծոյ դատաս-
տանին զանհասութիւն,¹⁵ զի եւ ի¹⁶ պատուհասն լի է ողորմու-
թեամբ՝ «զնելով զնոսա ի գթութիւնս առաջի ամենայն¹⁷ գերչաց¹⁸

¹ Եւ սնունդք

² Եւ չլիք Որպէս Հոգին Սուրբ ... երեւէին:

³ Եւ ի Պաղեստին

⁴ Եւ ըստ

⁵ Եւ արուորագունիցն

⁶ Եւ երեւել

⁷ Եւ արդարութեան

⁸ Եւ նշոյլքն

⁹ Եւ փայլէին

¹⁰ Եւ նոցա

¹¹ Եւ ապստամբութիւնն եւ չարութիւնն *փիս*. ապստամբութիւն եւ չարութիւն

¹² Եւ արժանեացն

¹³ Եւ այլեւ

¹⁴ Եւ ասելն յոյժ *փիս*. յոյժ ասելն

¹⁵ Եւ անհասութիւնն

¹⁶ Եւ չլիք ի:

¹⁷ Եւ չլիք ամենայն:

¹⁸ Եւ գերչացն

նոցա»¹ (Սաղմ. ԾՁ 46), ընդարձակել² նոցա, տալ³ նոցա⁴ նիւթս փարթամութեան եւ զբաւսանք⁵:

Այլեւ սոքա, արդարք գոլով, լուան յԵրեմիայ մարգարէէ,⁶ որ ասէր եւ գրէր. «Ի Բաբելոն⁷ շինել տունս եւ բնակիլ⁸ ի նմա,⁹ տնկել այգի եւ ձիթենի¹⁰ եւ ուտել զպտուղ¹¹ նոցա» (տե՛ս Երեմ. ԻԹ 5): Զի եաւթանասուն¹² ամ մնալոց էին անդէն՝ ըստ վճռին, որ է ժամանակ կենաց մարդոյ ի Դաւթայ ասացեալ (հմմտ. Սաղմ. ՁԹ 10):

Որում հաւատացեալ Յովակիմայ՝ յաջողելովն¹³ Աստուծոյ շինեաց տունս եւ տնկեաց բուրաստանս եւ վայելէր ամենայն գերելովքն, որ¹⁴ գային առ նա՝ ի միսիթարել եւ ի¹⁵ սրբել զարտասուս¹⁶ իւրեանց ի վտանգից նշդեհութեան¹⁷ գերութեանն: Որպէս եւ ասէ,¹⁸ թէ՛

Փառաւորագոյն քան զամենայն էր¹⁹ այրն (ԺԳ 4):

Յայտ է, թէ՛²⁰ վասն այնորիկ, զի զաւրհնութիւն աւրինացն առաւել ունէր, քան զամենայն²¹: Եւ զի ասէ.

Երեսեցան երկու ծերք, զոր²² խաւսեցաւ Տէր, թէ՛ ել անարեւուոթիւն

¹ BC *չիք* նոցա:

² C ընդ յարձակել

³ BC եւ տալ

⁴ BC *չիք* նոցա:

⁵ BC զբաւսանլոյ

⁶ B Երեմիա մարգարէին. C Երեմիայի մարգարէի *փիւ*. յԵրեմիայ մարգարէէ

⁷ C ի Բաբելովն

⁸ B բնակել

⁹ BC ի նոսա

¹⁰ BC այգիս եւ ձիթենիս *փիւ*. այգի եւ ձիթենի

¹¹ BC զպտուղս

¹² BC ԳՅ (70)

¹³ BC աջողելովն

¹⁴ B որք

¹⁵ C *չիք* ի:

¹⁶ C զարտասուսս

¹⁷ B նժդեհութեան. C նշդեհութեան

¹⁸ B ասէր

¹⁹ BC զամենեսեան էր

²⁰ BC *չիք* թէ:

²¹ BC զամենեսեան

²² BC զորոց

ծերոցն,¹ որք համարէին առաջնորդել ժողովրդեան»² (ԺԳ.5):

Եւ քննելի է, թէ ո՞րք են³ սոքա, եւ յո՞րք⁴ ձեռն խաւսեցաւ Տէր, եւ զի՞նչ են⁵ խաւսեցեալ բանքն:

Երեւին անուանք սոցա եւ Տեառն եւ⁶ խաւսք վասն սոցա ի միջոց⁷ մարգարէութեան⁸ Երեմիայի,⁹ որ ասէ. «Այսպէս ասէ Տէր զաւրուութեանց՝ Աստուած Իսրայէլի,¹⁰ ի վերայ Աքիաբայ՝¹¹ որդւոյ Ուղկեայ,¹² եւ ի վերայ¹³ Սեղեկիայ՝ որդւոյ Մայասայ,¹⁴ որ մարգարէացան¹⁵ ձեզ յանուն իմ զուր. «Ահաւասիկ ես տաց¹⁶ զնոսա ի ձեռս Նաբուքոդոնոսորայ արքային բաբելացւոց, եւ սատակեսցէ¹⁷ զնոսա առաջի աչաց ձերոց»: Եւ առցեն ի նոցանէ¹⁸ անէծս ի մէջ ամենայն¹⁹ գերութեանն²⁰ Յուդայ,²¹ որ է ի Բաբելոն, եւ ասացեն. «Արացէ զքեզ²² Տէր, որպէս արար Աքիաբայ²³ եւ Սեղեկիայ,²⁴ եւ²⁵ զորս տապակեաց արքայն բաբելացւոց²⁶ ի հոլը»: Վասն²⁷ զի գործեցին զանաւրէնու-

¹ C ի ծերոցն

² BC ժողովրդեանն

³ BC էին

⁴ C յոյց

⁵ BC էին

⁶ BC *չիք* եւ:

⁷ BC ի միջոցի

⁸ BC մարգարտութեանն

⁹ C Երեմիա

¹⁰ B Իսրայիլի

¹¹ B Աքաաբու. C Աքաիայ

¹² B Կովղեա. C *չիք* որդւոյ Ուղկեայ

¹³ C *չիք* եւ ի վերայ

¹⁴ B Մասիա. C որդւոյ Մասեայ Սեղեկիա *փիս*. Սեղեկիայ որդւոյ Մայասայ

¹⁵ BC մարգարտեանն

¹⁶ BC տամ *փիս* ես տաց

¹⁷ C սատակեսցեն

¹⁸ BC *չիք* ի նոցանէ

¹⁹ BC *չիք* ամենայն:

²⁰ C գերութեան

²¹ BC բաբելացւոց

²² BC քեզ

²³ C Աքաիայ

²⁴ B Աքիա Սեղեկիա *փիս*. Աքիաբայ եւ Սեղեկիայ

²⁵ BC *չիք* եւ

²⁶ BC Նաբուգոդոնոսոր *փիս*. արքայն բաբելացւոց

²⁷ BC *չիք* վասն:

թիւնս¹ յիսրայէլի. եւ² շնային ընդ կանայս քաղաքայնոց իւրեանց եւ խաւսէին պատգամս յանուն իմ սուտ, զոր ոչ հրամայեցի նոցա,³ եւ անիրաւս գտանէին⁴ (Երեմ. ԻԹ 21-23): Յայտնապէս զսոցանէ ասէ, զի յԱստուծոյ են⁵ անուանք սոցա⁶: Եւ մարգարէութիւն⁷ սուտ շատ ինչ ասէին վասն ազահութեանն⁸ եւ որովայնամորտութեան, եւ վասն շնալոյն⁹ ընդ կանայսն ասէին,¹⁰ թէ¹¹ «Քրիստոս¹² ի մէնջ՝ ի ծերոցս ծնանելոց է»,¹³ զի դիւրաւ հաւանեացին այնու յուսով, զի թաքուցանէին զասելն Եսայեայ, թէ՛ «Ի կուսէ ծնցի եւ էմմանուէլ կոչեսցի» (Յմմտ. Ես. Է 14):

Այսպիսի¹⁴ ախտիւ եւ ընդ պարկեշտին Շուշանայ կամէին լինել՝ զաղտ յիրերաց սպասեալ¹⁵ դիպող աւուր, եւ իբրեւ գտին զաւրն, մեկնեցան ի միմեանց¹⁶ գնալ ի տուն՝ խաբելով զմիմեանս, եւ դարձեալ եկին երկոքին¹⁷ ի դիտանոց տեղի՝ աչել զՇուշան, յայտնեցին¹⁸ զախտն միմեանց եւ յուսացան երկոքինն կատարել¹⁹ ի միասին, զոր առանձինն տկարանային,²⁰ զի դարձուցեալ էին²¹ զողիս²² յետս²³ յԱստուծոյ՝ կարծելով, թէ չէ իրաւ ա-

¹ BC անաւրեւութիւն

² BC զի

³ BC *չիք* զոր ոչ ... նոցա:

⁴ BC դատէին

⁵ BC այս էին

⁶ BC նոցա

⁷ C մարգարտութիւնս

⁸ BC ազահութեան

⁹ C շնալոյ

¹⁰ C եւ ասէին

¹¹ C *չիք* թէ:

¹² C Քրիստոսն

¹³ BC է ծնանելոց

¹⁴ BC որով

¹⁵ BC սպասել

¹⁶ C *չիք* ի միմեանց:

¹⁷ B երկոքեանն. C երկոքեան

¹⁸ BC եւ յայտնեցին

¹⁹ BC կատարել երկուքն *չիս*. երկոքինն կատարել

²⁰ BC անկարանային

²¹ C դարձուցանէին

²² B զողիսն. C զողիսն

²³ BC *չիք* յետս:

սելն Դաւթի. «Ո՞վ է որպէս Տէր¹ ի բարձունս բնակեալ² [եւ զխոնարհս տեսանէ յերկինս եւ յերկրի»]³ (Սաղմ. ԾԺԲ 6): Այն, որ արար զմարդն ի⁴ պատկեր իւր հոգևով եւ զշինուածս⁵ մարմնոյն⁶ այնպիսի,⁷ որ միշտ յերկինս հայելով՝ ահ կալցի զնա ի դատաստանաց անտի, յորմէ անկաւ սատանայ, որ ծածկեաց զաչս⁸ չհայել ի Տէր իւր:

Եւ⁹ զի աղջկունք¹⁰ փակեցին զդուրս¹¹ կոյս՝ յելանելն զբանալին¹² առընթեր փակին եղեալ, որ դիւրին էր արտաքուստ առնուլ նոցա¹³ ի դառնալն, ծերքն առին զայն¹⁴ եւ ասէին.

Ահա դուրքս փակեալ է,¹⁵ եւ ոչ ոք է, որ տեսանէ (ԺԳ 20):

Իբր թէ¹⁶ ոչ¹⁷ Աստուած՝ այն, որ տեսանէ եւ քննէ զսիրտս: Որ եւ յանդիմանեալք եղեն յողջախոհէն, որ ասէրն.¹⁸

Լաւ է իմձ մեռանելն¹⁹ ի ձեռաց ձերոց, քան թէ մեղաց անաջի Տեառն՝ տեսողիմ զամենայն (ԺԳ 23):

Եւ ճչեաց²⁰ աւգնել իւրն՝ նախ առ Աստուած աղաղակելով, զի կամէին²¹ բռնադատել յակամայս, զոր լուեալ Աստուծոյ՝ պա-

¹ BC Տէր Աստուած մեր

² C բնակէ

³ B կրճտ. C կրճտ.

⁴ BC չիք ի:

⁵ BC զշինուած

⁶ C մարմնոյ

⁷ C այնպիսւոյն

⁸ C զաչսն

⁹ C չիք եւ:

¹⁰ BC աղջկունքն

¹¹ BC ի դուրս

¹² B եւ զբանալին

¹³ B առնուլ նոցա արտաքուստ. C առնուլ արտաքուստ *փիս*. արտաքուստ առնուլ նոցա

¹⁴ BC զայն յինքեանս

¹⁵ BC փակեալ են

¹⁶ B թէ եւ

¹⁷ C եւ ոչ

¹⁸ B որ ասէ. C որ ասէր

¹⁹ BC մեռանել

²⁰ C ճչեցին

²¹ C չիք աւգնել իւրն ... կամէին:

Հեաց զաւգնելն ի¹ դիպող ժամու եւ մեծի հանդիսի²:

Իսկ ընտանիք³ պատկառեցին մտանել, այլ ընդ որմովն⁴ ալանէին,⁵ զի ծերոց⁶ աղաղակն կից Շուշանայ ծածկեաց զբանն, թէ՛ աւգնեցէ՛ք, որ⁷ փութով բացին զդուռն՝ ի⁸ հաւանեցուցանել, թէ՛

Պատանին եբաց⁹ եւ փախեաւ՝ ուժգին գոլով քան զմեզ (ԺԳ 39):

Որք ի լսելն զամաւթի հարան, որով պարծէին վասն պարկեշտութեանն, զի ոչ էր լեալ ի Շուշանայ¹⁰ այնպիսի կարծիք: Եւ¹¹ զի ծերք եւ դատաւորք էին, ի կարծիս հաւատալոյ անկան եւ լուռ եղեն¹² ընտանիքն, նոյնպէս եւ պատկառոտն լուռ եղեալ՝ մնայր հաւատարիմ Վկային, որոյ առաջի ոչ մեղաւ:

Եւ¹³ եղեւ աւր ժողովելոյ¹⁴ ըստ սովորութեանն, եւ գործեցաւ ատեանն,¹⁵ եւ ծերքն եկին՝ անաւրէն մտաւք սպանանել¹⁶ եւ ո՛չ ըստ աւրինացն, իբրու¹⁷ հրամայեալ էր¹⁸ Տէրն,¹⁹ վասն որոյ եւ այլ եւս ախտի վասն²⁰ վկայէ նոցա²¹ գիրն²²: Որ եւ եկեալ իւրքն ամենայն կացին.²³ հրամայեաց,²⁴ ասէ՛ հոլանի առնել զնա²⁵ մերկա-

¹ BC *չիք* ի:

² B հանդիսին

³ BC ընտանիքն

⁴ BC որմովքն

⁵ B անցանէին

⁶ BC ծերոցն

⁷ BC որք

⁸ BC առ ի

⁹ C էր

¹⁰ BC ի Շուշան

¹¹ B *չիք* եւ

¹² B են

¹³ BC *չիք* եւ:

¹⁴ BC ժողովոյ

¹⁵ BC ատեան

¹⁶ C սպանանել զշուշ.

¹⁷ C իբր հրեայքն

¹⁸ B հրամայեաց. C *չիք* էր:

¹⁹ C զՏէրն

²⁰ BC *չիք* վասն:

²¹ BC *չիք* նոցա:

²² BC գիրն շարժել ի նոսա յայնպիսի աղիտաշարժ ժամու

²³ B կահն. C լային

²⁴ BC հրամայեցին

²⁵ BC զՇուշան

նալ զգլուխն եւ զղէմսն,¹ զի լցցին գեղով նորա, որ եղեւ պատ-
ճառ լնուլ զնոսա² յաւիտենից ամաւթովն³ աստի եւ անտի: Ոչ
միայն զամաւթն, այլ եւ զմահն, որ⁴ Շուշանայ կամեցան. քանզի
եղին ձեռս⁵ ի վերայ գլխոյն Շուշանայ, եւ այն եւս ախտիւ, թէ-
պէտ թուէր ըստ աւրինացն առնել, որ ասէր, թէ՝ «Գիտակքն մե-
ղաց զիցեն⁶ ձեռս⁷ ի վերայ յանցաւորին՝ որպէս ի վերայ զոհին»
(տե՛ս Բ Օր. ԺԷ, 7, ԺԹ 15):

[Յորժամ մատուցանէին զոհ, զձեռսն ի վերայ զնելով ի
հինն]⁸ խոստովանէին զմեղսն⁹ [եւ ասէին, թէ՝ այս գործոյ տէրն
եմ,]¹⁰ իբր թէ¹¹ այն զոհ¹² Աստուծոյ, որ ոչ թաքուցանէ զյանցա-
ւորն եւ քաւի վասն այնորիկ. եւ դարձեալ՝ «Թէ սուտ վկայէ,
ինքն լիցի արիւնապարտ». որպէս եւ¹³ սոցա զիպաւ¹⁴ ի¹⁵ յասելն
զբանս¹⁶ կարկատունս:

Շուշան յերկինս հայեր¹⁷ (ԺԳ 35):

Ջի սիրտ նորա յուսացեալ էր ի Տէր, որում չէր մեղուցեալ.
ըստ որում¹⁸ ի հաւատալ ատենին իբր ձերոց եւ իրաւադատից՝
ձայն¹⁹ արձակեաց, թէ²⁰

¹ BC գրէմս

² B նոցա

³ B ամաւթով

⁴ BC գոր

⁵ C ձեռն

⁶ BC դնիցեն

⁷ BC զձեռս

⁸ BC չիք Յորժամ մատուցանէին...ի հին:

⁹ BC զմեղս

¹⁰ BC չիք եւ ասէին ... եմ

¹¹ C իբր թէ եւ

¹² BC զոհ է

¹³ C որ

¹⁴ BC դիպեցաւ

¹⁵ B չիք ի:

¹⁶ BC զբանսն

¹⁷ B նաեր

¹⁸ BC ըստ որում եւ

¹⁹ BC ձայն եւս

²⁰ C եթէ

Սո՛ւտ ասեմ, եւ ի¹ զոր մեռանիմ. ո՛չ ինչ² գործեցի, զոր ասեմն (ԺԳ 43):

Զի մի՛ դայթազղեսցի³ ատեանն, եւ ամաչեսցեն ակրինապա՜հ ծնողքն եւ ազգատոհմն:⁵ Որում լուաւ Արդարադատն եւ որ «զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ եւ⁶ աղաւթից նոցա լսէ եւ կեցուցանէ զնոսա»⁷ (Սաղմ. ԾԽԴ 19):

Զի միանշդեռ տանէիմ ի մահում⁸ տեղի, զարթոյց Աստուած յերկայնմտութեանն⁹ միանչեւ ցայն վայր՝ զհոգիմ վրէժխնդրութեան ի վերայ մանկան միոյ տղայոյ, որում անունն էր Դանիէլ,¹⁰ զի ծերքն այնպիսիք գտան (ԺԳ 45):

Իբրեւ¹¹ խափանէր մեռանիլն¹² Իսահակայ, մինչ յայտնի եղեւ սէրն Աստուծոյ առ Աբրահամ, որպէս եւ¹³ Դանիէլ ըստ անուանն արասցէ դատաստան, որպէս եւ ասէր.¹⁴

Անպարտ եմ եւ յարեմէ դորա¹⁵ (ԺԳ 46):

Իբր թէ¹⁶ յամենայն Իսրայէլէ առնու Աստուած զվրէժ անպարտ սպանելոցն,¹⁷ եթէ¹⁸ ոչ նախ քննեն զիրաւն,¹⁹ որ²⁰ եւ զիւրաւ յանձն առնուն վրէժխնդրութեան²¹:

¹ BC *չիք* ի:

² BC որ ոչ ինչ

³ B գայթազղեսցին

⁴ C ատինապահ

⁵ BC ազատատոհմքն

⁶ C *չիք* եւ:

⁷ B *չիք* եւ կեցուցանէ զնոսա. C աղաւթից ... կրճտ.

⁸ C ի մահու

⁹ BC յերկայնմտութեանն

¹⁰ BC *չիք* որում անունն էր Դանիէլ:

¹¹ BC իբր

¹² B զմեռանելն C զմեռանիլն

¹³ B զի *փխ*. որպէս եւ C զի

¹⁴ C աղաղակեաց *փխ*. ասէր:

¹⁵ B որպէս եւ աղախինն անպարտ է *փխ*. որպէս եւ ասէր. «Անպարտ եմ եւ յարեմէ դորա»

¹⁶ C *չիք* թէ:

¹⁷ BC սպանելոյն

¹⁸ BC թէ

¹⁹ C զիրաւունս

²⁰ BC *չիք* որ:

²¹ BC *չիք* վրէժխնդրութեան:

Յորմէ բանէ զարհուրեալ՝¹ դարձան անդրէն եւ տեսին,² զի պայծառացան երեսք նորա,³ որպէս⁴ զՍտեփաննոս⁵: Վասն որոյ եւ յանձն առին՝ ներելով⁶ յանդիմանական բանիցն, որ անմիտս կոչեաց զնոսա եւ դիւրապատիրս, յորմէ զարհուրեալ ծերոցն՝ կամեցան փաղաքուչ բանիւ զերծանել:

Եկ մի՛ստ ի մէջ⁷ (ԺԳ.50):

Յայն,⁸ որ զատոյց հոգի⁹ ի նոցանէ եւ յամենայն մարդկանէ եւ ընդ հոգեկիրսն թուեաց, ոչ¹⁰ միայն Հոգւովն վկայեաց, թէ սուտ խաւսեցան, զի մի՛ կիսոց անհաւատ¹¹ թուեսցի՝ իբրեւ¹² տղայոյ¹³ ասացեալ, այլ հաւանական իմն ամենայն մտաց, իբր Սողոմոն ի մէջ երկուց կանանց¹⁴ արար իմաստնապէս եւ զարմացոյց զամենեսեան (ճմնտ. Գ. Թագ. Գ. 16):

Մեկնել ի միմեանց¹⁵ հրամայեաց եւ Հոգւովն յայտնեաց եւ խայտառակեաց զգործս նոցա յառաջագոյն: Եւ ապա հարցանելով¹⁶:

Ընդ որո՞վ ծառով (ԺԳ. 54):

Զի զանցեալն եւ զառաջիկայն¹⁷ միազոյգ դիտէ՞¹⁸ Հոգին: Իսկ նոցա ասելն.

Ընդ հերձեաւն (ԺԳ. 54) եւ՝ Ընդ սղոցեաւն (ԺԳ. 58),

¹ BC գահի հարեալ

² BC չիք եւ տեսին:

³ BC նորա հոգւովն

⁴ C իբր

⁵ B Ստեփանոսի. C Ստեփանին

⁶ C ներելովն

⁷ B միստ ասեն ի միջի. C միստ աստեն ի միջի *փիս*. միստ ի մէջ մերում

⁸ C զայն

⁹ BC հոգին

¹⁰ BC վասն որոյ ոչ

¹¹ C անհաւան

¹² C իբր

¹³ C ի տղայոյ

¹⁴ BC կանանցն

¹⁵ BC չիք ի միմեանց:

¹⁶ BC հարցանէ

¹⁷ B զառաջակայն

¹⁸ BC գիտէ

ասեն՝ հերձաւոր¹ եւ բոլոր եւ սղոցածեւ տերեւ² եւ³ երկայն են⁴ ի ծառս, եւ այլք՝ թէ՛ հերձեալ էին⁵ պատուաստ դնել⁶ աղնիւս, եւ թէ՛ զգաւս ծառոյ ծայրս սղոցով կտրեալ էին,⁷ զորոց ստուծիւնն⁸ այլ⁹ եւ այլ ասելոյն յանէծս դարձուցեալ՝ կուտէ ի գլուխս նոցա:

Եւ նոյն ձեւանայր ի հրեշտակաց հրեղէն եւ սղոցածեւ սրով կիսամահ արարեալ, եւ հրեղէն գաւազան անկեալ յերկնից եւ խարշատեաց եւ թողեալ: Ամենայն¹⁰ ժողովուրդն, որք ի ձայն մեծ ետուն փառս¹¹ Աստուծոյ, որ ոչ եթող¹² զնոսա ի ձեռաց ի գերութեանն¹³ իւրեանց: Եւ քարկոծ արարին զձերսն, զոր ինչ խորհեալ էին ունել¹⁴ ընկերի ըստ աւրինացն, եւ գուբն,¹⁵ զոր փորեցին, եւ կուլ զնոսա:

Զոր լուեալ Նաբուքոդոնոսոր¹⁶ առաքեաց եւ ետ դնել զնոսա ի սան պղնձի եւ տապակել ի հուր, զսպանեալսն ետ¹⁷ հալել¹⁸ եւ վայթել ի հող, ըստ բանի¹⁹ Տեառն, զոր խաւսեցաւ ի ձեռն Երեմիայի²⁰ եւ եղեւ²¹ յանէծս, զի նոքաւք անիծէին²² զվիճակակիցսն.²³ «Արասցէ քեզ Տէր, որպէս²⁴ արար

¹ B հերձատեր. C հերձատերեւն

² C բոլորէ եւ սղոցածեւն *փխ*. եւ բոլոր եւ սղոցածեւ տերեւ

³ C *չիք* տերեւ:

⁴ C երկայն է

⁵ BC հերձեալ էին եւ

⁶ BC դրեալ

⁷ C կտրեալ էին սղոցով *փխ*. սղոցով կտրեալ էին

⁸ B ստուծիւն

⁹ B յայլ

¹⁰ BC յամենայն

¹¹ C ի փառս

¹² B չէ թողեալ. C չեթող *փխ*. ոչ եթող

¹³ BC ի գերութեան

¹⁴ BC առնել

¹⁵ BC գուբ

¹⁶ BC Նաբուգոդոնոսոր

¹⁷ BC *չիք* ետ:

¹⁸ C հանել

¹⁹ B ըստ բանին

²⁰ B Երեմիա

²¹ BC եղեւ

²² BC անիծանէին

²³ B զվիճակիցսն իւր ասելով. C զվիճակիցսն իւրեանց ասելով

²⁴ C որպէս եւ

երկու¹ ձերոցն՝ Աքիաբայ եւ Սեդեկիայ» (հմմտ. Երեմ. Իթ՝ 21):

Եւ փոխեցան արտասուք² հաւր եւ մաւր եւ առն Շուշանայ ի խնդուլթիւն եւ յուրախութիւն, եւ բացաւ բերան նոցա ի փառաբանութիւն Աստուծոյ եւ յաւրհանութիւն, եւ հաստատեցան ի հաւատս եւ ի գործս արդարութեան իւրեանց:

Եւ Դանիէլ եղեւ մեծ յոյժ, քանզի³ վասն այսորիկ եղաւ դրուատս այս⁴ սկիզբն գրոցս, զի աստի եղեւ սկիզբն մեծանալոյն Դանիէլի յաչս մարդկան, որ յաչս Աստուծոյ մեծ էր յառաջագոյն,⁵ քան⁶ զլինիլն⁷ աշխարհի: Քանզի եւ⁸ Յովակիմն այսպէս թարգմանի՝ սկիզբն անդ է⁹ նմա, որպէս եւ ի տնաւրէնութեան¹⁰ Տեառն երեւեցաւ այն Յովակիմն, յորմէ Մարիամ¹¹ մայրն Աստուծոյ ծնաւ:

Մեծացաւ¹² Դանիէլ առաջի ամենայն ժողովրդեանն:

¹ B երկուց

² BC արտասուք եւ ամաւք

³ C չիք քանզի:

⁴ B այս դրուատ. C այս դրուատս *փիս*. դրուատս այս

⁵ B յառաջ

⁶ C նախքան *փիս*. յառաջագոյն քան

⁷ BC զլինելն

⁸ BC չիք եւ:

⁹ C անտի

¹⁰ BC տնաւրէնութեանն *փիս*. ի տնաւրէնութեան

¹¹ C չիք Մարիամ:

¹² BC վասն որոյ ասէ՝ մեծացաւ

3-Մեկն. Դանիէլի

Տեսիլ երկրորդ

Եւ¹ զառաջինն եւս տեսիլ կոչէ, որ զտեսող Հոգին էառ Դանիէլ եւ զՇուշան ապրեցոյց, այլ եւ² քանզի³ տեսին զգերութիւնն Երուսաղէմի, տեսիլ⁴ ոչ թէ զմարգարէութիւն⁵ յայտ առնէ յայսմ դրուատի, այլ զի սիրտք⁶ թագաւորաց յԱստուծոյ շարժին ի կամաց կամ ի թոյլ տալոյ, զոր եւ բաժակ կոչէր⁷ զՆաբուքոդոնոսոր⁸ ի ձեռին,⁹ որ եւ թագաւորեաց տեսանելովն Աստուծոյ ի վերայ արթուրացւոցն¹⁰ Նաբուքոդոնոսորն՝ որդի Նաբուպոլոսարայ,¹¹ եւ հրամանաւ հաւր իւրոյ ել յԵրուսաղէմ յառաջին ամին իւրոյ՝ յերկրորդ¹² ամին¹³ Յովակիմայ, զոր թագաւոր եղ յԵրուսաղէմ:

Եւ¹⁴ փարաւոնն¹⁵ Նեքաւով արքայ¹⁶ եգիպտացւոց,¹⁷ որ եսպան¹⁸ զՅովսիա ի գնալն իւր¹⁹ ի կողմանս Եփրատայ եւ ի դառնալն տարաւ զՅովաքազ²⁰ յԵգիպտոս գերի, զոր թագաւորեալ էր²¹ ժողովորդն²² զորդին Յովսիայ²³ արքային,²⁴ փոխանակ հաւր

¹ C Երկրորդ տեսիլ եւ

² BC այլեւ աչաւք

³ C չիք քանզի:

⁴ B տեսիլ աստ. C եւ դարձեալ տեսիլ աստ

⁵ B զմարգարտութենէ ինչ. C զմարգարտութենէ

⁶ C սիրտ

⁷ BC ասէ

⁸ BC այլեւս հղում չենք կատարում

⁹ C ի ձեռին Աստուծոյ

¹⁰ B թուրացոցն

¹¹ BC Նաբուպոլսարայ

¹² B յերրորդ. C յԳ

¹³ B ամի

¹⁴ BC չիք եւ:

¹⁵ BC Նեփտոս չիս. փարաւաւոնն

¹⁶ BC չիք արքայ:

¹⁷ BC չիք եգիպտացւոց:

¹⁸ BC սպան

¹⁹ C չիք իւր:

²⁰ BC զՈքոզիա

²¹ BC թագաւորեցուցեալ էր

²² B ժողովորդեանն

²³ B Ովսիա

²⁴ B արքաի

իւրոյ,¹ եւ զեղբայր² նորա զՅովակիմ եղեալ թագաւոր, որ³ ի ներքոյ հարկի արարեալ, զոր⁴ աստ ասէ իսկ,⁵ թէ՛

Յերկրորդ⁶ ամի⁷ Յովակիմայ եկն Նաբուքոդոնոսոր արքայ ի Բաբելոն⁸ (Ա 1):

Քանզի ի Բաբել⁹ փոխեաց զթագաւորութիւն¹⁰ յԱթուրայ, որ է Նինուէ: Եւ ետ, ասէ, Տէր ի ձեռն¹¹ զՅովակիմ, եւ հարկ եղ ի վերայ՝ արարեալ ընդ իւր¹² ձեռամբ, եւ էառ¹³ զսպաս տաճարին. ոչ զամենայն, այլ զազնիւսն, զոր ետ Տէր¹⁴ ի ձեռս նորա, եւ ոչ թէ անձին զաւրութեամբ կարէր առնուլ: Եւ տարեալ յերկիրն Սենարայ,¹⁵ ուր աշտարակն շինեցին,¹⁶ յոր¹⁷ կայր տուն գանձի¹⁸ աստուծոյն իւրոյ,¹⁹ պատկառելով յանուանէ Տեառն՝ ոչ առ²⁰ ի պէտս սպասաւորութեան սեղանոյ իւրոյ, զոր յանդգնեցաւ առնել²¹ Բաղդասար որդի նորա: Տարաւ զկնի²² զԴանիէլ որդի Յոհաննիսի՝ որդւոյ Յովսիայ²³ թագաւորին,²⁴ եւ զորդիսն Յովակիմայ՝ զԱ-

¹ C չիք փոխանակ հաւր իւրոյ:

² C զեղբայրն

³ BC չիք որ:

⁴ BC զոր եւ

⁵ BC չիք իսկ:

⁶ BC յԳ

⁷ B ամի

⁸ BC բաբելացւոց

⁹ BC ի Բաբելոն

¹⁰ BC զթագաւորութիւնն

¹¹ BC ի ձեռս

¹² C ընդ իւրով

¹³ BC առ

¹⁴ BC Տէր ետ

¹⁵ B Սեն.

¹⁶ BC շինեալ ասի

¹⁷ BC ուր

¹⁸ C գանձուն

¹⁹ C իւր

²⁰ BC էառ

²¹ C չիք առնել:

²² B չիք զկնի. C եւ զկնի իւր

²³ B Ովսիա

²⁴ BC թագաւորի

նանիա, զԱզարիա եւ զՄիսայէլ՝ զհարեղբաւր որդիսն¹ Դանիէլի, ըստ բանին Եսայեայ առ Եզեկիա (նմնտ. Պ. Թագ. Ի Գ. 29-Ի Դ. 16):

Եւ² թէպէտ երկու³ ասաց զայս տեսիլ առաջին, թուի, թէ այն⁴ է, յետ⁵ որոյ իրքն Շուշանայ եղեն եւ ընկալաւ դարձեալ⁶ զՀոգին. եւ ապա ասաց թագաւորն Ասփանէզ⁷ ներքինապետին⁸ ածել յորդոց Իսրայէլի գերի⁹ եւ յազգէ թագաւորացն¹⁰ եւ առնել ներքինիս,¹¹ ոչ խզել եւ¹² կրճատել,¹³ այլ ի ներքս առնուլ՝ ի տուն, եւ ռոճիկս¹⁴ թագաւորին պարսից,¹⁵ զի եւ ի նոցանէ ունէր գերիս՝ յորդոց անտի Աբրահամու,¹⁶ որ ի Քետուրայ, մտավարժս, որ է ուշիմս, յայտ է, թէ որ ըստ իւրեանց լեզուին վարժեալ¹⁷ լինին, եւ այնու երեւի մտառութիւն նոցա, զոր ասաց

Խելամուտ¹⁸ ամենայն իմաստութեան եւ հմուտ¹⁹ ամենայն գիտութեան (Ա. 4):

Որ է գրագէտս, եւ իւրեանց լեզուին եւ դիւանացն²⁰ եւ դպրոցաց վարժս, զի²¹ այնու երեւի, թէ եւ նոցայն²² բաւականք իցեն: Որում եւ արտաքին երեւոյթքն վկայեն առոյգս լինիլ²³ եւ գունեղ

¹ C որդին

² BC որ

³ BC երկորոյ

⁴ BC չիք այն:

⁵ BC հետ

⁶ BC Դանիէլ չիս. դարձեալ

⁷ B ցԱնփ. C ցԱսփանէ

⁸ B ներքին. C ներքինապետ

⁹ BC գերութեանն Իսրայիլի չիս. Իսրայէլի գերի

¹⁰ C թագաւորութեան

¹¹ C ներքեցինս

¹² B կամ

¹³ C չիք եւ կրճատել:

¹⁴ B յռոճիկս. C յռոճիկ

¹⁵ BC եւ ի պարթեւաց չիս. պարսից

¹⁶ B Աբրա. C Աբրահամու

¹⁷ C վարժել

¹⁸ BC խելամուտս

¹⁹ BC հմուտս

²⁰ BC դիւանաց

²¹ B չիք զի:

²² BC նոցայցն

²³ BC լինել

եւ չունել արատ ինչ¹ ի գգայարանս,² վասն որոյ³ ասէ՜⁴

Գտան այնպիսիք⁵ եւ ի⁶ յորդուցն Յուդայ (Ա 6):

Մանաւանդ եւ⁷ առաւել, քան զամենեսեան, որպէս յետ այնորիկ ցուցան արդեամբք ծածկելով եւ անյայտելով զընկերակիցսն՝⁸ Անանիա, որ է շնորհ յԱստուծոյ,⁹ Ազարիա՝ համարձակութիւն Աստուծոյ, Միսայէլ, որ է շաւշափումն Աստուծոյ:

Զի ընկալեալ շնորհս յԱստուծոյ՝ համարձակութիւն մեծ ցուցին ի հաւատս եւ ի գործս՝ զկամս Աստուծոյ իմաստութեամբ¹⁰ եւ հանճարով շաւշափելով, ըստ որում¹¹ ցուցին մեծ հանդիսիւ:

Զորս ջանայ փոփոխել¹² զազդողական անուանս ի Հոգւոյն եղեալ ներքինապետն՝ Սեղրաք՝ անվար, Միսաք՝ գեղով, Աբեդ¹³ գովաշատ, ըստ իւրեանց բառիցն. իսկ զԴանիէլին յետոյ թագաւորն եդ¹⁴ Բաղդասար, ըստ անուան աստուծոյ¹⁵ իւրոյ ի մեկնելն¹⁶ զերազն, զի կամէր ժառանգ առնել իւր¹⁷:

Եւ զի ետես¹⁸ քաղցր եւ հաճոյ եւ հոտոտելի¹⁹ ի ճաշակս եւ ի հայեացս եւ յոնգունս զոռճիկս, որ ի սեղանոյ²⁰ թագաւորին, փորձանք երեւեալ²¹ նմա, իբրեւ²² Եւայի՝ ցուցեալն²³ յաւճէն, եւ

¹ C ինչ արատ *փխ*. արատ ինչ

² BC գգայարանսն

³ BC վասն որոյ եւ

⁴ C ասէր

⁵ C այնպիսիքն

⁶ BC *չիք* ի:

⁷ B *չիք* եւ:

⁸ BC զընտրակիցսն

⁹ BC Աստուծոյ

¹⁰ C իմաստիւք

¹¹ BC ըստ որում եւ

¹² BC փոխել

¹³ BC Աբեդնագով

¹⁴ B եդիր

¹⁵ BC աստուծոյն

¹⁶ BC ի մեկնել

¹⁷ BC իւրն

¹⁸ C ետես Դանիէլ

¹⁹ BC հոտեղ

²⁰ C ի սեղան

²¹ C փորձանաւք երեւել *փխ*. փորձանք երեւեալ

²² BC իբր

²³ BC ցուցեալ

հրաժարեցուցեալ ի Տեառնէ, պահաւք ել ընդ առաջ¹ նորա՝ չուտելն² ըստ աւրինացն հրամանի,³ զոր ոչ կարաց ամենայն ժողովուրդն, թէպէտ եւ յամենայն կերակրոց⁴ գարշէին⁵ սիրտք⁶ նոցա, այլ մերձեալ սովով ի դրունս մահու՝ ուտէին:

Այլ սոցա աւրէնսդիրն տեսեալ, թէ մահու եւս արհամարհանս առնեն վասն պահելոյ⁷ զպատուիրանս Աստուծոյ⁸ իւրեանց, ետ շնորհս առաջի ներքինապետին եւ ողորմ էարկ ի սիրտ նորա՝ գլթալ ի նոսա եւ փորձել աւուրս տասն, զոր խնդրեաց⁹ Դանիէլ՝ տալով նոցա ունդս, թէպէտ¹⁰ երկիւղ մահու ի թագաւորէն հակառակէր չլսել խնդրոյն:

Իսկ ի փորձելն զաւուրսն տասն,¹¹ որ բաւական էր գոյն դնել եւ բառնալ յերեսացն վասն ուտելոյ եւ չուտելոյ, բառնայր ի մտաց զահն եւ ոչ¹² առնոյր զբաժին չորից մանկանցն զկերակուր եւ զգինի՝ թողլով նոցա¹³ վայելել ի կերակրոյն եւ յըմպելոյն, որ մնայ ի կեանսն յաւիտենականս՝ զհարուստ¹⁴ ունելով¹⁵ հանճար եւ իմաստութիւն յամենայն դպրութիւնս, եւ ոչ միայն ի քաղղէականն,¹⁶ զոր¹⁷ եւ Դանիէլ խելամուտ էր, քան¹⁸ զայլսն,¹⁹ թէպէտ շնորհս²⁰ հասարակ առին. իսկ մեկնել զերագս²¹ աւելի, քան զնո-

¹ C ընդ յառաջ

² C չուտել

³ BC հրամանի զհեթանոսականն

⁴ C կերակրոյ

⁵ C գարշէր

⁶ C սիրտ

⁷ BC պահելոյն

⁸ BC Աստուծոյն

⁹ C ընտրեաց

¹⁰ C թէպէտ եւ

¹¹ BC *չիք* տասն:

¹² BC *չիք* ոչ:

¹³ C գնոսա

¹⁴ BC զհարիւրաւորն աստէն *փիս*. զհարուստ

¹⁵ B առնլով. C առնուլ

¹⁶ B ի քաղղէացիս. C ի քաղղէացւոցն

¹⁷ BC *չիք* գոր:

¹⁸ BC *չիք* քան:

¹⁹ BC *չիք* զայլսն:

²⁰ BC զայլ շնորհսն *փիս*. թէպէտ շնորհս

²¹ BC զերագս՝ Դանիէլ

սա, իրաւամբք Տեառն, զի¹ նա արար զսկիզբն² պարկեշտանալոյ եւ յուսոյն մեծին Աստուծոյ³:

Եւ ի կատարման աւուր⁴ ածան առաջի թագաւորին եւ ամենայնի⁵ գտան տասնապատիկ, զի փութացան պահել զբան⁶ աւրինացն Տեառն Աստուծոյ⁷ իւրեանց. այլ եւ ինքեանք իսկ տասանորդք եղեն եւ⁸ նուէրք Աստուծոյ փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն, որ լռեալ էին ի տալոյ տասանորդս ի գերութեանն:

Եւ զի ասէ, թէ՛ առաւել գտանէր թագաւորն, քան զմոգսն⁹ եւ զգէտսն,¹⁰ յայսմիկ¹¹ փորձն յետոյ ցուցաւ, յորժամ գերագ թագաւորին չկարացին հանել:

Եւ յարեցոյց Դանիէլ զտղայսն առ¹² թագաւորն, եւ ոչ թէ¹³ ի մոգական արուեստէն եւ յուսմանէն¹⁴ հարցանէր, զի նոքա յանձն ոչ առին¹⁵ ուսանիլ¹⁶ դպրութիւն:

Կացոյց ապա թագաւորն զչորեսին մանկունս¹⁷ ի դրան իւրում հնազանդեալս, փոխանակ զի հնազանդեցան որդիքն Իսրայէլի յեզրիպտոս¹⁸ չորս հարիւր ամ. նմին իրի տեսուած¹⁹ կոչեաց զճառս զայս, զի այս ամենայն տեսուածք կային աստ:

¹ B քանզի

² BC սկիզբն

³ BC մեծի յԱստուած *փիս*. մեծին Աստուծոյ

⁴ C աւուրն

⁵ BC ամենայնիւ

⁶ BC զժ բան

⁷ C Աստուծոյն

⁸ BC *չիք* եւ:

⁹ BC ի մոգս

¹⁰ BC ի գէտս

¹¹ BC այսմիկ

¹² C ի

¹³ B եթէ

¹⁴ C ուսմանէն եւ յարուեստէն *փիս*. արուեստէն եւ յուսմանէն

¹⁵ B զայն ոչ առնուին յանձն. C զայն ոչ առին յանձն *փիս*, յանձն ոչ առին

¹⁶ BC ուսանել

¹⁷ BC մանկունսն

¹⁸ BC եզրիպտացոցն

¹⁹ BC տեսիլ

Տեսիլ երրորդ

Եփրեմ: Երրորդ տեսիլս¹ յայտնի է՝ թագաւորին զերազն տեսանելն եւ մոռանալն, եւ Դանիէլի զերազն եւ զմեկնութիւնն տեսանել զաւրութեամբ Հոգւոյն: Որ եւ ի սկզբանէ² ասէ՝ զժամանակ կենաց մարգարէիս ձգել մինչեւ ցկիւրոս արքայն պարսից,³ զի ցուցցէ, թէ ամենայն թագաւորք պատուեցին զնա⁴ վասն առաւել պիտանութեան⁵ ի նաբուքոդոնոսորայ սկսեալ:

Եւ զի ասէ՝

Յերկրորդ ամիս ետես⁶ զերազն (Բ 6):

Յայտ է,⁷ զի դեռ⁸ չէր⁹ լցեալ սահմանեալ¹⁰ ուսման մանկանց¹¹ ժամանակն,¹² յոր¹³ մեկնեցաւ երազն, զի ցուցցէ,¹⁴ թէ ոչ ի¹⁵ յուսմանէ է¹⁶ նոցա, այլ ի¹⁷ յԱստուծոյն երկնից եւ երկրի, որ եցոյց զերազն զիտութեան թագաւորին,¹⁸ փոխանակ¹⁹ ժամանակաց, որպէս եւ յԵգիպտոս²⁰ փարաւոնի: Զի յայտնեսցի անդ՝ Յովսէփ,²¹ որ վասն երկիւղի նորա եկաց ընդդէմ ցանկութեան կնոջն (հմմտ.

¹ BC իսկ երրորդս *փիս*. երրորդ տեսիլս

² BC ի սկզբանս

³ BC պարսից արքա *փիս*. արքայն պարսից

⁴ C *չիք* զնա:

⁵ BC պիտանութեանն

⁶ B տես.

⁷ C յայտնէ

⁸ BC *չիք* դեռ:

⁹ BC չէ

¹⁰ BC սահմանել

¹¹ BC մանկանցն

¹² BC ժամանակն դեռ

¹³ BC որ

¹⁴ B ցուցցի

¹⁵ C *չիք* ի:

¹⁶ C *չիք* է:

¹⁷ C *չիք* ի:

¹⁸ B թագաւորին զերազ գիտութեան. C թագաւորին զերազ գիտութիւն *փիս*. զերազն գիտութեան թագաւորին

¹⁹ BC փոփոխման

²⁰ B ի Եգիպտոս

²¹ C Յովսէփու

Ծանոթ. ԽՍԱ 14), եւ աստ՝ Դանիէլ, որ վառեցաւ ընդովք ընդդէմ որկորոյ, զի¹ զինեցաւ ընդ առաջ² նորա արքունի սեղանովն: Այլեւ զի հպարտութեամբ ի վեր քան զմարդոյ բնութիւն³ խորհեցաւ զինքենէ, երեւի երազ նմա⁴ եւ⁵ յայտնէ, թէ⁶ մահկանացու է, զոր եւ մոռացաւ:

Եւ կոչեաց զգէտս, որք⁷ երազահանք ասէին, զմոգս, որ աստեղաւք ասէին ճանաչող լինել, զքաղղեայս, որ ի փորոտիս կենդանեաց հմտութիւն⁸ առնէին, զկախարդս,⁹ որ արմատովք¹⁰ եւ կենդանեաց ձայնիւք¹¹ մարդոյ, անասնոյ եւ¹² թռչնոյ: Եւ ասաց¹³

Տեսի երազ, եւ վերացաւ բանն¹⁴ (Բ.3):

Այսինքն¹⁵ ել ի¹⁶ յիշմանէ մտացս իմ,¹⁷ զոր ասաց՝ յիմարեցաւ ոգի նորա, զի արհաւիրք տեսլեանն քաղեաց¹⁸ ի¹⁹ յիշմանէն, զի Դանիէլ²⁰ հաւատասցի եւ մեծարեսցի²¹ երազելովքն²² եւ մեկնութեամբքն, վասն որոյ եւ երիցս կրկնեցին թագաւորին՝ ասել զերազն:

¹ BC որ

² B ընդ յառաջ

³ BC զբնութիւն մարդոյ *փիս*. զմարդոյ բնութիւն

⁴ C նմա երազ *փիս*. երազ նմա

⁵ C որ

⁶ C յայտնէր նմա, թէ *փիս*. յայտնէ, թէ

⁷ BC որ

⁸ BC հմայութիւնս

⁹ B կախարդ. C կախարդք

¹⁰ C արմատով

¹¹ C ձայնիւ

¹² BC *չիք* եւ:

¹³ B ասաց թէ. C ասաց նոցա թէ

¹⁴ B բանն Աստուծոյ

¹⁵ BC որ է

¹⁶ B *չիք* ի:

¹⁷ BC իմնէ *փիս*. մտացս իմ

¹⁸ C քաղեցին

¹⁹ B *չիք* ի:

²⁰ BC Դանիէլ եւս

²¹ C մեծացի

²² BC երազաւքն

«Ժամավաճառ¹ լինիք, լերկարէք զժամ մահուն, փոխանակ² պատասխանոյ համարիք զյաճախելոյ, զոր թէ կայ³ ի մտի եւ ասել կարէի⁴ բանս սուտս⁵ եւ զեղծուցանելիս,⁶ աւերէիք զերազն, սուտս⁷ եւ կարկատունս ի միասին խորհեալ էք⁸ խաբել զիս. թէ զերազն ասէք,⁹ ապա հաւատամ, թէ եւ զմեկնութիւնն կարէք» (Բ 8-9)¹⁰:

Որում ասեն երեք,¹¹ որոց բնակութիւնն¹² չէ յայտնի. «Որպէս¹³ կուռք եւ մեհեանք եւ հուր եւ ջուր (զոր¹⁴ պաշտէին¹⁵ սոքա) չգիտեն, ասեն, որ մեզ յայտնեն,¹⁶ մեք ուստի¹⁷ գիտասցուք: Ուրեմն եւ ոչ երազն քո¹⁷ ի սոցանէ ցուցաւ քեզ, այլ¹⁸ յայնմանէ, որ բովանդակէ զամենայն, զի եւ հեթանոսք¹⁹ նկատէին զնա: Եւ հրամայեաց առ հասարակ կոտորել²⁰:

Իսկ Դանիէլ վասն տղայութեանն ոչ կոչեցաւ, սակայն ե՛լ զնա, ե՛ւ զընկերս իւրեանց²¹ խնդրեցին կոտորել, թէպէտ չեւ էր²² լցեալ ամք ուսման նոցա, եւ ոչ²³ անուն առեալ նոցա իմաստութեան,²⁴ այլ առ զայրուկս սրտին թագաւորն հրաման ետ եւ

¹ C զի՞ ժամավաճառ

² BC եւ փոխանակ

³ BC կայր

⁴ C կարէիք

⁵ C սուտ

⁶ C զեղծուցանելի

⁷ BC սուտ

⁸ BC խորհել էք

⁹ C գիտէք

¹⁰ C զմեկնութիւնն նորա կարող էք *փ/ս.* զմեկնութիւնն կարէք

¹¹ B դիքն զայս Գ. C դիքն զայդ ամենայն

¹² C բնակութիւնն յերկրի

¹³ BC որպէս թէ

¹⁴ BC որ

¹⁵ B պաշտուին. C պաշտին

¹⁶ C յայտնի են

¹⁷ BC քո երազն *փ/ս.* երազն քո

¹⁸ B այլ եւ

¹⁹ B հեթանոս

²⁰ BC կոտորել առ հասարակ *փ/ս.* առ հասարակ կոտորել

²¹ BC իւր

²² BC չէր

²³ BC ոչ էր

²⁴ C իմաստասիրութեան

զղպրոց մանկուհունս¹ կոտորել, որովհետեւ անաւգուտ էր² եւ ոչ աւգնէր³ նմա:

Իսկ Դանիէլ, թէպէտ⁴ կամէր զմահն վասն Աստուծոյ, այլ ոչ խորթէր ընդ չարսն չարեաւ կորնչիլ⁵ եւ իբրեւ զմի ի նոցանէ համարիլ,⁶ որ զԱստուածն⁷ երկնից պաշտէր. վասն որոյ մատուցեալ առ դահճապետն՝ ուսանէր զպատճառ⁸ անողորմ հրամանին եւ ապա,⁹ զհաւատոցն¹⁰ Աբրահամու բուռն հարեալ, մտանէր առ Թագաւորն, եւ խոստանայր¹¹ պատմել զերազն եւ զմեկնութիւնն, եւ արգելոյր զցասումն արքային եւ գնէր արիւն բազում:

Եւ ընդ իւր առեալ զհասակակիցս¹² իւր եւ զազգակիցս եւ զժուժկալակիցս¹³ հայցէր զթութիւն,¹⁴ իբրեւ¹⁵ ի վերայ տղայոց հայրենի խնամաւք,¹⁶ մինչեւ յայտնեցաւ նմա խորհուրդն յայտնի,¹⁷ եւ աւրհնեաց զանուն Տեառն՝ զգթածն եւ զողորմածն եւ զհայրն որբոց, եւ զայլսն, որ յաւիտենից մինչեւ յաւիտեանս, յեփպտոսի սքանչելեացն մինչեւ ի Բաբելոնի եղեալս,¹⁸ այլ եւ յողորմութեամբ շինելոյն զաշխարհս,¹⁹ մինչեւ դնի աթոռն²⁰ ստուգութեան,²¹ զի իմաստութիւն եւ հանճար՝ Հոգին Սուրբ²², եւ զաւ-

¹ B գրպրոցականսն. C գրպրոցականս *փիւ*. զղպրոց մանկուհունսն

² BC անաւգուտ է

³ BC աւգնէ

⁴ B թէւ. C թէ

⁵ BC չարամահ լինել *փիւ*. չարեաւ կորնչիլ

⁶ BC համարել

⁷ C զԱստուած

⁸ BC զպատճառս

⁹ BC *չիք* ապա:

¹⁰ BC զհաւատոյն

¹¹ C խոստանա

¹² BC զհաւատակիցս

¹³ BC զժուժկալակիցսն

¹⁴ B գթութիւն ի Տեառնէ. C գթութեամբ ի Տեառնէ

¹⁵ B իբր. C *չիք* իբրեւ:

¹⁶ BC խնամք

¹⁷ BC *չիք* յայտնի:

¹⁸ BC եղեալսն

¹⁹ B աշխարհս

²⁰ C աթոռ

²¹ C իմաստութեան

²² C Սուրբ է

րութիւնն¹ Քրիստոս,² ըստ այնմ՝ «ԶՔրիստոս Աստուծոյ զաւրութիւն եւ Աստուծոյ իմաստութիւն»³ (Ա. Կորնթ. Ա. 24): Ոմն՝ բղխումն, եւ ոմն՝ ծնունդ անճառելի, եւ նա փոփոխէ զժամս յաջողման⁴ բարեկացոց⁵ եւ զժամանակս արքային⁶ Նաբուքոդոնոսորայ եւ զայլոցն, զոր իմացաւ ի⁷ յայտնութենէ երազոյն⁸:

Կացուցանէ, ասէ, թագաւորս,⁹ տայ իմաստութիւն¹⁰ ոչ վայրապար, այլ որ կամաւք իմաստնանան յաստուածպաշտութիւն եւ զմտաւ ածեն զխորհուրդս¹¹ անցաւոր աշխարհիս եւ զյաւիտենականին, զի ինքն յայտնէ զխորհուրդս, որ ասաց. «Խորհուրդ իմ¹² ինձ եւ իմոցն, որ կայ ի խաւար»,¹³ այս է՝ անգիտելի բոլորից,¹⁴ զի եղ¹⁵ զխաւար¹⁶ ի¹⁷ ծածկոյթ իւր¹⁸ եւ զլոյս¹⁹ իւր անմատոյց,²⁰ որ եւ նմանապէս չտայ մատչել եւ²¹ գիտէ՝ ո՞ւմ եւ ե՞րբ յայտնէ զքէն Աստուած:

Հարցն²² նոցա համարի տուեալ շնորհս²³ ի Տեառնէ եւ ոչ վասն իւրեանց, որոց բարեխաւսութեամբ խնդրեցաք եւ²⁴ մեք: Զայս²⁵

¹ BC զաւրութիւն

² B Քրիստոսն Աստուծոյ է զաւրութիւն. C զաւրութիւն Քրիստոսն նորա է

³ BC *չիք* ըստ այնմ ... իմաստութիւն:

⁴ BC աջողման

⁵ B Բարբելոնի. C Բարբելոնի եւ զժամանակս

⁶ BC թագաւորին

⁷ C *չիք* ի:

⁸ B երազոցն

⁹ BC զթագաւորս

¹⁰ C իմաստութիւն իմաստոց

¹¹ BC զխորհուրդ

¹² B *չիք* իմ:-

¹³ C ի խաւարի

¹⁴ C բոլորիցս

¹⁵ B եղ Աստուած

¹⁶ C զխաւարն

¹⁷ BC *չիք* ի:

¹⁸ BC *չիք* իւր:

¹⁹ BC լոյս

²⁰ B անմատոյցն

²¹ C *չիք* եւ

²² C հարցն մերոց

²³ BC զշնորհն տուեալ *փիս*. տուեալ շնորհս

²⁴ BC *չիք* եւ

²⁵ BC *չիք* զայս:

գիտութիւն¹ ի սրտի եւ ի բերան ունելով՝ ի ձեռն Արիովքայ² մտանէր³ առ թագաւորն եւ ասէր.⁴ «Խորհուրդդ այդ,⁵ այսինքն⁶ երազն քոյ,⁷ զոր արքայ հարցանէ,⁸ ոչ է⁹ գիտել¹⁰ գիտաց եւ մոգուց եւ ըղձից, որ են աղաւթողք, այլ գոյ Աստուած յերկինս, եւ¹¹ պաշտաւնեայք նորա, որոց¹² յայտնէ¹³ իւրոցն, որոց եւ կամի՝ խոնարհաց եւ երկիւղածաց, զորմէ¹⁴ բուռն հարեալ, ասէ, ինձ ոչ յայտնեցաւ՝ իբր¹⁵ իմաստնոյ քան զամենայն մարդիկ» (Դան. Բ 27-28, 30). զի ոճ է սրբոց Աստուծոյ, իբրեւ Աբրահամու,¹⁶ զի¹⁷ հող եւ մոխիր ասէր¹⁸ զինքն (Ծննդ. ԺԸ 27), եւ Դաւիթ՝ որդն (Սաղմ. ԻԱ 7): Եւ կամի¹⁹ զթագաւորն ծանալթ առնել Աստուծոյ եւ որսալ այսպիսի բանիւք. «Վասն սրտի քոյ²⁰ գուարթանալոյ²¹ յայտնեցաւ ինձ». եւ սկսանի նախ զկիրս սրտի նորա յայտնել.²² «Խորհուրդ²³ քո, ասէ, մտայոյդ լինէր,²⁴ թէ յետ քոյ ո՞ր կամի ժառանգել զթագաւորութիւն քո.²⁵ զի ասացեալ է, թէ ըստ յուզման²⁶ խորհրդոց²⁷

¹ BC գոհութիւն

² BC Արիովքայ

³ C մտանէ

⁴ B ասէր եթէ. C ասէ եթէ

⁵ BC խորհուրդ է Աստուծոյ *փիս*. խորհուրդդ այդ

⁶ BC *չիք* այսինքն:

⁷ BC քո

⁸ BC *չիք* զոր արքայ հարցանէ:

⁹ BC եւ ոչ է

¹⁰ C գիտելի

¹¹ BC եւ անդ

¹² BC որովք

¹³ C յայտնի

¹⁴ B զորոյ

¹⁵ BC իբրեւ

¹⁶ C Աբրահամ

¹⁷ BC *չիք* զի:

¹⁸ C ասել

¹⁹ BC կամի եւ

²⁰ BC քո ասէ

²¹ BC գուարթանալոյ ի տրսմութենէդ

²² C ասել

²³ BC խորհուրդք

²⁴ BC լինէիմ

²⁵ B զթագաւորութիւնս *փիս*. զթագաւորութիւն քո

²⁶ BC յուզմանց

²⁷ B խորհրդոցն

ձեւանան երազք,¹ եւ² երկիւղն մահու չտայ հանգչիլ³ թագաւորաց, որպէս եւ զքո⁴ քունն ի բաց հալածէր⁵ փոփոխմանն կասկած: Եւ յայտնեաց քեզ գիտողն խորհրդոց եւ փոփոխիչն ժամանակաց՝ այն, որ «կամի զամենայն մարդոյ զկեալն եւ զգնալն⁶ ի գիտութիւն ճշմարտութեան» (տե՛ս Ա Տիմ. Բ 4), զի իւր արարածք են:

Եւ ասէ. «Դու, արքայ՝, [տեսանէիր պատկեր մի,⁷ գլուխն՝ ոսկի, ձեռքն եւ բազուկքն եւ լանջքն՝ արծաթիք,⁸ մէջքն⁹ եւ բարձքն¹⁰ պղնձիք,¹¹ եւ¹² սրունքն՝ երկաթիք,¹³ ոտքն՝ կէսն խեցի, եւ կէսն երկաթի¹⁴. եւ մինչ հայելի,¹⁵ հատաւ ի լեռնէն առանց ձեռիմ վէմ մի եւ անկաւ ի վերայ պատկերիմ եւ փշրեաց եւ մանրեաց զամենայն,¹⁶ եւ հողմն¹⁷ ամարայնոյ¹⁸ տարաւ, եւ տեղի ոչ գտաւ¹⁹].²⁰ եւ վէմն եղև լեռնմ մեծ²¹ որ²² ելից զերկիր»²³ (Բ 31-35):

Պատկերի²⁴ նմանեցուցանէ²⁵ զփառս թագաւորաց երկրի, զի

¹ C երազքն

² BC եւ քանգի

³ BC հանգչել

⁴ BC զնմա

⁵ BC հալածեաց

⁶ BC զգալն

⁷ C մի մեծ

⁸ C ձեռք եւ բազուկք եւ լանջք արծաթի *փխ*. ձեռքն եւ բազուկքն եւ լանջքն արծաթիք

⁹ C մէջք

¹⁰ C *շիք* եւ բարձքն:

¹¹ C պղնձի

¹² C *շիք* եւ:

¹³ C սրունք երկաթի *փխ*. սրունքն երկաթիք

¹⁴ C կէս յերկաթոյ եւ կէս ի խեցոյ *փխ*. կէսն խեցի եւ կէսն երկաթի

¹⁵ C *շիք* եւ մինչ հայելի

¹⁶ C հատաւ վէմ եւ փշրեաց զամենայն *փխ*. հատաւ ի լեռնէն ... մանրեաց զամենայն

¹⁷ C հողմ

¹⁸ C *շիք* ամարայնոյ:

¹⁹ C գտանէր

²⁰ B կրճտ.

²¹ BC *շիք* մեծ:

²² BC *շիք* որ:

²³ BC զամենայն երկիր

²⁴ C յիրաւի պատկերի

²⁵ C նմանեցուց

պատկեր է եւ ո՛չ¹ ճշմարտութիւն, զոր² Դաւիթ ասէ.³ «Ապաքէն որպէս ի պատկերի շրջի մարդ»⁴ (Սաղմ. ԼԸ 7): Զի ոչ⁵ իմացաւ զպատիւ պատկերին Աստուծոյ եւ ոչ⁶ պահեաց, որոց այլ եւ այլ նիւթքն զաստի պատիւն⁷ կամ զզաւրութիւնն եւ⁸ զխոնարհութիւնն յայտ առնեն,⁹ սակայն բովանդակն ի հողոյ են¹⁰ եւ ի հողս մտանելոց են¹¹: Քանզի ասեն, թէ արուեստն Աստուծոյ, որ է բնութիւնն, ժիպակով եւ մբով գործէ ակն¹² եւ ոսկի եւ¹³ արծաթ եւ¹⁴ պղինձ եւ երկաթ ի հողոյ, զամենայն¹⁵ յազնուացն¹⁶ մինչեւ ի մրրատեսակն¹⁷ երկաթոյ, որպէս ցուցաւ, ամենայն ի խեցոյ վերայ. է, որ զուտ գործէ անկարաւտ բովուց,¹⁸ եւ է, որ¹⁹ զաւրութեամբ²⁰ ի հող եւ ի քար, զոր պեղեն մարդիկք.²¹ եւ է, զոր բուսմամբ հանէ բնութիւնն²² ի հողոյ, որպէս եւ²³ զթագաւորս երկրի՝ նախախնամութիւնն,²⁴ եւ զկէսս յայլ եւ այլ²⁵ ազգէ եւ ի պատճառաց եւ ի ձեռն²⁶ մարդոյ եւ

¹ C ջնջված է

² BC գոր եւ

³ B ասէ է զամենայն ոք. C ասէ ամենայն ոք

⁴ B *չիք* մարդ:

⁵ C ջնջված է

⁶ BC *չիք* ոչ:

⁷ BC զպատիւն

⁸ BC կամ

⁹ BC առնէ

¹⁰ C ի հողէ են

¹¹ BC մնալոց են

¹² C *չիք* ասեն, թէ արուեստն ... ակն:

¹³ C ջնջվ.

¹⁴ C *չիք* եւ:

¹⁵ C ամենայն

¹⁶ C զյանցուածն

¹⁷ B ի մրրատեսակսն. C ի մրրկատեսակսն

¹⁸ BC բովոց

¹⁹ B *չիք* որ:

²⁰ BC զաւրութեամբ եւ խառն թողեալ

²¹ BC մարդիկ

²² C բնութեամբն

²³ C *չիք* ու:

²⁴ B նախախնամութիւն. C նախախնամութիւնն յարուցանէ զոմանս հայրենաւք զորս յերկարէ

²⁵ BC յայլ եւ յայլ

²⁶ BC ի ձեռս

ի¹ Հնարից: Որպէս մեկնէ Դանիէլ թագաւորին, եթէ² «Դու ես գլուխն³ ոսկի,⁴ զոր պատուեաց Աստուած ի փոքր ազգէ եւ կոչեաց բաժակ ոսկի ի ձեռս իւր. եթէ⁵ կացցես ի ձեռս նորա, կացցես գլուխ, որ է⁶ բարձր, քան զամենայն թագաւորս երկրի, ի կեանս քո. գագանք եւ թռչունք⁷ եւ ձկունք զգագանամիտսն եւ զթեթեւամիտսն եւ զտղմասէր գէջսն⁸ կոչէ՝ տուեալ ընդ ձեռամբ Նաբուքոդոնոսորայ, եւ ոչ որդւոց քոց տալոց է երկար,⁹ զի անարգելոց են¹⁰ զոսկի անաւթս տաճարին Տեառն: Եւ զկնի քո յարիցէ խոնարհագոյն մարն,¹¹ որ¹² չլինի¹³ ձեռնհաս եւ զաւրեղ բազուկ, որ կարող լինի առնել զկամս սրտին, որ ի լանջսն¹⁴, ըստ որում չկարաց արգելուլ զԴանիէլ յարկանելոյ ի գուբն առիւծոց. զի արծաթն¹⁵ պակաս է,¹⁶ քան զոսկին,¹⁷ սակայն կամաւքն Աստուծոյ յաղթեաց վերնագունին,¹⁸ եւ սպան Դարեհն մար զՊաղտասար եւ էառ¹⁹ զթագաւորութիւնն. ըստ որում եւ²⁰ պղինձն, որ է մէջն, որ կարի պակաս է քան զարծաթ,²¹ յաղթեաց²² զնա Կիւրոս պարսիկն²³ պղինձ²⁴ առակեալ, որ զաւրաւոր եւ ուժգին է,

¹ **C** չիք ձեռն:

² **C** թէ

³ **BC** գլուխն դու ես *փխ*. դու ես գլուխն

⁴ **BC** չիք ոսկի:

⁵ **C** թէ

⁶ **C** չիք է:

⁷ **C** գագան եւ թռչուն *փխ*. գագանք եւ թռչունք

⁸ **B** գէճսն

⁹ **BC** յերկար

¹⁰ **BC** անարգելոց է

¹¹ **C** մարդ

¹² **C** չիք որ:

¹³ **C** ոչ լինի

¹⁴ **B** լանջս

¹⁵ **BC** արծաթ

¹⁶ **B** պակաս է գնով. **C** պակաս է գունով

¹⁷ **BC** գոսկի

¹⁸ **BC** վերագունին

¹⁹ **BC** առ

²⁰ **C** չիք եւ:

²¹ **BC** զարծաթն

²² **BC** յաղթահարեաց

²³ **BC** պարսիկ

²⁴ **C** ի պղինձ

քան զնա, որ ընդարձակեաց¹ ուժգնութեամբ զիշխանութիւնն պարսից եւ քաղղէացւոց եւ մարաց եւ յոլով ազգաց եւ կղզեաց՝ տիրելով² մինչեւ յԵգիպտոս եւ ի Հնդկիս,³ զի յամենայն երկիր տացէ հրաման՝ արձակել⁴ զգերիսն.⁵ Քանզի⁶ ոսկետեսակ է պղինձն⁷:

Եւ նա աստուածածանաւթ թագաւորաց նմանեցաւ⁸ արժանի եղեալ⁹ անուանակցութեան ճշմարիտ թագաւորին Քրիստոսի, որ աւերեաց զդժոխս, որ եւ¹⁰ նա զԲաբել,¹¹ որոց¹² թագաւորութիւնն¹³ տիրեաց մինչեւ ի Դարեհ, զոր սպան Աղեքսանդր Մակեդոնացին, զոր յերկաթ առակէ, որ զաւրաւոր է եւ կարող,¹⁴ քան զպղինձն,¹⁵ եւ հատու,¹⁶ որ եհատ գերկիր հարաւով. ի Հնդիկք սպանանէ¹⁷ զՁոսգովրոս գոռոզն,¹⁸ ըստ¹⁹ Գրիգորի Աստուածաբանին²⁰ թողեալ կենդանի²¹ զթագաւորութիւնն եւս ետ նմա, զի տացէ նմա հնազանդութիւն²² եւ հարկս.²³ Եւ հիւսիսիւ մինչեւ զԿազբք,²⁴ որում ասեն դնել դուռն Դարբանդու, եւ յարեւելս

¹ C ընդարձակեաց

² C տիրեաց

³ BC ի հնդիկք

⁴ C արձակելոյ

⁵ BC զգերիսն

⁶ BC զի

⁷ BC պղինձ

⁸ BC նմանեցաւ եւ աւժեալ կոչեցաւ եւ տէր եւս անուանեցաւ

⁹ C եղեալ եւս

¹⁰ BC իբր *փխ*. որ եւ

¹¹ BC զԲաբելոն

¹² C որոյ

¹³ B թագաւորութիւն

¹⁴ BC զաւրաւոր եւ կարող է *փխ*. զաւրաւոր է եւ կարաւղ

¹⁵ BC զպղինձ

¹⁶ C հատուէ

¹⁷ B սպանեալ. C սպանել

¹⁸ BC զՊովրոս գոռոզ *փխ*. զՁոսգովրոս գոռոզն

¹⁹ BC եւ ըստ

²⁰ BC Աստուածաբանի

²¹ BC կենդանի եւ

²² C հնազանդութիւնս

²³ C զհարկս

²⁴ C ցԿազբք

4-Մեկն. Դանդիլի

գնացեալ, ասեն, մինչեւ թողոյր զարեգակն ի թիկանց,¹ ուր² կատարեալ³ համառատ զկեանս իւր:

Ջորոյ զիշխանութիւնն առին չորս⁴ դայեակորդիքն⁵ նորա եւ բարեկամք, որոց⁶ ծնունդքն⁷ ապականեցին զերկիրն,⁸ յորոց էր⁹ Անտիոքոս, որ¹⁰ պղծեաց զԵրուսաղէմ եւ զտաճարն պէս-պէս չարեաւք, զոր եւ զիրք Մակաբայեցւոցն պարունակեն, զորս բարձին հռոմայեցւոց թագաւորքն¹¹ հզաւրք եւ տկարք, զոր երկաթն ընդ խեցի¹² նշանակեն, որ¹³ մերձ ի ժամանակս Նեոխնն, որ եւ¹⁴ ի տասն բաժանին, զոր եւ¹⁵ տասն մատունքն¹⁶ նկարագրեն,¹⁷ որոց եւ մինն¹⁸ զՆեոն¹⁹ ասեն: Իսկ

վէմն Բատեալ առանց ձեռիմ (Բ.34)

չվայելէ ի մարմնաւոր ոք հանել, բայց միայն զՏէրն²⁰ ի կուսական յարգանդէ²¹ առանց ձեռին (որ է՝ առանց սերման), որ ձեռն տայ յարգանդի կնոջ²² յղութեան,²³ որում չեղեւ կարաւտ մայրն էմմանուէլի, եւ ոչ մարդկան ինչ արժանաւորութիւն նպաստ եղեւ մեծի պարգեւին որդւոցս Ադամայ: Եւ նա փշրեաց

¹ C ի թիկանց կուստ

² BC սուր

³ BC կատարեալ եւ

⁴ BC չորք

⁵ BC դատկորդիք

⁶ B որոյ

⁷ C ծնունդն

⁸ BC գերկիր

⁹ BC չիք էր:

¹⁰ C չիք որ:

¹¹ BC թագաւորքն որ տեւեցին եւ տեւեն

¹² B եւ խեցին *փխ*. ընդ խեցի

¹³ BC որ եւ

¹⁴ C չիք եւ:

¹⁵ BC չիք եւ

¹⁶ C մատունք

¹⁷ C նկարագրին

¹⁸ BC յորոց մին *փխ*. որոց եւ մինն

¹⁹ BC գնեռնն

²⁰ C զՏէր

²¹ B յարգանդէ երեւել. C արգանդէ երեւեալ

²² BC կնոջ արգանդի *փխ*. յարգանդի կնոջ

²³ B յղութեանն

զպաշտելի պատկերս հեթանոսաց, եւ խորտակէ եւ փշրելոց է, մինչեւ մեծանայ վէմն եւ լնու զերկիր քարոզութեամբ Աւետարանին ընդ տիեզերս, այն, զի. «Որ հաւատայ ի նա, մի՛ ամաչեսցէ» (Եսայի Ը 14, ԻԸ 16, Հոոմ. Թ՝ 33, Ժ՝ 11): Որ թէպէտ¹ անարգեցին հրէայքն, եղեւ գլուխ նա² հաւատացելոց³ հրէից եւ հեթանոսաց (հմմտ. Ա. Պետր. Բ 4):

Չոր յուրվք ի մարգարէից⁴ գայս անուն եղին, եւ ինքն եկեալ առնոյր իսկ⁵ ինքեան եւ իւրոցն տայր ճոխաբար. վէմ լինէր⁶ եւ այլոց տայր,⁷ որպէս Պետրոսի, եւ նա ետ հաւատացելոցն. «Դուք, ասէ, իբրեւ զվէմս կենդանիս շինիք տաճար հոգեւոր»⁸ (տե՛ս Ա. Պետր. Բ 5), յայտ է⁹ գանձանելին, գանձաղթն, գանձուտն նշանակելով զՏեառն հաւատն՝ զխորտակողն մեհենից եւ ամենայն իշխանութեանց եւ պետութեանց դիւաց, եւ ի նմանէ զաւրացելոցն,¹⁰ որ¹¹ նմա ջախջախ եղէգն համարեալ են. զոր եւ մեկնէ ինքն Դանիէլ գեղեցկաբար¹²:

«Յերկնից, ասէ, յարուցանէ Աստուած թագաւորութիւն, որ բառնայ յատելեացն¹³ իւրոց եւ տայ սիրելեացն՝ խոնարհացն հոգւով եւ հալածելոցն վասն իւր եւ որք զփոքունց¹⁴ պէտքն լնուն» (հմմտ. Դան. Բ 44): Եւ լնու բանս սկսեալ յառաջին գալստենէն մինչեւ յերկրորդն, «յորժամ թագաւորէ կամեցողացն¹⁵ եւ չկամեցողացն,¹⁶ զոր եցոյց¹⁷ Աստուած արքայի, եւ լցին ի ժամու, զի ճշմարիտ է երազն, եւ չէ ցնորք անըջից, եւ հաւատարիմ մեկնե-

¹ B թէպէտ եւ

² BC ի նա

³ BC հաւատացելոցն

⁴ BC ի մարգարէիցն

⁵ BC ի վերայ

⁶ BC լինել

⁷ BC տալ

⁸ C հոգեւոր անարատ քահանայութիւն

⁹ C յայտնէ

¹⁰ C գաւրացելոց

¹¹ BC որք

¹² C գեղեցկաբար ինքն Դանիէլ *փիւ*. ինքն Դանիէլ գեղեցկաբար

¹³ BC յատելեաց

¹⁴ BC զփոքունցն

¹⁵ C կամողացն

¹⁶ B կամողացն եւ ոչ կամողացն. C կամողացն *փիւ*. կամեցողացն եւ չկամեցողացն

¹⁷ B եցոյց ասէ

ցաւ. զի որ եցոյց քեզ զերազն, նա եցոյց¹ ինձ զերազն² եւ³ զմեկնութիւնն, որ⁴ ճշմարտէ⁵ արդեամբք ի փառս իւր» (Հմմտ. Դան. Բ 45): Զոր լուեալ թագաւորն⁶ ասէ. «Ճշմարիտ է⁷ Աստուածն ձեր, նա է Աստուած աստուծոց⁸ եւ⁹ Տէր տերանց¹⁰ եւ թագաւոր թագաւորաց, որ¹¹ բառնալոց է¹² զամենայն անուն ճոխութեան, եւ¹³ նորա թոյլ տալովն եւ նովաւ ունին, որք ունինն^{14, 15} եւ յորժամ կամի, կարող է բառնալ, եւ ում կամի՝ տալ¹⁶:

Եւ այդի¹⁷ երեւի, զի մանուկ մի, ի նմանէ զաւրացեալ, այդպիսի խորհուրդ կարացեր¹⁸ յայտնել» (Տմմտ. Դան. Բ 47): Վասն որոյ մեծացոյց զնա տրովք¹⁹ եւ կացոյց ի վերայ ամենայն զիտաց,²⁰ զի նովաւ ապրեցան եւ զնմայն ուսցին. քանզի եւ ինքն²¹ գերորդւոյն երկիրպագանէր իբրեւ Աստուծոյ²² եւ խնկաւք անուշիւք պատուէր:

Եւ²³ զՀոգին Սուրբ յայնժամ զգեցեալ էր Դանիէլ²⁴ ոչ փախչէր ի պատուոյն, այլ աստուածեղէն Հոգւոյն նուիրէր եւ զա-

¹ C եցոյց եւ

² C չիք զերազն:

³ C չիք եւ

⁴ BC եւ ինքն որ

⁵ C ճշմարիտ է

⁶ BC թագաւորին

⁷ B չիք է:

⁸ C աստուծոց

⁹ C չիք եւ:

¹⁰ C չիք Տէր տերանց:

¹¹ B որով

¹² B բառնալոց է ասէ

¹³ B չիք եւ:

¹⁴ B ունին

¹⁵ C չիք որ բառնալոց է զամենայն ... ունին:

¹⁶ C տայ

¹⁷ B այդու. C այսու

¹⁸ C կարացեալ

¹⁹ BC տրաւք մեծացոյց զնա *փիւ*. մեծացոյց զնա տրովք

²⁰ BC գիտնոց

²¹ C ինքն թագաւորն

²² BC իբրեւ Աստուծոյ երկիր պագանէր *փիւ*. երկիրպագանէր իբրեւ Աստուծոյ

²³ BC եւ զի

²⁴ B զգեցեալ էր Դանիէլ յայնժամ. C զգեցեալ էր յայնժամ Դանիէլ *փիւ*. յայնժամ զգեցեալ էր Դանիէլ

դաւթան¹ իւր ոչ մոռանայր: Այլ խնդրեն² ի թագաւորէն եւ կացուցանեն³ ի վերայ ամենայն⁴ աշխարհին բաբելացւոցն,⁵ եւ ինքն⁶ ի վերայ նախարարացն⁷ եւ միշտ ի դրանն⁸ արքունի, զոր եւ ոչ վասն այլ իրի,⁹ քան թէ¹⁰ սփոփելոյ զգերիքն¹¹ եւ պահելոյ յաստուածապաշտութիւն¹² եւ յերկիւղ աւրինացն:

Իսկ թագաւորն, թէպէտ¹³ ոչ եղեւ ընդ Աստուծոյ սրտի մտաւք, սակայն ունէր ի պատուի զսուրբն¹⁴ եւ երկնչէր յԱստուծոյն Իսրայէլի զտասն եւ վեց ամ¹⁵ յերկրորդ¹⁶ ամէ տեսլեանն¹⁷ առաջնոյ¹⁸ մինչեւ ցտասն եւ ութն¹⁹ ամ²⁰ իւրոյ արքայութեանն²¹: Եւ ապա ի ներելն Աստուծոյ²² եւ տալ յաջողումն²³ տիրելոյ ազգաց բազմաց եւ լեզուաց, կարծեաց զայն ի դիցն իւրոց եւ ի բաղդից,²⁴ զոր աստղաճանաչքն²⁵ պնդէին՝ ասելով նմա՝ որդին²⁶ լինել Բելայ քանանացւոյ, որ ապստամբեաց²⁷ յԱստուծոյ²⁸ եւ ի բաժա-

¹ BC գաղաթակիցսն

² BC խնդրէր

³ BC կացուցանէր

⁴ BC չիք ամենայն:

⁵ C բաբելացւոց

⁶ C ինքն էր

⁷ B նախարար. C նախարարաց

⁸ BC ի դրան

⁹ C իրիք

¹⁰ B եթէ

¹¹ B զգերիսն. C զգերին

¹² B յաստուածապաշտութեան

¹³ B թէպէտ եւ

¹⁴ B զսուրբս. C զսուրբսն

¹⁵ C զտասն եւ վեց ամ -

¹⁶ C զերկրորդ

¹⁷ C տեսլեան նորա

¹⁸ C առաջնոյն

¹⁹ C ցԸԺ

²⁰ B չիք ամն C:

²¹ B արքայութեան. C արքայութեան իւրոյ

²² BC Աստուծոյ նմա

²³ BC աջողումն

²⁴ BC ի բախտից

²⁵ BC աստղաճանաչքն

²⁶ BC որդի

²⁷ B ապստամբեալ

²⁸ BC յԱստուծոյ շինեաց զաշտարակն

նել լեզուացն աստուած անուանեցաւ, եւ պաշտել ետ զինքն՝ թաքուցանել¹ ի նմանէ զչարամահ լինելն ի Հայկայ Յաբեթեան,² վասն որոյ պատրեալ ի բանից³ խաբողաց եւ կուրացեալ ի հոգւոց եւ ի պատրանաց մեծութեանցն՝ այդպիսի⁴ ինչ արար, որ ասէ:

¹ BC թաքուցանելով

² B Աբեթեան. C Աբեդեան

³ B ի բանիցն

⁴ BC այսպիսի

Տեսիլ չորրորդ

Ձոր սովոր է գիրքս այս զպատմութիւնս¹ ինչ իրաց տեսիլ² անուանել կամ որ ի սմա գործեցաւ, հրաշք:

Եւ տեսիլ չորրորդին աման է³ Որդւոյն Աստուծոյ՝ ընդ Անանիանցն⁴ կացեալ ի մէջ հնոցին, զոր եւ ինքն թագաւորն տեսանէր եւ ասէր. «Ո՞չ գերիս⁵ արս արկաք ի հնոցն, եւ⁶ զի՞ չորս տեսանեմք» (Գ 91-92):

Վասն որոյ եւ⁷ յիրաւի գրեցաւ չորրորդ տեսիլ,⁸ յորում պատմին զարմանալիք սքանչելեացն, որոյ առաջարկութիւնն⁹ եղեւ այսպէս, որ ասէ:

Յամին ութուտասաներորդի Նաբուքոդոնոսորայ [արքայի], արար պատկեր [ոսկի. բարձրութիւնն անրա վաթսուն կանգուն, եւ լայնութիւնն անրա կանգուն վեց. եւ կանգնեաց զնա ի դաշտին Դէերայ աշխարհին բարեւայտոց] (Գ 1):

Պատկերս այս¹⁰ յայտնէ¹¹ զնախնւոյն իւրոյ Բէլայ,¹² որ այնքան ասեն լինիլ հսկայ,¹³ զորոյ զթիւ չափով¹⁴ հասակին ոսկով պատուէ,¹⁵ իբրեւ ինքն առակեալ՝ եղեւ ի տեսիլ երազոյն ոսկի գլուխն,¹⁶ զի ի հալական նիւթս նա է¹⁷ պատուական: Եւ ասէր¹⁸ պատկեր ոսկի խեցի էր՝ պատելով¹⁹ ոսկով, խաբելով զտեսողսն,

¹ C պատմութիւնն
² C տեսիլս
³ BC եւ ամանութեան *փխ*. աման է
⁴ BC անանիանսն
⁵ BC երիս
⁶ C *չիք* եւ
⁷ BC *չիք* եւ
⁸ BC տեսիլ չորրորդ *փխ*. չորրորդ տեսիլ
⁹ B առաջարկութիւնն
¹⁰ B պատկեր ուրումն լինի. C պատկեր որում լինի *փխ*. պատկերս այս
¹¹ C յայտ է
¹² B զԲելա արար. C զԲելայն արար
¹³ BC լինել հասակաւ *փխ*. լինիլ հսկայ
¹⁴ BC չափոյ
¹⁵ C պատէ
¹⁶ BC յոսկի գլուխ *փխ*. ոսկի գլուխն
¹⁷ C նիւթսդ է *փխ*. նիւթս նա է
¹⁸ B ասէ. C զի ասի
¹⁹ B պատեալ. C պատել

որպէս եւ ասէն իսկ, թէ Կիւրոս քակեաց՝ ագահեալ ի համբաւն, եւ իմացեալ՝ այսն արար զխաբեբայն.¹ իսկ չափն վաթսուն կանգուն, որ է վեց տասն, վեց՝ լայնն,² որ է միակ վեց, զոր իմանալին Նաբուքոդոնոսոր զվեցաւրեայ լեալ³ մարդս միշտ ջանայ խաբել տասն զգայութեամբ ի վեց շարժումն գայթակղեցուցեալ.⁴ Ի ձախողակ՝ չարեաւք,⁵ եւ յաջն՝ կեղծաւորութեամբ, յառաջոյ⁶ անցեալ՝ յորդորմամբ ի մեղս, ուր⁷ գնալ՝ յետս ընկենուլ⁸ յամենայն բարեաց, ի վեր չտայ հայել երկիւղիւ, այլ հայհոյութեամբ ի վայր՝ յերկիր⁹ հաստատել զգարչապարս՝ ի տղմի:

Այսքան ախտից պահանջելով երկրպագութիւն յաշխարհին բարեւացւոց՝ ուր խառնակութիւնք են, եւ միջագետք են¹⁰ հեղեղք խաբէութեան աստի եւ անտի, որ եւ¹¹ դաշտ ապականութեան Դէերայ¹² կոչեցեալ: Քանզի եւ գոռոզն այն հպարտացեալ, նոյնպէս խաբեալ¹³ ի չարէն՝ արար զգալի¹⁴ պատկերն եւ առնէր նաւակատիս՝ իբրեւ¹⁵ նորոգումն կենաց թագաւորութեանն¹⁶ իւրոյ կարծելով. ժողովել¹⁷ հրամայեաց զպետս եւ զկուսակալս, որ վերակացուք եւ կողմնակալք էին ի նմանէ եղեալ, եւ արք¹⁸ բռնաւորք, զորս հնազանդեցուցեալ էր, զգաւրավարս¹⁹ եւ զգլխաւորս նոցունց, զգործակալս, որք²⁰ կային ի վե-

¹ B գնոտի խաբեբայն. C գնոսա ի խաբեբայն

² BC եւ 2 լայն, որ է 20 - 20 *փխ*. որ է վեց տասն, վեց լայնն՝ որ է միակ վեց

³ B ստեղծեալ. C *չիք* լեալ:

⁴ C գայթագղեցուցանել

⁵ BC ի ձախն ձախողակի չարաւք. C ի ձախն ձախողակ չարաւք *փխ*. ի ձախողակ՝ չարեաւք

⁶ C առաջի

⁷ B սուր

⁸ B ընկենուլով

⁹ BC յերկիր միայն

¹⁰ BC

¹¹ BC է

¹² BC դահերա

¹³ C խաբել

¹⁴ C զգալի

¹⁵ C իբր

¹⁶ BC կենաց եւ թագաւորութեան *փխ*. կենաց թագաւորութեանն

¹⁷ B ժողովեալ

¹⁸ B որ. C *չիք* արք:

¹⁹ B գաւրավարս

²⁰ BC որ

րայ գործոց¹ արքունի, որք եւ ի գնալն² ածէին ընդ ինքեանս, ուրոց եւ³ իշխէին,⁴ զի հանդէս մեծ գործեսցէ:

Եւ ի ժողովիլն⁵ աղաղակէր քարոզն.

Ձեզ ասի, ա՛զգօք⁶ (Գ. 4):

Իբր թէ չիշխել յանուանէ կոչել զթագաւորն⁷ կամ զՆաբուքոդոնոսոր.⁸ այլ եւ ասի յամենեցունց ի պատկերէն եւ ի⁹ յայլոց պաշտելեացն¹⁰ Նաբուքոդոնոսորայ,¹¹ որ յաւրինեալ էր¹² փողս եւ քնարս եւ¹³ սրինգ, որ ծնծղայք¹⁴ կոչի, փոխանակ որք ի տաճարին Տեառն սաղմոսս, զոր նա յաւելուածով արար յամենայն ազգ ձայնատու արուեստից, զորս չարն ուսոյց, սկսեալ ի դստերացն¹⁵ եւ յորդոցն Կայենի, արբեցութիւն առնել ընդ ականջս խելացն եւ այնու գերել¹⁶ զմիտս: Որ եւ կատարէր հրամանն յանկատարան. անկանէին յորոգայթն եւ երկիրպագին¹⁷ հող լիզելով¹⁸ նման աւճին ազգք եւ լեզուք ամենայն,¹⁹ իբրու²⁰ եաւթանասուն եւ երկուքն,²¹ որ բաժանեցան յաշտարակաշինութեանն,²² յորոց ունէր հնազանդս, զորս Արարիչն կարգեաց, զոմանս յազգացն²³ եւ չարն խրոխտայր բառնալ եւ իւր առնել պատրանաւք եւ չղա-

¹ BC գործոյ

² BC ի գալն

³ BC *չիք* եւ

⁴ BC իշխէին

⁵ BC ի ժողովելն

⁶ BC *չիք* Ձեզ ասի, ազգօք:

⁷ BC թագաւորն

⁸ B Նաբուգոդոնոսոր

⁹ C *չիք* ի:

¹⁰ C ազգաց

¹¹ B եւ ի Նաբուգոդոնոսորայ. C եւ Նաբուգոդոնոսոր

¹² B յաւրինեալն էր

¹³ BC *չիք* եւ:

¹⁴ BC ծնծղա

¹⁵ BC ի դստերաց

¹⁶ C գերեալ

¹⁷ BC երկիրպագանէին

¹⁸ C լիզելովն

¹⁹ C *չիք* ամենայն:

²⁰ BC իբրու թէ

²¹ C եւթանասունքն

²² B յաշտարակէն. C աշտարական

²³ BC սահմանս ազգաց *փիս*. զոմանս յազգացն

դարէ, զորս կարէ, այլ այժմ¹ ներելովն Աստուծոյ Հնազանդեցոյց,² բաց³ յԱնանիանցն, զորոց չարախաւս եղեն, թէ՛

Զդիս քո ոչ պաշտեցին (Գ 12)

մինչեւ ցայժմ.⁴ զդիս,⁵ որ է Արամազդ եւ ոչ զոր⁶ կանգնեցեր: Եւ⁷ Հրամայեաց⁸ ածել, որք⁹ միայն ի գործակալաց չէին եկեալ, եւ բերեալ զնոսա,¹⁰ զորս բարկութեամբ ետ ածել յակամայս, եւ ասէ. «Արդարեւ (որպէս թէ չէ Հաւատալի), զիա՞րդ ոք իշխէ, եւ դուք, զոր¹¹ մեծարեցի պատուով, ո՞րպէս անարգէք զիս. թէ պատրաստ լինիցիք, ասէ,¹² յայսմՀետէ, գայն թողում ձեզ». եւ ի մոռացունս¹³ եղեալ ասացելոցն ի Դանիէլէ՛ ասէ. «Եւ ո՞վ է Աստուած, որ կարող է¹⁴ [փրկել զձեզ ի ձեռաց իմոց] (Ռամ. Գ 15): Իբրեւ զփարաւոն խստացեալ սրտիւ, որում տուեալ պատասխանի.¹⁵

Վասն այդ իրաց¹⁶ չես պատասխանույ արժանի: Զի է մեր Աստուած¹⁷ յերկինս, որում երկնաւորքն են վկայ,¹⁸ կարող է ի ճնոցէդ եւ ի ձեռաց քոց ասպրեցուցանել,¹⁹ արքայ,²⁰ վասն զի փրկելոցն է. ասպա թէ ոչ կամիցի փրկել, որ կարողն է յամենայնի, այս քեզ յայտ²¹ լիցի, զի զդիս քո ոչ պաշտենք, [եւ պատկերին ոսկւոյ, զոր կանգնեցեր, երկիր ոչ պագանենք] (Գ 16-17):

¹ BC յայնժամ

² B հնազանդեաց

³ C բայց

⁴ BC ցարդ

⁵ B զդիս. C զդիսս

⁶ BC զոր արդ

⁷ BC զոր

⁸ BC հրամայեցեր

⁹ C չիք որք:

¹⁰ B բերել զիրեանցսն. C բերեալ զիրեանսն *փիս*. բերեալ զնոսա

¹¹ BC զորս

¹² C չիք ասէ:

¹³ B եւ մոռացանս *փիս*. եւ ի մոռացունս

¹⁴ B կարէ. C կարիցէ

¹⁵ B պատասխանի ասեն եւ. C պատասխանի եւ

¹⁶ C իրացդ

¹⁷ BC աստուած

¹⁸ C վկայք

¹⁹ BC փրկել եւ զի մի թուիցի թէ կաշառաւք պաշտեն զնա. C փրկել եւ զի մի թուիցի թէ կաշառաւք պաշտեն

²⁰ B չիք արքայ:

²¹ B յայտնի

Մեռանիլ¹ պատրաստ եմք յանուն Աստուծոյ մերոյ,² քան ապրել անուամբ սնտեացդ³ եւ պատուովդ քո մեծարիլ,⁴ որոց բանն եւ գործն⁵ եւ հաւատն եղեն հիմունք եւ յարացոյց⁶ լրման վկայիցն Քրիստոսի՝ ճշմարտին Աստուծոյ մարդացելոյ,⁷ որում եւ նոքա վկայեցին:

Ձոր լուեալ Նաբուքոդոնոսոր, իբր չարչարեալ⁸ յուժեքէ, գուճնափոխ⁹ լինի յեռմանէ դառնութեան մաղձին եւ հրամայէ¹⁰ եաւթնպատիկ ջեռուցանել զհնոցն, քան զսովորականն, զոր թերեւս ոչ միայն պատժարան էր կազմեալ¹¹ անհնազանդիցն յահ եւ յերկիւղ, այլ եւ զկրակի¹² երկիրպագանելոյ¹³ կրակարան էր շինեալ¹⁴ յորով ծախիւք, հաստատահեղոյս¹⁵ եւ անշարժելի վիճաւք, բրդամբք եւ¹⁶ պատուածովք, գաւտեաւք եւ եռայարկ տամբք եւ դրամբք եւ գմբէթայարոյց երկայն եւ բարձր շինուածովք առընթեր պատկերին, որ¹⁷ քաղաքին Մարայ¹⁸ կոչեցելով,¹⁹ որ²⁰ տեսեալ է մեր՝ մտանելով ի ներքս եւ գարմանալով ընդ անխախտելի եւ²¹ շատ վաստակն:

Անդ հրամայէ²² արկանել զսուրբ մանկունսն, իբր կերակրել

¹ BC մեռանել

² BC անուամբ նորա *փիս*. յանուն Աստուծոյ մերոյ

³ BC սնտեաց քոց

⁴ BC մեծարել

⁵ B բանքն եւ գործքն. C բանքն եւ գործքն սատարեցան *փիս*. բանն եւ գործն

⁶ BC յարացոյցք

⁷ C *չիք* Քրիստոսի՝ ճշմարտին Աստուծոյ մարդացելոյ, որում եւ նոքա վկայեցին

⁸ BC գոր չէր լուեալ *փիս*. իբր չարչարեալ

⁹ B գոյնափոխ

¹⁰ B հրամանաց

¹¹ BC կազմել

¹² BC այլ զի եւ կրակի *փիս*. այլեւ զկրակի

¹³ BC երկիրպագաներ

¹⁴ C շինել

¹⁵ B հաստահեղուս

¹⁶ BC *չիք* եւ:

¹⁷ BC եւ

¹⁸ B Տարա. C Դարա

¹⁹ BC կոչեցելոյ

²⁰ BC գոր

²¹ C ընդ

²² B հրամայեաց. C հրամայեր

զպաշտելի իւր աստուածսն, որք ոչ պաշտեն զայլ աստուածս¹ նորա, զորս² ինքն կանգնեաց:

Ձորս կապեցին հինգ արք զաւրաւորք եւ ուժեղք եւ բռնաւորք յոյժ, որք նշանակեն զհինգ զգայարանս, որովք կապին հաւանեալքն³ չարին,⁴ քան զոր չիք զաւրաւոր կապիլ⁵ ընդ երկիր եւ ընդ հեշտալիսս,⁶ սորա ախտս ընդ տեսս⁷ եւ ընդ լուր, ընդ հոտ եւ ընդ համ եւ ի կակղագոյնսն⁸, որք եւ ի լաւսն⁹ կիզին աստուածային հրով սիրոյն, որպէս եւ նոքայն,¹⁰ զորոց¹¹ եւ¹² ասէ. «Կապեցան վարտեալք¹³ բարձիցն հանդերձիւք, արտախուրակաւք, խոյր ասեն ունել ի գլուխն,¹⁴ թագն¹⁵ նշան¹⁶ պատուոյ¹⁷, զանկապանաւք խաւնճանովն¹⁸ ասեն, եւ արտախուր զարդուն¹⁹ զստափոկն. ոչ թէ այնոքիւք կապեցան, այլ զայնս ոչ մերկացին եւ կապեցին երկաթեղէն կապանաւք եւ արկին ի հուրն՝ զունդ կապեալ» (Դան. Գ. 21-22):

Իսկ հուրն սպասաւորեաց նոցա. զիւր²⁰ զաւրութիւնն ցուցեալ՝ հալեաց զերկաթն եւ արձակ արար զնոսա, եթող զգնալ ի մէջ հրոյն,²¹ որպէս եւ ասէ, թէ՝

Գնային ի մէջ հրոյն (Գ. 24):

¹ C աստուածսն

² BC զոր

³ B հաւանեալք

⁴ C ի չարին

⁵ B կապիչ. C կապել

⁶ C հեշտալի

⁷ C տես

⁸ C ընդ կակղագոյնս *փխ.* ի կակղագոյնսն

⁹ C լաւն

¹⁰ BC նոցայն

¹¹ BC որոց

¹² BC *չիք* եւ:

¹³ B վարտիւք

¹⁴ BC ի գլուխն ունել *փխ.* ունել ի գլուխն

¹⁵ C *չիք* թագն:

¹⁶ BC նշանակ

¹⁷ B պատուոյ ի թագաւորն. C պատուի թագաւորի եմ

¹⁸ B խոնջանաւք

¹⁹ B ասեն եւ արտախուր զգարդարուն. C դարձեալ ասեն արտախուրակ զգարդարուն *փխ.* ասեն եւ արտախուր զարդուն

²⁰ B զիւրն. C *չիք* իսկ իւրն սպասաւորեաց նոցա՝ զիւր զաւրութիւնն ցուցեալ:

²¹ BC *չիք* եթող զգնալ ի մէջ հրոյն:

Եւ յարեալ Ազարիա ի յարկմանէն¹ ի բերանս, եւ ապա մոռանայր զբնութիւնս² հուրն, որպէս³ զսեղան թագաւորին,⁴ զպատիւ եւ զահ նորա եւ զերկայնաչափ ոսկիապատ պատկերն⁵: «Գնային, ասէ, իբր յարձակարանի՝ գովելով եւ ւարհնելով զԱստուած, առաջնորդութեամբ⁶ միջին⁷ եղբաւր,⁸ կցորդութեամբ⁹ աւագին եւ կրտսերոյն»։ Թիւ խորհրդապաշտ¹⁰ պարունակելով յոլով հանձարս մտաց, մինչեւ ի նոյնն իսկ¹¹ յէականն¹² Աստուած, որ միով բնութեամբ յերիս անձինս բաժանեալ¹³ պաշտի ի յողջ հաւատս, որում երգեցին՝ ասելով։

Աւրհնեալ ես, Տէ՛ր Աստուած հարց[ն մերոց] (Գ 26):

Երախտեաց¹⁴ աղագաւ համարեցան սքանչելիսն¹⁵ եւ ոչ անձանց արժանաւորութեան¹⁶:

Փառաւորեալ անուն քո յաիտեան» (Գ 52):

Որ ոչ եզերի ոլորտացեալ ժամանակաւ:

[Յիրաւի ածեր, զի մեղաք, անարիւնեցաք] (Գ 28):

Յերեսաց ամենայն ժողովրդեան¹⁷ տան խոստովանութիւն:

Ծանապարհք քո [ուղիղ]¹⁸ (Գ 27)

զաւրէնս¹⁹ կոչելով, եւ դատաստան՝ զգերութիւնն.

¹ B ի յանկմանէն. C յանկմանէն

² BC զբնութիւնն

³ B որպէս նոքա. C որպէս եւ նոքա

⁴ BC թագաւորին եւ

⁵ C ոսկիապատկերն

⁶ BC առաջնորդելով Ազարիա

⁷ B միջինն

⁸ B եղբայր. C եղբայրն

⁹ BC կցորդակցութեամբ

¹⁰ B խորհրդաշատ

¹¹ BC ի նոյն իսկ

¹² BC յիսկականն

¹³ BC իմացեալ

¹⁴ BC զի հարցն երախտեացն

¹⁵ BC զսքանչելիսն

¹⁶ C արժանաւորութիւն

¹⁷ BC ժողովրդեանն

¹⁸ C ուղիղ եմ

¹⁹ C ճանապարհ զաւրէնս

Մատնեցեր¹ [ի ձեռս] (Գ 32)

ոչ միայն բաբելացւոց, այլ եւ մադիանացւոցն² եւ³ ասորւոց եւ⁴ եգիպտացւոցն⁵ այլազգեաց:

Եւ արդ, ի ձեռն⁶ թագաւորի անաւրինի,⁷ որ չար է, քան զամենայն երկիր,⁸ զի դժուարաջինջ չարիքն այսպիսի բոցոյ⁹ կարաւտացան. վասն որոյ

ոչ գոյ¹⁰ ժամ¹¹ բանալ զբերանս մեր¹² եւ տալ պատճառս, զի¹³ ոչ կարացաք (Գ 33):

Ձի ամալթ եւ նախատ[ինք եղաք]. որոց որդիք եմք,¹⁴ չիշխեմք¹⁵ հարս կոչել. այլ

Մի՛ մատներ գմեզ [իսպառ]:

Ձի չես իբրեւ զմարդ պահեալ¹⁶ ոխս, վասն որոյ ողորմած կոչի¹⁷ եւ անուն քո¹⁸ յազգն¹⁹ մեր Իսրայել:

Յանուն²⁰ Աբրահամու, զոր սիրեցեր, եւ Իսահակայ²¹, զոր գնեցեր խոյին ծառայ, եւ Իսրայել, որ սուրբ հաւատ կալաւ առ քեզ եւ աներկմիտ, որոց զխոստումն բազմազաւակութեան²² կրկնեցեր երիցն, որպէս զաստեղս²³

¹ C մատնեցեր գմեզ

² BC մադիանացւոց

³ BC չիք եւ:

⁴ BC չիք եւ:

⁵ BC եգիպտացւոց

⁶ BC ի ձեռս

⁷ BC չիք անաւրինի:

⁸ C չիք երկիր:

⁹ BC բովոց

¹⁰ B ոչ գոյ մեզ

¹¹ B չիք ժամ:

¹² C չիք մեր:

¹³ B թէ

¹⁴ B եմք

¹⁵ B չիշխեմք

¹⁶ B պահել. C պահելով

¹⁷ BC կոչիս

¹⁸ BC քո կոչի

¹⁹ C յազգս

²⁰ BC եւ անուն

²¹ C Իսահակ

²² C բազմազաւակութեան

²³ C չիք զաստեղս:

լուսատու այլոցն էի իբրև զաւագ արգելիչ ալեաց¹ ծովու: Եւ արդ, Տէ՛ր,² նուաղեցաք մեք³ քան զամենայն ազգս, որք ոչ ունին⁴ մարգարէս, եւ չեն մեղադրելիք⁵, իբրև զմեզ, որոց շատ տուաւ պատճառս փրկութեան, վասն որոյ հաստաւ էի մեզ իշխան⁶, մարգարէ եւ առաջնորդ, տաճար եւ սեղան էի խունկ, զի մեք չեղաք ճշմարիտ⁷ հաւատարիմ (Գ 34-38),

որպէս ամենայն երկիր՝ սնոտեացն. որ եւ գուշակէր բան աղաւթիցն զարդի թշուառութիւնս, զի յայնժամ յԵրուսաղէմ նուիրէին⁸ մնացեալքն եւ առաքէին⁹ նիւթս պատարագաց մատուցանել պատարագ մարգարէն¹⁰ Երեմիա, Եզեկիէլ եւ Դանիէլ:

Եւ արդ ոչ եւս, այլ անձամբ, ասէ, վճարեմք ի հնոցիս, որ արար¹¹ զմեզ¹² տաճար ի սեղան սրտիս,¹³ որ եկեալ է¹⁴ յամբարտաւանութենէ, եւ ոգի՝ տառապեալ ի չարեաց (Գ 39):

Քահանայազորձէ զԴաւթայն պատարագ աւրհնութեան փառաբանութիւն,¹⁵ եւ զսիրտ սուրբ՝ սեղան, եւ զհոգի խոնարհ՝ քահանայ¹⁶ Աստուած ոչ արհամարհէ (հմմտ. Սաղմ. Ծ 19):

Այլ ընդունելի,¹⁷ քան¹⁸ զխոյս եւ զգուարակս¹⁹ եւ զբիրաւորս գառանց²⁰ (Գ 40):

¹ C *չիք* ալեաց:

² BC *չիք* Տէր:

³ B *չիք* մեք:

⁴ B ոչ ունին եւ. C ոչ ունին աւրենս եւ

⁵ C մեղադրութիւն

⁶ C իշխան եւ

⁷ BC ճշմարտիդ չեղաք *փխ*. չեղաք ճշմարիտ

⁸ C նուիրելին Աստուծոյ

⁹ BC առաքել գերին

¹⁰ BC եւ մարգարեանսին

¹¹ BC արարեր

¹² BC մեզ

¹³ BC ի սեղանս սրտի *փխ*. ի սեղան սրտիս

¹⁴ BC բեկեալ է

¹⁵ B *չիք* փառաբանութիւն:

¹⁶ BC քահանայն

¹⁷ B ընդունի. C ընդունիս

¹⁸ C *չիք* քան:

¹⁹ B զուարակս

²⁰ C գառանց պար

Ձոր քահանայքն եւ իշխանքն¹ եւ ամենայն ժողովուրդքն² մատուցանէին:

Ձոր կատարեալ³ զմերս՝ զամբ զհետ քո յուսով եւ ոչ ամաչեմք, զի ամենայն սրտիք գամք, զերկիւղ քո ունելով՝⁴ ցանկամք զերեսս քո տեսանել: Եւ ամաչեսցեն չարչարիչք ծառայից⁵ եւ ծամիցեն, զի դու միայն ես, զոր կարծեն, թէ իբրեւ զմի ի նոցա չաստուածոցն եւ (Գ 41):

Եւ հակառակքն ոչ դադարէին ի բորբոքելոյ զհուրն, զի հրաման թագաւորի⁶ առաւել բորբոքէր զհուրն,⁷ եւ նիւթ հրոյն կարի իմն ազդողական. ձէթ եւ նաւթ ջրաբեր, վուշ եւ չոր փայտ որթոյ, երկուքն⁸ պարարտ եւ գէճ, եւ երկուքն⁹ ցամաք եւ չոր: Գէճն՝ նշանակ ջրոյ եւ աւգոյ, եւ չորն եւ ցամաքն՝ հրոյ եւ երկրի, զոր զինեաց եւ զինէ չարն ընդդէմ չորեքնիւթեայ բնութեանս, որ ոչ կարաց հերքել լաւացն, եւ ոչ կարէ զհուր սիրոյն Աստուծոյ յաղթել սէր տարրեղինացս¹⁰, որ բորբոքէ զցանկութիւն իշխանութեան եւ ընչից եւ հեշտութեանն,¹¹ զինւոյ եւ կանանց. թէպէտ եւ եաւթնպատիկ վառէ թշնամին՝ մերկանալով¹² զեաւթնեկի շնորհս Հոգւոյն յեաւթն¹³ դար կենցաղոյս հակառակ եաւթն զգայարանացս:

Իսկ ասելն՝

Վերանալ բոցոյն քառասուն եւ ինն կանգուն (Գ 47):

Ասեն, թէ¹⁴ Նաբուքոդոնոսոր զերկոտասան ակունս, որ ի լանջս քահանայապետին լինէր ի վերայ վակասին, ի լանջս պատկերին եզ, որ կայր առընթեր հնոցին, եւ բոցն երկայնեալ մինչեւ

¹ BC քահանայն եւ իշխանն *փիւ*. քահանայքն եւ իշխանքն

² BC ժողովուրդն

³ B կատարել

⁴ C ունելով եւ

⁵ BC ծառայից քոց

⁶ BC թագաւորին

⁷ BC *չիք* զհուրն:

⁸ B երկուն

⁹ B երկուն

¹⁰ C տարրեղինացն

¹¹ BC հեշտութեան

¹² BC մերկանալոյ վասն

¹³ B ի յեւթն

¹⁴ C *չիք* թէ:

ցանդը՝ պատկառէր յանուանէն Աստուծոյ, որ յակուեսն, եւ քառասուն եւ ինն կանգուն էր, մինչեւ ցանդը պատկերն:

Եւ դարձեալ թէ՛

Շուրջ զհինգսան երկայնեալ¹ բոցն² այրէր³ զքաղղէացիսն եւ զհրոյն բորբոքիչսն, եւ որք փութային տեսանել զկորուստ անցա (տե՛ս Գ 48):

Եւ⁴ դարձեալ՝ զի.⁵

Հրեշտակ Տեառն եկաց ի մէջ հրոյն, եւ թաւթափեալ⁶ զայրեցողութիւնսն ի լուսոյն, եւ արար ցաղալից քաղցրագոյն արոյով, եւ ոչ մեղէր զնոսա հուրն եւ ոչ տրտ[մեցուցանէր] դժուարաշունչ արոյով (Գ 48):

Որ էր ինքն՝ հրեշտակ⁷ մեծի խորհրդոյն՝ Միածին Որդին՝ Արարիչն հրոյն,⁸ զոր տեսեալ հրոյն զգալուստ նորա՝ խոնարհեալ երկիրպագանէր⁹ այնքան երկայնաձիգ եւ գետնատարած, զոր եւ տեսեալ մանկանցն եւ¹⁰ հոգեխառնութեամբ իմացեալ զՏէրն՝ առ նա դարձուցանէին¹¹ զաւրհնութիւնն, զորոյ երեսն¹² խնդրեցին տեսանել. զոր տեսեալ առընթեր իւրեանց¹³ ասեն. «Աւրհնեալ ես դու, Տէ՛ր Աստուած հ[արցն մերոց], որ եկիր առ Աբրահամ¹⁴ եւ կոչեցեր զքեզ Աստուած երիցն¹⁵ եւ արդ ցուցար յերիցս¹⁶ մէջ»¹⁷: Աւրհնեն եւ զանուն քո փառաւորեն¹⁸, զասացեալն, որ էն եւ զոր առնելոց է՝ զՅիսուս Քրիստոս, զոր ամենայն լեզու խոստովանի¹⁹ տաճար զերկինս եւ զհնոցն կոչելով եւ ա-

¹ B երկայնեալ պատեր. C երկայնել պատեր

² BC *չիք* բոցն:

³ BC այրելով

⁴ C *չիք* եւ:

⁵ BC զի ասէ

⁶ B թաւթափեր. C թողեալ

⁷ BC հրեշտակն

⁸ BC հրոյ

⁹ B երկրպագեր

¹⁰ C *չիք* եւ:

¹¹ BC դարձուցանեն

¹² C գերեսն

¹³ BC մերձ *փիւ* առ ընթեր իւրեանց

¹⁴ B Աբրահամ

¹⁵ C երկնից

¹⁶ B երիցս

¹⁷ B մեզ

¹⁸ C փառաց քո *փիւ*. քո փառաւորեն

¹⁹ C խոստովանեցի

թոռ եւ քերովբէս, զոր Եղեկիէլ ետես ի վերայ Քոբար գետոյն,¹ եւ անդունդս՝ զԲաբելոն եւ յորոյ վերայ² երկիր կայ հիմնեցեալ,³ զոր եւ աստուածազգեցեալ՝ չհամարին զինքեանս բաւական աւրհնութեան,⁴ այլ ձայն տուեալ բոլորից եւ⁵ մասանց արարածոց՝ կոչեն ի յաւրհնութիւն իւրեանց սեպհական Տեառն եւ Արարչին, զորս⁶ մոլորեցոյց հակառակորդն ճշմարտին⁷ սուտն եւ հայրն ստութեան:

Վասն որոյ յայտ առնեն զարժանին աւրհնութեան՝ յերկնից եւ ի հրեշտակաց սկսեալ եւ ի վայր իջեալ յաստեղս եւ ի փոփոխմունս աւդոյդ, հողմով եւ մրրկով եւ ձեամբ, որ կան ի հրամանս նորա, զկոչեցեալն տիւ եւ գիշեր, լոյս եւ խաւար:⁸ Վասն որոյ շատ յամելով ի սքանչելիս աւդոյդ, որ գործի սառն եւ⁹ եղեամն, ձիւն եւ¹⁰ ձիւնաբեր, հողմն¹¹ եւ մրրիկ, ամպք եւ փայլատակունք, որք ամենայն կամաւքն Աստուծոյ հրաշագործէին¹² ի պէտս: Վասն որոյ պարտին բանականքս¹³ զաւրհնութիւն¹⁴ Աստուծոյ իբր գլուխ եւ բերան եւ շաղկապ¹⁵ զգալի եւ իմանալի աշխարհին¹⁶ եւ ամենեցունց¹⁷ վայելողի բարեաց, որ¹⁸ զկնի ամպոց եւ փայլատակմանց,¹⁹ իբրեւ զանձրեւ, յերկիր իջանէ²⁰ ի լերինս եւ ի

¹ BC գետոյ եւ անդունդս *փխ*. գետոյն

² B *չիք* վերայ:

³ BC հիմնացեալ

⁴ BC աւրհնելոյ

⁵ C *չիք* եւ:

⁶ BC յորս

⁷ B ճշմարիտ

⁸ B զգիշեր, զլոյս եւ զխաւար. C զգիշեր, զլոյսն եւ զխաւար *փխ*. զիշեր՝ լոյս եւ խաւար

⁹ BC *չիք* եւ:

¹⁰ B *չիք* եւ:

¹¹ BC հողմ

¹² BC հրաշագործիս

¹³ B բանականք

¹⁴ BC աւրհնութիւն

¹⁵ C շաղկապ իբր

¹⁶ BC աշխարհի

¹⁷ BC յամենեցունց

¹⁸ BC զոր եւ

¹⁹ BC փայլատականց

²⁰ C իջանէ իբրեւ

բլուրս եւ ի բոյսս¹: Որք դալարանան յաւդոյդ, զոր փայլատակմունք² հրոյն ոչ կարէ ցամաքեցուցանել, եւ ոչ նա զնա շիջուցանել զաւրութեամբ ներգործողին. զկէտս մեծամեծս, որ կոչին վասն մեկնակութեան,³ եւ կայտառք,⁴ զոր կէտքն⁵ առնուն ի կերակուր, եւ զթռչունս,⁶ որք⁷ եւ նոքա ի ջուրց են եւ ելանեն⁸ ի ցամաք,⁹ ի գազանս եւ յանասունս եւ ի մարդ,¹⁰ որպէս եւ ստեղծան.¹¹ նախ՝ պէտքն, եւ ապա՝ վայելողքն,¹² իբր՝ ճաշ¹³ եւ ապա՝¹⁴ ճաշակերք, թագաւորութիւն եւ թագաւոր:

Պատուէ Իսրայէլ անուամբն¹⁵ յատուկ գծողովուրդն, եւ քահանայ¹⁶ միջնորդս¹⁷ Աստուծոյ եւ մարդկան, եւ ծառայ՝ զեկան, եւ աստ՝ նորս Իսրայէլ քահանայք.¹⁸ եւ քահանայք¹⁹ կատարեալք կատարեալ պատարագել²⁰ պատարագի սպասաւորք²¹ եւ ծառայք²² զնեալ²³ արեամբն Տեառն սուրբք եւ խոնարհք²⁴ անձինք եւ շունչք արդարոց:

Թուի, թէ Հոգին, որ ի նոսա, զնոսին իսկ ասէ, զորոց անուն²⁵ յաւել.

¹ C բոյսդ *փխ.* ի բոյսս

² BC փայլատակունք

³ B մեկնակութեանն

⁴ B կայտառ

⁵ C կէտք

⁶ C թռչունք

⁷ BC որ

⁸ B ելանէ

⁹ B ի ցամաքս

¹⁰ C ի գազան եւ յանասուն եւ ի մարդիկ *փխ.* ի գազանս, յանասունս եւ մարդ:

¹¹ BC ստեղծանն

¹² B վայելողն

¹³ C ճաշակ

¹⁴ BC *շիք* ապա:

¹⁵ C պատուելի անուամբ *փխ.* պատուէ Իսրայէլ անուամբն

¹⁶ B զքահանայսն. C զքահանայ

¹⁷ C միջնորդ

¹⁸ BC *շիք* քահանայք:

¹⁹ B քահանայս. C զքահանայ

²⁰ BC *շիք* պատարագել:

²¹ C սպասաւոր

²² C ծառայ

²³ BC զնեալք

²⁴ C խոնարհի սրտիւ

²⁵ C անուանն

Անանիա՛, Ազարիա՛ եւ Միսայէ՛լ, զՏէր¹ արճնեցէք եւ բարձր արարէք (Գ. 86):

Բարի գործով² եւ սուրբ սրտիւ եւ խոնարհ հոգևով՝ պատարագելով եւ զբանական խաւսս:

Ձի փրկեաց զմեզ ի դժոխց, յերկրպագութենէ պատկերի³ եւ ի մահուանէ թագաւորի⁴ սպառնալեաց⁵ եւ ի հնոցէս եւ ի հրոյ (Գ. 87)⁶:

Որ է առհաւատչեայ անշիջանելի գեհենոյն՝⁷ ըստ⁸ մեր արժանեաց:

Այլ զի քաղցր է, զի յաւիտ[եան է ողորմութիւն մորա] (Գ. 90):

Թերեւս թէ գյետին⁹ տունն մեծաձայն գոչեցին, զոր լուեալ թագաւորն՝ տագնապաւ գնայր մերձ, զոր ահն տագնապեաց եւ երկիւղն, որ եւ ոչ միայն լսէր զձայն¹⁰ աւրհնութեան, այլ եւ¹¹ տեսանէր, զի արձակ գնային՝ ունելով զվարտինն,¹² որով արկան:

Եւ զչորրորդն եւս¹³ դաւանէր Որդի Աստուծոյ, իբր զայլ անարժանս արժանացեալ մարգարէական շնորհի¹⁴ նմանի փարաւոնի եւ Կայիափայ, զոր եւ յաւրիւն ասաց՝ նմանի¹⁵ Որդւոյն Աստուծոյ, զոր ոչ էր տեսեալ այնպիսի զոք եւ ոչ լուեալ,¹⁶ բայց եթէ Հոգին աստուածաբանեաց յայտնապէս զՈրդին Աստուծոյ, որ ի լրման աւուրց եղեւ Որդի մարդոյ:

Եւ գործովն, զոր եւ¹⁷ գործէր, նման էր եւ նոյնն էր Որդին¹⁸

¹ B զՏէր արի.

² BC գործովք

³ C պատկերաց

⁴ BC ի թագաւորին

⁵ BC սպառնալեաց

⁶ C եւ ի հնոցէ հրոյս *փիս*. եւ ի հնոցէս եւ ի հրոյ

⁷ B գեհենն. C գեհենին

⁸ BC ոչ ըստ

⁹ B գյետի

¹⁰ C լսել զձայնն *փիս*. լսէր զձայն

¹¹ B *չիք* այլ եւ:

¹² BC եւ զվարտինն

¹³ BC եւս զոր

¹⁴ C շնորհի մարգարտութեան *փիս*. մարգարտական շնորհի

¹⁵ BC նման

¹⁶ B լսեալ. C լսել

¹⁷ C *չիք* եւ:

¹⁸ C Որդի

Աստուծոյ, որ¹ ի ծոց Հաւր, վասն որոյ եւ յեւանելն ի Հնոցէն տեսանէին իշխանք եւ ուսմիկք, զի մագ գլխոյ նոցա չէր խանձեալ, եւ հոտ հրոյ, որ է ծխոյ,² ոչ գոյր,³ եւ երեսք չէին այլագունեալ⁴. վասն որոյ եւ աւրհնէ⁵ թագաւորն խոստովանութեամբ եւ առաջի նոցա երկիրպագանէ⁶ գոհանալով:

Եւ դնէր տուգանս եւ պատիժս, եթէ⁷ ոք հայհոյէ զԱստուածն Սեդրաքայ,⁸ Միսաքայ եւ Աբեթնագովի: Եւ աղաչէր զկենդանի նահատակսն՝ իշխել բաբելացոց.⁹ Եւ իբրեւ չառին յանձն, զգերեալսն յանձնէր պահել զնոսա յաւրէնս¹⁰ իւրեանց, զի մի՛ բռնադատեսցին յուժեքէ, եւ յահ եւ յերկիւղ ամենեցունց՝ զչարախաւսս Անանիանց¹¹ արկանէր ի Հնոցն:

Եւ Քրիստոսի Որդւոյն¹² Աստուծոյ փառք յաւիտեանս:

Եփրեմ: Եւ զայն եւս պարտ է ասել ըստ աբբայ Եփրեմի. Մովսիսի¹³ երեսն փառաւորեցաւ, Եղիա վերացաւ, Անանիանքն ապրեցան ի հրոյն, եւ Դանիէլ՝ յառիւծուցն, զի անմիտ հրեայքն հաւատասցեն ի ձեռն այնպիսի առաջնորդացն, թէ գոյ Աստուած:

Կոտորեցին, քարկոծեցին, խաչեցին¹⁴ զառաքեալն եւ զառաջնորդ¹⁵ նորոյս, եւ¹⁶ այլք յուրվք, զոր¹⁷ տեսեալ մտաւորաց հեթանոսաց՝ հաւատացին, եթէ գոյ հատուցումն եւ յոյս անմահութեանն¹⁸:

¹ B որ է

² C հրոյ եւ ծխոյ *փխ.* հրոյ, որ է ծխոյ

³ C գայր

⁴ C այլագունեալք

⁵ C աւրհնէր

⁶ B երկրպագէ. C երկրպագէր

⁷ BC թէ

⁸ B Սեդրաքա եւ

⁹ BC բաբելացոցն

¹⁰ B յաւրէնսն

¹¹ C Անանիանցն

¹² C *չիք* Որդւոյն:

¹³ B Մովսիսի

¹⁴ BC կոտորեցան, քարկոծեցան, խաչեցան *փխ.* կոտորեցին, քարկոծեցին, խաչեցին

¹⁵ BC առաքեալքն եւ առաջնորդք *փխ.* զառաքեալն եւ զառաջնորդ

¹⁶ BC *չիք* եւ:

¹⁷ C զորս

¹⁸ BC անմահութեան

Այլ զի մեք զամենայն¹ գիշեր երգեմք զմանկանցն սաղմոս, զի ի մէջ ցանկութեան բոցոյ կամք,² եւ արտաքուստ փչէ չարն եւ վառէ ազահութեամբ՝ իբր որթով, որ աստէն մոխիր եւ ոչ ինչ, եւ անդէն՝ կայծակն³ գեհենոյն, վուշ եւ փուշ ամուլք՝ յորդորիչք հրոյ,⁴ եւ⁵ նաւթ եւ ձէթ զորկորստութեան ասէ,⁶ որ մոլորեցուցանեն զպոռնկութեան ախտն, յորմէ ապրեալք⁷:

Արհմեալ ես, Տէ՛ր Աստուած հարցն [մերոց] (Գ 52):

Հարս մեք⁸ գյառաջագոյն ննջեցեալսն⁹ կոչեմք՝ զսուրբսն, եւ որք արտասուացն ցաւղով սրբեցին զանձինս, վասն որոյ նախ զմեղացն¹⁰ ասեմք եւ ապա վստահութիւն առեալ՝ կոչեմք զարարածս՝ կցորդել¹¹ մեզ ի գոհութիւն քաւչին¹² եւ ողորմածին Աստուծոյ:

¹ B յամենայն

² C *չիք* կամք:

³ B կայծակ. C կայծ

⁴ B վուշ փաղաքուշքն յորդորիչ. C վուշ փաղաքուշ յորդորիչք *փիս*. վուշ եւ փուշ ամուլք յորդորիչք հրոյ

⁵ BC *չիք* եւ:

⁶ C զորկորստութիւնն *փիս*. զոր կորստութեան ասէ

⁷ BC ապրեալք ասեմք

⁸ C մեր

⁹ C ննջեցեալս

¹⁰ C զմեղայն

¹¹ B կցորդիլ

¹² C քաւիչ

Տեսիլ ճիգերորդ

Անասելի են խորք մարդասիրութեանն,¹ թէ որպէս պատուեաց զբնութիւնս եւ հնարի ապրեցուցանել զայսքան² մոռացկոտ եւ զդժուարահաւան ազգս մարդկան, զոր ի նաբուքողոնոսորէ տեսանել, որ մոռացունք եղեն³ նմա փշրումն պատկերին եւ հնոցին սքանչելիքն,⁴ եւ տիրեաց ի վերայ նորա ախտ ամբարհաւածութեանն:⁵

Չոր յիշեցուցանէ դարձեալ Մարդասէրն ի ձեռն տեսեան ծառայն. եթէ ոչ խոնարհի ապաշաւանաւք,⁶ խոնարհելոց է նա յակամայ⁷ յանասնական անպատուութիւն, փոխանակ զի զպատիւն տուեալ յԱստուծոյ ոչ իմացաւ, զոր եւ ինքնին պատմէ՝ նախ⁸ գրելով յամենայն ազգս եւ յերկիր, թէ Բարձրեալն տիրէ՝⁹ ցուցիչն¹⁰ հինգերորդ տեսեանս, որպէս եւ նմա են ամենայն¹¹ սքանչելիք եւ անեղծ թագաւորութիւն, զորոյ¹² ծանեայ ի ծառն երեւիլ,¹³ զորոյ մեկնութիւնն¹⁴ ոչ կարացին գիտել ներքին պաշտելացս սպասաւորք¹⁵ աստեղաց, զի Բարձրեալն, որ ի վեր է, քան զբարձունս, եւ նախախնամէ¹⁶ զներքին արարածս, զի իւր են ամենայն:

Ապա ասէ.

Ուրախ էի ի տան իմում (Դ 1):

¹ C մարդասիրութեանն Աստուծոյ

² B զայնքան

³ C չիք եղեն

⁴ B սքանչելիք

⁵ C ամբարտաւանութեան

⁶ B ապաշաւանաւք

⁷ BC յակամայս

⁸ C նախ պատուիրէ չիս. պատմէ նախ

⁹ BC է

¹⁰ BC ցուցիչ

¹¹ C չիք ամենայն

¹² BC զոր

¹³ BC երեւեալ

¹⁴ C մեկնութիւնն

¹⁵ BC սպասաւորք եւ. C սպասաւորք եւ ոչ

¹⁶ B նա խնամէ. C նա նախախնամէ

Յայտ է՝ անհոգ ի յերկիւղէ մահու եւ փոփոխման¹:

Երազ տեսի եւ խռովեցալ (Դ 2):

Քանզի կարծիս էառ ծառոյն² զինքն գոլ. եւ տեսիլ զլխոյ զմտացն ասէ, որ ներգործէ յանուրջս:

Յուցանէ եւ զգիտացն բաբելացւոց³ կոչելն⁴ եւ զասելն⁵ երազոյն⁶ եւ զնոցա տկարանալն, որպէս եւ յառաջին տեսիլն՝ մոռացեալն⁷ ի թագաւորէն, խոստանային զմեկնեկն, թէ ասէր⁸ զերազն. մինչ եկն Դանիէլ յետոյ,⁹ զի երեւեսցի Հոգին Սուրբ Աստուծոյ ի նմա,¹⁰ զի այլքն ի պիղծ¹¹ հոգւոյն խաւսէին. վասն որոյ եւ ի գալն Դանիէլի առ նա դարձուցանէ զբանն, որ ընդ իշխանսն խաւսէր նախ, եւ ասէ.

Հաւատամ, եթէ գիտես, զոր ինչ ես նախքան զասելն իմ զերազն. սալպւն լո՛ւր, եւ ասեմ ես, եւ դու՝ զմեկնութիւնն (Դ 6):

Եւ իբրեւ լուաւ Դանիէլ, հիացաւ՝ նայելով ի խորս Աստուծոյ խնամոցն, եւ խռովեցաւ, այսինքն՝ տրտմեցաւ¹²: Իսկ մինչ ծանեաւ թագաւորն եւ ասէ. «Մի՛ տագնապիր երկիւղիւ, այլ ասա՛ համարձակ»: Եւ նա ասէ. «Երազն՝ թշնամեաց քոց,¹³ եւ մեկնութիւնն¹⁴ ատելեաց.¹⁵ վասն այն յապաղեմ, զի մի՛ լուիցեն եւ խնդասցեն» (Դաճ. Դ 16):

Ձայս ոչ փաղաքշելով ասէր, այլ զի պատուեաց զսպաս տաճարին եւ զթայր ի գերիսն:

¹ C փոփոխմանն

² BC զծառոյն

³ B Բաբելոնի

⁴ BC զկոչելն

⁵ C չիք զասելն:

⁶ C զերազոյն

⁷ BC մոռացեալ

⁸ BC պատմէր

⁹ BC յետոյ եկն

¹⁰ BC որ ի նմա

¹¹ B ի պիղծ

¹² B եւ խռովեալ տրտմեցաւ. C խռովեցաւ եւ տրտմեցաւ *փիս*. եւ խռովեցաւ, այսինքն՝ տրտմեցաւ

¹³ B թշնամւոյն է ուրախութիւն. C թշնամեաց քոց ուրախութիւն *փիս*. թշնամեաց քոց

¹⁴ C մեկնութիւն

¹⁵ C ատելեաց քոց

Եւ ասէր.¹ «Դատաստան Աստուծոյ հասեալ են,² զի ոչ անիրաւ ինչ առնէ Աստուած, այլ դու եղեալ³ պատճառ: Ծառն տնկողին է, եւ վայելչութիւնն⁴ խնամոց նորա. այսպէս եւ դու ես, արքա՛յ, այն ծառն, եւ Աստուած խնամեաց զքեզ, զի վայելիցէ,⁵ եւ դու ոչ ծանեար եւ պտուղ նմա ոչ ետուր, այլ՝ աւտար դիցն⁶: Բարձրութիւն նորա⁷ եհաս մինչեւ յերկինս, զի զերկնաւորին կոչեցեալ անուամբ⁸ քաղաքն՝ զԵրուսաղէմ առեր եւ հայհոյութիւն նմա խաւսեցար, որ ետ քեզ զայդքան մեծութիւն, զի զաւելի մասն Լիբիոյ,⁹ Եւրոպիոյ¹⁰ եւ զբոլորն Ասիոյ ետ քեզ: Լայնութիւն նորա յամենայն երկիր,¹¹ յամենայն երկիր, ասէ, եհաս¹² մեծութիւնն, վասն որոյ եւ¹³ ոստքն՝ քաղաքք եւ աշխարհ¹⁴ ամենայն, եւ վայելչութիւն տերեւին՝ զաւրքն, եւ պտուղն՝ հարկքն, որք¹⁵ մտանէին, եւ ի նմա թռչունք՝ հպարտք եւ թեթեւամիտք, եւ զազանք շաղախակերք եւ արիւնարբուք¹⁶ իշխանք եւ գործակալք, եւ կերակուրք՝ ամենայն հոռգակերքն:

Եւ դարձեալ՝ դրամն, որ ունէր զգիր անուան¹⁷ նորա, որով լինէր վաճառ եւ ապրանք, եւ զուարթուն¹⁸ յաննիրհելի բնութեանց¹⁹ հրեշտակաց, որ եւ ուստի իջանէր, բերէր զհրամանն՝ կտրել զծառն, ելն ի թագաւորէն²⁰ թաւթափիլ զաւրացն, շարժիլ

¹ BC ասէ

² B եհաս. C հասեալ է ի վերայ տեառն իմոյ արքայի *փիս*. Աստուծոյ հասեալ են

³ BC եղեր

⁴ BC վայելչութիւն

⁵ BC *չիք* այսպէս եւ դու ես արքայ՝ այն ծառն, եւ Աստուած խնամեաց զքեզ՝ զի վայելիցէ:

⁶ B դից. C աւտարաց դից

⁷ C քո

⁸ C անուամբ կոչեցեալ *փիս*. կոչեցեալ անուամբ

⁹ C Լիբիոյ

¹⁰ B եւ զԵւրոպիա. C եւ զԵւրոպիոյ

¹¹ BC *չիք* լայնութիւն նորա յամենայն երկիր:

¹² BC եհաս ասէ *փիս*. ասէ եհաս

¹³ C *չիք* եւ:

¹⁴ C աշխարհք

¹⁵ BC որ

¹⁶ BC շաղախակերք եւ արիւնարբու *փիս*. շաղախակերք եւ արիւնարբուք

¹⁷ C անուանն

¹⁸ B զուարթ. C զուարթունն

¹⁹ C բնութեանցն

²⁰ B ի թագաւորութենն. C *չիք* ի թագաւորէն:

գազանաց¹ բռնաւորաց, զարմատն թ[ողուլ]՝ մնալ նմա [թագաւորութիւնն], իբր երկաթով եւ պղնձով անխզելի պահել² նմա ի խնամոցն Աստուծոյ զայնքան ժամանակս՝ չերեւիլ նմա³ հակառակ, որ է մեծ սքանչելիք:

Եաւթն ժամ[անակն]⁴ երեք ամ եւ կէս, զամառն՝ զարնանայնով⁵ առեալ, եւ զձմեռս⁶ աշնանայնովն⁷ հաշուեալ,⁸ զոր ասեն՝ եաւթն տարի էր վճիռն. Դանիէլ աղաւթիւք յայն երբեր եւ⁹ ասաց՝ հրեշտակ[ին է մեկնել զբանս], եւ պատգամ սրբ[ոց է հարցուածս],¹⁰ իբր ասելն¹¹ ամենայն ումեք չէ յայտնի մեկնութիւն նորա¹² եւ զաւրութիւն պատգ[ամաց], այլ զուարթ հոգւոց եւ սրբոց՝ իբր զԴանիէլ, զոր եւ¹³ մեկնեաց իսկ ըստ կարգի եւ ետ խրատ՝ ողորմութեամբ եւ տրաւք տնանկաց, որ դիւրին էր նմա առնել, եւ յԱստուծոյ հայցել ողորմութիւն եւ ոչ պարտս¹⁴:

Թերեւս արար ողորմութիւն ի խրատուն եւ եզիտ թողութիւն¹⁵ եւ ներումն զերկոտասան ամիսս¹⁶ եւ դարձաւ ի խակութիւն եւ յամբարտաւանութիւն¹⁷ իւր: Եւ ի ճեմելն ի վերայ արքունեաց տաճարին ասէ՝ «Ո՞չ այս այն Բաբելոն է, զոր ես շինեցի», զոր ասեն նմա զտասն եւ հինգ աւր երեք կրկին պարիսպ ածել Բաբելոնի, իբր թէ ասել՝ «Ո՞ հանէ զիս աստի»: Վասն որոյ,

¹ B գազանացն

² B պահեալ

³ C ումեք

⁴ C ամ

⁵ BC գարնայնովն

⁶ BC զձմեռն

⁷ B աշնայնովն

⁸ C հաշուել

⁹ C եւ զի

¹⁰ C հրեշտակաց մեկնութեամբ եւ պատգամք սրբոց *փիս*. հրեշտակին է մեկնել զբանս եւ պատգամ սրբոց է հարցուածս

¹¹ BC ասել

¹² B սորա

¹³ C որ *փիս*. զոր եւ

¹⁴ C պատիժս

¹⁵ C զխրատն եւ եզիտ ողորմութիւն եւ թողութիւն *փիս*. ողորմութիւն ի խրատուն եւ եզիտ թողութիւն

¹⁶ BC ամիս

¹⁷ C յամբարտաւանութիւնն

մինչդեռ բանն ի բերանն,¹ լուաւ, թէ՛ «Քեզ ասեմ,² Նաբուքոդոնոսո՛ր»:

Յայտ է, թէ երեքանձնեայ Աստուածութիւնն, որ կազմեաց զքեզ յերից՝ յոգւոյ եւ³ ի մտաց եւ ի մարմնոյ, զոր ոչ իմացար իբրեւ զմարդ, վասն որոյ հալածիս ի մարդկանէ, այսինքն՝ ի բնութենէ եւ ի բանականութենէ⁴ մարդկան, եւ ընդ անասունս նմանեցար⁵:

Եւ նոյնժամայն եղեն⁶ իրքն. հրեշտակք⁷ հալածեցին յանկարծակի. եղեալ առաջին կողմն արջառոյ, վարսք՝ առիւծոյ, ճիրանունք՝ արծուոյ, դատաստանաւ իսկ, զի ցանկասէր էր իբրեւ զարջառ, խրոխտ՝ իբրեւ զառիւծ, հպարտ՝ իբրեւ զթռչուն, վասն որոյ ընդ նոսա դադարեաց եւ բնութիւնն⁸ մարդոյ, եւ խելքն⁹ կորեաւ, եւ խոտ ջամբէին կարիք սովոյն եւ ոչ այլոք: Եւ ներկեալ մարմինն¹⁰ ի գոյն արեան՝ արիւնասէր գոլով, եւ ցաւալից լինէր բացաւթեայ եւ խնամաւքն Աստուծոյ ոչ լինէր՝ ծախեալ¹¹ ի գազանաց:

Եւ ոչ այլ ոք նստոյց¹² յաթոռ թագաւորութեան նորա, մինչ ի լնուլ եաւթն ժամանակացն,¹³ յորում, իբր ի քնոյ զարթուցեալ,¹⁴ հայեցաւ յերկինս խոստովանութեամբ, թէ՛ նա միայն կարող է առնել, զինչ եւ կամի ի զաւրութեան երկնից, որով խնամէ յերկրի զագգս մարդկան եւ¹⁵ զինքն, որպէս¹⁶ ինքն ասէ:

¹ BC ի բերան էր

² BC ասեմ

³ BC *չիք* եւ:

⁴ BC ի բնականութենէ

⁵ BC եւ ընդ գազանս եւ ընդ անասունս բն. զի մոցա նմանեցար *փիս*. եւ ընդ անասունս նմանեցար

⁶ B եղեւ

⁷ C *չիք* հրեշտակք:

⁸ BC բնութիւն

⁹ BC խելք

¹⁰ B մարմինն մորա

¹¹ B ծախեալ լինէր *փիս*. լինէր ծախեալ

¹² BC նստաւ

¹³ C ամին

¹⁴ B զարթեալ

¹⁵ C իբրեւ

¹⁶ BC եւ որպէս

Իշխանք նորա խնդրեցին եւ ելին յառապարն եւ գտին զնա ի հասակ մարդոյ եւ ի զգայութիւն եկեալ եւ բերեալ նստուցին յաթոռ [թագաւորութեանն], եւ որպէս ի մեռելոց հրաշիւք կենդանացեալ՝ զարմացաւ երկիր ամենայն: Եւ բերին զանձս, եւ յուրվք հնազանդեցան, քան թէ յառաջագոյն, որպէս ասէ, թէ՛ «Յաւելաի Ինձ աւելի մեծութիւն»¹ (Դաճ. Դ.33):

Եւ զկատարած կենաց նորա չասէ Դանիէլ, այլ այլք ասեն՝ սպանաւ ի պատերազմի եւ անթաղ մնաց զի նորա, որպէս եւ սպառնացաւ նմա Աստուած ի ձեռն Երեմիայի, զի դարձաւ նա իբր զչուն² ի փսխածն՝ յառաջին³ անառակութիւնն⁴:

Եւ այլք իւրով իսկ մահուամբ ասեն մեռեալ, եւ զթագաւորութիւնն առեալ Մարովդաք⁵ եւ եհան զՅեքոնիա ի բանդէն,⁶ զոր փեսայ ասեն Նաբուքոդոնոսորայ, եւ այլք՝ որդի: Եւ ապա Բաղդասար՝ ամս երեք,⁷ զորոյ զգործս կորստեան նորա ի կարգիս ասելով՝ խայտառակէ զանմտութիւնն, որ արար ընթրիս հազար առն, որ զգիշերն կցեն ուրախութիւն⁸ աւուրն, ընթրիս կոչեն հազար առն, որ⁹ կամեցան զնա թագաւոր եւ էին խորհրդակից նորա¹⁰: Եւ ըստ թուոյ դնել¹¹ գինի առաջի¹² նոցա¹³ ամանով, այսինքն¹⁴ դեղ յիմարութեան, որ եղեւ իսկ եւ ցուցաւ.¹⁵ Հանել¹⁶ զսպաս տաճարին Տեառն զքահանայականսն՝ շանց եւ խոզից¹⁷ տուեալ ի ձեռս արհամարհանաւք (եւ ոչ յուսով) արբեցութեան¹⁸:

¹ C մեծութիւնս

² BC շուն

³ B առաջին

⁴ B անառակութեան

⁵ C Ուլմարուդաք թագաւոր

⁶ BC ի բանդէ

⁷ BC երիս

⁸ BC յուրախութիւն

⁹ BC որք

¹⁰ C խորհրդակիցք *փիս*. խորհրդակից նորա

¹¹ BC դնէր

¹² B առաջի գինի *փիս*. գինի առաջի

¹³ BC *շիք* նոցա:

¹⁴ BC *շիք* այսինքն:

¹⁵ C որով ցուցաւ *փիս*. որ եղեւ իսկ եւ ցուցաւ

¹⁶ B հանեալ

¹⁷ BC բոզից

¹⁸ B սրբութեանն. C սրբութեան *փիս* արբեցութեան:

Վասն որոյ եւ զաստուածսն իւրեանց եւ ո՛չ զկենդանին գովէին, իբր թէ նոքա ետուն զաւրութիւն մեզ¹ առնուլ զայս: Որք եւ պղծեալք վեց շարժամբ ի վեցակուսի նիւթս պաշտելեացն,² յորս իջանէին ի հող ապականութեան, զոր տեսանէր Բաղդասար զձեռն ցասման, որ ունի իշխանութիւն ի կեանս եւ ի մահ, գրեալ³ գիրն,⁴ զոր ոչ կարացին ընթեռնուլ, որք գիտէին⁵ զգիրս եւ զհանձարս ամենայն ազգաց, զի նոր էր⁶ դպրութիւնն,⁷ եւ նոր էր⁸ գործն⁹ Արարչին. Հոգւոյն է,¹⁰ որ քննէ զամենայն եւ զխորս Աստուծոյ եւ որոց ախորժէ, յայտնէ, որպէս Դանիէլի, ուր հանգուցեալ իսկ էր:

Չոր եւ յիշէ¹¹ տիկիւնն, որ մայր¹² էր նորա, թէ՛

«Յաւորս հար քո մեծամեծ իրք գործեցան, որ է այդպէս իրք,¹³ տեւիլք մեկնեցան, յորս տկար ցուցան գէտք ամենայն, եւ հար քո իշխան կացոյց գոհանիլ,¹⁴ եւ դու անգամ ոչ ճանաչես» (տե՛ս Ե 10-12):

Որոյ եկեալ՝ նախ յանդիմանէր վստահութեամբ, զի արդար¹⁵ իբրեւ զառիւծ վստահ է եւ խաւսի զվկայութիւն¹⁶ Տեառն եւ ոչ ամաչէ. «ՁԱստուած, ասէ, որ գան եհար զհայր քո, ի հպարտանալոյդ¹⁷ շոյտ մոռացար, որոյ շունչ քո ի ձեռին է, ոչ յիշեցեր, այլ սնոտիսն,¹⁸ որ եւ¹⁹ ինքեանք զրկեալ են ի շնչոյ, թող թէ կա-

¹ BC ետուն մեզ յաղթութիւն *փխ*. ետուն զաւրութիւն մեզ

² C պաշտելեացն ի խեցին եզերեալ

³ BC գրել

⁴ BC *չիք* գիրն:

⁵ C որ գիտէին զամենայն *փխ*. որք գիտէին

⁶ B նորա էր

⁷ B դպրութիւն

⁸ B նորա էր. C նորա

⁹ BC գործ

¹⁰ B հոգւոյն. C հոգւոյ

¹¹ BC յիշէր

¹² C մայրն

¹³ B որ այդպիսի. C որ է այդպիսի *փխ*. որ է այդպէս իրք

¹⁴ B *չիք*. C գնա

¹⁵ C արդարն

¹⁶ C զվկայութիւնս

¹⁷ C հպարտանալն

¹⁸ BC զսնոտիսն

¹⁹ C *չիք* եւ:

րեն¹ տալ. զի ահա յերեսաց նորա էր² բարկութիւնն,³ որ տեսանէ, զոր ինչ գործեցեր, որ էարկ զքեզ ի դողումն⁴ սոսկմանդ, զորոյ գիտէիր զահն առ հայր քո եղեալ եւ ոչ զգուշացար: Վասն որոյ պարզեւք⁵ քո քեզ լիցի, զոր խոստացար, զի անկաշառ է հանճար Տեառն իմոյ, եւ զպատիւ տան քո՝ զերրորդ իշխանութիւն⁶ այլում տալոց⁷ զբովանդակն,⁸ թէ կամիս, թէ⁹ ոչ:

Եւ այս է գիրն՝ «Մաճէ, Թէկէլ, Փարէս» (տե՛ս Ե 18-28), չափ եւ կշիռ եւ բաժանումն լսի, զի չափով եւ կշռով բաժանէ Աստուած ըստ արժանեացն պէսպէս եւ զանազան պատճառաց՝ միայն ինքեան գիտելոյ, զոր եւ թարգմանէ յաւելուածով վասն հասկանալոյ դիւրաւ՝ չափ եւ վախճան, զի զանչափ զաւրութիւնն ոչ ածեր զմտաւ եւ զանվախճան, վճարեցաւ քոյդ. Թէկէլ՝ կշռեցաւ,¹⁰ գտաւ պակաս¹¹ յարդարութենէ,¹² դու, ասէ, պակասեցուցեր. զկշիռն¹³ եւ¹⁴ զչափ¹⁵ մարմնոյն¹⁶ մեղք, կշիռ՝ մտաց եւ խորհրդոց. զոր սահմանեալ էր քեզ թագաւորել, բաժանումն¹⁷ մարաց եւ պարսից, զի խառն էին մարք եւ պարսիկք:

Չոր իմացեալ եւ տուեալ¹⁸ մեկնութիւն¹⁹ Դանիէլի, հաւաքեցան ի մի²⁰ եւ արարին առաջնորդ զԴարեհ Մադէ եւ սպասէին

¹ BC չկարենք քեզ

² BC ել

³ BC բարկութիւն

⁴ BC ի քեզ զդողումն *փիս*. զքեզ ի դողումն

⁵ C պարզել

⁶ B իշխանութիւնն. C իշխանութիւնդ

⁷ B տալոց եւ. C տացես

⁸ B զբովանդակն

⁹ B եւ թէ

¹⁰ C կշռեցաւ եւ

¹¹ C պակասեալ

¹² BC յամենայն արդարութենէ

¹³ B զկշիռն եւ զչափն

¹⁴ BC *չիք* եւ:

¹⁵ B չափ

¹⁶ C մարմնոյ

¹⁷ B բաժանեաց Աստուած զթագաւոր. եւ ետ զնա. C բաժանեցաւ

¹⁸ B զոր լուեալ եւ իմացեալ. C որք իմացեալ եւ լուեալ *փիս*. զոր իմացեալ եւ տուեալ

¹⁹ B զմեկնութիւն. C զմեկնութիւնն

²⁰ C միասին

ժամու: Իսկ Դանիէլ, զի յանձն էառ զգեհնուլ¹ ծիրանիսն եւ մանեակ² ոսկի ի պարանոցն³ ի փառս Աստուծոյ եւ յամալթ սնտտեացն, զոր նոքա⁴ աւրհնէին ի խրախութեանն,⁵ որ⁶ Բաղդասար զինքն իրաւ կամէր⁷ ցուցանել ի խոստումն,⁸ միանգամայն եւ կաշառել զԴանիէլ եւ շիջուցանել զցասումն, որ վասն նախանձուն Տեառն: Այլ զի ոչ զղջացաւ ի սրտէ եւ ոչ զսպաս սրբութեանցն⁹ ետ ցԴանիէլ, եւ մեղայ ոչ գտաւ ի բերան նորա, այլ յուսացաւ ի զգուշութիւն¹⁰ իւր եւ ի խրատ զիւթիցն, զի յեալթն¹¹ դրանէ ի ներքս¹² եմուտ ի սենեակն,¹³ եւ պահապանս կացուցեալ ի հաւատարմացն¹⁴ իւրոց¹⁵ եւ ջանայր հանգչել եւ ոչ կարէր յերկիւղէ: Զի հատաւ քուն յաչաց նորա, եւ գնաց տեսանել զպահապանս դրանն,¹⁶ զի ննջէին. եւ զառաջին¹⁷ եւ զերկրորդն եւ զերրորդն թողեալ ի քուն մինչեւ ցեալթներորդն, զոր զարթոյց. եւ կարգաւ սկսաւ զարթուցանել մի ըստ միողէ: Եւ յամբոխէ անտի զարթեան առաջինքն, եւ սպանին զնա՝ կարծելով թշնամի ոք է,¹⁸ որ զայ սպանանել զթագաւորն, զի Աստուծոյ¹⁹ վճիռն միայն յինքն²⁰ դարձուցանել եւ այլ ոչ ոք կարող է,²¹ դարձեալ²² զի. «Եղբայր ոչ փրկէ, եւ ոչ փրկէ մարդ եւ ոչ տայ Աստուծոյ փրկանս, եւ ոչ²³

¹ BC *չիք* զգեհնուլ:

² B գօիր. եւ գման. C գօիրանիմ եւ գմարմնաւոր *փխ*. ծիրանիսն եւ մանեակ

³ BC *չիք* ոսկի ի պարանոցն:

⁴ BC նոքայն

⁵ B ի խրախութեան. C ի խրախութիւն

⁶ BC զոր

⁷ BC կամեցաւ

⁸ B ի փառս Աստուծոյ *փխ*. ի խոստումն

⁹ C սրբութեանն

¹⁰ C զգուշութիւնն

¹¹ BC եւթն

¹² BC դրան ներքոյ ասեն *փխ*. դրանէ ի ներքս

¹³ BC ի սենեակ

¹⁴ C հաւատարմաց

¹⁵ B իւր

¹⁶ C դրանցն

¹⁷ BC զառաջինն

¹⁸ BC զոք

¹⁹ BC զԱստուծոյ

²⁰ BC ինքն

²¹ BC եւ այլ ոչ ոք կարող է դարձուցանել *փխ*. դարձուցանել՝ եւ այլ ոչ ոք կարող է

²² BC *չիք* դարձեալ:

²³ BC *չիք* ոչ:

ըզգիհնս փրկանաց անձին իւրոյ»¹ (Սաղմ. ԽԸ 8):

Եւ Դարեհ թագաւոր մարաց² էառ զթագաւորութիւնն,³ որ էր մերձաւոր նոցա. միաբանեալ ընդ ինքեան զպարսս՝ էառ զթագաւորութիւնն՝ վաթսուն եւ երկու ամաց գոլով յիմաստութեան տիս, վասն որոյ խնայելով ի ծերութիւն⁴ իւր՝ կացուցանէր նախահոգս հարիւր քսան, զի ասեն, թէ⁵ այնքան լինել գաւառք ըստ թագաւորութեան⁶ նորա, եւ ի նոցա վերայ⁷ երիս հրամանատարս, այսինքն⁸ խորհրդակիցս, յորոց մի էր Դանիէլ՝ աւագ քան⁹ զբնաւսն, որոյ բանն խրատու վճիռ էր¹⁰ թագաւորին, զի Հոգին, որ ի նմա, առաւել էր, ոչ զիւրական եւ ոչ մտաւոր¹¹ իմաստից ի վարժիչ¹² ճարտարաց մարդկային, յաղագս որոյ եւ այլքն նախանձեցան շնչաւորքն եւ եզին յորոգայթ¹³ իշխանքն.¹⁴ Եւ խնդրէին պատճառս զԴանիէլէ, եւ ամենեւին պատճառս եւ յանցանս ոչ գտանէին զնմանէ, քանզի հաւատարիմ էր¹⁵:

Եւ ասեմ. «Չգտանեմք ուստեք պատճառս զԴանիէլէ, բայց եթէ յարեմ Աստուծոյ իրոյ, որք կացին առաջի թագաւորին եւ ասեմ ցնա. «Դարեհ՝ն արքայ, յախտեա՛ն կեաց: Խորհուրդ արարին ամենեքեան, որ էին ի թագաւորութեան քում՝ զարաւարք եւ նախարարք, իշխանք եւ կուսակալք, հաստատել արքունի հաստատութեամբ եւ զարացուցանել ուխտ մի, զի եթէ խնդրեսցէ որ խնդրուածս յամենայն աստուծոյ կամ ի մարդոյ միմէն յատուրս երեսուն, բաց ի քեմ»¹⁶ (Զ 5-7):

¹ BC եւ ոչ մարդ որ *փիս*. եւ ոչ փրկել մարդ եւ ոչ տայ Աստուծոյ փրկանս եւ ոչ ըզ.

² C թագաւորէ մարաց, որ է քրդաց *փիս*. թագաւոր մարաց

³ B *շիք* էառ զթագաւորութիւնն:

⁴ BC ի ծերութիւնն

⁵ BC *շիք*

⁶ BC ընդ թագաւորութեամբ *փիս*. ըստ թագաւորութեան

⁷ B ի նոցա վերայ

⁸ B *շիք* հրամանատարս՝ այսինքն:

⁹ BC առաւել քան *փիս*. աւագ քան

¹⁰ C վճիռ էր եւ

¹¹ C մտաւորական

¹² BC ի վարժից

¹³ BC որոգայթ

¹⁴ B իշխանքն, զի նախանձ առն ի մերձաւորէ իւր. C իշխանքն, զի նախանձ առն ի մերձաւորէ

¹⁵ BC *շիք* եւ խնդրէին պատճառս զԴանիէլէ, ... քանզի հաւատարիմ էր:

¹⁶ B *շիք* եւ ասեմ՝ Չգտանեմք ... յատուրս երեսուն՝ բաց ի քեմ:

Աւգնական առնելով զհրաման եւ զգիր թագաւորին, խաբելով զնա եւ զամենայն աստուածս հեթանոսաց զրկելով ի պատուոյ եւ ի տէրութենէ¹ զաւուրս երեսուն, գիտելով,² թէ չեն բաւական ի նոցանէ առնուլ զվրէժս,³ եւ զի արէնս⁴ Աստուծոյ կամեցան որսալ, զոր յաւգնութիւն⁵ ետ եւ ոչ ի գլորումն պահողացն, որպէս եւ եղեւ իսկ Դանիէլի, որ աշակերտեալ էր⁶ Հոգւոյն, որ ի Դաւթայ,⁷ երիցս կարգալ⁸ առ Աստուած՝ յերեկոյին,⁹ ի վաղորդեայն եւ ի հասարակ աւուր], գուշակելով երեք պատուհանաւքն հանդէպ Երուսաղէմի եւ երեք աղաւթիւքն զկատարումն տնաւրէնութեան Տեառն յԵրուսաղէմ, ուր սկսաւ խորհուրդ¹⁰ եւ հաւատ Երրորդական Աստուածութեանն յերիս անձինս եւ ի մի իսկութիւն երկրպագեալ: Զոր եւ կարէր աղաւթել անտես ի նոցանէ, այլ ոչ կամէր սնոտի երկիւղի ծառայել, այլ խոստովանել զնա եւ քարոզել առաջի իշխանութեանց եւ պետութեանց բարբարոսաց, զի ընկալցի զանականունելի նոցա զփրկութիւն¹¹ յաւգնութենէ արինաց¹² առաջի ամենայն ազգաց, որ յայնժամ եւ որ առ յապայ լինելոց էին, որպէս եւ եղեւն իսկ:

Յայնժամ արքն այնոքիկ դիտեցին եւ գտին զԴանիէլ, զի կայր յաղաթս եւ աղաչէր զԱստուած իւր: Մատեամ եւ ասէն ցրագաւորն. «Արքայ, ո՞չ ուխտ մի կարգեցեր, զի ամենայն մարդ, որ խնդրիցէ խնդրուածս յամենայն աստուծոյ կամ ի մարդոյ միգնէ յաւուրս երեսուն, բայց եթէ ի քէն՝ արքայէ, անկցի ի գուր առիծոց»: Եւ ասէ արքայ. «Ծջմարիտ է բանդ, եւ զհրաման մարաց եւ զպարսից չէ արեւն շրջել»: Յայնժամ պատասխանի ետուն արքայի եւ ասէն. «Դանիէլ, որ յորդոց գերութեանն Հրէաստանի, ոչ ճնազանդեցաւ հրամանի քում, արքայ, եւ երիս ժամս խնդրէ խնդրուածս

¹ B ի տիրութենէ. C ի պատուոյ եւ ի տէրութենէ

² C չիք զաւուրս երեսուն գիտելով:

³ BC առնուլ ի նոցանէ վրէժս *փիս*, ի նոցանէ առնուլ զվրէժս

⁴ BC յարէնս

⁵ C յաւգնականութիւն

⁶ BC չիք էր:

⁷ C Դաւիթ

⁸ B կարդայր

⁹ B յերեկոյն. C յերեկորեա

¹⁰ C խորհրդոյն

¹¹ C զփրկութիւնն

¹² BC արինացն

յԱստուծոյ իւրմէ՝¹: Յայնժամ² թագաւորն, իբրեւ լուսա զբանն, յորտմեցաւ յոյժ³: Եւ կամէր ապրեցուցանել⁴, զի ոչ սեպհական ունէր զթագաւորութիւնն, վասն որոյ զարհուրեցուցանեմ` ասելով. «Գիտասցի՛ր, արքայ՛, զի հրամանի մարաց եւ պարսից եւ ամենայն ուխտի եւ հաստատութեան, զոր արքայ հաստատիցէ, ոչ է արեւն շրջել եւ լուծանել»: Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն, եւ ածին զԴանիէլ եւ արկին զնա ի գուբն առիծուց քաղցելոցն. եւ ասէ արքայ ցԴանիէլ. «Աստուածն, զոր դու պաշտես յանախ, նա փրկեսցէ զքեզ»⁵ (Զ 11-16):

Յուսարով թագաւորն⁶ ի գաւրութիւնն Աստուծոյ: Եւ բերին վէմ մի, եղին ի վերայ գբոյն,⁷ եւ կնքեաց թագաւորն մատանեալ իւրով,⁸ զի մի՛ արտաքուստ ինչ նենգեսցի, որ չարագոյն, քան զբնութեամբ գազանս, կամաւք եղեն. քանզի նոքա, զպատկերն Աստուծոյ ողջ տեսանելով, պատկառեցին եւ ուսան ի նմանէ զպահելն:

Որպէս նա պահեաց ի սեղանոյ թագաւորին եւ կարծրացոյց զբնութիւն մարմնոյն իբրեւ զմխեալ երկաթ, այլ գէր եւ պարարտ կերակրոյ պահէին առիւծքն զանձինս:

Աւգնեաց նմա եւ հաւատ թագաւորին, որ յանձնեաց զնա յԱստուած եւ ինքն անկերակուր⁹ եւ անհանգիստ¹⁰ անցուցանէր զգիշերն եւ ընդ լուսանալն ճեպով երթայր եւ զփղձուկ¹¹ սրտին ձայնէր յորդութեամբ. «Դանիէ՛լ, եղեւ քեզ աւգնական պաշտեալն¹² ի քէն յաճախ` կենդանին Աստուած»: Եւ լսէր պատասխանի. «Աստուածն իմ առաքեաց հրեշտակ,¹³ որոյ յանձնէ փրկութիւն մարդկան, զի. «Հրեշտակաց իւրոց պատուիրեալ է վասն

¹ B *չիք* Յայնժամ արքն այնքիկ ... խնդրուածս յԱստուծոյ իւրմէ :

² BC Թէպէտեւ

³ BC *չիք* յոյժ:

⁴ B ապրեցուցանել այլ ոչ կարաց. C ապրեցուցանել զնա, այլ ոչ կարաց

⁵ B զհրաման պարսից եւ մարաց եւ զհրաման թագաւորի ոչ է արեւն լուծանել: Եւ ընկենուն զնա քաղցեալ առեւծուցն *չիս*. Գիտասցի արքայ ... նա փրկեսցէ զքեզ

⁶ BC թագաւորին

⁷ BC *չիք* Եւ բերին վէմ մի` եղին ի վերայ գբոյն:

⁸ B վասն որոյ եւ կնքեր իւր մատանեալն. C վասն որոյ կնքեր իւրով մատանեալն *չիս*. Եւ կնքեաց թագաւորն մատանեալ իւրով

⁹ BC անկերակուր անքուն

¹⁰ C *չիք* Եւ անհանգիստ:

¹¹ BC առ փղձուկ

¹² C պաշտեցեալն

¹³ C զհրեշտակ իւր

արդարոց» (Սաղմ. Դ 11), եւ՝ «Հոգիք են հարկաւորք, որք առաքին միշտ ի յսպասաւորութիւն մարդկան»¹ (Եբր. Ա 14). եխից, ասէ, զբերանսն,² զի բանալ անգամ ոչ կարէին՝ զկարիսն լցուցանել³ կամ յորդագոյն զշունչ հանել⁴: Զի առաջի Աստուծոյ ուղղեալ գտաւ,⁵ յայտ է՝ ըստ հաւատոցն, եւ գործք,⁶ որով ուղղի հաւատք,⁷ եւ առաջի քո ոչ ինչ մեղայց,⁸ զի⁹ այն եւս հաճոյ է Աստուծոյ. զի ոչ ուստեք է իշխանութիւն, եթէ ոչ յԱստուծոյ»¹⁰:

Յորում¹¹ զուարճացեալ թագաւորն¹² ետ հանել զԴանիէլ եւ զչարախաւսսն արկանել.¹³ եւ այն¹⁴ եւս իրաւամբք, զի. «Ի նոյն անկցի ի գուրն,¹⁵ զոր փորեաց եւ պեղեաց,¹⁶ եւ ի խորխորատ, զոր եւ¹⁷ գործեաց» (Սաղմ. Է 16): Զի անձանց իւրեանց¹⁸ քաղցրացուցին¹⁹ զառիւծան, եւ որդւոց եւ կանանց. զայս²⁰ ահագին²¹ գործելով թագաւորին ի²² պատուհաս²³ նախանձոտացն եւ²⁴ յերկիւղ այնպիսեացն. եւ²⁵ ինքն զրէ առ ազգս եւ լեզուս ամենայն²⁶ երկնչել

¹ B *չիք* որք առաքին միշտ ի յսպասաւորութիւն մարդկան. C որք առաքեալք ի սպասաւորութիւն վասն այնոցիկ

² B զբերանս առեւծուցն. C զբերանս սոցա

³ BC ցուցանել

⁴ C *չիք* կամ յորդագոյն շունչ հանել:

⁵ C ուղղութիւն գտաւ իմ *փիս*. ուղղեալ գտաւ

⁶ C գործ նորա

⁷ C ուղիղ հաւատացի *փիս*. ուղղի հաւատ

⁸ BC մեղայ

⁹ BC զի եւ

¹⁰ C *չիք* զի ոչ ուստեք է իշխանութիւն, եթէ ոչ յԱստուծոյ:

¹¹ BC յորս

¹² B թագաւորին

¹³ B արկ ի նոյն գուրն. C արկանել ի գուրն

¹⁴ BC այս

¹⁵ BC ի գուր

¹⁶ BC *չիք* զոր փորեաց եւ պեղեաց:

¹⁷ BC *չիք* եւ:

¹⁸ BC *չիք* իւրեանց:

¹⁹ BC քաղցեցուցին

²⁰ BC *չիք* զայս:

²¹ BC ահագինս

²² BC *չիք* ի:

²³ C պատուհասն

²⁴ BC *չիք* եւ:

²⁵ C *չիք* եւ:

²⁶ B հազարս

յԱստուծոյն Դանիէլի,¹ որ թէպէտ չվստահացաւ բառնալ զսնտիսն, սակայն երկիւղն հիմն է պաշտելոյն,² յորմէ երկնչին. զի որ երկնչի ի Տեառնէ, զպատու[իրանս նորա կամի³]:

Եւ երկիւղիւ Տեառն խորշի ամենայն ոք ի չարէ, որ է մեղք, եւ այս նշան⁴ ոչ յերկար միջոցաւք, այլ⁵ առ Բաղդասարաւ եւ առ Դարեհիւ, ըստ ասելոյն՝ եկեսցէ ի տարւոջն համբաւ, եւ ի գալ տարւոյն միւս եւս համբաւ, որով երկնչի ամենայն երկիր յերեսաց ահի Տեառն, եւ ծածկեսցի փառք սնտեացն. զի⁶ յետ ասացելոցս պատմէ տեսիլ, որ եղեւ յամին առաջներորդի Բաղդասարայ, թերեւս⁷ անպարապ եւ ի մէջ չարեացն⁸ գոլով՝ լուեաց ի պատմելոյ, իսկ առ Դարեհիւ յելանելն ի գբոյ առիւծուց, ապահով⁹ եղեալ, աստ յայտնէ,¹⁰ որպէս ասէ, թէ՝ «Յաջողէր ի թագաւորութեանն¹¹ Դարեհի Դանիէլի», վասն որոյ եւ ի¹² յաջողեալ ժամու ասէ.

[Ես՝ Դանիէլ, տեսանէի ի տեսլեան գիշերոյ. եւ ահա չորք հողմք երկնից բաղխեիմ զծովն մեծ: Եւ չորք գազանքն մեծամեծք ելանէիմ ի ծովէ անտի՝ այլակերպք ի միմեանց: Առաջիմն՝ իբրեւ զմատակ առիւծ թեւաւոր, եւ թեւք անոռա իբրեւ արծուոյ. հայէի, մինչեւ թափեցան թեւք անոռա, եւ ջնջեցաւ լերկրէ եւ եկաց իբրեւ ի վերայ ոտից մարդոյ, եւ սիրտ մարդոյ տուաւ մնա: Եւ ահա երկրորդ գազանն մնան արջոյ, եւ եկաց ի կողմն մի. եւ կողք երեք ի բերան անոռա՝ ի մէջ ժանեաց անոռա. եւ այսպէս ասէիմ ցնա. «Արի կե՛ր զմարմինս բազմաց»: Եւ զկնի անոռա հայէի, եւ ահա այլ գազան իբրեւ զինծ, եւ չորք թեւք թռչնոց ի վերայ անոռա, եւ չորք զլուխք գազանիմ. եւ իշխանութիւն տուաւ մնա: Եւ զկնի անոռա հայէի. եւ ահա գազանն չորրորդ՝ ահեղ եւ զարմանալի եւ հզար առաւել, եւ ժանիք անոռա երկաթիք. ուտեր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն առ ոտն կոտորէր. եւ ինքն առաւել այլակերպ, քան

¹ B Դանիէլէ

² B պաշտելոցն. C պաշտելեացն

³ C կամի յոյժ

⁴ BC նշանք

⁵ C որ

⁶ C եւ

⁷ B թերեւ թէ

⁸ BC չարացն

⁹ BC յապահով

¹⁰ B աստի յայտն *փիս*. աստ յայտնէ

¹¹ C թագաւորութիւնն

¹² BC *չիք* ի:

զամենայն գազանս, որ յառաջ քան զնա. եւ եղջիրք տասն ի մնա: Պշուցեալ հայէի ընդ եղջիրս Աորա. եւ ահա այլ եղջիր փոքրիկ ելանէր ի մէջ Աոցա, եւ երեք եղջիրք յառաջնոցն ի բաց խլէին յերեսաց Աորա. եւ ահա աչք իբրեւ գազս մարդոյ յեղջերն յայնմիկ, եւ բերան Աորա խաւսէր զմեծամեծս: Տեսանէի, մինչեւ աթոռք անկանէին, եւ Հինաւորոցն Աստէր] (է՛ 2-9):

Դանիէլ ասպնջական երկնաւոր շնորհացն եւ արթարան¹ Հոգւոյն Սրբոյ եւ մնան երկնաւորացն ի բաց կացեալ յերկրաւոր խորտկաց՝ միշտ կերակրի իմանալի կերակրովն հրեշտակականաւ, զոր տեսիլ գիշերոյ կոչէ, զի այլք իբրեւ² ի քուն կային յայնժամ յանգիտութեան գիշերի՝³ անզգայք ապագայիցն⁴ մոյնպէս եւ արդ, եթէ ոչ բանան գազս տեսլեամբ առաջնոցն եւ Աւետարանին արեգակամբն զարթնուն, մինչ ատուր մասն կայ:

Եփրեմ. *Չորք Հողմք, չորս գազանք,⁵ չորս⁶ կերպք պատկերին, զոր ետես Նաբուքոդոնոսոր, եւ մեկնեաց Դանիէլ, մի են զաւրութեամք, զի յերից անտի հաւատասցէ ամենայն երկիր, թէ ի ձեռս Աստուծոյ են ամենայն ծագք երկրի, եւ նա փոփոխէ զիշխանս⁷ նոցա ընդ չորս կողմն⁸ ամենայն⁹ երկրի:*

Ստեփ. *Հողմ՝ զկողմապետ¹⁰ հրեշտակսն¹¹ ասէ, որպէս¹² ասէ՝ Կացոյց զսահմանս ազգի ըստ թուոյ հրեշտակաց¹³ (հմմտ. Բ Օր. 1, Բ 8): Որ եւ հրեղէն եւ¹⁴ Հողմեղէն եւ լուսեղէնք ասին յերկնից,¹⁵ զի երկնաւորք են եւ անտի առեալ հրաման՝ բաղխեն զծով, զի իբր ի բաղխմանէ թուենդ առնու աշխարհ,¹⁶ զոր ծով կոչէ վասն ծփմանն*

¹ BC արթեւան

² BC իբր

³ C յանգիտութիւն գիշերոյ

⁴ BC յապագայիցն

⁵ BC չորք գազան *փխ.* չորս գազանք

⁶ BC չորք

⁷ C գիշխանութիւնս

⁸ B կողմ. C կողմս

⁹ C *չիք* ամենայն:

¹⁰ BC զկողմնապետ

¹¹ C հրեշտակս

¹² BC որպէս եւ

¹³ C ազգաց ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ *փխ.* ազգի ըստ թուոյ հրեշտակաց

¹⁴ C *չիք* եւ:

¹⁵ BC երկնից

¹⁶ C աշխարհս

եւ¹ շարժմանն եւ տատանմանն,² որք ի սմա կենցաղավարին. եւ յաւել³ ի յառնել թագաւորաց, ըստ այնմ՝ «Յարիցէ ազգ յազգի վերայ, եւ թագաւորութիւն ի վերայ թագաւորութեան»⁴ (Մատթ. ԻԴ 7): Ջոր գազանս⁵ կոչեաց, թնդայ եւ ամբոխէ⁶ յերկիր⁷ իբրեւ զծով ալեաւք, եւ գազանս ասէ, զի գազանաբարոյ⁸ եւ ապականիչք էին:

Եփր. Ջորս գազանն⁹ զբարելացւոցն, զպարսիցն, զյունացն եւ զհռոմայեցւոցն.¹⁰ զոր եւ ասէ

Առաջինն՝ իբրեւ զմատակ [առիծու]¹¹:

Իբրեւ ասելովն,¹² զի չէր առիւծ, այլ կամաւք չարացաւ բարելացւոց թագաւորն Նաբուքոդոնոսոր, որ ի պատկերն ոսկի ասացաւ, զի որպէս ոսկին¹³ ի նիւթս առաւել է եւ ազնուական, քան զայլ նիւթ, այսպէս¹⁴ եւ առիւծն¹⁵ քան զայլ գազան.¹⁶ եւ մատակ, զի յոլով չարիս ծնաւ. թեւաւոր՝ բարձրամիտ, իբրեւ արծուոյ¹⁷ գիշախանձ. եւ երկու թեւք՝ զի ունէր զասորւոց եւ զբարելացւոց թագաւորութիւնն:

Հայէի, մինչեւ թափեցան¹⁸ [թեւք նորս]:

Ձի անկաւ յիշխանութենէ եւ տկարացաւ, իբրեւ թռչուն ի թափիլ թեւոցն, եւ նա յանկանելն ի փառաց եւ ի գաւրաց եւ լի-

¹ C չիք եւ:

² B դեղեւման. C դեղեւմանն

³ BC աւել

⁴ BC չիք ըստ այնմ՝ Յարիցէ ... ի վերայ թագաւորութեան:

⁵ B գոր գազան. C որ գազան *փխ*. գոր գազանս

⁶ BC ամբոխի

⁷ BC երկիր

⁸ BC գազանաբարոյք

⁹ BC չորք գազանք *փխ*. չորս գազանն

¹⁰ BC բարելացւոցն, պարսիցն, յունացն, հռոմայեցւոցն *փխ*. զբարելացւոցն, զպարսիցն, զյունացն. BC չիք զհռոմայեցւոցն:

¹¹ C առիւծ

¹² BC ասելն

¹³ B ոսկի

¹⁴ BC չիք եւ ազնուական քան զայլ նիւթ, այսպէս:

¹⁵ BC առեւծ

¹⁶ C գազանս

¹⁷ B արծուոյ. C արծուոյ նման *փխ*. իբրեւ արծուոյ

¹⁸ B թափեին

նել զագան եւ անասուն, եւ սիրտ մարդոյ տուաւ նմա, այսինքն¹ եւ ապա սիրտ² իմացման եկեալ, իբրեւ³ մարդ իմացեալ՝ աւրհնեաց զԱրարիչն, այլ եւ ի հպարտութենէ իջեալ⁴ իմացեալ, թէ մահկանացու է, զիջեալ եւ յարժուոյ երագութենէ եւ յառիւծու խրոխտմանէ՝ տկարացաւ թագաւորութիւնն բաբելացւոց առաջի տկար թագաւորութեանն մարաց:

Հիպո. Եւ ահա երկրորդ գագաւնն նման առաջնոյ⁵:

Ահա ասելն,⁶ զի շուտ ընդ սպանմանն Բաղդասարու հառմարն Դարեհ, եւ ի նմանէ պարսիկք առին, զոր յառաջ⁷ կոչէ անհեթեթ եւ փաղաղող ատամամբք եւ ռնգամբք եւ ոտիւք:

Եփր. Որպէս եւ պարսիկք զազրագործք եւ աւերիչք երկրի, եւ եկաց ի կողմն⁸ մի, զի նախ միոյ կողմանն⁹ տիրեաց պարսից, եւ ապա հառ զբաբելացւոցն եւ զմարացն, զոր ասէ՝ կողք երեք ի բեր[ան նորա]:

Կամ որպէս Դարեհ երեք կացոյց զիշխանս,¹⁰ եւ ինքն փափկանայր Դանիէլիւ, որ ի վերայ նոցա, նոյնպէս եւ Կիւրոս կացոյց¹¹ երիս զաւրագլուխս՝ զԴատին, զՏիսափեռին¹² եւ զՄարտոնիոն, որովք զաւրածողով եղեւ ի վերայ Ելլագայ:

Կամ զի թագաւորն ինքն եւ որդիք իւր եւ որդիք որդւոց¹³ իւրոց, ցոր ասէին. «Արի, կե՛ր զմարմինս բազմաց». քանզի կոտորմամբ եւ աւարառութեամբ լցին զագահութիւնս իւրեանց պարսիկք¹⁴ զամս երկու հարիւր երեսուն, մինչեւ ց Դարեհ միապետեալ, զոր սպան Աղեքսանդր:

¹ BC *չիք* եւ սիրտ մարդոյ տուաւ նմա, այսինքն:

² BC ի սիրտ

³ BC իբր

⁴ BC իջաւ

⁵ BC արջոյ

⁶ C յասելն

⁷ BC արջ

⁸ BC ի կողմ

⁹ BC կողման

¹⁰ BC իշխանս

¹¹ C *չիք* կացոյց:

¹² C զՏիսափանէ

¹³ B որդի որդւոց. C որդի որդւոյ *փխ*. որդիք որդւոց

¹⁴ B պարսիկ

Այլք երկու հարիւր քառասուն եւ երեք ամ ասեն կալեալ պարսից զթագաւորութիւնն, մինչեւ ցԱղեքսանդր, զոր ինձ¹ առակէ վասն սրիմացութեանն եւ արագութեանն եւ պերճութեան² ամենայն յունաց, որք առին զմակեղոնացւոցն մեծ³ իշխանութիւնս⁴ եւ խառնեցան, որք եւ նախ ի չորս բաժանեցան յետ մահուանն Աղեքսանդրի. զոր նշանակէ չորս գլուխս եւ չորս թեւս ունել:

Գլուխ⁵ զի գլխաւոր աշխարհաց տիրեցին, եւ թեւն⁶ զի արագեցին եւ⁷ տիրեցին ամենայն երկրի, բաց ի⁸ յարեւմտից, որք զիւրեանցն ունէին, եւ զերիցն եւս էառ զթագաւորութիւնն⁹ զբաբելացւոցն,¹⁰ զմարացն եւ զպարսիցն, զորս չորս թեւքն¹¹ եւ չորս գլուխն¹² նշանակեաց:

Նախ՝ զսննդակիցսն Աղեքսանդրի զՍելեւկիոս, զԴեմետրիոս, զՊտղոմէոս¹³ եւ¹⁴ զՓիլիպպոս, որ¹⁵ թագ եղին¹⁶ եւ տիրեցին ազգաց բազմաց. որ եւ գրեալ է ի գիրս Մակաբայեցւոցն,¹⁷ եւ¹⁸ կալան զերկիր¹⁹ ամս երեք հարիւր յոյնք կոչեցեալքն,²⁰ մինչեւ ի գազանն չորրորդ, զոր²¹ կոչէ ահեղ եւ զարմանալի եւ հզաւր²²:

¹ BC ինձ

² BC պերճութեանն

³ B ի մեծ. C մեծի

⁴ C իշխանութիւնն

⁵ C գլուխն

⁶ C չիք եւ թեւն:

⁷ B չիք եւ:

⁸ B չիք ի:

⁹ BC զթագաւորութիւնն

¹⁰ B եւ զմարացն. C զմարաց

¹¹ B թեւաւքն

¹² B գլխովն. C գլխաւքն

¹³ C չիք զՊտղոմէոս:

¹⁴ B չիք եւ:

¹⁵ BC որք

¹⁶ C թագաւորեցին չիւ. թագ եղին

¹⁷ BC մակաբայեցւոց

¹⁸ BC որք եւ

¹⁹ C գերկիր ամենայն

²⁰ BC կոչեցեալք

²¹ B գազանն զոր

²² BC չիք եւ հզաւր:

*Դարձեալ¹ զչորս² գլուխն ոմանք զպարսիցն ասեն թագա-
ւորս՝ զԿիւրոս, զԱրտաշէս, զԴարեհ եւ զմիւս Դարեհ, զոր սպան
Աղեքսանդր եւ էառ զտեղի նոցա, սակայն ընծուն, ասէ, զչորս
գլուխս³ եւ զչորս թեւսն,⁴ որպէս⁵ ասացաւ:*

Եւ անա գազանն չորրորդ անեղ եւ զարմանալի:

Նշանակէ զհռոմայեցոց թագաւորութիւնն:

Եւ ժանիք նորա երկաթիք⁶:

*Որ այլ ուրեք⁷ «գաւազան երկաթի» կոչէր⁸ գնա գիրն⁹ առ ի
զամենեսեանսն¹⁰ մաշել եւ հնազանդեցուցանել,¹¹ զի ըստ կարգի
որպիսութեան պատկերին Նաբուքոդոնոսորայ¹² եկն նմանեցաւ¹³
ընդ գազանսն անդ՝ զսրունսն երկաթիս¹⁴, եւ աստ՝ զատամունս¹⁵,
զի յերկուցն կազմին գէնք եւ սուսերք ամենայն¹⁶ պատերազմի՝
յերկաթոյ¹⁷ եւ ի պղնձոյ, որով¹⁸ ուտէր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն առ
ոտն կոտորէր,¹⁹ զի չտայ այլոյ ումեք յառնել:*

Հիպո. Եւ եղջիրք տասն²⁰ ի մնա: Եւ անա այլ փոքրիկ եղջիր ելանէր ի
մէջ անցա:

Նշանակէ զտասն թագաւորութիւն: Եւ այս եւս եռակի է ի-

¹ B *չիք* Դարձեալ:

² B ԴՆ՝ գԴ

³ B գլուխն. C գլուխսն

⁴ BC գթեւսն *փիւ*. զչորս թեւսն

⁵ BC որպէս եւ

⁶ BC այլ չորրորդն զհռոմայեցոցն է իմանալ, այն որ ատամունքն երկաթիք *փիւ*. ա-
հա գազանն ... ժանիք նորա երկաթիք

⁷ BC եւ այլ ուր *փիւ*. որ այլ ուրեք

⁸ BC կոչէ

⁹ B գիրք գնոսա. C գիր գնոսա *փիւ*. գնա գիրն

¹⁰ BC զամենեսեան

¹¹ B հնազանդել

¹² BC *չիք* Նաբուքոդոնոսորայ:

¹³ BC *չիք* նմանեցաւ:

¹⁴ B երկաթ. C երկաթի

¹⁵ B զատամունսն եւ զժանիսն. C զատամունս եւ զժանիս

¹⁶ BC *չիք* ամենայն:

¹⁷ C պատեալ ի յերկաթոյ *փիւ*. պատերազմի յերկաթոյ

¹⁸ C որովք

¹⁹ BC որովք ուտել ասէ եւ մանրել եւ զմնացորդսն առ ոտն կոտորել *փիւ*. որով ու-
տէր ... առ ոտն կոտորէր

²⁰ BC *չիք* եւ եղջիրք տասն:

մանալ. նախ՝ ասեն ոմանք, թէ առաջին թագաւորն Աստուած է, երկրորդն՝ Ներքովթ, երրորդն՝ Յովսէփ, չորրորդն՝ Սողոմոն, հինգերորդն՝ Նաբուքոդոնոսոր, վեցերորդն՝ Կիւրոս, եաւթներորդն՝ Դարեհ, ութերորդն՝ Աղեքսանդր, իններորդն՝ Աւգոստոս, տասներորդն՝ Մեսիայն, որ է առաջին եւ վերջին թագաւոր. եւ փոքր եղջիւրն՝ Նեռն, յետ որոց թագաւորեսցէ սակաւ ժամանակ եւ կորնչի:

Երկրորդ՝ այսպէս. նախ՝ թագաւորութիւն ասորոց, երկրորդ՝ մարաց եւ հնդկաց, երրորդ՝ բաբելացոց, չորրորդ՝ պարսից, հինգերորդ՝ մակեդոնացոց, վեցերորդ՝ հռոմայեցոց, եաւթներորդ՝ յունաց, ութերորդ՝ եգիպտացոց, իններորդ՝ հայոց, տասներորդ՝ սկիւթացոց, որ է ալանաց, որոց ի միջի Նեռն երեւի:

Երրորդն այսպէս՝ զի վերջին աւուրս թագաւորութիւն հռոմայեցոցն ի տասն բաժանի եւ պատառի¹: Եւ տասունքն ի նոյն ազգէ յառնեն, որպէս եւ ի պատկերին յետ սրանցն երկաթեայց² մատունքն, որ տասն են, երկաթի³ եւ խեցի՝ զաւրագոյն եւ տկար եւ անմիաբան, յորոց աւուրս Նեռն⁴ երեւի⁵ փոքր եղջիւրն, մետասաներորդ թագաւորն⁶ զերիսն ի բաց խլէ, այսինքն՝ սպանանէ,⁷ զեգիպտոսին, զԱսիային⁸ եւ զՊարսիցն, զոր այլք զեթովպացիսն,⁹ զհնդիկն եւ զեգիպտացին, ասեն,¹⁰ սպանանէ Նեռն եւ զեաւթն¹¹ հնազանդեցուցանէ¹² իւրեան¹³ յայս կոյս¹⁴ ծովու,¹⁵ եւ ապա յԵրուսաղէմ գայ եւ հակառակի¹⁶ եւ զմե-

¹ BC *շիք* եւ եղջիւրք տասն (*տես Ասխորդ ծանօթագրութիւնը*) ... ի տասն բաժանի եւ պատառի:

² BC երկաթի

³ BC երկաթ

⁴ BC նեռն

⁵ C երեւի եւ

⁶ BC թագաւոր

⁷ BC *շիք* այսինքն՝ սպանանէ:

⁸ B գասիացին. C գվրաբիային

⁹ B գեթովպացիսն. C գեթովպացիսն եւ

¹⁰ B *շիք* ասեն:

¹¹ B զութն

¹² BC հնազանդէ

¹³ BC *շիք* իւրեան:

¹⁴ BC յայս կոյս եւ յայն կոյս

¹⁵ B ծովուն

¹⁶ BC *շիք* եւ ապա յԵրուսաղէմ գայ. BC *շիք* հակառակի

ծամեծս¹ խաւսի հայհոյութիւնս² եւ զինքն տայ պաշտել, թէպէտ եղջիւր ասէ զանունն խեթկիչ եւ խոցոտիչ եւ պատառիչ, զորս կարէ:

Այլեւ աչս, ասէ, ունել իբրեւ մարդոյ,³ զի զառաջին⁴ պատուէ⁵ զԱստուած՝ իբրեւ զմարդ քաղցրախաւս առնելով զդատաստանս,⁶ իբրեւ⁷ տեսանելով զթիւրն եւ զուղիղն, արդարապէս կեղծաւորելով:

Եփր. Եւ յետոյ ընդդէմ⁸ Աստուծոյ եւ եկեղեցոյ եւ սրբոցն⁹ Աստուծոյ մարտիցէ, որոյ յարացոյց¹⁰ Անտիոքոս, կռուելով ընդ մակաբայեցիսն եւ պղծելով զտաճարն, զկնի¹¹ ասէ¹² աթոռք անկան,¹³ եւ Հինաւորցն [նստէր]:

Եւ¹⁴ երբայեցին ասէ՝ աթոռք կործանեցան, յայտ է՝ թագաւորացն,¹⁵ որք Նեռինն հնազանդեցան, յետ որոյ այլ¹⁶ երկրաւոր թագաւոր ոչ յարիցէ,¹⁷ այլ երկնաւոր թագաւորութեանն¹⁸ արժանաւորացն կազմին. աթոռք, ասէ, անկան, որ¹⁹ յաւրինեցան ըստ արժանեացն, զոր Տէրն խոստացաւ առաքելոցն եւ աղքատացն հոգևով եւ հալածելոցն վասն արդարութեան եւ տիրասիրացն²⁰ ի կարաւտեալս²¹ եւ հեզոցն եւ ողորմածացն²²:

¹ BC մեծամեծս

² B հայհոյութիւն գլխաւոր. C հայհոյութիւնս գլխաւոր

³ B գմարդ. C գմարդոյ

⁴ BC գառաջինն

⁵ C պատուել

⁶ B դատաստանս

⁷ BC իբր

⁸ C ընդ

⁹ BC սրբոց

¹⁰ C որ յարոյց *փխ.* որոյ յարացոյց

¹¹ BC գկնի որոյ

¹² BC ասէ թէ

¹³ B անկանէին

¹⁴ BC *չիք* եւ:

¹⁵ B թագաւորաց

¹⁶ C այլ թէ

¹⁷ BC յառնէ

¹⁸ C թագաւորութիւնն

¹⁹ BC որ է

²⁰ B տիրասիրացն. C ատարասիրացն

²¹ BC ի կարաւտեալսն

²² BC *չիք* եւ հեզոցն եւ ողորմածացն:

Եւ Հիմաւորցն անտէր. հանդերձ նորա սպիտակ՝ իբրեւ զծիւն, եւ իբր գլխոյ նորա՝ իբրեւ զասր սուրբ¹:

Սպիտակաւքն² ի հանդերձս եւ ի հեր գլխոյն իբրեւ ալեաւք լուսափայլեալ Հինաւորց, որ է անսկիզբն Հայր, որ հնացուցանէ գաւուրս եւ գժամանակս³:

Հինաւորցն՝ Արարիչն արարչութեան աւորցն, եւս եւ⁴ երեք աւրն,⁵ որ⁶ անարեգակն, հինաւորք կոչին,⁷ իբր լուսոյ արարիչն՝ լոյս.⁸ եւ նստի հինաւորց⁹ Հայր, զի տեսցի յաջակողման դասուցն¹⁰ եւ աւրհնեսցէ գնոսս՝ յասելն Որդւոյն.¹¹ «Եկայք, աւրհնեսա՛լք [Հաւր իմոյ] (Յովհ. Ե 27):

[Աթոռ նորա իբրեւ զբոց հրոյ, ամիսք նորա իբրեւ զհուր բորբոքեալ: Գետ հրոյ յորդեալ ելանէր առաջի նորա. հազարք հազարաց պաշտէին զնա, եւ բիրք բիրոց կային առաջի նորա]¹² (Է 9-10):

Իսկ հրով կազմեալ աթոռն եւ անիւք կառացն հրեղինաց, որովք իջանէ յերկնից, եւ գետ հրեղէնն.¹³ քանզի հուր¹⁴ դատելոց է գամենայն¹⁵ երկիր, որպէս եւ¹⁶ երբեմն՝ ջրով:

Հազարք հազարաց պաշտէին [զնա] (Է 10):

Ձանթուական լուսեղինացն դասս հազարաւք եւ բիւրաւք նշանակէ, սպասաւորք¹⁷ պաշտաւնէիցն, որք չեն կարաւտ¹⁸ հանգստեան՝ անմարմինք¹⁹ գոլով: Իսկ մարմնով յարուցեալքն

¹ BC *չիք* հանդերձ նորա ... զասր սուրբ:

² BC սպիտակաւք

³ C գժամանակս եւ գժամանակաւորսն

⁴ B *չիք* եւ

⁵ B աւորն

⁶ B ուր

⁷ BC հինաւորց կոչի *փիւ*. հինաւորք կոչին

⁸ BC լոյս եւ այլքն

⁹ B հինաւորցն

¹⁰ BC յաջակողմեանն դասուց *փիւ*. յաջակողման դասուցն

¹¹ BC որդւոյ

¹² BC *չիք* աթոռ նորա ... կային առաջի նորա:

¹³ B գետ հրեղէն. C գետն հրոյ *փիւ*. գետ հրեղէնն

¹⁴ B ի հուր

¹⁵ BC ամենայն

¹⁶ BC *չիք* եւ:

¹⁷ B սպասաւոր

¹⁸ C պարապոյ

¹⁹ C անմարմին

Հանգչին, որպէս Հանգուցիչն գիտէ:

Եւ մարմնով տանջելոցն սկիզբն ի Նեռանէն¹ լինի, որպէս եւ ասէ, թէ ընդ այլ չարեացն, զոր գործեաց, եւ վասն մեծամեծ բանիցն տուեալ² լինի մարմին նորա յայրուան գեհենին, ըստ Պաղոսի, զոր Տէրն³ Յիսուս սատակեաց⁴ այրմամբ շրթանց իւրոց,⁵ զի հուրն⁶ Որդւոյն է:

Եւ այլոց գազանաց մինչեւ ի ժամանակս ժամանակս⁷ իշխանութիւն փոխեցաւ⁸ ի նմանէ խաբելոցն ժամանակ ինչ սակաւ տուեալ, այսինքն⁹ ապաշաւանաց, մինչ գայ Դատաւորն, ապա թէ ոչ՝ անպատասխանիք կորիցեն:

Ատեանն Աստու (Է 10) ահագին,¹⁰ յորում արդարք հազիւ կեան¹¹:

Եւ¹² դպրութիւնք բացան (Է 10), ասէ, եւ իւրաքանչիւր ոք զգիր պարտուց իւրոց եւ զարժանն ընթեռնու՝ չասելով ումեք, թէ՛ «Եկ, ընթերցի՛ր»¹³ զգիրս գայս»: Որովք¹⁴ յայտնի լինին¹⁵ արդարութիւն¹⁶ Դատաւորին, որ գայ ընդ ամպս նովին մարմնովն,¹⁷ ըստ իւրում¹⁸ հրամանի՝ չնաշխարհիկ մարմնով¹⁹ եւ անպատմելի փառաւքն Հաւր, որով փառաւք²⁰ զՀինաւորցն ասաց գոլ, այլ այնպէս, զի տեսցի ի դատեցելոցն:

¹ BC ի նեռնէն

² B տուեալ

³ BC տէր

⁴ C սատակեաց

⁵ C հոգուով բերանոյ իւրոյ *փիւ*. այրմամբ շրթանց իւրոց

⁶ BC հաւրն

⁷ C *չիք* մինչեւ ի ժամանակս ժամանակս:

⁸ C տուաւ *փիւ*. գազանաց մինչեւ ի ժամանակս ... փոխեցաւ:

⁹ B *չիք* այսինքն:

¹⁰ B ահագինն

¹¹ C արդարն հազիւ կեցցէ *փիւ*. արդարք հազիւ կեան

¹² BC քանզի

¹³ BC ընթերցի ինձ

¹⁴ BC որով

¹⁵ C լինի

¹⁶ B արդարութիւնք

¹⁷ C մարմնով

¹⁸ B իւրումն

¹⁹ B մարմնովն

²⁰ BC կառաւք

Գայր (ասէ) եւ¹ հասանէր մինչեւ ի Հիմաուրցն, եւ մատուցաւ առաջի [Աորա] (Է 13):

Յայտ է՝ սուրբ Եկեղեցի, զոր մատուցանէ Միածինն՝ ասելով. «Ահա ես եւ [մանկունք իմ]»² (Եբր. Բ 13):

Եւ նմա³ տուաւ իշխանութիւն (Է 14):

Եւ զթուրիւն⁴ մերում բնութեանն,⁵ զի⁶ ունէր Աստուածութեամբն, զի տացէ ըստ արժանեացն իւրոց անդամոցն.⁷ ոչ թէ արդ չէ տուեալ, այլ յայնժամ յայտնի, որք գիտենն, եւ որք ոչ⁸ գիտեն, յորժամ անեղծ եւ անմահ ցուցցի թագաւորութիւն նորա, եւ որոց տացէ՝ եւս նոյնպէս:

Վասն որոյ եւ մարգարէն տեսեալ՝ սոսկացաւ եւ մատեալ առ մի ոմն ուսանել,⁹ որք կային անդ,¹⁰ այսինքն¹¹ հրեշտակք, եւ զմեկնութիւնն եցոյց՝ զխորհուրդ չորից գազանացն. քանզի եւ¹² նոքա կազմեն զձեւ տեսեանն յաչս մարգարէիցն՝ ուսեալ ի Հոգւոյն, եւ պատմեաց իբր ի գլխոյ կողմանէ՝ յարեւելից,¹³ զթագաւորսն, սկսեալ իբր ի գլխոյ¹⁴ ի բաբելացոց, ¹⁵ ի մարաց, ի պարսից եւ¹⁶ զասորոցն եւ զհայոցն՝ յարելով եւ զյունացն, զամենայն Ասիա եւ զԼիբիա, զհիւսիսի եւ զհարաւու թագաւորութիւն,¹⁷ եւ չորրորդին զամենայն Եւրոպիա եւ զարեւմուտս ցուցանէ,¹⁸ թէ ի վերուստ առնուն զթագաւորութիւն¹⁹:

¹ Ը չիք եւ:

² Ը մանկո. զոր ե.

³ Ը որում *փխ*. - նմա

⁴ Ը թագաւորութիւն

⁵ Ը բնութեանս

⁶ Ը զոր

⁷ Ը իւրոցն անդամոց. Ը իւրոցն *փխ*. իւրոց անդամոցն

⁸ Ը ոչն

⁹ Ը ուսանել առ մի *փխ*. առ մի ոմն ուսանել

¹⁰ Ը էին *փխ*. կային անդ

¹¹ Ը չիք այսինքն:

¹² Ը չիք եւ:

¹³ Ը արեւելից

¹⁴ Ը չիք սկսեալ իբր ի գլխոյ:

¹⁵ Ը ի բաբելացոցն

¹⁶ Ը չիք եւ:

¹⁷ Ը թագաւորութիւնն

¹⁸ Ը ցուցեալ

¹⁹ Ը թագաւորութիւնն

Ամենայնի գոլով Տէր՝ զամենեսեանսն¹ խնամէ եւ մեծարէ՝ տալովն² իւրաքանչիւրոց³ լինել թագաւորք եւ իշխանք եւ աստուած,⁴ թէ իմանան զՏոռոզն⁵ սկսեալ յարեւելից մինչեւ ի մոլտս արեւու, զոր⁶ թագաւորութիւնն⁷ յինքն⁸ փոխէ եւ կոչի⁹ դատաստան,¹⁰ ուստի սկսանին բարիքն մինչեւ ի մոլտս, ուր սպառին, ըստ սաղմոսին¹¹. [«Աստուած մեր յայտնապէս եկեացէ, եւ Աստուած մեր մի՛ դադարեացէ. հուր առաջի նորա բորբոքեացի. կոչեացէ զերկինս ի վերուստ. Աստուած աստուծոց՝ Տէր խաւսեցաւ, կոչեաց զերկիր յարեւելից մինչեւ ի մոլտս արեւու»] (Տմնտ. Սաղմ. ԽԹ 1, 4):

Յորում մեկնութեամբ¹² ցուցանէ զՆեռանէն,¹³ թէ առաւել լիցի չարեաւք քան զայլս, եւ ի նեղութենէ¹⁴ Աստուծոյ տալ¹⁵ ի փորձ լաւացն:

Տացի, ասէ, իշխանութիւն ի ձեռս նորա մինչեւ ի ժամանակս,¹⁶ որ է տարի մի, եւ ի ժամանակս՝ երկու տարի, եւ ի կէս ժամանակս¹⁷ կէս տարի, այսքան լինի ներել¹⁸ նմա.¹⁹ որպէս եւ Տէրն ասաց. «Վասն ընտրելոցն կարճին²⁰ աւուրքն» (Մատթ. ԻԴ 22), զի ապրեացի ամենայն, որ մարմին է Քրիստոսի: Քանզի՝

Ատեան (ասէ) անցի (Է՝ 26), որ է խնամք²¹ Հաւր, զոր ասաց Հի-

¹ BC զամենեսեան

² BC տալով

³ BC նիւթս

⁴ BC աստուածք

⁵ BC զտոռոզն եւ զպահանջողն

⁶ B զորս. C զորոյ

⁷ C զթագաւորութիւնն

⁸ BC ինքն

⁹ BC կոչէ

¹⁰ BC *չիք* ի դատաստան յարեւելից:

¹¹ C սաղմոսողին

¹² B մեկնութեան. C մեկնութիւն

¹³ BC զնեռնէն

¹⁴ BC ի ներողութենէն

¹⁵ BC *չիք* տալ:

¹⁶ BC ի ժամանակս

¹⁷ BC ժամանակաց

¹⁸ BC ներելն

¹⁹ BC Աստուծոյ

²⁰ C կարճեացին

²¹ B խնամքն

նաւուրց, եւ զիշխանութիւն նեռինն բարձցեն չարիքն իւր եւ դատաստանն Աստուծոյ՝ ապականել¹ եւ [կորուսանել զնոսա]², զի պակասեցին³ մեղք եւ մեղաւորք յերկրէ ի նորանալ ամենայն երկնի եւ երկրի, զի նոր արքայութիւն առցեն սուրբքն՝ յաւիտեանական եւ ո՛չ անցաւոր:

Ըստ որում եւ ասէ.

Մինչեւ ցայս վայր է վախճան բանիս (Է 28):

Ամենայն⁴ տեսեանն եւ մեկնութեան⁵ հրեշտակին. այլ եւ վախճանի⁶ աշխարհիս, որ լինի յերկրորդ գալստեանն Քրիստոսի, արդարոց եւ մեղաւորաց հատուցմանն:

Եւ զի ասէ.

[Ես՝ Դանիէլ, եւ խորհուրդք իմ յոյժ խոսվեցուցին զիս, եւ գոյն իմ շրջեցաւ, եւ զբանն ի սրտի իմում պահէի]⁷ (Է 28):

Խրատէ ամենայն ումեք չնեղել⁸ եւ չպահանջել հաւաստիս, խնդրել⁹, թէ երբ լինին ասացեալքս¹⁰ ի զիրս, այլ որպէս Տէրն անհոգ արար՝ ասելով. «Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս» (Գործք Ա 7), այլ լուռ կալ եւ զարհուրել ի ժամանակաց Արարչէն, զի մի՛ եկեալ¹¹ գտանիցէ ի¹² մեր ժամ ելիցն¹³ զմեզ¹⁴ անպատրաստ¹⁵:

¹ BC յապականել

² C ի կորուսանել *փիս*. կորուսանել զնոսա

³ BC պակասին

⁴ BC *չիք* բանիս ամենայն:

⁵ BC մեկնութիւն

⁶ C վախճան

⁷ C եւ հեր գլխոյ իմոյ խոսվեցոյց զիս, եւ զբանն պահեցի ի սրտի իմում *փիս*. եւ խորհուրդք իմ... պահէի

⁸ BC չնեղիլ

⁹ BC եւ խնդրել

¹⁰ BC ասացեալքն

¹¹ B յանկարծակի եկեալ. C եկեալ յանկարծ

¹² BC *չիք* ի:

¹³ B ելիցն եւ գտանիցէ. C գտանիցէ Տէր ժամանակ ելիցն *փիս*. գտանիցէ ի ժամ ելիցն

¹⁴ C գտանէ զմեզ

¹⁵ B անպատրաստ

Իսկ Դանիէլի այլ եւ¹ յայտնի տեսիլ ի հաստատութիւն կանխաւ տեսլեանն տեսանէ² [յերրորդ ամին Բաղդասարայ]՝ յայտ արարեալ, թէ երեք³ ամ եկաց թագաւորութիւնն Բաղդասարայ,⁴ եւ ապա սպանաւ, եւ ոչ ըստ ժամանակի տեսլեանն եղան ի գիրս, այլ յորում պատշաճ վարկան, գրեցին. յարմար խորհրդեանն, որ⁵ նախ քան զսա⁶ տեսիլն ի նոյն թագաւորի ժամանակն. նոյնպէս եւ այս զկնի այնր, որպէս եւ ասէ.

Ես՝ Դանիէլ, յետ տեսլեանն⁷ առաջնոյ⁸ էի ի Շաւշ՝ յապարանսն,⁹ որ է յերկրին Էլամայ¹⁰ (Ը 2):

Ոչ մարմնով, այլ հոգևով: Շաւշ,¹¹ որ է Ասպահան¹² եւ¹³ է քաղաք մեծ պարսից յարեւելս,¹⁴ առ դրան նորա տեսանէր, եւ¹⁵ եբրայեցին ի վերայ յարկին ասէ արքունեաց:

[Եւ կաշի ի վերայ Ուբաղայ] (Ը 2):

Ուբաղայ գետոյ,¹⁶ ասեն, ջուր աղի:

Որոյ հանդէպ ելանէր խոյ մի: [Եւ եղջիրք մորս բարձունք, եւ մին բարձրագոյն էր, քան զմիւսն. եւ որ բարձրն էր, յետոյ ելանէր] (Ը 3):

Կիւրոս եւ նման նմա Դարեհ ի նոյն աթոռ թագաւորութեան ի Կիւրոսէ սկսեալ մինչեւ ի վերջին Դարեհն,¹⁷ զոր քաւշն այժեաց եբարձ:

¹ B այլեւս. C այս եւս

² B տեսանէ եւ ասէ. C եւ ասէ

³ B երրորդ

⁴ C թագաւոր Բաղդասար *փիս*. թագաւորութիւնն Բաղդասարայ

⁵ B որպէս որ. C որպէս եւ

⁶ C զայս

⁷ B տեսլեան

⁸ BC առաջնոյ, որ նախ քան զսա

⁹ C *շիք* ի Շաւշ յապարանսն, որ է:

¹⁰ B էի յերկրի Շ. որ է յարեւելս. C Էլամայ, որ է յարեւելու եւ *փիս*. էի ի Շաւշ յապարանսն՝ որ է յերկրին Էլամայ

¹¹ BC ի Շաւշ

¹² B *շիք* որ է Ասպահան. C ապարանս

¹³ BC որ

¹⁴ BC *շիք* յարեւելս:

¹⁵ BC *շիք* եւ:

¹⁶ BC այլ զուբաղայ գետ *փիս*. Ուբաղայ գետոյ

¹⁷ B ցԴարեհ վերջին *փիս*. ի վերջին Դարեհն

Եղջիւրս երկու զերկու թագաւորութիւնն ասէ՝ զպարսիցն եւ զմարացն. քանզի Կիւրոսի ասեն սպանանել¹ զԱստիագէս մարն² եւ բարձեալ զթագաւորութիւն նոցա.³ եւ տիրեաց պարսիցն եւս⁴ եւ յետոյ ելանէր,⁵ որ եւս⁶ ընդարձակեաց զպարսս:

[Տեսանէի զխոյն, զի ոգորէր ընդ ծով ընդ հիւսիսի եւ ընդ հարաւ, եւ ամենայն գազանք ոչ կայից ատաջի անոռա] (Ը 4):

Խոյն Կիւրոս էր,⁷ որ⁸ ընդ երեք կողմն⁹ երկրի Հնագանդեցոյց,¹⁰ զի ոչ ոք կարէր ընդդիմանալ¹¹ նմա ի Հեթանոսաց: Վասն որոյ ասաց Եսայի յերեսաց Աստուծոյ. «Ես երթայց առաջի քոյ, եւ քաղաքք մի՛ փակեսցին» (Ես. ԽԵ 1). զարեւելս¹² չասաց, որ իւրն իսկ էր, եւ խոյն¹³ կոչէ,¹⁴ զի իբր մաքեաց՝ տիրեաց ամենայնի կամաւք եւ ակամայ:

[Եւ ես միտ դնէի. եւ ահա քաւշ մի այծեաց գայր ընդ երեսս երկրի եւ յերկիր ոչ մերձեցայր] (Ը 5):

Եփր. Եւ քաւշ այծեացն¹⁵ զԱղեքսանդր Մակեդոնացին¹⁶ զյունաց¹⁷ ունելով թագաւորութիւն.¹⁸ եւ գայր, ասէ, յարեւմտից՝ ի Լիբիոյ յԵւրոպիոյ¹⁹ մասնէ զիմեալ:

Եւ յերկիր ոչ մերձեցայր:

¹ BC սպանեալ

² BC մար

³ BC զնոցա թագաւորութիւնն *փիւ*. զթագաւորութիւն նոցա

⁴ C եւս, զոր բարձր կոչէ

⁵ BC ելեալ ասէ զնա

⁶ C եւս եւ

⁷ BC *չիք* խոյն՝ Կիւրոս էր:

⁸ BC եւ զի ոգորէր

⁹ BC կողմ

¹⁰ BC զոր հնագանդեաց Կիւրոս *փիւ*. հնագանդեցոյց

¹¹ BC դիմանալ

¹² BC զարեւելք

¹³ BC խոյ

¹⁴ C կոչէր

¹⁵ BC այծեաց

¹⁶ BC Մակեդոնացի

¹⁷ BC զյունացն

¹⁸ B զթագաւորութիւն

¹⁹ BC եւ յԵւրոպիո

Ձի¹ կամաւք վերնոյն զաւրացեալ գայր, թէպէտ քաւչն² տկար է, քան զխոյն,³ նոյնպէս⁴ եւ յոյնք՝ քան զպարսս յառաջ, մինչ չէին տիրեալ նոցա:

Եւ քաւչն⁵ եղջիր մի էր ի մէջ աչացն անորա⁶ (Ը 5):

Ձի աննման էր⁷ մտացն կորովութեամբ, քան⁸ այլոցն, եւ որդի ոչ եթող զկնի մահուանն:

[Եւ տեսանէի զնա հասեալ մինչեւ ցխոյն. գայրացաւ եւ եհար զխոյն եւ խորտակեաց զերկոսին եղջիր անորա. եւ ոչ գոյր զաւրութիւն խոյնն՝ ունել զդէմ անորա, արկ զնա յերկիր եւ ոտից իւրոց կոխան արար զնա, եւ ոչ ոք էր, որ թափէր զխոյն ի ձեռաց քաւչին] (Ը 7):

Գայր⁹ հասանէր մինչեւ ցխոյն,¹⁰ այսինքն¹¹ ի Դարեհ, զոր եսպան՝ խորտակելով զեղջիրսն՝ զզաւրսն, որք տկարացան, եւս ոչ կարացին դիմանալ:

Եւ թագաւորութիւն¹² պարսից եւ մարաց՝ զերկու եղջիրսն, զի ասելն թէ՛ յերկիր ոչ մերձենայր,¹³ որ ոչ կարաւտանայր¹⁴ իջանել ի վերայ քաղաքաց, որ հնազանդ էին մինչ ի Դարեհ, որ դիմացաւ եւ փշրեցաւ թագաւորութիւն նորա:

[Եւ ելին այլ չորք եղջիրք ի անրքոյ անորա ընդ չորս հողմն երկնից] (Ը 8):

Չորք¹⁵ եղջիրքն¹⁶ դայեակորդիքն Աղեքսանդրի՝ Սելեւկիոս,

¹ C Եւ

² BC քաւչ

³ BC զխոյ

⁴ BC *չիք* նոյնպէս:

⁵ C *չիք* քաւչին:

⁶ BC Եւ եղջեր մի ունէր ի մէջ աչացն *փիւ*. Եւ քաւչին եղջիր մի էր ի մէջ աչացն անորա

⁷ C աննման էր այլոցն

⁸ BC *չիք* քան:

⁹ B Եւ գայր

¹⁰ BC ի խոյն

¹¹ BC *չիք* այսինքն:

¹² BC զթագաւորութիւնն

¹³ B մերձեցաւ

¹⁴ B չկարաւտանայր *փիւ*. ոչ կարաւտանայր

¹⁵ BC Իսկ չորս

¹⁶ BC եղջիրն

Դեմետրիոս, Պտղոմէոս եւ¹ Փիլիպպոս. [յորոց բարձրացաւ եղջիւրն մինչեւ ի զաւրութիւնս երկնից]²:

[Եւ նովաւ պատարագք խոովեցան] (Ը 9):

ԶԱնտիոքոս ասէ, որ կոչեցաւ³ [Եպիփանէս], որ էր կարգադրութիւն⁴ Նեռինն, որ եւ թագաւորեալ ասորոց, եւս առաւել եգիպտացոց⁵ եւ ել յԵրուսաղէմ եւ ի տաճարն, ուր հանգուցեալ էին շնորհ եւ զաւրութիւն Երկնաւորին⁶ ի տաճարն, եւ սպասն⁷ սուրբ, զոր էառ, զաշտանակն ոսկի եւ զսեղանն եւ զզոհանոցսն, եւ կոտորեաց զքահանայս⁸ եւ խաւսեցաւ ամբարտաւանս: Խափանելով զպատարագն եւ զզոհն⁹ Տեառն՝ կանգնեաց կուռս եւ մեհեանս եւ զոհեաց խոզ եւ անասուն եւ էջ ի միասին, վասն որոյ խռովեալ ասէ պատարագ,¹⁰ որ է ամբոխեալ¹¹:

Եւ անկաւ¹² յերկիր արդարութիւն¹³ (Ը 12):

Որոյ¹⁴ պաշտաւնն եւ արդարապէս մատչելն պատարագ,¹⁵ այն,¹⁶ որ կոխան եղեւ:

Եւ ասէ ցնա.¹⁷ «Մինչեւ յերեկոյ¹⁸ եւ ի վաղորդայն, ատուրս հազար երկերիւր եւ վաթսուն¹⁹ եւ ութ» (Ը 14):

¹ BC *չիք* Պտղոմէոս:

² C բարձր եղել մինչեւ ի գաւրս երկնից *փխ*. բարձրացաւ... երկնից

³ BC կոչեցան

⁴ BC նկարագրութիւն

⁵ B եւ առեալ զեգիպ. *փխ*. եւս առաւել եգիպտացոց

⁶ C երկնից

⁷ B ի սպասն. C ի սպասսն

⁸ BC զքահանայսն

⁹ C զպատարագսն եւ զզոհն *փխ*. զպատարագն եւ զզոհն

¹⁰ C խռովել, ասէ, պատարագացն *փխ*. խռովեալ ասէ պատարագ

¹¹ C ամբոխել

¹² BC անկցին

¹³ B արդարութիւնք

¹⁴ BC որ է

¹⁵ B պատարագացն. C պատարագաց

¹⁶ BC *չիք* այն:

¹⁷ BC *չիք* եւ ասէ ցնա:

¹⁸ B երեկոյ

¹⁹ B 70

Որ է երեք ամ եւ կէս, որ եղեւ յանապատ¹ սրբութիւնն, մինչեւ յարեաւ Յուդա Մակաբէ յետ մահու հաւր իւրոյ Մատաթիայ,² որ կոտորեաց զբանակն³ Անտիոքու եւ սրբեաց զտաճարն՝ շինելով զաւերեալն,⁴ եւ նորոգեաց՝ զպատարագսն ըստ աւրինացն մատուցանելով⁵:

Ջայս պարզէ մեկնութեամբ Գաբրիէլ ի կերպարանս առն կացեալ առ Դանիէլի,⁶ հրաման առեալ ի վեհագունէ, որ մեծն է⁷ ի պետացն դասուց,⁸ ուր⁹ եւ քարոզեաց¹⁰ զգարհուրեալն Դանիէլի¹¹ կոչելով Որդի մարդոյ, զի մի՛ մոռացի զբնութիւնն, թէպէտ խորհրդակից եղեւ զուարթնոցն. եւ ապա իբրեւ զպատմութիւն ուսուցանէ զԴարեհ,¹² զԱղեքսանդրոս եւ¹³ զչորս բարեկամսն,¹⁴ որք տիրեցին երկրի ոչ իւրեանց զաւրութեամբ, այլ ներելովն Աստուծոյ, Աղեքսանդրու յաջողելով.¹⁵ որ եւ զԱնտիոքու առնելոյն¹⁶ պատճառն¹⁷ եւ զՆեոխնն նմին նման ցուցանէ:

Ի կատարել¹⁸ մեղաց Աոցա (Ը 23):

Որ է լնուլ չափուն մեղաց երկրի եւ հրէիցն եւ ամենայն մարդկան, իսկ յորժամ Նեոն երեւի, արժանի դատեցեալ [լինի] կրել Անտիոքու¹⁹ եւ ի Նեոանէն²⁰ զչարիս չարաչար կրիցն

¹ B անապատ

² B Մատաթեա

³ B զբունակն

⁴ C զաւերեալսն

⁵ B մատչելով

⁶ C Դանիէլի

⁷ C ումեմնէ *փիս*. որ մեծն է

⁸ BC դասուց եւս միջամուխ են երկնաւոր խորհրդոյն, զոր Փիլիմոնի ասաց, որ է նշանաւոր դասուց

⁹ BC որ

¹⁰ B քաջալերեաց. C քաջալերի

¹¹ B Դանիէլ

¹² C զԴարեհի

¹³ BC *չիք* եւ:

¹⁴ C բարեկամացն

¹⁵ C եւ ազգի ոչ յաջողելով *փիս*. Աղեքսանդրու յաջողելով

¹⁶ BC գյառնելոյն

¹⁷ C զպատճառն

¹⁸ B ի կատարեալ. C թէ ի կատարել

¹⁹ BC յԱնտիոքու

²⁰ B ի նեոնէն. C ի նեոնէ

հրէից¹ եւ ամենայն երկրի, զի եւ հրէայք² գործովք իւրեանց պղծէին զտաճարն, որպէս Գիրք ամբաստանեն, եւ երկիր ամենայն կամակոր խորհրդով ի բաց լինի կացեալ յԱստուծոյ, կորստականք³ իցեն ի կամաց խաբեալքն ի նոցանէ, եւ լաւացն ոչինչ զնուազն,⁴ որպէս եւ Մակարայեցւոցն զիրք պատմեն զընտրելոցն, իբրեւ⁵ զՄատաթէ եւ զորդւոցն զՇմաւոնէ եւ զայլոցն,⁶ նոյնպէս լինի եւ ի Նեոինն աւուր,⁷ յորում⁸ վայել է նմա⁹:

Ժպիրոն [Երեսաք] (Ը 23):

Որ լրբի՝ ասել զինքն Աստուած¹⁰:

Յառակս [խորհրդական]¹¹ (Ը 23):

Խորհրդաւոր հնարիւք,¹² խաբող եւ հզաւր նշանաւքն, ստութեամբ¹³ զաւրանայ, որք բանիւ չխաբին, յորմէ եւ պսակել¹⁴ ասեն հրէից անտի¹⁵ հարիւր եւ քառասուն եւ չորս հազարս կուսանք երկոտասան¹⁶ ցեղիցն Իսրայէլի.¹⁷ Թէպէտ ապականէ [Անտիոքոս՝ զտաճարն], եւ Նեոն՝ զեկեղեցի, զոր սքանչելիս կոչէ, [որպէս ասէ.

Եւ զսքանչելիսն ապականեսցէ, եւ լուծ անրոյ անրա յաջողեսցի] (Ը 25):

Այսինքն¹⁸ լուծ անրոյ զնեն, եւ մեծամտեն: [Որպէս ասէ՝

Եւ ի սրտի իրում մեծամտեսցի] (Ը 25):

¹ BC հրէիցն

² BC հրէայքն

³ BC եւ կորստականք

⁴ BC վնասեն

⁵ B իբր. C իբր ել

⁶ BC զայլոցն եւ զեղիազարու, զՇմոնա եւ զորդւոցն

⁷ BC աւուրս

⁸ BC որում

⁹ BC նմա ասել

¹⁰ C Աստուած եւ

¹¹ C խորհրդականի

¹² BC հնարիւքն *փիւ*. խորհրդաւոր հնարիւք

¹³ C խաբող ստութեամբ *փիւ*. ստութեամբ

¹⁴ B պսակեալ

¹⁵ B ի հրէից *փիւ*. հրէից անտի

¹⁶ C յերկոտասան

¹⁷ B Իսրայիլի

¹⁸ BC եւ

Իբրեւ զձուս՝ ի ձեռին ունել զամենայն երկիր, մինչեւ [ի զաւրաւոր փրկիչն]¹ Յուզաս եւ ի վերջինն՝ խոստովանեալն Աստուած Յիսուս:

Եւ տեսիլն երեկորիմ եւ առաւատիմ, որ ասացաւ, ճշմարիտ է² (Ը 26):

Ջգազանաց տեսիլն յերեկոյն ետես, եւ զխոյն եւ զքաւչն³ յառաւաւտուն⁴ յայլ եւ այլ⁵ տարւոջ:

Եւ դու կնքեա՛ [զտեսիլդ, զի յաւուրս բազումս է] (Ը 26):

Որպէս⁶ մատանեաւ կնքեն մարդիկք⁷ առ⁸ հաւատարիմս տալ յաւանդ, զի մնասցէ անգողանալի, մինչ ի ժամանակ ելիցն յետ յոլով ամաց⁹:

[Եւ տա՛ Դանիէլ, մնջեցի եւ խաւթացայ, եւ յարեայ] (Ը 27):

Ննջելն յԱստուած ապսպրելն է զապագայն¹⁰:

Եւ գործեցի¹¹ զգործ արքունի (Ը 27):

Ջի ի վերայ գործակալաց աշխարհին եւ տան թագաւորութեանն կայր յաւուրս Դարեհի մարի, գոր որդի Արշաւրայ¹² ասէ, զի այլ եւ այլ էին¹³ Դարեհք¹⁴:

¹ C զաւրաւարն փրկեսցէ անդ *փիս*. ի զաւրաւոր փրկիչն

² BC եւ տես երեկոյն եւ առ. ճշմարիտ են *փիս*. Եւ տեսիլն երեկորիմ. BC առաւատիմ որ ասացաւ՝ ճշմարիտ է

³ C *չիք* եւ զքաւչն:

⁴ B առաւաւտուն

⁵ B յայլ

⁶ BC է, զի ի մտի, եւ է, զի գրել եւ *փիս*. որպէս

⁷ BC կնքել *փիս*. կնքեն մարդիկք

⁸ B եւ առ

⁹ B ամացն

¹⁰ B Իսկ մնջելն եւ խաւթանալն զհոգալն ասէ աշխատանաւք եւ ցաւակցաբար վասն սրբութեանցն կոխան լինելոյն յԱնտիոքայ եւ ի մեռնէն եւ յառնելն յԱստուած ապսպրելն է զյապայն. C Իսկ մնջելն եւ խաւթանալն զհոգալն ասէ աշխատանաւք եւ ցաւակցաբար վասն սրբութեանցն կոխան լինելոյն յԱստուած ապաստան առնէ զյապայն *փիս*. մնջելն յԱստուած ապսպրելն է զապագայն

¹¹ BC ինքն գործել ասէ *փիս*. գործեցի

¹² B արշաւրաց

¹³ B այլք եւ այլք էին

¹⁴ B Դարեհ

[Ես՝ Դանիել, խելամուտ եղէ ի գրոց, թուոյ ամացն, որ եղև բան Տեառն առ Երեմիայ մարգարէ ի կատարումն ակերածոյն Երուսաղէմի յամս եալթանասուն] (Թ 2):

Խելամուտ եղէ¹ եալթանասուն ամացն,² զի ընթերցեալ էր զգիրս Երեմիայ,³ որով հատաւ վճիռ⁴ եալթանասուն ամացն⁵ աւեր մնալ սրբութեանցն Երուսաղէմի ի տասն եւ ութ ամին⁶ Յովսիայ,⁷ զի զթածն Աստուած անտի հաշուի:

Թէպէտ պղծութիւն եւ աւեր տաճարին եղև զկնի երեսուն եւ հինգ ամաց՝ մետասան⁸ ամին Սեղեկիայ, որում հասու եղեալ Դանիէլի⁹ եւ վստահութիւն առեալ՝ պահաւք եւ խորգով պաղատի վասն հեշտութեամբ եւ որովայնամոլութեամբ գերելոցն՝ ասելով:

Տէր Աստուած,¹⁰ մեծդ¹¹ եւ սքանչելի (Թ 4):

Ձի ըստ մեծութեան¹² իւրում ցուցցէ մեծ¹³ սքանչելիս առ մեղուցեալքն, զոր եւ ինքն առնու զխոստովանութիւն ամենայն ժողովրդեանն: Թագաւորաց եւ ռամկաց բերան եղեալ՝ պարտական¹⁴ ասէ ոչ¹⁵ երեսաց ամալթոյ արդարադատ¹⁶ ատենին Աստուծոյ եւ անպատասխանի, զի ոչ երկեաք ի սպառնալեաց եւ յանիծիցն: Եւ չարար¹⁷ արժանի¹⁸ խոստման բարեաց,¹⁹ զոր ի ձեռն ծառայից քոց սպառնացար²⁰ եւ զգուշացուցեր, յորում արդար գտա-

¹ B եղև

² BC ամին

³ C Երեմիայ մարգարէի *փիս*. Երեմիայ

⁴ C վճիռն

⁵ C ամ

⁶ C ամէն

⁷ B Ովսիա

⁸ B ի մետասան

⁹ BC Դանիէլ

¹⁰ B Տէր Աստուած իմ

¹¹ BC մեծ

¹² BC մեծութեանն

¹³ C մեզ

¹⁴ BC պարտական լինել

¹⁵ BC ամենայն

¹⁶ BC յարդարադատ

¹⁷ BC չարարաք

¹⁸ BC արժանի գմեզ

¹⁹ B բարեացն. C բարութեանց

²⁰ BC սպառնացար եւ խոստացար

նիս՝ թիկամբք լսեցուցանել, զոր ականջաւք ոչ լուաք եւ ոչ կամաւք ապաշխարեցաք եւ դարձաք ի կոչելն քոյ զմեզ յապաշխարութիւն:

Եւ արդ, զգութ քո արկանեմք առաջի քոյ, որով փրկեցաք յեգիպտոսէ, զի յայնմ¹ ժամանակի չէաք փրկութեան արժանի, այլ եւ զաւերն Երուսաղէմի եւ տաճարին,² որ զանուն քո կրէր:

Ցանկամք երեւիլ³ երեսաց քոց ի տեղւոջն, որ բաւական է նորոգել զնա շինութեամբ, իբրեւ զառաջինն, որպէս դարձուցանելն զերեսս քո արար զնա աւերակ:

Ընկալցիս բարեխաւս քեզ⁴ զծառայս քո՝ զառաջին արդարսն, եւ ամենայն ողորմութեամբ դարձցիս առ մեզ, որով եղեւ երկիր եւ Նոյիւ վերստին շինեցաւ, եւ Իսրայէլ յեգիպտոսէ⁵ փրկեցաւ, եւ որով գալոց ես ողորմութեամբ,⁶ որպէս եւ դատաստանաւ զնացեր ի բաց:

Ներեա՛, քաւեա՛ եւ անսա՛, Տէ՛ր, զի անուն քո կոչեցաւ⁷ [ի վերայ մեր]. Իսրայէլ կոչիմք եւ գերի եւ ի բաց ընկեցիկք:

[Եւ միճչդեռ ես խաւէի եւ յաղաթս կայի եւ խոստովան լինէի զմեղս իմ եւ զմեղս ժողովրդեանն Իսրայէլի. եւ արկանէի զգութս առաջի Տեառն Աստուծոյ իմոյ վասն լերինն սրբոյ: Եւ միճչդեռ խաւէի յաղաթսն. եւ աճաւայրն Գաբրիէլ, զոր տեսանէի յառաջնում տեսեանն, թոուցեալ եւ մերձեցաւ առ իս, իբրեւ ի ժամ երեկորին պատարագին] (Թ՝ 20):

Երեկոյի պատարագն այս է.⁸ յորժամ քահանայապետն դնէր զերեք հացն զառամբն եւ չորս դորակ գինւովն,⁹ եւ Դանիէլ՝ զմիտս, զոգիս¹⁰ եւ¹¹ զմարմինն¹² յաղաւթսն նուիրէր:

¹ B զի եւ յայն *փիս*. զի յայնմ. C զի եւ զայս

² C զտաճարին

³ BC երեւել

⁴ C *չիք* քեզ:

⁵ C յեգիպտոս

⁶ C ողորմութեամբ քո

⁷ C կոչեցեալ է

⁸ B *չիք* Երեկոյի պատարագն այս է. C Ձաղաթից խաւսն հրեշտակն փոխէ՝ այրակերպ երեւեալ նախածանաւք Դանիէլի, զի եւ մարդ Աստուծոյ թարգմանի Գաբրիէլն. ի ժամ երեկորի պատարագին *փիս*. Երեկոյի պատարագն այս է

⁹ BC *չիք* եւ չորս դորակ գինւովն:

¹⁰ B զոգի. C զհոգի

¹¹ B *չիք* եւ:

¹² B զմարմին

Թոուցեալ,

զի անմարմնապէս երազ հասանէր:

[Եւ խելամուտ արար զիս, եւ խաւեցաւ ընդ իս եւ ասէ. «Դանիէ՛լ, այժմ եկի խելամուտ առնել զքեզ]: Ի սկզբան¹ աղաթից քոց² ել պատգամ³ (Թ 22):

Իբր թէ՛ վճարման աղաւթից քոց մնայի, այլ Աստուած, որ ասաց. «Մինչդեռ խաւսեսցիս, լուայց քեզ» (Ես. ԾԸ 9), պատրաստ է յիւրն. եկի ի խելս քո՛ւ մատուցանել զխորհուրդն Աստուծոյ:

Զի այր ցանկալի եւ դու⁵ (աստուածեղէն Հոգույն.) [այր, ա՛՞ծ զմտաւ զբանդ եւ ի մի՛տ առ զտեսիլդ]: Եւթանասուն եւթներորդք համառատեցան ի վերայ ժողովրդեան [քո] եւ ի վերայ քաղաքին արբոյ. ի վախճանել մեղաց եւ ի կնքել անարէնութեանց, եւ ի ջնջել անիրաւութեանց, եւ ի քաւել ամպարշտութեանց, եւ ի գալ յաւիտեանական արդարութեանն. եւ ի կնքել տեսլեան եւ մարգարէի եւ յաւանել արբութեան արբութեանցն: Եւ գիտասցես⁶ եւ խելամուտ լիցիս⁷ յելից բանին տալ պատասխանի. եւ ի շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցԱւծեալն առաջնորդ՝ եւթներորդք⁸ եւթն, եւ եւթներորդ վաթսուն եւ երկու. եւ դարձցին եւ շինեսցին հրապարակքն եւ պարիսպք,⁹ եւ նորոգեսցին ժամանակք: Եւ¹⁰ յետ վաթսուն եւ երկուց եւթներորդաց¹¹ բարձցի աւծութիւնն, եւ իրաւունք ոչ իցեն ի նմա. եւ քաղաքն եւ արբութիւնն ապականեսցին առաջնորդան հանդերձ, որ գայցէ, եւ ջնջեսցին հեղեղաւ. եւ¹² մինչեւ ի վախճան պատերազմին համառատելոյ կարգեսցէ զապականութիւն եւ զարացուցէ զովստ բազմաց. եւթներորդ մի եւ կէս եւթներորդի դադարեցուցէ¹³ զսեղանս եւ զպատարագս, եւ մինչեւ

¹ BC եւ աստր ի սկիզբն

² B *շիք* քոց:

³ BC պատգամս

⁴ C *շիք* քո:

⁵ B զի այր ցանկութեանց եւ եւ դարձեալ ցանկալի եւ, ցանկացող իմաստից եւ. C զի այր ցանկալի եւ դու ցանկացող իմաստից եւ դու, եւ դարձեալ ցանկալի եւ

⁶ B գիտել

⁷ B լինել

⁸ B եւթներորդ

⁹ B պարիսպքն եւ հրապարակք *փիս*. հրապարակքն եւ պարիսպք

¹⁰ B *շիք* եւ:

¹¹ B եւթներորդին

¹² B *շիք* եւ:

¹³ B դադարեցուցանել զարբութիւն

ի ծայրս անկեանն¹ ապականութիւն, եւ մինչեւ ցվախճան եւ² ցտագնայ կարգեսցէ ի վերայ ապականութեանն: Եւ զաւրացուցէ զուխտ բազմաց.³ Եւ Եւրոպոսի մի եւ կէս եւրոպոսի բարձցին զոհք եւ նուէրք, եւ ի վերայ տաճարին պղծութիւն ւաւերածոյն⁴ կացցէ. եւ մինչեւ ի վախճան ժամանակի կատարած տացի ի վերայ ւաւերածին (*Թ* 23-27):

Մեծամեծս խնդրեաց մարգարէս՝ դառնալ առ տաճարն եւ յերուսաղէմ, եւ երեւիլ երեսաւք ի սուրբս իւր եւ տալ զինքն տեսանել, զի բարձրացուցէ⁵ զկոչումն անուան իւրոյ ի ժողովուրդն, որ Իսրայէլ⁶ կոչի:

*Իսկ «որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ» (Սաղմ. ԾխԳ. 19)՝ լսելով աղաւթից նոցա, ըստ սրտի նորա առնէ⁷ պատասխանի ի ձեռն Գաբրիէլի, որով եւ զլրումն խոստման ակետեացն բերելոց էր զաւարտն առ միջնորդն կենաց եւ փրկութեան մարդկան՝ եււթանասուն⁸ եււթներորդ համառաւտ⁹: Որպէս թէ¹⁰ ասել՝ զերկայն ժամանակս գերութեան¹¹ եւ անտես լինելոյ ժողովրդեանն¹² եւ ամենայն մարդկան վասն աղաւթից քոց համառաւտեաց, այսինքն¹³ կարճեաց Աստուած՝ ածել եււթանասուն¹⁴ եււթներորդ, որով թուով թողու յանցաւորացն, զոր Պետրոսի ասաց թողուլ (*տէս Մատթ. ԺԸ. 22*), ըստ թուոյ նահապետացն՝ յԱղամայ մինչեւ ի կատարումն ամենայն արդարոց խնդրուածոց, ըստ Ղուկասու թուաբերութեան ազգին ի վերայ ժողովրդեանն,¹⁵ որք լսեն մարգարէիցն եւ¹⁶ ժողովրդեան¹⁷ նոցա, եւ ի վերայ ստորին քաղաքի*

¹ **B** *չիք* անկեան:

² **B** եւ մինչեւ

³ **B** *չիք* եւ զաւրացուցէ զուխտ բազմաց:

⁴ **B** ւաւերածին

⁵ **B C** իրաւացուցէ

⁶ **BC** Իսրայէլն

⁷ **C** առնէ նմա

⁸ **BC** եւ ասէ եւթանասուն

⁹ **C** համառաւտեցան

¹⁰ **BC** *չիք* թէ:

¹¹ **B** գերութեանն

¹² **C** ամենայն ժողովրդեանն

¹³ **BC** *չիք* այսինքն:

¹⁴ **BC** 73 (70)

¹⁵ **BC** ժողովրդեան քո

¹⁶ **BC** *չիք* եւ:

¹⁷ **C** ժողովուրդք են

սրբոյ Երուսաղէմի,¹ ուր տնաւրինականքն եղեն, եւ եւս քաղաքին Աստուծոյ կենդանւոյ աստուածայինն² եղելոյ՝ Վերնոյն³ Սիւանի անթաքչելոյն, յորժամ բացցին դրունք գթութեանցն Աստուծոյ, զոր բաղխես դու եւ մեկնայն արդարքն, եւ երեւի «Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեղս աշխարհի» (Յովհ. Ա 29), ըստ Յովհաննոս⁴: Զոր աստ ի չորս բաժանէ ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ⁵ եւ⁶ ըստ թուոյ չորեքնիւթեայ բնութեանն⁷ եւ սեռական մեղացն, զոր ասէ.

Ի վախճանել մեղաց⁸ (Թ 24):

Այսինքն⁹ որով Եւայ մեղկեալ՝ թուլացաւ¹⁰ ի գեղ¹¹ պտղոյն եւ ի ցանկութիւն աստուածանալոյն:

Եւ ի կնքել անարեւոյթեանց (Թ 24):

Այսինքն¹² որք ի դուրս ելին աւրինացն,¹³ ի մի հաշուին բնականին եւ եղելոյն¹⁴ տանն Սեթայ եւ Նոյին եւ Աբրահամուն եւ Մովսէսին. որք կնքին¹⁵ եւ չերեւին յաչս Աստուծոյ եւ բեւեռին եւս ընդ խաչափայտին: Այս¹⁶ հաւատացելոցն եւ անհաւատիցն եւ ուրացողաց եւ խաչողացն¹⁷ կնքին¹⁸ յիշատակ¹⁹ Աստուծոյ

¹ BC քաղաքին սրբոյ ստուերին եւ ստորինն Երուսաղէմի *փխ*. ստորին քաղաքի սրբոյ Երուսաղէմի

² BC աստուածածինն

³ B եւ վերնոյն. C ի վերնոյն

⁴ B Յովաննոս

⁵ BC *չիք* ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ:

⁶ BC *չիք* եւ:

⁷ B բնութեանս

⁸ BC մեղացն

⁹ BC *չիք* Այսինքն:

¹⁰ C թուլացեալ

¹¹ C գեղեցիկ

¹² BC *չիք* Այսինքն:

¹³ BC յաւրինաց

¹⁴ B եղելոցն. C բնականին եւ եղելոյ տանն Սեթայ ի մի հաշուին *փխ*. ի մի հաշուին ... տանն Սեթայ

¹⁵ B կնքուին

¹⁶ BC *չիք* Այս:

¹⁷ *չիք* B եւ ուրացողաց եւ խաչողացն:

¹⁸ B կնքուին

¹⁹ B յիշմանն. C ի յիշմանն

գանձուն¹ եւ բանին յաւուրն² հատուցման:

Եւ ի ջնջել անիրաւութեանց (Թ՝ 24):

Ձոր ի մարգարէքն անիրաւեցան՝ չլսելովն³ զնոսա, ըստ Պաւղոսի՝ «Ջնջեաց զձեռագիր մերոյ հակառակութեան,՝ որ⁴ զրեցան ի ձեռս նոցա, որ լցաւ արեամբ, զոր Ջնջեաց սրբարար աւագանաւն» (տե՛ս Կող. Բ 14):

Եւ ի քաւել ամպարշտութեանց (Թ՝ 24):

Այսինքն⁶ որ⁷ ի կուռսն⁸ ամպարշտեցան⁹ հրէայք եւ հեթանոսք, ի բարւոյն ի բաց կացեալք՝ անբարեաց¹⁰ զհետ չոգան, որպէս ասէ Երեմիա.¹¹ «Թողլով զաղբիւրն ջրոյն կենդանութեան՝ փորեցին գուրս ծակոտկէնս» (Երեմ. Բ 13): Ջչորեսին զսոսա եբարձ Տէրն չորս¹² տնաւրինական խորհրդովք՝ ծննդեամբն, մկրտութեամբն, խաչիւն եւ յարութեամբն, որք հաւատացին այսոցիկ¹³:

Եւ ի գալ¹⁴ յաիտենական արդարութեան (Թ՝ 24):

Որ ասաց Յաւհաննու. «Թոյլ տուր այժմ, զի այսպէս վայել է մեզ լնուլ զամենայն արդարութիւն»¹⁵ (Մատթ. Գ 15), այն, «որ եղեւ մեզ Աստուծոյ¹⁶ արդարութիւն եւ սրբութիւն» (Ա Կորնթ. Ա 30):

Եւ¹⁷ ի կնքել տեպեան եւ մարգարէի¹⁸ (Թ՝ 24):

¹ B գործոյն խաչողացն. C գանձուն խաչողացն *փիս*. գանձուն

² BC բացուին յաւրն *փիս*. բանին յաւուրն

³ BC չլսելովն եւ կոտորելովն

⁴ BC հակառակութեանց

⁵ B որք

⁶ BC *չիք* Այսինքն:

⁷ B որք

⁸ C կուռս

⁹ B ամբարշտեցան

¹⁰ C անբարի վարուց

¹¹ BC *չիք* որպէս ասէ Երեմիա:

¹² BC չորիւք

¹³ BC յայսոսիկ

¹⁴ BC ի գալն *փիս*. եւ ի գալ

¹⁵ BC լնուլ *փիս*. թոյլ տուր գանձնայն արդարութիւն

¹⁶ BC յԱստուծոյ

¹⁷ BC *չիք* եւ

¹⁸ BC *չիք* եւ մարգարէի:

Որ գտեղի առին տեսիլք եւ մարգարէութիւնք, ըստ այնմ, որպէս ասէ Մատթէոս.¹ «Ամենայն աւրէնք եւ մարգարէք մինչեւ ցՅովհաննէս մարգարէացան»² (Մատթ. ԺԱ, 13):

Ջոր նոքա³ առանց յաւրի մարգարէացան, իսկ Յովհաննէս՝ յաւրաւոր,⁴ [ըստ այնմ, թէ՛ «Ահաւասիկ Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի» (Յովհ. Ա, 29): Որ ասաց, թէ՛ «Որ հաւատայ ձայնին Հաւր, նա կնքեաց, թէ Աստուած ճշմարիտ է» (Տմնտ. Յովհ. Գ, 33): Եւ⁵ զտեսեալն Յիսուս խաչիւն կնքեմք ի մեզ եւ ղնեմք ի սրտի. որպէս⁶ ասէ ի յԵրզսն. «Դիր զիս ի սրտի իբրեւ զկնիք» (Երզ. Ը 6):

Եւ յաւճանել արքութեան արքութեանցն⁷ (Թ՝ 24):

Որ է մարմինն Տեառն պատճառ սրբութեան որդւոց մարդկան, որ էառ ի կուսական յարգանդէ եւ կոչեցաւ Յիսուս ի ժամ թլփատութեան, որ կոչեցեալն էր ի հրեշտակէն⁸ (Տմնտ. Ղուկ. Բ 21): Եւ ի Յորդանան Քրիստոս, զՀոգին ընկալեալ, ըստ Եսայեայ. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ եւ աւծ իսկ զիս՝ աւետարանել աղքատաց»⁹ (Ես. ԿԱ, 1): Որով¹⁰ աստուածային¹¹ եւ բանաւոր, ձեռաչէն¹² եկեղեցիք քրիստոնեայք կոչելով եւ սրբութիւնք խորանաց եւ աստուածաբնակ տաճարացս,¹³ որ եւ անուամբ Տեառն կոչին սրբութիւն¹⁴ եւ սրբոց սրբութիւնք¹⁵ եւ եկեղեցիք:

¹ BC ըստ ասելոյն *փիս*. ըստ այնմ՝ որպէս ասէ Մատթէոս

² BC ցՅովհաննէս *փիս*. ցՅովհաննէս մարգարէացան

³ BC *չիք* նոքա:

⁴ BC մարգարէի ասէ զՅովհաննէս *փիս*. մարգարէացան, իսկ Յովհաննէս յաւրաւոր

⁵ BC որ եւ

⁶ B իբր

⁷ BC եւ լինի այն ի յաւճանել արքութեան արքութեանցն *փիս*. Եւ յաւճանել արքութեան արքութեանցն

⁸ BC *չիք* ի ժամ թլփատութեան, որ կոչեցեալն էր ի հրեշտակէն:

⁹ B *չիք* աւետարանել աղքատաց:

¹⁰ BC որով եւ

¹¹ C աւճանին

¹² BC եւ ձեռնաչէն

¹³ BC տաճարաց

¹⁴ BC սրբութիւնք

¹⁵ C եւ սրբոց սրբութիւնք

[Եւ գիտասցես եւ խելամուտ լիցիս լելից բանիմ տալ պատասխանի եւ ի շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցԱւծեալն առաջնորդ] (Թ՝ 25):

Որ թէ նախաճայնութեանդ չհաւատան եւ զգուշացին, այլ աստուածամարտ գտանին եւ պատժիցին վասն կատաղմանն¹ ի Տէրն, դատես² դու զնոսա՝ ունելով պատասխանի ցուցումն³ քեզ յԱստուծոյ ի լուր աղաւթից⁴ քոց մինչեւ ցաւծեալն առաջնորդ, որ է Յեսու եւ Ջաւրաբաբէլ, որ եւ նա էր առաջնորդ աւծեալ իւղով⁵ եւ արեամբ՝ Յեսու, իւղով զաւրութեամբ, որք բարձեալ բերէին զաւծման եւ գտիրական անունն, մինչեւ յերկնից զայ ճշմարիտն եւ երեւի մարմնով, առնելով զնա Տէր եւ Աւծեալ Աստուածութեամբն⁶ զմարդկութիւնն:

Եալթներորդք եալթն,

որ է ԽԹ, որ մնացեալ էր յեաւթանասուն ամէն հաշուեալ յաւերման⁷ տաճարին, որ զկնի ԻԱ ամի ասացաւ բանս⁸ Դանիէլի, որ եղեալ զԻԱ ամն ԽԹ⁹ ամին՝ լինի եաւթանասուն, որ կատարի ի շինութեան տաճարին:

Որպէս թէ յերրորդ¹⁰ ամին¹¹ Յովսիայ¹² սկսեալն աստ կատարէր¹³ երեք ամ զՅովաքազին¹⁴ հաշուեաց, եւ չորս՝ զՅեքոնիայն, եւ զՍեղեկիայն¹⁵ մետասան,¹⁶ չորս ամովս¹⁷ երկոտասան էր¹⁸ մտեալ բնագիրն էր ասել, եւ զՅեքոնիայ չորս ամն Երեմիայ էր

¹ B կատարմանն

² BC դատիս

³ C զցուցումն

⁴ BC աղաւթիցն

⁵ C եւ եղով՝ Ջաւրաբաբէլ *փխ*, իւղով զաւրութեամբ

⁶ B աստուածութիւնն

⁷ BC յաւերմանէ

⁸ C բանն

⁹ C զամն ԻԱ ի ԽԹ *փխ*, զԻԱ ամն ԽԹ

¹⁰ BC յԳԺ

¹¹ BC ամէն

¹² B Ովսիա

¹³ B կատարեալ էր. C կատարիլ

¹⁴ BC զՅոքոզիայն

¹⁵ B Սեղեկիայն

¹⁶ B Աժնն

¹⁷ BC ամսով

¹⁸ BC յԲԺնն էր

¹⁹ BC բնագիրքն է յասել *փխ*, բնագիրն էր ասել

ասել¹ եւ այսպէս գայր յերեքտասանէն² վճիռն եաւթանասուն ամի³ խթ, մինչեւ⁴ առնուլն⁵ զԵրուսաղէմ. եւ ԻԱ յաւերմանէն մինչ Դանիէլ իմացաւ, որ լցեալ էր եաւթանասուն⁶:

Եւ⁷ եաւթներորդ⁸ վաթսուն եւ երկու (Թ 25):

Յորոյ վերայ եղեալ զառաջինն եաւթն աւր⁹ լինի ԿԹ, որ են ամք չորս հարիւր ութսուն եւ երեք, մինչեւ ցճշմարիտն Աւծեալն¹⁰ եւ Առաջնորդն¹¹ կենաց եւ փրկութեան:

Եւ դարձցին (Թ 25):

Իրառունք արինացն¹² յարդարութիւն, զոր Տէրն արար:

Եւ շինեսցին հրապարակքն¹³ (Թ 25):

Ըստ Հնոյն՝ զկնի եաւթն¹⁴ եաւթներորդացն, եւ ըստ Նորոյս՝ զկնի ԿԹ եաւթներորդացն, որք են ամք ՆՁԳ¹⁵ ի շինութենէ տաճարին մինչեւ ի խաչ¹⁶ Տեառն: Ուր հաւատոյն պարիսպք¹⁷ նորոգեցան, եւ ժամանակք խառնելով ժամանակին¹⁸ եւ¹⁹ անժամանակին²⁰ Աստուծոյ երեսուն եւ երեք եւ կէս ամացն²¹ ի ժամանակ հաւատացելոցս՝ նոր գործելով զհնացեալքս, զոր եւ թողուն զբառասուն եւ ինն հրէից դարձին. եւ ասէ.

¹ B Երեմիայ է յասել *փիս*. Երեմիայ էր ասել

² C յերեքտասան ամէն

³ BC ամին

⁴ BC մինչ

⁵ BC յառնուլն

⁶ B Յնն. C Յ ամն

⁷ BC եւ այլեւս

⁸ BC եւթներորդք

⁹ BC *չիք* եաւթն աւր:

¹⁰ BC աւծեալ

¹¹ BC առաջնորդ

¹² C արինաց

¹³ BC հրապարակք

¹⁴ B *չիք* եաւթն:

¹⁵ C ՆԼԴ

¹⁶ B ցխաչն. C ի խաչն

¹⁷ BC պարիսպքն

¹⁸ B ժամանակ. C ի ժամանակ

¹⁹ BC *չիք* եւ:

²⁰ B յանժամանակին

²¹ C ամաց

Յետ¹ վաթսուներկու ետրոնեցողոց² բարձրի աւծութիւնն³ (Թ՝ 26):

Յորժամ սպանցի Աւծեալն՝ բարձեալ ի խաչափայտն, բարձրին եւ ի⁴ հրէիցն աւծութիւնք՝ մարգարէք եւ քահանայապետք եւ թագաւորք, որ սկսեալ էր Հերովդէիւն⁵ բառնալ⁶:

Եւ իրաւունք արիւնացն ոչ իցեմ ի նմա⁷ (Թ՝ 26):

Զի անիրաւ սպանին զՏէրն:

Եւ քաղաքն⁸ եւ սրբութիւնն⁹ ապականեսցին (Թ՝ 26):

Տիտոսիւ եւ Վեսպիանոսիւ:

Առաջնորդան հանդերձ, որ գայցէ (Թ՝ 26):

Եւ քաղաքն եւ սրբութիւնն աւերեցաւ ի Հերովդէ, որ էր¹⁰ յաւտար ազգէ եւ ոչ ղեւտացի. քանզի ներոն թագաւորն¹¹ առաքեաց զՎեսպիանոս եւ զՏիտոս որդի նորա յԵրուսաղէմ, զի ապստամբեալ էին, առաջնորդաւն իւրեանց, որ չէր ի Ղեւեայ:

Եւ լուեալ¹² զհամբաւ կորստեանն ներոնի՝ թագաւորեաց Վեսպիանոս որդւովն եւ կոտորեաց եւ ապականեաց զտաճարն եւ զպարիսպն, եւ կորոյս ի հրէիցն բիւրս հարիւր քսան եւ վեց զկնի չորս հարիւր երեսուն եւ չորս ամիւն¹³ շինութեանն Երուսաղէմի:

Իբրեւ յելիցն խոստման տանն¹⁴ Աբրահամու զկնի չորս հարիւր երեսուն եւ չորս ամի եղաւ Հին Աւրէնքն, նոյնպէս եւ Նորոյս¹⁵ նոյն թուովն¹⁶ չորս հարիւր, չորեքնիւթեայ բնութեանս,

¹ BC գկնի

² BC եւթներորդացն

³ BC *չիք* բարձրի աւծութիւնն:

⁴ BC *չիք* ի:

⁵ BC Յերովդիւ

⁶ BC բառնալն

⁷ BC *չիք* ի նմա:

⁸ B քաղաք. C քաղաքք

⁹ BC սրբութիւնք

¹⁰ BC *չիք* եւ քաղաքն եւ սրբութիւնն աւերեցաւ ի Յերովդէ, որ էր:

¹¹ BC թագաւոր

¹² B որ եւ *փիւ*. եւ

¹³ BC ամի

¹⁴ BC Տեառն

¹⁵ BC նորս

¹⁶ B թուով

զոր զգեցաւ Տէրն¹ նորոգելով² զմարմինս մեր նոր³ Կտակաւն, եւ երեսուն եւ չորս՝ Տեառն ժամանակն. երեսուն երեք եւ կէս ամին, որ ի⁴ չորսն էր մտեալ թիւն. իսկ որք ոչ առին զնիւթ նորանալոյն, հեղեղեցան՝ հռոմայեցւոյքն ջնջեալք:

Եւ⁵ մինչեւ ի վախճան պատերազմին համառատելոյ կարգեսցէ զապականութիւն (Թ՝ 26):

Այն, որ ետ ժամանակ⁶ զղջման քառասուն⁷ ամ, եւ որք զղջացան, համառաւտ փրկեցան. վաղվաղակի ելեալ հաւատացելոցն յերուսաղեմէ՝ հրեշտակիւ⁸ յաջողեալ⁹ գերծան ի պատերազմէն համառաւտ. եւ անհաւատիցն յերկարեաց վիշտն, եւ կարգեցին զանձինս յապականութիւն. զի հարիւր հազար¹⁰ բիւրք մեռան ի սովոլ,¹¹ եւ վեց¹² բիւր ի սուր մաշեցան, եւ տասն բիւր գերի վարեցան՝ ըստ կարգի արժանեացն:

Եւ զարացուցէ զուխտ բազմաց¹³ (Թ՝ 26):

Որք ուխտեցին Տեառն զանձինս իւրեանց¹⁴ եւ¹⁵ զաւրացան եւ զնացին. թերեւս եւ¹⁶ կէսք ուխտիւ ելին առ պաշարողսն եւ ապրեցան¹⁷:

Եաթներորդ մի (Թ՝ 27),

որ լնու զեաւթանասուն եաւթներորդն:

¹ BC *չիք* զոր զգեցաւ Տէրն:

² BC նորոգելոյ

³ BC *չիք* զմարմինս մեր նոր:

⁴ B *չիք* ի:

⁵ BC *չիք* եւ:

⁶ C ժամանակի

⁷ C զքառասուն

⁸ B հրեշտակի

⁹ B աջողեալք. C առաջնորդեալք

¹⁰ B ԾԺ. C ԾԾ

¹¹ BC ի սովոյ խսարին

¹² B L

¹³ B զուխտն երկրորդ *փիս*. զուխտ բազմաց

¹⁴ BC զանձինս Տեառն *փիս*. Տեառն զանձինս իւրեանց

¹⁵ BC *չիք* եւ:

¹⁶ C *չիք* եւ:

¹⁷ BC *չիք* եւ ապրեցան:

Եւ կէս եաւթներորդի¹ (Թ՝ 27),
որք յաւելին ի չարիս² եւ յաւելին ի պատիժս, քանզի խափա-
նեցան ի մատուցմանէ պատարագաց:

Միւսն էի ծայրս անկեանն³ ապականութիւն⁴ (Թ՝ 27)՝
Հասեալ քաղաքին եւ երկրին. եւ զրոյցն եւ գերին ի ծայրս ա-
մենայն երկրի Հասեալ⁵:

Միւսն էի ցվախճան եւ ցտագնայ (Թ՝ 27):
Յայտ է՝ ցվախճան աշխարհի կան ի տազնապի: Իսկ զայն
եաւթներորդն եւ զկէսն քարոզեցին առաքեալքն ընդ տիեզերս
մինչեւ ցԱզգրիանոս կայսրն,⁶ որ շինեաց զԵրուսաղէմ⁷ եւ բնակե-
ցոյց Հեթանոսս եւ քրիստոնեայս, որք եւ ըստ Նորոյս յաւրինե-
ցին սեղան եւ պատարագ, եւ հրէիցն սպառնացաւ չիչխել հայիլ⁸
անգամ ի կողմն Երուսաղէմի, այլ կալ ի տազնապի մինչեւ
ցվախճանն⁹:

Եւ զարացուցէ զուխտ բազմաց (Թ՝ 26):
Քրիստոսի ուխտն նոր պատարագիս զաւրանայ ի բազում լե-
զուս եւ յազգս, քան թէ զՀինն, որ ի հրէայսն, զոր ելոյծ՝ անփոյթ
արարեալ: Զոր

Պղծութիւն¹⁰ աներածոյ տաճարին, ասէ,¹¹ կացցէ յայնմհետէ (Թ՝ 27):
Որ Պիղատոս զրաւշ եմոյծ ի տաճարն, յորոյ վերայ կայր
պատկեր արծուի: Այլ եւ գլուխ խոզի ասեն մուծանել, այլ եւ հե-
թանոսք մտանեն,¹² մինչեւ ցվախճան եզեր¹³ ժամանակի, զոր

¹ B եւթներորդ. C եաւթներորդք

² C չարիս *փիս*. ի չարիս

³ BC *չիք* անկեանն:

⁴ B ապականութեանն. C ապականութիւնն

⁵ C հասեալք

⁶ BC կայսր

⁷ C գերուսաղէմ վերստին

⁸ B հայել

⁹ BC ցվախճան

¹⁰ C պղծութեան

¹¹ C աստ

¹² B մտեն

¹³ BC եզերման

Պաւղոսի ասէին հեթանոս¹ եմոյծ եւ պղծեաց զտաճարն. վասն Տիմոթէոսի է բանս² (Գործ. ԺԶ1):

Կրկին դարձեալ զաւրութիւն թուոց եաւթներորդացս. եաւթն³ դարուն յաւարտն⁴ սովք եւ սրածուծիւնք եւ սասանմունք երկրի, ըստ Տեառն ասացելոյ⁵ նշանին իւրոյ երկրորդ գալստեանն, յորժամ փոքրիկ եղջիւրն երեւի ի մէջ տասանցն, զոր Տէրն պղծութիւն աւերածոյ ասէ կացեալ ի տեղի սրբութեան, յեկեղեցին⁶ նստել եւ ցուցանել զանձն, թէ աստուած իցէ, «յաւերման ժամանակի տեսեալ⁷ զպղծութիւն⁸, որ ասացաւ ի Դանիէլէ⁹. որ ընթեռնուն, ի միտ առցէ» (Ռմմտ. Մատթ. ԻԴ 15):

Եաւթներորդ եւ կէս, ասեն, Եղիա գայ եւ քարոզէ, զոր միջէ Նեռն եւ բաջաղէ¹⁰ եաւթն մի եւ կէս¹¹ զիւրոցն ուխտ¹² եւ¹³ զաւրացուցանէ, որք ուխտեն ընդ նմա, զի նա լիցի¹⁴ նոցա քաղաք,¹⁵ որ ի նա յուսան, որպէս Տէրն՝ իւրոցն, եւ լինին եաւթներորդքն երեք ամ եւ կէս՝ զմի տարին յերկուս հատեալ ժամանակս. յամառն՝ զարնայնովն, եւ ի¹⁶ ձմեռն՝ աշնայնովն. եւ Նեռն լինի վախճան եւ վերջ ապականութեան եւ աւերման, «Զոր Տէր Յիսուս սատակեսցէ Հոգւով եւ այրմամբ երկրորդ գալստեան»¹⁷ (Ռմմտ. Բ Թեսաղ. Բ 8): Յորում տեղի տան ապականութիւնք¹⁸ առաջ-

¹ B հեթանոսս

² BC չիք վասն Տիմոթէոսի է բանս:

³ BC յեւթներորդ

⁴ C աւարտման

⁵ BC տուելոյ

⁶ BC յեկեղեցի

⁷ B տեսանել. C տեսանիցէք

⁸ B զպղծութիւնն. C զպղծութիւն աւերածին

⁹ C որ ասացեալն է ի ձեռն Դանիէլի *փիս*. որ ասացաւ ի Դանիէլէ

¹⁰ BC բաջաղի

¹¹ C է եւ կէս *փիս*. եաւթն մի եւ կէս

¹² C ուխտ

¹³ BC չիք եաւթն:

¹⁴ B լինի

¹⁵ C քարոզ

¹⁶ B չիք ի:

¹⁷ B Հոգւով եւ այրմամբ յերկրորդ գալստեանն. C Հոգւով բերանոյ իւրոյ եւ խափանեսցէ յայտնութեամբ գալստեանն իւրոյ *փիս*. Հոգւով եւ այրմամբ երկրորդ գալստեան

¹⁸ BC ամենայն ապականութիւնք

նորդաւն իւրեանց, որ է որդին կորստեան եւ առաջնորդ լրման
չարեաց պղծութեան:

Եւ աւերման եւ ապականութեան տեղի տուեալ ի գալ¹ յաւի-
տենիցն արդարութեան Յիսուսի Աստուծոյ² իմոյ՝ ակրհնելոյն³ ի
Հայր եւ ի Հոգին Սուրբ:

¹ B ի գալստ.

² BC Յիսուսին Աստուծոյն *փ/ս*. Յիսուսի Աստուծոյ

³ C ակրհնելոյն յաւիտեանս

Տեսիլ վեցերորդ

Յամի՛ն երրորդի Կիրոսի արքայի պարսից¹ բանն² յայտնեցաւ Դանիէլի, որոյ անուն կոչեցաւ³ Բաղդասար. եւ ճշմարիտ է բանն,⁴ եւ զարութիւն մեծ եւ հանճար⁵ տուաւ նմա ի տեսլեանն⁶ (Ժ 1):

Վերազիր⁷ նախերգանի է մինչեւ ցայսվայր, թերեւս Եզրաս դպիր,⁸ որ զամենայն գրեանսն⁹ հրամանաւ Հոգւոյն գրեաց, եւ զայս եւս բանս¹⁰ ասէ. իբր յայտնէ, թէ¹¹ խորհուրդ ինչ, որ յայտնի բանիւ սրբոց¹² միայն անմարմնապէս:

Եւ զարութիւն [մեծ եւ հանճար¹³ տուաւ նմա ի տեսլեանն] (Ժ 1):

Յայտ է՝ ի բարւոյն, ի¹⁴ կամեցողէն եւ ի կարողէն, որ եւ զնա արժանի արար՝ գտանել¹⁵ մեծի զաւրութեան եւ հանճարոյ¹⁶ ընդունակ,¹⁷ զի կարասցէ եւ զայլսն¹⁸ իմաստնացուցանել, զի մի՛ միայն նա, այլ եւ ամենեքեան լինիցին իբրեւ զնա:

Ի տեսիլ ապագային¹⁹ ցուցանէ եւ զպատրաստութիւն գալստեան Հոգւոյն ի ցուցումն տեսլեանն մեծի՝ ասելով.

¹ BC պարսից արքայի *փխ*. արքայի պարսից

² BC բան

³ B որ կոչի. C որ կոչեցաւ *փխ*. որոյ անուն կոչեցաւ

⁴ BC *չիք* եւ ճշմարիտ է բանն:

⁵ BC իմաստութիւն

⁶ C *չիք* տուաւ նմա ի տեսլեանն:

⁷ B վերնագիր

⁸ BC դպրի է

⁹ BC գրեանն

¹⁰ BC բան

¹¹ B յայտնէ իբր թէ. C յայտնեցաւ իբր թէ *փխ*. իբր յայտնէ, թէ

¹² BC սրբոցն

¹³ B իմաստութիւն

¹⁴ B *չիք* ի:

¹⁵ BC արժանի գտեալ *փխ*. արժանի արար՝ գտանել

¹⁶ BC իմաստութեան

¹⁷ BC *չիք* ընդունակ:

¹⁸ B զայլս

¹⁹ C ապագայիցն

Յաւուրսն յայնոսիկ¹ եւ՝ Դանիէլ, էի ի սուգ երիս եաւթներորդս² աւուրց³ (Ժ 2):

Յայտ է՝ ի զգայութեան վասն ախորժեկեացն պակասութիւն⁴ լինելոյ⁵ տակաւին Իսրայէլի գերութեան⁶:

Հաց ցանկութեան ոչ կերայ⁷ (Ժ 3):

Խորտիկ, զոր ցանկութիւնն խնդրէ,⁸ ըստ որում յաւելու եւ աւսէ:⁹

Եւ¹⁰ միս եւ գինի ոչ եմուտ ի բերան իմ¹¹ (Ժ 3):

Որ¹² զկնի ջրոյ Նոյի տուան¹³ հրաման, եւ ի դրախտին չէր:

Եւ իւղով¹⁴ ոչ աւծայ¹⁵ (Ժ 3):

Զի կրակից լիցի ցամաքեալ սրտի մարմինն¹⁶ յերիս եաւթն՝ մտաց,¹⁷ հոգւոյ եւ մարմնոյ կրակցութեան, եւ ի խորհուրդ Երրորդութեան¹⁸ զքսան եւ մէկ աւր տայ,¹⁹ որոյ²⁰ է թիւ զինուորի արիական ելանելոյ զաւրս:²¹ Հայցելով ի կենդանւոյն Աստուծոյ կենդանանալ պատկերի²² մեռելոյն մեղաւք Իսրայէլի եւ յայտնել

¹ BC *չիք* Յաւուրսն յայնոսիկ:

² BC յերիս եւթն *փիս*. Երիս եաւթներորդս

³ BC *չիք* աւուրց:

⁴ BC պակասման

⁵ C լինելով

⁶ B գերութեանն

⁷ C եկեր

⁸ BC ուզէ

⁹ BC յաւելու թէ *փիս*. յաւելու եւ աւսէ

¹⁰ BC *չիք* եւ:

¹¹ BC *չիք* ոչ եմուտ ի բերան իմ:

¹² BC որք

¹³ BC ջրոյն Նոյեան տուաւ *փիս*. ջրոյ Նոյի տուան

¹⁴ BC եւ աւծանելով *փիս*. եւ իւղով

¹⁵ C աւծաւ

¹⁶ B ի մարմինն

¹⁷ BC մտաց եւ

¹⁸ BC Երրորդութեանն

¹⁹ B տա Դ

²⁰ BC որ

²¹ BC ի զաւրս

²² BC պատկերին

զխորհուրդ կամաց բարերարին: Ըստ որում ցուցանէր զինքն Տէրն¹ առ Քորար գետովն. այն, որ ջրով հանդերձեալ էր բառնալ զմեղս եւ զսուգն վասն մեղաց,² առնակերպ երեւեալ տակաւին եւ ոչ այր եղեալ, զբաղէն³ զգեցեալ, որ է փառս քահանայական զգեստու ի⁴ ձեւ ծաղկեայ պատմուճանի⁵ նկատելով զպէսպէս շնորհացն առատութիւն, զոր տալոց էր եկեղեցեաց⁶ յամենայն ազգաց եւ ի լեզուաց, որ⁷ գան յարին⁸ յանդամս նորա:

Քանզի Տեառն է երեւումն ստուգապէս: Քանզի չասաց իբրեւ յառաջն, թէ՛ այրն Գաբրիէլ կամ հրեշտակն, զոր եւ գաւտեալն⁹ նշանակէ ընդ մէջ ածեալ յոսկոյ Կեփաղեայ,¹⁰ որ ոսկի սուրբ ասի՝ յերրայեցւոցն ի յոյն¹¹ շրջեալ,¹² զոր այլք յոսկոյ եւ ի ծովագոյն ականէ ասեն, որ է ծիրանի, որ հանդերձեալ էր զմեզ իբրեւ գաւտեալ ի սէր իւր պնդել եւ կրել. իսկ մեք՝ անդամք նորա, ի նմա կամք միաւորեալք:

Եւ մարմինն նորա ծովագոյն,¹³ (որ է ակնագոյն¹⁴ սեաւ եւ¹⁵ անգիտելի), եւ¹⁶ երեսք նորա իբրեւ զտեսիլ փայլատական,¹⁷ եւ ասք նորա իբրեւ ճառագայթ¹⁸ հրոյ, [եւ բազուկք եւ բարձք նորա իբրեւ զտեսիլ փայլուն պղնձոյ, եւ բարբառ բանից նորա իբրեւ զբարբառ զարու: Աչք նորա իբրեւ ճառագայթ հրոյ] (Ժ 6):

¹ BC աղաչեցեալն Տէր

² C մեղացն

³ B բաղէն. C բաղէնն

⁴ BC չիք ի:

⁵ BC պատմուճանի կերպ

⁶ BC եկեղեցոյ

⁷ B որք

⁸ BC յարեման

⁹ C գաւտեալ

¹⁰ BC Ոփազայ

¹¹ B ի յոյնն

¹² B շրջել

¹³ BC որպէս բարսիս *փխ*. ծովագոյն

¹⁴ BC ակնանգոյն եւ բարգմանի եթեպիա, որ է հնդիկք

¹⁵ BC չիք եւ:

¹⁶ BC չիք եւ:

¹⁷ BC զփայլակն *փխ*. զտեսիլ փայլատական

¹⁸ BC զջահս

*Զիրաւապէս դատաստան¹ հրով յայտ առնէ հրակերպ² Անա-
չառն մեղաւորաց, եւ արդարոց³ զանմահական փառսն:*

Բազուկք եւ բարձք նորա իբրեւ զտեսիլ փայլուն պղնձոյ⁴ (Ժ 6):

*Բազուկքն⁵ յառաջ կոչմանն հրէից, եւ ոտք⁶ յետոյ՝ հեթանո-
սաց, որ եւ⁷ եղեն յետինք առաջինք, ըստ ասելոյն, թէ՛ «Եղից
զիշխանս քո, որպէս զառաջինն, եւ զառաջնորդս քո՝ որպէս ի
սկզբանէն»:*

Եւ բարբառ բանից⁸ նորա, իբրեւ զբարբառ⁹ զարու¹⁰ (Ժ 6):

*Զի¹¹ ամենայն հաւատացեալք զաւրք նորա են եւ բերան եւ
նովաւ բարբառին:*

Եւ տեսի ես՝ Դանիել միայն զտեսիլն, եւ արքն, որ ընդ իս էին, ոչ տե-
սիմ զտեսիլն, այլ առ մեծ անկաւ ի վերայ նոցա, եւ փախեամ զարհու-
րեալք¹² (Ժ 7):

*Նշանակէ զայն, որ թէ կայցէ ոք յեկեղեցւոջ եւ զերկիւղն¹³
Աստուծոյ ոչ ունիցի, ո՛չ ինչ աւգուտ են¹⁴ նմա ի մէջ սրբոցն լի-
նել,¹⁵ ո՛չ ստացելոյն¹⁶ զչնորհս Հոգւոյն Սրբոյ վասն անարժանու-
թեան նոցա¹⁷:*

¹ BC դատաստանն

² BC հրակերպն

³ BC արդարոցն

⁴ BC բազուկք նորա եւ ոտք նորա նման պղնձոյ *փիս*. բազուկք եւ բարձք նորա իբ-
րեւ զտեսիլ փայլուն պղնձոյ

⁵ C բազուկ

⁶ B ոտքն

⁷ C *չիք* եւ:

⁸ BC *չիք* բանից:

⁹ BC *չիք* զբարբառ:

¹⁰ C զարացուցանողի

¹¹ C *չիք* Զի:

¹² BC եւ զի ասէ՛ ես միայն տեսի զտեսիլս, եւ այլն ահաբեկեալ փախեամ *փիս*. եւ
տեսի ... փախեամ զարհուրեալք

¹³ B զերկեղս

¹⁴ BC է

¹⁵ C լինելն

¹⁶ C ուրացելոյն

¹⁷ BC նորա

[Եւ ես միայն մնացի եւ տեսի գտեսիլն զայն մեծ. եւ ոչ մնաց յիս զաւրութիւն. եւ փառք իմ յապականութիւն դարձան, եւ շնամոհարտեցի զաւրութեանն] (Ժ 8):

Եւ տեսի զտեսիլն զայն մեծ, զի մեծ խորհուրդ տնաւրէնութեան Տեառն բանայր նմա, եւ այն, զի ոչ հանդուրժեաց, այլ էանց¹ ի վերայ երեսաց:

Եւ փառք իմ յապականութիւն դարձան² (Ժ 8):

Փառք զպաղատանաւք կեալն³ ասէ առաջի Աստուծոյ, յապականութիւն [դարձաւ], զի խափանեցաւ յահէն:

[Եւ ի լսելն իմում զբարբառ բանից նորա կայի հիացեալ եւ երեսք իմ յերկիր խոնարհեալ]⁴ (Ժ 9):

Ձի անծանաւթ էր բարբառն եւ ոչ էր հրեշտակի:

[Եւ ահա ձեռն ձգեալ առ իս` կանգնեաց զիս ի ծունգս իմ եւ ի թաթս ձեռաց իմոց]⁵ (Ժ 10):

Որպէս էրն ի ժամ աղաւթիցն,⁶ նոյնպէս⁷ դարձոյց:

Ձեռն ձգելն⁸ նշանակէր զձեռն, «որ հաստատէ⁹ զամենայն գայթաղեալս եւ կանգնէ զամենայն գլորեալս» (Սաղմ. ԾՆԳ. 14):

Եւ ասէ ցիս. «Դանիէ՛լ, ա՛յր ցանկալի (Ժ 11)

Հոգւոյն Սրբոյ,¹⁰ եւ դարձի գերւոյն, եւս եւ¹¹ ուսման ցանկացող:

[Ձի¹² յարէ, յորմէհետէ ետուր զսիրտ քո` խելամուտ լինել եւ վշտանալ առաջի Աստուծոյ քո]¹³ (Ժ 12):

¹ BC անկաւ

² BC դարձաւ

³ BC կալն

⁴ BC եւ ի լսելն զբարբառ կացի ի հիացման *փիս*. Եւ ի լսելն ... յերկիր խոնարհեալ

⁵ BC եւ ահա ձեռն մերձեցաւ առ իս եւ կա. ի ծունկս եւ ի թաթս *փիս*. Եւ ահա ...

ձեռաց իմոց

⁶ B աղաւթից

⁷ C այնպէս

⁸ BC ձգեալ

⁹ C հաստատեաց

¹⁰ C Աստուծոյ

¹¹ C եւ եւս *փիս*. եւս եւ

¹² C *շիք* Ձի:

¹³ BC յարէ յորմէհետէ ետուր զսիրտ քո վշտաց. C յարէ յորմէհետէ ետուր զսիրտ քո վշտանալ *փիս*. Ձի յարէ ... Աստուծոյ քո

Որ է վաստակել եւ վշտանալ մարմնով ի պահս, ի յաղաւթս,¹ որ հաճոյ է Աստուծոյ յոյժ,² այլ եւ ցաւակից լինել գերեացն³:

Զի յառաջին ամին իւրոյ Կիւրոս հրամայեաց դառնալ գերեացն,⁴ եւ լցեալ էր եաւթանասուն ամն,⁵ եւ չկամէր զդառնալն ժանդ ժողովուրդն մինչեւ յերրորդ ամն: Ուստի⁶ Դանիէլ աղաւթէր՝ ազդումն առնել Աստուծոյ ի սիրտս նոցա ի խիստս, ըստ խոստացելոցն,⁷ թէ՛ «Տաց նոցա սիրտ մարմնեղէն» (Եզեկ. ԺԱ, 19):

Երեւիլն Տեառն էր,⁸ այլ հրեշտակն խաւսի ընդ նմա,⁹ զի տանել կարասցէ:

Եւ ես եկի, ասէ, ընդ բանից քոց.¹⁰ (Ժ 12):

Յայտ է՝ ի սկիզբն աղաւթից եւ պահոց՝ հանել զգերին:

[Եւ իշխան թագաւորութեանն պարսից կայր հակառակ ինձ զքսան եւ զմի ար. եւ ահա Միքայէլ՝ մի յառաջին իշխանացն, եկն աւգնել ինձ. եւ թողի զնա անդ ընդ իշխանի թագաւորութեանն պարսից] (Ժ 13):

Իշխանն¹¹ պարսից հակառակ եկաց զքսան եւ մէկ աւր. հրեշտակապետն, որ կայր ի վերայ ազգին¹² պարսից, հակառակէր¹³ զանյաւժարութիւնն նոցա եւ զանարժանութիւնն յայտնելով եւ ոչ թէ Աստուծոյ կամացն եւ կամ Գաբրիէլի հակառակէր, այլ եւ նա դեռ ոչ էր հրաման առեալ արձակման գերւոյն: Իսկ այլք զսատանայ ասեն հակառակել, իբրեւ Յեսուայ Յովսեդեկեանց:

Եւ ահա Միքայէլ՝ մի յառաջին իշխանացն, եկն¹⁴ աւգնել ինձ (Ժ 13):

¹ BC ի պահք եւ յաղաւթս *փիս*. ի պահս ի յաղաւթս

² BC *չիք* յոյժ:

³ BC գերոյն

⁴ BC գերոյն

⁵ BC եւթանասունն *փիս*. եաւթանասուն ամն

⁶ BC եւ

⁷ C խոստացելոյն

⁸ BC երեւեալն Տէրն էր *փիս*. երեւիլն՝ Տեառն էր

⁹ B տեառն. C Դանիէլ

¹⁰ BC ըստ բանի քուն *փիս*. ընդ բանից քոց

¹¹ BC եւ իշխանն

¹² C զարուն

¹³ BC *չիք* հակառակէր:

¹⁴ BC գայր

Առաջին ասելն ի պետացն ցուցանէ եւ ի գլխաւորացն,¹ որ եւ յառաջ վերակացու էր հրէիցն ընդ այլս ոմանս, եւ նա էր, որ ի տանելն Մովսէսի զկիրնն եւ զանթլփատ մանուկն՝ ահ արկանէր սպանանել զնա, մինչեւ² դարձոյց յետս:

Թողի զնա ընդդէմ պարսից եւ³ եկի խելամուտ [առնել զքեզ] (Ժ 13):

Ո՞րքան էր սէրն Աստուծոյ առ Դանիէլ, զի զոր⁴ ինչ լինելոց էր ազգաց եւ ազանցն,⁵ նմա միայն յայտնէր⁶ ի ձեռն հրեշտակի,⁷ որ եւ ի խաւսելն յերկար՝ դարձեալ անկանէր յերկիր.⁸ [ըստ այնմ՝

Եւ ի խաւսիւն անորա ընդ իս ըստ բանիցս այսոցիկ անկալ ի վերայ երեսաց իմոց յերկիր եւ կայի հիացեալ]⁹ (Ժ 15):

Ջանհանդուրժական բնութիւնն հրեշտակի յայտ առնելով,¹⁰ այլ եւ զի ձեռն մարդոյ փառաւք երեւէր, յաւելաւ ահն,¹¹ որ էր նշոյլ¹² տնաւրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ,¹³ ըստ այնմ, [թէ՝ «Եղբարորդին իմ կարկառեաց զձեռն իւր [ընդ պատուհանն], եւ որովայն իմ խռովեցաւ» (Երգ. Ե 4): Վասն որոյ եւ ի հիացման լինի, վասն զի ասէ՝

Ի մնացորդս որդոյ մարդոյ մերձեցայր¹⁴ [ի շոթունս իմ] (Ժ 16):

Հիպո. Ջի¹⁵ նախ ձեռն ի մարգարէսն ձգեալ զաւրութիւն¹⁶ եւ ապա անձամբ գալոց էր, գուշակէ Դանիէլի, քանզի յառաջ զԳաբրիէլ ասաց երեւեալ եւ խաւսեցեալ, եւ աստ՝ ի¹⁷ նմանու-

¹ BC *չիք* Առաջին ասելն՝ ի պետացն ցուցանէ եւ ի գլխաւորացն:

² B մինչ

³ BC եւ ես

⁴ BC որ

⁵ BC ազանց

⁶ C յայտնէ միայն *փխ*. միայն յայտնէր

⁷ BC *չիք* ի ձեռն հրեշտակի:

⁸ BC յերեսս

⁹ BC *չիք* ըստ այնմ ... կայի հիացեալ:

¹⁰ C բնութիւն հրեշտակին յայտնելով *փխ*. բնութիւնն հրեշտակի յայտ առնելով

¹¹ BC յահն

¹² C *չիք* նշոյլ:

¹³ B նշոյլք տնաւրէնութեանն Որդւոյ *փխ*. նշոյլ տնաւրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ

¹⁴ BC մերձեցաւ

¹⁵ BC *չիք* Ջի:

¹⁶ B զաւրութիւն ձգեալ *փխ*. ձգեալ զաւրութիւն

¹⁷ BC *չիք* ի:

թիւն մարդոյ,¹ տալ² բան ի բանալ բերանոյ,³ որպէս եւ⁴ ասէր աշակերտացն. «Մի՛ հոգայք, թէ զինչ⁵ խաւսիցիք, զի⁶ տաց ձեզ բան ի բերան»⁷ (Մատթ. Ժ 19), սակայն դեռ նմանութիւն է,⁸ իսկ ի լրման ժամանակի, մարդ եղեալ եւ կոչեցեալ ստուգապէս, որ⁹

ասաց [ցայրն, որ կայր յանդիման մնա].¹⁰ «Տէ՛ր,¹¹ յերեւիղ քո ինձ¹² խոսկեցաւ փոր իմ յիս» (Ժ 16):

Զընդունական¹³ եւ զխորհրդական¹⁴ Հոգւոյն կոչէ փոր, քանզի¹⁵ եւ¹⁶ խորհուրդն տնաւրինական զարմացուցիչ եւ դժուարիմաց է, զոր եւ¹⁷ Յովհաննէս չառնոյր յանձն բաւական եւ արժանի¹⁸ հանգոյց կաւչկաց կոչելով, ըստ այնմ. «Զեմ արժանի լուծանել զխրացս կաւչկաց նորա»¹⁹ (Մատթ. Գ 11, Մարկ. Ա 7): Եւ Պաւղոս «խորք մեծութեան» (Հռոմ. ԺԱ, 33) ասէ. զոր եւ զաւրացուցիչ բանն²⁰ քաջալերէ չերկնչել, զի աւտարաց է ահագին եւ ոչ ծանաւթից, եւ կրկին մերձենայր՝ տալով ձեռն, [որպէս ասէ՝

Եւ յաւել եւս մերձեցաւ յիս, իբրեւ գտեսիլ մարդոյ, եւ զաւրացոյց զիս] (Ժ 16):

¹ C որդւոյ մարդոյ *փիս*. մարդոյ

² BC տալով

³ C բան ի բերանոյն բանալն *փիս*. բան ի բանալ բերանոյ

⁴ B *չիք* եւ:

⁵ B որպէս

⁶ BC զի ես

⁷ C ի բանալ բերանոյ *փիս*. ի բերան

⁸ BC *չիք* է:

⁹ BC որում

¹⁰ BC *չիք* ցայրն՝ որ կայր յանդիման մնա:

¹¹ B Տէրն

¹² BC *չիք* ինձ:

¹³ B զընդունականն

¹⁴ C զխորհրդարան

¹⁵ BC զի

¹⁶ C *չիք* եւ:

¹⁷ B *չիք* եւ:

¹⁸ BC Յովհաննէս չառնէր զանձն արժանի եւ բաւական *փիս*. Յովհաննէս չառնոյր յանձն բաւական եւ արժանի

¹⁹ BC *չիք* ըստ այնմ ... կաւչկաց մորա:

²⁰ B բան

*Որպէս Պետրոսի ի նաւին ի հնչել հողմոյն¹ մինչեւ² առնուլ
զաւրութիւն եւ ասել,*

Արդ խաւսեցի Տէր,³ զի զաւրացուցեր զիս եւ ասէ՝ վասն այնորիկ
զաւրացուցի, զի գիտասցես, թէ վասն Է՞ր եկի (*Ժ 19-20*):

*Ոչ քաղել զշունչ քոյ եւ⁴ կամ ահիւ լնուլ, այլ զցանկութիւն
քոյ լնուլ ի յուսումն ապագայից,⁵ ըստ որում եւ առաջին զա-
լուստն Տեառն⁶ խնայելով եւ կեցուցչաբար եւ ոչ իբրեւ զերկ-
րորդն դողացուցանել զարարածս:*

[Եւ արդ, դառնամ անդրէն (ասէ)՝ տալ պատերազմ ընդ իշխանին
պարսից]⁷ (*Ժ 20*):

*Ընդ⁸ որ եւ ասելի է, թէ եւ⁹ երկոքեանն¹⁰ զկամս Աստուծոյ
փութային կատարել:*

Եփր. Մինն՝ զի աղաւթքն Դանիէլի արդիւնասցի, եւ միւսն՝
զի ժանս¹¹ ժողովուրդն չէին¹² արժանի ելանելոյ, զի անարգեցին¹³
զշնորհսն¹⁴ Աստուծոյ եւ սիրէին¹⁵ կալ ի մէջ զԱստուած անարգո-
ղացն¹⁶: Վասն որոյ եւ ոչ պատժեցաւ, որ կայրն¹⁷ հակառակ, որ-
պէս եւ¹⁸ Մովսէս, որ¹⁹ ոչ պատուհասեցաւ ի խորտակելն զաս-

¹ BC *չիք* ի նաւին ի հնչել հողմոյն:

² BC մինչ

³ BC խաւսեա *փիս*, խաւսեցի Տէր

⁴ B *չիք* եւ:

⁵ C ապագայիցն

⁶ C *չիք* Տեառն:

⁷ BC եւ արդ երթամ ասէ պատերազմել ընդ... *փիս*, եւ արդ ... իշխանին պարսից

⁸ BC *չիք* ընդ:

⁹ B *չիք* եւ. C *չիք* թէ եւ:

¹⁰ BC երկոքեան

¹¹ B ժանդ

¹² B չէր

¹³ BC անարգեաց

¹⁴ C զշնորհին

¹⁵ BC սիրէր

¹⁶ BC անարգողացն զԱստուած *փիս*, զԱստուած անարգողացն

¹⁷ BC կայր

¹⁸ BC իբրեւ *փիս*, որպէս եւ

¹⁹ BC *չիք* որ:

տուճաճագործակ¹ պնակիտսն, զի ոչ տուճալ ի խորտակել,² սակայն անարժան դատեցաւ զպիղծսն եւ ոչ մեղադրեցաւ: Ըստ որում եւ ոչ Գաբրիէլ, որ պապանձեցոյց զԶաքարիա, զի իշխանութիւն ունին հրեշտակք գործել զարժանն յառաքելութեան իւրեանց:

Եւ այլ ազգ՝ զի³ Գաբրիէլ եւ Միքայէլ ջանան յաղթել պարսից իշխանին,⁴ զի մի՛ յուսահատեալ ժողովուրդն ի կուսպաշտութիւն դարձցի: Եւ իշխանն պարսից եւ յունաց ուրախ էին, զի դարձցին արդարքն, որ անդ, այլ զանարժանսն սուրբ երկրին ոչ կամէին եւ որք զնոցայն⁵ ախորժէին զաշխարհն եւ զգործն,⁶ այլ եւ յաղագս այնորիկ, ասէ, գնամ պատերազմել, եւ թէ՛

Եւ երթայի (Ժ 20),

ասէ՛⁷ արձակել զգերին, որ յաշխարհին յունաց⁸:

Եւ իշխանն յունաց գայր (Ժ 20)

ընդառաջ եւ ոչ թողոյր,⁹ զի զայս լսելով՝ շարժեսցի նախանձ¹⁰ Տեառն ի ժողովուրդն, եւ¹¹ ունկնդիր լիցին¹² Դանիէլի եւ յաւժարեսցին զելանելն եւ աղաւթակից լիցին նմին¹³ եւ աւգնեսցեն իւրեանց բարեկամացն հրեշտակապետաց.¹⁴ նմին իրի եւ ասէ իսկ, եթէ՛

Եւ¹⁵ ոչ ոք է ինձ աւգնական այսոցիկ,¹⁶ բայց Միքայէլ իշխանն ձեր (Ժ 21):

¹ BC որ խորտակեաց զաստուածագործ *փիւ* ի խորտակելն զաստուածագործակ

² BC ի խորտակել տուաւ *փիւ* տուաւ ի խորտակել

³ BC այլ *փիւ* եւ այլազգ, զի

⁴ BC *շիք* այլ *փիւ* եւ այլազգ զի:

⁵ B գնոցայցն

⁶ B զաշխարհ եւ զգործ. C զերկիր եւ զգործ *փիւ* զաշխարհն եւ զգործն

⁷ BC գնայի *փիւ* երթայի ասէ

⁸ BC յունաց աշխարհին *փիւ* յաշխարհին յունաց

⁹ B չթողոյր *փիւ* ոչ թողոյր

¹⁰ C նախանձն

¹¹ B *շիք* եւ:

¹² BC լինիցին

¹³ B լինիցին Դանիէլի *փիւ* լիցին նմին. C *շիք* եւ յաւժարեսցին զելանելն եւ աղաւթակից լիցին նմին:

¹⁴ C հրեշտակաց

¹⁵ BC *շիք* եւ:

¹⁶ BC աւգնական ինձ *փիւ* ինձ աւգնական այսոցիկ

Ձայս ասէ,¹ զի ազդ արասցէ Դանիէլ ժողովրդեանն՝ աղաւթիւք աւգնել նոցա, որ կային² վասն նոցա ի ճգնութեան. քանզի ասի եւ այս ի սուրբ արանց, եթէ ծուլիցն եւ հեղգագունիցն հրեշտակքն շատ աշխատին ի պահել³ զնոսա:

Բայց դու տե՛ս,⁴ զի որ յայնժամ ազգաց⁵ եւ լեզուաց էին խնամածուք, որպէս ասէ զլուխն մարգարէից Մովսէս. «Կացոյց սահմանս հեթանոսաց⁶ ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ»⁷ (հմմտ. Բ Օր. ԼԲ 8), որ եաւթանասուն երկու էին լեզուք,⁸ հրեշտակաց Աստուծոյ խնամ տանել նոցա, որք անձնիշխան կամաւք խնդրեն զկենդանին Աստուած:

Եւ արդ, ի Տեառն գալստեան⁹ ըստ յատուկ անձանց իւրաքանչիւր ումեք ի հաւատացելոց, որպէս եւ¹⁰ Կարգողն սահմանաց եւ հասակաց կացոյց կրկին հրեշտակս պահապանս՝ ասելով.¹¹ «Ձգո՛յ՜ լերուք, մի՛ արհամարհիցէք զմի ի փոքրկանցս յայսցանէ. ասեմ ձեզ,¹² զի հրեշտակք նոցա տեսանեն հանապազ¹³ զերեսս Հաւր իմոյ, որ յերկինս է» (Մատթ. ԺԸ 10): Որք կարի համարձակք են¹⁴ հանապազ տեսանելով զերեսս Աստուծոյ, որպէս եւ զիւրն իսկ, զի. «Որ ետեսն¹⁵ զիս, ասէ, ետես զՀայրն»¹⁶ (հմմտ. Յովհ. ԺԴ 9), նոյնպէս ետես զՈրդի եւ զՀոգին Սուրբ:

¹ BC *չիք* Ձայս ասէ:

² B կա. C կայր

³ BC ի պահելն

⁴ BC *չիք* Բայց դու տես:

⁵ B ըստ ազգաց. C ազգաց

⁶ B զսահմանս ազգաց *փիս*. սահմանս հեթանոսաց

⁷ B *չիք* հրեշտակաց Աստուծոյ:

⁸ BC լեզուքն

⁹ BC գալստեանն

¹⁰ B եւ ասաց

¹¹ BC *չիք* կացոյց կրկին հրեշտակս պահապանս ասելով:

¹² B զգոյ՜ կալ, գուցէ վնասեսցեն զտկարս եւ զփոքրիկս գայթաղեցուցիչքն. C զգոյ՜ կալ, գուցէ վնասեսցեն զտնանկան, զտկարսն եւ զփոքրիկսն գայթաղեցուցիչքն *փիս*. Ձգոյ՜ լերուք ... ասեմ ձեզ

¹³ BC հանապազ տեսանեն *փիս*. տեսանեն հանապազ

¹⁴ BC համարձակքն են

¹⁵ BC ետես

¹⁶ B զՀայր, նոյնպէս որ զՀայր

Բայց թէ ասիցէ ոք՝ Դանիէլ, որ այնքան¹ ծարաւով խնդրէր դարձուցանել զգերիսն,² ինքն ընդէ՞ր ոչ դարձաւ,³ զի ասէն վասն նորա⁴ ասացեալ Նսայեայ. «Մի՛ ասիցէ⁵ աւտարազգին,⁶ որ եկեալ յեցեալ իցէ ի Տէր, եւ մի՛ ասիցէ ներքինին,⁷ թէ՛ ես եմ փայտ չոր. տաց նոցա⁸ ի տան իմու՞մ եւ ընդ յարկաւ իմով⁹ տեղի անուանի, առաւել, քան զուստերաց եւ զդստերաց»¹⁰ (Ես. ԾՁ 3,5): Եւ Դաւիթ վասն նոցա ասէ՝ [«Իջուցեր զմեզ յորոգայթ եւ եղիր նեղութիւն ի թիկունս մեր. եւ անցաք մեք ընդ հուր եւ ընդ ջուր» (Սաղմ. ԿԵ 11-12), եւ թէ՛ «Մտից ի տուն քո. եւ զողջակէզս ուղղալիցս մատուցից քեզ»]¹¹ (տե՛ս Սաղմ. ԿԵ 15):

Չայն է ասելի, եթէ նոքա, որ արդարքն էին, անբովանդակելիք էին յուսով եւ հաւատով, եւ¹² հանապազ ելանէին յԵրուսաղէմ եւ ի տաճարն բանական ողջակիզաւք իւրեանց՝ մարմնով, մտաւք եւ հոգւով, եւ¹³ նուիրելով զինքեանս միշտ Աստուծոյ, այլ եւ ի ժողովրդեանն՝ գնալ¹⁴ եւ նուիրել զանձինս եւ զանասունս, եւ սոքա¹⁵ ընդ նոսա համարէին՝ Դանիէլ եւ երեք մանկունքն, զի¹⁶ մանաւանդ աղաւթիւք նոցա դիպեցան այնմ շնորհացն,¹⁷ զի եւ փոխանակ նոցա կային ի սպասաւորութիւն¹⁸

¹ BC ո՞րքան *փիս*. որ այնքան

² BC զգերիսն

³ B չդարձաւ *փիս*. ոչ դարձաւ

⁴ BC նմա

⁵ BC ասացէ

⁶ B *չիք* աւտարազգին:

⁷ BC *չիք* եւ մի ասիցէ ներքինին:

⁸ BC զի ես տաց նմա *փիս*. տաց նոցա

⁹ BC *չիք* եւ ընդ յարկաւ իմով:

¹⁰ BC ուստերաց եւ դստերաց *փիս*. զուստերաց եւ զդստերաց

¹¹ BC եղիր նեղութիւն ի թիկունս մեր եւ անցուցեր զմարդիկ ի վերայ զլ. եւ անցաք մեք ընդ հուր եւ ընդ ջուր եւ հաներ զմեզ ի հա. եւ թէ մտից ես ի տուն քո պատարապաւք տաց քեզ զուխոսս իմ զոր խոստ. զողջակէ. ուղղ. խոյաւք եւ խն. *փիս*. Իջուցեր զմեզ յորոգայթ եւ եղիր ... մատուցից քեզ

¹² BC *չիք* եւ:

¹³ BC *չիք* եւ:

¹⁴ B ժողովպդեանն գնալն. C ժողովրդեան գնալն *փիս*. ժողովրդեանն գնալ

¹⁵ BC նոքա

¹⁶ BC զի եւ

¹⁷ B շնորհաց

¹⁸ BC ի սպասու

Թագաւորացն,¹ որք արգելուին զնոսա ի դրունս իւրեանց՝ յաղագս նոցա յուղարկելով զնոսա շքով եւ երեւելի փառաւք՝ վասն նոցա յանձինս² ունելով զհոգս Թագաւորացն եւ զտեսս կռապաշտիցն: Որպէս Դանիէլ էր ի դրան արքունի եւ գործէր զգործ Թագաւորացն. այլ այնքան սէր ունէին ընդ ազգին իւրեանց, զի զնոցա հանգիստն անձանց հաշուէին. կա՛մ ի վերջոյ մնային իբրեւ զհովիւ, զի զամենեսեան յորդորելով՝ յերուսաղէմ ժողովեացեն, եւ կա՛մ թէ ոչ ժամանեցին Դանիէլ եւ այլք յաւուրս դարձին³:

¹ Բագաւորին

² ԲԿ յանձին

³ ԲԿ *չիք* Որպէս Դանիէլ էր ի դրան ... յաւուրս դարձին:

Գլուխ ԺԱ

Բան Ա

Եւ ես յառաջնում ամին¹ Կիրոսի կայի² ի հաստատութեան եւ ի զարու-
թեան³ (ԺԱ 1):

Յայտ է՝ ի⁴ զաւրացուցանել զարդարան յաւետիս ելիցն եւ ի⁵
կալ հաստատուն, թէպէտ⁶ անյաւժար էին⁷ ընկերք նոցա. այլ եւ
զքեզ, ասէ, զաւրացուցանել⁸ յաղաւթս՝ կալ հաստատ ի
խնդրուածս քո, զոր եւ ասէ.

Եւ արդ, պատմեցից քեզ զճշմարտութիւնն (ԺԱ 2):

Ո երանելի ուսմանն. ճշմարտութիւնն ինքն, ճշմարիտ գոլով,⁹
արտաքոյ ոչ ինչ պատմէ. եւ զինչ է ճշմարտութիւնն,¹⁰ զելս թա-
գաւորացն ասէ, զոր պատմէ ըստ կարգի, կամ զանունն, զոր աւ-
րինակ ունէր, պատմէ զճշմարտութիւնն, զի¹¹ Գաբրիէլ¹² թարգմա-
նի մարդ եւ աստուած՝¹³ տուեալ նմա յԱստուծոյ պարգեւս՝ յա-
նուն¹⁴ եւ ի¹⁵ համարձակութիւն պատկերանալ մարդ, զի հանդեր-
ձեալ էր¹⁶ անճառ տնաւրէնութեան¹⁷ Բանին սպասաւորել, որ լի-

¹ B ամի

² B կացի

³ BC ի զարութեան եւ ի հաստատութեան

⁴ BC *չիք* ի:

⁵ BC *չիք* ի:

⁶ BC թէպէտ եւ

⁷ C են

⁸ BC զաւրացուցանէ

⁹ BC ճշմարտութիւն երեւեալ ճշմարտութիւն պատմէ *փիս*. ճշմարտութիւնն ինքն ճշմարիտ գոլով

¹⁰ BC եւ արտաքոյ ճշմարտութեանն չկարէ ինչ պատմել ճշմարտութիւն *փիս*. ար- տաքոյ ոչ ինչ պատմէ եւ զինչ է ճշմարտութիւնն

¹¹ BC *չիք* զելս թագաւորացն ասէ ... զճշմարտութիւնն, զի

¹² C Գաբրիէլն

¹³ C մարդ Աստուծոյ *փիս*. մարդ

¹⁴ BC յանունն

¹⁵ BC *չիք* ի:

¹⁶ C է

¹⁷ C տնաւրէնութեանն անճառ *փիս*. անճառ տնաւրիւնութեան

նելոց էր ճշմարտապէս Աստուած եւ մարդ ի Կուսէն.¹ Իբր մատանի տուեալ թագաւորաց² ցզինուոր ոք,³ զի⁴ հաւատասցեն լսողքն՝ տեսանելով զպատկերս⁵ թագաւորին ի վերայ մատանւոյն⁶:

Արդ, զոր աւրինակ անուանն Գաբրիէլ ունէր եւ զճշմարտութիւնն ի յիրն Քրիստոս, զոր պատմեաց մարգարէիս,⁷ եւ ասէ.

Ահա⁸ երեք թագաւորք յարիցեն յերկրիդ պարսից, եւ չորրորդն մեծացի մեծութիւն մեծ քան զամենեսեան.⁹ Եւ յետ զաւրանալոյ Աորա ի մեծութեան իրում¹⁰ յարիցէ ի վերայ թագաւորութեանցն¹¹ յունաց: Եւ յարիցէ թագաւոր իզար եւ տիրեսցէ տէրութեամբ բազմաւ¹² եւ արասցէ ըստ կամս իւր¹³ (Դան. ԺԱ. 2):

Այսպէս եղեւ, զի Կիւրոս էր թագաւոր հպարտ,¹⁴ յորժամ¹⁵ ասէր զայս. եւ յետ Կիւրոսի յարեաւ Դարեհ, ապա՝ Արտաշէս,¹⁶ ապա՝ Քսերքսէս. եւ չորրորդն մեծացի յոյժ, յետին¹⁷ Դարեհ, որ յարեաւ ի վերայ թագաւորութեանն յունաց, զոր սպան Աղեքսանդրոս որդի Փիլիպպոսի եւ եբարձ զթագաւորութիւնն պարսից, որ տեւեաց ամս երկու հարիւր երեսուն:

Բայց¹⁸ զիտել պարտ է, զի զնշանաւորսն ասաց չորս թագաւորս,¹⁹ ապա թէ ոչ՝ չորեքտասան թագաւորք²⁰ նստան Կիւրոսիւ եւ վերջին Դարեհիւ յաթոռն պարսից, որ զաւրաժողով եղեւ ի վե-

¹ BC *չիք* որ լինելոց (*նախորդ էջից*) էր ... ի կուսէն

² BC թագաւորի

³ BC *չիք* ոք

⁴ C իբր զի

⁵ BC զպատկեր

⁶ B ի մատանին *փխ*. ի վերայ մատանւոյն

⁷ BC *չիք* Արդ, զոր աւրինակ ... մարգարէիս

⁸ BC *չիք* Ահա

⁹ BC մեծացի յոյժ *փխ*. մեծացի մեծութիւն մեծ քան զամենեսեան

¹⁰ BC *չիք* ի մեծութեան իրում:

¹¹ BC թագաւորութեանն

¹² BC եւ տիրեսցէ բազմաց *փխ*. եւ տիրեսցէ տէրութեամբ բազմաւ

¹³ BC *չիք* եւ արասցէ ըստ կամս իւր:

¹⁴ BC *չիք* հպարտ

¹⁵ BC երբ

¹⁶ BC Արտաքսէրքս

¹⁷ C յետինն

¹⁸ BC *չիք* բայց

¹⁹ BC *չիք* չորս թագաւորս

²⁰ BC թագաւոր

րայ Աղեքսանդրի.¹ Եւ վախճանեալ Աղեքսանդրոս՝ կացեալ² ամս երեսուն երկու, թագաւորեալ ամս երկոտասան եւ ամիսս վեց, բաժանեցաւ թագաւորութիւնն ի չորս:

Եւ յարիցէ³ (այլ) թագաւոր հզար (ԺԱ 3):

Ջայս⁴ ասաց զԱղեքսանդրոսէ,⁵ որ զաւրացաւ եւ տիրեաց տէրութեանց⁶ բազմաց, զի եբարձ զամենայն թագաւորս նշանաւորս [եւ ըմբռնեաց զաշխարհ, որպէս կամէր]⁷:

Եւ իբրեւ յարիցէ, թագաւորութիւնն Աորա⁸ փշրեացի (ԺԱ 4):

Ջի յորժամ բարձրացի⁹ յոյժ, փշրեացի, զի որդի ոչ եթող ժառանգ, փշրեացի, ասաց, իբր արմատ ծառոյն¹⁰ բարձեալ ի բաց:

Եւ բաժանեացի¹¹ ի չորս հողմն երկնից¹² (ԺԱ 4):

Ջչորս դայեակորդիսն ասէ, որք առին զնորայն:

Եւ ոչ ըստ վախճանի Աորա (ԺԱ 4):

Վախճանի,¹³ քանզի¹⁴ Աղեքսանդրոս զեղակուր եղեւ:

Եւ ոչ ըստ տէրութեանն Աորա, զոր տիրեաց¹⁵ (ԺԱ 4):

Այսինքն¹⁶ պերճ եւ անուանի լինի¹⁷:

¹ BC *շիք* որ զաւրաժողով եղեւ ի վերայ Աղեքսանդրի:

² BC կեցեալ

³ BC յարիցէ աստ

⁴ BC Վասն որոյ եւ *փիս*. գայս

⁵ C զԱղեկսանդրոս

⁶ BC զաւրացի աստ եւ տիրեսցէ տերութեանն *փիս*. որ զաւրացաւ եւ տիրեաց տերութեանց

⁷ BC *շիք* եւ ըմբռնեաց զաշխարհ, որպէս կամէր

⁸ BC *շիք* թագաւորութիւնն Աորա

⁹ B ել ի բարձր. C ելանէ ի բարձր *փիս*. բարձրացի

¹⁰ BC ծառոյ

¹¹ BC բաժանի

¹² BC *շիք* երկնքից

¹³ BC վախճանին

¹⁴ BC զի

¹⁵ BC *շիք* զոր տիրեաց

¹⁶ BC *շիք* Այսինքն

¹⁷ BC լինի

Ջի խլեցի թագաւորութիւնն Գորա (ԺԱ 4):

Այսինքն՝ Աղեքսանդրոսին¹:

Եւ այլոց թող² գնոցայն (ԺԱ 4):

*Չոր յայլոց էր առեալ Աղեքսանդր, որք հողմք եղեն ապակա-
նիչք երկրի:*

Եւ զարասցի թագաւորն հարաւոյ (ԺԱ 5):

*Այսինքն՝ Եգիպտոսի,³ որ զբուն աթոռն ունէր Պտղոմէոս, զոր
Թագաւոր կոչէ:*

Եւ մի յիշխանացն զարասցի ի վերայ Գորա եւ տիրեսցէ տէրութիւնն
մեծ⁴ (ԺԱ 5):

*ՁԱնտիոքոս ասէ, որ իշխէր ասիացոց, որ եւ Թագաւորեաց ի
Հարիւր երեսուն եւ Հինգ⁵ ամի Թագաւորելոյն յունաց եւ պատե-
րազմ⁶ յարոյց ընդ Պտղոմէայ Թագաւորին եգիպտացոց⁷ եւ յաղ-
թեաց նմա, եւ ել ի վերայ Երուսաղէմի ի իննսուն երեք⁸ ամի շի-
նելոյն զնա եւ, առեալ զամենայն զանձս տանն⁹ Տեառն, զնաց
յԱնտիոք: Եւ յետ երկուց ամաց առաքինանալն է Մատաթեայ եւ
որդոց իւրոց, զոր ասէ Դանիէլ, թէ՛ սակաւ ինչ աւզնութիւն
գտցեն:*

Եւ դուստր¹⁰ արքային հարաւոյ մտցէ առ արքայն հիւստոյ՝ առնել դա-
շինն ընդ մմա¹¹. եւ ոչ հանդարտեսցէ¹² զարութեան բազկին, եւ ոչ կացցէ
զաւակ Գորա, եւ¹³ մատնեսցի ինքն եւ ածելիքն իւր (ԺԱ 6):

¹ BC զի խլեցաւ Աղեկսանդրին *փխ*. Ջի խլեցի թագաւորութիւնն Գորա: Այսինքն՝
Աղեքսանդրոսին

² B եթող

³ BC թագաւորութիւնն Եգիպտոսի *փխ*. թագաւորն հարաւոյ: Այսինքն՝ Եգիպտոսի

⁴ BC *չիք* ի վերայ Գորա եւ տիրեսցէ տէրութիւնն մեծ

⁵ BC է

⁶ B պատերազմն

⁷ B Եգիպտոսի

⁸ BC Եւզ

⁹ C *չիք* տանն

¹⁰ BC դուստր ասէ

¹¹ BC *չիք* ընդ մմա

¹² B չհանդարտեսցէ

¹³ BC զի

Հիպո. Քանզի լեալ է ոմն կին թագուհի Պտղոմեայ¹ եգիպտաց-
 ւոց արքայի,² որ զկնի մահուան առն զնաց երկու որդւովք՝
 Պտղոմեալ եւ Մայրասիրալ, ուխտել ընդ թագաւորին ասորւոց,
 այսինքն՝ Անտիոքայ,³ եւ եկեալ մաւտ ի Բիշան՝ սպանաւ. քանզի
 իշխանք նոցա էին,⁴ զնա մատնեցին, թէ՛ «Դեղելով⁵ նենգել կամի
 զքեզ»⁶: Վասն այնր սպանաւ ի յԱնտիոքոսէ,⁷ եւ փախեան երկու
 եղբարք՝ յԵգիպտոս, վասն որոյ⁹ եւ սպան Պտղոմէոս զՄայրա-
 սէրն¹⁰ եւ ինքն թագաւորեաց: Ձի ասէ՝

Ինքն եւ ածելիքն¹¹ իւր (ԺԱ 6):

Ձի սպանան եւ նոքա եւ որ զաւրացուցանէր զմայրն՝ զնալ,
 յայտ է՝ մայրասէրն, եւ Կղէաւպատրէ¹² էր անուն թագուհւոյն:

Եւ յարիցէ ի ծաղկէ արմատոյ (ԺԱ 7):

Այլ Պտղոմէոս, որ ել ի մեծ զաւրութիւնն Անտիոքու, եւ փա-
 խուցանէ զնա եւ առնու զամենայն ինչսն եւ զաստուածսն կոր-
 ծանէ, որ զուտ էր եւ զձուլ,¹³ որ ածեալն էր,¹⁴ բերէ յԵգիպտոս:

Եւ ինքն հաստատեցի¹⁵ քան զթագաւորս հիւստոյ (ԺԱ 7):

Յայտ է՝ քան զԱնտիոքոս: Եւ դարձեալ որդիքն¹⁶ հիւստոյ¹⁷
 դառնան¹⁸ ի վերայ հարաւոյ, յայտ է՝ Պտղոմէոս թագաւորին¹⁹

¹ BC Պտղոմեա թագուհի *փիս*. թագուհի Պտղոմեայ

² BC Եգիպտոսի *փիս*. Եգիպտացւոց արքայի

³ BC Անտիոքու *փիս*. այսինքն՝ Անտիոքայ

⁴ B իշխանքն, որ ածեին. C որ իշխանք նոցա էին *փիս*. իշխանք նոցա էին

⁵ BC դեղով

⁶ BC քեզ

⁷ BC *չիք* վասն այնր սպանաւ ի յԱնտիոքոսէ

⁸ BC եղբարքն

⁹ BC *չիք* վասն որոյ

¹⁰ B զՄայրասիրաս

¹¹ BC ածելիք

¹² BC Կղէաւպատրեա

¹³ B զձուլածոյսն

¹⁴ B աւծած էր

¹⁵ BC զարասցի

¹⁶ BC որդիք

¹⁷ B հիւստոյ թագաւորին

¹⁸ B եւ դառնան

¹⁹ BC Պտղոմեա *փիս*. Պտղոմէոս թագաւորին

առնուլ զվրէժ հաւրն. յաղթեցին եւ դարձան յերկիրն¹ իւրեանց: Եւ յարիցեն որդիքն² Անտիոքու բարձր³ քան զհայրն իւրեանց, եւ մինն մտցէ՝ դիմել ի կղզիս, եւ հեղեղեսցէ եւ դադարեսցէ, այսինքն⁴ մեռանի, եւ միւսն զրգռեսցէ,⁵ մինչեւ հասանել⁶ ի զաւրութիւն եղբաւրն, եւ գազանասցի Պտղոմէոս՝ գումարեալ զաւրաւք բազմաւք⁷ պատերազմել ընդ հիւսիսային թագաւորին,⁸ այսինքն⁹ ընդ Անտիոքու, որ¹⁰ եւ մատնի զաւրքն Անտիոքու ի ձեռս Պտղոմէոսի թագաւորին,¹¹ եւ ոչ ինքն, այլ ամբոխն ի¹² բանակն բիւրաւոր, վասն որոյ հպարտացաւ,¹³ եւ բարձրացաւ սիրտ նորա, եւ գնաց մեծ¹⁴ աւարաւ. եւ ի վախճան ժամուն մերձ, այսինքն¹⁵ ի կատարածն իւր կենաց¹⁶ Անտիոքոս ժողովեաց¹⁷ զաւրս յոլովս, աւելի¹⁸ քան զառաջինն, եւ բազում ստացուածովք եւ¹⁹ ոռճկաւք մտեալ յԵգիպտոս, յորում ժամանակի բազումք ի շրջակայիցն կռուէին ընդ Պտղոմէոսի²⁰ տեղի գտեալ,²¹ վասն որոյ դիւրաւ յաղթեաց եւ դարձաւ:

Եւ որդիք մնացելոց²² ժողովրդեան քո բարձրասցին (ԺԱ 10):

¹ BC յերկիր

² B որդիք

³ BC ի բարձր

⁴ BC *չիք* այսինքն

⁵ BC գրգռեսցի

⁶ B ի հասանել

⁷ BC զաւր բազում

⁸ BC եւ պատերազմեալ ընդ հիւսիսայինն *փիս*. պատերազմել ընդ հիւսիսայինն թագաւորին

⁹ BC *չիք* այսինքն

¹⁰ BC *չիք* որ

¹¹ BC Պտղոմէոս *փիս*. Պտղոմէոսի թագաւորին

¹² BC եւ

¹³ B հպարտացան

¹⁴ BC մեծաւ

¹⁵ BC *չիք* այսինքն

¹⁶ BC կենացն

¹⁷ B յոլովեաց

¹⁸ BC *չիք* յոլովս աւելի

¹⁹ B *չիք* եւ

²⁰ BC Պտղոմէոս

²¹ BC *չիք* տեղի գտեալ

²² BC *չիք* մնացելոց

Քանզի յետ Անտիոքու երկուք թագաւորեցին՝ Դեմետրիոս¹ եւ Աղեքսանդրոս, հակառակ միմեանց. եւ Աղեքսանդրոս ուխտեաց ընդ քահանայապետին Յովնաթանու՝ պատուելով զամենայն² ժողովուրդն:

Ի հաստատել³ զտեսիլն, եւ տկարացիմ⁴ (ժԱ 14):

Իբր թէ՛ Աստուած հայեցաւ ի նոսա⁵ հաշտութեամբ, սկսան կատարել զամենայն պաշտաւնն եւ շուտ տկարացան ի վախճանելն Աղեքսանդրոսի⁶:

Եւ մտցէ թագաւորն հարաւոյ (ժԱ 15):

Քանզի զաւրացաւ զարձեալ Պտղոմէոս եւ եմուտ ի թագաւորութիւնն⁷ հիւսիսականացն:

Եւ կուտեցէ հող⁸ եւ աոցէ զքաղաքս ամուրս⁹ (ժԱ 15):

Եւ պատնէչ շուրջ զքաղաքաւք բազմաւք առնոյր:

Եւ¹⁰ բազուկք արքայիմ հարաւոյն¹¹ ոչ հաստատեցիմ¹² (ժԱ 15):

Ձի իշխանքն իւր ոչ էին հաստատուն, զի չէին միամիտք¹³:

Եւ յարիցեմ ընտրեալք նորա, եւ ոչ իցէ զաւրութիւն կալոյ¹⁴ (ժԱ 15):

Մինչեւ խաղաղեաց զնոսա պարգեւաւք:

Եւ արացե¹⁵ ի մտանելն իւրում առ նա (ժԱ 16),

¹ B Դեմետրիա

² B պատուելով զնա եւ զամենայն. C պատուել զնա եւ զամենայն *փխ*. պատուելով զամենայն

³ B հաստատեալ

⁴ BC *չիք* եւ տկարացիմ

⁵ C նա

⁶ B Աղեքսանդրի

⁷ B ի թագաւորութիւն

⁸ BC եւ հող կուտեալ

⁹ BC *չիք* եւ աոցէ զքաղաքս ամուրս

¹⁰ BC *չիք* եւ

¹¹ BC հարաւոյ

¹² C հաստատեիմ

¹³ BC զի իշխանք իւր չէին միամիտ *փխ*. Ձի իշխանքն իւր ոչ էին հաստատուն, զի չէին միամիտք

¹⁴ BC զի յարեան ընդդէմ նորա ընտրեալք իւր եւ ոչ գոյր զաւրութիւն *փխ*. Եւ յարիցեմ ... զաւրութիւն կալոյ

¹⁵ BC արար

*այսինքն*¹ առ արքայն հիւսիսոյ,

զկամս իւր. [եւ ոչ ոք իցէ, որ ունիցի զդէմ անորա]² (ԺԱ 16):

*Այսինքն*³ ոչ ոք ընդդիմացաւ նմա:

Եւ կացցէ յերկրիս Սաբիմայ⁴ [եւ վախճանեսցի ի ձեռս անորա]⁵ (ԺԱ 16):

Որ է յաստուածահաճոյ երկրին ի Հրէաստանի զտեղի կալաւ եւ մեծարեաց զՅովնաթան եւ զհրէայս,⁶ եւ վախճանեցաւ ի⁷ հնազանդութիւն երկրին հիւսիսոյ ի ձեռն Աղեքսանդրի Պտղոմեայ⁸:

Եւ դիցէ⁹ զերեսս իւր մտանել զաւրութեամբ իւրով¹⁰ յամենայն թագաւորութիւնս անորա եւ¹¹ զամենայն ուղղութիւնս առնիցէ¹² ընդ նմա. [եւ զդուստր կանանց տացէ նմա յապականութիւն]¹³ (ԺԱ 17):

*Այսինքն*¹⁴ զդուստր իւր զԿղէաւպատրէ ետ նմա ի կնութիւն, զի նենգով սպանցէ զնա¹⁵:

Եւ մի՛ յամրասցի,¹⁶ եւ մի՛ եղիցի նա անորա¹⁷ (ԺԱ 17):

Զի խաբեաց եւ հառ յետոյ ի նմանէ եւ ետ Դեմետրեայ, եւ սպանաւ Աղեքսանդրոս. եւ յետ երեք աւուր մեռաւ եւ ինքն՝ Պտղոմէոս, եւ Դեմետրիոս¹⁸ դարձոյց զերեսս իւր ի կղզիս. ըստ այնմ.

¹ BC *չիք* առ նա, այսինքն

² BC *չիք* եւ ոչ ոք իցէ որ ունիցի զդէմ անորա

³ B *չիք* Այսինքն

⁴ BC Սաբիրա

⁵ BC *չիք* եւ վախճանեսցի ի ձեռս անորա

⁶ C զհրեայսն

⁷ BC *չիք* ի

⁸ B եւ Պտղոմեա

⁹ BC եղ

¹⁰ BC *չիք* զաւրութեամբ իւրով

¹¹ BC զի

¹² BC ուղղութեան եւ զսիրոյ խաւսս արար *փիս*. ուղղութիւնս առնիցէ

¹³ BC *չիք* եւ զդուստր ... յապականութիւն

¹⁴ BC *չիք* Այսինքն

¹⁵ BC *չիք* զի նենգով սպանցէ զնա

¹⁶ B յամեսցի. յամեսցէ

¹⁷ B ի նմա *փիս*. նա անորա

¹⁸ B Դեմետր

Եւ դարձուցէ գերեսս իւր ի կղզիս եւ սոցէ զբազումս. եւ այրեսցէ զիշխանան, որ նախատեցին զնոսս. եւ զնախատինս նոցա դարձուցէ յերեսս նոցա¹ (ԺԱ. 18):

Այսինքն² էառ զբազումս եւ այրեաց զբազում իշխանս, որ յայլ անգամ ի³ գնալն նախատեալ էին զնա:

Եւ դարձցի զարութեամբ յերկիր իւր⁴ (ԺԱ. 19):

Եւ դարձաւ յերկիր իւր, զոր առեալ էր Պողոմէոս, որ զղուստր իւր էառ յԱղեքսանդրէ, զոր յառաջ տարեալ զբանս⁵ ասէ.

[Եւ երկոցունց թագաւորացն սիրտք իրեանց ի չարութեան. եւ ի միում սեղան սուտ խաւսեցին, եւ մի՛ յաջողեցի, զի վախճանն ի ժամանակս է]⁶ (ԺԱ. 27):

Երկու թագաւորքն⁷ Պողոմէոս եւ Աղեքսանդրոս, որ առ իրերաւք⁸ վճարեցան. սակայն եւ Դեմետրիոս ոչ յերկարեաց,⁹ զոր ասէ, թէ.

Եւ¹⁰ տկարացի եւ անկցի¹¹ եւ ոչ գտանիցի: Եւ յարիցէ յարմատոյ նորա տունկ թագաւորութեան ի վերայ պատրաստութեան նորա եւ բռնադատիցէ առնել շուք թագաւորութեան. եւ յաւորսն յայնոսիկ խորտակեցի. եւ ոչ երեսաք եւ պատերազմաւ¹² (ԺԱ. 19-20):

Այսինքն¹³ ի¹⁴ յարմատոյ նորա եւ Անտիոքոս, եւ բռնադատէ առնել իւր շուք թագաւորութեան, եւ ի սակաւ աւուրս խորտակեցաւ եւ ոչ երեսաւք գնաց ընդ զաւրս ի պատերազմ.¹⁵ վասն որոյ ոչ ետուն նմա շուք թագաւորութեան: Ստեփաննոս Սիւնեցին¹⁶

¹ BC *չիք* ըստ այնմ: Եւ դարձուցէ ... յերեսս նոցա

² BC եւ

³ BC *չիք* ի

⁴ B *չիք* եւ ... իւր

⁵ C զբանս իւր

⁶ BC *չիք* եւ երկոցունց ... ժամանակս է

⁷ BC թէ ի միում սեղանի սուտ խաւսեցին երկու թագաւորքն

⁸ C երիրաւք

⁹ C յաւժարեաց

¹⁰ BC *չիք* եւ

¹¹ BC *չիք* եւ անկցի

¹² BC *չիք* եւ յարիցէ յարմատոյ նորա ... պատերազմաւ

¹³ BC *չիք* Այսինքն:

¹⁴ BC եւ

¹⁵ C պատերազմի

¹⁶ B *չիք* Սիւնեցին:

«Նեռն է, ասէ,¹ գսա»: Եւ Հիպոդոտէս Հռոմայ Հայրապետն² զՊտղոմէոս ասէ, թէ փախոյց զԱղեքսանդրոս զարաբացիս,³ որ եւ, կտրեալ զգլուխ նորա, առաքեցին առ Պտղոմէոս, եւ նա եւս զկնի երից աւուրց մեռանէր:

Եւ ոչ ետուն Անա փառս⁴ թագաւորութեան (ԺԱ 21):

Ջասիացւոցն, եւ նա էր, որ եկն յաջողութեամբ. գայթակղութեամբ⁵ եւ նենգութեամբ ջանաց տիրել թագաւորութեանց, եւ բազումք լինին ի սորա կողմանէն:

Որ հեղեղատիցեմ (զայլս)⁶, եւ հեղեղատեսցին⁷ յերեսաց Աորա (ԺԱ 21):

Ջի⁸ յետոյ ինքեանք հեղեղատին, եւ⁹ խորտակեսցի եւ¹⁰ առաջնորդն վասն նոր ուխտ դնելոյ¹¹ նոցա առաջնորդ լինի եւ այնոցիկ, որ խառնիցին¹² ի նա: ՅԱղեքսանդրոսի կողմանէն

Արասցէ Աեմգութիւն եւ ելցէ եւ զարասցի ի վերայ Աոցա¹³ սակաւ ազգաւ եւ¹⁴ յաջողութեամբ (ԺԱ 23):

Ոմն Տրիփոն անուն ել եւ զաւրացաւ ի վերայ նորա յԱղեքսանդրոս կողմանէն սակաւ ազգաւ եւ զաւրաւք ի պատիւ¹⁵ եւ թագաւորեցոյց տղայ մի յանուն Անտիոքոս, որպէս պատմի ի գիրս Մակաբայեցւոցն,¹⁶ եւ բազում աշխատանս¹⁷ ընդ ինքեան առեալ՝ արար ապականութիւն երկրի, եւ զինչս¹⁸ բաշխէր առատա-

¹ B գնեռնէ յասել

² BC չիք Հռոմայ հայրապետն:

³ BC յարաբացիս

⁴ BC շուք

⁵ BC եւ գայթակղութեամբ

⁶ C զայլսն

⁷ BC այս է փիս. եւ հեղեղատեսցին

⁸ BC եւ

⁹ BC չիք եւ

¹⁰ C չիք եւ

¹¹ BC եւ առաջնորդ որ ուխտ դնելոյն փիս. եւ առաջնորդն վասն նոր ուխտ դնելոյ

¹² B խառնեսցին. C խառնին

¹³ BC Աորա

¹⁴ B չիք եւ. C չիք ազգաւ եւ

¹⁵ BC սակաւ ազգաւ եւ զարաւք ել ի պատիւ փիս. եւ եւ զաւրացաւ ... ի պատիւ

¹⁶ BC չիք որպէս պատմի ի գիրս մակաբայեցւոցն

¹⁷ BC աշխարհ

¹⁸ BC զինչսն

պէս,¹ զի զաւրք նորա մտերմաբար պատերազմեսցին,² եւ ի վերայ եգիպտացւոցն Պտղոմէոսի³ խորհէր չարիս: Եւ փոքր ժամանակաւ լինի զարթնուլ նորա եւ չարութիւն սրտին ի վերայ թագաւորին Պտղոմէայ եւ խափանի:

Եւ⁴ սպան զԱնտիոքոս զտղայն եւ ինքն սպանաւ ի միւսոյ⁵ Անտիոքայ⁶ յորդուոյն Դեմետրեայ: Իսկ թագաւորն Հարաւոյ Պտղոմէոս զաւրացաւ եւ խմբեաց պատերազմ ծածուկ չարութեամբ սրտի շատ զաւրաւք, եւ ցուցանէր ի սէր եկեալ առ Աղեքսանդր եւ չաւգտեցաւ ինչ՝ կերեալ, որ ինչ անկ էր իւր⁷ անաւրէնութեան խորհրդոյն:

Եւ զաւրաց⁸ երկոցունց⁹ եհաս հուր բարկութեան, եւ անկան վիրաւորք բազումք, զի երկուց թագաւորաց¹⁰ սիրտքն¹¹ ի չարութեան էին: Եւ ի մի սեղան եկեալ սիրոյ Պտղոմէոս եւ Աղեքսանդրոս¹² եւ սուտ խաւսեցան, վասն զի սիրտք իւրեանց լի էին չարութեամբ, ուստի¹³ եւ ոչ յաջողեաց նոցա,¹⁴ զի երկոցունցն¹⁵ վախճանի ժամանակն հասեալ էր¹⁶:

Եւ դարձցի յերկիր իւր (ԺԱ. 28):

Պտղոմէոս՝ թերեւս ի հող, զի յիւր յերկիրն¹⁷ չկարաց ժամանել¹⁸:

¹ B առատապէս տառապելոց

² BC *չիք* զի զաւրք նորա մտերմաբար պատերազմեսցին

³ BC եգիպտացոյն Պտղոմէայ *փիւ*. եգիպտացւոցն Պտղոմէոսի

⁴ BC զի

⁵ BC ի միւս

⁶ BC Անտիոքոս

⁷ BC յիւր

⁸ BC զաւրացն

⁹ C երկուց

¹⁰ C թագաւորացն

¹¹ B թագաւորին սիրտք *փիւ*. թագաւորաց սիրտքն

¹² BC *չիք* Պտղոմէոս եւ Աղեքսանդրոս

¹³ BC *չիք* վասն զի սիրտք իւրեանց լի էին չարութեամբ, ուստի

¹⁴ BC յաջողեցան *փիւ*. յաջողեաց նոցա

¹⁵ B երկուցն. C երկոցունց

¹⁶ BC եկեալ էր

¹⁷ BC երկիրն

¹⁸ BC գնալ

Իսկ¹ ի վերայ Նեոհինն² առնուն զասացեալքս,³ յայտնի է, զի ամենայն չարութիւնք⁴ եւ իշխանք երկրի ապականիչք պատկերք⁵ էին նորա⁶ չարութեանն, եւ դեռ եւս զնենգաւորսն եւ զչարսն⁷ նորա անուամբ կոչեն, եւ նոյնպէս պատերազմ տալոց է ընդ կողմն հարաւոյ Եգիպտոսի: Զի փոքրիկ եղջիւրն է, որ ի տասանցն գերիսն ի բաց բառնայ եւ զայլսն հնազանդեցուցանէ արատով եւ նենգութեամբ եւ սուտ խաւսելով ի սէր եւ ի սեղան: Եւ որք իմանան զնա,⁸ նոյնպէս խորհին: Եւ շատ անգամ յաղթահարի եւ պարտի ինքն եւ իւրքն,⁹ եւ ստէ¹⁰ գաւրութիւն նորա, որպէս ամենայն մեղաստիրաց եւ պատերազմողաց:

Եւ Տէրն գայն ետ նշան վախճանի աշխարհիս. «Յարիցէ ազգ յազգի վերայ, եւ թագաւորութիւն՝ ի թագաւորութեան վերայ, եւ լինի սով եւ սրածութիւնք եւ սասանութիւնք»¹¹ (Մատթ. ԻԴ, 7), եւ լինի այն սկիզբն յղութեան եւ երկանց¹² եւ ծննդեան չարին: Եւ յորժամ լինի եւ առնու անուն թագաւորի, լնուն տիեզերք աղմկով, եւ զառաջինն չղենն շուք թագաւորի, զի հրէի եւ գերւոյ որդի ասեն, որ այնքան ծառայեցին¹³ բարեկացուցն: Եւ ամենայն պատերազմութիւն¹⁴ նորա յոյժ¹⁵ ընդ հարաւոյ¹⁶ լինի, յաղթի եւ պարտի,¹⁷ եւ է, զի յաղթէ մինչեւ¹⁸ բնաւիցն տիրէ ի¹⁹ կողմանն հարաւոյ²⁰:

¹ BC իսկ որ

² BC ի նեռն *փխ*. ի վերայ նեռինն

³ BC զասացեալքս

⁴ BC չար թագաւորք *փխ*. չարութիւնք

⁵ C պատկեր

⁶ BC նմա

⁷ C զչարս

⁸ C միանանն ընդ նմա *փխ*. իմանան զնա

⁹ BC իւրքն ամենայն ընդ նմա

¹⁰ BC սատանայ է

¹¹ BC սրածութիւն եւ սասանութիւն *փխ*. սրածութիւնք եւ սասանութիւնք

¹² C ծնելութեան

¹³ BC ծառայեաց

¹⁴ BC պատերազմի

¹⁵ B ուժն

¹⁶ BC հարաւ

¹⁷ B յաղթուի եւ յաղթ պարտվի *փխ*. յաղթի եւ պարտի

¹⁸ B մինչ. C մինչ զի

¹⁹ BC *չիք* ի

²⁰ BC հարաւոյ վասն որոյ թէ սղալեցաք շատ չգիտելով զկարգ պատերազմացն եւ զթագաւորացն չգիտելով եւ կարկատելով ընդ բնաբանին շատ ողորմեսցի մեզ

Եւ¹ դարձցի լերկիր իւր մեծութեամբ բազմաւ² (ԺԱ 28):

*Նեռն*³ ի *Հրէաստան*:

Եւ սիրտ մորա ի վերայ ուխտի⁴ սրբոյ (ԺԱ 28):

Յորժամ դառնայ յաղթութեամբ, յերուսաղէմ ցանկայ երթալ:

Եւ արասցէ (ԺԱ 28) *զկամս սրտին*:

[Եւ դարձցի լերկիր իւր, ի ժամանակի դարձցի]⁵ եւ եկեսցէ ի վերայ հարաւոյ.⁶ Եւ ոչ եղիցի իբրեւ զառաջինն վերջինն⁷ (ԺԱ 28),

*այլ առաւել յաղթի*⁸:

Եւ մտցեն⁹ ի նա բանակք կիտացոց (ԺԱ 28) *եւ եգիպտացոցն*¹⁰

եւ խոնարհեսցին¹¹ (ԺԱ 28) *ի զաւակէն Աբրահամու:*

Եւ դարձցի եւ բարկասցի¹² ի վերայ ուխտին սրբոյ (ԺԱ 30)

*Երուսաղէմի: Դարձցի Նեռնն յերուսաղէմ*¹³ *եւ բարկասցի ի վերայ այնոցիկ, որք զաւրէնսն*¹⁴ *թողեալ էին,*¹⁵ *զի այնու զսիրտ հրէից յինքն ձգեսցէ*¹⁶:

բազմողորմն եւ ի նա յուսացեալքն ականա սղալելոցս եւ թողցէ մեզ եւ թողէք պատահեալքը

¹ BC եւ զի ասէ

² BC *չիք* մեծութեամբ բազմաւ

³ BC նեռնն

⁴ B ուխտին. C յուխտին *փիս*. ի վերայ ուխտի

⁵ BC *չիք* եւ դարձցի ... դարձցի

⁶ BC գնա եւ դառնա եւս ի հարաւ. *փիս*. եւ եկեսցէ ի վերայ հարաւոյ

⁷ BC եւ ոչ եղիցի վերջինն իբրեւ զառաջինն *փիս*. եւ ոչ եղիցի իբրեւ զառաջինն վերջինն

⁸ B յաղթէ

⁹ BC զի անկանի *փիս*. եւ մտցեն

¹⁰ B կիտացոց եւ եգիպտացոց *փիս*. կիտացոց եւ եգիպտացոցն

¹¹ B խոնարհին

¹² C *չիք* եւ բարկասցի

¹³ C *չիք* դարձցի նեռնն յերուսաղէմ

¹⁴ C որ զաւրէնս *փիս*. որք զաւրէնսն

¹⁵ B եւ դարձցի ի վերայ ուխտին սրբոյ Երուսաղէմի եւ բարկասցի որք զաւրէնսն թողեալ լինին *փիս*. եւ դարձցի ... զաւրէնսն թողեալ էին

¹⁶ BC *չիք* զի այնու զսիրտ հրէից յինքն ձգեսցէ:

Եւ յարիցեն զաւակք ի նմանէ եւ պղծիցեն զսրբութիւնն բռնութեամբ¹ (ԺԱ.31):

Ձաւակք չարութեան նեռինն, զոյժ առեալ ի նմանէ, պղծեն զսրբութիւնն² պատկեր դնելով³ ի նմա:

[Եւ փոխեսցեն զհանապազորդութիւնն]⁴ (ԺԱ.31):
Ձի ոչ դադարէ⁵ ի մի խորհուրդ եւ ի մի բան:

[Եւ տացեն պղծութիւն ապականութեան]⁶ (ԺԱ.31):
Փոխեսցեն⁷ զպատարագսն եւ պղծեն կռոցն ապականութեամբ⁸:

Եւ ապականիչք ուխտին ածցեն ի վերայ իրեանց զգայթագղութիւն⁹ (ԺԱ.32):

Ապականիչք ուխտին անկանին ի գայթակղութիւն,¹⁰ եւ երկիւղածքն յԱստուծոյ եւ ճանաչողքն ոմանք տկարանան ակամայ, եւ կէսք մատնին¹¹

սրով եւ հրով եւ գերութեամբ եւ յափշտակութեամբ զաւուրս,¹² որք ընդդիմանան¹³ նմա: [Եւ ի տկարանալ նոցա աւզնականութիւն ինչ սակաւ գտցեն]¹⁴ (ԺԱ.33):

Յեղիայի եւ Ենովքայ¹⁵ գալն կամ ի խրատուէ լաւացն աւգտին սակաւ ինչ¹⁶:

¹ **B** եւ յարիցեն ի նմանէ զաւրք ի զաւակքն Աբրահամու ուժ առեալ եւ պղծեսցեն զսրբութիւնն. **C** եւ յարիցեն ի նմանէ զաւակ ոյժ առեալ եւ պղծեսցեն զսրբութիւնն *փիւ*. Եւ յարիցեն ... բռնութեամբ
² **BC չիք** Ձաւակք չարութեան նեռինն ... զսրբութիւնն
³ **BC** դնեն
⁴ **BC չիք** Եւ փոխեսցեն զհանապազորդութիւնն
⁵ **B** չկա. **C** ոչ կայ *փիւ*. ոչ դադարէ
⁶ **BC չիք** Եւ տացեն պղծութիւն ապականութեան
⁷ **BC** Եւ փոխեսցեն
⁸ **BC** Եւ այն է պղծութեան կռոցն *փիւ*. Եւ պղծեն կռոցն ապականութեամբ
⁹ **BC** զոր ապականիչք ուխտին դնեն եւ ածեն ի վերայ անձանց գայթագղութիւն *փիւ*. Եւ ապականիչք ուխտին ածեն ի վերայ իրեանց գայթագղութիւն
¹⁰ **BC չիք** Ապականիչք ուխտին անկանին ի գայթագղութիւն
¹¹ **BC** վատնին
¹² **BC չիք** Եւ յափշտակութեամբ զաւուրս
¹³ **B** դիմանան
¹⁴ **BC** Եւ սակաւ ինչ աւզնութիւն գտանեն *փիւ*. Եւ ի տկարանալ ... գտցեն
¹⁵ **BC** յԵնովքայ
¹⁶ **BC չիք** ինչ

Եւ ի հանճարեղացն տկարասցին ի փորձել զնոսա եւ ընտրել եւ յայտնել մինչեւ ի վախճան ժամանակի, զի տակաւին ժամանակ է¹ (ժԱ 35):

Յընտրելոցն² յորովք գայթակղին, զի տակաւին մերձ է ներել Աստուած,³ որով փորձքն յայտնին, եւ գայթակղեալքն ծանուցանին⁴:

Եւ արասցէ ըստ կամաց իւրոց⁵ եւ⁶ բարձրացի (ժԱ 35)

ի պատիւ թագաւորի եւ սկսանիցի զկուռսն արհամարհել⁷:

Եւ հպարտացի ի վերայ ամենայն աստուածոց եւ ի վերայ Աստուծոյն աստուծոց խաւսեցի ամբարտաւանս⁸ (ժԱ 36):

Ջի հայր կոչէ զինքն,⁹ որ է մեծ հայհոյութիւն:

[Եւ յաջողեցի, մինչեւ վախճանեացի բարկութիւն]¹⁰ (ժԱ 36):

Այսինքն¹¹ վախճանեցի¹² ինքն եւ բարկութիւն իւր:

Եւ ի վերայ աստուածոց¹³ հարց իւրեանց¹⁴ զմտաւ անցէ¹⁵ (ժԱ 37):

Քան զամենայն աստուածս,¹⁶ զոր պաշտեցին հարքն¹⁷ եւ աւագք¹⁸ երկրի, զինքն մեծ անէ զմտաւ:

¹ BC *չիք* Եւ ի հանճարեղացն ... ժամանակ է

² BC Եւ յընտրելոցն

³ BC ժամանակ է ներելոյ Տեառն *փիս*. մերձ է ներել Աստուած

⁴ BC *չիք* որով փորձքն ... ծանուցանին

⁵ BC Եւ նա առնէ զկամս իւր *փիս*. Եւ արասցէ ըստ կամաց իւրոց

⁶ BC *չիք* եւ

⁷ B սկսանի զկուռսն եւս արհամարիել. C սկսանի զկուռսն արհամարիել *փիս*. սկսանիցի զկուռսն արհամարիել

⁸ BC Եւ զԱստուածն աստուծոց *փիս*. Եւ հպարտացի ... ամբարտաւանս

⁹ BC զնա

¹⁰ BC *չիք* Եւ յաջողեցի ... բարկութիւն

¹¹ BC *չիք* Եւ խաւսք ամբարտաւան խաւսի մինչ

¹² C վախճանի

¹³ BC ամենայն աստուածոց

¹⁴ BC *չիք* իւրեանց

¹⁵ B անի

¹⁶ C աստուածսն

¹⁷ B հարք

¹⁸ C աւագ

Եւ վասն ցանկութեան կանանց եւ զամեմայն դիւ զմտաւ ոչ անցէ (ժԱ 37):

Այսինքն՝ ոչ խոնարհի,¹ զի Քրիստոս թուեսցի:

Եւ զԱստուած հզար² ի տեղոջէ իւրմէ³ փառաւորեսցէ (ժԱ 37):
Երբ ի տաճարն մտանէ, յիշէ զանուն մեծին Աստուծոյ⁴:

[Եւ զաստուած, զոր ոչ ծանեան հարք նորա]⁵ (ժԱ 38)
մտանելով ի մեհեանս՝ պատուէ

ուկուլ եւ արծաթով⁶ եւ ակամբք [պատուականաւք եւ ցանկալեալք]⁷
 (ժԱ 38):

Եւ է, զի արհամարհէ եւ հպարտանայ՝ ըստ առաքելոյ:

Եւ անցցէ յամուրս փախստականաց ըստ Աստուծոյ աւտարի⁸ (ժԱ 39),
ուր փախուցեալ լինին կուռքն⁹ [եւ թաքուցեալ են յամրագոյն տեղւոջ, հատանէ եւ առնու]¹⁰:

Եւ հնազանդեցուցէ նմա¹¹ զբազումս (ժԱ 39):

Հնազանդեցուցանէ զբազումս նոցա¹² եւ պարգեւս բաշխէ իւրոցն:

[Եւ ի ժամանակի վախճանի ոգորեսցի ընդ արքային հարաւոյ]¹³ (ժԱ 40):

¹ BC եւ ի ցանկութիւն կանանց ոչ խոնարհի *փիւ*. Եւ վասն ... ոչ խոնարհի

² BC *չիք* հզար

³ B *չիք* իւրմէ. C ի տեղոջ իւրում

⁴ B Աստուծոյ մեծին *փիւ*. մեծին Աստուծոյ

⁵ B եւ զայլ աստուածս զոր ոչ գիտին հարք իւր. C եւ զայլ աստուածսն, զոր ոչ գիտեն հարք իւր *փիւ*. Եւ զաստուած ... նորա

⁶ BC *չիք* եւ արծաթով

⁷ BC *չիք* պատուականաւք եւ ցանկալեալք

⁸ BC *չիք* փախստականաց ... աւտարի:

⁹ BC զկուռս

¹⁰ BC եւ խնդրէ զնոսա եւ երբ տան զամուրն տեսանէ զկուռս *փիւ*. Եւ թաքուցեալ ... առնու

¹¹ B հնազանդէ նոցա. C հնազանդէ զբազումս նոցա *փիւ*. հնազանդեցուցէ նմա

¹² BC *չիք* հնազանդեցուցանէ ... նոցա:

¹³ BC եւ մատ ի վախճան նորա ապստամբէ ի նմանէ թագաւորն հարաւոյ շարժի ի վերայ *փիւ*. Եւ ի ժամանակի ... հարաւոյ

Որպէս¹ եւ թագաւորն հիւսիսոյ ընդ ծով եւ ընդ ցամաք կառաւք եւ հեծելաւք եւ նաւուք բազմաւք եմուտ եւ խորտակեաց զամենայն,² իսկ նա խորտակէ զամենայն եւ մտանէ յերկիրն Սաբայիմ,³ այս է⁴ յաստուածապաշտից, թերեւս ի քրիստոնէից երկիր եւ ի սուրբ եկեղեցի,⁵ եւ առնէ հրաշս առաջաւք,⁶ եւ յողովք խաբին եւ տկարանան ի հաւատոց:

[Եւ սոքա իցեն, որ ապրիցեն ի ձեռաց նորա՝ Եդովմ եւ Մովաբ եւ իշխանութիւն որդւոցն Ամովնայ]⁷ (ԺԱ 41):

Թերեւս չկարէ առնուլ զամրոց⁸ նոցա, եւ կամ ի Քրիստոս հաւատացեալք չհաւատան ի նա, բայց⁹ բովանդակ ազգն¹⁰ հաւատան ի նա, որպէս¹¹ ազգային,¹² եւ կոչեն թագաւոր եւ լինին յուսացեալք ի նա եւ վասն այնորիկ ապրին, եւ Եգիպտոս եւ ամենայն Լիբիա ապականին ի նմանէ, եւ տիրէ¹³ ամենայն ընչից պատուականաց:

Եւ ապա համբար եւ տագնապք ճեպեսցեն զնա յարեւելից, եւ ի հիւստյ¹⁴ (ԺԱ 44):

Նեռն, լուեալ զհամբաւ յարեւելից եւ ի հիւսիսոյ,¹⁵ թէ՛ եւ¹⁶ նոքա եւս¹⁷ ապստամբեցին, գայ¹⁸ բարկութեամբ եւ

¹ BC *չիք* Որպէս

² BC *չիք* կառաւք եւ հեծելաւք ... զամենայն:

³ B Ասբիրա. C Սաբիրա

⁴ BC *չիք* է:

⁵ B յերկիր եւ յեկեղեցի. C երկիր եւ յեկեղեցի *փիւ*. երկիր եւ ի սուրբ եկեղեցի

⁶ BC առաջս

⁷ BC եւ սոքա են, որ ապրին ի ձեռաց նորա Եդովմ եւ Մովաբ եւ որդիքն Ամովնայ *փիւ*. եւ սոքա ... Ամովնայ

⁸ BC զամրոցս

⁹ B *չիք* բայց. C հարաւոյ *փիւ*. բայց

¹⁰ B ազգքն

¹¹ C իբրեւ

¹² B յազգային

¹³ BC տիրէ ի վերայ

¹⁴ B եւ ապա գայ համբաւ յարեւելից եւ ի հիւստոյ. C եւ ապա համբաւ յարեւելից եւ ի հիւսիսոյ *փիւ*. եւ ապա ... ի հիւստոյ

¹⁵ BC *չիք* նեռն լուեալ ... հիւսիսոյ

¹⁶ B *չիք* եւ

¹⁷ C իսկ

¹⁸ BC եւ գայ

սրտմտութեամբ բազմա՝ ապականել զբազումս¹ (ԺԱ 44):

Եւ տեսեալ զազմութիւնն² ամրանան³ ընդ⁴ ծովամէջս եւ ի կղզիս եւ յեկեղեցիս, զոր լեռոն սուրբ⁵ Սաբայիմ⁶ ասէ, հնազանդեցուցանել զնոսա⁷:

¹ BC *չիք* եւ սրտմտութեամբ ... զբազումս:

² BC զբազմութիւնն

³ BC ամրանայ

⁴ BC ի

⁵ BC սուրբ լեռոն *փխ.* լեռոն սուրբ

⁶ BC Սաբիրա

⁷ B *չիք* հնազանդեցուցանել զնոսա

Գլուխ ԺԲ

Բան Ա

Եւ ի ժամանակին յայնմիկ յարիցէ Միքայէլ [իշխան մեծ, որ կայ ի վերայ որդւոց ժողովրդեան քո] (ԺԲ 1):

Յորժամ յաճախէ նեղութեանցն առաւելութիւնք,¹ զոր Տէրն² ասէ. «Այնպիսի նեղութիւն ոչ եղեւ³ ի սկզբանէ աշխարհի եւ մի այլ լիցի»⁴ (Ռմմտ. Մատթ. ԻԴ 23): Յառնեն հրեշտակք⁵ աւզնել ժուժկալիցն ի գթութենէն Աստուծոյ, յորմէ ապրին, «որոց անուանքն ի դպրութիւն կենաց» (Փիլ. Դ 3) գրեալ են: Զոր⁶ Յաւհաննէս ասէ ի յայտնութեանն,⁷ չորս հարիւր քառասուն հազարքն, որ⁸ ի կարգ առաքելոցն մտցեն, որոց ասաց Տէրն. «Խնդացէ՛ք, զի անուանք ձեր գրեալ են յերկինս»⁹ ի դպրութիւն կենաց, որ է անմոռաց յիշումն Աստուծոյ, զորս ընտրեաց յառաջ քան զլինիլն¹⁰ աշխարհի»:

Եւ բազումք ի անջեցելոց¹¹ ի հող երկրի յարիցեն¹² (ԺԲ 2):

Բազումք ասելով եւ ոչ զամենեսեան,¹³ որք ի Նեռանէն¹⁴ մեռան վասն Քրիստոսի՝ ի կեանսն յաւիտեանականս,¹⁵ եւ որք այլ պատճառաւ մեռան ի նմանէ՝ աւելին¹⁶ խնդրելով պատիւ, իսկ զհասարակ

¹ B առաւելութիւնքն

² B Տէր

³ B չլինել. C ոչ լինել *փիւ*. ոչ եղել

⁴ BC *չիք* եւ մի այլ լիցի

⁵ BC յառնէ հրեշտակ *փիւ*. յառնեն հրեշտակք

⁶ B ի դպրութիւն զոր

⁷ B ի յայտնութիւնն

⁸ BC որք

⁹ BC *չիք* յերկինս

¹⁰ BC զլինելն

¹¹ BC ի անջեցելոցն

¹² B յարեան. C *չիք* յարիցեն

¹³ BC զամենայն

¹⁴ BC ի Նեռնէն

¹⁵ B յաւիտեանական

¹⁶ BC աւելի

րակացն¹ Տէրն ասաց յառնել «որոց զբարիս գործեալ իցէ, ի² յարութիւն կենաց, եւ որոց զչար³ արարեալ իցէ, ի⁴ յարութիւն դատաստանաց» (Յովն. Ե 29): **Զի աւելի եւ պակաս մեղան, դատաստանաւ առնուն զտանջանսն:**

Եւ իմաստունք⁵ ծագեսցեն իբրեւ [զլուսաւորութիւն ի հաստատութեան. եւ բազումք յարդարոց իբրեւ զաստեղս յախտեանս], եւ եւս⁶ (ԺԲ 3):

Եւ⁷ Քրիստոս⁸ ասաց. «Արդարքն ծագեսցին⁹ իբրեւ զարեգակն յարքայութեանն»¹⁰ (Մատթ. ԺԳ 43): Եւ Պաւղոս թէ՛ «Աստղ քան զաստղ առաւել է փառաւք, զի ըստ լուսաւոր գործոցն լուսափայլին պսակեալ լուսով»¹¹ (հմմտ. Ա Կորնթ. ԺԵ 41):

[Եւ դու, Դանիէլ, փակեա՛ գրանսդ եւ կնքեա՛ զգիրդ, մինչեւ ի ժամանակ վախճանի. մինչեւ ուսցիմ բազումք, եւ բազմասցի գիտութիւն]՝¹² (ԺԲ 4):

Մինչ¹³ գայ լրումն ժամանակի եւ իմաստութիւնն Հաւր Յիսուս,¹⁴ եւ իմաստնասցին բազումք, որոց ասաց. «Զեզ տուեալ է զհտել զխորհուրդս [արքայութեանն]» (Մատթ. ԺԳ 11): Եւ՝ «Երանի աչաց եւ ականջաց ձերոց» (հմմտ. Մատթ. ԺԳ 16): **Գանձն, որոց է, նոցա պահեսցի:**

[Եւ տեսի եւ՝ Դանիէլ, եւ ահա երկու (ոմանք) կային յայսկոյս եւ յայնկոյս գետոյն: Եւ ասեմ ցայրն, որ զգեցեալն էր զբաղէնն եւ կայր ի վերայ ջուրոց գետոյն՝ մինչեւ ցե՞րք իցէ վախճան սքանչելեացդ, զոր ասացեր (ԺԲ 5):

¹ C զհասարակն

² BC չիք ի

³ B չար

⁴ BC չիք ի

⁵ C իմաստունքն

⁶ B գոր եւ եւսն

⁷ B չիք եւ

⁸ BC Տէրն

⁹ BC ծագեսցեն

¹⁰ BC չիք յարքայութեանն

¹¹ BC չիք եւ Պաւղոս թէ ... լուսով:

¹² BC Եւ դու Դանիէլ փակեա զգիրդ մինչեւ ի ժամանակս վախճանի *փիս*. Եւ դու ... գիտութիւն

¹³ BC ումեք մի ասել մինչ

¹⁴ BC Յիսուս գայ

Յայտ է՝ հրեշտակք յերկուս կողմանս գետոյն, որք են նշանակք երկուց վտակաց. կա՛մ երկուքն նշանակէ]՝¹ երկու Կտակարանքն,² կա՛մ արէնքն³ եւ մարգարէքն,⁴ եւ գետն՝ Յորդանան, կա՛մ նշանակալ՝ ժողովուրդք, որ յեզր գետոյն, եւ⁵ տւիչ արինացն Քրիստոս է⁶: Եւ եհարց ցերկուսն,⁷ որք⁸ կային աստի եւ անտի՝ գիտելով, թէ՛ նոցա⁹ տուաւ ամենայն իմաստութիւն եւ ամենայն խորհուրդ.¹⁰

ցե՞րք իցէ վախճան սքանչելեացդ, զոր ասացեր (ժԲ 6):

Իբր թէ՛¹¹ դատաստանք եւ խորհուրդք ե՞րք կատարին:

Հիպո. Եւ նա կամեցաւ հաւատալի առնել զբանն, ըստ այնմ՝

Եւ լուայ յառնէն, որ զգեցեալն էր զբաղէնն եւ կայր ի վերայ ջուրց գետոյն. ամբարձ զաջ իւր եւ զձախ իւր յերկինս եւ երդուաւ ի կենդանին յաւիտենից¹² (ժԲ 7):

Եւ նա կամեցաւ հաւատալի առնել զբանն խաչատարած բազկաւն ի Հայր ամբարձեալ¹³ ի կենդանին: Իբր թէ՛ երզնու Որդին ի Հայրն, որ յաւիտենական¹⁴ կենդանի է ի մեզ,

թէ ի ժամանակ¹⁵ եւ ի ժամանակս եւ ի կէս ժամանակի¹⁶ (ժԲ 7):

Ժամանակ, որ է¹⁷ տարի մի,¹⁸ ժամանակս՝ երկու տարի, կէս

¹ BC Եւ տեսի, եւ երկու կային աստի եւ անտի *փիս*. Եւ տեսի ... երկուքն նշանակէ

² BC կտակք

³ BC արէնք

⁴ BC մարգարէք

⁵ BC *չիք* եւ

⁶ BC *չիք* է

⁷ BC հարցին երկուքն *փիս*. Եհարց ցերկուսն

⁸ BC որ

⁹ BC նմա

¹⁰ B խորհուրդք

¹¹ B *չիք* իբր թէ

¹² BC *չիք* եւ նա կամեցաւ ... յաւիտենից

¹³ BC ամբարձել

¹⁴ B յաւիտեան

¹⁵ B ժամանակաց

¹⁶ BC ժամանակաց

¹⁷ BC *չիք* է

¹⁸ BC *չիք* մի

Ժամանակ¹ կէս տարի. այս է Նեոինն ժամանակն, որ է երեք տարի եւ կէս,² որ է աւուրս հազար երկու հարիւր եաւթանասուն եւ ութ³:

[Եւ ի կատարել ցրման ձեռին ժողովրդեանն արեցելոյ, ծանիցեն զայս ամենայն]⁴ (ժԲ 7):

Ձեռն ցրուող Նեոն է,⁵ ուստի ցրուին եւ փախչին եւ թաքչին ի չարէն այնքան աւուրս ի լերինս եւ յամրոցս, կամ յորժամ նորա ձեռն տիրէ, այս է՝ իշխանութիւնն, ցրուին բազումք ի պէսպէս մոլորութիւնս: Իսկ ժողովուրդն սուրբ ի կատարել այսմ ամենայնի ծանիցէ զժամանակն,⁶ այլ եւ ի հռոմայեցւոցն ցրուեցան⁷: [Աւրինակաւ այս է՝ ի ժամանակս Վեսպիանոսի եւ Տիտոսի հրէայքն ցրուեցան]⁸:

Եւ ես լուայ եւ ոչ առի ի միտ. [եւ ասեմ՝ Տէ՛ր, զի՞նչ է վախճան այդոցիկ]⁹ (ժԲ 8):

Ոչ համարի նախատինք զչգիտելն, եւ կամ¹⁰ վաստակ՝ զուսանելն, [յամաւթ ընդդիմակացն, որք ամաչեն ի չգիտելն եւ տաղտապին յուսանելն]¹¹:

Եւ ասէ. «Ե՛րթ, Դանիէ՛լ,¹² զի արգելեալ եւ կնքեալ [եւ բանքս մինչեւ ցժամանակ վախճանի]: *Զի հեռի են տակաւին:* Ընտրեսցին եւ սպիտակասցին [եւ փորձեսցին] եւ արեսցին բազումք (ժԲ 9):

Բայց¹³ նոքա են, որ¹⁴ սպիտակացուցին զարկանելիս¹⁵ իւ-

¹ C ժամանակաց

² BC *չիք* որ է երեք տարի եւ կէս

³ BC ՈՍԼԵ

⁴ B ի կատարել ցրման նեռինն. C եւ ի կատարել ցրման ձեռինն *փիս*. եւ ի կատարել ... ամենայն

⁵ B *չիք* է

⁶ BC *չիք* ի լերինս եւ յամրոցս ... զժամանակն

⁷ B ցրուեցան զաւրինակն

⁸ BC *չիք* Աւրինակաւ ... ցրուեցան

⁹ BC *չիք* եւ ասեմ ... այդոցիկ

¹⁰ BC *չիք* կամ

¹¹ BC *չիք* յամաւթ ... յուսանելն

¹² BC Դանիէլ ի բաց ի խնդրելոյդ

¹³ B *չիք* Բայց. C եւ

¹⁴ BC որք

¹⁵ B զարկելանիս

րեանց արեամբ Գառինն ըստ Յովհաննու՝ պէս պէս փորձանաւք զմարմինն անհետ¹ եւ անսպի առնել ի մեղաց, եւ արիւնն Աստուծոյ աստուածափայլ եւ ճառագայթաւէտ գործեսցէ: Կնքիւն² մինչեւ յայն է,³ զի⁴ յայտնապէս զրեցաւ ի տախտակի եւ եղաւ ի վերայ խաչին՝ Սա է թագաւոր Տրէից, ե՛լ արեգակն, ե՛լ լուսինն, ե՛լ տիեզերք վկայեցին, թէ ամենայն երկրի է Աստուած, եւ յայնմհետէ քարոզեցին Տովիւք եւ ձկնորսք եւ մաքսաւորք եւ տղայք եւ կանայք եւս:

Եւ անարիմեսցիմ [անարեւք] (ժԲ 10):

Քանզի նախ Տրէայքն անաւրիւնին),⁵ որք ոչ ըստ ավրինացն⁶ խաչեցին զՏէրն, եւ [ապա անաւրէնք անաւրիւն ի Նեռանէն]⁷:

Եւ ոչ առնուցում ի միտ ամպարիշտք (ժԲ 10),

եթէ նա է որդին կորստեան:

Եւ իմաստունք իմասցիմ (ժԲ 11),

զոր Տէրն յայտնեաց զիմաստուն կուսանան եւ զտնտեսն եւ զշինող տանն ի վերայ⁸ վիմի եւ որք անարգեն զՆեռն:

Եւ զացի պղծութիւն ւերածիմ ւաւորս րազար երկերիւր երեսուն եւ րիմգ (ժԲ 11):

Նախասաց պղծութիւն եւ⁹ ապականութիւն¹⁰ թերեւս զպատկերն, զոր կանգնեաց Անտիոքոս, եւ զոր ինքն իսկ:

Եւ մի պղծութիւն ինքն՝ Նեռն, որ աւերեաց զերկիր աւուրս¹¹

¹ BC անհոտ

² B կնքուիւն. C կնքիւն

³ B մինչ ի յայն է. C մինչեւ ցայն է

⁴ BC որ

⁵ B անհաւան հրեայք. C հրեայքն *փիս*. անաւեւք ... անաւրիմիմ

⁶ BC ավրիմաց

⁷ B կամ արեւքն անաւրիմիմ ի նեռնէն ամենայն արեւք. C կամ արեւքն անաւրիմիմ ի նեռնէն *փիս*. ապա անաւրեւք անաւրիմիմ ի նեռանէն

⁸ BC *շիք* վերայ

⁹ B *շիք* եւ. C ասաց պղծութիւնն *փիս*. նախասաց պղծութիւն եւ

¹⁰ C ապականութեան

¹¹ B *շիք* ւաւորս

Հազար երկու հարիւր երեսուն եւ հինգ,¹ որ է² երեք տարի եւ կէս³:

Թէպէտ արեգական տարին⁴ Հազար երկու հարիւր եաւթանասուն եւ ութ գայ,⁵ այլ երբ լուսնովն հաշուես,⁶ առնեն աւելի⁷: Եւ զպակասն⁸ այն բերէ, զի լուսնոյ տարին երեք հարիւր յիսուն եւ չորս աւր է, եւ արեգական տարին՝ երեք հարիւր վաթսուն եւ հինգ աւր է. տասն եւ մէկ աւր պակաս է լուսնոյն, քան զարեգականն ի տարին⁹:

Եւ երանի, որ համբերեսցէ եւ հասցէ աւուրս հազար երեք հարիւր երեսուն եւ հինգ¹⁰ (ԺԲ 12):

Ձոր եւ¹¹ Տէրն ասաց. «Որ համբերեսցէ ի սպառ, նա կեցցէ» (Մատթ. ԻԴ 13): Քանզի յայնքան աւուրսն¹² զերկիրն եզիպտացոց եւ զամենայն¹³ Լիբիա աւերէ եւ զՏիւրոս եւ զյոլով կղզիս, զԵրուսաղէմ շինէ եւ զտաճարն կանգնէ եւ զամենայն գաւառս հրէիցն ի ծառայութենէ ազատէ եւ առ ինքն ժողովէ եւ ոչ կեայ եւ ոչ մնայ¹⁴ յայն, որ¹⁵ նախ ասացաւ:

Եւ դու եկ եւ հանգի՛ր, զի տակաւին եմ աւուրք եւ [Ժամք ի կատարումն վախճանի, եւ հանգիցես եւ յարիցես ի ժամանակի քում] ի վախճանի աւուրց (ԺԲ 13):

Քանզի. «Մահ մարդոյ հանգիստ» (Յոք Գ 22) ասէ Յոք¹⁶:

¹ B ՌՄԼԵ տարի է

² C չիք որ է

³ B կէսն այլ

⁴ BC չիք թէպէտ արեգական տարին

⁵ B գայ Գ տարի եւ կէսն

⁶ BC չիք հաշուես

⁷ B գաւելի

⁸ C զպակաս

⁹ BC չիք զի լուսնոյ տարին երեք հարիւր ... ի տարին

¹⁰ BC չիք եւ հասցէ ... եւ հինգ

¹¹ C չիք եւ

¹² C աւուրս

¹³ C զեզիպտոս եւ փիս. զերկիրն եզիպտացոց եւ զամենայն

¹⁴ BC կայ եւ մնայ փիս. կեայ եւ ոչ մնայ

¹⁵ BC որպէս

¹⁶ BC հանգիստ է փիս. հանգիստ՝ ասէ Յարք

Որպէս զԴանիէլ ի բազում տեղիս այր կոչեաց եւ եկ ասաց. զի առ Աստուած գնալ է սրբոցն մահ, որպէս ասէր Պաւղոս.¹ «Ցանկամ ելանել ի մարմնոյ աստի եւ լինիլ ընդ Քրիստոսի»² (հմմտ. Փիլիպ. Ա. 23):

Եւ թագաւորն Աստիագէս յարեալ,³ որ զկնի Դարեհի ունէր զմարս եւ զԲաբելոն, մեռաւ նա,⁴ եւ էառ⁵ զթագաւորութիւնն Կիւրոս առանց⁶ մեծ պատերազմի, որպէս կանխաւ ասաց Երեմիա, զոր համառաւտ անցանէ Դանիէլ՝ ժամանակն⁷ յայտնելով եւ պատճառ իւրում առաքինանալոյն: Էր կուռք մի, եւ թագաւորն պաշտէր եւ զայնքան ռոճիկն տայր ի կերակուր. խաբելիք ոմանց,⁸ զոր յայտնեաց Դանիէլ, թէ չէ կենդանի եւ⁹ կաւ եւ պղնձի է:¹⁰ զի Կիւրոս, զոր գիտէր, թէ Նաբուքոդոնոսոր արար պատկեր Բելայ, զայն քակեաց, եւ զայնմանէ ասէին, թէ անարար է եւ զոհս եւ նուէրս ուտէ եւ ըմպէ. զոր իմաստութեամբ խայտառակեաց Դանիէլ, զի Աստուածն յաւիտենից կենդանին ո՛չ ուտէ եւ ո՛չ ըմպէ,¹¹ զի ոչ քաղցնու, եւ անեղ է եւ արարիչ ամենայնի, որ յատկութիւն է Աստուծոյ.¹² Քանզի. «Աստուածք, որ զերկինս եւ զերկիրս¹³ ոչ արարին, կորիցեն» (Երեմ. Ժ 11) ասէ մարգարէն,¹⁴ որպէս եւ կորոյս Դանիէլ՝ զԲէլ, եւ թագաւորն՝ զպաշտաւնեայս նորա, եւ փառաւորեցաւ Աստուած եւ զփառաւորիչս իւր փառաւորեաց, այսինքն¹⁵ զԴանիէլ:

¹ BC ըստ Պաւղոսի *փիս*. որպէս ասէր Պաւղոս

² BC լաւ համարիմ ելանել ի մարմնոյ եւ ընդ Աստուծոյ լինել *փիս*. ցանկամ ... Քրիստոսի

³ BC *չիք* յարեալ

⁴ BC *չիք* նա

⁵ B առ

⁶ BC ոչ առանց

⁷ BC ժամանակ

⁸ BC խաբեալ ի քրմացն *փիս*. խաբելիք ոմանց

⁹ C այլ

¹⁰ BC պղինձ է

¹¹ B չուտէ եւ ըմպէ *փիս*. ոչ ուտէ եւ ոչ ըմպէ

¹² BC Աստուծոյ է *փիս*. է Աստուծոյ

¹³ B զերկինք եւ զերկիր. C զերկինս եւ զերկիր *փիս*. զերկինս եւ զերկիրս

¹⁴ BC *չիք* ասէ մարգարէն

¹⁵ BC *չիք* այսինքն

[Եւ էր վիշապ մի մեծ, եւ պաշտէին զնա բաբելոնացիքն (ժԴ 22):

*Ոմանք ասեն, թէ պարսից էր վիշապն պաշտելի, եւ յետոյ*¹ *անմտութեամբ պաշտէին քաղղէացիքն, եւ համբաւէին զՅովնանու*² *վիշապէն, եթէ նա ուսոյց բանականութիւն եւ զամենայն արուեստից*³ *եւ լեզուաց ճարտարութիւն, եւ խաբէին զթագաւորն այսպէս*⁴: *Եւ նա զԴանիէլ ողորէր վասն սիրոյն, որ առաւել սիրէր զնա, իբրեւ զկենաց*⁵ *կցորդ, եւ ասէր. «Ահա դա կենդանի է»*⁶ *եւ ուտէ եւ ըմպէ»*⁷: *Եւ*⁸ *ասէ՝*

Եւ Տեսնա Աստուծոյ իմոյ երկիր [պագաւնեմ], զի նա է Աստուած կեանքանի (ժԴ 24):

*Եւ չէ առեալ յումեքէ զկեանս, եւ չէ հնար ի բաց զնելոյ զյաւիտենական կենդանութիւնն: Իսկ վիշապը նորա արարած է եւ թշնամի եղեւ պատկերին Աստուծոյ՝ բնակարան եղեալ*⁹ *սատանայի, եւ անիծաւ*¹⁰ *եւ թէ չհաւատաս, տուր*¹¹ *հրաման սպանանել զնա*¹² *կերակրով, որպէս նա*¹³ *զմեզ առանց սրոյ: Եւ առեալ հրաման Դանիէլ*¹⁴ *սպասեաց*¹⁵ *գլխոյն եւ*¹⁶ *երեք նիւթով արարեալ զնդակս՝ ձիւթ եւ ճարպ եւ մազ. զճարպն խանձ արար ձիւթոյն եւ մազին, զոր չէր սովոր ուտել, եւ առժամայն հեղձաւ*¹⁷ *զաւրինակ*

¹ BC որ եւ զվիշապն զոր *փխ*. Եւ էր վիշապ ... յետոյ

² B գովան. C Յովան

³ BC արուեստ

⁴ BC *չիք* այսպէս

⁵ C կենաց

⁶ C կենդանի *փխ*. դա կենդանի է

⁷ B ըմպէ յաւտնկան

⁸ BC եւ նա

⁹ C եղել

¹⁰ B եւ անիծաւ եւ հրաման տուաւ մեզ սպանանել եւ ոչ պաշտել. C եւ անիծաւ եւ հրամայեցաւ սպանանել եւ ոչ պաշտել

¹¹ C տուր ինձ

¹² BC զդա

¹³ C դա

¹⁴ BC *չիք* Դանիէլ

¹⁵ C սպասել

¹⁶ BC եւ մատեաւ

¹⁷ BC *չիք* եւ առ ժամայն հեղձաւ

Տեառն Աստուծոյ իւրոյ նկարելով, որ զբնութիւնս առեալ՝ հոգի եւ¹ միտք եւ մարմին, խանձ, որով սովորաբար² սատանայ կերակրէր եւ ընոյր զդժոխս, յորմէ խաբեալ՝ ձեռն արկանէր³ հրէիւքն սպանանել զնա. իսկ նա յաւանդել հոգւոյն պատառէր զորովայն նորա՝ զգժոխս, եւ գյառաջագոյն կլեալսն ազատէր ի նմանէ՝ աստուածացեալ մարմնովն յառնելով յաւուր երրորդի⁴ անխախուս եւ կնքեալ թողով զգերեզմանն՝ վկայ կուսական եւ աստուածեղէն ծննդեանն, զորոյ⁵ ոչ իմացեալ⁶ զխորհուրդն՝ արմատացեալք ի չարն: Բաբելոցիք աւր մի ընտրեն, յոր չկային⁷ զաւրք առ թագաւորն եւ չէին առ նա. մեծամեծքն իւր կուտեցան ի վերայ եւ ասեն սպառնալով՝

Տո՛ւր մեզ ի ձեռս⁸ զԴանիէլ, ապա⁹ թէ ոչ (ԺԴ 28)

եղեր հրէայ իբրեւ զնա: Տո՛ւր ի մեզ, զի սպանցուք, ապա թէ ոչ, դու եւ նա մեռանիք:

Եւ թագաւորն զարհուրեալ, միանգամայն եւ յԱստուածն Դանիէլի ապսպրեալ¹⁰ գինքն՝

ի ձեռս ետ նոցա զԴանիէլ¹¹ (ԺԴ 29):

Ի նմին¹² ժամու արկին¹³ զնա ի գուրն առիւծուց¹⁴ կամելով չարամահ առնել զնա, զվեց¹⁵ աւր պահելով անդ¹⁶ ի մէջ եաւ-

¹ BC չիք եւ

² B գոր սովորաբար որով *փիս*. որով սովորաբար

³ C արկեր

⁴ BC չիք յաւուր երրորդի

⁵ BC գոր

⁶ C իմացեալք

⁷ BC որ չկայր *փիս*. յոր չկային

⁸ B ի մեզ. C չիք մեզ ի ձեռս

⁹ BC չիք ապա

¹⁰ B ապաւինեալ. C ապաստանեալ ապրեցուցանել *փիս*. ապսպրեալ

¹¹ B տայ զինքն ի ձեռս նոցա. C տայ ի ձեռս նոցա *փիս*. զինքն ի ձեռս ետ նոցա զԴանիէլ

¹² B եւ ի նմին

¹³ BC արկանեն

¹⁴ C գուր առիւծուցն *փիս*. գուրն առիւծուց

¹⁵ C վեց

¹⁶ BC չիք անդ

Թանց¹ առիւծուցն,² չտալով զսովորական ռոճիկն, զի վաղվաղակի կերիցեն զնա:

Կրկին է այս Դանիէլի արկանիլ³ ի գուրն⁴ առիւծուց յաւրինակ Տեառն.⁵ զի Տէրն կրկին ի⁶ գուր եմուտ. հոգւովն էջ ի դժոխս, մարմնովն՝ ի գերեզմանի,⁷ ըստ այնմ.⁸ «Ոչ թողաւ ոգի նորա ի դժոխս, եւ ոչ մարմին նորա ետես զապականութիւն» (Սաղմ. ԺԵ 10, Գործք Բ 31):

Որ եւ քան զառիւծ ահագինք էին մահն եւ ապականութիւնն,⁹ որք չկարացին զատամունս¹⁰ մերձ տանել ի նա, որոյ ստուերագրութիւնն էր¹¹ Դանիէլին:

Ջառաջինն թագաւորն կնքեաց մատանեալ,¹² զի մի՛ արտաքուստ դժրիցի,¹³ եւ աստ ոչ մատանի, զի յարտաքուստ դժրանացն¹⁴ զսուր եւ զքար յինքեանս առնելով,¹⁵ թէ յանդգնէին բնաւ. անդ աւր մի եկաց, «Զի հազար ամ յաչս Տեառն իբրեւ աւր մի»¹⁶ (Սաղմ. ԶԹ 4), յորում մեռաւ Ադամ, եւ զոգին ոչ կարաց¹⁷ սպանանել մահն, զի կիսապատիժ եղեւ¹⁸ բնութիւնս գթութեամբ Տեառն, որ ոչ արար¹⁹ լրմամբ զպատուհասն, թէ՛ «Յորում աւուր ուտիցէք ի նմանէ,²⁰ մահու մեռանիցիք»²¹ (Մանդ. Բ 17):

¹ BC վեցից

² B առեւծուց

³ BC արկանել

⁴ BC ի գուր

⁵ BC չիք յաւրինակ Տեառն

⁶ BC ի կրկին *փխ.* կրկին ի

⁷ BC չիք հոգւովն էջ ... ի գերեզմանի

⁸ B գի. C եւ

⁹ BC մահ եւ ապականութիւն *փխ.* մահն եւ ապականութիւնն

¹⁰ BC զատամունս իւրեանց

¹¹ BC ստուերագրութիւնն էր

¹² B մատանեալ կնքեաց. C մատնեաց *փխ.* կնքեաց մատանեալ

¹³ B դրժիցի

¹⁴ BC դրժանացն առեւծքն պահէին

¹⁵ BC առնելով

¹⁶ B մի է. C զար մի

¹⁷ C կարացին

¹⁸ B եղաւ

¹⁹ B չարար *փխ.* ոչ արար

²⁰ B ուտիցես. C ուտիցէք *փխ.* ուտիցէք ի նմանէ

²¹ B մեռանիցիս

Եւ աստ վեց աւր եկաց ի մէջ եաւթանց առիւծուց¹ զվեց դարն նշանակելով,² յորում յամեաց ի դժոխս բնութիւնս վեցաւրեայ արարած,³ զի ապականեցաւ վեց շարժամբ. իսկ Դանիէլ, զի ի բարին ունէր զշարժումն,⁴ անապական մնաց յառիւծուցն, որպէս Անանիանքն՝ ի հրոյն, եւ Պաւղոս՝ յիժի խածանելոյն⁵ (տե՛ս Գործք ԻԸ 3-5):

Զի⁶ զոր Ադամայ ետ զշնորհն եւ յետ մեղանացն էառ զնոյնն, եւ⁷ յանմեղ մնացեալ որդւոցն ոչ արգել, այլ⁸ իշխել արարածոցս՝ եւ⁹ բոլորից,¹⁰ եւ՝ մասանց, իբրեւ Մովսիսի եւ Եղիայի եւ Յեսուայ եւ Եզեկիայ: Ի վեց դարուն¹¹ եկն Տէրն եւ զհոգիսն ազատեաց, եւ յեաւթան¹² աւարտմանն գայ,¹³ զմարմինն փրկէ եւ ազատէ զհրաւիրեալս¹⁴ ի գուբս հողոյ, ըստ առաքելոյ, թէ՛¹⁵ «Ակն ունիմք փրկութեան մարմնոյ, զի դեռ յուսով եմք ապրեալ» (Ռմմտ. Հոմ. Ը 23-24): Յորում շաբաթանայ բազմավաստակ մարմինս¹⁶ ի կեանսն¹⁷ յաւիտենականս, ուստի մերժեալ են ցաւք եւ տրտմութիւնք¹⁸:

Իսկ Ամբակումայ տանել¹⁹ ճաշ Դանիէլի²⁰ հրաշիւք եւ փութով դառնալն զփութով դարձն հրէիցն²¹ նշանակէր ի Բաբելոնէ, զի այն, ինչ թագաւորեալ Կիւրոս հրաման տայր

¹ B վեցից առիւծուց. C վեցից առիւծուցն *փխ.* եաւթանց առիւծուց

² BC նշանակեալ

³ B արարածն

⁴ C գիտարժումնն

⁵ BC յիժէն *փխ.* յիժի խածանելոյն

⁶ C *չիք* Ձի

⁷ B *չիք* եւ

⁸ BC եւ

⁹ BC *չիք* եւ

¹⁰ C բոլորիցս

¹¹ B դարին

¹² BC յեւթանն

¹³ C աւարտման *փխ.* աւարտմանն գայ

¹⁴ BC գիրաւիրեալսն

¹⁵ BC եթէ

¹⁶ B մարմնոյս

¹⁷ C կեանս

¹⁸ BC տրտմութիւնք եւ հեծութիւնք

¹⁹ BC տանելն

²⁰ C ի գուբն *փխ.* Դանիէլի

²¹ BC հրէից

յամենայն երկիր¹ եւ ոչ ի Բաբելոնէ միայն² արձակել զգերին³: Այլ եւ զհրաշիւք յափշտակելն արդարոց ի ձեռն հրեշտակաց⁴ ամպովք⁵ ի հանդիպումն Տեառն անցաւելի եւ լի զարմացմամբ: Առնոյր Դանիէլ զկերակուրն եւ գոհանայր՝ ասելով.

«Յիշեցեր զիս, Աստուած, եւ ոչ ընդվայր հարեր զսիրելիս քո» (ԺԴ 37):

Յիշեցեր զիս, ասէ,⁶ զի վասն քո եղի⁷ զանձն իմ ի մահ. եւ⁸ թէպէտ խնամես զտիեզերս, սակայն⁹ եւ զմինս ոչ մոռացար զսիրելիս քո,¹⁰ զի սիրեմ զքեզ. որպէս¹¹ ասացեր, թէ¹² «Որ զիսն սիրեն, սիրեմ եւ ես»¹³ (Առակ. Ը 17):

Եւ ոչ ընդ վայր հարեր, ըստ Դաւթայ, թէ¹⁴ «Ոչ ընդ վայր հարկանէ զսուրբս իւր,¹⁵ այլ յաւիտեան պահէ զնոսա»¹⁶ (Սաղմ. Լ, 28): [Զի թէպէտ տայ ի հարուածս զսուրբս, այլ ոչ վայրապար],¹⁷ զի¹⁸ հարկանելով զսուրբս՝ մեծամեծ ուղղութիւնս եւ աւգուտս¹⁹ առնէ աշխարհի: Որպէս եւ անդ յաւուրն եաւթներորդի գայր թագաւորն աշխարել զԴանիէլ, զի թերեւս գտցէ ինչ ի նշխարացն եւ թաղեսցէ պատուով. ի նշանակ, զի ի վեց դարուն եկն Տէր եւ զհոգիսն ազատեաց,²⁰ եւ եգիտ զերանելին,²¹ զի կայր կերակուրն ի

¹ B ընդ յամենայն երկիր. C յամենայն երկրի. *փիս*. յամենայն երկիր

² BC միայն ի Բաբելոնէ *փիս*. ի Բաբելոնէ միայն

³ B արձակեալ. C արձակել *փիս*. արձակել զգերին

⁴ B հրեշտակաց զարդարքն *փիս*. արդարոց ի ձեռն հրեշտակաց

⁵ C *շիք* ամպովք

⁶ BC *շիք* զիս ասէ

⁷ B եղիիր

⁸ C *շիք* եւ

⁹ BC *շիք* սակայն

¹⁰ BC *շիք* զսիրելիս քո

¹¹ BC որ

¹² BC *շիք* թէ

¹³ BC *շիք* եւ ես

¹⁴ B զի ըստ սաղմոսին Դաւթայ. C զի ըստ սաղմոսին, որ ասէ *փիս*. ըստ Դաւթայ թէ

¹⁵ BC զսուրբս իւր հարկանէ այլ ոչ ընդ վայր

¹⁶ BC նոցա հատուցումն

¹⁷ BC *շիք* Զի թէպէտ տայ ի հարուածս զսուրբս՝ այլ ոչ վայրապար

¹⁸ BC եւ

¹⁹ B աւգուտ. C աւգուտ եւ ուղղութիւն

²⁰ BC *շիք* զԴանիէլ, զի թերեւս գտցէ ... ազատեաց

²¹ BC երանելի

մէջ կերողաց առիւծուցն ճաշ կերեալ եւ ի նշխարաց¹ զնոսին² կերակրեալ,³ իբրեւ տէր զձեռասուն շունս,⁴ եւ⁵ նոքաւք զոհացեալ՝ նստեալ⁶ զուարթ երեսաւք: Եւ զաչս ի⁷ յերկինս համբարձեալ՝⁸

աղաղակեաց⁹ ի ձայն մեծ (ԺԴ 39)

առ ամենամեծն Աստուած ոչ ցած եւ¹⁰ երկչոտ բարբառով ի բարեւաջլոցն եւ յայլոց¹¹ երկրպագուացն դիւաց,¹² այլ մեծաւ ձայնիւ,¹³ եւ ոչ ասաց միայն, թէ՛

Մեծ ես, Տէ՛ր Աստուած Դանիէլի, եւ դադարեաց,¹⁴ այլ թէ՛ եւ¹⁵ չի՛ք այլ¹⁶ ոք, բաց ի քէն (ԺԴ 40),

որ հաւասարի մեծութեան քո,¹⁷ որպէս եւ ինքն ի բազում տեղիս եւ ի գիրս վկայեաց, թէ՛¹⁸ «Ես եմ, եւ չիք ոք այլ¹⁹ աստուած, բաց յինէն»²⁰ (Տմմո. Ելք Ի 2):

Եւ էառ²¹ զնա ի վեր (ԺԴ 41):

Ինքն²² իսկ իւրովք ձեռաւք,²³ իբրեւ զկարաւտեալ եւ յոյժ

¹ BC նշխարացն

² BC չիք զնոսին

³ C կերակրեալ զնոսս

⁴ C շուն

⁵ C չիք եւ

⁶ BC նստեր

⁷ B չիք ի

⁸ C համբարձեալ թագաւորին *փիս*, համբարձեալ

⁹ B եւ աղաղակեաց

¹⁰ B եւ ոչ

¹¹ C յայլ

¹² C դիւացն

¹³ BC չիք այլ մեծաւ ձայնիւ

¹⁴ BC չիք եւ դադարեաց

¹⁵ BC չիք եւ

¹⁶ BC չիք այլ

¹⁷ BC չիք որ հաւասարի մեծութեան քո

¹⁸ BC չիք թէ

¹⁹ BC այլ ոք *փիս*, ոք այլ

²⁰ B ի քէն *փիս*, յինէն

²¹ B առ

²² BC չիք ինքն

²³ BC իւրովք իսկ ձեռաւքն *փիս*, իսկ իւրովք ձեռաւք

զուարճացեալ ի վերայ նորահրաշն¹ զարմանալեաց² ոչ ինչ պակաս, քան զՅովնանուն³:

Զի ամենայն ինչ հնարաւոր է Տեառն Աստուծոյ ամենաստեղծ, ամենակերակրող,⁴ ամենասնոյց,⁵ ամենակեցոյց եւ ամենափրկիչ ձեռացն եւ ամենակալ եւ յամենայնի հզաւր⁶ բազկացն Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ՝ աւրհնելոյն յաւիտեանս⁷:

Եւ զվնասակարս կորստեան նորա արկին ի գութն, եւ գէշ գէշ պատանեցան նոյն ժամայն առաջի նորա (ԺԴ 41):

Զաւրինացն կատարեաց զհրաման, թէ՛ «Որ փորէ ընկերի իւրում խորխորատ, անձամբ լցցէ զնա»⁸ (Առակ. ԻԶ 27): Զի թագաւորն ի նոյն Տեառնէ Աստուծոյ աւժանդակեալ եւ ոչ զարհուրեալ ի նոցանէ, որք մահ⁹ սպառնային, հրամայեաց¹⁰ արկանել զվնասակարս կորստեանն Դանիէլի ի գուբն առիւծուց՝ ասելով, թէ՛ «Աստուածքն, զոր պաշտէիք եւ որոց վրէժխնդիր լինէիք, եկեսցեն եւ փրկեսցեն զձեզ», այսինքն՝ Բէլն եւ վիշապն, որպէս Աստուածն Դանիէլի՝ զԴանիէլ¹¹:

Եւ կաց եւ¹² մնաց թագաւորն ի վերայ գբոյն, մինչեւ զամենայն¹³ գէշ գէշ պատառեցին առաջի նորա. եւ այնպէս չարքն չարեաւ կորուսեալ՝ բարձան ի միջոյ՝ ի խրատ եւ ի զգուշութիւն այլոց¹⁴:

¹ BC նորահրաշ

² B զարմանալեացն

³ B զՅովնանունն

⁴ B ամենակերակրիչ

⁵ C չիք ամենասնոյց

⁶ C ամենահզաւր Վիս. յամենայնի հզաւր

⁷ B փառք յաւիտեանս ամէն

⁸ BC չիք եւ զվնասակարս կորստեան ... գնա

⁹ B մահու

¹⁰ BC եւ թագաւորն հրամայեաց Վիս. զի թագաւորն ... որք մահ սպառնային, հրամայեաց

¹¹ BC թոյ գայ Բէլ եւ վիշապն փրկել զձեզ Վիս. թէ աստուածքն ... գԴանիէլ

¹² BC չիք եւ

¹³ B զամէնն. C զամենայնն

¹⁴ BC չիք եւ այնպէս չարքն չարեաւ ... այլոց

[Յիշատակարան հեղինակի գրոյս]

Եւ մեք,¹ Եւրհնելով եւ փառաւորելով զԱստուածն յաւիտենից Դանիէլիւ Հանդերձ ընդ ամենայն² սուրբս եւ ընդ ամենայն արարածս,³ Եւրհնեսցուք⁴ յաւիտեան,⁵ զի հասաք ի տեղիս, որ ասէ. «Կատարեցաւ մարգարէութիւնն Դանիէլի», ոչ միայն մատեանք գրոցս, այլ եւ բանք մարգարէութեանս, զի դարձաւ, ասէ,⁶ գերին, եւ եկն Տէրն՝ վէմն հատեալ առանց ձեռին ըստ լրման եաւթներորդացն, եւ միշտ կատարի ի վերայ ամենայն ժամանակաց, մինչեւ ի գալ Նեոինն եւ ի⁷ Տեառն Աստուծոյ մերոյ յերկրորդ⁸ անգամ գալուստն յերկնից,⁹ որպէս ետես ըստ նմանութեան որդւոյ մարդոյ եկեալ ընդ ամպս երկնից¹⁰:

Յորում եւ¹¹ սուրբք¹² զարքայութիւնն Աստուծոյ ժառանգեն եւ երգեն զբան մարգարէիս,¹³ եթէ՝ «Կատարեցաւ մարգարէութիւնն Դանիէլի՝ մարդոյն Աստուծոյ եւ¹⁴ ցանկալւոյն Հոգւոյն Սրբոյ եւ Հրեշտակաց եւ սրբոց Աստուծոյ, որ է Եւրհնեալ յաւիտեանս. ամէն¹⁵:

Եւ ինձ իսկ՝ անարժանիս, եղեւ բաղձալի փոքր-ինչ վաստակել ի բանս նորա գարբոցն խաւսս վասն գրոց նորայ դնել առ իրեարս, յորոց շատ մնացեալ լինի ի յուով Հոգւոց իմոց եւ ի ցնորից, եւ զոր չէին առեալ ի մեկնութիւն յայնց բանից, դնէաք

¹ BC չիք եւ մեք

² BC եւ յամենայն *փիս*. ընդ ամենայն

³ B յարարածս. C յամենայն արարածս *փիս*. ընդ ամենայն արարածս

⁴ B մեք Եւրհնեսցուք. C եւ մեք Եւրհնեսցուք

⁵ B յաւիտեանս յաւիտենից

⁶ BC չիք ասէ

⁷ BC չիք ի

⁸ B երկրորդ. C երկրորդ անգամ իբրեւ Որդի մարդոյ եւ համբառնալն

⁹ BC չիք գալուստն յերկնից

¹⁰ BC իբրեւ էր որդին մարդոյ ի համբառնալն, որ եւ անդ ասի *փիս*. որպէս ետես ըստ ... երկնից

¹¹ B Յորժամ. C որ եւ անդ ասի, յորժամ *փիս*. Յորում եւ

¹² C սուրբքն

¹³ BC չիք եւ երգեն զբան մարգարէիս

¹⁴ BC չիք եւ

¹⁵ BC չիք որ է Եւրհնեալ ... ամէն:

լուծմունս եւ շատս թողուաք՝ վասն ձանձրանալոյ զբնաբանն չգրելով:

Եւ յաղագս ամենեցունց երկնչիմ եւ խնդրեմ ներումն եւ թողութիւն եւ ողորմութիւն յԱստուծոյ եւ յիւրմէն եւ ի սուրբ հրեշտակաց եւ յեղբարցդ եւ յորդոցդ, որք պատահէք, չբարկանալ մերում համարձակութեանս՝ պատճառ ունելով մեր գոյսն եւ գսէրն, որ առ Աստուած, ի սուրբն իւր Աստուծոյ, որ միայն յԱստուած նայելով եւ ի մեզ բարի կամաւք. հաւատամք սրբիլ եւ հաճոյ երեւիլ Աստուծոյ եւ սուրբ եկեղեցոյ ամալթովս եւ անհաճոյս, որքան յինէնէ:

Այլ եւ եղբայրն Գրիգոր վարդապետն Սանահնեցին շատ հարկեաց եւ աճեցոյց գոյսն իմ ի Քրիստոս եւ ի Դանիէլ, որ զայն աստուածաբանեաց եւ կանխաւ գուշակեաց՝ կրելով զնա անարատ ոգոջն:

Եւ սկսաք ՉԺԶ թուին ի սուրբ վիրապին, եւ կատարեցաւ ՉԺԷ առաջի սուրբ եւ փառաւորեալ նահատակիս սուրբ Ստեփանոսի ի սուրբ ուխտս Աղչոց վանիցս, յառաջնորդութեան Երեմիա գովելի ասպնջականիս եւ գոհանալի եղբարց: Աղաչեմ զամենեսեան սիրովն Քրիստոսի զպատահեալսդ՝ ներել սխալանացն մեր յամենայն իրս եւ ի գիրս յայս եւ խնդրել յԱստուծոյ մեզ ողորմութիւն եւ թողութիւն մեղաց, եւ ամենայն երախտաւոր պարոնացն՝ Սաղունին, Սմբատա, Քրդին, Պռաւչոյ եւ ամենայն բնակչաց երկրիս եւ եղբաւր իմոյ Ներսէս վարդապետին, որ եւ զնա աշխատեցաք ի գիրս. եւ ակրհնեալ է Քրիստոս Աստուած ի սուրբս իւր եւ յարարածս ի բոլոր եւ ի մասնաւորսն ընդ Հաւր եւ Ամենասուրբ Հոգւոյն յաւիտեանս. ամէն:

Զբազմազան եւ զարի երջանիկ վարդապետն զպատուեալն ծերութեամբ ի հինաւորցն ակրհնելոյն զԳրիգորի[ո]ս զստացաւդ սուրբ մատենիս, աշակե'րտք բանին ճշմարտութեան, յիշեալիք անմոռաց առաջի զենլոյն Քրիստոսի ի ժամ սոսկալի բաշխմանն, եւ Աստուած յիշողացդ ողորմեսցի յիւրում գալստեանն, որ է ակրհնեալ յաւիտեանս. ամէն:

[ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԻ ԵԶՆԿԱՑԵՑԻՈՅ (ԾՈՐԾՈՐԵՑԻՈՅ)
ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԴԱՆԻԷԼԻ]
[ԺԳ]

Եւ ի վաղիւ անդր իբրեւ եկն ժողովորդն առ այրն Աորա Յովակիմ, եկին եւ երկորքիւ ծերքն անաւրէն մտաւք զՇուշանայ սպանանել զնա (ժԳ 27-28).

Աստ զԱստուծոյ երկայնատուութիւն ցուցանէ եւ զշնաբարւոյ ծերոցն՝ անզղջութիւն, զի կարաւ չր Աստուած յայն ժամու, յորում ըմբռնեցին զՇուշան, պատժել զնոսա, բայց զի ներեաց, զի սոքա զղջասցին եւ նորա առաքինութիւն հրապարակատես լիցի: Իսկ որովհետեւ ոչ զղջացան, այլ յորժամ եկին¹ ժողովուրդն առ Յովակիմ, ըստ սովորութեան աւուրցն ժողովոյ կամ քննել զիրն կամ մխիթարել զծաւղսն եւ զայրն, եկին եւ ծերքն արտաքոյ աւրինացն՝ վկայել սուտ զՇուշանայ եւ զանբիծն սպանանել, զի ոչ բաւականացան ցանկութեամբն, այլ եւ արեամբն յագիլ կամեցան:

Եւ ասեմ առաջի ժողովրդեանն յղեցէք զՇուշանա գոստեր Քեղկեա, որ է կին Յովակիմայ: Եւ Աորա յղեցին (ժԳ 29).

Իբր դատաւոր հրամանաւ վարեցան, որպէս թէ արդարք իցեն յայտնի քննութենէս է: Բայց զի զծնաւդացն եւ զանուն առն ի մէջ բերեն, թերեւս գոյր այլ կին, յորում Շուշան կոչէին, զնա զատուցին:

Եւ եկն նա եւ ծնաւորք իւր եւ որդիք իւր եւ ամենայն ազգականք Աորա (ժԳ 30).

Եկն նա, զի ոչ գիտէր խիղճ զանձնէ, զի արդար իբրեւ զառիւծ յանձնապաստանէ գրել: Իսկ ազգականքն ըստ բնութեան վշտակցէին, ըստ այնմ. «Եթէ եղբայր քո ի վիշտս երեւիցի»:

Եւ Շուշան էր փափուկ յոյժ եւ գեղեցիկ տեսւեամբ (ժԳ 31).

¹ Եկին՝ լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

Զի ոգւոյն առաքինութիւն, որ բնութեամբ գեղեցիկն է եւ փափկասունն ի մարմինն փայլեալ ծաղկէր, ըստ այնմ՝ «Սրտի բերկրեցելոյ երեսք զուարթ» (Առակ. ԺԵ 13).

(305բ) Եւ անարէնքն հրամայեցին հոլանի առնել զնա, քանզի սքողեալ էր: Եւ իորքն լային եւ ամենեքեան //, որ ճանաչէին զնա (ԺԳ 32-33).

Յայսպիսի աղէտաշարժ¹ ժամու, յորում ամենեքեան լային վասն զուր դատելոյն զնա: Նոքա զախտս իւրեանց յայտնէին, որպէսզի տեսցեն աչաւք եւ շնասցեն սրտիւք, «զնա հոլանի առնէին»² եւ զպատկառանս նորա բանալով լցին զանձինս իւրեանց «յաւիտենական ամաւթովն»³:

Յարեան երկոքին ծերքն ի միջոյ ժողովրդեանն եւ եղին զձեռս իւրեանց ի վերա գլխոյ նորա (ԺԳ 34).

«Եւ այս եւս ախտիւ թէպէտ ըստ աւրինացն ձեւացուցանէին, որ ասէր, թէ գիտակքն մեղաց դիցեն զձեռս ի վերայ յանցաւորին, որպէս ի վերայ զոհին՝ խոստովանէին զմեղս իբրեւ թէ այն զոհ է Աստուծոյ, որ ոչ թաքուցանէ զյանցաւորն ի քաւի վասն այսորիկ: Եւ դարձեալ՝ թէ սուտ վկայէ՝ ինքն լիցի արիւնապարտ, որպէս դիպեցաւ սոցա ի յասելն զբանս կարկատունս»⁴:

Եւ նա լալով հայեցաւ յերկինս, քանզի էր սիրտ նորա յուսացեալ ի Տէր (Գ 35).

Ի Տէր յուսայր, որում չէր բնաւ մեղուցեալ եւ «յերկինս հայէր»⁵, զի անտի զաւգնութիւն յուսայր առնուլ, ուստի ոչ ամաչեաց: Եւ այլ ազգ ոչ միայն աչաւք հայէր, այլ եւ զսիրտն եւս անդ էր եղեալ:

Ասեմ ծերքն երկոքին (ԺԳ 36).

Որպէս ի գործսն էին միաբանեալ, սոյնպէս եւ ի բանս, զորս բաժանեաց ի միմեանց մարգարէս:

¹ Չիք ՆԲԳ:

² Վարդան, 244բ:

³ Վարդան, 244բ:

⁴ Վարդան, 244բ:

⁵ Անդ:

Մինչդեռ մեք միայն զգնայաք ի մէջ բուրաստանին, եմուտ դա անդ երկու աղջկամբք եւ փակեաց զդուս բուրաստանին եւ արձակեաց զաղջկունսն (ԺԳ.36ա).

Մինչեւ զայս վայր ճշմարիտ ասացին, որպէս զի զկնիսն յորժամ ստեսցեն հաւատալի լիցի եւ այն:

(306ա) Եւ եկն առ դա պատանի ոմն, որ թաքուցեալ էր, եւ անկաւ ընդ դմա, եւ մեք էաք յանկեան բուրաստանին: Իբրեւ տեսաք զա//նարէնութիւն ընթացաք առ դուս, եւ տեսաք զլինել դոցա առ միմեանս: Զնա ոչ կարացաք ունել քանզի բուռն էր քան զմեզ եւ եբաց զդուս եւ փախեաւ արտաքս: Զդա, զոր ըմբռնեցաք հարցաք, թէ ով էր պատանին, եւ ոչ կամեցաւ պատմել. զայդ վկայեմք (ԺԳ.37-40).

Այս ամենեւին սուտ, զի զոր բնաւին չէր լեալ, ասէին՝ ոչ խորհելով յաւրինացն, թէ զոր ինչ տեսանես աչաւք քո, խաւսեաց: Իսկ նոքա, զոր ոչ տեսին վկայեցին, ըստ նմանութեան սուտ վկայեցին Տեառն Յիսուսի, որով ծանրացուցին զյանցանս իւրեանց, ուստի եւ՝ զպատիժն, զի դատաւորք անիրաւք էին եւ շնացողք եւ սուտ մարգարէք եղեն եւ վկայք սուտ:

Եւ հաւատաց անցաւ ատեանն իբրեւ ծերոց ժողովրդեանն եւ դատաւորաց, եւ դատեցան զնա մեռանել (ԺԳ.41).

Զի երկուք էին ըստ աւրինացն (տե՛ս Բ Օր. ԺԷ՛ 6) եւ զի ձերք էին, եւ զի դատաւորք էին, վասն այնորիկ հաւատացին, որպէս յատեան դպրացն, յորժամ քահանայապետն զպատմուճանն պատառեաց (տե՛ս Մարկ. ԺԴ. 63):

Աղաղակեաց ի ձայն բարձր Շուշան եւ ասէ. Աստուած յաիտեմական ծածկագէտ, որ գիտես զամեմայն յառաջ քան զլինել անցա, եւ դու գիտես, զի սուտ վկայեմ զլինելն եւ ահա մեռանիմ, զոր ոչ ինչ գործեցի, զոր դոքայդ անարիմեմ զլինելն (ԺԳ.42-43).

Աղաղակեաց ի ձայն մեծ, զի մի՛ անցաւոր կարծեսցէ ատեանն լուր լինելովն, «եւ գայթակղեսցին ամենեքեան ամենեւին, եւ մաչեսցեն աւրինապահ ծնաւղքն եւ ազգատոհմքն»¹ վասն որոյ ասէ ծածկագէտ իբր այն թէ՛՝ մարդ յերեսս հայի եւ պատրի, որպէս ատեանն՝ ի ձերոցն, իսկ դու, որ զծածուկսն գիտես, յայտնես

¹ Վարդան, 244բ-245ա:

զստուծիւն սոցա եւ զիմ զարդարուծիւնս: Ահա մեռանիմ. ոչ ի մահուանէ երկնչելով զայս ասէ, այլ ի մեռանելն ասէ բազումք (306բ) զայթակղին յինէն //:

Եւ լուաւ Տէր ձայնի նորա (ժԳ 44).

Արդարադատն, որ «զկամս երկիւղածացան առնէ, աղաւթից նոցա լսէ» (Սաղմ. ԾխԹ 19): Բայց ոչ եթէ յառաջն ոչ լուաւ, այլ այժմ լսել զայց առնելն գրէ եւ զվրէժ առնուլն:

Եւ մինչդեռ տանէին զնա ի կորուսանել զարթոյց Աստուած զՀոգին սուրբ ի վերայ մանկան միոյ, որում անուն էր Դանիէլ (ժԳ 44-45).

Յորժամ ետես Աստուած, թէ տանին ի տեղի մահուն, զարթոյց Աստուած զՀոգին սուրբ ի վերայ մանկան միոյ, այսինքն՝ յերկայնմութենէն մինչեւ ցայն վայր զՀոգին վրէժխնդրութեան ի վերայ մանկան միոյ, զի ծերքն այնպիսի գտան, զի խափանեսցէ զմեռանելն Շուշանայ, որպէս երբեմն զԻսահակ, յորժամ յայտնի եղեւ սէրն Աբրահամու, որպէսզի անուանն արասցէ դատաստան արդարացուցանել զարդարն եւ պարտաւորել զյանցաւորսն:

Եւ աղաղակեաց ի ձայն բարձր եւ ասէ անպարտ եմ եւ յարեմէ դորա (ժԳ 46).

Այսինքն՝ թէ յամենայն Իսրայէլէ առնու Աստուած զվրէժ անպարտ սպանելոյն յորժամ ոչ քննիցէք զիրաւն, այլ զիւրաւ յանձն առնուք զստուծիւն:

Եւ ամենայն ժողովորդն դարձան առ նա եւ ասեմ. Զի՞նչ է բանդ ադ, զո խաւսեցար (ժԳ 47).

Յորժամ ասաց, թէ՛ անպարտ եմ, նոքա զարհուրեալ յետս «դարձան եւ տեսին, զի պայծառացեալ էին երեսք նորա».¹ որպէս եւ յետոյ՝ Նախավկային, վասն այնորիկ յորժամ յանդիմանեաց անսային:

Եւ նա եկաց ի մէջ նոցա եւ ասէ. Այդպէս անմի՞տք էք, որդիք իսրայէլի, ոչ քննեցէք եւ ոչ յիրաւանց վերայ հասէք եւ դատապարտեցէք զդուստրդ

¹ Վարդան, 245ա:

Իսրայելի, դարձիք անդրէն յատեանն, զի սուտ վկայեցին դոքա զնմանէ (ժԳ. 48-49).

(307ա) Զպարտամտութիւն ժողովրդեանն ձաղէ, զի թէպէտ եւ դատաւորք էին ծերքն, ասէ, պարտ էր հարցմամբ տեղեկանալ եւ ոչ զդատախազսն դատաւորս նստուցանել, զի այս անմտութեան գործ է //: Վասն որոյ ասէ դարձիք ոչ միայն յատեանն, այլ եւ յայդպիսի խորհրդոց, որով ստոցն հաւանեցայք եւ այլ ազգ ընտրութեամբ ստուգեցէք զիրն:

Եւ դարձաւ ժողովուրդն վաղվադակի (ժԳ. 50).

Հաւանեալ բանիցն Դանիէլի, զի կարծեցին, թէ մարգարէութեան փառս ընկալաւ:

Եւ ասէն ցնա ծերքն. Եկ միստ ի միջի մերում եւ պատմեա մեզ, զի քեզ ետ Աստուած զերիցութիւն (ժԳ. 50).

Երկուցեալ ծերոցն կամեցան փաղաքուշ բանիւ զերծանիլ. Եկ նիստ, ասեն, զայն, զոր զատոյց Հոգին ի նոցանէ եւ յամենայն մարդկանէ եւ ընդ հոգեկիրսն թուեաց:

Եւ ասէ ցնոսա Դանիէլ. Մեկնեցէք զդոսա միմեանց ի բաց եւ քննեցուք զդոսա (ժԳ. 51).

Ոչ միայն Հոգևով վկայեաց, թէ սուտ խաւսեցան, զի մի՛ կիսոց անհաւատ թուեսցի՝ իբր ի տղայոց ասացեալ, այլ հաւանական իմն ամենայն մտաց իբր Սողոմոն ի մէջ երկուց կանանցն արար իմաստապէս, որով զարմացոյց զամենեսեան (տե՛ս Գ. Թագ. Գ. 5-28):

Եւ իբրեւ մեկնեցան ի միմեանց կոչեաց զմի ի նոցանէ եւ ասէ ցնա. Այ ճնացեալ ատորքք չարութեամբ, այժմ եկին հասին քեզ մեղք քո զոր գործէիր յառաջագոյն, զի առնէիր զդատաստան անիրաւութեամբ զանմեղսն դատապարտէիր եւ զվնասակարսն արձակէիր, որում Աստուած ասացեալ էր, թէ զարդարն եւ զանմեղս մի՛ սպանանիցես (ժԳ. 52-54).

Նախ առանձին կոչէ եւ խայտառակէ զյանցանս նոցա՝ եղուկ տալով նմա եւ հնացեալ ոչ աւուրբք, այլ՝ չարութեամբ, եւ թէ՛ Եկին հասին քեզ մեղք քո, կամ թէ՛ Բազմաց մեղացն քոց պատիժք, որոց Աստուած ներէր, այժմ եկին հասին ի վերայ քո ոչ յԱստուծոյ, որպէս կարծես, այլ մեղք քո արարին քեզ զայդ կամ զոր

(307բ) *յառաջ ծածուկ գործէիր //, այսինքն՝ զի զամենայն դաստապարտէիր եւ զվնասակարսն արձակէիր, այժմ յայտնի արարէր, զի զանմեղն Շուշան ի մահ դատապարտեցեր եւ զքեզ, որ յանցաւոր էիր, անմեղ կացուցանէր, եւ այն, զի զգուշացուցեալ էր Աստուած աւրինաւքն:*

Բայց եթէ տեսեր զդոսա, ասա թէ ըստ որով ծառով հասեր առ դոսա միանչրեռ խասւէին առ միմեանս եւ նա ասէ. Ընդ հերձեալսն (ԺԳ 54).

Զի զանցեալն եւ զառաջիկայն միազոյգ գիտէ Հոգին: Վասն այսորիկ հնարցանէր, զի գիտէր, թէ ստելոց է: Իսկ ասելն, թէ Ընդ հերձեալսն. հերձատերեւն բոլորէ ասեն կամ երկճղի կամ հերձեալ էին եւ պատուաստ եղեալ ազնիւս, կամ թէ ծառն իսկ հերձեալ էր:

Ասէ Դանիէլ. Բարոք ստեցեր ի քոյն զլուխ, անասալի հրեշտակ Աստուծոյ առեալ հրաման հերձցէ զքեզ ընդ մէջ, եւ ի բաց մերժեաց զնա (ԺԳ 55-56).

Այսինքն՝ սուտ ասացեր, սակայն առ քեզ ճշմարիտ է, զի զնա ոչ տեսեր առ հերձեալսն, այլ դու ի հրեշտակէ Աստուծոյ հերձելոց ես եւ եհան զնա:

Եւ հրամայեաց ամէլ զմիսն եւ ասէ ցնա. Զուսակ Քանանու եւ ոչ Յուդա գեղ դորա պատրեաց զքեզ եւ ցանկութիւն շրջեաց զսիրտ քո, այդպէս առնէք զդատերս Իսրայէլի եւ նոքա առ երկիւղի մերձեանայքն առ ձեզ, այլ ոչ եւ դուստրդ Յուդա կալաւ յանձին զանարեւոթիւնդ ձեր (ԺԳ 56-57).

Իբր թէ անիծից ծնունդ եւ մահու ուրդի եւ ոչ աւրհնութեան, որպէս Յուդայ, զի ցանկութեամբ պատրեցար ի գեղ դորա, եւ պղծել ջանացար որպէս զբազումս, բայց սա ոչ այնպէս, զի բազում անաւրէնութեանդ ձեր ոչ կամեցաւ կցորդել:

(308ա) Բայց արդ, աղէ ասա ընդ որով ծառոջ հասեր առ դոսա միանչրեռ խասւէին առ միմեանս. Եւ նա ասէ. Ընդ սղոցաւն: (ԺԳ 58) //.

Կամի մարգարէս ի բերանոյ նորա դատել զնա, վասն որոյ ասէ. Ընդ սղոցաւն: Սղոցաձեւ տերեւն երկայն են ի ծառս կամ սղոցիւ հատեալ էին զգաւս ծայր ծառոցն:

Եւ ասէ ցնա Դանիէլ. Բարոնք ստեցեր եւ դու ի քոյն գլուխդ, զի կամ աւադիկ հրեշտակ Աստուծոյ սուր մերկ ի ձեռնիս սղոցել ընդ մէջ, զի սատակեացէ զքեզ (ԺԳ. 59).

Հանգոյն է ասացեալս Վիմին վարդապետութեան, թէ՛ «Զիա՞րդ միաբանեցէք ստել Աստուծոյ» (Գործք Ե 9): Վասն այսորիկ ասաց թէ՛ Եւ դու որպէս զընկերն քո: Արդ, որովհետեւ հաւասար եղէք ի ստելն, հաւասար լիցի ձեզ եւ պատիժն, իսկ զի ոմն ի հերձեալն եւ ոմն ի սղոցեալն ոմն հերձցի եւ ոմն սղոցեսցի ի հրեշտակէ Աստուծոյ ձեւացեալ ըստ այլ եւ այլ բանիցդ անէծս ի գլուխս ձեր: Ուստի եւ նոյն ժամայն հրեղէն սուրբ երեւեալ կիսամահ արարին զնոսա եւ հրեղէն գաւազան անկեալ յերկնից խարշատեաց զնոսա, բայց թէ ընդէ՞ր այսպիսի անհրաժեշտ տանգանաւք տանջեաց զնոսա: Վասն զի մանուկ էր դատաւորն նոր՝ դատաստանն. կամեցաւ Աստուած ահարկու երեւեցուցանել որպէս զՊետրոսին առ Անանիա եւ Սափիրա, զի հնազանդեսցին մարգարէին:

Եւ աղաղակեաց ամենայն ժողովուրդն ի ձայն մեծ եւ արհմեցին զԱստուած, որ ապրեցուցանէ զյուսացեալս իւր (ԺԳ. 60).

Նախ աւրհնեցին զԱստուած գոհութեամբ, թէ որ յուսա ի Տէր ոչ ամաչէ (հմնտ. Եսայի ԻԸ 16), որպէս Շուշան, եւ բիր ետուն փառս Աստուծոյ ի ձայն մեծ, թէ ոչ է թողեալ զնոսա ի խնամոց ի գերութեան անդ իւրեանց:

Եւ յարեան ի վերայ երկուց ծերոցն, քանզի յանդիմանեաց զնոսա Դանիէլ ի նոցիս բերանոյ սուտ վկայիցն (ԺԳ. 61).

Ոչ աւտար վկայիւք հաստատեաց զիրն, այլ ի նոցին լեզուացն, ուստի ճշմարտութիւն առաւել պայծառացաւ: Վասն յայնորիկ // արեան ի վերայ եւ քարկոծ արարին զծերսն: (308բ)

Եւ արարին ընդ նոսա որպէս եղին ի մտի չարութիւն առնել ընդ ընկերի եւ պանին զնոսա եւ ապրեցաւ արիւն արդար յաւուր յայնմիկ (ԺԳ. 62).

Ըստ աւրինացն Մովսէսի այն իսկ է, զի զսուտ վկայսն սպանանէին կամ թէ այն որ ասաց, թէ՛ Որ փորէ ընկերի իւրում խորխորատ, անձամբ լնուն զնոյն: Արդ, զայն արարին նոցին, զոր լուեալ Նաբուգոդոնոսոր ետ դնել զնոսա ի սան պղնձի եւ տապակեալ ի հուր զսպանեալսն եւ հալել եւ ի հող հեղուլ, ըստ բա-

նի Տեառն, զոր խաւսեցաւ ի ձեռն Երեմիայ մարգարէին, եւ եղեն յանէծս, զի նոքաւք անիծանէին զվիճակիցսն իւրեանց՝ ասելով. Արասցէ քեզ Տէր, որպէս եւ արար երկու ձերոցն Աքրիա եւ Սեղեկիա (տե՛ս Երեմիա Լէ՛ 2, 5, 7-10):

Իսկ Քեղկեայ եւ կինն Աորա արհմեցին զԱստուած վասն դատերն իւրեանց Ծուշանայ հանդերձ Յովակիմաւ արամբ Աորա եւ ամեանայն ազգաւանաւքն, զի ոչ գտան իրք գարշուրեան ի մնա (ԺԳ 63).

Ձի արտասուքն եւ տրտմութիւն յուրախութիւն եւ ի խնդութիւնն դարձաւ հաւր եւ մաւր եւ առն Շուշանայ: Վասն այսորիկ բացաւ բերան նոցա ի փառաբանութիւն Աստուծոյ եւ հաստատեցան ի հաւատս եւ ի գործս արդարութեան իւրեանց, զի որպէս խնդրէին այնպէս տեսին զՇուշան:

Եւ Դանիէլ եղեւ մեծ առաջի ամեանայն ժողովրդեանն յարե յայնմանէ եւ անդր (ԺԳ 64).

Քանզի վասն այսորիկ եղաւ այս դրուակս սկիզբն գրոցս, զի աստի եղեւ սկիզբն մեծանալոյն Դանիէլի, որպէս եւ Յովակիմ թարգմանի, սոյնպէս թէ սկիզբն անդ է նմա իբր միւս Յովակիմն, յորմէ ծնաւ Մայրն Աստուծոյ, ուստի եղեւ սկիզբն փրկութեան մերոյ, նոյնպէս եւ Դանիէլ աստի մեծացաւ յաչս ամենայն ժողովրդեանն, որ մեծ էր յաչս Աստուծոյ ընտրութեամբ յառաջ քան զլինելն աշխարհի //:

(309ա)

[Ա]
ՏԵՍԻԼ ԵՐԿՐՈՐԴ

Ասելովն երկրորդ՝ գառաջինն եւս Տեսիլ կոչէ: Եւ յիրաւի, զի «տեսող Հոգին էառ Դանիէլ եւ զՇուշան ապրեցոյց»¹ կամ զի աշաւք տեսին սոքա զգերութիւնն Երուսաղէմի կամ Բան Երկրորդ կամ զի բազում տեսուած գտանի աստ Տեսիլ ասէ: Դարձեալ «Տեսիլ աստ ոչ զմարգարէութենէն յայտ առնէ յայսմ դրուատի, այլ զի սիրտ թագաւորաց յԱստուծոյ շարժին կամ ի կամաց կամ ի թոյլ տալոյ, զոր եւ բաժակ ոսկի ասէ զՆաբո[գոդոնոսոր] ի ձեռին Աստուծոյ, որ եւ թագաւորեաց տեսանելովն Աստուծոյ ի վերայ աթուրացւոցն, այսինքն՝ Նինուէի Նաբոգոդոնոսոր որդի Նաբուպալսարա, եւ հրամանաւ հաւր իւրոյ ել յԵրուսաղէմ»² որպէս ասէ.

Յամին երրորդի թագաւորութեան Յովակիմա արքայի Յուդա եկն Նաբոգոդոնոսոր արքայ բաբելացոց յԵրուսաղէմ եւ պաշարեաց զնա (Ա 1).

Յովակիմա այս որդի էէ Յովսիա, զոր թագաւոր եղ յԵրուսաղէմ Նեփսոս «Նեքաւով, որ սպան զՅովսիա ի գնալն ի կողմանս Եփրատայ, եւ ի դառնալն տարաւ զՅոքոզիա, այսինքն է՝ Յովաքաղ յԵգիպտոս գերի, զոր թագաւոր էր ժողովրդեան փոխանակ Յովսիա հաւր իւրոյ, եւ թագաւորեցոյց զՅովակիմ ի ներքոյ հարկի արարեալ ի սորա Գ (3) ամին: Եւ յառաջին ամի թագաւորութեան իւրոյ եկն Նաբոգոդոնոսոր արքայ բաբելացոց, քանզի ի Բաբելոն փոխեաց զթագաւորութիւնն Նինուէի»³: Եւ յարեալ զՆեքաւոն եկն ի վերայ Երուսաղէմի եւ պաշարեաց զնա:

Եւ ետ Տէր ի ձեռս նորա զՅովակիմ արքա Յուդա, ի մասնէ սպասուց տանն Տեառն (Ա 2).

Տէր ետ, զի մի՛ կարծեսցէ, թէ անձին զաւրութեամբ արար զայն, եւ վասն այսորիկ Տէր ետ, զի չար էր քան զայլսն, քանզի սա էր, որ զմարգարէութիւնն Երեմիայի, զոր գրեաց Բարուք, կտրեաց կտրոցաւ դպրապետին եւ այրեաց ի կրակի: Արդ, ոմանք

¹ Վարդան, 245բ:

² Վարդան 245բ-246ա:

³ Վարդան, 246ա:

(309բ) *ասեն, թէ հարկ եղ ի վերայ եւ զնաց, բայց ճշմարտապէս թաղումն իշոյ թաղեցաւ, ըստ Երեմիայի (ԻԲ 19), զի սպան եւ ընկեց արտաքս պարսպին եւ թագաւորեցոյց զերէց որչի նորա յեքոնիա եւ տարաւ յազնուականացն Յուդա գերի եւ զԴանիէլ որդի Յովակիմայ որդւոյ Յովսիայ եւ զերիս մանկունս զորդիսն Յովակիմայ զհաւրեղբոր որդիսն Դանիէլի եւ մասնաւոր ի սպասուցն զազնիւսն, զոր ետ Տէր ի ձեռս նորա, «ըստ բանիցն Եսայեա առ Եզեկիայ»⁴ (ԾԲ 11):*

Եւ տարաւ զայն յերկիրն ի Սիւնար ի տուն աստուծոյ իրոյ եւ զսպասն եմոյժ ի տուն գանձի Տեառն իրոյ (Ս 2):

«Սենէար դաշտն է, ուր աշտարակն ասի շինեալ, ուր կայր տուն գանձի աստուծոյն իւր, զի պատկառելով յանուանէ Տեառն ոչ հառ ի պէտ սպասաւորութեան սեղանոյ իւրոյ որպէս յետոյ յանդգնեցաւ Բաղտասար որդի նորա»⁵, այլ անդ եղ ի տուն կուոցն: Ուստի «Թէպէտ Երկրորդ ասաց զայս տեսիլ, սակայն Առաջին թուի, թէ է, յետ որոյ իրքն Շուշանայ եղեն, եւ ընկալաւ Դանիէլ զՀոգին»⁶:

Եւ ասէ ցԱղփանէս Աերքիմապետ իւր ամէլ յորդոց գերութեան Իսրայէլի եւ ի զսակէ թագաւորութեան եւ ի պարթեւացն մանկունս անարատս գեղեցիկս երեսաւք եւ խելամուտս ամեճայն իմաստութեամբ եւ հմուտս գիտութեան մտավարժս հանճարով եւ զարաւորս կալ ի տաճարի առաջի թագաւորին եւ ուսուցանել անոցս դպրութիւն եւ զլեզու քաղդէացոցն (Ս 3-4):

(310ա) *Ներքիմիս ոչ միայն զխզեալսն եւ զմայեալսն ասէ, այլ այնոցիկ, որ ի ներքս ի տուն թագաւորին կային եւ յռոճիկն վայելէին եւ ներքին խորհրդոցն գիտակք լինէին, ասէ. Աերքիմապետ: Իսկ ամէլ զմանկունս յորդոցն իսրայէլի եւ պարթեւաց, «քանզի ունէր եւ ի նոցանէ գերի, որք էին որդւոց անտի աբրահամու, որ ի Քետուրա»⁷: Կամեցաւ այսու բարգաւաճ ցուցանել զթագաւորութիւնս իւր սպասաւորութեամբ թագաւորագանցն, քանզի դեռ իսկ էր թագաւորել՝ անարատս մարմնով եւ սգայարանծք եւ գե-*

⁴ Վարդան, 246ա:

⁵ Անդ:

⁶ Անդ:

⁷ Վարդան, 246ա:

զեցիկս դիմաւք եւ իմաստունս եւ ճարտարս ամենայն գիտութեամբ, այլ եւ «մտավարժս, որ է ուշիմս»⁸ եւ հանճարով զաւրաւորս, այսինքն՝ զրազէտս եւ տիւանադպրոցաց վարժս քաղզէացի լեզուովն, որով երեւի մտառուի նոցա:

Եւ կարգեաց անցա թագաւորն ոռնիկ ար[ը]ստարէ ի սեղանոյ թագաւորին եւ ի գիւնոյ, գոր ինքն ըմպէր սնուցանել զնոսա ամիսս երիս, եւ ասպա կացուցանել առաջի թագաւորին (Ա 5).

Ջսեղանոյն կարգեալ գլուռծիկսն ոչ միայն զի առատ ծախիւքն պարարտասցին, այլ եւ հացակից լինելովն արքայի գուարթասցին մտաւք, որով առաւել գեղեցկասցին:

Եւ էին ի նոսա յորդոցն Յուդայ Դանիէլ եւ Անանիա եւ Միսայէլ եւ Ազարիա (Ա 6).

Նոքա առաւել քան զամենեսեան վասն ակրհնութեան հարցն ցուցան գեղեցիկ արդեամբք ծածկելով թ անյայտելով զընտակիցսն ըստ անուանցն մեկնութեամբ, քանզի թարգմանի դանիէլ Դատաստան աստուծոյ, իսկ «Անանիա՝ Շնորհ Աստուծոյ, եւ Ազարիա՝ Համարձակութիւն Աստուծոյ, եւ Միսայէլ՝ Շաւշափումն Աստուծոյ, զի դատաստանակ աստուծոյ ընկալան շնորհս այս եւ ի համարձակութիւն մեծացուցին ի հաւատս եւ ի գործս, զկամս Աստուծոյ իմաստիւք եւ հանճարով շաւշափելով: Վասն որոյ եւ մեծաւ հանդիսիւ միաբանեցան ի միասին»⁹:

Եւ եդ անցա անքիմասպետն անուանս Դանիէլի՝ Բաղտասար, եւ Անանիայի՝ Սեդրաք եւ Միսայէլի՝ Միսաք, եւ Ազարիայի՝ Աբեդնագով (Ա 7).

«Ձազդողական* անուանս ի հոգւոցն եղեալ ջանաց փոխել ներքինապետն, ըստ իւրեանց բանիցն. Դանիէլ՝ Բաղտասար, քանզի յետոյ թագաւորն կոչեաց նմին Բաղտասար ըստ անուանն իւրոյ աստուծոյն// եւ որդւոյն, յորժամ մեկնեաց գերագն, զի կամեցաւ ժառանգ առնել իւրն»¹⁰: «Եւ ներքինապետն զայն այժմ ասէ Բաղտասար, որ լսի Գլուխ Բաբելոնի, իսկ Սեդրակն՝ Անվար թարգմանի, եւ Միսաքն՝ Գեղով եւ Գովաշատ՝ Աբեդնագովն»¹¹:

⁸ Անդ:
⁹ Անդ 246բ:
 * Ձաստողական:
¹⁰ Վարդան, 246բ:
¹¹ Անդ:

Եւ եղ Ռանիէլ ի մտի իւրում ոչ ճաշակել ի սեղանոյ թագաւորին եւ ոչ ի գինոյ ըմպելոյ նորա (Ս. 8).

Քանզի ետես Ռանիէլ «քաղցր եւ հաճոյ եւ հոտեղ ի ճաշակս եւ ի հայեացս եւ ի յունկունս գյուտծիկս, որ ի սեղանոյ թագաւորին՝ փորձանաւք երեւել նմա իբր Եւայի ցուցեալ յաւձէն եւ հրաժարեցուցեալ ի տեառնէ պահաւք ել ընդ առաջ նորա կամ ըստ աւրինացն հրամանի»¹² ոչ խնդրէր ուտել զհեթանոսականն, զոր ոչ կարաց ամենայն ժողովուրդն, թէպէտ եւ ամենայն կերակրոց գարշէին սիրտք նոցա, ըստ Ռաւթայ, այլ մերձեալ սովով ի դրունս մահու ուտէին: Իսկ սա եղ ի մտի փոխանակ ժողովրդեանն, եւ սկսաւ աղաչել զվերակացուն, որպէս ասէ.

Եւ աղաչեաց գներքինապետն, զի մի՛ ճաշակեսցէ: Եւ ետ Աստուած Ռանիէլի¹³ շնորհս առաջի ներքինապետին (Ս. 8-9).

Աւրինադիրն սոցա, թէ մահու ես արհամարհանս առնեն վասն պահելոյ զպատուիրանս աստուծոյն իւրեանց, նա եւ Աստուած իսկ «էարկ ի սիրտս նորա գլխալ ի նոսա»¹⁴ եւ լսել աղաչանաց նոցա:

Եւ ասէ ներքինապետն ցՌանիէլ. Երկնչիմ ես ի տեսնէ իմմէ արքայէ, որ կարգեացո՞ ձեզ զկերակուրդ՝ ձեր եւ զըմպելի՞՝ գուցէ տեսանիցէ գերեսս ձեր տրտմագոյնս քան զայլոց մանկանց հասարակցաց ձերոց եւ առնիցէք զիս գլխապարտս առաջի թագաւորին (Ս. 10).

Յուցանէ զինքն ներքինապետն ոչ անգուլթ լինել բնութեամբ, այլ երկիւղ մահու ի թագաւորն բռնադատէր չլսել նմին //:

Եւ ասէ Ռանիէլ ցԱմելասաթ, զոր կացուցեալ էր ներքինապետին ի վերայ Ռանիէլի եւ Անանիայի եւ Միսայելի եւ Ազարիայի. Աղէ փորձեալ զմեզ ատուրս Ժ(10), եւ տացն մեզ ունտս եւ կերիցուք եւ ջուր արբոցուք, եւ երեւեսցի առաջի քո գոյնք մեր եւ գոյնք մանկանցս, որ ուտեն զսեղան թագաւորին, եւ որպէս տեսանիցես այնպէս արասցես ընդ ծառայս քո (Ս. 11-13).

¹² Անդ:

¹³ ուղղման նշանով լուսանցքից:

¹⁴ Վարդան, 246բ:

Հաւանական բանիւ խորհրդակցի մարգարէս փորձել զնոսա աւուրս Ժ(10), որ բաւական էր գոյն դնել եւ բառնալ յերեսացն վասն ուտելոյ եւ չուտելոյ:

Եւ անասց անցա եւ փորձեաց ատուրս Ժ(10) եւ յետ կատարելոյ ատուրց Ժ (10)անց երեւեցան երեսք անցա անս բարիք եւ հզարք մարմնով քան զամենայն մանկունս, որ ուտէին զսեղան թագաւորին (Ս, 14-15).

Գործով փորձեաց, ուստի բարձան ահ թագաւորին ի մտացն եւ ներեաց նոցա ըստ կամաց նոցա եւ երեւեցան քան զնոսա գեղեցկագոյն, որք ուտէին ոչ ի սեղանոյն, այլ զբոլոր սեղան թագաւորին, քանզի սոքա սակաւապիտուութեամբն հուպ գտան անկարաւտ բնութեանցն, որոց եւ ցանկալիք եղեն, վասն այսորիկ եւ զգեղ զուարթնոցն ի մակերեւոյթ մարմնոց իւրեանց առին եւ ըստ ոգւոյն բարեձեւութեան, յորս հաճեցաւ վերակացուն:

Եւ առնոյր Ամելասաթ զընթրիսն անցա եւ զգինի ըմպելոյ անցա, եւ տայր ունտս չորեցունց մանկանցն (Ս, 16).

Ջբաժին չորիցն առնոյր զկերակուր եւ զգինի՝ թողլով զնոսա վայելիլ ի կերակրոյն եւ յըմպելոյն, որ մնա ի կեանսն յաւիտենականս՝ դրախտին կենաւք շատանալ:

Եւ ետ անցա Աստուած իմաստութիւն եւ հանճար յամենայն դպրութեան եւ իմաստութեան(Ս, 17).

(311բ) Ջճ(100) աւորն աստէն առնելով ըստ Տեառն Հանճար եւ իմաստութիւն յամենայն դպրութիւնս եւ ոչ միայն ի քաղզէացւոցն//:

Եւ Դանիէլ խելամուտ էր ամենայն տեսլեան երագոց (Ս, 17ա).

Ձայլ շնորհսն հասարակ առին, իսկ մեկնել զերագս Դանիէլ աւելի քան զնոսա, եւ այս յիրաւի, քանզի նա արար սկիզբն պարկեշտանալոյն եւ յուսոյն մեծ ի յԱստուած:

Եւ յետ կատարածի ատուրցն հրաման ետ թագաւորն ամել զնոսա: Եւ ամ զնոսա անքիմապետն առաջի Նաբոգոդոնոսորայ, եւ խաւսեցաւ ընդ նոսա արքայն, եւ ոչ գտան ամենեսին անան Դանիէլի եւ Անանիայի եւ Ազարիայի եւ Միսայէլի (Ս, 18-19).

Ձոչ գտանն կրկին գովութիւն դնէ նախ զի այնքան աւուրս պահաւք կալով առաւել գտան գեղով գուճոցն եւ չքոյ երեսացն

քան զամենայն թագաւորազունս, որք փափկութեամբ սնեալք էին, եւ Բ(2) ի հարցուածս արքային ոչ ոք զաւրէր յամենեցունց տալ զգիպաւղ պատասխանին ընդ որս հաճէր արքայն, որպէս զդանիէլեանսն:

Եւ կային առաջի թագաւորին (Ս 20).

«Չորեքին մանկունքն կային ի դրան արքային հնազանդեալք փոխանակ զի հնազանդեցան որդիքն Իսրայէլի եգիպատցւոցն Դձ(400) ամ»¹⁵, որով եւ այց լիցի նոցա դարձն որպէս եւ ելքն նոցա

Եւ յամենայն բան իմաստութեամ եւ գիտութեամ, զոր խնդրէր ի նոցանէ թագաւորն եւ գտանէր գնոսս Ժ(10) ապատիկ առաւել քան զամենայն գէտս եւ զմոգս, որ էին ի թագաւորութեան նորս (Ս 20ա).

Վասն զի «փութացան պահել զԺ(10) բան աւրինացն Տեառն Աստուծոյ իւրեանց, այլ եւ ինքեանք իսկ տասանորդք եղեն նուէրք Աստուծոյ փոխանակ ամենայն ժողովրդեանն, որ լռեալ էին ի տալոյ տասանորդս ի գերութեան»¹⁶ (Ժ 10) ապատիկ առաւել լինէին յամենայն բանս եւ յամենայն գիտութիւնս: Իսկ ասելն քան զմոգս եւ զգէտս առաւել էին. այսորիկ փորձն յետոյ ցուցաւ, յորժամ զերազ թագաւորին չկարացին լուծանել զոր եւ Դանիէլ մեկնեաց, որով// յարեցան առ թագաւորն եւ պանծալիք եղեն ուսմամբն ոչ մոգական արուեստիւն, զոր ոչ առին յանձն ուսանիլ, այլ ՝ ի շնորհացն Աստուծոյ, որում փա՛ռք յաւիտեանս:

¹⁵ Աճդ, 247:

¹⁶ Աճդ:

[Բ]
ՏԵՍԻԼ ԵՐՐՈՐԴ

Յիրաւի զայս Տեսիլ գրէ վասն զի «երազ ետես թագաւորն եւ մոռացաւ եւ կրկին ետես Դանիէլ զերազն եւ զմեկնութիւն նորա զաւրութեամբ տեսանաւ շողոյն»¹ Աստուծոյ եւ Երրորդ, զի Երրորդութիւն աստ յայտնեցաւ, զի Հայր կազմեաց զերազն եւ Որդի երազն եղեւ վէմն հատեալ առանց ձեռին եւ Հոգին մեկնիչ Դանիէլի. վասն այսորիկ Գ (Երրորդ) ասաց//²

(313բ) *Պատասխանի ետ արքայ եւ ասէ. Մշմարիտ գիտեմ, եթէ ժամաւանառ լինիր, զի տեսէք, թէ բանն վերացաւ յինչն] (Բ 8) ///,*

այսինքն է՝ յերկարեցէք զժամ մահուն կամ թէ զյաճախելդ ի խաւսս եւ ի ծախել զժամս ի տեղի պատասխանոյ համարիք:

Արդ, եթէ զերազն ոչ պատմեցէք ինձ, գիտեմ, զի բան սուտ եւ զեղծուցանել միաբանեալ էք ասել առաջի իմ մինչեւ ժամանակ անցցէ. ասացէք ինձ զերազն եւ գիտացից, թէ եւ զմեկնութիւնն անորա պատմելոց էք ինձ (Բ 9).

Գիտեմ, ասէ, թէ ի միասին խորհեցայք խաբել զիս, ուստի յայտ յայսմանէ է, զի թէ կայր ի մտի երազն իմ եւ ասէի՝ դուք «սուտ եւ կարկատուն բանից մեկնութեամբ աւերէիք զերազն իմ»³: Ապա թէ ասէք նախ զերազն, յայնժամ գիտացից, թէ զմեկնութիւնն նորա ճշմարիտ գիտէք:

(314ա) *Պատասխանի ետուն միս անգամ քաղղէալքն առաջի թագաւորին եւ ասեմ. ոչ գոյ մարդ ի վերայ երկրի, որր զբան թագաւորին կարաւ է ցուցանել, զի ամենայն թագաւոր մեծ եւ իշխան զբանդ զալդպիսի// ոչ հարցանէ ցգէտս եւ ցմոգս եւ ցքաղղեալս, զի բանդ, զոր արքայ հարցանէ, ծանր է, եւ այլ ոք չիք, որ պատմիցէ զալդ առաջի արքայի, բայց եթէ դիքն, որոց բնակութիւն չէ ի մէջ ամենայն մտեղեաց (Բ 10-11).*

¹ Վարդան, 247ա:

² 312ա-ի Բ սյունակից մինչեւ 313բ-ի Ա սյունակը բաց՝ հետագայում լրացվելու նպատակով: Բացակայում է Բ 1-7-ի մեկնությունը:

³ Վարդան, 247բ:

Երիցս անգամ կրկնեցին զայս հայցել եւ յամենայն անգամ քաղղէայքն խաւսէին, զի թերեւս ակն առնուցու երեսաց նոցա վասն ազգականութեան: Բայց ասելն, թէ ոչ գոյ մարդ ի վերայ երկրի զայս յոյժ սուտ խաւսեցան, զի ահաւասիկ Դանիէլ մարգարէ եւ յերկրի, եւ մեկնեաց զերազն: Իսկ ծանրացուցանել զբան արքային այսու առաւել ի պատիւ հանեն զմարգարէն, զի որքան դժուարին ցուցանէ զմեկնութիւն այնքան մեծացուցանէ զԴանիէլ: Եւ այն, զի ասեն, թէ չիք ոք որ պատմիցէ, բայց եթէ զիքն ոչ զայն ասեն, թէ նոքա գիտեն, այլ զայն յայտ առնեն, թէ եւ ոչ կուռքն եւ հուր եւ ջուր, որք պաշտին ի մէնջ, կարեն գիտել, զի եթէ գիտէին եւ մեզ յայտնէին, ապա թէ ոչ յայտնեն եւ ոչ նոքին իսկ գիտեն, իսկ մեք զիարդ գիտասցուք: Ուրեմն տեսիլդ քո յայնմանէ է, որ բովանդակէ զամենայն, զի եւ հեթանոսք նկատէին զնա:

Յայնժամ թագաւորն արտմտութեամբ եւ բարկութեամբ բազմաւ հրամայեաց կոտորել զամենայն իմաստունս բաբիլացոց եւ հրամանն էլ եւ իմաստունքն կոտորելին (Բ 12-13).

Ի գործ էած բարկութեամբ զսպառնալիս, յորժամ տկար գտանի մեկնութիւն երազոյն:

Խնդրեցին եւ զԴանիէլ եւ զբարեկամս Աորա սպանանել (Բ 13ա).

(314բ) Դանիէլ ոչ կոչեցաւ վասն տղայութեան եւ վասն անկատար ուսմանն, սակայն խնդրեցին եւ զնոսա կոտորել կամ վասն նախանձու կամ թէ թագաւորն իսկ «առ զայրուկս»^{*} սրտին հրաման ետ եւ զդրոցականսն կոտորել, որով//հետեւ անաւզուտ է եւ ոչ աւզնեցին»⁴ նմա ի գիւտս միոյ երազի:

Յայնժամ Դանիէլ խորհեցաւ խորհուրդ եւ խրատ ընդ Արիովքայ դահնապետի արքային, որ ելեալ էր կոտորել զիմաստունս թագաւորին բաբիլացոց եւ հարցին զնա եւ ասեն. Վասն է՞ր ել հրամանդ այդ յերեսաց արքայի: Եւ յայտնեաց զբանն Արիովք Դանիէլի (Բ 14-15).

Ոչ եթէ ոչ գիտէր մարգարէն, այլ զի պատճառ խաւսից արար զհարցուածն առ դահնապետն, եւ նա սկսաւ ասել զպատճառն: Եւ ասէ.

^{*} Չիք ՆԲՅ, ուր սակայն նույնանուն բառս ունի «մարդուկ» իմաստը (Ա, էջ 99):

⁴ Վարդան, 248ա:

Դանիել [ե]մուտ եւ աղաչեա[ց] զարքայն, զի տացէ նմա ժամ, եւ զմեկ-
նութիւնն անորա պատմեսցէ թագաւորին (Բ 16).

«Թէ եւ կամէր զմահն մարգարէն, այլ ոչ ախորժէր ընդ չարան
չարամահ լինել իբրեւ զմի ի նոցանէ, որ զԱստուած երկնիցն
պաշտէր»⁵: Վասն որոյ յորժամ ուսաւ զպատճառ անողորմ հրա-
մանին, զգեցաւ զհաւատն Աբրահամու, եւ խոստանայր պատմել
զերացն, եթէ տացէ ժամ ինչ ներողութեան, որով արգելոյր զցա-
սումն արքային, եւ զնէր արիւնս բազում:

Եւ եմուտ Դանիել ի տուն իւր, եւ Անանիայի եւ Ազարիայի եւ Միսայելի
բարեկամաց իւրոց յայտնեաց զբանն (Բ 17).

Եղբայր եղբաւր աւգնական գրեալ է, եւ Տէրն, թէ՛ «Ուր Բ (2)
կամ Գ (3) ժողովեալ են, անդ եմ ես, ի մէջ նոցա» (Մատթ. ժԸ 20):
Վասն այսորիկ ընդ իւր առնու զհաւատակիցս իւր եւ զազգա-
կիցս եւ զժողովակիցս յաղաւթս:

Եւ խնդրեցին յԱստուծոյ երկնից գիտութիւն, զի մի կորիցէ Դանիել եւ
բարեկամք իւր ընդ իմաստունսն բարիլացոց (Բ 18).

Զհայրենի խնամսն հայցեն իբր ի վեր տղայոյ զհայցուածս
Աբրահամու, թէ մի՛ կորիցէ արգարն ընդ ամբարիշտս:

(315ա) Թայմսամ Դանիելի ի տեսեան գիշերոյ յայտնեցաւ խորհուրդն, եւ
արհնեաց Դանիել զԱստուած // երկնից եւ ասէ (Բ 19).

Յորժամ յայտնեցաւ խորհուրդն փոխարեն մեծագոյն երախ-
տեացն զաւրհանութիւնս տաց, քանզի զայս պահանջէ ի մէնջ
տուրիչն բարեաց:

Երիցի անուն Տեառն արհնեալ յաիտեանից մինչեւ յաիտեանս (Բ 20).

Յայտ է՝ զողորմած անունն եւ զգթածն եւ «զՀայրն որբոց եւ
զայլսն: Իսկ յաիտեանից յաիտեանս յեգիպտոսի սքանչելեացն մին-
չեւ ի Բաբելոնի եղեալսն: Այլ եւ ողորմութեամբ շինելոյն զաշ-
խարհս մինչեւ դնի աթոռն ստուգութեան»⁶, դարձեալ ի ներկայս
եւ ի հանդերձեալն:

⁵ Վարդան, 248ա:

⁶ Անդ:

Ջի իմաստութիւն եւ հանճար եւ զարութիւն նորա է (Բ 20ա).

«Իմաստութիւն եւ հանճար՝ *Հոգին Սուրբ եւ զարութիւն Քրիստոս է*»⁷, ըստ առաքելոյ. «*ոմն բղխումն եւ ոմն ծնունդ անճառելի*»⁸:

Եւ նա փոփոխէ զժամանակս եւ զժամս (Բ 21).

*Կամ զժամանակս ըոպէից եւ զժամանակս լեղանակաց կամ «փոխէ զժամս աջողման Բաբելոնի եւ զժամանակս արքային Նաբոգոդոնոսորայ եւ զայլոց»*⁹:

Կացուցանէ զթագաւորս եւ փոխէ (Բ 21ա).

Որպէս յայտնի է ի տեսութենէ երագոյն, զի զոմն յարուցանէ զկամս նորա առնել եւ զաշխարհս խրատել, եւ յորժամ անցանեն զնա, փոխէ եւ զայլ ոմն յարուցանէ:

Տայ զիմաստութիւն իմաստնոց եւ զխորհուրդս խորհրդականաց ինքն յայտնէ զխորհնս եւ զգաղտնիս (Բ 21բ).

«*Ոչ վայրապար տա զիմաստութիւն, այլ որ կամաւք իմաստնանան յաստուածպաշտութիւն եւ խորհին մտածութեամբ զխորհուրդ յանցաւոր աշխարհիս եւ զյաւիտենականին*»¹⁰ նոցա յայտնէ ինքն զխորհինս եւ զծածոկս, ըստ այնմ. «*խորհուրդ ինձ եւ իմոցն*» (Եսայի ի Դ. 16):

Որ կա ի խրատ գիտէ եւ լոյս ընդ մման է (Բ 22).

(315բ) *Կամ անյայտքն յայտնի եւ լոյս է նմա կամ ինքն անգիտելի է բոլորիցս, ըստ այնմ «եղ զխաւար ի //ծածկոյթ իւր» (Սաղմ. Ժէ 12), եւ «լոյս իւր անմատոյց, որ եւ նմանապէս չտա մատչել եւ գիտէ ու՞մ եւ եր՞բ յայտնէ»*¹¹:

ԶՔէն Աստուած հարցն մերոց գոհանամ եւ արհնեմ (Բ 23).

Նոցա համարի զչնորհն տուեալ ի Տեառնէ եւ ոչ վասն իւրեանց, որոց բարեխաւսութեամբ խնդրեցաք մեք եւ զայս խոստովանութիւն ի բերան ունելով գոհանամք:

⁷ Անդ:

⁸ Անդ:

⁹ Անդ:

¹⁰ Վարդան, 248բ:

¹¹ Անդ:

Զինաստութիւն եւ զարութիւն ետուր ինձ (Բ 23ա).

*Այսինքն՝ զտեսիլ երազոյն, այս է՝ իմաստութիւն եւ զաւրու-
թիւն մեկնութեան ինձ ասէ եւ ոչ այլ ումեք:*

Եւ ծանուցեր ինձ որ ինչ աղաթիւք խնդրեցաք մեք ի քէն եւ զտեսիլ
թագաւորի՞ն ցուցեր ինձ (Բ 23բ).

*Զի այնպիսի ես առատ ի պարգեւս մինչ զի եթէ եւ այլ ինչ
խնդրեալ էաք աղաւթիւք եւ զայն եւս շնորհէիր, յայտ յայսմանէ
է, զի այժմ վասն տեսլեան թագաւորին խնդրեցաք, եւ դու զայս
արագ ծանուցեր ինձ*

Եւ եմուտ Դանիէլ առ Արիովթ, զոր կացուցեալ էր թագաւորի՞ն կորու-
սանէլ զիմաստունսն Բաբելոնի, եւ ասէ ցնա զիմաստունս բաբելացոց մի
կորուսանէլ, բայց զիս տար առաջի թագաւորի՞ն եւ ես պատմեցից զմեկնու-
թիւն թագաւորի՞ն (Բ 24).

*Յորժամ իմացաւ զերազն եւ գոհացաւ զտուողէն, այնուհե-
տեւ խնայէ ի նոսա, որք ոչ խնայեցին ի նա եւ «ի ձեռն Արիով-
թա», որ պաշտպանէր գործոյն, «մտանէ առ թագաւորն»¹², լնուլ
զխոստումն:*

Յայնժամ Արիովթ փութապէս տարաւ զԴանիէլ առաջի թագաւորի՞ն
եւ ասէ ցնա գոտի այր մի յորդոցն Իսրայէլի գերութեան, որ զմեկնութիւն
պատմեսցէ արքայի (Բ 25).

*Յաղազս կրկին իրաց փութացաւ այրն. մի՛ զթագաւորն ու-
րախացուցէ եւ Բ (երկրորդ)՝ որք մեռանելոց էին փրկեսցէ*

Պատասխանի ետ թագաւորն եւ ասէ ցԴանիէլ, որում անունն
Բաղտասար, եթէ կարող ես պատմել զերազն, զոր տեսի եւ զմեկնութիւն
(316ա) նորա (Բ 26)՛՛.

*Ի դահճապետէն լուա, թէ գտի այր մի, որ զմեկնութիւն պատ-
մեսցէ արքայի: Վասն այսորիկ ինքն հարցանէ, թէ ոչ միայն ի
խնդիր եմ մեկնութեան, այլ եւ նմին իսկ երազոյն, զի ի բերանոյ
նորին լուիցէ ասել, զոր ինչ զիտեն:*

¹² Անդ:

Պատասխանի ետ Դանիել առաջի թագաւորին եւ ասէ. Ջխորհուրդդ զայդ, զոր արքայ հարցամէ, ոչ է իմաստնոց եւ մոգոց եւ ըղձից պատմել առաջի արքայի (Բ 27).

Ի մարդկան գիտութենէ բառնա զկարծիսն եւ ասէ թէ խորհուրդ Աստուծոյ է երազն, եւ ոչ կարեն գիտել զայն «գէտք եւ մոգք եւ իղձք, որ են աղաւթողք»¹³:

Այլ գոյ Աստուած յերկինս, որ յայտնէ զխորհուրդս եւ եցոյց Նաբոգո-րոնոսորայ արքայի, որ ինչ լինելոց է յաւուրս յետինս (Բ 28).

Յուցանէ զԱստուած գոյ ճշմարիտ Աստուած, որ յերկինս է, որ եւ զլինելոցն իբրեւ գեղեալ գիտէ եւ պաշտաւնէիւքն իւրով «յայտնէ իւրոց որպէս եւ կամի խոնարհացն եւ երկիւղածաց» որպէս եւ քեզ յայտնեաց:

Երազն եւ տեսիլ զլիտոյ քո այս է արքայ. խորհուրդք քո մտայոյզ առնէին զքեզ յանկողնի քում, թէ զինչ լինելոց է յետ այսորիկ եւ յայտնիչն խորհրդոց եցոյց քեզ զինչ լինելոց է (Բ 28-29).

Նախ զկիրս մտացն յայտ առնէ. մինչդեռ յարթուն էիր, զի նովաւ եւ զքնոյն հաւատարիմ արասցէ, եւ ասէ, թէ մտաց քոց տեսիլ այս է. զի նախ յուցէիր խորհրդով, թէ զի «յետ քո ո՞ կամիցի ժառանգել զթագաւորութիւն քո, զի երկիւղն մահու չտա թոյլ հանգչել թագաւորաց»¹⁴, եւ զի ասացեալ է, թէ բազում անգամ, «ըստ յուզմանց խորհրդոցն ձեւանան երազքն»¹⁵, այնպէս ձեւացաւ եւ ի քո միտս ի յայտնութենէն Աստուծոյ, որ գիտակն է յանդերձելոյն:

(316բ) Եւ ոչ առ իմաստութեան ինչ, որ իցէ յիս քան յամենայն կենդանիս՝ յայտնեցաւ խորհուրդն (Բ 30) //

«Ոճ է այս սրբոցն»¹⁶, զի յորժամ փառաց հասանիցեն զանձինս իւրեանց ի չափու պահեն «իբր Աբրահամ հող եւ մոխիր ասէր զինքն (Ծննդ. ԺԸ 27) եւ Դաւիթ՝ որդն» (Սաղմ. ԻԱ 7)¹⁷ եւ Սողոմոն, թէ՛ «իմաստութիւն մարդոյ ոչ է յիս» (Առակ. Լ 2), նոյնպէս եւ մար-

¹³ Անդ:

¹⁴ Վարդան:

¹⁵ Վարդան:

¹⁶ Անդ:

¹⁷ Անդ:

գարէս. Ոչ եթէ իմաստուն էի ես քան զմարդիկ, զի յայտնեցաւ ինձ, այլ վասն քո, որպէս ասէ:

Այլ վասն ցուցանելոյ արքայի զմեկնութիւն, զի ծանիցես զխորհուրդս արտի քո (Բ 30ա).

«Կամի զթագաւորն ծանաւթ առնել Աստուծոյ եւ որսալ այսպիսի բանիւք, վասն սրտի քո, ասէ, զուարթանալոյ ի սրտմտութենէդ, «յայտնեցաւ»¹⁸ ի նմանէ, որ կամի զամենայն մարդոյ զկեալն եւ ի գիտութիւն ճշմարտութեան գալ, զի իւր են արարածք, որպէսզի, զոր ինչ տեսեր իմասցիս:

Դու, արքայ տեսանէիր, եւ ահա պատկեր մի մեծ եւ երեսք նորա եւ տեսիլ նորա ահագին յոյժ եւ կայր առաջի քո (Բ 31)

Թէպէտ զարմանալի է այս մարդկային մտաց, թէ զիարդ զտեսիլ արքային ձեւացոյց ի միտ մարգարէին, բայց Աստուծոյ զաւրուրութիւն ոչ ինչ է դժուար, զի քան զոչգոյն ստեղծանել յոյժ թեթեւ է զգոյն վերստին կերպարանել, զի թէ երազն, որ ստեղծ ի միտս թագաւորին, զի՞նչ զարմանալի է, թէ զնոյն մոռացեալն յայտնեաց Դանիէլի, զորս առցես ի հաւատ յարութեան եւ ոչ երկբայեսցիս աւրինակաւս, քանզի թէ յոչէից գոյացոյց զմարդն ի հողոյ, ոչ է անհաւատալի զնոյն հողացեալ իբր մոռացմամբ ծածկեալ դարձեալ կենդանացուցանել, որպէս եւ աստ զերազն, զոր պատմէ Դանիէլ:

Դու, արքայ տեսանէիր, եւ ահա պատկեր մեծ (Բ 31ա).

Յիրաւի, պատկերի նմանէցուցանէ զփառս թագաւորաց երկրի, զի պատկեր է¹⁹ կամ երկնաւոր թագաւորին աւրինակի յերկրի կամ պատկեր է ուրուական եւ եղծանելի, ըստ Դաւթայ, որ ասէ ամենայն ումեք. «Ապաքէն ի պատկերի շրջի մարդ» (Սաղմ. ԼԸ 7), (317ա) վասն զի ոչ իմացաւ զպա//տիւ պատկերին Աստուծոյ եւ պահեաց» (Տմն. Սաղմ. ԽԸ 13, 21)²⁰: Իսկ ահագին տեսիլն վասն շքոյ թագաւորացն ասէ, զի գրէ, թէ այլ իմն կարծեցեալ լինին մարդկային բնութէնէս յաղագս սպասաւորացն եւ փառացն բազմութեան,

¹⁸ Աճդ:

¹⁹ Վարդան 249ա:

²⁰ Աճդ:

եւ այն թէ՛ կայր առաջի քո նշանակէ ի նմանէ սկսանել ինքնակալութիւնն աշխարհի:

Ահաւոր էր յոյժ պատկերն, որոյ գլուխն յոսկոյ սրբոյ, ձեռք իր եւ լանջք եւ բազուկք արծաթիք եւ մէջքն եւ բարձքն պղնձիք եւ սրունքն երկաթիք, եւ ոտքն կէսն ի խեցոյ եւ կէսն՝ յերկաթոյ (Բ 31բ-33).

Ձանազանութիւնքն ի գոյութիւն պատկերին՝ զաստի պատիւս կամ զզաւրութիւն եւ զիմաստութիւն կամ զխոնարհութիւն եւ զտկարութիւն յայտ առնեն թագաւորաց: «Սակայն բովանդակն ի հողոյ են եւ ի հող մնալոց են, քանզի ասեն արուեստն աստուծոյ, որ է բնութիւն, ժիպակով եւ մբով գործ ակն: Իսկ ոսկի եւ արծաթ եւ պղինձ եւ երկաթ ի հողոյ է»²¹, ըստ Յոբայ (ԻԸ 2) յազնուաց մինչեւ ի մրրատեսակն երկաթ, որպէս ցուցաւ, ամենայն ի խեցոյ վերայ: Բայց է, որ անկարաւտ բովից եւ է խառնեալ ի հող քար, զոր յղկեն մարդիկ, եւ է որ բուսմամբ է: Նոյնպէս զամենայն թագաւորութիւնս երկրի նախախնամութիւն Աստուծոյ յարուցանէ՝ զոմանս հայրենիք, զորս յերկարէ եւ զկէսս՝ յայլ եւ յայլ պատճառէ, եւ զայլս ի ձեռս մարդոյ պէս պէս հնարից, վասն այսորիկ ի զանազան նիւթս ձեւացաւ պատկերն, զոր եւ ինքն Դանիէլ մեկնէ:

Հայէիր միմչեւ հատաւ վէժ առանց ձեռին եւ եհար զպատկերն ի վերայ երկաթեղէն եւ խեցեղէն ոտիցն եւ մանրեաց գնոսս ի սպառ: Յայնժամ առ հասարակ մանրեցան խեցին եւ երկաթն, պղինձն եւ արծաթն եւ ոսկին, եւ եղեն իբրեւ զփոշի կալոյ ամարայնոյ եւ առ գնոսս աստկութիւն հողմոյ եւ տեսիլ * ոչ գտանէր անցաւ եւ վէժն, որ եհար զպատկերն եղեւ լեառն մեծ, եւ ելից// զամենայն երկիր (Բ 35).

Եւ զայս եւս յառաջ տանելով մեկնէ ստուգապէս մարգարէս: Բայց հայէիրն զնախահայեցութիւն տեսլեանն ասէ, որ աւրինակ իմն մարգարէութիւն էր երազն: Իսկ մանրելն եւ ի հողմոյ վարելն զմահուն իրս ասէ թագաւորացն ըստ այնմ. «Շնչէ ի նմա հողմ, ոչ է եւ ոչ եւս երեւի տեղի նորա» (Սաղմ. ԾԲ 16), եւ զի յոտսն ասէ հարկանել վիմին, յորմէ ամենայն պատկերն փշրի զմարմնոցն

²¹ Անդ:

* Ընկալլալ թրգմ. տեղի:

խորտակումն ասէ մահուամբ, որ ոտք եւ խարիսխ է հոգւոյն եւ վերջին, զի հոգին անմահ է եւ ոչ մեռանի:

Այս է երազն եւ զմեկնութիւնն անորա ասասցոյք առաջի քո (Բ 36).

Նախ զերազն պատմեաց, վասն հաւատարմութեան խոստանայ եւ զմեկնութիւնն ասել:

Դու եւ արքայ, արքայից արքայ, որում Աստուած երկնից ետ զթագաւորութիւնն հզար եւ հաստատուն եւ պատուական ըստ ամենայն տեղիս, ուր բնակեալ են որդիք մարդկան (Բ 37-38).

«Գլուխն ոսկի, ասէ,, դու ես, զոր պատուեաց Աստուած ի փոքր ազգէ»²² իբր ի հողոյ «եւ կոչեաց բաժակ ոսկի ի ձեռս իւր, թէ կացցես ի ձեռս նորա, կացցես գլուխ բարձր քան զամենայն թագաւորս երկրի ի կեանս քո»²³ հզաւր իշխանութեամբ եւ հաստատունն աթոռով եւ պատուական պատուով, քան զամենեսեան, որ բնակեալ են յաշխարհի, ապա թէ անկանիս ի ձեռաց նորա, որպէս որդի նորա անարգեաց զոսկի անաւթս տաճարին անկցի եւ ի գլուխ լինելոյն:

Եւ զգագանս վայրի եւ զթոշունս երկնից եւ զձկունս ծովու ետ ի ձեռս քո եւ կացոյց զքեզ Տէր ամենայնի: Դու եւ գլուխն ոսկի (Բ 38-39).

Կամ վասն առաւելութեան ասէ զայս կամ թէ սիրեաց իսկ պատուելով կամ զբարս նշանակէ, «զգագանամիտսն եւ զթեւթեւախելսն եւ զտղմասէր գէջսն»²⁴, զի զսոսա հնազանդեցոյց
 (318ա) *Նաբոգոդոնոսոր եւ ոչ զառաջինիսն որպէս զԴանիէլ, որոյ եւ // ինքն երկրպագէր, որպէս գլուխն ասէ ընդ իւր եւ ունի զսիրտ եւ զախոնդանսն եւ զներքին համսն կամ միտք զերիս մասունս հոգւոյն, նոյնպէս եւ դու զսոսա զամենեսեան ի ներքոյ քո ի Ստեղծչէն համայնից կացուցեալ զքեզ Տէր բոլորից:*

Եւ զկնի քո յարիցէ այլ թագաւորութիւնն խոնարհագոյն քան զքեզ (Բ 39ա).

Երկրորդ յետ նորա խոնարհագոյն քան զնա յարեաւ Դարեհ մար, որ էին լանջք եւ բազուկք արծաթիք՝ «ոչ լինել ձեռնհաս եւ

²² Աճդ:

²³ Աճդ:

²⁴ Աճդ:

բազուկ զաւրեղ, որ կարող լինի առնել զկամս սրտին, որ ի լանջսն, ըստ որում չկարաց արգելուլ զԴանիէլ արկանելոյ ի գուրն առիւծուց, զի արծաթ պակասէ գունով եւ գնով քան զոսկի, սակայն կամաւքն Աստուծոյ յաղթեաց վերնագունին եւ սպան զԲաղտասար եւ էառ զթագաւորութիւնն»²⁵ :

Եւ թագաւորութիւնն երրորդ, որ է պղինձն, տիրեացես ամենայն երկրի (Բ 39բ).

«Պղինձ, որ է մէջքն եւ բարձքն, որ կարի պակաս է քան զարծաթ»²⁶, բայց զաւրաւոր եւ ուժգին քան զնա. զԿիւրոս պարսիկ առակէ, որ ընդարձակեաց ուժգնակի զիշխանութիւնն պարսից եւ քաղաքացւոց եւ մարաց եւ յովսփս ազգաց եւ կղզեաց «տիրեաց մինչեւ յԵգիպտոս եւ ի Հնդկս, զի յամենայն երկիր տացէ հրաման արձակելոյ զգերին, զի ոսկէտեսակ է պղինձ: Եւ նա աստուածածանաւթ զգերին, զի ոսկէտեսակ է պղինձ: Եւ նա աստուածածանաւթ թագաւորաց նմանեցաւ» եւ աւծեալ կոչեցաւ եւ տէր եւս անուանեցաւ «արժանի եղեալ անուանակցութեան ճշմարիտ թագաւորին Քրիստոսի, որ աւերեաց զդժոխս իբր նա՝ զԲաբելոն, որոյ թագաւորութիւնն տիրեաց մինչեւ ի միւս Դարեհ, զոր սպան Աղեկսանդր»²⁷ :

Որոյ ասէ.

Եւ թագաւորութիւնն չորրորդ հզար իբրեւ գերկաթ զոր արինակ (318բ) երկաթն մանրէ եւ մալէ զամենայն, այնպէս// մանրեցէ եւ մալեցէ զնոսա զամենայն (Բ 40).

«Երկաթ զաւրաւոր եւ կարող է քան զպղինձ, հատու» որպէս Աղեկսանդր «եհատ զերկիր հարաւոյ մինչեւ ի Հնդիկ եւ սպան զՊորոս գոռոզ»²⁸ եւ ըստ ոմանց «եթող կենդանի եւ զթագաւորութիւնն եւս ետ, զի տացէ նա հարկս»²⁹, եւ ի յապստամբելն դարձեալ սպան զնա եւ էանց ի կողմն «հիւսիսոյ մինչեւ ցծովն Կասպից, որում ասեն զնել զուռն Դարպանտին, եւ գնացեալ յայն-

²⁵ Վարդան, 249աբ:

²⁶ Աճո, 249բ:

²⁷ Աճո:

²⁸ Աճո, ուր սակայն՝ զՁոսգովրոս *փխ*. զՊորոս:

²⁹ Աճո:

չափ մինչեւ թողեալ զարեգակն ի թիկանց»³⁰ կուսէ՝ հասանելով ի վայրս դրախտին, եւ այնպէս հնազանդեցուցեալ զերիս մասունս աշխարհի՝ զԵւրոպիա, զԱսիա եւ զԼիբիա արագ եւ համառուս «կատարել զկեանս իւր: Զորոյ զիշխանութիւն առին չորեսին դայեկորդիք նորա, որոց ծնունդքն ապականեցին զերկիր, յորոց եւ Անտիոքոս, որ պղծեաց զԵրուսաղէմ եւ զտաճարն պէս-պէս չարեաւք, զոր եւ գիրք Մակաբայեցւոցն» պատմեն: «Զոր բարձին հռովմայեցւոց թագաւորքն»³¹, որպէս ասէ:

Եւ զի տեսանէիր զոտսն եւ զմատուսն կէս կողմն ի խեցոյ եւ կէս կողմն յերկաթոյ թագաւորութիւն բաժանեալ լիցի եւ յարմատոյ երկաթոյն եղիցի ի մնա (Բ 41).

Հռովմայեցւոց թագաւորութիւն է, որ տեւեցին եւ տեւեն հզաւրք եւ տկարք, զոր երկաթ եւ խեցիս նշանակեն, հզաւրն, ըստ երկաթոյն յարմատոյն Աղեկսանդրի զաւրաւոր եւ տկարն, ըստ խեցոյն:

Եւ զի զոր արիանակ տեսանէիր զերկաթն ընդ խեցոյն խառնեալ եւ մատուցք ոսիցն կողմն մի յերկաթոյ եւ կողմն մի ի խեցոյ. մին կողմն թագաւորութեան հզար կացցեւ եւ մինն ի մնանէ եղիցի ջախջախ (Բ 42).

(319ա) Յայտնապէս զհռոմոց եւ զհռովմայեցւոց թագաւորութիւն նշանակէ, զի հռովմայեցիքն յաղթողք են միշտ յերկաթի առակեալ գաւազանն// ի Դաւթէ (հմմտ. Սաղմ. Բ 9), իսկ հռոմոցն տկար եւ անզաւր, որ եւ «մերձ ի ժամանակս Նեոխնն սոքա ի Ժ(10) բաժանին, զոր Ժ(10) մատուցքն նկարագրեն, յորոց մին զՆեոն ասեն»³²:

Եւ զի տեսանէիր զերկաթն ընդ խեցիս խառնեալ, եղիցի խառն ի գաւակէ մարդկան եւ ի միմեանս ոչ խառնեցիս, զոր արիանակ չխառնի երկաթն ընդ խեցիս (Բ 43).

Հզաւրքն եւ տկարքն հաւասար ի զաւակէ մարդկան են. այս է խառն, իսկ զի ոմն զաւրաւոր եւ ոմն անզաւր, այս է՝ անխառն կամ վասն Նեոխն ասէ, զի է մարդ հողեղէն խառնեալ ի բնութիւնս Ադամայ: Բայց զի զսատանայ զգեցեալ է ըստ առաքելոյն,

³⁰ Աճդ:

³¹ Աճդ:

³² Աճդ:

«մարդն անաւրէնութեան եւ հակառակորդն ճշմարտութեան» (Բ Թեսաղ. Բ.3) ըստ այս անխառն ասէ զնա:

Եւ յաւորս թագաւորաց այնոցիկ յարուցէ Աստուած յերկնից թագաւորութիւն, որ յաւիտեան ոչ եղծանիցի, եւ թագաւորութիւն նորա ազգի այլում ոչ մնասցէ, մանրեացէ եւ հոսեացէ զամենայն թագաւորութիւնս եւ ինքն կացցէ յաւիտեանս, որպէս տեսանէիր, զի ի լեառնէ հատաւ վեմն առանց ձեռին, եւ մանրեացէ զխեցիս եւ զերկայթն եւ զպղիճն եւ զարծաթն եւ զոսկիսն (Բ 44-45).

Զայս ի «մարմնաւոր ոք ոչ վայելէ հանել»³³, այլ ի Տէր մեր Յիսուս Քրիստոս յառաջին եւ ի յերկրորդ գալուստն վասն այսորիկ ասէ, թէ՛ Աստուած յարուցցէ երկնաւոր թագաւորութիւն անեղծանելի, եւ թագաւորութիւն նորա առ ի յայլում ոչ մնասցէ: Այսինքն՝ համեմատ նորա թագաւոր ոչ լինիցի յազգս, կամ յորժամ երկրորդ անգամ գա մարմնական թագաւորութիւն ոչ մնասցէ աշխարհի, որպէս ասէ, թէ՛ մանրեացէ եւ հոսեացէ հեծանոցաւ դատաստանի իւրոյ, ըստ Յովհաննու (տե՛ս Մատթ. Գ 12), եւ Ինքն կացցէ թագաւոր կամողաց: Բայց զի նախ վէմն հատաւ առանց ձեռին եւ մանրեաց զպատկերն, եւ ապա եղեւ լեառն մեծ եւ ելից զերկիր: Պարտ է այսպէս իմանալ, զի նախ յառաջին գալուստն (319բ) «հատաւ վէմն առանձ ձեռին// ի կուսական արգանդէ երեւել առանց սերման, որ ձեռն տա յարգանդի կնոջ յղութեան, որում ոչ եղեւ կարաւտ մայրն Մանուէլի»³⁴, յորմէ ծնաւ զվէմ անուանեալն ի մարգարէիցն, ըստ այնմ, թէ՛ «Դնէմ ի հիմունս Սիոնի վէմ ընտիր եւ ամենայն, որ հաւատայ ի նա, մի՛ ամաչեսցէ» (Եսայի ԻԸ 16) եւ թէ՛ «Վէմն, զոր անարգեցին շինող հրէայքն, եղեւ գլուխ անկեան հրէից եւ հեթանոսաց» (Մատթ. ԻԱ 42), եւ թէ՛ «Զվէմն, զոր ետու առաջի երեսացն Յեսուս», եւ թէ՛ «Քար ի հիմանէ աղաղակէ» (Ամբ. Բ 11): Եւ վէմն էր Ինքն՝ Քրիստոս, եւ զոր ունէր, ետ, եւ Պետրոսի ասելով, թէ՛ «Դու ես վէմ» (Մատթ. ԺԶ 18), եւ նա՛ հաւատացելոց. «Դուք իբրեւ զվէմս կենդանիս շինիք տաճար հոգեւոր», (Ա Պետ. Բ 5) որ եւ եհար «զպաշտելի պատկերս հեթանոսաց»³⁵ եւ խորտակեաց սկսեալ ի խեցոյ մինչեւ ցոսկին, զի յայս քան նիւթոց եղեն կուռքն հեթանոսաց: Եւ մեծացաւ վէմն

³³ Աճդ 249բ-250ա:

³⁴ Աճդ, 250ա:

³⁵ Աճդ:

եւ ելից զերկիր քարոզութեամբ Աւետարանին: Եւ դարձեալ վէմ, զի անփուտ եւ անյաղթ եւ անվանելի է Տէրն մեր կուսածին մարմնով փշրող դիւաց եւ նմանէ զաւրացելոց, ըստ Իւր ինքեան ասելոյն, թէ՛ «յոյր վերայ անկցի հոսեսցէ զնա» (Մատթ. ԻԱ 44), որպէս ասաց, թէ՛ մանրեսցէ եւ հոսեսցէ զամենայն թագաւորութիւնս: Եւ ինքն եղեւ լեառն մեծ եւ ելից զերկիր: Յառաջինս՝ հաւատով, որպէս ասացաք, իսկ յերկրորդն աստուածական թագաւորութեամբ, որում երկրպագեն ամենայն ազգ փառաւորելով զանուն նորա յաւիտեան: Քանզի առաջին ծնունդն փոքրագոյն կարծեցաւ ի բազմաց, ըստ նմանութեան վիմին: Ի յերկրորդին, յորժամ զայցէ բարձրացեալ փառաւք իբրեւ զլերինս մանաւանդ ըստ արդարադատ իրավամբքն, ըստ երգոյն, թէ՛ «Արդարութիւն քո որպէս լերինք են, Աստուած» (Սաղմ. ԼԵ 7): Այս է ասելն, թէ՛ «Եղեւ լեառն մեծ եւ ելից զամենայն երկիր վէմն» (Դան. Բ 35)՝ բառնալով զթագաւորութիւնս յաշխարհէ զմարդկան եւ զգիւաց եւ փշրելով, զոր պատկերն նշանակեաց:

(320ա) Աստուած մեծ եցոյց արքայի, որ ինչ լինելոց է առ յապա// եւ ճշմարիտ է երազն եւ հաւատարիմ մեկնութիւնն նորա (Բ 45).

Կատարի ասէ բանս իւրաքանչիւր յիւրում ժամանակի, որպէս Աստուածն երկնի եւ երկրի եցոյց քեզ «զի ճշմարիտ է երազն, եւ չէ ցնորք անէից, եւ հաւատարիմ, այսինքն՝ ստոյգ մեկնեցաւ, զի որ եցոյց քեզ զերազն, նա եցոյց ինծ եւ զմեկնութիւնս»³⁶:

Յայնժամ արքայն Նաբոգոդոնոսոր անկաւ ի վերայ երեսաց իւրոց եւ երկիր եպագ Դանիէլի եւ զոհս եւ խունկս անուշութեան հրամայեաց մատուցանել նմա (Բ 46).

Այնպիսի իմն է առաքինութիւն, մինչ զի եւ գյոյժ բռնաւորս հնազանդեցուցանէ եւ զթագաւորս խոնարհեցուցանէ, որպէս աստ եղեւ, քանզի թագաւորն իւր գերորդւոյն երկիր պագանէր եւ խնկաւք անուշիւք պատուեր: Եւ զի «զՀոգին Սուրբ զգեցեալ էր յայնժամ Դանիէլ ոչ փախչէր ի պատուոյն, այլ աստուածեղէն Հոգւոյն նուիրէր»³⁷:

³⁶ Վարդան:

³⁷ Անդ:

Պատասխանի ետ թագաւորն եւ ասէ ցԴանիէլ. Արդարեւ Աստուածն ձեր նա է Աստուած աստուածոց եւ Տէր տէրանց եւ Թագաւոր թագաւորաց, որ յայտնէ զխորհուրդս, զի յայտնել կարացեր զխորհուրդ զայդ (Բ 47).

Ծանեալ զճշմարիտն Աստուած ի մեկնութենէ երազոյն, եւ քան զամենայն աստուած եւ տեարս եւ թագաւորս, որ են յաշխարհի վերագոյն կարգեաց, որպէս եւ է իսկ, քանզի նա ասէ կարաւ ի յորմէ կամի բառնա եւ ում կամի տա զփառս թագաւորութեան: Եւ այս երեւելի, զի մանուկ մի ի նմանէ զաւրացեալ այդպիսի խորհուրդ կարաց յայտնել:

Եւ մեծացոյց թագաւորն զԴանիէլ եւ պարգեւս մեծամեծս եւ բազումս ետ նմա եւ կացոյց զնա ի վերայ աշխարհին բարիլացոց ի իշխան նախարարացն եւ ի վերայ ամենայն իմաստնոցն բարիլացոց (Բ 48).

Նախ գովեաց, որպէսզի արժանիս ցուցցէ պարգեւացն եւ ապա տրաւք եւ իշխանութեամբ մեծացոյց: Իսկ ի վերայ իմաստնոցն կացուցանելն, զի նովաւ ապրեցան զ//նորայն ուսցին եւ աշակերտեսցեն նմա:

Եւ Դանիէլ խնդրեաց յարքայէ եւ կացոյց ի վերայ գործոց աշխարհին բարիլացոց զՍեդրաք, զՄիսաք եւ զԱբեդնագով (Բ 49).

Ոչ մոռանայ եւ զաղաւթակիցսն, այլ եւ զնոսա պատուոյն իւրոյ կցորդ առնէ՝ կացուցանելով ի վերայ աշխարհին գործակալս: Այլ եւ նոքաւք թեթեւացուցանէ զցնորս հոգւոց, զի մի՛ առաւել աշխատեսցի:

Եւ Դանիէլ էր ի դրան արքունի[□] (Բ 49ա).

Ոչ վասն այլ իրիք, քան թէ վասն սփոփելոյ յաստուածպաշտութիւն եւ յերկիւղ ակրինացն, այլ յաղաւթս միշտ, որ դուռն է երկնաւոր Արքային մտի:

[□] Ընկալլալ թրգմ. մեջ. արքային:

[Գ]
ՏԵՍԻԼ ՉՈՐՐՈՐԴ

Նաբուգոդոնոսոր արքայ թէպէտ ոչ եղեւ ըստ Աստուծոյ սրտի մտաւք, սակայն ունէր ի պատուի գտուրբս, եւ երկնչէր յԱստուծոյն իսրայէլի երկրորդ ասէ տեսլեան նորա առաջնոյն մինչեւ ցութ եւ տասն ամ արքայութեան իւրոյ, եւ ապա ի ներելն Աստուծոյ նմա եւ տալ յաջողումն տիրելոյ ազգաց բազմաց եւ լեզուաց եւ ի գերելոյն կրկին անգամ յութ ամ* թագաւորութեան իւրոյ զՅերեքոնիայ «կարծեաց զայն ի դիցն իւրոց եւ ի բախտից, զոր աստէղագէտքն պնդէին ասելով նմա որդի լինել Բելայ Քանանացոյ, որ ապստամբեաց յԱստուծոյ, շինեաց զաշտարակն եւ ի բաժանել լեզուացն աստուած անուանեցաւ եւ պաշտելետ զինքն՝ թագուցանելով ի նմանէ զչարամահ լինելն ի Հայկայ Աբեգեան, վասն որոյ պատրեալ ի բանից խաբողաց եւ կուրացեալ ի հոգւոց եւ ի պատրանաց մեծութեանց»¹ կանգնեաց զպատկերն Բելայ եւ արար զչարիս զայս, զոր ասէ:

(321ա) Իսկ զի՞ ասէ, թէ՛ Տեսիլ Չորրորդ: «Սովոր է Գիրքս այս զպատմութիւն ինչ իրաց տեսիլս կոչել»² իբր այն թէ՛ ճառ չորրորդ: Կամ որ ի սմա գործեցաւ // Նրաչք եւ տեսիլ չորրորդին եւ նմանութիւն Որդւոյն Աստուծոյ ընդ անանիանս կացեալ ի մէջ հնոցին, զոր եւ ինքն՝ թագաւորն տեսանէր եւ ասէր. «Ոչ երիս արս արկանք ի հնոցին, զի՞ չորրորդ տեսանեմ»: Վասն որոյ յիրաւի գրեցաւ Տեսիլ Չորրորդ, յորում պատմին զարմանալիք սքանչելեացն, որոյ առաջարկութիւն եղեւ այսպէս, որ ասէ.

Յամին ութուտասներորդին Նաբուգոդոնոսորայ արքայի արար պատկեր ոսկի. բարձրութիւն անրա Կ(60) կանգուն եւ լայնութիւն անրա կանգուն Զ(6), եւ կանգնեաց զնա ի դաշտին Դեմեդայ լաշխարհին բարիլացոց (Գ 1).

«Զպատկերն Բելայ արար՝ զնախնոյն իւրոյ, որպէս ասացաւ, որ այնքան ասէին լինել հասակաւ, զորոյ զթիւ չափոյ հասակին

* Վարդան. ցտասն եւ ութն ամ *փյս*. յութ ամ:

¹ Վարդան, 250բ:

² Վարդան:

ոսկով պատուէ»³, որ ի հայողական նիւթս պատուական է, որպէս եւ ինքն առակեալ եղեւ ի տեսիլ երազոյն յոսկի գլուխ: Դնէ եւ զժամանակն եւ զտեղին, զոր կանգնեաց առ ի հաստատութիւն պատմութեան: Իսկ նշանակաւ Կ(60)ն Զ(6) Ժ(10) է եւ ԺԶ(16), «զոր իմանալին Նաբուգոդոնոսոր զվեցաւրեա ստեղծեալ մարդս ջանա խաբել Ժ(10) զգայութեամբ՝ Զ(6) շարժումն գայթակղեցուցանել, ի ձախն՝ ձախողակի՝ չարեաւք, ի յաջն՝ կեղծաւորութեամբ եւ հպարտութեամբ, յառաջ՝ յորդորմամբ՝ ի մեղս, արագ գնալ՝ ի բաց ձգելով յետս ամենայն բարեաց, ի վեր ոչ հայել երկիւղիւ, այլ հայհոյութեամբ՝ ի վայր»⁴, խոնարհութեամբ, այլ «յերկիր հաստատել զգարչապարս իբր եւ տղմի՝ այսքան ախտից պահանջելով երկրպագութիւն»⁵: Իսկ Բաբելոն խառնակութիւն լսի, եւ «Միջագետք՝ հեղեղք խաբէութեան աստի եւ անտի»⁶ հոգեկանք եւ մարմնականք, «եւ դաշտ ապականութեան Դեհերայ կոչեցեալ»⁷: Զի խառնակ կենաւք եւ մեղացն հեղեղաւք ապակաւնի այնպիսին:

(321բ) Եւ արձակեաց ժողովել զգարաւարս զգարագլուխս// եւ զգուսակալս, զպետս եւ զբոնատրս եւ զգործակալս եւ զամենայն իշխանս աշխարհաց գալ ի նաւակատիս պատկերին, զոր կանգնեաց արքայն Նաբուգոդոնոսոր (Գ.2).

Ի կատարման պատկերին հպարտացաւ «գոռոզն այն՝ խաբեալ ի չարեն արար զգալի պատկերն, եւ առնէր նաւակատիս իբր նորոգումն կենաց եւ թագաւորութեան իւրոյ կարծելով: Եւ ժողովել հրամայեաց»⁸ զգաւրավարս զառաջնորդս զաւրացն, զգաւրազուրս, զգլուխս հեծելոցն, «զկուսակալս, զկողմակալսն ի նմանէ կարգեալ»⁹ աշխարհաց, զպէտս, որ էին իշխանք, զբոնաւարս, «զոր ինքն հնազանդեցուցեալ էր եւ զգործակալս, որ կային ի վերայ գործոցն արքունի եւ զամենայն իշխանս. զի ի

³ Վարդան, 251ա:

⁴ Անդ:

⁵ Անդ:

⁶ Անդ:

⁷ Անդ:

⁸ Վարդան, 251աբ:

⁹ Անդ:

գալն ածէին եւ զնոսա, որոց իշխէին, զի հանդէս մեծ կամէր գործել»¹⁰:

Եւ ժողովեցան կուսակալք եւ զարապարք եւ զարագլուխք, պետք եւ բռնատրք եւ մեծամեծք գործակալք եւ ամենայն իշխանք աշխարհաց՝ գալ ի նաւակատիս պատկերին, զոր կանգնեաց արքայն Նաբուգոդոնոսոր, եւ կային առաջի պատկերին, զոր կանգնեաց Նաբուգոդոնոսոր (Գ 3).

Ըստ հրամանին եղեւ իրն, եւ եկեալ ժողովեցան առաջի պատկերին, ուր զտաւնսն կատարելոց էր: Բայց ինձ զարմանալ գա ընդ անմտութիւնս նոցա, որ քան զանշունչսն եւս առաւել անգագայացեալք էին եւ այնքան բազմութիւնքն միոյ ուրուական պատկերին երկրպագուք լինէին՝ եկեալ պէս-պէս ընծայիւք եւ պատարագաւք:

Եւ քարոզն կարդայր եւ ասէր. Ձեզ ասի ազգ եւ ազինք եւ լեզուք (Գ 4).

Մեծաւ ձայնիւ գոչէր քարոզն, թէ՛ Ձեզ ասի. իբր թէ չիշխել յանուանէ կոչել թագաւոր կամ Նաբուգոդոնոսոր, այլ թէ՛ հրամանէ ասէ, եւ զումէն ոչ յաւելոյր, կամ ամենեցունց ի պատկերէն եւ յայլոց պաշտելեացն:

(322ա) Յորժամ լսիցէք զձայն փողոյ սրնկի, թմբկի //, զքնարի եւ զտաւղի եւզերոց միաբանութեան անկամիջիք եւ երկիր պագամիջիք պատկերին, զոր կանգնեաց արքայ Նաբուգոդոնոսոր եւ որ ոչ անկեալ երկիր պագամիցէ ի մնին ժամու անկցի ի հնոց հրոյն բորբոքելոյ (Գ 5-6).

Պէս-պէս յեղանակս ձայնի յաւելինեալ էր «Նաբուգոդոնոսորայ փողս եւ քնարս, սրինկս, որ ցնծղա կոչի եւ այլս փոխանակս, որ ի տաճարին Տեառն սաղմոս, զոր նա յաւելուածով արար յամենայն ազգ ձայնատու արուեստից ետ բերել յաշխարհաց, զորս չարն ուսոյց՝ սկսեալ ի դստերաց եւ յորդւոցն Կայենի արբեցութիւն առնել ընդ ականջս խելացն»¹¹, որպէս գինի ընդ բերանս մտացն «եւ այնու զերէ զմիտս»¹²: Զի թմբրեալ նախ ձայնիւն կատարեսցեն զհրամանն եւ սպառնալիք հրոյ, որ ոչ հնազանդեսցի:

Եւ եղև իբրեւ լուսն ազգն զձայն փողոյն սրնկի եւ զտաւղի, զնուագարանաց եւ զամենայն ազգաց արուեստականաց անկամէին ամենայն ազգն

¹⁰ Անդ:

¹¹ Վարդան, 251բ:

¹² Անդ:

եւ ազիւք եւ լեզուք եւ երկիր պագանէին պատկերին ոսկույ, զոր կանգանեաց արքայ Նաբուգոդոնոսոր (Գ 7).

Անկատարքն մտաւք յորժամ ի ձայնիցն արբենային «անկանէին յորոգայթն եւ երկիր պագանէին հող լիզելով նման աւճին (հմմտ. Միք. է 17): Ազգքն ասէ եւ լեզուք, իբրու թէ ՀԲ (72)քն, որ բաժանեցան աշտարակաւն, յորոց ունէր հնազանդս, զորս Արարիչն կարգեաց սահմանս ազգաց եւ չարն խրոխհայր բառնալ եւ իւր առնել պատկերաւք եւ ոչ դադարէ, զորս կարէ, որպէս յայնժամ ներելովն Աստուծոյ հնազանդեցոյց, բաց յանանեանցն, զորոց»¹³ ասէ.

(322բ) Յայնժամ մատեան արք քաղղեացիք եւ եղեմ չարախասս զհրէիցն առ Նաբուգոդոնոսոր եւ ասեմ. Արքայ յախտեան կաց դու հրաման ետուր ամենայն մարդոյ, որ լսիցէ զձայն փողոյ սրնկի եւ զքնարի եւ զտաւղի// եւ զՆուագարանաց եւ զամենայն ազգաց արուեստականաց եւ ոչ անկեալ երկիր պագանիցէ պատկերին ոսկույ անկցի ի հնոց հրոյն բորբոքելոյ (Գ 8-11).

Կերպարանք աստուածպաշտութեան ցուցին չարախասուութեամբն, բայց նախանձն իւրեանց ի գլուխ հանին եւ բարւոյն չար փոխանակ հատուցին, զի որովք փրկեցան՝ զնոսին ի մահ մատնեցին:

Արդ, եմ աստ հրէաք, զորս կացուցեր ի վերայ գործոց աշխարհիս բաբիլացոց Սեդրաք, Միսաք եւ զԱբեդնագով, որ ոչ հնազանդեցան հրամանի քում արքայ, զդիս քո ոչ պաշտեմ եւ պատկերի ոսկույ, զոր կանգնեցեր, երկիր ոչ պագանեմ (Գ 12).

Նախ ոչ յայտնեցին զանուանս մինչ զսրամտութիւն գրգռեցին եւ ապա ասացին, թէ Սեդրաք է, Միսաք եւ Աբեդնագով, որ զքո հրամանդ անարգեցին, զի «զդիս քո ոչ պաշտեցին մինչեւ ցարդ, որ է Արամագդ, եւ ոչ զոր արդ կանգնեցեր միայն. սոքա ի գործակալաց չէին եկեալ եւ բերեալ»¹⁴ զիւրեանց հնազանդսն:

Յայնժամ Նաբուգոդոնոսոր սրտմտութեամբ եւ բարկութեամբ հրամայեաց ածել զՍեդրաք, զՄիսաք եւ զԱբեդնագով, եւ ածին առաջի թագաւորին (Գ 13).

¹³ Վարդան:

¹⁴ Վարդան:

Բարկութեամբ ետ ածել յակամայ քարշանաւք եւ բերին առաջի նորա:

Պատասխանի ետ Նաբուգոդոնոսոր եւ ասէ ցնոսա, թէ՛ արդարե՞ Սեդրաք, Միսաք եւ Աբեդնագով զդիս իմ ոչ պաշտէք եւ պատկերի ոսկւոյ, զոր կանգնեցի, երկիր ոչ պագանէք (Գ 14).

Արդարեւ. *որպէս թէ չէ հաւատալի՝ «զիա՞րդ ոք իշխէ եւ դուք, զորս մեծարեցի պատուով, որպէ՞ս անարգէք զիս»¹⁵:*

(323ա) Բայց արդ, պատրաստ լինիչիք, զի յորժամ լսիցէք զձայն փողոյ սրնկի եւ զթմբկի եւ զքնարի եւ զմիաբանութեան ամենայն ազգաց արուեստականաց// անկանիցիք եւ երկիր պագանէք պատկերին, զոր արարի, ապա թէ ոչ պագանիցէք երկիր՝ ի նմին ժամու անկանիցիք ի ճնոց հրոյ բորբոքելոյ: Եւ ո՞վ է Աստուած, որ փրկեսցէ զձեզ ի ձեռաց իմոց (Գ 15).

Այսինքն «թէ՛ պատրաստ լինի՞լիք յայսմհետէ զառաջինն թողում ձեզ»¹⁶, ապա թէ ոչ՝ եւ զայնորիկ խնդրեմ զվրէժ հրով. եւ ո՞վ է Աստուած, որ փրկեսցէ զձեզ. յիմարեալ մտաւք «ի մոռացոնս եկն ասացելոցն ի Դանիէլէ»¹⁷, եւ իբր փարաւոն խստացեալ սրտիւ ասէ՞ «Ո՞վ է Աստուած»¹⁸ առ որս ասել է, թէ ո՞վ է՝ տեսցես, որպէս ասացին մանկունքն:

Պատասխանի ետուն Սեդրաք, Միսաք եւ Աբեդնագով եւ ասեն ցարքայն Նաբուգոդոնոսոր. ոչ ինչ է պիտոյ վասն այսորիկ տալ քեզ պատասխանի, զի է մեր Աստուած յերկինս, զոր մեք պաշտեմք, կարող է փրկել զմեզ ի ճնոց հրոյն բորբոքելոյ եւ ի ձեռաց քոց ապրեցուցանել զմեզ (Գ 16-17).

«Վասն այդ իրաց եւ ոչ պատասխանոյ ես արժանի, զի է մեր Աստուած յերկինս, որում երկնաւորքն եւ աշխարհ ամենայն վկայեն, որ կարող է ի հնոցէդ եւ ի ձեռաց քոց փրկել»¹⁹:

Ապա թէ ոչ՝ այս ինչ յայտնի լիցի քեզ արքայ, զի զդիս քո մեք ոչ պաշտեմք եւ պատկերի ոսկւոյ, զոր կանգնեցեր, երկիր ոչ պագանեմք (Գ 18).

¹⁵ Վարդան:

¹⁶ Վարդան:

¹⁷ Վարդան:

¹⁸ Վարդան:

¹⁹ Վարդան, 252ա:

Ձի մի՛ թուիցի, թէ կաշառաւք պաշտեն, վասն զի փրկէ, ասեն, թէ եւ ոչ կամիցի փրկել, որ կարաւղն է յամենայնի, սակայն զիտեա, զի զդիս քո չեմք պաշտելոց, զի պատրաստ եմք մեռանել անուամբ նորա, քան ապրել անուամբ սնոտ[ե]աց քոց եւ պատուովդ քո մեծարիլ: Սոցա բանքն, ահա եւ «գործքն եւ հաւատքն հիմունք եղեն եւ յարացոյցք բոլոր լրման վկայիցն, որով եւ կցորդեցան բազմացն նահատակութեան»²⁰:

(323բ) Յայնժամ Նաբուգոդոնոսոր լի եղև արամտութեամբ եւ բար/կութեամբ եւ գոյն երեսաց նորա շրջեցաւ ի վերայ Սեդրաքայ, Միսաքայ եւ Աբեդնագովայ: Եւ ասէ. Ջեռուցէք զմնոցն է(7)ապատիկ, զի միգչեւ ի վախճան այրեսցին (Գ 19).

Յորժամ լուաւ զայն, «գոր չէր լուեալ յումեքէ գունափոխ լինի յեռմանէ դառնութեան մաղձին եւ հրամայէ է(7)ապատիկ ջեռուցանել զհնոցն քան զսովորականն, զոր թերեւս ոչ միայն պատժարան էր կազմեալ անհնազանդիցն յահ եւ երկիւղ, այլ զի եւ կրակի երկիր պագանէր, կրակարան էր շինեալ յովով ծախիւք հաստահեղոյս եւ անշարժելի վիմաւք բրգամբք պատուածաւք գաւտէաւք եւ եռայարկ տամբ եւ դրամբ եւ գմբեթայարոյց երկայն եւ բարձր շինուածովք առ ընթեր պատկերին եւ քաղաքին Դեհերա կոչեցեալ, զոր տեսեալ է մեր մտեալ ի ներքս եւ զարմացեալ ընդ անխախտելի շինուածն եւ ընդ շատ վաստակն: Անդ հրամայէր արկանել զսուրս մանկունսն մինչ ի վախճան իբր կերակրել զպաշտելի իւր չաստուածսն, որք ոչ պաշտեցին զայլ աստուածսն նորա, զոր ինքն կանգնեաց»²¹:

Եւ արք Ե (5) զարատրք զարութեամբ կապեցին զՍեդրաք, եւ զՄիսաք եւ զԱբեդնագով արկանել ի մնոց հրոյ բորբոքելոյ (Գ 20).

Ճառդ յայտնի է. զի «Ե(5) արք զորաւորք յոյժ եւ ուժեղ բռնաւորք»²² կապեցին զնոսա շղթայիւք: Իսկ նշանակաւ զհինկ զգայարանս կոչէ, որ հաւանին կապեալքն ի չարէն, քան զոր չիք զաւրաւոր կապ եթէ ոք ընդ երկիր եւ ընդ հեշտալի նորա ախտս կապի. «ընդ տես եւ ընդ լուր, ընդ հոտ եւ ընդ համ եւ ընդ կակ-

²⁰ Վարդան:

²¹ Վարդան, ուր սակայն մարաց *փխ*. Դեհերա:

²² Վարդան:

զագոյնս, որք ի լաւն կիզին աստուածային հրով սիրոյն որպէս եւ նոցայն²³: Իսկ վատթարն կապի զաւրաւոր կապով²⁴:

(324ա) Յայնժամ արքն այնոքիկ կապեցան պատմունճանաւք վարտաւք, արտ-
խորակաւք եւ զանկապանաւք// իրեանց եւ ընկեցան ի մէջ հնոցի հրոյ
բորբոքելոյ. զի հրաման թագաւորին սաստականայր եւ հնոցին բորբոքել
ստաւել է(7) ապատիկ յոյժ (Գ 21-22).

«Կապեցան, ասէ վարտաւք, այս է՝ բարձիցն հանդերձիւք եւ արտախորակաւք»²⁵, որ լսի արտաքին պսակ, զի ունէին «խոյր ի գլուխն նշանակ պատուոյ»²⁶ ի թագաւորէն կամ «գարդարուն՝ զոստափոկն»²⁷ ասեն արտախորակ, իսկ զանկապան գլխոնճանն ասեն: Արդ, ոչ եթէ այնոքիւք կապեցան, այլ թէ գայնս ոչ մերկացին՝ իբր թէ ոչ է պիտոյ զարդարանք սոցա մեզ, որք հակառակք եղեն կրաւնից մերոց: Եւ կապեցին զնոսա երկաթի կապանաւք եւ արկին ի հնոցն սաստկացեալ ի թագաւորէն:

Եւ երեքին սոքա Սեդրաք, Միսաք եւ Աբեդնագով անկան ի մէջ հնոցին կապեալք եւ գնացին ի մէջ հրոյն, արհնէին եւ գովէին զԱստուած (Գ 23-24).

«Թիւ խորհրդապաշտ, որ պարունակեալ ունի յինքեան յոլով հանճարս մտաց մինչեւ ի նոյն իսկ յիսկականն Աստուած, որ միով բնութեամբ յերիս անձինս իմացեալ պաշտի յողջ հաւատս»²⁸, զորս ակրհնէին եւ գովէին, զի արժանի եղեն վասն անուան նորա կիզիլ, որպէս առաքեալքն տեառն յաւժարութեամբ, զի գայս նշանակէ անկանն, վասն որոյ հուր գունդ կապեալ հաւեաց զերկաթն, եւ արձակ արար զնոսա, որք գնային ի մէջ հրոյն, որպէս ասաց:

Յարեաւ Ազարիա եւ յաղաւթս եկաց, այսպէս երաց զբերան իր ի մէջ հրոյն ասէ (Գ 25).

Յայտ է՝ անկմանէն ի բերանս, քանզի մոռանայր հուրն զբնութիւն իւր որպէս եւ նոքա՝ զսեղան թագաւորին եւ զպատիւ

²³ Վարդան:

²⁴ Բառս լուսանցքից:

²⁵ Վարդան 252բ:

²⁶ Վարդան:

²⁷ Վարդան:

²⁸ Վարդան:

(324բ) *եւ զահ նորա եւ զերկայնաչափ ոսկիապատ պատկերն, վասն այսորիկ զնացին իբր արձակարանի եւ կալով յաղաւթս աւրհնէին զԱստուած՝ առաջնորդելով Ազարիա միջնն եղբայր// կցորդակցութեամբ աւագոյն եւ կրտսերոյն եւ ի մի բերան ի միոյ հոգւոյ վասն միոյ փրկութեան երգէին ասելով.*

Արմնեալ եւ Տէր Աստուած հարցն մերոց, փառաւորեալ է անուն Քո յաւիտեան (Գ26).

Այսինքն՝ ի հարցն հետէ յայտնի են սքանչելիք Քո եւ պատմի մինչ ի կատարած աշխարհի: Կամ թէ վասն հարցն երախտեաց արարեր զայս սքանչելիս եւ ոչ վասն մեր արժանաւորութեան: Ուստի աւրհնեմք զսքանչելագործ անուն Քո անոլորտ եւ անեղեր ժամանակաւ, այս է՝ յաւիտեանն:

Չի արդար եւ յամենայնի, զոր ամեր ի վերայ մեր եւ ամենայն գործք Քո ճշմարիտ են (Գ 27).

Բերան եղեալ ազգին խոստովանութիւն տան երեսաց ժողովրդեանն:

Եւ ուղիղ են ճանապարհք Քո եւ ամենայն դատաստանք Քո՝ ճշմարտութիւն (Գ 27ա).

Ճանապարհ՝ զաւրէնս եւ դատաստան՝ զգերութիւն:

Եւ իրաւունս ճշմարտութեան արարեր ըստ ամենայնի, զոր արարեր մեզ եւ քաղաքին սրբոյ հարցն մերոց Երուսաղէմի (Գ 28).

Մեզ ասեն զգերութիւնս եւ հարցն մերոց սուրբ քաղաքին Երուսաղէմի զաւերն իրաւամբք արարեր, քանզի այս յոյժ ճշմարտութիւն է, յորժամ դատեալն զդատաստանն արդար համարի: Իսկ քաղաք սուրբ զԵրուսաղէմ ոչ միայն, զի սրբութիւն անդ էր, ասէ, այլ զի սրբեալ էր յամենայն քաղաքաց ի բաժին Աստուծոյ, ըստ այնմ՝ Եղիցի տեղի մի, եւ եղից զանուն քաջութեան իմոյ ի նմա: Բայց թէ ասիցէ ոք, թէ նոցա իրաւունք էր գերելն, իսկ քաղաքին զի՞նչ իրաւունք էր աւերելն: Նախ այս է պատճառն, զի յորժամ զնոսա գերեաց իրաւամբք որպէս ասացերդ քաղաքն ամայի եւ աւերակ մնաց, եւ զերկրորդն մարգարէս ասեն, զի զ«եւ»ն շաղկապ դնեն, թէ եւ քաղաքին, որպէս թէ այնքան ծանրացան չարիք մեր, զի ոչ միայն զմեզ, այլ եւ զտեղի մեր աւերեալ տապալեաց, վասն որոյ եւ զկնի ասէ.//

(325ա)

Զի ճշմարտութեամբ եւ յիրաւի ածելը զայս ամենայն վասն ամենայն վասն մեղաց մերոց (Գ. 28ա).

Ոչ ես, ասէ, դու պատճառ այսմ ամենայնի, այլ՝ մեղքն մեր:

Զի մեղաք, անարիմեցաք յապստամբք լինել ի քէն եւ առաւել մեղաք յամենայնի եւ պատուիրանաց քոչ ոչ անսացաք (Գ. 29-30).

Նախ մեղկացեալ թուլացաք մտաւք եւ ապա արիացուցուցիչ՝²⁹ աւրինացն արտաքս վազեցաք եւ եղաք ապստամբ ի Քէն հեռանալովն: Եւ այս ոչ չափաւոր կամ ակամայ, այլ կամաւ, այս է՝ առաւելն անուկնդիր եղաք պատուիրանաց Քոց:

Ոչ պահեցաք եւ ոչ արարաք որպէս պատուիրեցեր դու մեզ, զի բարի լիցի մեզ (Գ. 30).

Զայս աւրէնս ասէ ոչ պահեցաք, որ բարի խոստանայր մեզ ի պահելն, զոր իբրեւ բարեկամաց պատուիրեցեր եւ շահ մեզ էր պահելն եւ ոչ՝ քեզ:

Եւ զամենայն, զոր ածեր ի վերայ մեր եւ զամենայն, զոր արարեր մեզ, արդար դատաստանաւ արարեր (Գ. 31).

Ապա ուրեմն զտանջանս, զոր կրեցաք, արդար դատաստանաւ կրեցաք, վասն զի արժանաւոր էաք:

Մատնեցեր զմեզ ի ձեռս թշնամեաց մերոց անարիմաց խստաց եւ ապստամբողաց (Գ. 32).

«Ոչ միայն բաբելացւոց, այլ եւ մադիանացւոց եւ ասորոց եւ եգիպտացւոց եւ այլ ազգաց»³⁰, զի զոր սիրեցաք զանաւրէնութիւն եւ զխստութիւն եւ զապստամբութիւն նոցունց, եւ մատնեցեր զմեզ թշնամեաց:

Եւ ի ձեռս թագաւորի անարիմի եւ չարի քան զամենայն երկիր (Գ. 32ա).

«Զի դժուարաջինջ չարիքն այսպիսի բովոյ կարաւտացան»³¹:

Եւ արդ, ոչ գոյ մեզ ժամ բանալ զբերանս մեր, զի ամաւթ եւ նախատինք եղաք ծառայից քոց պաշտանէից (Գ. 33).

²⁹ Չիք ՆԲԳ:

³⁰ Վարդան, 252բ:

³¹ Վարդան:

(325բ) Այժմ ասեն ի տանջանացս ժամ ոչ է յարմար բանալ զբերան եւ խնդրել զփրկութիւն ի Քէն, զի գործքն մեր//, որ զտանջանս ածին, եւ հարքն, որ փրկեցան, ամաչեցուցանեն զմեզ նախատանաւք: Կամ թէ չունիմք համարձակութիւն ոչ եւ մի ժամ բանալ զբերանս եւ տալ պատճառս, թէ ոչ կարացաք պահել զաւրէնս եւ ամաչեմք որդիք ասել զմեզ հարցն, զի նոքա մարդիկ էին եւ պահեցին եւ մեք նախատինք եղաք նոցին:

Այլ մի՛ մատնէր զմեզ ի սպառ վասն անուան Քո մի՛ ցրէր զուխտս քո եւ մի բացէ առնէր զողորմութիւնս Քո ի մէնջ (Գ.34-35).

Յամենայնէ վհատեալ միայն յայս յենումք, զի չես իբրեւ զմարդ՝ պահելով ոխս, վասն որոյ ողորմած կոչիս եւ ի ուխտս հարցն, որոց երդուար, թէ՛ «հարից գաւազանաւ» (Սաղմ. 2Ը 33), բայց զողորմութիւն իմ ոչ արգելից: Արդ, ի սոսին վստահացեալ աղաչեմք փրկել:

Վասն Աբրահամու սիրելոյ Քո եւ վասն Իսահակայ ծառայի եւ Իսրայէլի սրբոյ Քո (Գ.35).

Վասն Աբրահամու սիրելոյ, զոր սիրեցեր եւ Իսահակայ, զոր խոյլն գնեցեր ծառայ կամակատար կամաց Քոց եւ Իսրայէլի, որ սուրբ հաւատս կալաւ առ Քեզ եւ աներկմիտ:

Որոց խոստացար բազմացուցանել զաւակ անցա, որպէս զաստեղս երկնից եւ որպէս զաւազ զառ ափն ծովու (Գ.36).

Ջխոստումն բազմազաւակութեան կրկնեցեր երիցն առնել անթիւ կամ լուսատու այլոց իբրեւ զաստեղս եւ արգելիչ փոճութեան իբրեւ զաւազ ալեաց ծովու:

Եւ արդ, Տէր, նուաղեցաք մեք քան զամենայն ազգս եւ եմք տառապեալք ամենայն յերկրի այսար վասն մեղաց մերոց (Գ.37).

Որք ոչ ունին աւրէնս եւ մարգարէս եւ չեն ի մեղադրութեան:

(326ա) Եւ ոչ գոյ ի ժամանակի իշխան, մարգարէ եւ առաջնորդ, ոչ ողջակէզք եւ ոչ զոհք եւ ոչ պատարագք եւ ոչ խումկք եւ ոչ տեղի տալոյ երախայրիս առաջի քո եւ գտանել զողորմութիւն ի Քէն (Գ.38) //.

Հատաւ, սպառեցաւ ի մէնջ այս ամենայն. մարգարէ եւ առաջնորդ, տաճար եւ սեղան եւ խունկ, որով ողորմէիր մեզ, վասն

զի «մեք ճշմարիտ չեղաք հաւատարիմ որպէս ամենայն երկիր՝ սնոտեաց իւրոց: Բայց գուշակէր բան աղաւթից նոցա զարդի թշուառութիւնս, զի յայնժամ յերուսաղէմ նուիրէին Աստուծոյ մնացեալքն եւ առաքէր գերին նիւթս պատարագաց, եւ մարգարէանային Երեմիա եւ Եզեկիէլ եւ Դանիէլ»³² թէպէտ ոչ յաճախ որպէս յառաջն իսկ մինչ ոչ եւս:

Այլ անձամբք բեկելովք եւ հոգւովք տառապանաց ընդունելի լիցուք որպէս գողջակէզս խոյոց եւ զուարականաց եւ որպէս բիրաւորս գառանց պարարտից (Գ. 39-40).

Անձամբք ասեն զպարտս պատարագացն վճարեմք, զոր ոչ մատուցաք, վասն որոյ եւ բարձաւ ի հնոցիս, որ արարեր մեզ «տաճար ի վերայ սրտիցս սեղանոյ, որ բեկեալ է ամբարտաւանութենէ եւ ոգւով, որ տառապեալ է ի չարեաց քահանայագործէ զԴաւթայն, թէպէտ արագաւրհնութիւն եւ «զսիրտ սուրբ»՝ սեղան եւ «զհոգի խոնարհ»՝ քահանայ «Աստուած ոչ արհամարհէ» (Սաղմ. Ծ 19) այլ ընդունի իբրեւ խոյս եւ զուարակս եւ զգառինս, զոր քահանայն եւ իշխանն եւ ամենայն ժողովուրդն մատուցանէին»³³:

Այնպէս ընդունելի լիցի պատարագս մեր այսար առաջի Քո, զի կատարեալ գտցուք զկնի Քո եւ չիք յամալթ յուսացելոցս ի Քեզ (Գ. 40).

Կատարեալ զպատարագս մեր ընկալ, որով գամք զհետ Քո՝ անամաւթ մնալով ի նոյն:

Եւ արդ, գամք զհետ Քո ամենայն սրտիւ մերովք երկնչիմք, ի Քեզ խնդրենք զերեսս Քո, Տէր մի ամալթ առնէր զմեզ (Գ. 41-42).

Գամք ոչ ի հարկէ, այլ՝ կամաւք եւ յաւժարութեամբ՝ զերկիւղ քո ունելով ի սիրտս մեր եւ ցանկամք տեսանել զքեզ կամ զխնամս քո խնդրել ի վերայ մեր: Արդ, մի՛ ամաչեցուցանել զմեզ զրկել ի յուսոյ մերմէ:

(326բ) Այլ, արա առ մեզ ըստ հեզուրթեան Քում եւ ըստ բազում//ողորմութեան Քում փրկեա զմեզ վասն սքանչելեաց Քոց, Տէր, եւ փառաւորեսցի անուն Քո յալիստեան (Գ. 43).

³² Վարդան, 253ա:

³³ Վարդան:

Ձեմք ասէ արժանի այդ շնորհաց տեսանել զՔեզ, որով փրկիմք, այլ ըստ Քո քաղցրութեանդ եւ ողորմութեանդ արա, զի ի փրկելն զմեզ սքանչելեալք Քո անուանդ լիցի փառաւորութիւն:

Յամաւթ լիցիս ամենքեան, որ չարչարեն զճառայս Քո եւ ամաչեցեն յամենայն բռնութեան իրեանց եւ զարուսիւնք անցա խորտակեցիս (Գ.33).

Քո ծառայիցս չարչարիչքն ամաչեն մանաւանդ յորժամ զմեզ փրկես նոցա բռնութիւն ամալթալից լիցի եւ չիշխեն զայլ ոք չարչարել, այլ մանրին հնարք զաւրութեանց նոցա:

Եւ ծանիցեն, զի դու եւ Տէր Աստուած միայն, որ փառաւորեալդ եւ ի վերայ ամենայն տիեզերաց (Գ.45).

Ձի իբրեւ զմի ի չաստուծոցն իւրեանց կարծեն զՔեզ, ի ձեռն սքանչելեացն ծանիցեն զՔեզ միայն Աստուած, որ յամենայն տիեզերաց աւրհնիս:

Եւ ոչ դադարեիս, որք արկիս զնոսա սպասաւորք թագաւորիս ի հնոցս բորբոքելոյ Աւթիս եւ ձեթով, վշով եւ որթով (Գ.46).

«Հակառակքն ոչ դադարէին ի բորբոքելոյ զհուրն, զի հրաման թագաւորին սաստիկ էր եւ նիւթն կարի իմն ազդողական՝ ձեթ եւ Աւթ, վուշ եւ չոր փայտ որթոյ. երկուքն պարարս եւ գէջ, եւ երկուքն ցամաք եւ չոր: Գէջն նշանակ ջրոյ եւ աւդոյ, եւ չորն հրոյ եւ երկրի, զոր զինեաց եւ զինէ չարն ընդդէմ չորքնիւթեայ բնութեանս, որ ոչ կարաց հերքել լաւացն եւ ոչ կարէ զհուր սիրոյն Աստուծոյ յազլթել սէր տարրեղինացն, որ բորբոքէ զցանկութիւն իշխանութեան եւ ընչից, որ են չոր եւ զհեշտութիւնն գինւոյ եւ կանանց, որ են գէջ: Թէպէտ եւ է(7)ապատիկ վառէ թշնամին»³⁴, որ ԽԹ(49) կանգունն վասն մերկանալոյ «գէ(7) արփի շնորհս Հոգւոյն ի յէալթն դար կենցաղոյս հակառակ է(7) զգալարանացս»³⁵.

(327ա) *Որպէս եւ ասէ//.*

Եւ ելանէր դիզանէր բոցն ի վերոյ քան զհնոցն ի քառասուն եւ յիննս կանգուն (Գ.47).

³⁴ Վարդան, 253աբ:

³⁵ Վարդան, 253բ:

«Նաբուգոդոնոսոր զԲԺ(12)ան ակունս, որ ի լանջս քահանայապետին լինէր ի վերայ վակասին առեալ ի լանջս պատկերին եղ, որ կայր առ ընթեր հնոցին, եւ բոցն երկայնեալ մինչեւ ցանդր պատկառէր յանուանէն յԱստուծոյ, որ յակունսն եւ ԽԹ(49) կանգուն էր մինչեւ ցայն վայր, որ պատկերին»³⁶, զի բովանդակն Կ(60) կանգուն ասացաւ: Կամ թէ որպէս ինքզ ասէ կրկին պատճառս: Իսկ առ ի միտս ԽԹ (49) կանգունն է(7). է(7), որ նշանակէ զէ(7) դար կենցաղոյս, որ է(7) ամբն չափի, որպէս ասացի որում բարձրացեալ դիզանայ, հրային ախտից ցանկութիւն բորբոքեալ է յիմանալոյն Նաբուգոդոնոսորայ եւ շրջապատեալ այրէ զհոգի եւ գմարմին քողէից աղանդաւորաց եւ չարացելոց մարդկան յաւրինակ մշտնջենաւոր գեհնոյն: Իսկ առաքինիքն ըստ նմանութեան երից մանկանցն ի մէջ ցանկութեան մարմնոց ողջախոհութեամբն անկիզբիք մնան որպէս գալ Բանին երկրորդ անգամ յաշխարհ, յորում բառնին անբարիշտք եւ պակասին մեղաւորք եւ խառնին սուրբքն ի Սուրբն անջրպէտ միութեամբ:

Եւ շրջեալ պատէր հուրն շուրջ զհնոցսն եւ այրէր, զորս գտանէր ի քաղդէացոց անտի (Գ 48).

«Շուրջ զհնոցսն երկայնեալ պատէր հուրն այրելով զքաղդէացիսն՝ զհրոյն բորբոքիչսն եւ որք փութային տեսանել զկորուստ նոցա»³⁷, զոր չափեալ այնչափ գտին:

Եւ հրեշտակ Աստուծոյ էջ եկաց ընդ ազարեանսն ի հնոցի անդ եւ թաւթափեաց զբոց հրոյն ի հնոցէ անդի եւ արար ի մէջ հնոցին որպէս հողմ ցաղազիւն, որ շնչիցէ (Գ 49-50).

(327բ) Հրեշտակ մեծի խորհրդոյն Միածին Որդին, արարիչն հրոյ, զոր տեսեալ հրոյն ոչ միայն զայրեցողութիւն թողեալ եղեւ ցաղազիւց քաղցրագոյն աւղով//, այլ եւ այնքան երկայնածիզ գետնատարած խոնարհութեամբ երկիր պագանէր:

Եւ ոչ մերձեցայր ամենեւին հուրն ի նոսա, ոչ տրտմեցուցանէր եւ ոչ անդէր զնոսա (Գ 50ա).

³⁶ Վարդան:

³⁷ Վարդան:

Զլոյսն միայն ունելով ի պայծառութիւն մանկանցն առանց նեղութեան, եւ հրովն զարտաքինսն կիզոյր: Եւ այս եղեւ յիջմանէ Որդւոյն Աստուծոյ, զի թէ ճայն Տեառն Հատանէ զբոց ի հրոյ՝ որչա՞փ մերձաւորութիւնն էութեան՝ յաւրինակ հանդերձեալ դատաստանին:

Յայնժամ երեքեան որպէս ի միոջէ բերանոյ արհնէին, գովէին եւ փառաւոր առնէին զԱստուած ի սէջ հնոցի հրոյն, եւ ասէին (Գ 51).

Յորոյ գերեան խնդրեցին տեսանել, եւ տեսեալ մերձ հոգէ-խառնեցան՝³⁸ եւ զաւրհնութիւն առ նա դարձուցեալ ասեն.

Արհնեալ եւ դու Տէր Աստուած հարցն մերոյ, գովեալ եւ առաւել բարձրացեալ յաւիտեան (Գ 52).

«Որ եկիր առ Աբրաամ եւ կոչեցեր զքեզ Աստուած երկնից, եւ արդ, ցուցեր երիցս մեզ»³⁹ եւ թէ գովիս վասն սքանչելեաց քոց, բայց ի վեր ես քան զգովութիւն մեր, եւ բարձր է եւ առաւել եւ յաւիտեան ունիս զգովութիւն եւ ոչ ի մէնջ ասացեալ.

Եւ արհնեալ է անուն սուրբ փառաց քոց գովեալ (Գ 52ա).

Զասացեալ որ էն անուն եւ զոր առնլոց է զՅիսուս Քրիստոս, զոր ամենայն լեզու խոստովանեսցի Տէր զՅիսուս, ես եւ զայն, զի ոչ բնութեամբ անուն գիտեմք, այլ զփառաց անունն գովեմք եւ աւրհնեմք, զի այն անհաս է:

Արհնեալ եւ ի տաճարի փառաց սրբութեան Քո, գովեալ [եւ առաւել բարձրացեալ յաւիտեան] (Գ 53).

«Տաճար զերկինս եւ զհնոցն կոչէ՞⁴⁰, որով առաւել փառաւորի:

Արհնեալ եւ, որ հայիս յանդումս եւ նստիս ի քրովբէս գովեալ [եւ առաւել բարձրացեալ յաւիտեան] (Գ 55).

Որպէս ետես կառս քերովբէականս ի վերայ Քոբար զետոյ (տե՛ս Եզեկ. Ա, Ժ): «Եւ անդումս զԲաբելոն կոչէ եւ որոյ վերայ երկիր կայ հիմնացեալ»⁴¹:

³⁸ *Չիք* ՆԲՅ, բայց Վարդանի մոտ՝ հոգեխառնութեամբ (253բ):

³⁹ Վարդան, 253բ, ուր՝ երիցն *փյս*. երկնից, մեջ *փյս*. մեզ:

⁴⁰ Վարդան, 254ա:

⁴¹ Վարդան:

Արհմեայ եւ ի վերայ աթոռոյ արքայութեան Քո, գովեայ [եւ առաւել բարձրացեայ յաւիտեանի] (Գ. 54).

Նոյնդ է, զոր լուաւ մարգարէն, թէ՛ «Աւրհնեալ են փառք Տեառն ի տեղւոջէ իւրմէ» (Եզեկ. Գ. 12) //:

Արհմեայ եւ ի վերայ հաստատութեան երկնից գովեայ եւ [եւ առաւել բարձրացեայ յաւիտեան] (Գ. 56).

Ի վեր է քան զհաստատութիւնդ եւ Արարիչ նմին, յորմէ աւրհնիս, ըստ այնմ. «Զարարածս ձեռաց Նորա պատմէ զհաստատութիւն (Սաղմ. ԺԸ. 2):

Արհմեցէք ամենայն գործք Տեառն զՏէր, արհմեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաւիտեան (Գ. 57).

Ի տեսլենէն Աստուծոյ աստուածագեցեալ չհամարին ինքեանս բաւական աւրհնելոյ, «այլ ձայն տուեալ բոլոր մասանց արարածոց կոչեն յաւրհնութիւն իւրեանց սեփական Տեառն եւ Արարչին, յորս մոլորեցոյց հակառակորդն ճշմարտին ի սուտն հայրն ստութեան»⁴²: Վասն որոյ ընթհանրական անուամբ զամենայն գործս Աստուծոյ հրաւիրէ զիմանալիս եւ զգալիս յաւրհնութիւն Աստուծոյ: Էր վասն զի բերան եղեալ արարածոցս «իբր գլուխ սորին եւ շաղկապ իմանալի եւ զգալի աշխահին»⁴³, աւրհնութեամբ միաւորէ կամ թէ մարդն իսկ է վայելող բարեաց եւ ի պէտս ինքեան վարէ: Վասն այսորիկ աւրհնէ գտուողն բարեաց:

Արհմեցէք երկինք զՏէր, արհմեցէք [եւ բարձր արարէք զԱստուծոյ յաւիտեան] (Գ. 58).

Զբոլորն այժմ ի մասունս բաժանէ, եւ մի ըստ միոջէ թուէ, եւ նախ զերկինս յիշէ ըստ կարգի, որ ի սկզբանէ արարաւ:

Արհմեցէք հրեշտակք Տեառն զՏէր [արհմեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաւիտեան] (Գ. 59).

Նոքա զկնի երկնից եղեն փառաբանիչք Աստուծոյ ի դուրս Նորին կարգեալք եւ զսոսա յորդորեն ըստ Դաւթայ:

⁴² Վարդան:

⁴³ Վարդան:

Արհմեցեք ջուրք, որ ի վերոյ քան զերկինս, զՏէր արհմեցեք [եւ բարձր արարեք զՆա յաիտեան] (Գ 60).

Յերկրորդումն աւուրն եւ սա գոյացաւ՝ բաժանեալ ի ջրոց կառուցեալ կամար ի վերոյ հաստատութեան անջրպետ իմանալեալ եւ զգալեալ: Իսկ նշանակաւ երկինք եկեղեցի եւ հրեշտակ առաջնորդք նոցին եւ ջուր երկնային աւազանն սուրբ:

Արհմեցեք զարութիւնք Տեառն զՏէր, արհմեցեք եւ [բարձր արարեք զՆա յաիտեան], արհմեցեք արի եւ լուսիմ եւ ամենայն աստեղք երկնից զՏէր [արհմեցեք եւ բարձր արարեք զՆա յաիտեան] (Գ 61-63).

Ըստ կարգի իջանէ յարարածս. զարութիւնք զգարդս երկնից ասէ, որպէս ի վերայ բերէ արեւ եւ լուսին եւ աստեղք, իսկ առ ի միտս՝ զչնորհս Աստուծոյ, որ յեկեղեցի եւ զԱւետարանն եւ զաւրէնս եւ զմարգարէս առակէ, ասէ//.

(328բ)

Արհմեցեք անձրեք եւ ցաւք եւ ամենայն հողմք, զՏէր արհմեցեք [եւ բարձր արարեք զՆա յաիտեան] (Գ 64-65).

Որ ի պէտս բուսուց յաւդոյդ գոյանան հողմավար ամպով, որ են բանք Սուրբ գրոց՝ ի հողմոյ Հոգւոյն շնչեցեալ ի պէտս բժշկութեան, ըստ Եսայեայ (հմմտ. Եսայի Խ 7):

Արհմեցեք հուր եւ տապ, ցուրտ եւ տաւթ զՏէր, արհմեցեք եւ [բարձր արարեք զՆա յաիտեան] (Գ 66).

Գոյանան եւ սոքա յաւդոյդ ի տարէրէ հրոյն մերձաւորութենէ հուրն եւ տապ, եւ ի ջրոյն կցորդութենէ՝ ցուրտն եւ տաւթն: Կամ լ՛Դ(4) եղանակն ասէ. զգարուն եւ զամառն՝ հուր եւ տապ, զձմեռն եւ զաշուն՝ ցուրտ եւ տաւթ:

Արհմեցեք ցաղ եւ ձիւնաբեր սառն եւ ցուրտ եղեմն եւ ձիւն զՏէր արհմեցեք [եւ բարձր արարեք զՆա] (Գ 67-68):

Յաճախ յամէ ի փոփոխմունս յաւդոյ, որ ի պատշաճ ժամանակի ըստ պիտոյիցն ներգործեն:

Արհմեցեք տիւր եւ գիշեր, լոյս եւ խաւար զՏէր, [արհմեցեք եւ բարձր արարեք զՆա յաիտեան] (Գ 69-70).

Տիւն ի գործ յարուցանող զմարդիկ, եւ գիշերն ի հանգիստ քնոյ կոչելով լոյս, որ զտիւն առնէ, եւ խաւար, որ՝ զգիշեր:

Աւրինեցէք ամպք եւ փայլատակումք զՏէր [աւրինեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան] (Գ 71).

Ձի ի սոցանէ լինին անձրեւք, որով դալարանան բոյսք յաւդոյտ, զոր փայլատակունք հրոյն ոչ կարեն ցամաքեցուցանել եւ ոչ նամկութիւն ջրոյն շիջուցանէ զհուր զաւրութեամբ ներգործողին:

Աւրինեալ երկիր զՏէր, արինեացէ եւ բարձր արասցէ զՆա յաիտեան, արինեցէք լերիք եւ բարձումք զՏէր, արինեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան, արինեցէք ամենայն բոյսք երկրի զՏէր (Գ 72-74).

Առեալ յամպոյղ զանձրեւն, եւ լերինք եւ բլուրք բուսովք պայծառացեալ ի տեսանելն զձեզ. այսպէս աւրհնի Աստուած:

Աւրինեցէք աղբերք, ծով եւ գետք, զՏէր արինեցէք (Գ 75-76).

Ձերիս այս որոջի ջուր, քանզի աղբերք ի ծովէ եւ գետք յաղբերաց զեղանին, եւ ծով դարձեալ յուխից գետոց լրանայ: Իսկ նշանակաւ մարգարէք եւ առաքեալք եւ վարդապետք ուրախացուցիչք քաղաքաց Աստուծոյ:

(329ա) Աւրինեցէք կէտք եւ կայտառք, որ ի շուրս, թոչումք երկնից զՏէր արինեցէք [եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան] (Գ 77-78)//.

Որ եզերք են կենդանեաց եւ առանձին բնակին: Իսկ կայտառք կերակուր նոցին սահմանեալ Արարչէն, եւ թոչումք, որ ի ջրոյ գոյացան եւ յաւդս վերանան:

Աւրինեցէք ամենայն գազանք եւ անասուն զՏէր, արինեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան, արինեցէք որդիք մարդկան զՏէր, արինեցէք [եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան] (Գ 79-80).

«Նախ պէտք ստեղծան եւ ապա վայելողքն իբր ճաշ եւ ճաշակերք, թագաւորութիւն եւ թագաւոր»⁴⁴: Վասն այսորիկ ի կատարածի զմարդն եղ աւրհներգու սոքաւք Աստուծոյ:

Աւրինեացէ Իսրայէլ զՏէր, արինեացէ [եւ բարձր արասցէ զՆա յաիտեան] արինեցէք քահանայք զՏէր, արինեցէք [եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան] արինեցէք ծառայք Տեառն զՏէր, [արինեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաիտեան] (Գ 81-83).

⁴⁴ Վարդան:

Պատուելի անուամբ յատուկ զժողովուրդն Իսրայել կոչէ, որ է աստուածատես եւ զքահանայն՝ միջնորդ Աստուծոյ եւ մարդկան եւ ծառա՝ զեկան, եւ աստ՝ նորս Իսրայել եւ քահանայ կատարեալ՝ կատարեալ պատարագիս սպասաւոր, որ զանձինս եւ զմարմին եւ զարիւն Տեառն պատարագեն, իսկ ծառայ զնեալք արեամբ Տեառն՝ զնորս հաւտս:

Աւրհնեցէք անձինք եւ շունչք արդարոց, [զՏէր, ավրհնեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաւիտեան] սուրբք եւ խոնարհ սրտիւք, Անանիա, Ազարիա եւ Միսայել, զՏէր ավրհնեցէք եւ բարձր արարէք զՆա յաւիտեան (Գ. 84-86).

Թուի թէ Հոգին, որ ի նոսա, զնոսին իսկ ասէ շնչով արդար եւ սրտիւ խոնարհ, զորոյ անուանսն յաւել, թէ՛ Անանիա, Ազարիա եւ Միսայել, զՏէր արհնեցէք: Բանիւ բարեբանելով կամ բարի գործովք եւ սուրբ սրտիւ եւ խոնարհ հոգով պատարագելով զբանական խաւս:

Չի փրկեաց զմեզ ի դժոխոց, այսինքն՝ յերկրպագութենէ պատկերին, որ դժոխք է պաշտողացն, եւ ի ձեռաց մահու ասպրեցոյց զմեզ՝ ի թագաւորին սպառնալեաց, եւ փրկեաց զմեզ ի հնոցեա եւ ի միջոյ բորբոքեալ բոցոյս եւ ի միջոյ հրոյս փրկեաց զմեզ (Գ. 87-88).

Որ է առ հաւատչեա անշիջանելի գեհենայն, յորմէ փրկեաց եւ փրկեսցէ ոչ ըստ մեր արժանաւորութեան, այլ իւրում ողորմութեան, որպէս ասէ.

Գոհացարուք զՏեառնէ, զի քաղցր է, զի յաւիտեան է ողորմութիւն Անորա (Գ. 89).

(329բ) Որ ասաց. «Առնեմ զողորմութիւն ի հազար ազգս սիրելեաց իմոց» (Ելք Ի 6):

Արհնեցէք ամենայն պաշտամեալք Տեառն զԱստուածն աստուածոց, արհնեցէք եւ գոհացարուք, զի յաւիտեան է ողորմութիւն [Անորա] (Գ. 90).

Թերեւս թէ զայս մեծաձայն գոչեցին եւ զամենայն պաշտաւնեայս Աստուծոյ ի ճշմարիտն Աստուծոյ ավրհնութիւն կոչեցին, թէ՛ զնմանէ գոհացարուք, որ ողորմութեամբ փրկեաց:

Եւ Նաբուգոդոնոսոր, իբրեւ լուսա զարհնութիւն Անոցա, զարմացաւ, յարեաւ տագնապաւ, եւ ասէ զմեծամեծս իր. Ո՞չ այս երիս կապեալս⁴⁵ ար-

⁴⁵ կապեալս՝ լուսանցից՝ ողորման նշանով:

կաք⁴⁶ ի մէջ հնոցին: Եւ ասեմ ցթագաւորն. Այոյ, արդար ես, արքայ: Եւ ասե թագաւորն. այլ եւս տեսանեմ արս Դ(4) արձակս եւ գնամ ի մէջ հրոյն եւ ապականութիւն ինչ ոչ գոյ ի նոսա, եւ տեսիլ չորրորդին նման է որդւոյն Աստուծոյ (Գ 91-92).

Ահիւ եւ երկիւղիւ տազնապեցաւ ի կրկին եւ յերեքկին սքանչելեացն, զի «ոչ միայն լսէր զձայն աւրհնութեան, այլ եւ տեսանէր, զի արձակ իբր ի ճեմարանի ի մէջ հրոյն գնային անվնաս մնալով ի նոյն եւ զչորրորդն եւս, զոր դաւանէր որդի Աստուծոյ իբր զայլ անարժանս արժանացեալ շնորհի մարգարէութեան նման Բաղամու եւ Կայիայիայ եւ փարաւոնի, զոր եւ աւղիւն ասաց, թէ՛ նման որդւոյն Աստուծոյ, զոր չէր տեսեալ այնպիսի զոք եւ ոչ լսել, բայց թէ Հոգին աստուածաբանեաց յայտնապէս զՈրդին Աստուծոյ, որ ի լրման աւուրց եղեւ Որդի մարդոյ նոյնն»⁴⁷, որ էր Որդի Աստուծոյ ի ծոց Հաւր: Քննելի է, թէ է՞ր վասն սմա յայտնեցան իրքն. առաջին՝ զի զառատութիւնն շնորհացն ցուցանիցէ, որ ի ծովու ցողէ եւ յապառածս աղբիւր բղխէ, եւ երկրորդ՝ զի թշնամեացն վկայութիւն Հաւատարիմ է:

Յայնժամ մատեաւ Նաբուգոդոնոսոր ի դուռն հնոցի հրոյն բորբոքելոյ եւ ասէ. Սեդրաք, Միսաք եւ Աբեդնագով ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ. ելէք եւ եկաք: Եւ ելին Սեդրաք, Միսաք եւ Աբեդնագով ի միջոյ հրոյն (Գ 93).

(330ա) *Մեղմացեալ// ի գոռոզութենէն վասն հրաշիցն խոնարհութեամբ մատչի ի դուռն հնոցին եւ կոչէ արտաքս զնոսա ծառայք Աստուծոյ բարձրելոյ ասէ, քանզի գիտացի, թէ ստոյք ծառայք էք Աստուծոյ, զի ծառայակից հուրն պատկառեաց ի ծառայակցացդ: Արդ, եկայք արտաքս, եւ ելքն երեքին:*

Եւ ժողովեցան նախարարք եւ զարավարք եւ կուսակալք եւ զարք թագաւորին եւ տեսանէին զարսն, զի ոչ տիրեաց հուրն ի մարմինս նոցա եւ հեր գլխոյ նոցա ոչ խանձատեցաւ եւ վարտիք ոչ այլագումեցան եւ հոտ հրոյ ոչ գոյր ի նոսա: Եւ երկիր եպագ թագաւորն առաջի նոցա Տեառն Աստուծոյ (Գ 94-95).

Ամենեքեան միահամուռ տեսին, զի բնաւին ոչ էին վնասեալ. ո՛չ ի մարմինս եւ ո՛չ ի հանդերձս: Վասն այնորիկ երկիր եպագ թագաւորն այնպիսի Տեառն, որ կարող է զարմանալիս զործել:

⁴⁶ արկաք կապեալս:

⁴⁷ Վարդան:

Եւ պատասխանի ետ Նաբուգոդոնոսոր եւ ասէ. Աւրհնեալ է Աստուած Սեդրաքայ, Միսաքայ եւ արեդնագովի, որ առաքեաց զհրեշտակ իր եւ փրկեաց զծառայս իր, զի յուսացան ի նա եւ զբան թագաւորի ամարգեցիմ եւ մատնեցիմ զմարմինս⁴⁸ իրեանց ի հուր, զի մի՛ պաշտեսցեն եւ մի երկիր պագցեն ամենայն աստուածոց, բայց միայն Աստուծոյն իրեանց (Գ 95).

Գործով եւ բանիւ պատուէ զճշմարիտն Աստուած եւ իրաւունս համարի զփրկութիւնն Աստուծոյ, զի յուսացան ի նա եւ վասն սիրոյ եւ հրամանի նորա զմարմինս իւրեանց ի հուր մատնեցին, զի մի՛ զճշմարիտն ընդ ստոյ փոխանակեսցեն: վասն այսորիկ փրկեաց զնոսա առաքմամբ հրեշտակի իւրոյ, որ է Միածին Որդի:

Եւ արդ, ես տամ հրաման. ամենայն ազգ եւ ազիմք, որ խաւին հայհոյութիւն զԱստուծոյ Սեդրաքայ, Միսաքայ եւ Արեդնագովի՝ ի կորուստ մատնեսցիմ, եւ տունք անցա ի յափշտակութիւն, զի ոչ գոյ այլ Աստուած, որ կարող իցէ փրկել (Գ 96).

Ոչ միայն չվնասել նոցա ետ հրաման, այլ եւ հայհոյութեամբ անզամ բերանաբաց, մի // իշխեսցեն լինել յԱստուած նոցա, եւ որ յանցանէ ի հրամանս այս՝ տուգանաւք պատժեսցի:

Յայնժամ թագաւորն առաւել շքեղացոյց զՍեդրաք, զՄիսաք եւ զԱրեդնագով լերկրին բաքիլացոց եւ բարձրացոյց զնոսա (Գ 97).

Ուստի ուսանիմք, թէ նախ չարչարանք եւ ապա՝ փառք, զի քան զառաջինն առաւել պատուեաց զկենդանի նահատակսն իշխան լինել բոլոր թագաւորութեան նորա եւ իբրեւ զայս ոչ առին յանձն, ապա աղաչանաւք զայս շնորհէ:

Եւ աղաչեաց լինել անցա իշխան ամենայն հրէիցն, որ էին ի թագաւորութեան անրա (Գ 97ա).

Զգերեալսն նոցա յանձնէ պահել զնոսա յաւրէնս իւրեանց, զի մի՛ բռնադատեսցին յումեքէ: Եւ յահ եւ երկիւղ յամենեցունց զչարախաւսն անանիանց արկանէր ի հնոցն, որք առ ժամայն կիզեցան: Բայց ասացեալ է սրբոցն, թէ «Մովսէսի երեսն փառաւորեցաւ եւ Եդիայ վերացաւ, անանիանքն ի հրոյն ապրեցան, եւ Դանիէլ՝ առիւծուցն ի հինն, զի անմիտ հրէայքն հաւատասցեն ի

⁴⁸ զանձինս. լուսանցքում ուղղված՝ զմարմինս:

ձեռն այնպիսի առաջնորդացն, թէ գոյ Աստուած: Կոտորեցան, քարկոծեցան, խաչեցան առաքեալքն եւ առաջնորդք նորոյս, զոր տեսեալ մտաւորաց հեթանոսաց, հաւատասցեն, թէ գոյ հաստուցումն եւ յոյս անմահութեան: Իսկ զի մեք ամենայն գիշեր երգեմք զմանկանցն աւրհնութիւնն այս է պատճառն, զի ի մէջ ցանկութեան բարոյ եմք եւ արտաքուստ չարն փչէ եւ վառէ ազահութեամբ իբրեւ որթով, որ աստէն մոխիր է եւ ոչ ինչ եւ անդէն կայծ գեհենոյն եւ վուշ փաղաքուշ յորդորիչք նաւթ եւ ձէթ, որ կորստութիւնն, որ մոլորեցուցանեն զպոռնկութեան ախտն, յորմէ ապրեալք ասեմք. Աւրհնեալ ես, Տէր Աստուած հարցն մերոց: Հարս մեր գյառաջագոյն ննջեցեալս կոչեմք զսուրբս, որք արտասուացն ցաւով սրբեցին զանձինս: Վասն որոյ նախ զմեղայն ամեմք// եւ ապա վստահութիւն առեալ կոչեմք զարարածս կցորդ մեզ ի գոհութիւն քաւիչ ողորմածին Աստուծոյ»⁴⁹, որում փա՛ռք յաւիտեանս:

⁴⁹ Վարդան, 255ա:

[Դ]
ՏԵՍԻԼ ՀԻՆԳԵՐՈՐԴ

Անպատմելի են «խորք մարդասիրութեան Աստուծոյ, թէ որպիսի¹ պատուեաց զբնութիւնս եւ հնարի ապրեցուցանել զայսքան մոռացկոտ եւ զդժուարահաւատն ազգս մարդկան, զոր ի Նաբուգոդոնոսոր է տեսանել, որ մոռացաւնք եղեն նմա փշրումն պատկերին եւ սքանչելիք հնոցին, եւ տիրեաց ի վերայ նորայ ախտ անբարտաւանութեան, զոր յիշեցուցանէ դարձեալ մարդասէրն ի ձեռն տեսլեան ծառոյն»¹, վասն որոյ եւ տեսիլ ասէ զճառս, որպէս զի թէ «ոչ խոնարհի ապաշա[ւա]նաւք խոնարհելոց է նա եւ կամաց յանասնական անպատուութիւն փոխանակ զի զպարտին տուեալ յԱստուծոյ ոչ իմացաւ, զոր եւ ինքն պատմէ գրելով»².

Նորուգոդոնոսոր առ ամենայն ազգս եւ ազիմս եւ լեզուս, որ բնակեցաւ են յամենայն երկրի, խաղաղութիւն բազմասցի ձեզ (Դ 98).

Ի սկիզբն նամակիս առ յամենայն ազգս զխաղաղութիւն բազմացուցանէ, զի յապահովացեալ ունկնդիր լինին գրելոցն:

Զնշանս եւ զարուեստս, զոր արար ընդ իս Բարձրեալն, հաճոյ թուեցաւ առաջի իմ պատմել ձեզ, թէ որպէս մեծամեծք եւ զարատրք են արքայութիւնն Աորա արքայութիւնն յաւիտեանից եւ իշխանութիւնն Աորա ազգաց յազգս (Դ 100).

Յուցանէ, «թէ Բարձրեալն է ցուցիչ հինկերորդ տեսլեանս, եւ նման են սքանչելիք, որոյ թագաւորութիւնն անեղծ է եւ յաւիտեանական, զոր ծանեայ ի ծառն երեւեալ, զորոյ մեկնութիւնն ոչ կարացին գիտել, որք ներքին պաշտելեացս են սպասաւորք եւ ոչ աստեղացն, զի բարձրեալն, որ ի վեր է քան զբարձունս, նա նախախնամէ զներքին արարածս, զի իւր են»³ //: Վասն որոյ, որով զիս նախախնամեաց, կամեցայ պատմել ձեզ նշանաւք տեսլեանն եւ արուեստիւք փոխակերտութեան⁴:

¹ Վարդան, 255ա:

² Վարդան:

³ Վարդան 255բ:

Ես Նաբուգոդոնոսոր ուրախ էի ի տան իմում եւ տարճացեալ (Դ 1).

Յայտ է՝ անհոգ յերկիրէ մահու եւ ի փոփոխմանն կարծեաց, ըստ այնմ ասաց ի սրտի իւրում, թէ՛ Ոչ սասանեցայց ազգէ յազգ:

Երազ տեսի եւ զարհուրեցոյց զիս եւ խոովեցայ յանկողնի իմում եւ տեսիլ զլիտյ իմոյ տազնապեաց զիս (Դ 2).

«Ձի կարծիս էառ զծառոյն՝ զինքն գոլ եւ տեսիլ զլիտյ զմտացն ասէ, որ ներգործէ յանուջս»⁵:

Եւ տուաւ յինէն հրաման ածել առաջի իմ զամենայն իմաստունս բարիլացոց, զի մեկնութիւն երազոյն ցուցցեն ինձ եւ մտիմ առաջի իմ գէտք եւ մոգք եւ իղձք եւ քաղդեայք եւ զերազն ասացի առաջի նոցա եւ զմեկնութիւն երազոյն ոչ ցուցին ինձ (Դ 3-4).

Վասն այնորիկ ետ ածել, զի զերազն չէր մոռացեալ որպէս զառաջինն, եւ նոքա զմեկնութիւն խոստանային գիտել, բայց նոքա եւ ի մեկնութիւն տկար երեւեցան:

Մինչեւ եկն Դանիէլ, որում անուն էր Բաղտասար, ըստ անուան Աստուծոյ իմոյ, զի հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի մնա (Դ 5).

«Յետոյ եկն, զի երեւեացի Հոգին Աստուծոյ, որ ն նմա, զի այլք ի պիղծ հոգւոյն խաւսէին»⁶ վասն այսորիկ զԱստուծոյն քննել ոչ կարէին:

Յոր ասացի, թէ Բաղտասար իշխան գիտեա, զոր եւ գիտեմ, զիի հոգի սուրբ Աստուծոյ գոյ ի քեզ եւ ամենայն խորհուրդ ոչ ծածկի ի քէն (Դ 6).

«Առ Դանիէլ զարձուցանէ զբանն, որ ըստ իշխանսն խաւսէր նախ եւ ասէ հաւատամ, թէ գիտես, զոր ինչ ես գիտեմ նախ քան զասելն իմ զերազն⁷, զի փորձելով գիտացի, թէ՛ Հոգի Սուրբ ի քեզ:

(322ա) Արդ, լուր դու զտեսիլ երազոյն իմոյ, զոր տեսի// եւ զմեկնութիւն նորա պատմեացես ինձ (Դ 6ա).

⁴ Չիք ՆԲՅ (բայց փոխակերտել. տես Բ, էջ 947):

⁵ Վարդան:

⁶ Վարդան:

⁷ Վարդան:

Վասն զի չեմ մոռացեալ զերազն, որպէս յառաջն մինչ զի զքեզ ստիպես ասել կամ թէ զիտեմ եւ փորձելոյ աղազաւ ծածկեմ, այլ միայն զմեկնութիւն պահանջեմ:

Տեսանէի յանկողնի իմում, եւ ահա ծառ մի ի մէջ երկրի ի բարձրութիւն բազում յոյժ մեծացաւ ծառն եւ զաւրացաւ եւ բարձրութիւնն Աորա եհասաւ մինչեւ յերկինս եւ լայնութիւնն Աորա ի ծագս ամենայն երկրի, տերեւ Աորա գեղեցիկ եւ պտուղ Աորա բազում յոյժ եւ կերակուր ամենայն ի մտն: Ի Աերքոյ բնակեալ էին զազանք վայրի եւ յոստս Աորա հանգուցեալ էին թռչունք երկնից, եւ ի մտն կերակրէր ամենայն մարմին: Տեսանէի ի տեսլեան գիշերոյ յանկողնի իմում, եւ ահա զուարթում եւ սուրբ իջանէր յերկնից եւ բարբաբէր զաւրութեամբ եւ ասէր այսպէս. Հատէք զծառոյ եւ քշեցէք զոստս դորա, թաւափեցէք զտերեւ դորա եւ թռչունքն յոստոյ դորայ, բայց զշառաւիղս արմատոյ դորա թողէք յերկրի երկաթապատ եւ պղնձապատ ի դաւարի վայրի եւ ի ցաւոյ երկնից դադարեացէ եւ ընդ զազանս բաժին Աորա եւ ի խոտ երկրի, սիրտ Աորա ի մարդկանէ փոխեսցի եւ սիրտ զազանաց տացի մտն եւ է(7) ժամանակ փոխեսցին ի վերայ Աորա: Այս է երազն, զոր տեսի եւ Նաբուգոդոնոսոր արքայ եւ դու, Բաղտասար, ասա ինձ զմեկնութիւն Աորա, զի ամենայն իմաստունք թագաւորութեան իմոյ ոչ կարացին զմեկնութիւն Աորա ցուցանել ինձ, այլ դու Դանիէլ կարող ես, զի հոգի Աստուծոյ գոյ ի քեզ (Դ 7-15).

(332բ)

Յառաջնումն վասն այն վերացաւ երազն ի մտաց նորա//, զի Դանիէլ յայտնեսցի: Իսկ այժմ մնաց որպէս պատմէ, բայց թէ է՞ր երազով յայտնեցաւ այս նմին եւ ոչ ի ձեռն ուրուք: Ի ձեռն այլոյ ոչ էր հաւատացեալ որպէս եւ ոչ թագաւորքն իսրայէլի եւ զի ոչ էր արժանի յայտնապէս տեսանել որպէս զմարգարէսն: Քանզի թէ ոք սրբեալ է զմիտս ի սնոտի աշխարհական իրաց առ նոսա դէմ յանդիման խաւսի: Իսկ եթէ ոք անըջական կենաւ զբազեալ իցէ անըջական երազաւք յանդիմանէ որպէս ի Յորն իսկ գրեալ է, քանզի նախախնամութեամբն զամենեցուն կամի զկեալն եւ ի գիտութիւն ճշմարտութեան զգալն եւ ըստ իւրաքանչիւր կերպարանի շահի զբազումս: զոր տեսանէ յարմար ինքեան զերազն եւ պատմէ Դանիէլի, զոր յիւրում տեղւոյն ուսցուք: Բայց այն, զի ասէ մեկնութեան զուարթնոյ է բանս, իբր այն, թէ ամենայն ումեք չէ յայտնի մեկնութիւն եւ քննութիւն պատգամացն, այլ զուարթ ոգւոց եւ սուրբ մտաց իբր զԴանիէլ: Կամ թէ մեկնու-*

* իւրաց ուղղման նշանով:

Թիւն բանիցս զուարթացուցանէ զլսաւղս եւ պատգամ հարցուածիս սրբէ եւ զընդունողս, զի ճանաչել տա, թէ Բարձրեալն տիրէ ամենայն թագաւորութեան մարդկան:*

Յայնժամ Դանիէլ, որում անուն է Բաղտասար, հիացաւ իբրեւ ժամ մի եւ խորհորդք անոր խոսվեցուցանէին զնա (Դ 16)։

Կամ վասն խոկալոյ յիմաստսն առ վայր մի լռեաց ի խաւսելոյ կամ թէ հիացաւ հայելով ի խորս աստուծոյ խնամոցն եւ խոսվեցաւ տրտմութեամբ վասն զժուար թուելոյ մեկնութիւն արքայի:

Պատասխանի ետ թագաւորն եւ ասէ. Բաղտասար, երազն եւ մեկնութիւն անոր մի տագնապեցուցէ զքեզ (Դ 16ա)։

*Օճանեալ թագաւորն զխոսվութիւն մտաց Դանիէլի եւ ասէ** . «Մի՛ տագնապիր երկիւղիւ, այլ ասա համարձակ»⁸:*

(333ա) Ետ պատասխանի Բաղտասար եւ ասէ. Տէր երազն ասելեաց քոց եւ մեկնութիւն անոր // թշնամեաց քոց (Դ 16բ)։

Կամ թէ՛ «երազն եւ մեկնութիւն թշնամեաց քոց պատահէ կամ թէ մեկնութիւն թշնամեաց քոց խնդութիւն է: Վասն այն յապաղեմ, զի մի լուիցեն ատելիքն քո եւ խնդացեն: Զայս ոչ փաղաքշելոյ վասն ասէ, այլ զի պատուեաց զսպաս տաճարին եւ գլխայր ի գերիսն»⁹:

Օճառն, զոր տեսանէիր մեծացեալ եւ զարացեալ, որոյ բարձրութիւն հասնէր յերկինս եւ լայնութիւն անոր յամենայն երկրի, տերեւ անոր գեղեցիկ եւ պտուղ անոր բազում եւ կերակուր ամենայն ի նմա, ի ներքոյ անոր բնակեալ էին գազանք անասպատի եւ յոստս անոր հանգուցեալ թռչունք երկնից, դու ես, արքայ, զի մեծացար եւ զարացար եւ մեծութիւնդ քո բարձրացաւ եւ եհաս մինչեւ յերկինս, եւ տէրութիւն քո ի ծագս երկրի (Դ 17)։

Դու ես, ասէ, ծառն, որ բարձրացաւ թագաւորութիւն քո եւ տիրեաց երկնաւորին քաղաքին, այս է՝ Երուսաղէմի, կամ զհայհոյութիւն ասէ, որ ասաց, թէ՛ «Ո՞վ է աստուած, որ փրկեցէ

* հացուածիս, միջին լուսանցքում ուղղման նշանով:

** եւ ասէ լուսանցքից:

⁸ Վարդան, 255բ:

⁹ Վարդան:

զձեզ» իսկ լայնություն՝ զծագս տիեզերաց ասորոց տիրեաց, «զի զաւելի մասն լիբիոյ Եւրոպիոյ թ զբոլորն Ասիա ետ քեզ, եւ ուստք՝ քաղաքք, զոր սեփհականեաց կամ ժառանգ թագաւորութեան, տերեւ՝ զաւրքն եւ փարթամութիւն, եւ պտուղն հարքն, որ մտանէին, գազանք շողզակերք եւ արիւնարբու իշխանք եւ գործակալք, թռչունք՝ թեթեւամիտք, որք հնազանդեցան նմա եւ կերակորձան՝ ամենայն հողակերք եւ կամ դրամն, որ ունի զգիր աւուանն նորա, որով լինէր վաճառ եւ կերակուր»¹⁰ :

(333բ) Եւ զի տեսանէիր արքայ գուարթունն եւ գտար զի իջանէր յերկնից եւ ասէր. Կտրեցէք զծառոյ եւ ապակամեցէք զդա, բայց զշատաւեղս նորա արմատոցն թողէք յերկրի երկաթապատ եւ պղնձապատ եւ ի դալարի վայրի եւ ի ցաւի երկնից հանգիցէ եւ ընդ գազանս անապատի եղիցի բնակությունն քո եւ խոտ որպէս արջատոյ ջամբես//ցենք քեզ եւ ի ցաւոյ երկնից հանգիցես եւ Է(7) ժամանակ փոխեսցի ի վերայ քո մինչեւ ծանցես, թէ տիրէ Բարձրեալն թագաւորութեան մարդկան, եւ ում կամի տացէ զնա (Դ 20-22).

Յիրաւի ասէ, թէ դատաստան է հասեալ ի վերայ Տեառն իմոյ արքայի, «քանզի ոչ անիրաւ ինչ առնէ Աստուած, այլ դու եղեր պատճառ: Ծառն անկողին է եւ վայելչութիւն խնամոց նորա եւ դու ոչ ծանեար զնա եւ պտուղ նմա ոչ ետուր, այլ՝ ատար դից»¹¹ , վասն որոյ իրաւամբք է պատիժն եւ զքեզ հալածեսցեն ի մարդկանէ, այսինքն՝ ի բնութենէ եւ ի բնակութենէ: Իսկ գուարթունն ստրք կամ վասն միշտ բերկրութեան նոցին ասէ կամ աննիրհելի բնութեան զհրեշտակն այնպէս կոչեաց, որ «իջանէր յերկնից բերել զհրամանն Աստուծոյ՝ կտրել զծառն եւ թաւթափել զաւրացն եւ շարժիլ զագանացն բռնաւորաց, բայց զարմատն թողուլ»¹² , այս է՝ մնալ նմա թագաւորութիւն իբր երկաթով եւ պղնձով անխզելի պահել նմա ի խնամոցն Աստուծոյ զայնքան ժամանակս չերեւիլ ումէք հասարակ, որ է մեծ սքանչելիք, որպէս ասէ: Եւ զի ասաց, թէ՛ թողէք զշատաւեղս արմատոյ ծառոյն, թագաւորութիւն քո քեզ մնա մինչեւ ծանցես զիշխանութիւն երկնաւոր: Իսկ Է(7) ժամանակք. վասն զի Է(7) ատուրք յանցանելոյն, եւ Է(7) զգայութեամբք, բայց վճիռ հատանէ զԷ(7)ամն, զի մի՛ յուսահատեսցի: Եւ Է(7) ամն Գ(3) ամ է եւ կէս՝ զամառն զարնայնովն առեալ եւ

¹⁰ Վարդան, 256ա:

¹¹ Վարդան, 255բ:

¹² Վարդան, 256ա:

զճմեռն՝ աշնայնովն կամ թէ այլք ասեն. Զի՞ է՛ Է(7) տարի էր վճիռն աղաւթիւքն Դանիէլի Գ(3) ամ եւ կէս թողեալ եղեւ:

Վասն որոյ, արքայ, խրատ իմ, հաճոյ թուեսցի քեզ զմեզս քո ողորմութեամբ քաւեսցես եւ զանաւրէնութիւնս քո զթով տնկաց, թերեւս երկայնամիտ լինիցի ի յանցանաց քոց Աստուած: Մեկնեաց զերազն, եցոյց զվէրն, կազմէ եւ զբժշկութիւն, որ դիւրին էր նմա առնել // որպէս զի ողորմութեամբն ինքն զտցէ զողորմութիւնս Աստուծոյ:

Այս ամենայն եկն եհաս ի վերայ Նաբուգոդոնոսորայ արքայի լետ ԲԺ(12)ան ամսոյ մինչդեռ ի վերայ տաճարի թագաւորութեան իւրոյ ճեմէր ի Բաբելոն: Ոչ այս այն մեծ Բաբելոն է, զոր եւ շինեցի տուն թագաւորութեան իմոյ հաստատութիւն զաւրութեան իմոյ ի պատիւ փառաց իմոց (Դ 25-27).

Ներեաց Աստուած նմին վասն ողորմութեան զԲԺ(12) ան ամիս եւ նա «դարձեալ ի խակութիւն անբարտաւանութեան իւրոյ եւ ի ճեմելն յարքունեացն վերայ ասաց սիգալով ոչ այս այն Բաբելոն է, զոր եւ շինեցի»¹³ իբր թէ ասել՝ Ո՞ հանէ զիս աստի:

Եւ մինչ դեռ բանքն ի բերանն էին թագաւորին ձայն եղեւ երկնից. «Բեզ ասեմ, Նաբուգոդոնոսոր արքայ, թագաւորութիւնդ քո անցեալ է ի քէն եւ ի մարդկանէ հալածեսցեն զքեզ եւ ընդ գազանս անապատի բնակութիւն քո եւ խոտ որպէս արջառոյ ջամբեսցեն քեզ եւ Է(7) ժամանակ փոխեցի վերայ քո մինչեւ ծանիցես, թէ տիրէ Բարձրեալն թագաւորութեան մարդկան եւ ում կամի տացէ նմա (Դ 28-29).

«Յայտ է՝ յերեքանձնեա Աստուածութենէն, որ կազմեաց զքեզ երից. յոգւոյ, ի մտաց եւ ի մարմնոյ, զոր ոչ իմացար իբրեւ զմարդ, վասն որոյ հալածիս ի մարդկանէ»¹⁴ եւ ընդ գազանս բնակիս, զի նոցա նմանեցէր եւ խոտ ջամբէին ոչ այլ ոք, այլ՝ կարիք սովոյն: Բայց տես, զի ամենայն ուրեք դնէ «զմինչեւ ծանիցես», զի որչափ ի յանցանս ոք է եւ զպատիժն կրէ, իսկ յորժամ ի զղջումն գայ եւ պատուհասն զանց առնէ:

Ի նմին ժամու բանն կատարեցաւ ի վերայ Նաբուգոդոնոսորայ եւ ի մարդկանէ հալածեցաւ, եւ խոտ որպէս զարջառ ուտէր, եւ ի ցաւոյն երկնից մարմինն անորս ներկեաւ, եւ վարսք իւր իբրեւ գառիւծոց մեծացան, եւ ըղընկունք անորս՝ որպէս թռչնոց երկնից (Դ 30).

¹³ Վարդան:

¹⁴ Վարդան, 256բ:

(334բ) *Զի բանն Աստուծոյ արդիւնք է// գործոյ. առժամայն կատարեցաւ ի վերայ նորա եւ եղեւ «յանկարծակի. առաջի կողմն առջառոյ, վարսք՝ առիւծոյ, ճիրանունք՝ արծուոյ. դատաստանաւ իսկ, զի ցանկասէր էր իբրեւ զառիւծ, հպարտ իբրեւ զթռչուն: Վասն որոյ ընդ նոսա դադարեաց եւ բնութիւն մարդոյ, եւ խելք կորեալ եւ ներկեալ մարմինն ի գոյն արեան արիւնասէր գոլով, եւ ցաւզալից լինէր ի բացալթեա: Եւ խնամաւքն Աստուծոյ ոչ լինէր ծախեալ ի գազանաց: Եւ ոչ այլ ոք նստաւ աթոռ թագաւորութեան նորա մինչեւ ի լնուլ է(7) ամին, որպէս ասէ:*

Եւ յետ կատարածի ատուրցն եւ Նաբուգոդոնոսոր գաչս իմ յերկինս համբարձի* եւ միտք իմ առ իս դարձան եւ զբարձրեալն արհմեցի, եւ զկեմդանին յաիտեմից գովեցի եւ փառատրեցի, զի իշխանութիւն մորա իշխանութիւն յաիտեմական եւ արքայութիւն մորա ազգաց յազգս (Դ 31).

Ի լնուլ է(7) ամին իբրեւ ի քնոյ զարթուցեալ հայեցաւ յերկինս խոստովանութեամբ եւ աւրհնեաց զԲարձրեալն եւ ծանեալ, թէ նա է Թագաւոր ամենայն թագաւորաց եւ արքայ յաւիտենական:

Եւ ամենայն բնակիչք երկրի իբրեւ ոչ ինչ համարեցան մնա, ըստ կամաց իւրոց առնէ ի զարութեան երկնից եւ ի բնակութեան երկրի եւ չիք որ ընդդէմ դառնայցէ ձեռին մորա եւ ասիցէ, թէ զի^օնչ գործեցեր (Դ 32).

Չայս եւ Եսայի ասաց, թէ՝ «Ամենայն հեթանոսք իբրեւ գոչինչ են» (Խ 17), զի զոր ինչ կամի կարող է առնել ի զաւրութենէ երկնից, որով խնամէ զբնակեալս յերկրի զազգս մարդկան որպէս եւ զինքն խնամեաց:

Ի միմ ժամանակի միտք իմ առ իս դարձան եւ ի պատիւ թագաւորութեան իմոյ եկի եւ կերպարանք իմ առ իս դարձան, եւ իշխանք իմ եւ մեծամեծք խնդրէին զիս եւ անդէն ի թագաւորութիւն իմ հաստատեցայ եւ մեծութիւն առաւելաւ** ինձ (Դ 33).

(335ա) *Յորժամ եղեւ ժամանակ // ազդ արար Դանիէլ նախարարացն եւ ի իշխանացն, զի «ելին յառապարն եւ գտին զնա ի հասակ մարդոյ եւ ի զգայութիւն եկեալ եւ բերեալ նստուցին յաթոռ թագաւորութեան, եւ որպէս ի մեռելոց հրաշիւք կենդանացեալ՝ զարմացաւ երկիր ամենայն: Եւ բերին զանձս, եւ յոլովք հնա-*

* համարձի:

** Ընկալլալ թրգմ առաւել յաւելալ:

զանդեցան քան թէ յառաջագոյն, որպէս ասէ թէ՛ Յաւելու ինձ առաւել մեծութիւնս»¹⁵:

Արդ, եւ Նաբուգոդոնոսոր արքայ, արհնեմ եւ առաւել բարձրացուցանեմ եւ փառաւորեմ զարքայն երկնից, զի ամենայն գործք նորա ճշմարիտ են եւ շաւեղք նորա իրաւամբք եւ զամենեսին, ոչք գնան անբարտաւանութեամբ, կարաւղ է խոնարհեցուցանել (*Դ. 34*).

Հաճեալ ընդ պատիժն գոհութեամբ ընդունի՛ գովելով զարդար դատաստան նորա, եւ ասէ թէ՛ զամենեսին, ոչք գնան անբարտաւանութեամբ, կարաւղ է խոնարհեցուցանել իբրեւ զիս: Արդ, այսչափ գրեալ զսմանէ աւարտէ զճառս նորա «եւ զկատարած կենացն ոչ ասէ: Այլ ոմանք ասեն, թէ սպանաւ ի պատերազմի եւ անթաղ մնաց զի նորա, որպէս եւ սպառնացաւ նմա Աստուած ի ձեռն երեմիայի, զի «Դարձաւ նա իբրեւ շուն ի փսխած իւր յառաջին» (*Առակ. Ի. 2 11, Բ. Պետ. Բ. 22*)՝ յանառակութիւն: Եւ այլք իւր իսկ մահուամբ ասեն մեռեալ: Եւ զթագաւորութիւն էառ Ուլմարովդակ թագաւոր եւ եհան զՅետնիայ ի բանտէ, զոր փեսայ ասեն Նաբուգոդոնոսորայ եւ այլք՝ որդի եւ ապա Բաղտասար ամս երիս»¹⁶ զորոյ պատմէ այժմ:

¹⁵ Վարդան, 256բ:

¹⁶ Վարդան, 256բ-257ա, ուր սակայն՝ Մարովրաք *փիս* Ուլմարովդակ (257ա):

Ե

Պաղտասար արքայ արար ընթրիս մեծամեծաց իւրոց հազար առն եւ ըստ հազարացն նոյնպէս եւ գիւնի (Ե 1).

«Ընթրիս կոչեն, որ զգիշերն կցեն յուրախութիւն աւուրն Ռ(1000) առն, որք կամեցան զնա թագաւոր, եւ էին խորհրդակիցք, եւ ըստ թուոյ դնէր առաջի գինի ամանով դեղ յիմարութեան, որով ցուցաւ իսկ»¹⁷:

(336ա) Եւ իբրեւ ընդ գիւնիս եմուտ // Բաղտասար հրամայեաց բերել զսպասս զարծաթոյ եւ զոսկոյ, զոր եհան նաբուգողոնոսոր հայր նորա ի տանարէն, որ յԵրուսաղէմ, զի արբցեն նոքաք թագաւորն եւ մեծամեծ իւր եւ հարք նորա: Եւ բերին զսպասն զարծաթեղէնս զոսկեղէնս, զոր բերեալ էր ի տանարէն Աստուծոյ, որ յԵրուսաղէմ եւ ըմպէին նոքաք թագաւորն եւ մեծամեծք իւր եւ հարճք նորա եւ կանայք ըմպէին գիւնի (Ե 1-3).

Ոչ ինին ի նա եմուտ, այլ նա՝ ի գինին, յոր ընկղմեցաւ մտաւք եւ սկսաւ հանել զսպաս տաճարին, զոր անփոփոեալ էր հայր նորա զքահանայականս, եւ ի շանց եւ ի բողից տուեալ ձեռս արհամարհանաւք, զորոյ եւ կրկնէ, թէ ոչ միայն բանիւ ասաց, այլ եւ գործով վճարեաց՝ գիտութեամբ սխալելով եւ ոչ յուսով սրբութեամբ գործելով:

Եւ արհնէին զաստուածս ոսկեղէնս եւ պղնձեղէնս եւ զերկաթեղէնս* եւ զքարեղէնս եւ զփայտեղէնս եւ զաստուածն յափտեցին ոչ արհնեցին, որ ունէր զիշխանութիւն** ոգւոց նորա*** (Ե 4).

Կրկին յանցանք, զի «զաստուածսն իւրեանց եւ ոչ զկենդանին գովէին, իբր թէ նոքա ետուն յաղթութիւն առնուլ զայս, որք եւ պղծեալ վեցկուսի շարժամբ»¹⁸ ի նոյնքան նիւթս պաշտեցեալ ի խեցին եզերեալ, զի մոխիր է սիրտ նոցա եւ ի հող իջանելոց են ապականութեամբ: Իսկ նշանակաւ սպաս սրբութեան են իմաս-

¹⁷ Վարդան, 257ա:

* Եւ պղնձեղէնս եւ զերկաթեղէնս *ուղղման նշանով՝ լուսանցից:*

** *Ընկալլալ թրգմ. իշխանութիւն:*

*** *Ընկալլալ թրգմ. նոցա:*

¹⁸ Վարդան:

տուրքի են առաքինութիւն ի մարդս, որ է տաճար Աստուծոյ, որով պաշտի Աստուած: Իսկ եթէ ոք հանէ զսոսա պատրեալ ի չարէն, եւ պաշտէ նոքաւք զախտս, եւ ծախէ զնոսա ի պէտս մարմնականս պանծալեալք ի խորհուրդս իւր կամ ի բան, ի հաւատս կամ ի գործս ի պատահականս կամ ի բնականս՝ բառնա Աստուած զշնորհս ի նմանէ, քանզի այս են Զ(6) նիւթքն գովեցեալ եւ ոչ յԱստուած, որ ետ զիմաստութիւն եւ զառաքինութիւն, ըստ այնմ, «Որ ունիցի, տացի նմա եւ յաւելցի եւ որ ոչն ունիցի եւ զոր ունիցի, բարձցի ի նմանէ» (Մատթ. ԺԳ 12):

Ի Ամին ժամու ելին մատուցք ձեռին մարդոյ եւ գրէին հանդէպ գնդին ի վերայ բռելոյ յորմոյ տաճարի թագաւորին եւ թագաւորն տեսանէր զթաթ ձեռին, որ գրէր //.

Որպէս հաւր սորին մինչ դեռ բանն ի բերանն էր եւ ձայնն, նոյնպէս եւ սմին մինչ յանդգնութեան կայր ել թաթ ձեռինն ցասմամբ եւ գրէր: Ընդէ՞ր ձեռաւք. զի որով զպարգեւն ետ նովիմբ եւ վերացուցանէր, եւ զի ձեռաւք ստեղծ ի հողոյ եւ կենսացոյց ձեռաւք եւ ի մահ դատապարտէր, ըստ իշխանութեան, որ ոչ ծանեալ զստեղծիչն իւր եւ զի ձեռաւք գրեաց զիր եւ բերել ետ զսպասն եւ ձեռաւք ըմբռնեալ «Երթայք ի հուրն, որ պղծեցին, ձեռաւք եւ պատիժն գրի: Իսկ զի ի վերայ բռեալ յորմոյ գրեցաւ, զայն յայտ առնէ, թէ որպէս այս գիր դիւրաւ ջնջի ի յորմոյ, նոյնպէս քո թագաւորութիւնդ արագ բառնի, զի բռեալ յորմոյ նմանեցար (հմտ. Գործք ԻԳ 3): Իսկ թէ ընդէր ոչ տեսեամբ զգաստացոյց զսա որպէս զհայրն, զի ոչ ի ծածուկ ինչ գործեաց զչարն, այլ յայտնի խայտառակութեամբ* : Վասն այսորիկ եւ հրապարակաւ յանդիմանեցաւ, զի ոչ միայն ինքն, այլ եւ ամենայն գունդն տեսին զգիրն գրեալ: Իսկ աւրինակաւ գիր թէ ոք ասիցէ՝ զպատրաստել տանջանս մեղաւորաց՝ ոչ սխալէ, ըստ այնմ. «Երթայք ի հուրն, որ պատրաստեալ է» (Մատթ. ԻԵ 41):

Յայնժամ հատան գոյք թագաւորին եւ խորհուրդք նորա խոսվէին գնա եւ յաղք միջոյ նորա լուծանէին եւ ծուկք նորա զմիմեանս բարախէին (Ե 6).

* խայտ-ը միջին լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

Երկն մահու ըմբռնեաց զնա եւ երկիր սոսկմամբ հանդերձ անկաւ ի վերայ նորա սկսեալ ի մտացն ամբոխն մինչ ի գունատիլ մարմնոյն: Իսկ նշանակաւ՝ «լալ աչացն եւ կրճել ատամացն» (Մատթ. Ը 12, ԺԳ 42, 50, ԻԲ 13, Ղուկ. ԺԳ 28):

Եւ աղաղակեաց թագաւորն զաւրութեամբ ւճել զմոզս եւ զքաղղեայս եւ զգէտս, եւ ասէ, ցիմաստունս բաքիլացոց. Որ ոք ընթերցցի զգիրդ զայդ եւ զմեկնութիւնն դորա ցուցցէ ինձ ծիրանիս զգեցուցից նմա եւ մանեակ ոսկի ի պարանոցի իրում, եւ երրորդ ի թագաւորութեանն իմում տիրեսցէ (Ե 7).

Թէպէտ երկեալ կարծեաց այլ իմն գոյ զմեկնութիւն վասն աւգտի, քանզի յայս վստա//հացուցին իշխանքն կամ թէ զսրտին երկիրն կամեցաւ արագ փարատել զիտութեամբ իրացն: Վասն այսորիկ հրամայեաց կոչել զգէտսն խոստմամբ պարգեւաւք:

Եւ մտանէին ամենայն իմաստունք բաքիլացոցն եւ ոչ կարէին զգիրն ընթեռնուլ եւ ոչ զմեկնութիւնն նորա ցուցանել թագաւորին (Ե 8).

«Ոչ կարացին ընթեռնուլ թէպէտ գիտէին զամենայն գիրս եւ զհանճարս, զի նոր էր դպրութիւն եւ նորագործ Արարչի, Հոգւոյն, որ քննէ զամենայն»¹⁹ եւ ինքն ումեքէ ոչ քննի մանաւանդ ի շնչաւորաց, զի յիմարութիւնն է նմա, այլ «որոց ախորժէ յայտնէ, որպէս Դանիէլի՝ Տէր, եւ յանգուցեալ իսկ էր»²⁰:

Եւ արքա Բաղտասար խոովեցաւ, եւ գոյն երեսաց նորա շրջեցաւ, խոովեցան եւ մեծամեծք նորա ընդ նմա (Ե 9).

Ջի կարծեաց, թէ որպէս ոչ է գիրն հասարակաց նշանագրութեամբ, այլ՝ աւտար, նոյնպէս եւ պատիժ վճռոյն գերագոյն եւ սաստիկ, վասն այսորիկ խռովեցաւ իւրաւաւքն:

Եւ եմուտ տիկիւնն ի տաճար խրախութեանն եւ ասէ. Արքայ, յաւիտեան կաց, մի՛ խոովեցուցեն զքեզ խորհուրդք քո եւ գոյն երեսաց քոց մի եղծցի, զի է այր մի ի թագաւորութեանն քում, յորում գոյ Հոգի սուրբ աստուծոյ, եւ յաւուրս հար քո զաւրութիւնք եւ իմաստութիւնք գտան* ի նմա եւ արքա Նաբուգոդոնոսոր հայր քո, իշխան կացոյց զնա ի վերա ամենայն գիտաց եւ մոզուց եւ քաղղէից եւ ըղձից, զի հոգի առաւել գոյ ի նմա իմաստութիւնն եւ

¹⁹ Վարդան, 257ա:

²⁰ Վարդան:

* Ընկալլալ թրգմ. գտանէին:

հանճար մեկնե՛ գերագուս և պատմե՛ զառակս և լուծանե՛ զիրս կապեալս: Դանհիէլ էր անունն անոր, և արքայ Պաղտասար անունն եղ անա: Արդ, կոչեսցի և մեկնութիւնն դորա պատմեսցե՛ (Ե 10-12).

(337ա) *Տիկիինն մայր իսկ էր նորա՝ կին Նաբուգոդոնոսորայ, զոր յիշէր զվաղուց եղեալն ի սփոփանս որդւոյն, քանզի «յաւուրս հաւր քո եղեն այդպիսի իրք, եւ մեկնեցան ի նմանէ, յորս տկար ցուցան գէտք ամենայն քաղղէացուց եւ հայր քո իշխան կացոյց զնա, եւ // դու անգամ ոչ ճանաչես»²¹. Դանիէլ էր, ասէ, անունն: Եւ, արքայ, Բաղտասար եղ անա՝ զքո անունդ նմին կոչելով, քանզի քո անձինդ չափ սիրէր զնա, եւ դու զնա մոռացար: Այսու զանմտութիւնն որդւոյն ճաղեաց տիկիինն. վասն որոյ ասէ զնա. կոչեա լուծիչ տարակուսանացդ:*

Յայնժամ ածին ի անքս զԴանիէլ առաջի թագաւորին, և ասէ թագաւորն ցԴանիէլ. Դու՞ եւ Դանիէլ որդւոց գերութեան Հրէաստանի, զոր ած Նաբուգոդոնոսոր հայր իմ, լուայ զքեզ, եթէ Հոգի Աստուծոյ է ի քեզ և զարութիւն և հանճար և իմաստութիւն առաւել գտաւ ի քեզ: Եւ արդ, ահաւասիկ մտին առաջի իմ իմաստունք և մոգք և իղձք, զի զգիրդ զայդ ընթեռնուցում և զմեկնութիւնն դորա ցուցցեն ինձ, և ոչ կարացին պատմել ինձ: Եւ ևս լուայ զքեզ, եթէ կարող եւ մեկնել մեկնութիւնն, և արդ, եթէ կարիցես զգիրդ ընթեռնուլ և զմեկնութիւնն դորա ցուցանել ինձ, ծիրանի գգեցցիս և մանեակ ոսկի ի պարանոցի քում և երրորդ ի թագաւորութեան իմում տիրեսցես (Ե 13-16).

Կեղակարծութեամբ խաւսեցաւ՝ իբր ոչ հաւատալ ի նա ճշմարիտ մեկնիչ գրոյն լինել: Վասն այսորիկ ոչ կոչեաց անուամբն իւր Բաղտասար, այլ Դանիէլ յակամա, զի կամէր դատաստան առնել թագաւորութեան նորա: Ուստի սկսաւ սակաւ մի ներբողել վասն Հոգւոյն ընդունելութեան եւ հանճարոյն, զոր ունէր, եւ իբր զերկրասէրաւք պատրել ջանայր, թէ զոր գէտքն ոչ զիտացին եւ ի պատուոյն զրկեցան, դու թէ մեկնեսցես, որպէս լուայ, եւ ճշմարտէ՝ թագաւորական փառաւք շքեղասցիս յինէն:

(337բ) *Եւ ասէ Դանիէլ առաջի թագաւորին. պարգեւք քո քեզ լիցին եւ զպատիւ տան քում այլում տուր, բայց զգիրդ ես ընթերցայց եւ զմեկնութիւնն դորա ցուցից քեզ (Ե 17)//.*

²¹ Վարդան:

Խոտէ զպարգեւն, զի մի՛ կարծեսցէ վասն կաշառուց մեկնել զգիրս: Վասն որոյ ասէ, թէ՛ «անկաշառ է հանճար Տէառն իմոյ, զպատիւ տան քո եւ զիշխանութիւն այլում տացես, ոչ զերրորդ մասդ միայն, այլ զբովանդակն թէ կամիս եւ թէ ոչ»²²:

Արքայ, Աստուած բարձրեալ զմեծութիւն եւ զթագաւորութիւն եւ զպատիւ եւ զփառս ետ Նաբուգոդոնոսորայ հար քում եւ ի մեծութեան, զոր ետ մնա ամենայն ազգ եւ ազիւք եւ լեզուք զարհուրեալ դողալից յերեսաց նորա, զորս կամէր՝ սպանանէր, զորս կամէր՝ հարկանէր, զոր կամէր ինքն բարձրացուցանէր եւ զորս կամէր ինքն խոնարհեցուցանէր: Եւ յորժամ բարձրացաւ սիրտ նորա եւ ոգի նորա զարացաւ յանբարտաւանել անկաւ աթոռոյ թագաւորութեան իւրոյ եւ պատիւն բարձաւ ի մնանէ եւ ի մարդկանէ հալածեցաւ եւ սիրտ ընդ գագանս տուաւ մնա եւ ընդ ցիոս բնակութիւն նորա, եւ խոտ որպէս արշառոյ ջամբէից մնան եւ ի ցաւոյն երկնից մարմին նորա ներկեալ մինչեւ ծանեալ, թէ տիրէ Աստուած Բարձրեալն թագաւորութեան մարդկան եւ ում կամի՝ տացէ զնա (Ե 18-21).

Յառաաջագոյն յանդիմանէ զնա նախ քան զմեկնութիւն զրոյն, «զի արդար իբրեւ զառիւծ վստահ է եւ խաւսի զվկայութիւն Տեառն առաջի թագաւորաց եւ ոչ ամաչէ»²³: Եւ մէջ ածէ զհայր նորա վասն երկուց պատճառաց. մի, զի Նաբուգոդոնոսոր, որ յայնքան փառս հասաւ, յորում դու ոչ ժամանեցեր, յորժամ հպարտացաւ, զան եհար զնա Աստուած մինչեւ ծանեալ զԲարձրեալն քան առաւել զքեզ: Եւ Բ(երկրորդ). թէպէտ եհար զնա վասն բարձրամտութեան այնքան եթող ի վիշտս մինչեւ զղացաւ ի փառս Աստուծոյ, նոյնպէս եւ դու զայս ասելով յորդորէր զնա ի զղումն, զոր ոչ կամեցաւ:

(338ա) Եւ արդ, դու, որդի նորա Բաղտասար, ոչ խոնարհեցուցեր զսիրտ քո առաջի Աստուծոյ, ուստի զայդ ամենայն գիտէիր եւ ընդդէմ Աստուծոյ երկնից ճարտարացար եւ զսպաս տան նորա բերին առաջի քո, եւ դու եւ մեծամեծք քո հարճք եւ կանայք քո ընպէից նոքայք գիցի, եւ զաստուածս ոսկեղէնս եւ արծաթեղէնս, որ ոչ տեսանեն եւ ոչ գնան եւ ոչ լսեն եւ ոչ իմանան արհնէիր եւ զԱստուած, որոյ շունչ քո ի ձեռին նորա է եւ ամենայն ճանապարհք քո, զնա ոչ փառաւորեցեր (Ե 22-23).

²² Վարդան, 257բ:

²³ Վարդան, 257ա:

Զյանցանս հաւր քո մոռացար ընդ նմին եւ՝ զգանն, եւ սկսար հպարտանալ ընդդէմ Աստուծոյ՝ պղծելով զսպասն, զոր ոչ իշխեաց առնել հայր քո, եւ զնա, «որոյ շունչ քո ի ձեռին նորա», որ կարող է հանել կամ թողուլ, «ոչ յիշեցէր, եւ զսնոտիսն, որ ոչ թէ միայն զրկեալ են յիմացմանէ, այլ եւ՝ ի շնչոյ, թողէ թէ ոչ կարեն տալ»²⁴. զնոսա մեծացուցեր:

Վասն այսորիկ յերեսաց Աորա առաքեցաւ թաթ ձեռին եւ զգիրդ զայդ գրեաց, եւ այս ինչ է ի գիրդ, որ գրեալ է (Ե 24-25).

Վասն այսպիսի պատճառաց, զոր ասացի, ասէ. ել «յերեսաց նորա բարկութիւն, զի ետես, զոր ինչ գործեցեր, եւ այն, զի գիտէիր զահն, որ առ հայր քո եղեալ եւ ոչ զգուշացար»²⁵, էարկ դողումն ի սիրտս քո: Արդ, որովհետեւ ուսար զպատճառ գրոյն, ուսիր եւ զգիրն: Եւ է այս.

Մանէ, թեկեղ, փարէս (Ե 26).

Որ լսի՝ չափ, կշիռ, բաժանումն, քանզի չափով եւ կշռով բաժանէ Աստուած, ըստ արժանեաց զհոգեւոր եւ զմարմնաւոր իրս, ըստ բարեաց եւ ըստ չարեաց, եւ զի թէպէտ թարգմանեաց՝ անգիտելի էր եւ այն: Վասն այնորիկ Դանիէլ մեկնէ դիւրագոյն: Եւ այս է մեկնութիւն բանիդ.

Մանէ՝ չափեաց Աստուած գթագաւորութիւն քո եւ վախճանեաց զնա (Ե 26).

«Զանչափ զաւրութիւն Աստուծոյ, ասէ, ոչ ծանեար եւ ոչ զմտաւ ածեր զանվախճան՝ թագաւորութիւն նորա, նա չափեաց եւ վախճանեաց զքոյդ»²⁶:

Թեկեղ՝ կշռեցաւ ի կշիռս եւ գտաւ պակասեալ (Ե 27).

(338բ) *Կշռեաց Աստուած, ասէ զ//կեանս քո եւ գտաւ պակասեալ յամենայն արդարութեան, զոր դու պակասեցուցեր զչափն եւ զկշիռ կենաց, զոր սահմանեալ էր քեզ թագաւորել:*

²⁴ Վարդան, 257աբ, *ուր սակայն չիք* յիմացմանէ, *չիք* ոչ:

²⁵ Վարդան, 257բ:

* «ճան»-ը լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

²⁶ Վարդան, 257բ:

Փարես՝ բաժանեցաւ թագաւորութիւն քո եւ տուաւ մարաց եւ պարսից (Ե 28).

Վասն այսորիկ էառ զթագաւորութիւն քո եւ ետ մարաց եւ պարսից, զի խառնէին մարք եւ պարսիկ՝ կամ նախ մարն թագաւորէ յետ քո եւ ապա՝ պարսիցն: Ջայս մեկնութիւն լուան ի Դանիէլէ նախարարքն եւ «Տաւաբեցան ի միասին եւ արարին զԴարեհ մաղէ առաջնորդ եւ սպասէին ժամաւ»²⁷: Դարձեալ առ ի միտս չափ՝ մարմնոյ մեղք, կշիռ՝ մտացն, զի ի կշիռս իւրեանց մեղանչեն²⁸: Վասն որոյ բաժանին Աստուծոյ եւ կորնչին լրացեալքն մարմնոյ եւ մտաց մեղաւք: Զի լցին զչափն ամուրհացւոցն եւ ծանուցին զկշիռն ըստ կապարեա կնոջն:

Եւ հրաման ետ Բաղտասար եւ զգեցուցին նմա ծիրանիս եւ մանեակ ոսկի արկին ի պարանոցի նորա եւ քարոզ կարդայր առաջի նորա լինել իշխան երրորդ ի թագաւորութեան նորա (Ե 29).

Զպարզեւն ետ, զի իրաւ կամեցաւ ցուցանել զինքն ի խոստումն Բաղտասար: կամեցաւ կաշառել զԴանիէլ, զի շիջուցէ զցասումն, որ վասն նախանձուն Տեառն: «Իսկ Դանիէլ յանձն առ զծիրանին եւ զմարմնական փառսն ի փառս Աստուծոյ եւ յամաւթ սնաւտեացն, զոր նոքայն աւրհնէին ի խրախուլթեան»²⁹:

Եւ ի նմին գիշերի սպանաւ Բաղտասար արքայ քաղդեացի³⁰ (Ե 30).

«Քանզի ոչ զղջացաւ ի սրտէ եւ ոչ զսպաս սրբութեան ետ ցԴանիէլ եւ մեղայ ոչ գտաւ ի բերանոյ նորա, այլ յուսացաւ ի զգուշութիւն իւր եւ [ի] խրատ դիւթացն, զի եմուտ ի ներքոյ դրան ի սենեակ մի յարմրագոյն ասեն, եւ պահապանս կացոյց ի (339ա) հաւատարմաց իւրոց ի դրունս եւ ջանայր հանգչել եւ ոչ կա//րէր յերկիղէ, զի հատաւ քուն յաչաց նորա, եւ ել գնաց տեսանել զպահապանս դրանցն, զի ննջէին եւ զառաջինն եւ զերկրորդն եւ զերրորդն թողեալ ի քուն մինչեւ ցէ(7)երրորդն, զոր զարթոյց եւ կարգաւ սկսաւ զարթուցանել մի ըստ միոջէ եւ յամբոխէ անդի զարթեան առաջինքն եւ սպանին զնա՝ կարծելով զթշնամի ոք, որ

²⁷ Վարդան, որ սակայն մտէ փխ. մտէ:

²⁸ «Դարձեալ առ ի միտս... մեղանչեա» հատվածը նշանով ներկայացված իբրև բնաբան:

²⁹ Վարդան:

³⁰ Ընկալյալ թրգմ. քաղդեացուց:

գա սպանանել զթագաւորն, զի զԱստուծոյ վճիռն միայն ինքն եւ այլ ոչ ոք կարող է դարձուցանել, զի եղբայր ոչ փրկէ եւ ոչ մարդ ոք»³¹:

Եւ Դարեհ արքայ էառ զթագաւորութիւն, որ էր ամաց Կ(60) եւ չորից³² (Ե 31).

Դարեհ նստի յաթոռն Բաբելոնի յազգէն մարաց, որ է քրդաց մերձաւոր նոցին, որ «միաբանեաց որպէս ինքեան զպարսս էառ զթագաւորութիւն ԿԴ (64)ամ ի տիս իմաստութեան»³³ եւ կատարելութեան մարմնոյ հասեալ:

³¹ Վարդան, 257բ-258ա:

³² Ընկալլալ թրգմ. երկուց:

³³ Վարդան, 258ա, *որ* վաթսուն եւ երկու *փխ*. ԿԴ (64):

[Զ]

Եւ հաճոյ թուեցաւ առաջի Դարեհի եւ կացոյց ի վերայ թագաւորութեանն Ասիարարս Ծ(100) եւ քսան, զի իցեն յամենայն թագաւորութեանն Անուա եւ ի վերայ Աոցա երիս հրամանատարս եւ մի ի Աոցանէ էր Դանիէլ՝ տալ Աոցա Ասիարարացն հրաման, զի արքայ աշխատ մի՛ հնչ լիցի (Զ 1-2).

«Խնայելով ի ծերութիւն իւր կացուցանէ նախահոգս, ըստ թողոյ գաւառացն, զի այնքան գաւառք էին ըստ թագաւորութեանն նորա եւ երիս խորհրդակիցս, յորոց մի էր Դանիէլ»¹:

Եւ Դանիէլ առաւել քան զնոսին, զի հոգի սուրբ² առաւել գոյր ի մտն եւ թագաւորն կացոյց զնա ի վերայ ամենայն թագաւորութեանն իւրոյ (Զ 3-4).

Ոչ ուսմամբ կամ դիւական, այլ Հոգւոյն Սրբոյ գիտութեամբն առաւել էր քան զնոսա, «որոյ բանն հատու վճիռ էր թագաւորին»³ եւ այլոցն զոր գլխաւոր կացոյց ոչ միայն Ծ(100) եւ քսանիցն, այլ եւ երիցն կամ զի եցոյց զնորա թագաւորութիւն ի մեկնութիւն գրոյն, վասն այնորիկ պատուեաց:

(339բ) Եւ հրամանատարքն եւ Ասիարարքն Ասիանձէիմ// ընդ մտն եւ խնդրէին պատճառ զԴանիէլէ, եւ ամենեւին պատճառս եւ յանցանս եւ բաղբաղայս ոչ գտանէին զմտնէ, քանզի հաւատարիմ էր: Եւ ասեն հրամանատարքն չգտանենք ուստեք պատճառս զԴանիէլէ, բայց թէ յարէնս Աստուծոյ իւրոյ (Զ 4-5).

«Շնչաւոր իմաստունքն նախանձեցան ընդ երկնաւորին, եւ եղին որոգայթ նմա իշխանքն»⁴, զի «նախանձ առն ի մերձաւորէ իւրմէ» (Ժողով. Դ 4), ասէ Սողոմոն եւ զի ինքեանք վկայեցին չգտանել պատճառս ի նմա, ի յաւրէնս Աստուծոյ կամեցան որսալ, զոր յաւրէնութիւն ետ Աստուած եւ ոչ ի գլորումն պահողացն:

Յայնժամ հրամանատարք եւ Ասարարք կացին առաջի թագաւորին եւ ասեն ցնա. Դարեհ արքայ յախտեան կաց, խորհուրդ արարին ամենեքեան, որ ի թագաւորութեան քում զարաւարք եւ Ասիարարք, իշխանք եւ կուսա-

¹ Վարդան, 258ա:

² Ընկալլալ թրգմ. մեջ բառս չիք:

³ Վարդան, ուր խրատու *փխ.* հատու:

⁴ Վարդան, 258ա:

կայք հաստատեալք արքունի հաստատութեամբ եւ զարացուցանել ուխտ մի, զի եթէ խնդրիցէ խնդրուածս ոք յամենայն Աստուծոյ կամ ի մարդոյ միճչեալ ատուրս Լ(30), բայց եթէ ի քէն՝ արքայէ անկցի ի գուբն առիծոց: Արդ, հաստատեա արքայ գուխտ եւ գրեա գիր, զի մի եղծանցիցի հրաման մարաց եւ պարսից⁵: Յայնժամ Դարեհ արքայ պատուէր ետ գրել զհրամանն (2 6-9).

«Ջրհաման թագաւորին եւ զգիր աւգնական առնուն՝ խաբելով զնա»⁶, կամ թէ ասացին այսչափ աւուրս Լ(30), ըստ լուսնին նորութեան եւ հնութեան⁷ եւ կամ արեգականն յայս նիշ կենդանակերպ շրջագայութեան ոչ է պարտ իրս խնդրել, զի մի՛ վնասիցի: Արդ, քո հրամանաւոյ այս լիցի կամ թէ փորձելոյ աղագաւ, զի խանութիւնդ սահմանեցաք զայս, զի երեւիցի՝ ո իցէ հնագանդ, զի եթէ յայս ոչ հնագանդին այսքան աւուրս ներել, զիա՞րդ ապա յայլ մեծագոյնս: Եւ այսպիսի պատրանաւք հաւանեցուցին զարքայ գրել գիր եւ կնքել վաւերական կնքով առ ի հաստատութիւն: Բայց այն// զի ասացին ոչ խնդրել յամենայն աստուծոյ տկած ցուցին* զաստուածսն հեթանոսաց, թէ չեն բաւական վրէժ առնուլ ի նոցանէ: Իսկ զի ասացին. բաց ի քէն, արքայ. զայս ի հաւանութեան սակս ասացին, թէ՛ զքեզ ոչ կարեմք ընդ հարկաւ փակել կամ թէ՛ ի քէն միայն ոք իշխէ խնդրել իրս եւ ոչ յԱստուծոյ կամ ի մարդոյ:

Եւ Դանիէլ իբրեւ գիտաց, թէ կարգեցաւ հրամանն, եմուտ ի տուն իր եւ պատուհանք բացէին անս ի վերնաստունն իր ընդդէմ Երուսաղէմի եւ երիս ժամս յատուր դմէր ծունր եւ կայր յաղաւթս եւ գոհանայր առաջի Աստուծոյ իւրոյ որպէս եւ առնէր յառաջագոյն (2 10).

Մարգարէս ի Դաւթէ վարժեալ «երիցս կարգայր առ Աստուած. երեկաւրեայ, ի վաղորդայն, ի հասարակաւրեայ՝ գուշակելով Գ(3) պատուհանաւքն հանդէպ Երուսաղէմի, եւ Գ(3) անգամ աղաւթիցն զկատարումն տնաւրէնութեան Տեառն յԵրուսաղէմ, ուր սկսաւ խորհուրդ եւ հաւատք երրորդականութեան յերիսանձինս եւ ի մի իսկութիւն երկրպագեալ»⁸, բայց ըստ ճառին ե-

⁵ Եւ պարսից ուղղման նշանով լուսանցրից:

⁶ Վարդան, 258ա:

⁷ Ինութեան եւ նորութեան հերթագայության նշանով, բ, ա:

* տկարացուցին, ուղղման նշանով:

⁸ Վարդան, 258բ:

րիս պատուհանս ընդդէմ Երուսաղէմի իբր թէ հոգևով եւ մտաւք եւ մարմնով բաղձալի էր Երուսաղէմի ժառանգութիւնն նոցին: Բայց թէ ընդէ՞ր յայտնապէս աղաւթէր ուր եւ կարելի էր «անտես ի նոցանէ լինել, թէպէտ կարելի էր, այլ ոչ կամէր սնտաի երկիւղի ծառայել, այլ խոստովանել զնա եւ քարոզել առաջի իշխանութեանց բարբարոսաց, զի ընկալցի զանակնունելի նոցա զփրկութիւնն յաւգնականութենէ աւրինացն առաջի ամենայն ազգաց, որ յայնժամ եւ որ առ յապա լինելոց էին»⁹: Այլ եւ մահու քամահանս արար յաղագս զաւրէնս Տեառն իւրոյ ոչ լուծանելոյ: Իսկ թէ ասիցէ, թէ եւ աղաւթելն աւրէնք իմն է՝ ասասցուք. Այո, ի հինն ի Դաւթէ կարգեալ որպէս ցուցաւ, եւ ի նորա ի Պաւղոսէ յարժամ աղաւթել:

(340բ) Յայնժամ արքն այնոքիկ// դիտեցին զԴանիէլ, զի կայր յաղաւթս եւ աղաւթէր զԱստուած իւր, մատեան եւ ասեմ ցթագաւորն. Արքայ, ոչ ուխտ մի կարգեցեր, զի ամենայն մարդ, որ խնդրիցէ խնդրուածս յամենայն աստուածոց կամ ի մարդոյ մինչեւ յաւորս Լ(30), բայց եթէ ի քէն արքայէ՝ անկցի ի գութն առիծոց: Եւ ասէ արքայ. ճշմարիտ է բանդ եւ զհրաման մարաց եւ պարսից չէ արէն շրջել: Յայնժամ պատասխանի ետուն արքայի եւ ասեմ. Դանիէլ որդոց գերութեան էր Հրէաստանի, ոչ հնազանդեցաւ հրամանի քում եւ երիս ժամս խնդրէ խնդրուածս յԱստուծոյ իւրմէ (Զ 11-13).

Յորժամ որսացան ըմբռնել զնա եւ մատուցեալ առ թագաւորն հաստատեցին զուխտն, որպէս թէ անզղջանալի լինել նմա, ապա յայտնեցին, թէ Դանիէլ է:

Յայնժամ թագաւորն, իբրեւ լուսա զբանն, տրտմեցաւ յոյժ եւ վասն Դանիէլի ջանայ փրկել զնա: Յայնժամ արքն այնոքիկ ասեմ ցթագաւորն. զիտաւջիր արքայ, զի հրամանի մարաց եւ պարսից եւ ամենայն ուխտի հաստատութեան հաստատիցէ, ոչ է արէն շրջել (Զ 14-15).

Թէպէտ տրտմեցաւ թագաւորն, զի գիտաց, թէ վասն նախանձու է, «եւ ջանայր ապրեցուցանել, այլ ոչ կարաց, զի ոչ սեփական ունէր զթագաւորութիւնն: Վասն որոյ զարհուրեցուցանեն ասելով»¹⁰ թէ զհրաման մարաց եւ պարսից ոչ է աւրէն լուծանել մանաւանդ յորժամ թագաւորն հաստատիցէ:

⁹ Վարդան:

¹⁰ Վարդան:

Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն եւ ածին զԴանիէլ եւ արկին զնա ի գուբն առիծուց: Եւ ասէ արքայն ցԴանիէլ. Աստուածն, զոր դու պաշտես յաճախ, նա փրկեսցէ զքեզ (Ձ 16).

Յիրաւի արծաթ ձեւացաւ ի պատկերն, քանզի թոյլ եւ կնատոք էր: Վասն որոյ ասէր, թէ՛ Աստուածն, զոր դու պաշտես, նա փրկեսցէ զքեզ, իբր թէ՛ ես ոչ կարացի թափել¹¹, այլ՝ զաւրութիւն// Աստուծոյ քո, յոր եւ ես յուսամ, զոր պաշտես ի բազում ժամանակս յաճախ, ի միում յայս նուագի փրկեսցէ զքեզ:

Եւ բերին վէմ մի եւ երին ի վերայ գբոյն եւ կնքեաց թագաւորն մատանեաւ իրով եւ մատանաւք մեծամեծացն, զի մի այլ ազգ ինչ իրք շրջեսցեն վասն Դանիէլի (Ձ 17).

Այսինքն՝ զի մի՛ արտաքուստ նենգիցի, կնքեաց թագաւորն, իսկ իշխանք, զի մի՛ զերծցի ի թագաւորութենէն:

Եւ գնաց թագաւորն ի տուն իւր եւ ննջեաց առանց ընթրեաց, եւ խորտիկս ոչ մուծին առաջի նորա, եւ քուն հատաւ ի նմանէ: Կամ թէ՛ զսիրեցեալն ի նմանէ նախանձեալ ի մահ մատնեցին, վասն այնորիկ տրտմեցաւ, կամ թէ՛ բարեբարոյ ոք էր՝ ընդ անիրաւութիւն զայրացաւ եւ ոչ եկեր եւ ոչ ննջեաց, այլ եւ պահաւք եւ արթնութեամբ վշտակից եղեւ Դանիէլի ազաչելով զԱստուած նորա:

Եւ եխից Աստուած զբերանս առիծուցն եւ ոչ լլկեցին զԴանիէլ (Ձ 18).

«Չարագոյն գտան քան զբնութեամբ գազանս կամաւք իւրեանց իշխանքն, քանզի նոքա զպատկերն Աստուծոյ ողջ տեսանելով պատկառեցին, եւ ուսան ի նմանէ զպահելն, որպէս նա պահեաց ի սեղանոյ թագաւորին եւ կարծացոյց զբնութիւն մարմնոյն որպէս զմխեալ երկաթ»: Վասն որոյ զնա ոչ կարացին լլկել, *«այլ զէր եւ պարարտ եւ կակուղ մարմնոյ պահէին առիւծք»¹²:*

Յայնժամ յարեաւ արքայն ընդ առաւատն լուսով եւ փութով եկն ի գուբն առիծուցն եւ իբրեւ մերձեցաւ ի գուբն, աղաղակեաց ի ձայն մեծ եւ ասէ. Դանիէլ ծառայ Աստուծոյ բարձրելոյ, Աստուածն, զոր դու յաճախ պաշտէիր, եթէ կարաց փրկել զքեզ ի բերանոյ առիծուցոյ (Ձ 19-20).

¹¹ փրկել. ուղղման նշանով:

¹² Վարդան, 259ա:

(342ա) *Զի «զգիչերն անքուն եւ անկերակուր անցոյց»՝ յանձնելով զնա մեծ հաւատով յԱստուած նորա, որ եւ աւգնեաց իսկ // վասն որոյ «ընդ լուսանալն եկն ճեպով» կամ նախ քան զլուսն եկն ճրագի լուսով «եւ առ փղձուկ սրտին ձայնէր յորդութեամբ. Դանիէլ, եթէ եղեւ աւգնական պաշտեցեալն ի քէն յաճախ կենդանին Աստուած»¹³, որում եւ ես ակն ունէի փրկել:*

Եւ ասէ Դանիէլ ցարքայ. Արքայ, յաիտեան կաց, Աստուած իմ առաքեաց զիրեշտակ իւր եւ եխից զբերան առիծուցս եւ ոչ ապականեցին զիս, զի առաջի նորա գտաւ ուղղութիւն իմ եւ առաջի քո արքայ վնաս ինչ ոչ արարի (Ձ 21-22).

Ետ պատասխանի արքային, թէ՛ «Աստուած իմ, որոյ յանձնէ փրկութիւն, առաքեաց զհրեշտակ, զի պատուիրեալ է նորա վասն արդարոց պահել զնոսս, եթէ՛ «բանակք հրեշտակաց» (Սաղմ. 1, 9, 8) եւ թէ՛ «հոգիք են հարկաւորք» առաքին ի սպաս այնոցիկ, որ ժառանգեն (Եբր. Ա, 14), Պաւղոս ասէ: Եխից զբերան առիւծուցն, զի բանալ անգամ ոչ կարէին զկարիսն լցուցանել, զի առաջի Աստուծոյ ուղղութիւն գտաւ իմ. յայտ է, ըստ հաւատոց եւ գործոց նորա, որով ուղիղ հաւատացի եւ ուղիղ վարս առաջի նորա ցուցի, ըստ այնմ, ըստ սրբութեան ձեռաց իմոց առաջի աչաց նորա եւ առաջի քո եւ ոչ ինչ մեղայ, զի եւ այն եւս հաճոյ է Աստուծոյ»¹⁴:

Յայնժամ թագաւորն զուարճաւ յանձն իւր յոյժ եւ հրաման ետ հանել զԴանիէլ ի գբոյ անտի: Եւ հանաւ Դանիէլ ի գբոյ անտի եւ ամենեւին ապականութիւն ոչ գտաւ ի նա, զի հաւատաց յԱստուած իւր: Եւ հրաման ետ թագաւորն եւ ածին չարսն չարախտսն Դանիէլի եւ ի գութն առիծուցն ընկեցան ինքեանք եւ որդիք իրեանց եւ կանայք իրեանց եւ չեւէին յատակս գբոյն հասեալ մինչեւ տիրեցին նոցա առիծքն եւ զամենայն ոսկերս նոցա մանրեցին (Ձ 23-24).

(342) *Զուարճացաւ ի գիւտ մարգարէին թագաւորն եւ «հրաման ետ հանել եւ զչարախաւսսն արկ: Եւ այս իրաւամբք. զի ի նոյն անկցի ի գութ եւ խորխորատ, զոր եւ գործեաց //, զի անձանց քաղցեցուցին զառիւծն եւ որդւոց եւ կանանց»¹⁵: Վասն որոյ ա-*

¹³ Վարդան:

¹⁴ Վարդան, 259ա:

¹⁵ Վարդան:

սէ, թէ՛ ընկեցան, որպէս թէ ինքեանք մատնեցին զանձինս: «Զայս ահագին գործեաց թագաւորն ի պատուհաս նախանձացն եւ յերկիւղ անպիսեացն»¹⁶: Բայց նշանակաւ Դանիէլ բնութեանս է ապացոյց ընդ որս նախանձեալ բանսարկուին եւ զիւաց նորա՝ արկին ի ձեռն մեղաց ի բերան մահու, որ ըստ բնութեան անմեղութեան եւ մանաւանդ Քրիստոսի շնորհիւն արդարանալոյ ի ձեռն հաւատոցն ի կատարման գիշերոյ կենցաղոյս, յորժամ ծագէ արեգակն յերկնից Տէր յառաւառ միաշաբաթին զարթուցանէ զամենեսեան յանմահութիւն մեծաձայնութեամբ փողոյն եւ փոխանակ, զոր պարտաւորելոցս եւ չարախաւսելոցս ի սատանայէ, արկանէ ի լիճ հրոյն եւ ի բերան գեհենին՝ զբանսարկուն եւ զկամարարս նորա, որոց ընդառաջ ելեալ մրմուռով հրեղէն կլանէ զնոսա՝ մանրելով զգաւրութիւն նոցա եւ տիրելով անսպառ ի վերայ նոցա, որպէս եղեւ աւրինակն. ի Տեառն յարութիւն եւ ի կործանումն սատանայի:

Յայնժամ Դարեհ արքա գրեաց առ ամենայն ազգս եւ ազիս. որ բնակեալ էք յամենայն երկրի, խաղաղութիւն ձեզ բազմացի: Յերեսաց իմոց եղաւ հրամանս այս յամենայն իշխանութեան թագաւորութեանս իմում, զի երկնչիցիս եւ դողացեմ յերեսաց Աստուծոյ Դանիէլի, զի նա է Աստուած կենդանի եւ կայ յաիտեանս, եւ արքայութիւն նորա ոչ եղծանի եւ տէրութիւն նորա մինչեւ ցվախճան աւգնական լինի եւ փրկէ եւ առնէ նշանս յերկնս եւ յերկրի, որ փրկեաց զԴանիէլ ի բերանոյ առիծոց: Եւ Դանիէլի յաջողէր ի թագաւորութեան Դարեհի եւ Կիրոսի պարսկի (Զ 26-27).

(342բ) *Կատարեալ ի հաւատս ի սքանչելեացն Դարեհ արքայ «գրէ առ ազգս եւ լեզուս երկնչել յԱստուծոյ Դանիէլի, քանզի թէպէտ ոչ վստահացաւ բառնալ զս//նոտիսն, սակայն երկիւղն հիմն է պաշտելեացն, յորմէ երկնչին, զի որ երկնչի ի Տեառնէ զպատուիրանս նորա նա կամի յոյժ, եւ երկիւղիւ Տեառն խորշի ամենայն ոք ի չարէ: Եւ այս նշանք, որ ոչ երկար միջոցաւք, որ առ Բաղտասարաւ եւ Դարեհիւ, ըստ ասելոյն. Եկեսցէ ի տարւոջն համբաւ եւ ի գալ տարւոյն՝ միւս եւս համբաւ, որով երկնչի ամենայն երկիր յերեսաց ահի Տեառն, եւ ծածկեսցի փառաւք սնոտեացն»¹⁷: Այս է, որ ասացն.*

¹⁶ Վարդան:

¹⁷ Վարդան, 259բ:

[Է]

Յամին առաջներորդի Բաղտասարայ արքայի ի քաղղեացոց երազ ետես Դանիել, եւ տեսիլ գլխոյ նորա յանկողնի իւրում եւ զերազն գրեաց (Է 1).

Բաղտասարայ առաջի ամն ետես զերազն նախ քան զարկանելն ի գուբ եւ զթագաւորելն Դարեհի, բայց ոչ զրեաց թերեւս թէ անպարապ էր, եւ ի մէջ չարեաց լուեաց ի պատմելոյ, իսկ առ Դարեհիւ յելանելն ի գբոյ առիւծուց եւ յաջողելոյ ի թագաւորութեան Դարեհի, որպէս ասաց յապահով եղեալ սկսանի պատմել, քանզի ըստ տեսութեան յառաջ է, որպէս ասացի, քան զԴարեհ տեսիլս, բայց ըստ պատմութեան ի կարգի եւ ըստ գրութեան միանգամայն եւ անմոռանալի են ի միտս տպագրել սրբոցն իմաստք աստուածեղէնք:

Ես Դանիել տեսանէի ի տեսլեան գիշերոյ եւ ահա չորք հողմք երկնից բախէին զծովն մեծ եւ չորս գազանք մեծամեծք ելանէին ի ծովէ անդի այլակերպք ի միմեանց: Առաջինն իբրեւ զմատակ առիւծ թեւաւոր, եւ թեւք նորա իբրեւ զարծուոյ, եւ հայէի մինչեւ թափեցան թեւք նորա, եւ ջնջեցաւ յերկրէ, եւ եկաց իբրեւ ի վերայ ոտից մարդոյ եւ սիրտ մարդոյ տուաւ նմա (Է 2-6).

«Դանիէլ ասպնջական երկնաւոր շնորհացն եւ աւթեւան Հոգւոյն Սրբոյ եւ նման երկնաւորացն ի բաց եկաց յերկրաւոր խորտկաց միշտ կերակրի իմանալի եւ անմահ կերակրովն», զոր // (343ա) հրեշտակքն նմին ջամբէին: Այս է զտեսիլս աստուածային խորհրդոյն, «զոր տեսիլ գիշերոյ ասէ, զի այլք իբր ի քուն կացին յայնժամ յանգիտութեան գիշերոյ անզգայք ապագայիցն: Նոյնպէս եւ արդ, թէ ոչ բանան զաչս տեսլեամբ առաջնոցն եւ Աւետարանին արեգակամբն զարթնուն մինչ աւուր կա մասն»¹: Կամ զՆեղութիւն գերութեան գիշեր կոչեաց, կամ վասն կենցաղոյս է տեսիլս, որ ի գիշեր առակեալ է եւ վասն հանդերձելոյն կամ զժամանակն իսկ գիշեր կոչէ զտեսլեանն, զի մի՛ անարժանքն տեսանիցեն, քանզի եւ նա գիշեր է մեղաւորացն ըստ այնմ. Զի՞ կա ձեզ եւ աւտարաց, զի աւրն այն խաւար է (հմմտ. Բ Կորնթ. 2 14): Կամ ցու-

¹ Վարդան, 260ա:

ցեալ թագաւորին, վասն որոց տեսիլս իբր զգիշեր զկեանս անցուցին ի մէջ փափկութեան, զոր գիշեր կոչեաց, ըստ այնմ, թէ՛ «Խաւար էր զինեւ շուրջ զթշուառականաւ եւ ես լոյս զփափկութիւն կարծէի» (Ռմմտ. Սաղմ. ԾԼԸ 11): Եւ վեցերորդ. յորժամ անտեսեալ ծածկէ զինքն ի կենցաղոյս իբր ի գիշերի՝ սա՞ շրջելով յայնժամ տեսանէ զերկնայինն եւ զիմանալին, որպէս երբեմն հայրապետն Իսահակ (տե՛ս Ծմմդ. ԻԶ 23-24), զի որ յաշխարհիս յայսմիկ յիմար է ի Տէր իմաստունն է. ասէ առաքեալն (Ա Կորնթ. Ա 25, Գ 18): Այս է ասել, թէ՛ Տեսաւէի ի տեսլեամ գիշերոյ: Իսկ ես-ն նախ զայն ցուցանէ, թէ՛ ոչ միայն մեկնիչ էի այլոց տեսութեան, այլ եւ ես տեսաւէի տեսիլս անճառելիս: Եւ Բ(երկրորդ), զի ես եւ իմ եւ իմոյն ասացին արտաքինքն. ես զհոգին ասացին, եւ իմ՝ զմարմինն եւ իմոյ՝ զարտաքին ինչս: Արդ, ցուցանէ մարգարէս, թէ՛ ոչ այլոցն է տեսութիւն, այլ հոգւոյն է կարողութիւն ձկտիլ յաստուածայինսն: Եւ Գ (երրորդ). Եւզ իշխանութեան անունն է ըստ այնմ. «Բայց ես ասեմ ձեզ» (Մատթ. Ե 27) թէ՛ «Ես եմ լոյս աշխարհի» (Յովհ. Ը 12): Այժմ ասէ, թէ՛ ոչ ի հարկէ ձգեցայ յայս տեսութիւն, որպէս Նաբուգոդոնոսոր եւ այլքն, այլ յանձնիշխան կամաւք այսմ բաղձացայ, վասն որոյ եւ տեսի իսկ: Եւ ահա Դ(չորք) ռողմք երկնից բախէի՜ն//.

(343բ) չորք հողմք եւ չորք գազանք եւ չորք ձեւ պատկերին եւ չորք աւձիքն Զաքարիայի եւ չորք կառքն Եզեկիէլի մի են զաւրութեամբ՝ զելումն թագաւորաց նշանակեալ, որպէսզի ի բազմաց աստի «հաւատասցէ ամենայն երկիր, թէ ի ձեռս Աստուծոյ են ամենայն տիեզերք երկրի եւ նա փոփոխէ զիշխանս նոցա ընդ չորք կողմ երկրի: Հողմ զկողմապետ հրեշտակսն ասէ, ըստ այնմ. կացոյց սահմանս հեթանոսաց, ըստ թուոյ հրեշտակաց (Բ Օր. ԼԲ 8), քանզի հողմեղէնք ասին եւ հրեղէնք»², ըստ Դաւթայ. «Ո՞ արար զհրեշտակս իւր հոգիս» (Սաղմ. ԾԳ 4), զի թեթեւք են եւ երազունք եւ սնուցիչք բանական հոգւոց: Իսկ երկնի՞ց. «զի երկնաւորք են, եւ անդի առեալ հրաման բախեն զծովս զայս մեծ (Ռմմտ. Սաղմ. ԾԳ 25): Ծով զաշխարհս ասէ, ըստ Դաւթայ. «Այս ծով մեծ եւ անդորր», վասն ծփմանն եւ դեղհմանն, որք ի սմա կենցաղավարին»³: Իսկ բախէլն զհրամանն է արկանել ի սմա, յորոյ իբր ի բախմանէ

* այս ուղղման նշանով՝ լուսանցքից:

² Վարդան, 260ա:

³ Վարդան:

Թնդայ եւ ամբոխի եւ շարժեալ դղրդի երկիր իբր զծով ալեաւք մանաւանդ ի յառնել թագաւորաց, զորս գազան կոչեաց:

Որպէս ասէ, թէ՛ չորք գազանք մեծամեծք ելանէին ի ծովէ (Է 3). «չորք գազանք՝ բաբելացւոցն, պարսիցն, յունացն, հռոմայեցւոցն», եւ գազանք ամենեքին, զի գազանաբարոյք եւ ապականիչք էին հաւասար եւ մեծամեծք, զի տիեզերակալեցին եւ այլակերպք վասն գործոցն եւ պէս-պէս կերպարանացն ասէ, որպէս անդ մի պատկերի Դ(4) նիւթոյ, աստ գազանք պէս-պէս ձեւով:

Առաջինն իբրեւ զմատակ առիւծ թեւաւոր (Է 4).

Թագաւորութիւն բաբելացւոյ Նաբուգոդոնոսոր, զի առաջիննա ինքնակալեաց, որ ի պատկերն ոսկի ասացաւ, որ նիւթս առաւել է աստ առիւծ քան զայլ գազանս իբրեւ առիւծ ասէ, զի չէր առիւծ, այլ կամաւք չարացաւ եւ մատակ առիւծ, զի բազում չարիս ծնաւ //: Կամ իգասէր էր եւ կնամուլ, որպէս որդի նորա հարճաւքն ըմպէր:

Եւ թեւք նորա իբրեւ զարծուոյ (Է 4ա).

«Բարձրամիտ՝ եւ գիշխանն՝ Իսկ թեւքն, զի ունէր, զասորոց եւ զբաբելացւոց թագաւորութիւն»⁴:

Հայէի, ասէ, մինչեւ թափեցան թեւքն (Է 4բ).

Ետես մարգարէս աչաւք իսկ, «զի անկաւ յիշխանութենէն եւ տկարացաւ իբրեւ թռչուն ի թափել թեւոցն եւ նա՝ յանկանելն ի փառաց եւ ի զաւրաց եւ լինել գազան եւ անասուն, եւ ապա սիրտ մարդոյ տուաւ, զի իմացաւ իբրեւ զմարդ եւ աւրհնեաց զԱրարիչն, այլ եւ ի հպարտութենէ զիջաւ եւ զմտաւ ած, թէ մարդն մահկանացու է: Կամ զիջեալ յարծուոյ երագութենէ եւ յառիւծոյ խրոխտմանէն տկարացաւ իբր մարդ թագաւորութիւն բաբելացւոց առաջի տկար թագաւորութեան մարաց»⁵ եւ պարսից

Եւ ահա երկրորդ գազանն մման արջոյ եւ եկաց ի կողմն մի եւ կողք երեք ի բերան նորա ի մէջ ժանեաց նորա, եւ այսպէս ասէին ցնա. Արի, կեր զմարմինս բազմաց (Է 5).

^{*} բարձրամիտ էր. էր-ի վրա ուղղման նշան:

⁴ Վարդան, 260բ:

⁵ Վարդան:

«Ահա ասելնն, զի արագ ընդ սպանմանն Բաղտասարայ հառ Դարեհն մար եւ ի նմանէ՝ պարսիկն Կիւրոս, զոր արշ կոչէ անհեթեթ եւ փաղաղող ատամամբք եւ ռնգամբք եւ ոտիւք որպէս եւ պարսիկ զազրագործք եւ աւերիչք երկրի, եւ եկաց ի կողմ մի, զի նախ միոյ կողման տիրեաց պարսից եւ ապա հառ զբաբելլացւոցն եւ զմարացն, զոր ասէ կողք երեք ի բերան անորա: Կամ որպէս Դարեհ երեք կացոյց իշխանս եւ ինքն փափկանայր Դանիէլիւ, որ ի վերայ նոցա նոյնպէս եւ Կիւրոս՝ երիս զաւրագլուխս՝ զԴատին, զՏիսափեռին եւ զՄարտոնիոն, որովք զաւրաժողով եղեւ ի վերայ Ելլադայ, կամ զի թագաւորն ինքն եւ որդի իւր եւ որդի որդւոյ իւրոյ, զոր ասէին. Արի կեր զմարմինս բազմաց, քան//զի կոտորմամբ եւ աւարառութեամբ լցին զագահութիւնս իւրեանց պարսիկք զամս ՄԼ (230) մինչեւ ի Դարեհ միապետեալ, զոր սպան Աղեկսանդր, եւ այլք ՄԽԳ(243)ամ կալեալ ասեն Պարսից թագաւորութիւն»⁶:

Եւ զկնի անորա հայէի, եւ ահա այլ գագան էլաներ իբրեւ զինն եւ Դ(4) թեւս թոչնոց ի վերայ անորա եւ չորք գլուխք գագանին եւ իշխանութիւն տուաւ նմա (Է 6).

Յետ ամաց բազմաց, որպէս ասացի, ել «Աղեկսանդր Մակեդոնացի, զոր ինն առակէ վասն սրիմացութեան եւ երագութեան եւ պերճութեան ամենայն յունաց, որք առին զմակեդոնացոց իշխանութիւնս եւ խառնեցան», իսկ «Դ(4) թեւն եւ չորս գլուխն նախ սննդակիցսն եւ զդայեկորդիսն Աղեկսանդրի նշանակէ՝ զՍելեւկիոս, զԴեմետրիոս, զՊտղոմէոս, զՓիլիպպոս, որք թագաւորեցին եւ տիրեցին ազգաց բազմաց, որպէս պատմէ գիրք Մակաբայեցւոցն: Կամ զԴ(4) գլխաւոր աշխարհս, որոց արագապէս տիրեցին, զի զիւրեանցն ունէին զարեւմուտս եւ զերիցն եւս առին զթագաւորութիւն եւ զաշխարհ զԲաբելլացւոցն, զՄարացն եւ զՊարսիցն: Դարձեալ ոմանք զպարսիցն ասեն թագաւորք զԿիւրոս, զԱրտաշէս, զԴարեհ, զոր սպան Աղեկսանդր եւ հառ զտեղի նոցա, եւ թագաւորեցին ամս Յ(300) յոյնք կոչեցեալ: Սակայն ընձուս, ասէ, զթեւսն եւ զգլուխն»⁷, որպէս ասացաւ:

⁶ Վարդան, 260բ:

⁷ Վարդան, 260բ-261ա:

Եւ զկնի նորա հայէի եւ ահա գազանն չորրորդ ահեղ եւ զարմանալի եւ հզար առաւել, ժամիք նորա երկաթիք եւ մագիլք նորա պղնձիք, ուտէր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն* առ ոտսն կոտորէր եւ ինքն առաւել այլակերպ էր քան զայլ գազանսն, որ յառաջ քան զնա (Է 7).

(345ա) «Չորրորդ գազան *զՀռովմայեցւոցն է իմանալ տերութիւն, որ երկաթի ատամունս ունէր, որպէս այլուր «գաւազան երկաթի»* (Սաղմ. Բ 9) կոչէ զնա գիր առ ի՝ *զամենեսեան մաշել եւ հնա//զանդել, զի ըստ կարգի որպիսութեան պատկերին եկն ընդ գազանսն անդ զսրունսն երկաթի եւ աստ գատամունսն եւ զքնիսն պղնձի, զի երկուց կազմի զէնք եւ սուսեր պատերազմի՝ յերկաթոյ եւ ի պղնձոյ*⁸: *Կամ երկաթովն զգաւրութիւն ասէ եւ պղնձովն՝ զբանականութիւն, զի խորհրդով ինքնակալեցին հռոմայեցիքն, վասն որոյ ասէ, թէ այլակերպ էր քան զայլսն: Ուտէր, ասէ, եւ մանրէր եւ զմնացեալն, զի չտա այլ ումեք յառնել, զի զբովանդակն հնազանդեցոյց:*

Եւ եղջիրք ժ(10) ի մնա եւ պշուցեալ հայէի ընդ եղջիրս նորա, եւ ահա այլ եղջիր փոքրիկ ելանէր ի մէջ նոցա, եւ Գ(3) եղջիրք առաջնոցն ի բաց խլէին յերեսաց նորա, եւ ահա աչք իբրեւ զաչս մարդոյ յեղջերն յայնմիկ եւ բերան նորա խաւէր զմեծամեծս (Է 8).

(345բ) *Զի խաւսի հայհոյութիւնս զԱստուծոյ եւ զինքն տա պաշտել, «որոյ յարացոյց Անտիոքոս // եղեւ կռուելով ընդ մակաբայեցիսն եւ պղծելով զտաճարն»*⁹:

Տեսանէի մինչեւ աթոռք անկանէին եւ հիմաւորցն նստէր (Է 9).

«Ասէ աթոռք կործանեցան յայտ է՝ թագաւորաց, որ Նեոխնն հնազանդեցան, յետ որոյ այլ երկրաւոր թագաւոր ոչ յառնէ, այլ երկնաւոր թագաւորութիւն արժանաւորացն կազմին, որպէս ասէ. աթոռք անկանէին, որ է յաւրինեցան ըստ Տեառն առաքեալսն աւսացեալ «Նստջիք ԲԺ(12)ան աթոռ (Մատթ. ԺԹ 28) եւ աղքատացն հոգւով եւ հալածելոցն վասն արդարութեան, եւ հեզոցն եւ ողորմածացն: Եւ հիմաւորցն նստէր, որ է անսկիզբն Հայր, եւ հնացուցանէ զաւուրս եւ զժամանակս եւ զժամանակաւորսն, կամ հիմա-

* զմնացեալսն. ողորման նշանով լուսանցքից:

⁸ Վարդան, 261ա:

⁹ Վարդան, 261բ:

ուրցն Արարիչն արարչութեան ակուրցն, եւս եւ Գ(Յ)ակուրն, որ այն արեգակն հին ակուրք կոչի»¹⁰, զի որպէս լոյս ստեղծեալ լոյս կոչի եւ այլքն, նոյնպէս եւ հինակուրց ասի վասն զակուրսն առաջին առնելոյ կամ որ ստեղծանէ եւ գայ ի դատել, «Նստի Հայր, զի տեսցի յաջակողմեան դասուց եւ ակրհնեսցէ զնոսա յասելն Որդւոյ «Եկայք ակրհնեալք Հաւր իմոյ» (Մատթ. ԻԵ 34)»¹¹:

Հանդերձ Աորա սպիտակ իբրեւ զձիւն եւ հեր գլխոյ Աորա իբրեւ զասր սուրբ (Է 9ա).

Հանդերձ զանմատչելի լոյսն ասէ, ըստ այնմ, թէ՛ «Բնակեալ է ի լոյս անմատոյց» (Ա Տիմ. 2 16): Իսկ հերն սուրբ* զխորհուրդն Աստուծոյ ասէ զպէս-պէս եւ զանազան, որ անդանաւր բանի, այս է՝ ստեղծումն աշխարհի եւ մարդոյն, եւ գլորումն նմին, եւ գալ բան եւ մահն նորին, եւ այլն ամենայն, որ ծածկեալ է այժմ, յայնժամ յայտնի, զորս հերս կոչէ սուրբ: Եւ դարձեալ Հանդերձ սպիտակ զարդարն ասէ, զոր զգենու, որք զարկանելիս ունէին սպիտակ եւ գային ի վշտաց եւ իբրեւ զաղանիս ձագախառն երամովին առ նա ընթանան, ըստ այնմ. «Կենդանի եմ ես, ասէ Տէր» (Թիմ ԺԴ 28). թէ՛ Զձեզ զամենեսեան իբրեւ զՀանդերձ զգեցայց, եւ հեր գլխոյ եկեղեցւոյ** Քրիստոսի նորա // իբրեւ զասր սուրբ: Այս է բարբառ առաքելոցն եւ մարգարէիցն, որք հերք եղեն Քրիստոսի պայծառ ցուցանի քարոզութիւն նոցա եւ առանց աղանդոց, այլ եւ ողջակիզելի եւ մաքուր:

Աթոռ Աորա որպէս զբոց հրոյ եւ անիւք կառաց Աորա իբրեւ զհուր բորբոքեալ եւ գետ հրոյ յորդեալ ելանէր առաջի Աորա (Է 9բ-10).

Չայս զհրեշտակաց իւրոց ասէ, որք հանգիստ պատրաստեալ են նմա բազումք եւ այլք սպասաւորք առաջի նորա յորդ եւ բազում իբր զգետ որպէս զկնիդ ասէ: Արդ, ցուցանէ, թէ՛ հրեղէնք են ըստ Դաւթայ եւ կամ զամենեսին ի հուր առակեալ: Ուսուցանէ թէ՛ ի հուր դատելոց է ամենայն երկիր եւ ամենայն ինչ հրով փորձելոց եւ յատելոց, որպէս երբեմն՝ ջրով

¹⁰ Վարդան, 262ա:

¹¹ Վարդան:

* սպիտակ. ուղղմանն նշանով լուսանցքից:

** եղեղեցւոյ:

Հազարք հազարաց պաշտէին զնա եւ բիրք բիրոց կային առաջի Աորա (Է 10).

Ջանթուական լուսեղինացն դասն Ռ(1000)աւք եւ բիւրաւք ծայրագոյն թուով նշանակէ սպասաւոր պաշտաւնեայք, որք չունին պարապ հանգստեան՝ անմարմին գոլով: Կամ թէ զմարմնով յարուցեալն ասէ ի դատաստան կամ ի հանգիստ, որպէս հանգուցիչն գիտէ:

Ատեան Աստաւ եւ դպրութիւն բացաւ (Է 10ա).

(346բ) Ահագին եւ քստմնելի, զի ամենայն հրեշտակ անդր ժողովին մինչ զի թափուր մնալ երկնի եւ ադամածին բնութիւնք եւս, «յորում արդարն հագիւ կեայ: Իսկ դպրութիւն բանալ. զի իւրաքանչիւր ոք զգիր պարտուց իւրոց եւ զարձանն ընթեռնու ոչ ասելով ումեք, թէ՛ եկ ընթերցիր ինձ զգիրս զայս»¹², զի նոր գիտութիւն առնուն զգործոցն, կամ զհրեշտակացն ասէ զգիր, որք գրեալ են զգործս մարդկան զչարիս եւ զբարիս ի ծննդենէ մինչեւ ի մահ բերեալ առաջի ընթեռնուն, որում ամենեքեան վկայեն, «որով յայտնի լինի արդարութիւն դատաւորին»¹³, ըստ գրեցելոյն տալ զվճիռն կամ զաւրէնսն ցու//ցանիցեն, զի մի՛ ասիցեն, թէ աւրէնս ոչ ունէաք եւ կամ ի նախախնամութիւնս ոչ վայելեսցուք:

Տեսանէի յայնժամ ի բարբառոյ մեծամեծ բանիցն զոր եղջիրն այն խաւէր մինչեւ բարձաւ գագանն այն եւ կորեաւ, եւ մարմին Աորա տուաւ այրումն հրոյ (Է 11).

Մարմնով տանջելոց սկիզբն ի Նեռէն լինի, զի վասն մեծամեծ հայհոյութեանց բանիցն տուաւ յայրումն գեհենուոյն ըստ Պաւղոսի, զոր «Տէր Յիսուս սատակեսցէ հոգևով բերանոյ նորա» (Բ Թեաաղ. Բ 8) եւ այրմամբ շրթանց, զի հուրն որդւոյն է:

Եւ այլոց գագանացն իշխանութիւն փոխեցաւ եւ երկայնութիւն կեանց տուաւ Աոցա մինչեւ ի ժամանակ (Է 12).

Այլոց իշխանաց ի նմանէ խաբեցելոց ժամանակ ինչ սակաւ տուեալ ապաշաւանաց մինչ ի գալ Դատաւորին, ապա թէ ոչ՝ անպատասխանիք կորիցեն:

¹² Վարդան, 262բ, *որ սակայն* զարժանն *փխ*. զարժանն:

¹³ Վարդան:

Տեսանելի ի տեսլեան գիշերոյ եւ ահա ընդ ամպս երկնից իբրեւ որդի մարդոյ գայր եւ հատանէր միճչեալ ի հիճաւորացն (Է 13).

Ոչ եթէ յառաջ նստի Հայր եւ ապա Որդի գայ, այլ ամենեքեանս ի միում նուազի լինին, բայց բանս զամենայն կամի պատմել՝ ի հարկէ այսպէս ձեւանայ: Գայ, ասէ, յանկարծ որպէս փայլակն Որդին մարդոյ «նովին մարմնով ըստ իւրում հրամանի չնաշխարհիկ եւ անպատմելի փառաւքն Հաւր, զի տեսցի դատելոց»¹⁴: Իսկ ամպաք կամ որպէս ամպով վերացաւ, ամպով գայ, որպէս ասացին հրեշտակքն: Կամ ամպ զմարմինն նշանակէ, զցաւ դաւոր բանն յինքեան ունելով կամ՝ հրեշտակական բազմութեամբ իբր զամպ խիտ եւ կուռ զաւրաւք կամ՝ Հոգևով Սրբով: Գայր հասանէր առ հինաւորացն, զի ուր Հայր է՝ անդ է Որդին եւ Հոգին Սուրբ, եւ մատուցաւ առաջի նորա: Յայտ է ընծայէ զսուրբ եկեղեցի Միածինն՝ ասելով. «Ահա ես եւ մանկունք իմ, զոր ետ ինձ Աստուած» (Եսայի Ը 18): Գրէ եւ Պաւղոս. «Յայնժամ եւ ինքն հնա//զանդեսցէ այնմ, որ հնազանդեցոյց նմա զամենայն» (Եբր. Բ 8):

Եւ նմա տուաւ իշխանութիւն եւ պատիւ եւ արքայութիւն եւ ամենայն ազգ եւ ազիւք եւ լեզուք նմա ծառայեսցեն իշխանութիւն նորա իշխանութիւն յաւիտեանական, որ ոչ անցանէ եւ թագաւորութիւն նորա ոչ եղծանի (Է 14).

Տալ իշխանութիւն եւ պատիւ «մերում բնութեան, զոր ունէր Աստուածութեամբն»¹⁵, որպէս եւ ասէր, թէ՛ «Տուաւ ինձ ամենայն իշխանութիւն յերկինս եւ յերկրի» (Մատթ. ԻԸ 18), որպէսզի տացէ արժանեաց իւրոց: Ոչ թէ արդ չէ առեալ, այլ յայնժամ յայտնի, որք զիտենն եւ որք ոչ զիտեն, եւ ծառայեսցեն ամենայն ազգ եւ լեզուք, ըստ Դաւթայ (հմմտ. Սաղմ. ՀԱ 11), թէ զամենայն ազգ, զոր արար, եկեսցեն եւ երկիր պազեն, եւ թագաւորութիւն նորա յաւիտեանական եւ անեղծ ցուցցի եւ որոց տացէ եւ սոյնպէս (հմմտ. Սաղմ. ԻԱ 28, ՀԱ 11): Կամ այժմ եղծանեն զթագաւորութիւն եւ անգիտութիւն, վասն որոյ եւ անեղծ է թագաւորութիւն նորա:

¹⁴ Վարդան, 262բ:

¹⁵ Վարդան:

Սոսկացաւ մարմինն յանձն իմ. ես Դանիէլ եւ տեսիլ գլխոյ իմոյ խոռ-
վեաց գիս (Է 15).

*Զի մտաց խռովութենէ հարաւ սոսկումն եւ ի մարմինս իմ
վասն տեսլեան խորհրդոյն, թէ որպիսի իրս նշանակէ, վասն որոյ
եւ մատեալ հարցանել, որպէս ասէ.*

Եւ մատեայ առ մի ոմն, որ կային անդ եւ զճշմարտութիւն խնդրէի ու-
սանել վասն ամենայնի այսոցիկ եւ ասացին զճշմարտութիւն եւ զմեկնու-
թիւն բանիցն եցոյց ինձ (Է 16).

*Մատեալ առ մի ոմն ի հրեշտակացն, որք զտեսիլն ձեւացու-
ցին հեզութեամբ խնդրել զտեսլեանն յայտնութիւն, զոր եւ նա
աննախանձ կամաւք պատմեաց զխորհուրդ մեկնութեան ճշմար-
տապէս, որպէս ուսեալ էր ի Հոգևոյն:*

Արդ, զագանք մեծամեծք՝ չորք թագաւորք յարիցեն ի վերայ երկրի (Է
17).

*Երկիր բաժանի ի Դ(4) կողմ յարեւելս եւ յարեւմուտս, ի
հիւսիս եւ ի հարաւ, եւ յերիս մասունս, յորոյ վերայ յարեան
ասացեալ թագաւորքն ի ինամոցն Աստուծոյ, որ ետ նոցա նիւթ
(347բ) իշխանութեան, որով//իմանան զտուաւղն եւ զպահանջաւղն:
«Սկսեալ իբր ի գլխոյ ի բարիլացւոցն եւ ի մարացն եւ ի պարսիցն
եւ զասորոցն եւ զհայոցն եւ զյունացն՝ յարելով զհիւսիսոյ եւ
զհարաւոյ թագաւորութիւն, որք ըմբռնեցին զամենայն Ասիա եւ
զԼիբիա: Իսկ չորրորդիւս, զամենայն Եւրոպիայ եւ զարեւմուտս
ցուցանէ»¹⁶:*

Բարձրեմ եւ անցեմ զթագաւորութիւն սուրբ բարձրելոյն եւ կալցին
զնա յաիտեանս յաիտեանից (Է 18).

*Փոխէ զթագաւորութիւն նոցա եւ բառնա ի դատաստան կոչե-
լով յարեւելից մինչեւ ի մուտս յարեւու, ուստի սկսանին բարիքն
եւ ուր սպառնին ըստ սաղմոսին, թէ՛ «Աստուած մեր յայտնապէս
եկեսցէ եւ հուր առաջի նորա եւ կոչեսցէ զերկիր» (Սաղմ. 10թ 3) յա-
րեւելից մինչեւ ի մուտս արեւու: Իսկ յորժամ բառնի թագաւո-
րութիւն մարմնականացս՝ յայտնի թագաւորութիւն սրբոցն՝ տի-
րել նոցին, յորոց չարչարեցան սուրբքն, ըստ առաքելոյ, թէ՛*

¹⁶ Վարդան:

«յորժամ կեանքն ձեր յայտնեսցէ, յայնժամ դուք ընդ նմին յայտնեսջիք փառաւք անվախճան» (Կողոս. Գ. 4).

Եւ քննէի ճշմարտի վասն գազանիմ չորրորդի, զի առաւել այլակերպեր քան զամենայն գազանսն եւ ահագին յոյժ ժանիք նորա երկաթիք եւ մագիք նորա պղնձիք, ուտեր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն կոտորէր: Եւ վասն եղջերացն ժ(10)անց, որ ի գլուխ նորա եւ վասն միւսոյն, որ ելանէր եւ զերիսն ի բաց թալթափէր, որոց աչք էին եւ բերանն խաւսէր զմեծամեծս եւ տեսիլ նորա առաւել քան զայլոցն: Տեսանէի եւ ահա եղնիրն այն տայր պատերազմ ընդ սուրբս եւ զաւրանայր ի վերայ նոցա մինչեւ եկն ճիւղատուրցն եւ ետ իրաւունս սրբոյց Բարձրելոյն: Ժամանակ եհաս եւ զարքայութիւն սուրբք ըմբռնեցին (Է 19-22).

Ի համառաւտ մեկնութենէն իմացաւ մարգարէս զիրս երից զազանացն, իսկ վասն չորրորդին, զի այլակերպ էր քան զայլսն:
(348ա) *Ճշմարտիւ խուզէ, վասն որոյ եւ զտեսիլն //յատուկ յատուկ՝ կրկնէ առաջի նորա, զոր եւ սկսանի մեկնիլ հրեշտակին:*

Եւ ասէ. Գազանն չորրորդ թագաւորութիւն չորրորդ կացցէ ի յերկրի, որ առաւել իցէ քան զամենայն թագաւորութիւնս եւ կերիցէ զամենայն երկիր եւ կոխիցէ եւ հարցէ զնա: Եւ ժ(10) եղջիրք նորա ժ(10) թագաւորք յարիցեն եւ զկնի նոցա յարիցէ յայլ, որ առաւել իցէ չարեաւք քան զամենայն առաջինսն, եւ երիս թագաւորս խոնարհեցուցէ եւ բանս առ Բարձրելայն խաւսեցի եւ զսուրբս Բարձրելոյն մոլորեցուցէ* եւ կարճեցէ զժամանակս եւ զաւրէնս փոփոխել եւ տացի ի ձեռս նորա մինչեւ ի ժամանակ եւ ի ժամանակս եւ ի կէս ժամանակաց: Ատեան նստցի եւ զիշխանութիւն նորա փոխեցցեն յապակամել եւ ի կորուսանել մինչեւ ի սպառ, եւ թագաւորութիւն եւ իշխանութիւն եւ մեծութիւն թագաւորաց, որ ի ներքոյ ամենայն երկնից տուաւ սրբոց Բարձրելոյն եւ արքայութիւն նորա արքայութիւն յալիտեանց եւ ամենայն իշխանութիւնք նմա ծառայեցցեն եւ հնազանդեցին (Է 23-27).

Ըստ կարգի մեկնէ, որպէս ասացեալ է զհռովմայեցւոց թագաւորութենէն, որք ի ժ(10) բաժանին մերձ ի լրման կենցաղոյս, յորոց միջի ելանէ եղջիւրն փոքրիկ, զոր այլ ասաց, որ է նա ինքն Նեռն, աւտար յառաջնոց զաւրացն, զորոյ ասէ առաւել չար լինել ի ներողութենէն Աստուծոյ տալ ի փորձ լաւացն կամ որպէս արդարութեան է լրումն Քրիստոսս, նոյնպէս եւ մեղացն՝ Նեռն, որ

* խոնարհեցուցէ. ուղղման նշանով՝ լուսանցից:

(348բ) Հայհոյէ զԲարձրեալն եւ հնարի մոլորեցուցանել զսուրբսն, յորս խնայեալ Աստուած կարճէ զժամանակս նորա, որ փոփոխէ զաւրէնս՝ մնալով իշխանութիւն ի ձեռս նորա այսչափ ժամանակս, որ է տարի մի եւ ժամանակս, Բ(2) տարի եւ կէս ժամանակս՝ կէս տարի»¹⁷, եւ զի այսքան յառաջ տանի զմարգարէութիւնս եւ զասացեալ ժամանակս աւր թուէ ՄՀԸ (278), որ են Գ(3) ամ եւ կէս: Եւ այս «վասն ընտրելոցն կարճի»¹⁸, ըստ Տեառն, թէ ոչ// կարճէր Աստուած զաւուրսն զայնոսիկ, զի ապրեսցի ամենայն, որ է մարմին Քրիստոսի: «Իսկ աստեան զինամսն ասէ Հաւր, զոր Հինավուրց ասաց եւ զիշխանութիւն Նեռինն փոխեսցեն, այս է՝ չարիքն իւր բառնայ եւ դատաստանն Աստուծոյ ապականէ եւ կորուսանէ, զի պակասին մեղք եւ մեղաւորք յերկրէ, եւ ի նորանալն երկնի եւ երկրի նոր արքայութիւն առցեն սուրբքն»¹⁹, որք զանձինս Բարձրելոյն սրբեցին եւ կամ թէ սրբոց բարձրեալ որդին է, որպէս ասէ թէ՝ արքայութիւն Նորա, զոր յայտնէ եւ տա սրբոցն, յաւիտենական է եւ ոչ անցաւոր, որում ամենայն ազգ հնազանդեսցին:

Մինչեւ ցայս վայր է վախճան բանին (Է՝ 28).

Կամ «տեսլեան երազոյն եւ մեկնութիւն հրեշտակին կամ վախճան աշխարհիս, որ լինի երկրորդ գալստեանն Քրիստոսի արդարոց եւ մեղաւորաց հատուցումն եւ կատարումն»²⁰:

Ես Դանիէլ եւ խորհուրդք իմ յոյժ խոռվեցուցանէիմ զիս եւ զոյն երեսաց իմոց շրջեցաւ եւ զբանսն ի սրտի իմում պահէի (Է՝ 28ա).

Յառաւել յամբոխմանէ մտացս ասէ թէ եւ մարմինս տժգունեցաւ, սակայն զբանն ի մտի պահէի՝ չնեղիլ եւ «չպահանջել հաւաստիս ի խրատ ամենայն ումեք՝ մի՛ խնդրէր, թէ երբ լինին ասացեալքս՝ ունկնդիր լինելով Տեառն, որ անհոգ արար ասելով.* «Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակ»²¹ (Գործք Ա, 7) մեր ելիցն. Գտանէ զմեզ պատրաստ:

¹⁷ Վարդան, 263ա:

¹⁸ Վարդան:

¹⁹ Վարդան:

²⁰ Վարդան:

* «որ անհոգ արար ասելով» լուսանցից:

²¹ Վարդան:

[Ը]

Յամին երրորդի թագաւորութեան Բաղդասարայ արքայի տեսիլ երեւեցաւ ինձ (Ը 1).

Այլ տեսիլ յայտնէ երեւելի «հաստատութիւն կանխաւ տեսլեանն յերրորդ ամին Բաղդասարայ, որով ցուցանէ, թէ երիս ամս եկաց թագաւոր եւ ապա սպանաւ: Բայց ոչ ըստ ժամանակի տեսլեանն եղուն, այլ ըստ ժամանակի գրութեան եւ ըստ պատշաճի խորհրդեան, որպէս եւ նախ քան զայս տեսիլն ի նոյն թագաւորի ժամանակ յամին առաջին, նոյնպէս եւ// այս զկնի այնր որպէս եւ ասէ»¹.

Ես Դանիէլ յետ տեսլեանս առաջնոյ էի ի Ծաւշ յապարանս, որ է յերկրին Իդամայ, եւ կայի ի վերայ Ուրաղայ (Ը 2).

Զի ասէ «ոչ մարմնով, այլ՝ հոգևով ի Ծաւշ, որ է մեծ քաղաք Պարսից: Առ դրան նորա տեսաներ իբր ի վերայ յարկին արքունեաց կամ ակերեալ արքունիս»², քանզի շաւշել լուծեալ լսի՝ նշանակ գոլ կործանման թագաւորութեան Պարսից յերկրին Իդամայ յարեւելս յաշխարհն Պարսից, իսկ զՈւրաղ գետ ասեն մերձ քաղաքին՝ ջուր ունելով աղի:

Ամբարձի գաչս իմ եւ տեսի, եւ ահա խոյ մի կայր՝ հանդէպ Ուրաղայ, եւ եղջիր անրա բարձունք, եւ մինն բարձրագոյն էր քան զմիսն, եւ որ բարձր էր յետոյ ելանէր (Ը 3).

Յայտ է զմիտս բարձի հանդէպ ջրոյն, որ է շնորհ մարգարէութեան՝ աղիւ հոգւոյն համեմեալ: Եւ ահա խոյ մի կայր՝ «կիւրոս պարսիկ եւ նման նմա Դարեհ ի նոյն աթոռ թագաւորութեան: Իսկ եղջիրք անրա բարձունք զթագաւորութիւն պարսից ասէ ի վերջինն Դարեհ»³՝ բարձր եւ փառաւոր զարդարիչ անձանց եւ խեթկիչ հակառակորդաց եւ «երկու եղջիւր ունելով զՄարաց եւ

¹ Վարդան, 263բ:

² Վարդան:

* գայր (այսպես եւ այլոր):

³ Վարդան:

զ Պարսից»⁴ թագաւորութիւն կոչէ: Եւ մինն բարձրագոյն քան զմիւսն. յետինն, զի «Կիւրոս ասէն սպանեալ զԱստիաղէս մար եւ բարձեալ զնոցին թագաւորութիւն եւ տիրեաց պարսիցն»⁵ եւ մարաց, զոր բարձր կոչէ:

Տեսանէի զխոյն, զի ոգորէր ընդ ծով եւ ընդ ցամաք եւ ընդ հիւսիսի եւ ընդ հարաւ եւ ամենայն գագանք ոչ կայիմ առաջի նորա եւ չէր որ ապրէր ի ձեռաց նորա եւ առնէր ըստ կամաց իւղոց եւ մեծանայր, եւ ես միտ դնէի մնա (Ը 4).

(349բ) Ընդարձակեաց զպարսս եւ ոգորեր «ընդ Գ (3) կողմ երկրի, զի զարեւելս ունէր եւ ծով զարեւմուտս կոչէր եւ հնազանդեցոյց, եւ ոչ ոք ի հեթանոսաց թագաւորաց կարաց // ընդդիմանալ նորա, ըստ Եսայեայ. «Ես երթայց առաջի քոյ» (Եսայի ԽԵ 2), եւ «Քաղաք մի՛ փակեցին» (Եսայի ԽԵ 1): Եւ խոյ կոչէ, զի իբր մաքեաց տիրեաց ամենայնի կամաւք եւ ակամայ»⁶: Այլ եւ աստեղագէտքն, ըստ երկոտասան կենդանակերպիցն բաժանեալ զաշխարհս խոյ զՊարսիկս ասացին:

Իսկ ահա քաւշ մի յայծեաց գայր յարեւմտից ընդ երեսս երկրի եւ յերկրի ոչ մերձեանայր (Ը 5).

«ԶԱղեկսանդը Մակեդոնացի ասէ՝ զյունացն ունելով զթագաւորութիւն՝ դիմեալ յարեւմտից ի Լիբիոյ եւ յԵւրոպիոյ մասնէ»⁷: Իսկ զի ընդ երեսս երկրի գայր եւ յերկիր ոչ մերձենայր, զի թէպէտ երկրային ոք էր, սակայն կամաւք վերնոյն զաւրացեալ գայր, քանզի «որպէս քաւշ տկար է քան զխոյ, եւ յոյնք քան զպարսս յառաջ մինչ չէին տիրել նոցա»⁸ կամ թէ ոչ կարաւտանայր իջանել ի վերայ քաղաքացն, որ հնազանդէին մինչ ի Դարեհ, զի որ ընդդիմացաւ փշրեցաւ թագաւորութիւն նորա:

Եւ քաւշիմ եղջիր մի էր ի մէջ աչաց նորա (Ը 5ա).

«Զի աննման էր մտացն կորովութեամբս այլոցն»⁹, վասն զի զթագաւորութիւն, որ եղջիւրն նշանակէ, իմաստութեամբ մղէր,

⁴ Վարդան:

⁵ Վարդան:

⁶ Վարդան:

⁷ Վարդան, 264ա:

⁸ Վարդան:

⁹ Վարդան:

զոր աչք կոչէ կամ թէ՛ միեղջիւր, զի «որդի ոչ եթող զկնի մահուանն»¹⁰:

Եւ եհաս մինչեւ ի խոյն եղջիրաւոր, զոր տեսանէի, զի կայր հանդէպ Ուբաղայ եւ յարձակեցաւ ի վերայ Աորա զարութեամբ ուժոյ իւրոյ եւ տեսանէի զճա հասեալ մինչեւ ցխոյն եւ զայրացաւ եւ եհար զխոյն եւ խորտակեաց զերկոսիս եղջիրս Աորա եւ ոչ գոյր զարութիւն խոյն ունել զդէմ Աորա. արկ զճա յերկիր եւ ոտից իւրոց կոխսան առնէր եւ ոչ ոք էր, որ թափէր զխոյն ի ձեռաց Աորա (Ը 6-7).

(350ա) Էհաս մինչեւ ցխոյն, այսինքն է՝ ի Դարեհ, որ զպարսիցն ունէր գտէրութիւն յայնժամ, զոր եսպան զաւրութեամբ ուժոյ իւրոյ խորտակելով զեղջերս նորա՝ զզաւրս մարաց // եւ պարսից, քանզի ոչ կարացին ընդդիմանալ նմա ի դաշտին կիլիկեցոց: Իսկ զայրացմամբ հարկանելն, քանզի բազում անգամ առաքեաց ոչ պատերազմել ընդ նմա եւ նա ոչ լուաւ, զոր եհար բարկութեամբ եւ ընկէց յոտս իւր: Քանզի ի գիրկս Աղեկսանդրի եհան զոգին իւր Դարեհ:

Եւ քաւզն այժեաց մեծացաւ յոյժ եւ ի զարանալ Աորա խորտակեցաւ եղջեր Աորա մեծ (Ը 8).

Զի ԲԺ (12)ան ամ թագաւորեաց եւ տիեզերակալեաց բոլոր աշխարհի եւ, իջեալ ի Բաբելոն, մահացաւ դեղով՝ սպանաւ յիւրոցն, ըստ անդադար գոլոյ ի մարտ պատերազմի:

Եւ ելին այլ չորք եղջերք ի Աերքոյ Աորա ընդ Դ(4) հողմս երկնից (Ը 8ա).

«Չորք եղջերք են չորեքին դայեկորդիքն Աղեկսանդրի»¹¹, որք յարեան նուաստագոյն քան զնա. «Սելեւկիոս, Դեմետրիոս, Պտղոմէոս, Փիլիպպոս»¹², որք թագաւորեցին. ոմն Աղեկսանդրիայ եւ ոմն ի տունն Կաղմեա եւ ոմն ի Մակեդոնիա, եւ ոմն՝ ի Բաբելոն յետ Աղեկսանդրի:

Եւ ի միջոյ՝ * Աոցա ել եղջիր մի հզար եւ մեծացաւ առաւել ընդ հիւսիսի եւ առ զարութիւն բարձրացաւ մինչեւ զարութիւն յերկնից եւ ընկէց յերկիր

¹⁰ Վարդան:

¹¹ Վարդան:

¹² Վարդան:

* Ընկալլալ թրգմ. միոջէ:

ի զարուրթեանէ երկնից եւ յաստեղաց եւ կոխեաց զնոսա մինչեւ զարավարն փրկեսցէ զգերութիւն եւ նովա պատարագք խոովեցան եւ եղեւ եւ յաջողեցաւ նմա եւ սրբութիւն աներեսցի եւ տուան ի վերայ պատարագացն մեղք եւ անկաւ յերկիր արդարութիւն եւ արար եւ յաջողեցաւ (Ը 9-12).

(350բ) Հգար եղջիր «*զԱնտիոքոս ասէ, որ կոչեցաւ Եպիփանէս* , որ եղեւ նկարագրութիւն Նեոխնն, քանզի թագաւորեալ ասորոց եւ առեալ զԵգիպտոս ել յԵրուսաղէմի տաճարն, ուր հանգուցեալ էին շնորհք եւ զաւրութիւնք** երկնային, զորս ընկէց յերկիր կործանելով զտաճարն եւ պղծելով զսպասն սուրբ զաշ//տանակն ոսկի եւ զսեղանն եւ զզոհանոցն եւ կոտորեաց զքահանայսն»¹³, զոր աստեղ ասաց: Իսկ խոովել պատարագաց «զզոհս Տեառն ասէ, զի խափանեաց եւ կանգնեաց կուռս ի մեհեանս եւ զոհեաց խոց եւ անասուն եւ էջ ի միասին եւ ամբոխեաց նովաւ զազգն»¹⁴, եւ ի վերայ պատարագացն մեղք, ասէ, տուան, այս է՝ թոյլ ետ Աստուած, զի զպիղծն ընդ անպիղծն խառնեաց, կամ թէ վասն մեղաց՝ եղեւ այն եւ անկանել յերկիր արդ, զի արդարապէս մատուցումն պատարագաց կոխան «եղեւ եւ անապատ սրբութիւն մինչեւ յարեալ Յուդա Մակաբէ զաւրավար նոցին յետ մահու հաւր իւրոյ, եւ կոտորեաց զքանակն Անտիոքայ եւ փրկեաց զգերեալսն եւ սրբեաց զտաճարն եւ նորոգեաց զպատարագսն ըստ աւրինացն մատուցանել»¹⁵: Բայց տիրապ[էս] ասի եւ ի վերայ Նեոխնն, զի յառնէ զաւրութեամբ ներելովն Աստուծոյ ի ժամանակս յետինս, եւ խաւսի բանս հայհոյութեամբ առ Բարձրեալն եւ զբազումս յընտրելոց յաստեղաց մոլորեցուցանէ եւ մեծամեծ ամբոխումն յերկիր արկանէ մինչեւ զաւրավարն Յիսուս երեւելով սատակէ զնա:*

Եւ լուս մի միոյ*** սրբոյ, որ խաւսեր ցիս եւ ասեր ցիս մի փելմոնին, որ խաւսեր ցնա. Մինչեւ յեր⁶ք տեսիլդ այդ կայցէ պատարագք բարձրեալք եւ մեղք աներածի տուեալք եւ սրբութիւնդ եւ զարութիւնդ կոխեացի մինչեւ յերեկոյ եւ ի վաղորդայն աուրս Ռ(1000) եւ Մ(200) եւ ՀԸ(78)**** եւ սրբեացի սրբութիւն (Ը 13-14).

* Եպիփանէս:

** Եւ զարութիւնք. լուսանցից:

¹³ Վարդան:

¹⁴ Վարդան, 264աբ:

¹⁵ Վարդան, 264բ:

*** Ընկալյալ թրգմ. միոջէ:

**** Ընկալյալ թրգմ. վաթսուց եւ ութ:

(351ա) *Ջտեսիլս «պարզէ Գաբրիէլ մեկնութեամբ ի կերպարանս առն կացեալ առ Դանիէլիւ հրաման առեալ ի վեհագունէ ումեմնէ ի պետացն դասուց»¹⁶, որ եւս «միջամուխ էր երկնաւոր խորհրդոյն, զոր փելմոնի ասաց, այսինքն՝ ի նշանաւոր»¹⁷ արանց, քանզի Գաբրիէլ եհարց ցայն, որ վերագոյն էր քան զնա, թէ՛ միւնչեւ յեր^օբ աւերն Անտիոքայ եւ Նեոխնն կացցէ, որոյ պատասխանել, թէ՛*
Գ(3) ամ եւ // կէս քանզի այսչափ յամեաց Անտիոքոս եւ յամելոց է Նեոն: Իսկ ասելն՝ թէ՛ միւնչեւ յերեկոյ եւ ի վաղորդայն կրկին լսի կամ թէ՛ երկակի աւր ասի. մին առանց գիշերոյ, ըստ այնմ զԽ(40) աւր եւ զԽ(40) գիշեր, եւ մին զի եւ զգիշերն զկնի առեալ աւր ասեն, իբր այն՝ «Աւուրք իմ որպէս հովանի անցին» (Սաղմ. ԾՆ, 12): Արդ, ցուցանէ աստ, զի զտիւ եւ զգիշեր ի հաշիւ առեալ այսքան լինի ժամանակ, կամ յերեկոյս զնեղութիւն ասաց եւ վաղորդեայն՝ զանդորրութիւն: Միանգամայն եւ զայն ուսուցանէ, թէ՛ աւուրն սկիզբն լոյսն է եւ ոչ՝ գիշերն:

Եւ եղև իբրև տեսի եւ Դանիէլ գտեսիլն եւ խնդրէի խելամուտ լինել եւ ահա առաջի իմ եկաց իբրև գտեսիլ մարդոյ եւ լուայ բարբառ մարդոյ ի միջոյ Ուրաղայ, եւ կոչեաց եւ ասէ. Գաբրիէլ, իմացո՞ գտեսիդ (Լ 16).

Ջի այրն, զոր փելմոնի ասաց, ծանոյց նախ Գաբրիէլ զխորհուրդն եւ նովալ՝ մարգարէին, քանզի ըստ կարգի իջանէ գիտութիւն Աստուծոյ յարարածս իւր: Իսկ իբրև գտեսիլ մարդոյ, զի մի՛ զարհուրեսցի մարգարէն:

Եւ եկն եկաց, ուր եսն կայի եւ ի գալ անորս յիմարեցայ եւ անկայ ի վերայ երեսաց իմոց, եւ ասէ ցիս. Ի միտ առ որդի մարդոյ, զի տակաւին ի վախճանին է տեսիլս^{**} (Լ 17).

Նախ զհպատակութիւն ներքնոցն առ վերինսն ազդէ մարգարէս եւ ասպա զայն, զի յորժամ խորհուրդք ինչ յայտնեն մարգարէիցն աստուածայինն հրեշտակք, յափշտակեն զմիտս կորզելով յինքեանս եւ ծածկեն զզգայութիւնս^{***}, զոր յիմարութիւն ասէ եւ անկումն երեսաց, կամ ի փառաւոր երեսաց երեւելոյ հրեշտակին

¹⁶ Վարդան, 264բ:

¹⁷ Վարդան (ՆԲՅ, Բ, 939):

* Ընկալյալ թրգմ. իմացո դմա:

** Ընկալյալ թրգմ. տեսիլդ:

*** զսպարութիւնս:

զարհուրի մարգարէս: Իսկ «կոչելն զնա որդի մարդոյ, զի մի՛ մոռասցի զբնութիւն թեպէտ խորհրդակից եղեւ զուարթնոցն:

(351բ) Եւ մինչդեռ խաւսէր նա ընդ իս, յիմարեցայ եւ անկայ ի վերայ երեսաց իմոց // յերկիր, եւ բուռն եհար զյիմէն եւ կացոյց ի վերայ ոտից իմոց եւ ասէցիս. Ահաւասիկ եւ ցուցից քեզ, զոր զիմչ յիմելոց է ի վախճանի ի վերայ երկրի, քանզի տակաւին ի ժամանակս է վախճան (Ը 18-19).

Ի տեսլենէն եւ եւս խաւսիցն սոսկացեալ անկաւ յերկիր, վասն որոյ կանգնէ, զի ի միտ առցէ կազդուրելով հրեշտակին զտեսլեանն մեկնութիւն, զոր ցուցանէ նմին, քանզի ի վերջին ժամանակս կատարելոց է իրն յամալթ աշնոցիկ, որ ոչ զանկեալն յարուցանեն, ըստ նմանութեան մարդասէր հրեշտակացն, այլ եւ զոտն կացեալն դեղհացուցանեն եւ զանկեալն ամենեւին յուսահատ առնեն:

Խոյն, զոր տեսանէիր եղջիրաւոր, թագաւորն Պարսից եւ մարաց եւ քաւրն այծեաց թագաւորն լունաց է եւ եղջիրն մեծ, որ էր ի մէջ անցաց նորա, նոյն ինքն է թագաւորն առաջին եւ ի խորտակելն նորա ընդ որով էին այլ եղջիրք չորք Դ(4) թագաւորք յազգէ նորա յարիցեն եւ ոչ իրեանց զարութեամբ (Ը 20-22).

Սկսանի պատմել զԴարեհէ եւ զԱղեկսանդրէ եւ զԴ(4) բարեկամացն, «որք տիրեցին երկրի, բայց ոչ իւրեանց զաւրութեամբն, այլ ներելովն Աստուծոյ եւ Աղեկսանդրի աջողելով»¹⁸:

Եւ յետ թագաւորութեան նոցա ի կատարել մեղաց նոցա յարիցէ թագաւոր ժպիրն երեսաւք խորհրդականս եւ հզար զարութիւն նորա եւ զքանչելիսն ապականեցէ եւ յաջողեցի եւ արասցէ եւ ապականեցէ զհզարս եւ զժողովորդսն սուրբ եւ լուծ անրոյ նորա յաջողեցի եւ նենգութիւն ի ձեռս նորա եւ ի սրտի իրում մեծամտեցէ եւ նենգութեամբ ապականեցէ զբազումս եւ ի կորստեան բազմաց կացցէ եւ որպէս զձուս ի ձեռին մանրեցէ (Ը 23-25).

(352ա) **Ցուցանէ աւրինակաւ «զԱնտիոք եւ ճշմարտութեամբ՝ զՆեոն, եւ պատճառն յառնելոց նոցա մեղացն կատարումն է, զի լցեալ լիցի չափ մեղաց հ//րէից, նա եւ՝ ամենայն երկրի եւ մարդկան»¹⁹, առ որով Նեոն երեւի, որպեսզի յայտնի լինիցի, թէ արժանի են**

¹⁸ Վարդան, 264բ:

¹⁹ Վարդան:

հրէայքն վասն մեղաց դատեալ յԱնտիոքայ եւ ի Նեոնէն՝ ամենայն երկիր: «Զի հրէայքն գործաւք իւրեանց պղծեցին զտաճարն, որպէս եւ գիրք Մակաբայեցւոցն ամբաստանեն եւ երկիր ամենայն կամակոր խորհրդով ի բաց լինի կացեալ յԱստուծոյ»²⁰, ըստ Տեառն, թէ՛ «Որդի մարդոյ եկեալ գտանիցէ՞ արդեաւք հաւատս երկրի» (Ղուկ. ԺԸ 8): Վասն այնորիկ զաւրանայ Նեոն: Բայց լաւացն ոչ ինչ կարէ վնասել որպէս եւ ոչ Անտիոքոս՝ Շմաւոնի եւ որդւոց իւրոց, «թէպէտ եւ յոյժ ժպիրհ լինի երեսաւք», որպէս ասէ. քանզի «լրբի ասել զինքն Աստուած»²¹, ասէ եւ զնա հնարաւոր եւ զաւրաւոր եւ սքանչելագործ, զի զոմանս հնարիւք եւ զայլս զաւրութեամբ եւ զկէսս սքանչելեաւք պատրէ, զոր առ աշաւք գործէ ներողութեամբն Աստուծոյ, որք «բանիւ ոչ խաբին, յորմէ եւ պսակեալ ի հրէից անտի, ըստ Յոհաննու ճն(140) եւ ԴՌ(4000=144000) կուսանք յերկոտասան ցեղիցն Իսրայէլի»²² կամ զսքանչելի «տաճարն՝ Անտիոքոս, եւ զեկեղեցի Նեոն ապականէ»²³: Իսկ լուծ անրոյ զհարկն Անտիոքայ ասէ եւ զաղանդն Նեոնն եւ նենգութեամբ վարի առ վայր մի մինչեւ բռնանայ: Այլ եւ մեծամտէ հայհոյելով զԱստուած եւ յայն բազումս ապականէ եւ զբազմաց կորուստն կեանս իւր համարի եւ «իբր զձու զամենայն երկիր ի բռին ունել»²⁴ կարծեսցէ, այսինքն՝ հնազանդեցուցանել դիւրաւ եւ կամ փշրել զանհնազանդսն:

Եւ տեսիլն երեկոյիճ* եւ առաւատիճ, որ ասացաւն, ճշմարիտ է, եւ դու կնքեա զտեսիլդ, զի յաւուրս բազումս է (Ը 26).

«Զգագանաց տեսիլն յերեկոյն ետես եւ զխոյն առաւաւտուն յայլ եւ յայլ տարւոջ»²⁵ կամ թէ՛ այն ճշմարիտ է, զի ասացաւ երեկոյս եւ ի վաղորդայն աւուրս ՄՀԸ(278)՝ ճշմարիտ այնչափ աւրս տեւէ Անտիոքոս եւ Նեոն, քանզի զայն իսկ եհարց//, թէ՛ մինչեւ յե՞րբ է տեսիլդ: Իսկ ասելն, թէ՛ կնքեա զտեսիլդ. է զի ի մտի եւ է զի գրել եւ կնքել եւ «առ հաւատարիմս տալ յաւանդ, զի մնասցէ

²⁰ Վարդան:

²¹ Վարդան:

²² Վարդան, 265ա:

²³ Վարդան:

²⁴ Վարդան:

* Ընկալյալ թրգմ. երեկոր:

²⁵ Վարդան:

անմոռանալի եւ անգողանալի մինչեւ ի ժամանակ ելիցն յետ յուրով ամաց»²⁶:

Եւ ես Դամիել Անշեցի եւ խաթացայ եւ յարեայ եւ գործէի զգործ արքունի եւ զարմացեալ էի ընդ տեսիլն եւ ոչ ոք էր, որ իմացուցանէր (Ը 27).

Ննջել եւ խաւթանալ զհոգալոյն եւ զտրտմութենէն ասէ, զոր աշխարհէր եւ ցաւէր վասն սրբութեանցն կոխան լինելոյն: Իսկ զի յարեայ ասէ յԱստուած ապսպրելն է զապայն: Եւ ինքն գործել, ասէ զգործ արքունի, «քանզի ի վերայ գործակալաց աշխարհին եւ տան թագաւորութեան կայր»²⁷: Եւ այն, թէ զարմացեալ էի եւ ոչ ոք էր, որ իմացուցանէր ո՛չ զմեկնութիւն, զի այն ահա իմացաւ, այլ՝ կամ զպատճառս տեսլեանն կամ զժամանակս ելիցն, թէ ե՞րբ լինելոց իցէ:

²⁶ Վարդան:

²⁷ Վարդան:

[Թ]

Յամին անաջներորդի Դարենի որդու Արշարայ ի գառակէ մարաց, որ թագաւորեաց ի թագաւորութիւն քաղղեացոց (Թ 1).

«Յաւուրս մար Դարենի, զոր որդի Արշարայ ասէ. կամ զի այլ եւ այլ էին Դարենք»¹, կամ թէ զհզաւորն անունն յիշէ, զի ի նուստից ոք էր, եւ ոչ հայրենեաւք ունէր զթագաւորութիւն, այլ կամաւն Աստուծոյ յարեաւ թագաւոր. թուի, թէ նա իսկ է, որ սպան զԲաղտասար եւ թագաւորեաց քաղղեացոցն:

Եւ Դանիէլ խելամուտ եղէ ի գրոց թուոց ամացն, որ եղև բան Տեառն առ Երեմիայ մարգարէ ի կատարումն անլածոյն Երուսաղէմի ամս չ (70) (Թ 2).

Կամ զգեցաւ զհոգին Երեմիայի կամ ընթերցաւ զգիրս նորա, «յորում հատաւ վճիռն չ(70) ամաց աւեր մնալ սրբութեանցն Երուսաղէմի ժԸ(18) ամէն Յովսիայ, զի գթածն Աստուած անդի համարի»² որպէս զԵգիպտոսին զՆ(400) ամն, թէպէտ պղծութիւն եւ (353ա) աւեր տաճարին եղեւ զկնի ԽԳ(43) ամաց // ի մետասան ամն Սեղեկիա, քանզի ԳԺ(13) ան ամ Յովսիայ եւ Դ(4) ամ Յովաքագ եւ ԺԱ(11) ամ Յովակիմ եւ Դ(4) ամ Յեքոնիայ եւ ԺԱ(11) ամ Սեղեկիայ լինի ԽԳ(43), առ որով եղեւ աւերն: Արդ, ի նորայոցն ասէ հասու եղէ, զի մինչեւ ցայս տեսիլ լցաւ չ(70) ամն: «Վասն որոյ վստահութիւն առեալ»³ աղաւթէ.

Եւ դարձուցի զերեսս իմ առ Տէր Աստուած իմ՝ խնդրել աղաւթիք եւ խնդրուածովք պահաւք եւ խորգով, կացի յաղաւթս առ Տէր Աստուած գոհացայ եւ ասեմ (Թ 3-4).

Վշտակցի ժողովրդեանն ի զէպ ժամանակի աղաւթիւք, որպէս է ասէ, թէ՛ դարձուցի զերեսս իմ առ Տէր Աստուած իմ, այսինքն՝ զմիտս եւ զգայարանս յաշխարհէ եւ յաշխարհայնոցս առ Տէր, որ եհար, վերացուցի. զի իբր յԱստուծոյ նախախնամողէ բարիս

¹ Վարդան:

² Վարդան:

³ Վարդան:

գտայց եւ գայս պահաւք եւ խորգով ընդդէմ հեշտութեան եւ որկրամոլութեան գերելոցն: Ուստի եւ ի վերայ բերէ, թէ՛ գոհացայ ի մէջ վշտացն, որպէս թէ ասել թէ եւ ի վիշտս պահես՝ գոհանամ միշտ՝ թող թէ ի բարութիւնս հանես:

Տէր Աստուած մեծ եւ սքանչելի, որ պահես զուխտ եւ զողորմութիւն սիրելեաց քոց եւ որոց պահեն գպատուիրանս Քո (Թ 5).

Մեծ ես՝ անուամբ եւ սքանչելի՝ գործովք, այլ ըստ մեծութեան Քում ցուցցես սքանչելիս առ մեզ՝ մեղուցեալքս, զի պահես զուխտն Աբրահամու եւ զողորմութիւն Դաւթի, նոցա, որք նման նոցին սիրեն զՔեզ եւ պահեն զպատուիրանս Քո եւ զնոցա ուխտն եւ զողորմութիւն առ սոսա կատարես:

Մեղաք, անարիմեցաք, անիրաւեցաք, ապստամբ եղաք եւ խտորեցաք ի պատուիրանաց Քոց եւ յիրաւանց Քոց եւ ոչ լուսք ծառայից Քոց մարգարէից, որք խաւելին յանուն Քո առ թագաւորն մեր եւ առ իշխանսն մեր եւ առ հարսն մեր եւ առ ամենայն ժողովուրդ երկրին (Թ 5-6) //.

(353բ) Բերան լինի «ամենայն ժողովրդեանն մարգարէս թագաւորաց եւ ռամկաց, եւ պարտական»⁴ ասէ լինել զնոսա յանցանաց կամաւ մեղկացեալ եւ արտաքս ելեալ յաւրինացն, որ մեծ անիրաւութիւն էր, որով ապստամբ ցուցաք՝ ոչ գնալով ի պատուիրանս Քո, այլ խտորնակ եւ հակառակ ոչ լսելով ճշմարիտ մարգարէիցն, զոր Դու առաքէիր, այլ ստոցն եւ խաբեբայիցն, վասն այսորիկ զչարիս գայս կրեցաք:

Թէ՛ Քո, Տէր արդարութիւն եւ մեր՝ ամաթ երեսաց իբրեւ յաւորս յայսմիկ առն Յուդայ եւ բնակչաց Երուսաղէմի եւ ամենայն Իսրայէլի հեռաւորաց եւ մերձաւորաց յամենայն երկրի, որ ցրուեցեր զնոսա անդր վասն անհնազանդութեան իրեանց, զոր ոչ հնազանդեցան Քեզ՝ Տէր (Թ 7).

Չայս խոստովանութիւն ըստ նմանութեան երից մանկանցն դաւանէ մարգարէս եւ դէմս ժողովրդեանն «ամաւթոյ պարտական գոլ զնոսա յարգարադատ ատենին Աստուծոյ, եւ անպատասխանի»⁵ : Եւ յայնմ ժամու կիրս վկայ դնէ իրացն եւ պատճառ զանհնազանդութիւն ասէ, զի որպէս Ադամ նովին ախտիւ ի մահ

⁴ Վարդան, 265բ:

⁵ Վարդան:

եւ ի դժոխս, եւ մեք ի գերութիւն տուեալ եւ ի Բաբելոն ըմբռնեալ:

Մեր ամառք երեսաց մերոց եւ թագաւորաց մերոց եւ իշխանաց մերոց եւ հարցն մեր, որք մեղան եւ Տեառն Աստուծոյ մերոյ գթութիւնք եւ քաւութիւնք, զի ապստամբեցաք ի Տեառնէ եւ ոչ լուաք ձայնի Տեառն Աստուծոյ մերոյ զնալ յարէնս նորա, զոր ետ առաջի մեր ի ձեռն ծառայից իւրոց մարգարէից (Թ՝ 8-10).

Մեք ամալթոյ եմք պարտական վասն մեղաց մերոց եւ Դու՛ք առուլթեան վասն բնական գլթութեանդ: Ասէ եւ զմեղս, ուստի ամալթն ծնան, զի ապստամբեցաք յաւրիւնացն եւ ոչ լուաք ձայնի Տեառն կամ զոր ի Սինա խաւսեցաւ կամ զոր մարգարէիւքն քարոզեցեր:

Եւ ամենայն Իսրայէլ էանց զարիմաւք քո՝ եւ խոտորեցան, զի մի՛ լուիցին ձայնի Քում (Թ՝ 11).

(354ա) *Յայտ առնէ զկամաւ յան//ցումն, զի ոչ մի եւ կամ Բ (2) խոտորեցան, այլ ամենեքեան, ըստ Դաւթայ (Սաղմ. ԾԳ. 3). եւ ոչ այս միայն, այլ վասն այն խոտորեցան, ասէ, զի մի՛ լուիցեն զձայն աւրիւնաց Քո իբր թէ հակառակութեամբ արարին զայս:*

Եւ եկին ի վերայ մեր անէծքն, որ գրեալ է յարէնսն Մովսէսի ծառայի Քո Տէր, զի մեղաք նմա, եւ հաստատեաց զբան իւր, զոր խաւսեցաւ ի վերայ մեր եւ ի վերայ դասաւորաց մերոց, որ դատէին զմեզ ածել ի վերայ մեր չարիս մեծամեծս, որ ոչ եղեն ի ներքոյ ամենայն երկնից, ըստ այնմ, որ եղեն յԵրուսաղէմ, որպէս եւ գրեալ է յարէնսն Մովսէսի, այն ամենայն չարիք եկին ի վերայ մեր (Թ՝ 11ա-13).

«Ոչ երկեաք, ասէ, ի սպառնալեաց անիծիցն եւ չարարաք զանձն արժանի խոստման բարեացն, զոր ի ձեռն ծառային Քո սպառնացիր եւ խոստացար, վասն որոյ արդար գտանիս թիկամբք լսեցուցանել, զոր ահանջաւք ոչ լուաք»⁶, ուստի զամենայն անէծսն գործով ածեր ի վերայ մեր անհնարին ցաւաւք, զի «Ահ մեծ է անկանել ի ձեռս Աստուծոյ կենդանւոյ» (Եբր. Ժ 31):

* Ընկալլայ թրգմ. քովք:

⁶ Վարդան:

Եւ ոչ աղաչեցաք զերեսս Տեառն Աստուծոյ մերոյ դառնալ յանիրաւութեանց հարցն մերոց, խելամուտ լինել ամենայն ճշմարտութեան Քում (*Թ 13ա*).

Այս կարի չար, զի ի կոչելն Քո զմեզ յապաշխարութիւն՝ ոչ կամաւք ապաշխարեցաք եւ դարձաք ի մեղաց՝ ածել ի միտս մեր զճշմարտութիւն աւրինաց Քոց, որ ի դառնալն մեզ ի մեղաց զբարիսն խոստանայր ընձեռել:

Եւ զարթեալ Տէր Աստուած մեր ի վերայ չարեացն մերոց եւ ած զնոսա ի վերայ մեր, զի արդար է Տէր Աստուած մեր ի վերայ ամենայն գործոց Իւրոց, զոր արար մեզ, զի ոչ լուսք ձայնի Աորա (*Թ 14*).

Ի վրէժինդրութիւն յետ բազում երկայնմտութեան, զոր ներեաց եւ ած զպատիժ չարեացն ի վերայ մեր, ըստ գրեցելոցն Մովսէսի, որով արդար ցուցանի կրկին դիմաւք, զի ըստ գործոց մերոց չարեաց հատոյց մեզ եւ երկրորդ, զի ոչ լուսք նմա, զի վասն այսորիկ յառաջեաց բանիւ // զգուշացուցանել, որպէս զի արդար եղիցի ի տանջելն:

Եւ արդ, Տէր Աստուած մեր, որ հանէր զժողովորդ Քո յերկրէն եգիպտացոց հզար ձեռամբ եւ արարեր քեզ անուն որպէս եւ յաւուրս յայսմիկ մեղաք եւ անարիմեցաք (*Թ 15*)

Զգուժն Եգիպտոսի արկանեմք առաջի Քո, որով փրկեցաք, զի եւ յայնմ ժամանակի չեաք արժանի փրկութեան: Այլ փրկեցեր հզար ձեռամբ վասն անուան Քեզ առնելոյ, որպէս եւ այսաւր պատմի, նոյնպէս եւ ի մեղս այս, որ կամք, բայց վասն անուանդ Քո փրկեա:

Տէր, ամենայն ողորմութեամբ Քո դարձցի սրբութիւն Քո եւ բարձցի բարկութիւն Քո ի քաղաքէ Քումմէ եւ յԵրուսաղէմէ եւ ի լեառնէ սրբոյ Քո, զի մեղաք եւ առ անարեւութեան մերում եւ հարցն մերոց՝ Երուսաղէմ եւ ամենայն ժողովորդ Քո եղեւ անխատինս ամենեցուն, որ շուրջ զմեաք էին* (*Թ 16*).

Զի ողորմութեամբ «Երկիր եղեւ եւ նովիմբ վերստին շինեցաւ եւ Իսրայէլ յԵգիպտոսէ փրկեցաւ, եւ ողորմութեամբ զալոց ես»⁷ ի նորոգել: Արդ, ամենայն ուրեք ողորմութիւն Քո պատմի: Նոյնպէս

* Ընկալյալ թրգմ. են:

⁷ Վարդան, *ուր սակայն* Նոյի *փխ*. նովիմբ:

եւ աստ զողորմութիւնդ արկ ի կիր եւ դարձո զսրամտութիւն ի բարկութեան, որով զվրէժ խնդրեցեր ի քաղաքէ Քուսմէ եւ ի լեառնէ, զի որպէս դատաստանաւ վասն անաւրէնութեան մեղաց մերոց* եւ հարցն ետուր ի նախատինս ազգաց, այսպէս ողորմութեամբ հան զմեզ ի պատիւ փառաց: Այս եւ ի վերայ բնութեանս յարմարի, որ վասն մեղաց եղաք նախատինք դիւաց եւ վասն ողորմութեան Քրիստոսի բարձաւ բարկութիւն, որ վասն անհաւատութեան յեկեղեցւոյ, որ է քաղաք եւ լեառն սուրբ (հմնո. Սաղմ. 22, 2, 2, 2), այլ եւ ի հոգւոյ եւ մաղմնոյ մեղք եւ մահ:

Եւ արդ, լուր, Տէր Աստուած մեր աղաւթից ծառայի Քո եւ խնդրուածոց**, եւ երեւեցոյ զերեսս Քո ի սրբութիւն, որ ւաւերեցաւ (Թ 17).

(355ա) Նշանակ լսելութեան աղաւթիցն այս է, թէ ընդունիս գյաջողուածս ծառայի Քո, զի որպէս դարձուցեր գերեսս // Քո յերուսաղէմէ եւ եղեւ աւերակ. արդ, եթէ այժմ քաղցրութեամբ հայիս՝ դարձեալ վերստին շինեսցի չքնաղ քան զառաջինն, կամ յուսամբ զերեսս Քո՝ տեսանել ի տեղւոջն, որ ի նորոգել կարող է:

Խոնարհեցո, Աստուած***, զունկն Քո, եւ լուր ինձ, բաց զաչս քո եւ տես զապականութիւն մեր եւ զքաղաքին Քո, յորոյ վերայ կոչեցեալ է անուն Քո, զի ոչ առ արդարութեանց մերոց արկանեմք զաղաւթս մեր առաջի Քո, այլ վասն գթութեան Քո, լուր Տէր, քաւեա Տէր, անսա Տէր եւ մի՛ յամեր վասն Քո, Աստուած իմ, զի անուն Քո կոչեցեալ է ի վերայ մեր քաղաքին Քո (Թ 18-19).

Իբր մարդասէր բժիշկ մատիր յաղաչանս իմ, եւ զարթո զխնամս Քո ի վերայ մեր, եւ տեսցես նախատես գիտութեամբդ զգերութիւն մեր եւ զաւեր քաղաքին Քո, բաւական պատիժ յանցանացն մերոց: Եւ այժմ իբր ի Քո գթացեալ ի ծառայս Քո եւ ի քաղաքն եւ ոչ վասն արդարութեանց մերոց, զոր ոչ ունիմք, այլ վասն Քո գթութեանդ, լուր զպաղատանս եւ քաւեա գյանցանս եւ անսա բարկութեանդ եւ մի՛ յապաղեր հասանել յաւգնութիւն մեզ, զի բաց ի Քէն զայլ ո՞ ունիմք խնամիչ, «զի յանուն Քո կոչի քաղաքն, եւ մեք՝ Իսրայէլ, որ այժմ գերի, եւ բացընկեցիկ»^δ անուանմիմք:

* մերոց լուսանցքից:

** խնդրուածաց:

*** Ընկալլալ թրգմ. Աստուած իմ:

^δ Վարդան:

Եւ միմչդեո եւ խաւսէի եւ յաղաթա կայի եւ խոստովան լինէի զմեղս իմ եւ զմեղս ժողովրդեանն Իսրայէլի, եւ արկանէի զգութս իմ առաջի Տեառն Աստուծոյ իմոյ վասն լերինն սրբոյ, եւ միմչդեո խաւսէի յաղաթան, եւ ահա այրն Գաբրիէլ, զոր տեսանէի յառաջնում տեսլեանն, թողցեալ եւ մերձեցաւ առ իս իբրեւ ի ժամ երեկոյնիս պատարագին եւ խելամուտ արար զիս (Թ 20-21).

Զխաւսս աղաւթիցն հրեշտակն փոխէ՝ «այրակերպ երեւեալ նախածանաւթ Դանիէլի»⁹, զի զայս յայտնէ յաւգիւն ասել, թէ այրն Գաբրիէլ, որ լսի մարդ Աստուծոյ, ի ժամ, ասէ երեկոյնի պատարագին, «յորժամ քահանայապէտն դնէր զերիս // հացն զառամբն»¹⁰, եւ Դաւիթ զհամբարձումն ձեռացն յայնմ պատարագի մատուցանէին, նմանեցուցանէ. քանզի ընդունելի իսկ էր Աստուծոյ, նոյնպէս «եւ Դանիէլ զողբի եւ զմիտս եւ զմարմին համբարձմամբ ձեռաց յաղաւթան նուիրէր: Իսկ թողցեալ զի անմարմնապէս երագ հասանէր միանգամայն»¹¹ եւ զայն ցուցանելով, թէ թուաւ աղաւթք քո եւ ել յերկինս:

Եւ խաւսեցաւ ընդ իս եւ ասէ Դանիէլ. Այժմ եկի խելամուտ առնել զքեզ: Ի սկզբան աղաթից քոց ել պատգամ եւ ես եկի պատմել քեզ, զի այր ցանկայի ես դու. արդ, ա՞ծ զմտաւ զբանդ, եւ ի միտ առ զտեսիլդ (Թ 22-23).

Դանիէլ ասէ, զի հանդարտեսցէ խաւսիցն, վասն որոյ «եկի խելամուտ, այսինքն՝ ի խելս մատուցանել զխորհուրդն Աստուծոյ»¹²: Իսկ ասելն, թէ՝ ի սկզբան աղաթից քոց ել պատգամ, այսինքն՝ յառաջ ասաց Աստուած զպատգամս զայս բերել առ քեզ ի սկիզբն աղաւթից քոց, ըստ այնմ, թէ՝ «Մինչ չեւ իցէ խաւսեալ՝ ես լուայց քեզ» (Եսայի 46 24) եւ պատրաստ է յիւրն, այլ ես վճարման աղաւթից քոց մնայի պատիւ արարեալ քեզ, եւ այժմ եկի պատմել, զի այր ցանկալի ես դու կամ իմաստից ցանկացող եւ կամ աստուածեղէն հոգւոյն բաղձալի: Այլ եւ իրաբուն զուարթնոցն դարձեալ ցանկալի բանս խաւսիս, զի ոչ քեզ, այլ բազմաց խնդրես փրկութիւն: Վասն այնորիկ արժանանաս պատասխանւոյ: Արդ, լսէ, զոր ասեմս.

⁹ Վարդան (ՆԲՅ, Ա, 97):

¹⁰ Վարդան:

¹¹ Վարդան, 265բ-266ա:

¹² Վարդան, 266ա:

Ելթանասուն ելթներորդք համասուտեցան ի վերայ ժողովրդեանդ քո եւ ի վերայ քաղաքին սրբոյ (Թ 24).

«Մեծամեծս խնդրեաց մարգարէս դառնալ առ տաճարն եւ յԵրուսաղէմ՝ երեւիլ ի սուրբս իւր եւ տալ զինքն տեսանել, զի իրաւացուցէ զկոչումն անուան իւրոյ ի ժողովուրդն, որ Իսրայէլ կոչի, իսկ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ լսելով աղաւթից նոցա (Սաղմ. ԾԽԴ 19), ըստ սրտի նորա առնէ նմա պա//տասխանի ի ձեռն Գաբրիէլի, որով եւ զլրումն խոստման աւետեացն բերելոց էր զաւարտն առ միջնորդն կենաց եւ փրկութեան մարդկան»¹³ առ Կոյսն սուրբ: Որպէս եւ ասէ, թէ՛ «Հ(70) եւ Է(7)երրորդ համասուտեցան, իբր թէ ասել զերկայն ժամանակս զերութեան ձեր եւ անտես լինել ժողովրդեանդ եւ ամենայն մարդկան վասն աղաւթից քոց համառաւտեաց, կարճեաց Աստուած ածել յՀէ(77)երրորդն, որով թուէ թողուլ յանցաւորացն, յԱդամայ մինչեւ ի կատարումն ամենայն արդարոց խնդրուածոց, ըստ Ղուկայ ազգաբանութեան ի վերայ ժողովրդեան: Զի որք լսեն մարգարէիցն ի հրէից եւ ի հեթանոսաց ժողովուրդք եւն ճոցա եւ ի վերայ քաղաքին. երիս քաղաքս իմանամք. նախ՝ զստորինն Երուսաղէմ, ուր տնաւրինականքն եղեն եւ Բ(երկրորդ)՝ զքաղաքն Աստուծոյ կենդանւոյ»¹⁴, վասն որոյ փառաւորեալն խաւսեցան բանք զաստուածայինն սուրբ, առ որով եկեղեցի շինեցաւ, եւ Գ(երրորդ)՝ «զՍիոնն անթաքչելի, որ է Երուսաղէմ քաղաքն վերին»¹⁵: Արդ, երիս քաղաքս այս երեւի յետ Հէ(77)երրորդացս, յորում բացցին դրունք զթութեան Աստուծոյ, զոր բախես դու եւ ամենայն արդարք եւ երեւի «Գառն Աստուծոյ, որ բառնայ զմեզս աշխարհի» ըստ Յովհաննու (Ա 29), որպէս ասէ: Ի վախճանել մեղաւորացն եւ կնքել անաւրէնութեանցն եւ ի ջնջիլ անիրաւութեանցն եւ ի քաւիլ ամբարշտութեանցն ի Դ(4) բաժանէ, «ըստ թուոյ չորեքնիւթեա բնութեանս եւ սեռական մեղացն: Եւ նախ ի վախճանել մեղաւորացն ասէ, որով Եւայ մեղկեալ թուլացաւ ի գեղ պտղոյն եւ ի ցանկութիւն աստուածանալոյն, եւ ի կնքիլ անարեւոյթեանց (24ա) որք ի դուրս ելին ի բնական աւրինացն եւ յելանելոյ տանն Սեթայ եւ Նոյի եւ Աբրահամու եւ Մովսէսի, Ժ(10) բանիցն, որք կնքեալ չերեւին յաչս Աս-

¹³ Վարդան, 266աբ:

¹⁴ Վարդան, 266բ:

¹⁵ Վարդան:

(356բ) տուծոյ»¹⁶, ըստ այնմ, թէ՛ «Երանի՛ որոց ծածկեցան յանցանք նոցա» (Հոռմ. Դ 4). այս հաւատացելոցն, իսկ անհաւատիցն եւ «ուրացողաց խաչողացն կնքին յիշատակ // Աստուծոյ գանձունն եւ բանին յաւրն հատուցման», ըստ Մովսէսի աւրհնութեան, թէ՛ «Այդ ամենայն կնքեալ պահի ի գանձի, յաւուր վրիժուց հատուցից (Բ Օր. ԼԲ 34-35):

«Եւ ի ջնջել անիրաւութեանց (24բ). զոր ի մարգարէքն անիրաւեցան՝ չլսելով եւ կոտորելով գնոսա, այլ եւ ի պէս-պէս զրկութիւնս, զոր ջնջեաց Խաչիւն, ըստ առաքելոյ. «Ջնջեա զձեռագիր մերոյ հակառակութեան» (Կողոս. Բ 14), որ գրեցան ի ձեռն նոցա, որ լցաւ արեամբ, այլ եւ սրբեաց սրբարար աւագանաւն:

Եւ ի քաւել անբարշտութեանց (24գ)

Որք ի կուռս ամբարշտեցան հրեայք եւ հեթանոսք ի բարոյն ի բաց կացեալք, եւ անբարի վարուց զհետ չոգան, ըստ այնմ. «Զիս թողին զաղբիւր ջրոյ կենդանւոյ եւ փորեցին իւրեանց գուրս ծակոտկէնս» (Երեմիա Բ 13)¹⁷: Արդ, զչորեսին զայսոսիկ յանցանս մանաւանդ զկռապաշտութիւն վախճանեաց եւ կնքեաց եւ ջնջեաց եւ քաւեաց վէմն հատեալ առանց ձեռին Յիսուս Քրիստոս, որ եհար զպատկերն «չորիւք տնաւրինական խորհրդովն՝ Ծննդեամբն եւ Մկրտութեամբն, Խաչիւն եւ Յարութեամբն, որք հաւատացին յայսոսիկ»¹⁸:

Եւ ի գալ յաիտեմական արդարութեան (24դ).

Որ եղեւ յԱստուծոյ արդարութիւնն մշտնջենաւոր հոգւոյ եւ մարմնոյ՝ լնլով գամենայն արդարութիւն, որպէս ասացն առ Յովաննէս (Ռմմտ. Մատթ. Գ 15):

Եւ ի կնքիլ տեպեան եւ մարգարէի (24ե).

Յորժամ զտեղի առնուն տեսիլք եւ մարգարէութիւնք, ըստ ասելոյն՝ «Ամենայն աւրէնք եւ մարգարէք մինչեւ ցՅովաննէս» (Մատթ. ԺԱ 13): Որպէս եւ ասաց, թէ՛ «Որ հաւատայ ձայնին Հաւր՝

¹⁶ Վարդան:

¹⁷ Վարդան, 267ա:

¹⁸ Վարդան:

նա կնքեաց, թէ Աստուած ճշմարիտ է» (Յովն. Գ 33), քանզի վասն այսորիկ խաւսեցան մարգարէք, զի զնա Աստուած ցուցանիցեն, եւ յորժամ եցոյց լուեցին մարգարէքն: Կամ թէ «գտեսեալն Յիսուս հաւատովք կնքեմք ի մեզ եւ զնեմք ի սրտի, որպէս ասէ յԵրգս. «Դիր զիս իբրեւ զկնիք ի սրտի քում եւ յաւանել // սրբութեանցն» (Երգ Ը 6)¹⁹: Թէպէտ զտաճարին ասէ Դաբիրայն, բայց ճշմարտապէս նշանակէ զմարմինն Տեառն, որ է պատճառ սրբութեան որդոց մարդկան, որ առաւ ի կուսական յարգանդէ եւ էաւ ճշմարտութեամբն զմարդկութիւն եւ կոչեցաւ Յիսուս, եւ ի Յորդանան՝ զՀոգին տնաւրինաբար եւ կոչեցաւ Աւծեալ՝ Քրիստոս, ըստ այնմ՝ «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ եւ էաւ իսկ զիս» (Եւայի ԿԱ 1), յորոյ խորհուրդ եւ զաւծեալ մարմին Տեառն պատարագեմք, եւ ի բարձրացուցանելն երգեմք զսրբութիւն սրբոցն: Այլ եւ «Նովաւ աւծանին բանաւոր եկեղեցիք՝ քրիստոնեայք կոչելով եւ ձեռաշէն խորանք աստուածաբնակք անուամբ Տեառն կոչին Սրբութիւնք եւ Սրբոց Սրբութիւնք»²⁰:

Եւ գիտացես եւ խելամուտ լիցիս յելից բանիս տալ պատասխանի (Թ 25).

Այսինքն՝ զի զգոյշ լեր, «զի թէ նախաձայնութեանդ, ոչ հաւատան եւ զգուշացին, այլ աստուածամարտ գտանին եւ պատժիցին վասն կատաղմանն ի Տէրն, դատեա զու զնոսա ունել պատասխանի զցուցումն քեզ յԱստուծոյ ի լուր աղաւթիցն քոց»²¹:

Եւ ի շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցաւծեալն եւ առաջնորդ Է(7)երորդ եաւթն (Թ 25ա).

Քառասուն եւ ինն ամ ասէ կայ մինչեւ Երուսաղէմ շինի եւ աւծեալն առաջնորդ լիցի, որ է Յեսու՝ աւծեալ եղով եւ արեամբ ե եղով միայն Զաւրաբաբել, որք բարձեալ բերեն զաւծման եւ զտիրական անուն մինչեւ յերկնից գայ ճշմարիտ Աւծեալն, որ երեւի մարմնով եւ աւծանէ Աստուածութեամբն զմարդկութիւն: Բայց ինձ թուի, թէ զՀ(70) ամն հրեշտակն որպէս ոմանք ասեն ի վճռէն հաշուել ի ԺԸ(70) լինել ամ, եւ համարեն այսպէս. ԺԸ(18) ամ՝

¹⁹ Վարդան:

²⁰ Վարդան:

²¹ Վարդան, 267բ:

(357բ) *զՅովսիայն եւ Դ(4)՝ Զովաքազին եւ ԺԱ(11)՝ զՅովակիմայն եւ Գ(3)՝ զՅեքոնիայն եւ ԺԱ(11)՝ զՍեղեկիայն: Եւ ասեն զայս ԽԹ(49) ամ մինչ յաւեր տաճարին եւ ԻԱ(21) մինչ ի բան մարգարէիս //, որ լինի Հ(70): Այլ այս յոյժ սխալ է. նախ զի ասացեալ ամբողջ ոչ են ԽԹ(49), այլ ԽԷ(47), զի թողում զայն, զի ԺԸ(18) ամին եղեւ վճիռն Յովսիայ եւ ոչ ԴԺ(14)ան ամն, եւ Բ(2), զի ինքն՝ Տրեշտակն ասաց Է(7) երորդ Է(7) ամ մինչ ի շինելն Երուսաղէմի, զի ոչ ասաց զանցեալն, այլ՝ զոր առաջի կայր: Այլ, որպէս ես կարծեմ, Բ(2) Հ(70) ամէ մին ի վճռէն Յովսիայ մինչ յառաջին ամն Կիւրոսի, յորում մերձ էր մարգարէս, եւ եղեւ դարձ ըստ աղաւթից մարգարէիս: Բայց ոչ շինեցաւ տաճարն եւ Բ(երկրորդ) յաւերմանէ տաճարին մինչ յերկրորդ ամն Դարեհի լցաւ Հ(70) ամ, այլ Տրեշտակն ոչ զառաջին եաւթանասնէն ասէ, այլ՝ զվերջնոյս, յորմէ անցեալ էր ամբ ԻԱ(21) յաւերմանէ տաճարին, յորժամ ետես գտեսիլս եւ մնայր ԽԹ(49) ամ, որ լնոյր թիւ Հ(70)-ին: Այս է ասելն, թէ մինչ ի շինելն Երուսաղէմի եւ ցաւծեալ առաջնորդն եւ ամբ Է(7)երորդ Է(7):*

Եւ Է(7)երորդ եւ ԿԲ (62) (Թ 25բ).

Յորոյ վերայ եղեալ զառաջինն լինի ԿԹ(69) Է(7)երորդ, որ են ամբ ՆԶԳ(483) մինչեւ ցճշմարիտ Աւծեալն եւ առաջնորդն կենաց եւ փրկութեան:

Եւ դարձցիմ եւ շինեսցիմ հրապարակքն եւ պարիսպքն եւ անորոգեսցիմ ժամանակք (Թ 25գ).

«Ըստ հնոյն զկնի Է(7) եաւթներորդաց լինի դարձ նոցին եւ շինեսցին հրապարակքն Երուսաղէմի եւ պարիսպքն որպէս ետես Զաքարիայ մարգարէ (տե՛ս Բ Եզր. Ե 1-2): Իսկ ըստ նորոյս զկնի ԿԲ(62) Է(7) երորդացն, որ են ամբ ՆԼԴ(434) ի շինութենէ տաճարին մինչեւ ցԽաչն Տեառն, որով դարձաւ բնութիւնս ի դրախտն եւ շինեցան պարիսպք հաւատոյն, եւ նորոգեցան ժամանակք խառնելով ժամանակ անժամանակին Աստուծոյ ԼԳ (33) ամ եւ կէս ամաց ի ժամանակ հաւատացելոց նոր գործեաց զհնացեալքս»²² եւ անմահութեան յուսով նորոգեաց զմեռեալքս:

²² Վարդան, 267բ-268ա:

Եւ յետ ԿԲ(62) Է(7) երորդաց բարձրի աւծութիւն եւ իրաւունք ոչ իցեն ի
 Ամա (Թ 26).

(358ա) *Յառաջին Է(7) երորդ Է)7) թողու, որ վասն հրէից դար//ձին է
 եւ ասէ զկնի ԿԲ (62) Է(7) երորդաց, որ է ի շինութենէ տաճարին
 մինչեւ ի Քրիստոս ամք ՆԼԴ (434), «յորում սպանցի Աւծեալն
 բառնալով ի վայտ խաչին առանց իրաւանց, զի անիրաւ սպանին
 զՏէրն, եւ ապա բարցի եւ հրէիցն աւծութիւն, մարգարէք եւ քա-
 հանայք եւ թագաւորք, որ սկսեալ էր Հերովդէիւ բառնալ»²³, որ-
 պէս եւ ասէ.*

Եւ քաղաքն եւ սրբութիւն ապականեսցին առաջնորդան հանդերձ, որ
 կացցէ եւ ջնջեսցին հեղեղաւ մինչեւ ի վախճան պատերազմին համառու-
 տելոյ կարգիցէ զապականութիւն (Թ 26ա).

*«Տիտոսիւ եւ Վեսպիանոսիւ աւերեցաւ քաղաքն եւ սրբութիւն
 առաջնորդան հանդերձ, որ էր Հերովէս որդի Անթիպատրեայ ասկա-
 լոնացոյ, որ էր աւտար ազգէ եւ ոչ ղեւտացի կամ յուզայեան,
 քանզի Ներոն կայսն հռոմայեցոց առաքեաց զՎեսպիանոս եւ
 զՏիտոս որդի նորա յԵրուսաղէմ, զի ապստամբեցին, որք լուան
 զհամբաւ կորստեանն Ներոնի: Թագաւորեաց Վէսպիանոս որդե-
 ւովն եւ կոտորեաց զհրեայսն եւ ապականեաց զտաճարն եւ զպա-
 րիսպն եւ իբրեւ հեղեցաւ՝ վախճանեաց զնոսա եւ կորոյս ի հրէից
 բիւրս ճԻԶ (126)»^{*},²⁴ զի ճ(100) եւ Ժ(10) բիւր ի սովոյ մեռան եւ
 Զ(6) բիւր ի սուր մաշեցան եւ Ժ(10) բիւր գերի վարեցան, ըստ
 կարգի արժանեացն զկնի ՆԼԴ(434) ամի շինութեան Երուսաղէ-
 մի: Եւ այս յիրաւի, զի որպէս զկնի այսչափ ամաց եղաւ հին աւ-
 րէնքն՝ «լնլով զխոստումն Աբրահամու, նոյնպէս եւ նորա նոյն
 թուով Ն(400) չորեքնիւթեա բնութեանս, զորս զգեցաւ Տէրն եւ
 նորոգեաց զմարմինս մեր նոր կտակաւն եւ ԼԴ(34) անժամանակն
 ԼԳ(33) ամ եւ կէս, որ էր ի չորս նմանեալ թիւն: Իսկ որք ոչ առին
 զնիւթ նորանալոյն՝ հեղեղեցան հռոմայեցովքն ջնջեալք»²⁵:*

Մինչեւ ի վախճան պատերազմին ասէ համառատ[ելոյ կարգեացէ զա-
 պականութիւն] (Թ 26բ).

* ԾԻԶ բիւրս. *բ. ա հերթագայտոթյանն նշանով տողված:*

²³ Վարդան, 268:

²⁴ Վարդան:

²⁵ Վարդան:

(358բ) *Որ Բամաուտեաց զժամանակ զղջման յետ Խաչին Խ(40)ամ // եւ որք զղջացան փրկեցան եւ վաղվաղակի հրեշտակի առաջնորդութեամբ ելեալ յԵրուսաղէմէ զերծան ի պատերազմէն եւ անհաւատիցն երկարեաց վիշտ պատերազմին եւ կարգեցան ապականութիւն:*

Եւ զարացուցէ զուխտ բազմաց (Թ 26գ).

«Որք ուխտեցին զանձինս Տեառն, զաւրացան եւ գնացին, կամ կէսք ուխտիւ ելին առ պաշարողսն եւ ապրեցան»²⁶:

Եւթներորդ մի եւ կէս Է(7) երրորդ եւ դադարեցուցէ զսեղանս եւ զպատարագս եւ մինչեւ ի ծայրս անկեանսն ապականութիւն (Թ 26դ).

Այս յետ Խաչին, որք յաւելին ի չարիս հալածելով զառաքեալսն եւ զհաւատացեալսն, որով յաւելին ի պատիժս իւրեանց, վասն որոյ խափանեցան ի մատուցմանէ պատարագաց մինչեւ ի ծայրս ապականութիւն քաղաքին եւ երկրին եհաս կամ զրոյց եւ գերին մինչեւ ի ծայրս ամենայն երկրի ժամանեցին: Եւ դարձեալ թուի թէ Է(7)երրորդ մի եւ կէս զժամանակ պաշարման քաղաքին ասէ, զի ի Ժ(10) ակր առին զքաղաքն զաւրքն Հռոմայեցոց եւ բնաջինջ արարին: «Իսկ ոմանք Է(7)երրորդ մի եւ կէս զայն ասեն, զոր առաքեալքն քարոզեցին ընդ տիեզերս մինչեւ ցԱդրիանոս կայսր, որ եւ շինեաց զԵրուսաղէմ վերստին եւ բնակեցոյց հեթանոսս եւ քրիստոնեայս, որք եւ ըստ նորոյս յաւրինեցին սեղան եւ պատարագ, եւ հրէիցն սպառնացաւ չիչխել հայել անգամ ի կողմ Երուսաղէմի»²⁷ թող թէ պատարագ մատուցանել:*

Եւ մինչեւ ցվախճան եւ ցտագնապ կարգեցի ի վերայ ապականութեանս (Թ 26ե).

Յայտ է, թէ մինչ ի վախճան աշխարհի կան ի տագնապի եւ յապականութիւն, որ կարգեցաւ ի վերայ նոցա:

Եւ զարացուցէ զուխտ բազմաց (Թ 27).

²⁶ Վարդան, 268բ:

* Անդրիանոս:

²⁷ Վարդան, 268բ:

«Քանզի ուխտն նոր պատարագիս, որ զաւրացաւ ի բազում լեզուս եւ յազգս քան թէ զհինն, որ հրէայսն միայն, զոր ելոյծ անփոյթ արարեալ»²⁸:

(359ա) Եւթներորդ մի եւ կէս Է(7)երորդի բարձցին գոհք եւ նուէրք (Թ 27ա) //.

Ոչ վայրապար զայս կրկնէ, այլ կամ զայն յայտ առնէ, զի երեալ Է(7)երորդ մի եւ կէս ի վերայ ԿԹ(69) Է(7)երորդացն լինի ՀԷ(77)երորդ եւ կէս, յորում ամենեւին խափանի զոհքն եւ նուէրքն: Կամ թէ զառաջինն վասն հրէիցն ասաց եւ զայս վասն Նեոխնն երկրորդէ, զի ՀԷ(77) երորդն Է(7) տասներորդ, որ նշանակէ, թէ ի լրման Է(7) դարուս, յորում մարդիկ Է(7) զգայարանաւ ժ(10)պատիկ արարեալ զյանցանս, երեւի Նեոն, որ փոքր եղջիւր ասացաւ, որ բառնայ զաւծութիւն եկեղեցւոյ եւ քրիստոնէից անիրաւութեամբ, եւ զքաղաքն սուրբ ապականէ առաջնորդն չարեաց իբր հեղեղաւ պատերազմի՝ համառաւտ ժամանակաւ՝ կէս Է(7)երորդի ընդ մարդկան եւ զամենեսեան ապականէ եւ զուխտ իւր զաւրացուցանէ, որք ուխտեն ընդ նմա, եւ Է(7)երորդ մի եւ կէս. Է(7)երորդ, որ լինի Գ(3) ամ եւ կէս. զմի տարին յերկուս հատեալ ժամանակս՝ զամառն գարնայնով եւ զձմեռն աշնայնով առեալ լինի իշխանութիւն Նեոխն, եւ դադարեցուցէ ի Դ(4) անկիւնս աշխարհի զսեղանս եւ զպատարագս, առ որով լինի տագնապ մարդկան իբր ամբոխման ծովու, ըստ Տեառն յեւանել ոգւոց մարդկան եւ վախճանի աշխարհի ի զաւրանալ ուխտին եւ ի կարգել ապականութեան նորա: Այս է ասելն, թէ՛ Է(7)երորդ մի եւ կէս. Է(7)երորդի բարձցին զոհք եւ նուէրք, որպէս եւ ի վերայ բերէ.

Եւ ի վերայ տաճարին պղծութիւն անբաժնոյն կացցէ եւ մինչեւ ի վախճան ժամանակի կատարած տացէ ի վերայ անբաժնոյն (Թ 27բ).

Այս, թէպէտ աւրինակաւ, ի Պիղատոսէ եղեւ, քանզի ասեն թէ դրաւչ եմոյծ ի տաճարն, որոյ վերայ էր պատկեր արծուոյ եւ կամ, որպէս այլք ասեն, թէ գլուխ խոզի եմոյծ ի տաճարն եւ կամ հեթանոսս եմոյծ ի ներքս կամ թէ այն որ մինչ ի վախճան կոխան եղեւ հեթանոսաց Երուսաղէմ պղծելով զնա: Բայց ճշմարտապէս զՆեոխնն ասէ // պղծութիւն, ըստ Տեառն վարդապետութեան, թէ՛ «Կացցէ ի տեղուջն սրբութեան» (Սաղմ. ԻԳ 3), որ ասացեալն է ի

(359բ)

²⁸ Վարդան, *որ սակայն Քրիստոսի փխ. Բանզի:*

ձեռն Դանիէլի մարգարէի* . որ ընթեռնուն ի միտ առցէ, քանզի նստի ի տաճարն եւ յեկեղեցի եւ ցուցանէ զանձն, թէ Աստուած իցէ, եւ զպատկերն իւր կանգնիցէ եւ երկրպագութիւն ամենեցունց պահանջէ Գ(3) ամ եւ կէս, որպէս ասացաւ, յորում բաջաղէ Նեռն, եւ զալ Եղիայի եւ քարոզել եւ յանդիմանել զստութիւն նորա: Եւ այս պղծութեան անբաժնի վերայ, ասէ, լինի վախճան ժամանակի եւ կատարած աշխարհի յերեւել Որդւոյն Աստուծոյ ընդ ամպս երկնից եւ սատակել զՆեռն հոգւով բերանոյ եւ այրմամբ շրթանց (հմմտ. Եսայի ԺԱ 4), յորում տեղի տան ամենայն ապականութիւնք առաջնորդաւն իւրեանց, որ է «որդին կորստեան» (Բ Թեսաղ. Բ 3) առաջնորդ եւ լրումն չարեաց, պղծութեան եւ անբեման աշխարհի, որ եւ ջնջեալ կործանի ի զալ յաւիտենիցն արդարութեան Յիսուսի Աստուծոյն իմոյ անհնելոյն յաւիտեանս ի Հայր եւ ի Հոգին Սուրբ. ամէն:

* մարգարէի. լուսանցից:

[Ժ]
ՏԵՍԻԼ ՎԵՑՅԵՐՈՐԴ

Եւ զայս տեսիլ կոչէ յերաւի, զի յորժամ հրեշտակն Հէ(77)ե-
րորդն համառուտեաց ի վերայ ազգին, տաղտապէր ցանկու-
թեամբ վե(°) յամելոյ դարձին: Վասն այսորիկ յանձն առնու
պահս մեծաւ ճգնութեամբ, զի տեսցէ զցանկալին, որ է դարձ
գերւոյն, որոյ տեսեալ զայրն ահաւոր, զի պատմէ գլեղանակ
դարձին, վասն այսորիկ տեսիլ ասէ:

Յամին երրորդի Կիրոսի արքայի Պարսից բան յայտնեցաւ Դանիէլի,
որոյ անուն կոչեցաւ Բաղտասար, եւ ճշմարիտ է բանն, եւ զարուրթիւն մեծ
եւ հանճար տուաւ նմա ի տեսլեանն (Ժ 1).

Մինչեւ ցայս վայր իբր «վերագիր նախերգանի է եղեալ յայլ-
մէ յումեքէ կամ թերեւս յեզրա դպրէ, որ զբոլոր գրեանն հրէից
հրամանակ հոգւոյն նորոգեաց, գրեաց եւ զայս եւս յառւրս, ասէ,
(360ա) Կիւրոսի, որ սկիզբն լինելոց է դարձին: Բան յայտնեցաւ, այսինքն`//
խորհուրդ ինչ, որ բանիւ յայտնի սրբոցն միայն անմարմնապէս¹:
Եւ ճշմարիտ է, իբր թէ ստոյգ լինելոց է տեսիլն: «Զարուրթիւն մեծ եւ
հանճար տուաւ. յայտ է` ի բարեաց կամեցողեն եւ ի կարաւղ Տեառ-
նէն, որ զնա արժանի արար տեսլեան մեծի զաւրութեան եւ իմաս-
տութեան, զի կարասցէ եւ զայլս ապրեցուցանել, զի միմիայն նա,
այլ եւ ամենեքեան լինիցին իբրեւ զնա ի տեսիլ ապագայիցն»²:

Յաւուրսն յայնոսիկ եւ Դանիէլ էի ի սուգ երիւ Է(7)երրորդաց (Ժ 2).

Յուցանէ զաւրինակ պատրաստութեան, որով զՀոգին ընկա-
լաւ եւ տեսլեանն արժանացաւ: Ի սուգ, ասէ, էի. «յայտ է` ի զգա-
յութեան վասն ախորժելեացն պակասութեան, որ է դարձ գեր-
ւոյն, զի տակաւին ի գերութեան էին երիւ Է(7): Ի խորհուրդ եր-
րորդութեան եւ ի նշանակ Հոգւոյ եւ մտաց եւ մարմնոյ կրակցու-
թեան»³, այլ եւ Գ(3) անգամ դարձին գուշակ, զոր ետես Եզեկիէլ
զչափ ձողոյն:

¹ Վարդան, 269ա:

² Վարդան:

³ Վարդան, 269աբ:

Հաց ցանկութեան ոչ կերայ (ժ 3).

Այլ ումեք հացի ոչ ցանկացայ, ասէ, ըստ այնմ՝ «Աւուր մարդոյ [որպէս խոտոյ է]» (Սաղմ. ԾԲ 15). ոչ ցանկացայ կամ հաց ոչ կերայ, որ զցանկութիւն շարժէ կամ ցանկութեան բաղձանաւք ի կերակուր ոչ գնացի, այլ եւ փափուկ կերակուր եւ խորտիկ, զոր ցանկութիւն խնդրէ, ոչ կերայ ըստ որում եւ յաւելու.

Եւ միս եւ գինի ոչ եմուտ ի բերան իմ (ժ 3ա).

Զի յառաջն ոչ էր ի կեանս դրախտին եւ նախ քան զջուրն, այլ յետոյ տուաւ Նոյի հրաման մտոյ եւ գինոյ ի բառնալ պարարտութեան:

Եւ եղով ոչ աւծայ (ժ 3բ).

«Զի կրակից լիցի ցամաքեալ սրտի մարմինն մինչեւ ի կատարել երից Է(7)երորդաց ատուրցն: Երեք է (7) ԻԱ (21) աւր է եւ է հասակ եւ թիւ զինուորութեան արիական հանդիսացելոց ի զաւրս»⁴, յորոյ խորհուրդ եւ սա ելանէ աղաւթիւք եւ խնդրէ ի կենդանւոյն Աստուծոյ կենդանացուցանել// զպատկեր հասակի մեռելոյ մեղաւք Իսրայէլի եւ յայտնել զխորհուրդ կամաց բարերարին:

Յատուրն Ի(20)երորդի չորրորդի ամսեանն առաջնոյ կայի եւ առ արսն գետոյն մեծի Դկլաթ (ժ 4).

Ի Նիսան ամսոյ ԻԴ (24) ի գարնանային յեղանակի գատիկ եւ գարուն հոգոց գերելոցն խնդրէր յղձալով: Իսկ առ արսն գետոյն Դկլաթայ, որ նա ինքն է Քոբար, կայր մարգարէս կամ ի տեսլեանն կամ ի մէջ գերւոյն բնակեալ, որ առ եզեր գետոյն զետեղեալ էին, յորում երեւեալ Տէրն ցուցանէր զինքն աղաչեցեալ, այն գրով հանդերձեալ է բառնալ զմեղս եւ զսուգն վասն մեղացն:

Ամբարձի գաչս իմ, եւ ահա այր մի զգեցեալ փառս (ժ 5).

Զմտացն յայտնէ ահա: Իսկ այրակերպ երեւեալ Տէրն եւ ոչ ի մարդ եղեալ, զբաղէնն զգեցեալ, որ էր զարդ քահանայական զգեստու ձեւով ծաղկեա պատմուծան՝ զքահանայութիւն նշանակելով Տեառն, որ լինելոց էր ըստ կարգին Մելքիսեղեկի: Այլ եւ

⁴ Վարդան, 269բ:

նկատելով զպէս-պէս առատութիւն շնորհացն, զոր տալոց էր եկեղեցւոյ յամենայն յազգաց եւ ի լեզուաց, որք գան եւ յարին յանդամս նորա: Քանզի Տեառն է երեւոյնս ստուգապէս, վասն այնորիկ ոչ ասաց, թէ այրն Գաբրիէլ կամ հրեշտակն:

Եւ ընդ մէջ իւր ամեալ կամար ոսկոյն Ուփագեայ (Ժ 5ա).

Այսինքն՝ գաւտի ի վերայ ամփոփելով զպատժող զաւրուութիւն ըստ Դաւթի. «Զգեցաւ Տէր զաւրութիւն՝ ընդ մէջ իւր ամառ» (Սաղմ. ԴԲ 1): Եւ գնախախնամականն ցուցանելով տեսչութիւն՝ կամ զմարմինն Տեառն առակէ զանապականն, որով պատեաց զկողս Աստուածութեան զճշմարտութիւն յերկրէ բուսեալ, կամ թէ հանդերձեալ էր իբր գաւտեալ զմեզ ի սէր իւր պնդել եւ կրել, իսկ մեք անդամք նորա ի նմա կամք միաւորեալ: Իսկ ոսկոյն (361ա) Ուփագեայ զգաւտին ասել զսոփերականն// ասէ զագնիւն, որ սուրբ լսի յերբայեցւոյն ի յոյն շրջեալ, զոր այլք յոսկւոյ եւ ի ծովագոյն ականէ ասէ, որ է ծիրանի:

Եւ մարմինն նորա ծովագոյն (Ժ 6).

Ոմանք որպէս Թարսիս ասեն, որ է ակն անգոյն: Եւ թարգմանի Թարսիսդ Եթովպայ, որ հնդկի, այսինքն՝ սեաւ անգիտելի, քանզի զայս եւ ծովագոյնն յայտ առնէ, զի բնութիւնն Աստուծոյ անճառելի է: Եւ թէպէտ եւ մարմինն էառ եւ այն եւս անպատմելի կամ թէ մարմինն աստուածանման, զոր ծով ասաց վասն միութեան, զորոյ զփառս եցոյց ի Թափաւր լերինն:

Եւ երեսք նորա իբրեւ տեսիլ արեգակսն (Ժ 6)

Զայս եւ Աւետարանիչն ասաց, թէ՝ «Երեսք նորա իբրեւ զլոյս, որով զփառս արդարոցն ծագէ» (Սաղմ. ԴԶ 11), որում ըզճայր Դաւիթ երեւել երեսացն Աստուծոյ:

Եւ այք նորա իբրեւ զճառագայթս հրոյ (Ժ 6ա).

Զանաչառ դատաստանն հրակերպն յայտ առնէ՝ արդարոցն բաժանելով զլոյսն անմատոյց եւ մեղաւորացն՝ զհոլրն կիզանող:

Եւ բագուկք եւ բարձք նորա իբրեւ գտեսիլ փայլուն պղնձոյ (Ժ 6բ).

Բագուկ՝ յառաջ կոչումն հրէից եւ ոտքն յետոյ հեթանոսաց, որ եղեն յետինք առաջինք, ըստ ասելոյն թէ՝ «Եղից զիշխանս քո

որպէս զառաջինն, եւ զառաջնորդս քո, որպէս զիսկզբանէն»: Եւ դարձեալ բարձր՝ մարմինն Տեառն վասն ի վերջին ժամանակի առնլոյն: Եւ բազուկք՝ գործքն, զոր մարմնովն կատարեաց նման Աստուածութեան, ըստ այնմ. «Տեսաք մեք զփառս նորա, զփառս իբրեւ զՄիածնի առ ի Հաւրէ՛ լի շնորհաւք եւ ճշմարտութեամբ» (Յովն. Ա 14): Դարձեալ առաքեալք եւ մարգարէք աստուածատեսակք ամենեքեան բանիւ եւ գործով:

Եւ բարբառ բանից նորա իբրեւ զբարբառ զարու (Ժ 6գ).

Ձահարկութիւն ձայնիցն յայս բաղդատէ, ըստ այնմ, թէ՛ «Հանգոյն որոտայցես» (Յովք Խ 4) զոր խաւսեցաւ ի Հին եւ ի Նոր կտակս, կամ «Ձայն Տեառն զձայն զաւրութեան» (Սաղմ. ԿԷ 34) որով (361բ) զաւրա//նան հաւատացեալք եւ բարբառին նովաւ զուղիղ բանս եւ զբարի խաւսս:

Եւ տեսի եւս Դանիէլ միայն զտեսիլն, այլ առ մեծ անկաւ ի վերայ նոցա եւ փախեան զարհուրեալք (Ժ 7).

Ձայս եւ Պաւղոս ասէ. «Որ ընդ իս էին, զձայնն լուան, բայց զտեսիլն ոչ տեսին» (Գործք Թ 7), քանզի ոչ ամենեքեան կարեն ասպնջական լինել շնորհացն Աստուծոյ կամ արժանիս, այլ միայն՝ վեհագոյնքն եւ մաքրեալքն հոգւով: Իսկ «նշանակաւ ուսուցանէ, եթէ կայցէ ոք յեկեղեցւոջ եւ զերկիւղն Աստուծոյ ոչ ունիցի՝ ոչ ինչ աւգուտ է նմա ի մէջ սրբոցն լինելն»⁵:

Եւ ես միայն մնացի եւ տեսի զտեսիլն զայն մեծ եւ ոչ մնաց յիս զարութիւն (Ժ 8).

Միայն լինելն ի բազմաց հոգւոց ցնորական կարծեաց եւ ապա տեսլեան մեծին Աստուծոյ արժանանալ ուսուցանէ կամ զխորհուրդ տնաւրէնութեան Տեառն ասէ, որ բացաւ նմա: Իսկ ասելն՝ ոչ մնաց յիս զարութիւն զայն յայտ առնէ, թէ արդարքն չհանդուրժեն զինչ ասես վասն մեղացն, թէ՛ «Արդարն հազիւ կացցէ, իսկ մեղաւորն ո՞ւր էր» (Առակ. ԺԱ 31):

Եւ փառք իմ յապականութիւն դարձաւ (Ժ 8).

* ունի. ուղղման նշանով՝ լուսանցից:

⁵ Վարդան, 270ա:

«Փառք զպաղատանաւք կալն ասէ՝ առաջի Աստուծոյ»⁶, զի զի՞նչ այլ մեծագոյն փառք, քան Աստուծոյ խաւսակից լինել: Այս, ասէ «խափանեցաւ յահէն»⁷ եւ չհանդարտեցի զարութեան (Ժ 8բ):

Եւ լուայ զբարբառ բանից նորա, կայի հիացեալ եւ երեսք իմ յերկիր խոնարհեալ (Ժ 9):

Ի լսելն զբարբառն հիացայ, զի անսովոր էր ձայնն եւ ոչ էր իբրեւ զմարդոյ կամ զհրեշտակի, եւ հիանալն ոչ մտաւք միայն, այլ եւ մարմնով կորացեալ:

Եւ ահա ձեռն մերձեալ առ իս կանգնեաց զիս ի ծունկս իմ եւ ի թաթս ձեռաց իմոց (Ժ 10):

(362ա) **Ձեռն ձգեալ նշանակէր զձեռն, որ հաստատէ զամենայն գայթակղեալս եւ կանգնէ զամենայն գլորեալս կամ զչոզին ասէ, ըստ այնմ. «Եղեւ ի վերայ իմ ձեռն Տեառն: (հմմտ. Սաղմ. ԾԼԸ 5) //, որ եկեալ ի վերայ նորա կացոյց զնա ի ծունկս եւ ի թաթս. որպէս էրն ի ժամ ազաւթիցն, այնպէս դարձոյց:**

Եւ ասէ ցիս. Դանիէլ, այր ցանկալի, խելամուտ լեր բանիցն, զար խաւսեցայք ընդ քեզ եւ կաց ի կայի քում, զի այժմ առաքեցայ առ քեզ (Ժ 11):

Յանկալի հոգւոյն Աստուծոյ եւ դարձ ի գերւոյն, այլ եւ ուսման ցանկացաւդ, կաց յոտն, եւ զոր առաքեաց խաւսել ընդ քեզ, լուր:

Եւ ի խաւսելն նորա ընդ իս զայս բանս կացի յոտն դողութեամբ, եւ ասէ ցիս, Մի՛ երկնչիր, Դանիէլ (Ժ 11ա-12):

Ջերկիղն նախ փարատէ, զի ի միտ առցէ զասացեալն:

Ջի յարեւ, յորմէ ետուր զսիրտ քո խելամուտ լինել եւ վշտանալ առաջի Աստուծոյ քո, լսելի եղեն բանք քո, եւ ես եկի ընդ բանից քոց (Ժ 12ա):

«Վշտանալ կամ զվաստակ մարմնոյն ասէր ի պահս եւ յազաւթս, որ յոյժ հաճոյէ Աստուծոյ կամ զցաւակցութիւն գերոյն, զի յառաջին ամին իւր Կիւրոս հրամայեաց դառնալ գերոյն, որ եւ

⁶ Վարդան:

⁷ Վարդան:

լցեալ էր Հ(70) ամն եւ չկամէր զդառնալն ժանդ ժողովուրդն մինչեւ յերրորդ ամն, ուստի եւ Դանիէլ աղաւթէր ազդումն առնել ի սիրտս խիստս, ըստ խոստացելոյն, թէ՛ «Տաց նոցա սիրտ մարմեղէն» (Եզեկ. Լ, 26): Ես եկի, ասէ, ըստ բանի քում Երեւեալն Տէրն էր, սակայն այժմ հրեշտակ խաւսի ընդ Դանիէլի, զի տանել կարասցէ: Ես եկի. յայտ է՝ ի սկիզբն աղաւթիցն եւ պահոցն հանել զգերին»⁸.

Եւ իշխան թագաւորութեան Պարսից կայր հակառակ ինձ զԻ(20) եւ զմի ար^{*} (Ժ 13).

Հրեշտակապետն, որ կայր ի վերայ զաւրուն Պարսից, «հակառակէր, կամ զի չէր տակաւին առեալ հրաման արձակման գերոյն, կամ զանյաւժարութիւն եւ զանարժանութիւն յայտնեաց եւ ոչ թէ Աստուծոյ կամացն կամ Գաբրիէլի հակառակէր: Իսկ այլք զսատանայ ասեն հակառակել, որպէս Յեսուայ Յովսեփեկեանց:

(362բ) Եւ ահա Միքայէլ՝ մի յառաջին իշխանացն՝ եկն աւգնել ինձ (Ժ 13ա) //.

Առաջին զնա ասելն ի պետացն ցուցանէ եւ ի գլխաւորացն, կամ թէ յառաջ վերակացու էր հրէիցն ընդ այլս ոմանս, քանզի նա էր, որ ի տանելն Մովսէսի զկիսն եւ զանթլփատ մանուկն ահարկանէր սպանանել մինչեւ դարձոյց յետս, նա, ասէ, եկն աւգնել ինձ»⁹:

Եւ թողի անդ իշխանի թագաւորութեան պարսից եւ եկի խե՛ամուտ առնել զքեզ որչափ ինչ անցք անցանելոց եմ ընդ ժողովուրդս քո յաւուրս յետինս, զի տեսիլդ յաւուրս Է(7) (Ժ 13բ-14).

Տե՛ս՝ «որքան է սէրն Աստուծոյ առ Դանիէլ, զի որ ինչ լինելոց էր ազգաց եւ ազանց, նմա միայն յայտնէր ի ձեռն հրեշտակի:

Եւ ի խաւսել անդ ին ըստ բանիցս այսոցիկ, անկալ ի վերայ երեսաց իմոց յերկիր եւ կալի հիացեալ (Ժ 15).

Ի խաւսիցն յերկար^{**} յերկիր անկանէր»¹⁰, զի զանհանդուրժելի բնութիւն հրեշտակին ցուցանէր կամ ի ձեռացն երեւմանէ հիացաւ, որպէս ասաց.

⁸ Վարդան, 270բ:

^{*} զմիամար:

⁹ Վարդան:

^{**} յերկար. *լուսանցից*:

Եւ անա իբրեւ անանութիւն որդոյ մարդոյ մերձեանայր ի շրթունս իմ (ժ 16).

«Զեռն, որ նախ ցուցաւ զնշոյլս տնաւրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ նշանակէր, ըստ այնմ, թէ՛ «Եղբաւր որդին իմ յարեաց զձեռն իւր ընդ պատուհանն եւ որովայն իմ խռովեցաւ» (Երգ Ե 4): Իսկ այժմ նմանութիւն որդւոյ մարդոյ ասէ մերձեանայր ի շրթունս, զի նախ ձեռն ի մարդարէսն ձգեալ զաւրուութիւն եւ ապա անձամբ գալոց էր, գուշակէ Դանիէլի. զի յառաջ Գաբրիէլ ասաց երեւեալ եւ խաւսեցեալ, եւ աստ նմանութիւն մարդոյ տալով բան ի բանալ բերանոյն, որպէս եւ ասէր աշակերտացն. «Մի՛ հոգայք, թէ զի՞նչ խաւսիցիք, զի ես տաց ձեզ բան եւ իմաստութիւն» (Մատթ. ժ 19): Սակայն դեռ նմանութիւն է, իսկ ի լրման ժամանակի մարդ եղեւ ստուգապէս»¹¹, որպէս ասէ.

Տէր յերեւելդ Քո^{**} խոովեցաւ փոր իմ յիւ եւ ոչ գոյ յիւ զաւրութիւն, եւ զիս՞որդ կարիցէ ծառայ Քո, Տէր, խաւսել ընդ Տեսում իմում եւ ոչ ես է յիւ (363ա) զար/ութիւն կալոյ եւ շունչ ոչ մնաց յիւ (ժ 16ա-17).

«Զփոր զընդունական եւ զխորհրդական Հոգւոյն կոչէ, քանզի խորհուրդ Տեառն տնաւրինական զարմացուցիչ եւ դժուարիմաց է, զոր եւ Յովաննէս չառնոյր զանձս արժանի եւ բաւական հանգոյց կաւչկաց կոչելով (տե՛ս Մատթ. Գ 11, Մարկ. Ա 7, Ղուկ. Գ 16, Յովն. Ա 27), եւ Պաւղոս «Խորք մեծութեան» (Հոովմ. ԺԱ, 33) ասէ¹², քանզի քննելն քաղի շնչական ոյժ քննողին եւ յիմարի:

Եւ յաւել ես մերձեցաւ յիւ իբրեւ գտեսիլ մարդոյ եւ զաւրացոյց զիս, եւ ասէ. Մի՛ երկնչիր այր ցանկալի, խաղաղութիւն ընդ քեզ, զաւրացիր եւ քաջ լեր (ժ 17ա-19).

Քաջալերէ զաւրացուցի բանն՝ ոչ երկնչել, զի աւտարաց է ահագին եւ ոչ ծանոթից՝ կրկին տալով ձեռն որպէս Պետրոսի (տե՛ս Մատթ. ԺԴ 27-31):

Եւ ի խաւսելն Գորա ընդ իս զաւրացայ եւ ասեմ. Խաւսեսցի Տէր իմ, զի զաւրացուցեր զիս, եւ ասէ ցիս. Թէ գիտիցե՞ս վասն Է՞ր եկի առ քեզ (ժ 19ա-20).

¹⁰ Վարդան:
¹¹ Վարդան, 270բ-271ա:
^{**} Ընկալայ թրգմ. Քո ինձ:
¹² Վարդան:

Ջաւրացուցեր ասացի, խաւսեա, եւ նա ասէ. վասն այնորիկ «զաւրացուցի, զի գիտասցես, թէ վասն Է՞ր եկի՝ ոչ քաղել շունչ քո եւ կամ ահիւ լնուլ, այլ Տեառն ցանկութիւն քո կատարել ի ուսումն ապագայիցն յայսմանէ ուսանիմք, թէ առաջին գալուստն Տեառն խնայելով է եւ կեցուցչաբար ոչ իբրեւ զերկրորդն, զի դողացուցէ զարարածս»¹³, ըստ այնմ. «ոչ եկի, թէ դատեցայց զաշխարհ, այլ զի փրկեցից» (Յովն. ԺԲ 47):

Եւ արդ, դառնամ անդրէն տալ պատերազմ ընդ իշխանին Պարսից (Ժ 20ա).

«Երկոքին զկամս Աստուծոյ փութային կատարել. մինն զի աղաւթքն Դանիէլի արդիւնասցի եւ միւսն, զի ժանդ ժողովուրդն չէին արժանի ելանելոյ, զի անարգեաց զշնորհն Աստուծոյ՝ կալ ի մէջ անարգողացն զԱստուած, վասն որոյ եւ ոչ պատժեցաւ, որ կայրն հակառակ, որպէս եւ ոչ Մովսէս ի խորտակելն զաստուածագործ տախտակսն, զի ոչ ի խորտակել տուաւ, սակայն անարժան դատեցաւ զ// պիղծսն եւ ոչ մեղադրեցաւ, ըստ որում եւ ոչ Դանիէլ, որ պապանձեցոյց զՋաքարիայ, զի իշխանութիւն ունին հրեշտակք գործել զարժանն յառաքելութիւն իւրեանց: Եւ այլազգ, զի Գաբրիէլ եւ Միքայէլ ջանային յաղթել Պարսից իշխանին, զի մի՛ յուսահատեալ ժողովուրդն ի կռակաշտութիւն անկանիցին: Եւ իշխանն յունաց եւ պարսից ուրախ լինէին, զի դարձցին արդարքն, որ անդ, այլ զանարժանսն սուրբ երկրին ոչ կամէին, եւ որք զնոցայն ախորժէին զերկիր եւ զգործ: Յազագս այսորիկ ասէ՝ երթամ պատերազմել:

Եւ ես երթայի եւ իշխանն յունաց գայր: Բայց պատմեցից քեզ՝ զինչ կարգեալ է ի գիրս ճշմարտութեան (Ժ 20բ-21).

Երթայի, ասէ, արձակել զգերին, որ Յունաց աշխարհին եւ իշխանն Յունաց գայր ընդ առաջ եւ ոչ թողոյր, զի զայս լսելով շարժեցի նախանձն Տեառն ի ժողովուրդն եւ ունկնդիր լինիցին Դանիէլի եւ յաւժարեցին զելանելն եւ աղաւթակից լիցին նմին»¹⁴: Իսկ ասելն թէ՛ գրեալ ի գիրս ճշմարտութեամբ՝ կամ ի գիրս մարգարէիցն կամ անմոռաց յիշատակն Աստուծոյ: Վասն այսորիկ եւ վերայ բերէ:

¹³ Վարդան:

¹⁴ Վարդան, 271աբ:

Եւ ոչ ոք է ինձ ազնական այսոցիկ, բայց Միքայէլ իշխանն ձեր (Ժ 21ա)

«Ձայս ասէ, զի ազդ արասցէ Դանիէլ ժողովրդեանն աղաւթիւք աւգնել նոցա, որ կային վասն նոցա ի ճգնութեան, քանզի ասի ի սուրբ արանց, թէ ծուլիցն եւ հեղգագունիցն հրեշտակքն շատ աշխատին ի պահելն զնոսա: Բայց դու տես, զի որ յայնժամ ազգաց եւ լեզուաց էին խնամածուք, որպէս ասէ Մովսէս կացոյց սահմանս ազգաց, ըստ թուոյ հրեշտակաց Աստուծոյ, (Բ Օր. ԼԲ 8), որ Հ(70) եւ Բ(2) էին լեզուք՝ խնամ տանել նոցա, որք յանձնիշխան կամաւք խնդրէին զկենդանին Աստուած: Իսկ արդ, ի Տեառն գալստեանս յատուկ անձանց իւրաքանչիւր ումեք ի հաւատացելոց կարգաւորն սահմանաց եւ հասակաց կացոյց կրկին// հրեշտակս պահապան իսկ երկիւղածացն բանակս, ըստ Դաւթի (տե՛ս Սաղմ. Լ 9 8): Վասն այսորիկ ասաց թէ՛ «Ձգուչ լերուք ի գայթակղեցուցանելոյ զփոքունս, զի հրեշտակք նոցա հանապազ տեսանեն գերեսս Հաւր» (Մատթ. ԺԸ 10) որպէս եւ զԻւրն իսկ, զի «Որ ետես զիս՝ ետես զՀայր» (Յովհ. ԺԴ 9) որ զՀայր ետես՝ զՈրդի եւ զՀոգի ետես: Այս թէ ասիցէ ոք Դանիէլ որ այնքան ծարաւով խնդրէր դարձեալ զգերին, ինքն ընդէ՞ր ոչ դարձաւ, զի ասեն վասն նմա ասացեալ Նսայեայ. Մի՛ ասացցէ, որ եկեալ յեցեալ իցէ ի Տէր, թէ՛ ես եմ փայտ չոր, զի ես տաց նմա ի տան իմում տեղի անուանի առաւել քան գոլստերաց եւ զդստերաց (Եսայի Ծ:2 3-5): Եւ Դաւիթ վասն նոցա ասէ, թէ՛ «Եղեր նեղութիւն ի թիկունս եւ անցուցեր զմարդիկ ի վերայ, եւ անցաք ընդ հուր եւ ընդ ջուր» (Սաղմ. 45 11-12), եւ թէ՛ «Մտից ի տուն քո եւ զողջակէզս ուղղալիցս մատուցից քեզ» (Սաղմ. 45 15): Ձայն ասելի է, թէ՛ նոքա, որ արդարքն էին, անբովանդակելիք էին յուսով եւ հաւատով, եւ հանապազ ելանէին յԵրուսաղէմ եւ ի տաճարն բանական ողջակիզաւք իւրեանց՝ մարմնով, մտաւք եւ հոգւով՝ նուիրելով Աստուծոյ զինքեանս միշտ: Այլ եւ ի գնալ ժողովրդեանն եւ նուիրել զանձինս եւ զանասունս, եւ սոքա ընդ նոսա համարէին Դանիէլ եւ այլքն, քանզի աղաւթիւք նոցա դիպեցան յայնմ շնորհացն, եւ Բ(2) փոխանակ նոցա կային ի սպասաւորութիւն թագաւորացն, որք արգելուին զնոսա ի դրունս իւրեանց, եւ յուղարկէին զժողովուրդն շքով եւ երեւելի փառաւք՝ վասն նոցա յանձն ունելով զհոգս թագաւորացն եւ զտեսս կռապաշտիցն, որպէս Դանիէլ էր ի դրան արքունի եւ գործէր զգործ թագաւորացն: Այլ եւ այնքան սէր ունէին ընդ ազգին իւրեանց, զի զնոցա հանգիստն անձանց հա-

(364ա)

չուէին կամ վերջոյ մնային իբր զհովիւ, զի զամենեսեան յորդորելով՝ յերուսաղէմ ժողովեսցեն: Եւ կամ թէ ոչ ժամանեցին Դանիէլ եւ այլք յաւուրս դարձին¹⁵:

¹⁵ Վարդան, 271բ-272բ:

[ԺԱ]

«Եւ եւ յառաջնումն ամին Կիրոսի կացի ի հաս/(364բ)տատութեան եւ ի գարութեան (ԺԱ 1)

Յայտ է՝ ի գաւրացուցանել զարդարան՝ յաւետիս ելիցն կալ հաստատուն, թէպէտ անյաւժարք են ընկերք նոցա: Կամ առ մարգարէս ասէ Գաբրիէլ, եթէ յառաջին յամէն Կիրոսի սկսայ գաւրացուցանել զքեզ յաղաւթս՝ կալ հաստատ ի խնդրուածս քո կամ այս է՝ գաւրացուցանելն, որ զկնի ասէ.

Եւ արդ, պատմեից քեզ ճշմարտութիւն, զի ինքն ճշմարտութիւն (ԺԱ 2).

Երանելի ուսումն պատմէ զճշմարտութիւն, զի ինքն ճշմարտութիւն գոլով՝ արտաքոյ ճշմարտութեան ոչ ինչ պատմէ: Եւ զի՞նչ է ճշմարտութիւն. զելս թագաւորացն ասէ, զոր պատմէ, ըստ կարգի կամ զանունն, զոր աւրինակաւ ունէր, պատմէ զճշմարտութիւն, զի Գաբրիէլ թարգմանի մարդ եւ Աստուած ընկալեալ պարգեւս յանունն, զի հանդերձեալ էր տնաւրէնութեան անճառ Բանին սպասաւորել, որ լինելոց էր ճշմարտապէս Աստուած եւ մարդ ի Կոստէն իբր մատանի տուեալ թագաւորի ցզինուոր ոք, զի հաւատասցեն լսաւղքն՝ տեսանելով զպատկեր թագաւորին ի վերայ մատանոյն: Արդ, զաւրինակ անուանն Գաբրիէլ ունէր եւ զճշմարտութիւն ի յիրն Քրիստոս, զոր պատմեաց մարգարէիս:

Ահա երեք թագաւորք յարիցեն յերկիրդ Պարսից եւ չորրորդն մեծասցի ի մեծութիւն մեծ քան զամենեսեան եւ յետ զարանալոյ Աորա ի մեծութեան իւրում յարիցէ ի վերայ թագաւորութեանցն Յունաց (ԺԱ 2ա)

Յորժամ զայս ասէր հրեշտակն, թագաւոր Կիրոս էր, եւ «յետ Կիրոսի յարեալ Դարեհ, ապա՝ Արտաշէս՝ Ուշեղ, ապա՝ Արտաշէս Քսերքսէս, եւ չորրորդն մեծասցի յետինն Դարեհ, որ յարեալ ի վերայ թագաւորութեանցն Յունաց, զոր սպան Աղեկսանդր որդի Փիլիպպոսի եւ եբարձ զթագաւորութիւն պարսից, որ տեւեաց

* Արտաշէտ:

(365ա) *ամեն ՄԼ(230): Բայց գիտել պարտ է, զի զնշանաւորսն ասաց զ(4) թագաւոր, ապա թէ ոչ չորքտասան թագաւոր նստան Կիւրոսիւ եւ վերջին Դարեհիւ աթոռն Պարսից //, որ զաւրաժողով եղեւ ի վերայ Աղեկսանդրի»¹:*

Եւ յարիցէ թագաւորի հզար, եւ տիրեսցէ տէրութեամբ բազմաւ, եւ արասցէ ըստ կամս իւր (ժԱ 3).

ՁԱղեկսանդրէ ասէ, որ զաւրացաւ եւ տիրեաց տէրութեանց բազմաց, եւ եբարձ գամենայն թագաւորս նշանաւորս, եւ ըմբունեաց զաշխարհ որպէս կամէր:

Եւ իբրեւ յարիցէ թագաւորութիւնն Արաւ փշրեսցի եւ բաժանեսցի ի Դ(4) հողմս երկնից (ժԱ 4).

Յորժամ յոյժ բարձրացի փշրեսցի իբր արմատ ծառոյ բեկեալ ի բաց, քանզի որդի ոչ եթող ժառանգ, այլ կեցեալ ամս ԼԲ (32) եւ թագաւորեալ ամս ԺԲ(12) եւ ամիսս Ձ(6) բաժանեսցաւ թագաւորութիւնն ի Դ(4) հողմս ապականիչս աշխարհի, որք են «Դ(4) դայեկորդիքն, որք առին զնորայն»² երկնաւորին Աստուծոյ թոյլ տալովն:

Եւ ոչ ըստ վախճանի Արաւ եւ ոչ ըստ տէրութեան Արաւ, զոր տիրեսց, զի խլեսցի թագաւորութիւնն Արաւ եւ այլոց թող գնոցայն (ժԱ 4ա).

Վախճանին սոքա ոչ ըստ վախճանին Աղեկսանդրու, զի նա դեղակուր եղեւ: Եւ ոչ ըստ տէրութեան Աղեկսանդրի պերճ եւ անուանի լինին սոքա, զի խլեսցաւ նորայն եւ այլոց եթող զնոցայն, զոր յայլոց էր առեալ Աղեկսանդրու:

Եւ զարասցի թագաւորն հարաւոյ, եւ ի յիշխանացն զարասցի ի վերայ Արաւ, եւ տիրեսցէ տէրութիւնն մեծ (ժԱ 5).

Թագաւոր հարաւոյ *գեգիպտոսին ասէ, որ զբան աթոռն ունէր Պտղոմէոս, իսկ մի յիշխանացն զարաւալ «գԱնտիոքոս կոչէ, որ իշխէր ասիացւոցն, որ եւ թագաւորեաց ի ՃԼԷ(137)ամի թագաւորելոյն Յունաց եւ պատերազմ յարոյց ընդ թագաւորին եգիպտացւոց Պտղոմէայ, եւ յաղթեաց նմա եւ ել ի վերայ Երուսաղէմի ՅնԳ(343) ամին շինելոյն զնա եւ առ գամենայն գանձս Տեառն*

¹ Վարդան, 272բ-273ա:

² Վարդան, 273ա:

տանն, եւ զնաց Անտիոք առ որով առաքինացան Մատաթէ եւ որդիք իւր յետ յերկուց ամաց, զոր ասէ Դանիէլ, թէ սակաւ ինչ աւզնութիւն գտցեն»³:

(365բ) Եւ յետ ամաց իրեանց խառ//նակեացիս ընդ միմեանս (ԺԱ 6).

Ինձ թուի զայն ասել, զի Պտղոմէոս եգիպտացի ետ զդուստր իւր ի կնութեան Աղեկսանդրի, իսկ ոմանք, այլ աւերինակաւ ասեն զայս եւ որ զկնիս է:

Եւ դուստր արքայիս հարաւոյ մտցէ առ արքայն հիւսիսոյ՝ առնել դաշինս ընդ նմա, եւ ոչ հանդարտեացէ զարութեան բազկին, եւ ոչ կացցէ զաւակ նորա, եւ մատնեացի ինքն եւ ածելիք իւր եւ արիորդն, եւ որ զարացուցանեն զնա ի ժամանակին (ԺԱ 6ա).

«Ոմն կին Կղէոպատրեայ անուն թագուհի յետ եգիպտացւոց արքայի Պտղոմէոս՝ մահուանն զնաց Բ(2) որդովն Պտղոմէաւ եւ Մայրասիրաւ ուխտել ընդ թագաւորին Անտիոքու ասորոց, եւ, եկեալ մաւտ ի Բիշան, սպանաւ, քանզի, որ իշխանք նոցա էին, մատնեցին, եթէ՛ զեղով կամի նենգել քեզ: Եւ փախեան Բ(2) եղբարքն յեգիպտոս: Եւ սպան Պտղոմէոս զՄայրասէրն, եւ ինքն թագաւորեաց: Եւ զի ասէ ինքն եւ ածելիք իւր, զի սպանան եւ նոքա եւ որ զաւերացուցանէր զմայրն զնալ, յայտ է՝ Մայրասէրն»⁴:

Եւ յարիցէ ի ծաղկէ արմատոյ նորա ի վերայ պատրաստութեան իւրոյ, եւ եկեացէ առ զարութիւն, եւ մտցէ ի հաստատութիւնս թագաւորին հիւսիսոյ եւ արասցէ ընդ նոսա եւ զարասցի եւ զաստուածս նոցա կործանեացէ հանդերձ ձուլածոյիք նոցա եւ զամենայն սպաս ցանկալիս՝ նոցա զոսկոյ եւ զարծաթոյ, գերի առեալ բերցէ յԵգիպտոս եւ ինքն հաստատեացի քան զթագաւորն հիւսիսոյ (ԺԱ 7-8).

Այլ պտուղ յարմատոյն «Պտղոմէայ ել ի մեծ զաւրութիւն Անտիոքու եւ փախոյց զնա, եւ հառ զամենայն ինչ նորա, եւ զաստուածսն կործանեաց, որ աւծուած էր, եւ զձուլածոյսն, որ սուտ էր»⁵, տարաւ յեգիպտոս եւ զաւրացաւ քան զթագաւորն հիւսիսոյ զԱնտիոքոս:

³ Վարդան, 273աբ, *որ սակայն* հարիւր երեսուն եւ հինգ *փխ*. ԵԼԷ(137), իննսուն երեք *փխ*. ՅԽԳ (343):

* Պտղոմէա... յետ բառերի վրա հերթագայութիւն ցույց տվող *բ ա նշումը*:

⁴ Վարդան, 273բ:

⁵ Վարդան:

Եւ մտցէ ի թագաւորութիւն արքային հարաւոյ, եւ դարձցի անդրէն յերկիր իւր եւ որդիք անորա ժողովեացիս ամբոյս զաւրաց բազմաց եւ մտցէ (366ա) դի//մեալ եւ հեղեղատեսցէ, եւ անցցէ, եւ դադարեսցէ, եւ գրգռեսցի մինչեւ ի զաւրութիւն անորա (ԺԱ 9-10).

«Որդիք թագաւորին հիւսիսոյ դառնան ի վերայ հարաւոյ, յայտ է՝ Պողոմեայ՝ առնուլ զվրէժ հաւրն, յաղթեցին եւ դարձան յերկիր իւրեանց: Եւ յարիցեն որդիքն Անտիոքու բարձր քան զհայրս իւրեանց, եւ մինն մտցէ դիմեալ ի կղզիս եւ հեղեղեսցէ, եւ դադարեսցէ, այսինքն՝ մեռանի եւ միւսն գրգռեսցի, զի հասցէ ի զաւրութիւն եղբաւրն»⁶:

Եւ զազանասցի թագաւորն հարաւոյ եւ ելցէ եւ տացէ պատերազմ ընդ թագաւորին հիւսիսոյ եւ գումարեսցէ զաւր բազում եւ մատնեսցի զաւրն ի ձեռս անորա եւ սոցէ զամբոյսն եւ բարձրասցի սիրտ անորա եւ կործանեսցէ զքիրաւորս եւ զզարաւորս * (ԺԱ 11-12).

«Ջայրանալ Պողոմէոս եւ գումարեսցէ զաւր բազում՝ պատերազմել ընդ հիւսիսայինն Անտիոքու: Եւ մատնին զաւրքն Անտիոքու ի ձեռն Պողոմեայ, եւ ոչ ինքն, այլ ամբոյսն եւ բանակն բիւրաւոր, ուստի հպարտացաւ եւ բարձրացաւ սիրտ նորա, եւ գնաց մեծաւ աւարաւ»⁷:

Եւ դարձցի արքայ հիւսիսոյ եւ ածցէ զաւր բազում քան զառաջինն եւ ի վախճանի ժամանակացն եկեսցէ մտանել զաւրաւ մեծաւ եւ բազում ստացուածովք եւ ի ժամանակսն յայնուսիկ բազումք յարիցեն ի վերայ թագաւորին հարաւոյ (ԺԱ 13-14).

«Մերձ ի վախճան կատարածի կենացն Անտիոքոս յուղեաց զզաւրս քան զառաջինն եւ բազում ստացուածաւք եւ ոռճկաւք մտեալ յեգիպտոս, յորում ժաանակի բազումք եւ շրջակայիցն կռուէին ընդ Պողոմեայ, վասն որոյ դիւրաւ յաղթեաց եւ դարձաւ:

Եւ որդիք մնացելոց ժողովրդեանն քո բարձրասցին ի հաստատել զտեսիլն եւ տկարասցին (ԺԱ 14ա).

⁶ Վարդան, 273բ:

* Ընկալլալ թրգմ. ոչ զաւրասցի *փխ*. զզարաւորս:

⁷ Վարդան, 273բ-274ա:

(366բ) *Յետ Անտիոքու թագաւորեցին Դեմետրիոս եւ Աղեկսանդրոս հակառակ միմեանց, եւ Աղեկսանդրոս ուխտեաց ընդ քահանայապետին Յովնաթանու պատուել զնա, եւ // զամենայն ժողովուրդն հաստատել զտեսիլն իբր թէ Աստուած հայեցաւ ի նա հեշտութեամբ, եւ սկսան կատարել զամենայն պաշտաւն, սակայն շուտ տկարացան ի վախճանելն Աղեկսանդրի:*

Եւ մտցէ թագաւորն հարաւոյ եւ կուտեսցէ հող եւ աոցէ զքաղաքս ամուրս եւ բազուկք արքային հարաւոյ ոչ հաստատեսցին եւ յարիցեն ընտրեալք նորա եւ ոչ իցէ զարութիւն կալոյ եւ արասցէ ի մտանելն իրում առ նա զկամս իր եւ ոչ ոք իցէ, որ ունիցի զդէմս նորա (ԺԱ 15-16).

Դարձեալ Պտղոմէոս զաւրացաւ եւ եմուտ ի թագաւորութիւն հիւսիսականացն, եւ հող կտրեալ եւ պատնէշ շուրջ զքաղաքաւք բազմաւք առնոյր եւ բազուկք նորին, որք են իշխանք, ոչ էին հաստատուն, զի չէին միամիտ, վասն որոյ ընդդէմ յարեան ընտիրքն նորա եւ ոչ գոյր զաւրութիւն մինչեւ խաղաղեաց զնոսս պարգեւաւք եւ ապա ի մտանելն իւրում առ արքայն հիւսիսոյ արար որպէս կամէրն եւ ոչ ոք ընդդիմացաւ նմա:

Եւ կացցէ յերկրին Սաբայիսմ եւ վախճանեսցի ի ձեռս նորա (ԺԱ 16).

Այսինքն մտցէ աստուածահաճոյ եւ սուրբ երկիրն Հրէաստանի, եւ անց կալով մեծարեաց զՅովնաթան եւ զհրեայսն, եւ վախճանեցաւ ի հնազանդութիւն երկիրն հիւսիսոյ ի ձեռն Պտղոմեա Աղեկսանդրի»⁸:

Եւ դիցէ զերեսս իր մտանել զարութեամբ իրով յամենայն թագաւորութիւն նորա, եւ զամենայն ուղղութիւնս առիցէ ընդ նմա եւ զդուստր կանանց տացէ նմա յապականութիւն, եւ մի յամրասցի, եւ մի՛ եղիցի նա նորա (ԺԱ 17).

(367ա) *Երես եղ, այսինքն՝ զամենայն երկիրն եւ զթագաւորութիւն յինքն գրաւել Պտղոմէոս, վասն որոյ զամենայն խաւսս ուղղութեան եւ զսիրոյ արար նմա եւ «զգուստր իւր Կղէոպատրէ՝ ետ Աղեկսանդրոսի ի կնուութիւն, զի նենգով սպանցէ զնա: Բայց ասէ, թէ մի՛ յամրասցի եւ մի՛ եղիցի, զի խաբեաց յետոյ եւ էառ ի // նմանէ, եւ ետ Դեմետրեայ եւ սպանաւ Աղեկսանդրոս եւ յետ*

⁸ Վարդան, 274ա:

* Կղոպատրէ:

Գ(3) առուր մեռաւ եւ ինքն Պտղոմէոս»⁹, որպէս յառաջ տարեալ ասէ.

Եւ դարձուցէ զերեսս իր ի կղզիս եւ աոցէ զբազումս եւ այրեսցէ զիշխանսն, որ նախատեցին զնոսս եւ զնախատինսն նոցա դարձուցէ յերեսս նոցա, եւ դարձցի զարութեամբ յերկիր իր եւ տկարացի եւ անկցի եւ ոչ գտանիցի (ՄԱ 18).

«Դեմետրիոս դարձոյց զերեսս իւր ի կղզիս եւ առ զբազումս եւ այրեաց զբազում իշխանս, որ նախատեալ էին զնա յայլ անգամ գնալն առ նոսս, եւ դարձեալ յերկիր իւր, զոր առեալ էր Պտղոմէոս, որ զգուստր իւր էառ յԱղէկսանդրէ»¹⁰: Բայց ոչ յերկարեաց, որպէս ասէ, թէ տկարացի եւ ոչ գտանիցի:

Եւ յարիցէ յարմատոյ նորա տունկ թագաւորութեան ի վերայ պատրաստութեան նորա եւ բռնադատեսցէ առնել շուք թագաւորութեան եւ յատուրսն յայնոսիկ խորտակեսցի եւ ոչ երեսաւք եւ ոչ պատրագաւք կացցէ ի վերայ պատրաստութեան իւրոյ, զի արհամարհեցաւ, եւ ոչ ետուն նմա փառս թագաւորութեան (ՄԱ 20-21).

«Յարմատոյն Դեմետրեա ել Անտիոքոս եւ բռնադատեաց առնուլ իւր շուք, եւ ի սակաւ առուրս խորտակեցաւ, եւ ոչ երեսաւք գնաց ընդ գաւրս ի պատերազմ, վասն որոյ ոչ ետուն նմա շուք թագաւորութեան: Դարձեալ ոմանք զայս զՆեռնէն ասեն եւ կէսք՝ զՊտղոմէոս, թէ փախոյց զԱղէկսանդրոս յարաբացիս, որ եւ կտրեալ զգլուխ նորա առաքեցին առ նա, եւ նա յետ երից առուրց մեռանէր»¹¹: Վասն որոյ ոչ ետուն նմա շուք թագաւորութեան զասիացւոցն: Իսկ ի վերայ Նեռինն յայտնի է, զի ամենայն չար թագաւորք պատկերք են նմա, որպէս եւ այժմ զյոյժ նենգաւորսն եւ զչարաբարոյսն Նեռն կոչեն: Սա ի վերջին ժամանակս ծնանի բոլորովին զգեցեալ զսատանայ, եւ բռնադատեսցէ զբազումս // տալ նմա շուք թագաւորութեան, սակայն խորտակի յետ ՍՄԸ (2208) առուր եւ արհամարհի ի բազմաց:

⁹ Վարդան, 274բ:

¹⁰ Վարդան:

¹¹ Վարդան, *ուր սակայն*. Ստեփաննոս Սիւնեցիսն Նեռն է ասէ զսա: Եւ Դիպողիտես Դռանայ հայրապետն՝ զՊտղոմէոս ասէ *փխ*. Դարձեալ ոմանք զայս Նեռնէն ասեն եւ կէսք՝ զՊտղոմէոս:

Եւ եկեացէ յաջողութեամբ եւ բռնադատեսցի թագաւորութեանց գայ-
թակղութեամբք բազուկք այն. բազուկք այնր, որ հեղեղատիցեմ, հեղեղա-
տեսցիմ յերեսաց նորա, եւ խորտակեսցի առաջնորդ ուխտիմ, եւ այնոցիկ,
որ խառնիցիմ ի մա, արասցէ Անգութեամբ* (ԺԱ 21ա-23ա).

*Պտղոմէոս իսկ, որ եկն բազում յաջողութեամբ եւ նենգու-
թեամբ եւ գայթակղութեամբ ջանա տիրել թագաւորութեան Ա-
ղէկսանդրի: Եւ բազումք լինին ի սորա կողմանն, որ հեղեղատի-
ցեմ գայլս, այս է՝ յերեսաց նորա, եւ յետոյ ինքեանք հեղեղատին:
Խորտակեսցի եւ առաջնորդն, որ ուխտ դնելոյ նոցա առաջնորդ
լինի եւ այնոցիկ, որ խառնեսցի ի նա: Արասցէ գայս եւ Նեռն, որ
փոքրիկ եղջեր անուանեցաւ, որ ի Ժ(10)անցն գերիսն ի բաց բա-
նայ եւ գայլս հնազանդեցուցանէ՝ արատով եւ նենգութեամբ եւ
գայթակղութեամբ գերփելով զոգիս բազմաց, ուխտ դնելով եւ
պատրելով զբազումս, սակայն, որք միանանն ընդ նա՝ հեղեղա-
տիմ եւ նոքա հանդերձ առաջնորդաւ ուխտին՝ սատակմամբ բե-
րանոյն Յիսուսի եւ այրմամբ չրթանց նոցա:*

Եւ ելցէ եւ զաւրասցի ի վերայ նոցա սակաւ ազգաւ եւ յաջողութեամբ,
եւ բազում աշխարհաւք եկեացէ եւ արասցէ, զոր ոչ արարիմ հարք նորա եւ
ոչ հարք հարց նորա, եւ զաւար եւ զկապուտ եւ զստացուածս բաշխեսցէ
նոցա, եւ ի վերայ եգիպտացոց խորհուրդ խորհեսցի մինչեւ ի ժամանակս,
եւ զարթիցէ զաւրութիւն նորա եւ սիրտ նորա ի վերայ թագաւորիմ հարատոյ
զաւրութեամբ մեծաւ (ԺԱ 23ա-25).

*«Ոմն Տրիփոն անուն յԱղեկսանդրի կողմանէն, եւ ել եւ
զաւրացաւ ի վերայ նորա սակաւ յաջողութեամբ եւ սակաւ ազգաւ
եւ զաւրաւք, եւ թագաւորեցոյց տղա մի յանուն Անտիոքոս, որ-
պէս պատմեն գիրք Մակաբայեցւոցն եւ զբազումս ըստ ինքեան
(368ա) առեալ, արար ապականութիւն// երկրի, եւ զինչսն բաշխէր առա-
տապէս, զի զաւրք նորա մտերմաբար պատերազմեսցին, եւ ի վե-
րայ եգիպտացոցն Պտղոմեայ խորհէր չարիս, բայց փոքր ժամանակ
լինի զարթնուլն նորա եւ չարութիւն սրտին ի վերայ թագաւորին
հարաւոյ եւ խափանի, զի սպան Անտիոքոս տղայն, եւ ինքն
սպանաւ ի միւս Անտիոքոս յորդուոյն Դեմետրիայ»¹²: Բռնանայ եւ
Նեռն ի սակաւ ազգէ, զի ի հրէէ ծնանի ի գերւոյ եւ ապա ներելովն*

* Ընկալլայ թրգմ. Անգութիւն:

¹² Վարդան, 275ա:

Աստուծոյ ամէ է ի բազում չարիս, եւ արասցէ չարիս, որ ոչ է եղեալ ի սկզբանէ, եւ զյոյժ զաւրութեան պատերազմի իւրոյ եւ զսիրտ զիցէ ընդ կողմ հարաւոյ, եւ շատ անգամ յաղթահարի ինքն եւ իւրքն, եւ է զի յաղթէ մինչ զի բնաւից տիրէ կողմանն հարաւոյ, որպէս եւ ասէ.

Եւ թագաւորն հարաւոյ խմբեացէ պատերազմ զաւրաւ մեծաւ եւ հզորաւ յոյժ, եւ հանդարտեացէ, զի խորհեցին ի վերայ խորհուրդս եւ կերիցեն որ ինչ մնա անկ իցէ եւ խորտակեն զնա եւ զզարսն այրեցեն եւ անկցին վիրաւորք բազումք (ԺԱ 25ա-26).

«Թագաւոր հարաւոյ զՊտղոմէոս ասէ, զի զաւրացաւ եւ խաբեաց զպատերազմ ծածուկ չարութեամբ սրտի, սակայն չաւգտեցաւ կերեալ, որ ինչ անկ էր իւր անաւրեն խորհրդոցն, քանզի զաւրացն երկոցունց եհաս հուր բարկութեան եւ անկան վիրաւորք բազումք, զի երկուց թագաւորաց սիրտն ի չարութեան էին, որպէս ասէ.

Եւ երկոցունց թագաւորացն սիրտք իրեանց ի չարութեան եւ ի միում սեղան սուտ խաւսիցին, եւ մի յաջողեցի, զի վախճանն ի ժամանակս է եւ դարձցի յերկիր իւր մեծութեամբ բազմաւ (ԺԱ 27-28).

Ի մի սեղան եկեալ սիրոյ Պտղոմէոս եւ Աղեկսանդրոս, եւ սուտ խաւսեցան, վասն զի սիրտք իւրեանց լի էր չարութեամբ, ուստի ոչ յաջողեցան, զի երկոցունց վախճանի ժամանակն եկեալ էր:

(368բ) Եւ դարձցի// յերկիր իւր. «*Ի հող թերեւս, զի յերկիր իւր ոչ ժամանեաց իսկ ի վերայ Նեռինն»¹³, թէպէտ խմբէ մարտ պատերազմի թագաւորն հարաւոյ ընդդէմ նորա, սակայն ոչ կարէ հանդարտել, այլ յաղթէ Նեռն եւ կոտորէ զզաւրս նորա, զի լի լինին երկոքին չարութեամբ եւ առ վայր մի ողորբելով ի ձեռն սեղանոյ կամիցի հնազանդեցուցանել: Իսկ յորժամ ոչ հնազանդի, ապա պատերազմեալ յաղթէ, սակայն ոչ յաջողէ, զի ժամանակ նորա սակաւ է՝ Գ(3)ամ եւ կէս: Բայց նախ քան զլրումն ժամանակիս յաղթեալ կողմանցն հարաւոյ դառնայ մեծաւ ուժով յերկիր իւր, այսինքն*

¹³ Վարդան:

է՝ ի Հրէաստան, զի զայն սեփհական իւր ասէ ժողովելով զհրեայսն եւ շինելով գտածարն:

Եւ սիրտ անոյս ի վերայ ուխտին սրբոյ արասցէ եւ դարձցի յերկիր (ժԱ 28).

«Յորժամ դառնայ յաղթութեամբ յերուսաղէմ՝ ցանկայ երթալ»¹⁴, զի յետ առնելոյ զկամս սրտին յերուսաղէմ դարձցի:

Եւ ի ժամանակին դարձցին եւ եկեցեան ի վերայ հարաւոյ, եւ ոչ եղիցի իբրեւ զառաջին վերջին: Եւ ստացեալ ի նա բանակք կիտացոց (ժԱ 29-30).

Նախ քան զերուսաղէմ գնալն դարձցի ի վերայ հարաւոյ եւ ոչ եւս եղիցի վերջին իբրեւ զառաջին: «Այլ եւս առաւել յաղթէ, զի անկանին ի նա բանակք կիտացոց եւ եգիպտացոց, եւ խոնարհին նմա, որք են զաւակք Աբրահամու»¹⁵, նմա եւ ըստ տեղոյն ի վերայ Անտիոքայ, զի յորժամ մեռաւ Պտղոմէոս եւ Աղեկսանդր, թագաւորեաց Դեմետրիոս եւ որդի իւր Անտիոքոս, եւ եդ սիրտ, զի ելցէ յերուսաղէմ եւ դարձցի հարաւ եւ հնազանդին նմա ասացեալ ազինքդ ի գնալն յաշխարհ իւր:

Եւ դարձցին եւ բարկացին ի վերայ ուխտին սրբոյ, եւ արասցէ եւ դարձցի եւ գումարեացի ի վերայ այնոցիկ, ոչ թողին զուխտն սուրբ (ժԱ 30).

Դարձցի Նեոն յերուսաղէմ եւ բարկացի ի վերայ այնոցիկ, որ զաւրէնս թողեալ լինին, զի այնու զսիրտս հրէից յինքն ձգեսցէ: Իսկ ըստ ճառին թուի թէ նախ ուխտեացէ Երուսաղէմի նմին հնազանդել եւ յետ ուխտազանցութեան, որ ի սուրբ տեղիս ուխտեցին ելցէ բարկութեամբ ի վերայ ուխտադրութիցն եւ չարչարեսցէ զնոսա Անտիոք եւ կամ որք յաթող նորա:

(369ա)

Եւ յարիցեան զաւակք ի մնացեալ եւ պղծեցեան զսրբութիւն բոնութեամբ (ժԱ 31).

Յորդին Դեմետրեայ զԱնտիոքոս, որ պղծեաց բոնութեամբ զսրբութիւն, զոր պատմեն գիրք Մակաբայեցոց կամ զՅասոն եւ զՄինեղաւոս ասէ զանաւրէն քահանայսն, որ պղծեցին գտածարն: Իսկ դարձեալ «զաւակք չարութեան Նեոնն, ուժ առեալ ի

¹⁴ Վարդան, 275բ:

¹⁵ Վարդան:

*նմանէ, պղծեն զսրբութիւն՝ պատկեր դնելով ի նմա»¹⁶, զի ոչ դա-
դարէ ի մի խորհուրդ եւ ի մի բան:*

Եւ փոխանակեացեմ* զհանապազորդութիւն եւ տայցեմ զպղծութիւն ա-
պականութեան եւ ապականիչք ուխտին ածցեմ ի վերայ իրեանց գայթակ-
ղութիւն (ԺԱ 31ա-32).

*«Փոխէ զպատարագն եւ պղծէ կռոցն ապականութեամբ»¹⁷,
բայց ապականիչք ուխտին անկանին ի գայթակղութիւն: Այլ եւ
զանաւրէն քահանայսն զՅակիմոս եւ զՍիմոն, որ պղծեցին զԵ-
րուսաղէմ եւ քակեցին զորմն տաճարին՝ ձեռն տալով յԱնտիոքոս
հերքեաց Յոռայ Մակաբէ կոտորելով զնոսա:*

Եւ ժողովորդն, որ ճանաչէր զԱստուած իր, զաւրասցին եւ արասցեմ
(ԺԱ 32ա).

*Յայտ է՝ Յոռայ եւ եղբարք իւր, որք զաւրացան եւ արարին
վրէժխնդրութիւն, կամ ոչ ճանաչողքն զԱստուած ասացեալ ա-
նաւրէն քահանայքդ եւ ընկերք նոցունց: Նմանապէս եւ յաւուրս
Նեոննն երկիղածքն Աստուծոյ ընդդիմանան նմին զաւրու-
թեամբն Աստուծոյ եւ երկեղածքն ի նմանէ զաւրացեալ չարչա-
րեն զսուրբան:*

Եւ հանճարեղք ժողովրդեանն բազում իմիք խելամուտ եղիցին (ԺԱ 33).
Որդիքն Մակաբայեայ, որք նահատակեցան վասն աւրինացն:

Եւ տկարասցին սրով եւ հրով եւ գերութեամբ եւ յափշտակութեամբ
զաւուրս (ԺԱ 33ա).

*ՅԱնտիոքայ բռնադատեալք տկարացան առ ժամանակ մի եւ
չարչարեցան սրով եւ հրով, եւ կէսք գերութեամբ յափշտակեցան:
(369բ) Նմանապէս եւ ի Նեոնէն ոմանք տկարա//նան ակամայ եւ վատ-
նին սրով եւ հրով, որք ընդդիմանան նմա:*

Եւ ի տկարանալն նոցա աւգնականութիւն ինչ սակաւ գտցեմ (ԺԱ 34).
Ջզաւրանալն Յոռայի եւ յեղբարց իւրոց տկարացելոցն աւգ-

¹⁶ Վարդան, 275բ-276ա:
* Ընկալլալ թրգով. փոխեցեմ:
¹⁷ Վարդան, 276ա:

նական լինիցին: Այլ եւ վշտացեալքն ի Նեռնէն սակաւ ինչ աւգնութիւն գտանեն յԵնոքայ եւ յԵղիայի գալն կամ ի խրատուէ լաւացն աւգտին սակաւ ինչ:

Եւ յաւելցիմ ի նոսա բազումք գայթակղութեամբք եւ ի հանճարեղացն տկարացիմ ի փորձել զնոսա եւ ընտրել եւ յայտնել մինչեւ ի վախճան ժամանակ մի*, զի տակաւիմ ժամանակ է (ԺԱ 34ա-35ա).

Վշտաց է ասէ ժամանակն, զի ներէ Աստուած, որով փորձանքն յայտնին, եւ գայթակղեալքն ծանուցանին, քանզի բազումք մոլորին յերկոսին ժամանակն, ըստ Տեառն, թէ՛ «Հնարի մոլորեցուցանել եւ զընտրեալսն» (Մարկ. ԺԳ 22):

Եւ արասցէ ըստ կամաց իւրոց: Եւ բարձրացի թագաւորն եւ հպարտացի ի վերայ ամենայն աստուծոց եւ ի վերայ Աստուծոյն աստուածոց խաւսեցի ամբարտաւանս, եւ յաշողեսցի մինչեւ վախճանեացի բարկութիւն, քանզի ի վախճան լինելոց է (ԺԱ 35ա-36).

Յառնելն զկամս իւր Անտիոքոս եւ Նեռն, եւ բարձրացի ի պատիւ թագաւորի, եւ սկսանին զկուռս արհամարհել եւ զԱստուածն աստուածոց հայհոյէ, զի հայր կոչէ զնա: Նմանապէս եւ Անտիոքոս անբարտաւանս խաւսի, եւ թոյլ տա Աստուած երկոցունց մինչեւ վախճանեցին ինքեանք եւ բարկութիւն իւրեանց, կամ վասն բարկութեան մեղաց մարդկան նոքա յառնեն յաշխարհի, յորժամ աւարտի բարկութիւն վրիժուցն Աստուծոյ վախճանին եւ նոքա, որպէս ասաց, թէ՛ վախճան լինելոց է կամ թէ՛ ի կատարածի աշխարհի լինիցի այս (տե՛ս Մատթ. ԺԳ 40, 49, ԻԴ 14):

Եւ ի վերայ ամենայն աստուածոց հարց իւրոց զմտաւ ածիցէ եւ վասն բազում ցանկութեան կանանց (ԺԱ 37).

Անտիոք «զամենայն աստուածս, զոր պաշտեցին հարքն»¹⁸, ժողովէ ի պաշտել եւ յովով կանայս՝ առ ի շնալ: Իսկ Նեռն քան (370ա) զամենայն աստուածս, զոր // պաշտեցին հարք եւ աւաք երկրի զմտաւ ածէ մեծ գոլ զինքն եւ ի ցանկութիւն կանանց ոչ խոնարհի, զի Քրիստոս գոլ թուեսցի:

* Ընկալլայ թրգմ. ժամանակի *փիս*. ժամանակ մի:

¹⁸ Վարդան, 276ա:

Եւ զամենայն դիւ զմտաւ ածիցէ եւ ի վերայ ամենայնի հպարտասցի (ժԱ. 37ա).

Ձհարանցն պատուէ եւ զայլս արհամարհէ կամ նեռն երբեմն պատուէ զկուռս եւ երբեմն հպարտանայ եւ քամահէ:

Եւ զԱստուածն հզար ի տեղուջէ իւրմէ փառաւորեսցէ (ժԱ. 38).

ՁԱստուածն ճշմարիտ յառաջին նուագին կեղծաւորութեամբ փառաւորեաց Անտիոք: Նմանապէս եւ նեռն, երբ ի տաճարն մտանէ յիշէ զանուն մեծին Աստուծոյ:

Եւ զԱստուած, զոր ոչ ծանեան հարք նորա, փառաւորեսցէ ոսկով եւ արծաթով եւ ակամբք պատուականաւք եւ ցանկալեալք (ժԱ. 38ա).

Որպէս ասացաք, մտանէ ի մեհեանս աւտար դիցն եւ պատուէ ոսկևով, զոր ոչ գիտէին հարքն, եւ զկէսս կործանէ հպարտութեամբ:

Եւ անցցէ ատրս * փախտականաց ըստ Աստուծոյ ատարի, եւ յաճախեսցէ փառս եւ հնազանդեսցուցէ նա զբազումս եւ զերկիրն բաժանիցէ ի պարզեի (ժԱ. 39).

Արար զայս աւրինակաւ Անտիոքոս, զի զբազում ամուրս քակեաց եւ բաշխեաց զաւրացն, սակայն առնէ եւ նեռն, զի ուր փախուցեալ լինին զկուռս եւ թաքուցեալ է յամբագոյն տեղուջ, հատանէ եւ առնու, եւ տեսեալ զկուռս՝ «հնազանդեցուցանէ զբազումս նոցա, եւ պարզեւս բաշխէ իւրոցն»¹⁹:

Եւ ի ժամանակի վախճանի ոգորեսցի ընդ արքային հարաւոյ եւ զաւրածողով լիցի ի վերայ նորա արքայն հիւսիսոյ կառաւք եւ հեծելաւք եւ նաւաւք բազմաւք, եւ մտցէ յերկիրն եւ խորտակեսցէ եւ անցցէ եւ մտցէ յերկիրն Սաբայիմ եւ բազումք տկարասցին (ժԱ. 40-41).

(370բ) **Արքայ հիւսիսոյ Անտիոքոս, որ բազում զաւրաւք // ոգորի ընդ արքայն Եգիպտոսի, եւ յաղթէ՝ խորտակելով զնոսա, եւ մտցէ ի սուրբ երկիրն Երուսաղէմի: Դարձեալ հուպ ի վախճան նեռինն ապստամբէ ի նմանէ թագաւորն հարաւոյ եւ շարժի ի վերայ «եւ թագաւորն հիւսիսոյ ընդ ծով եւ ընդ ցամաք, իսկ նա խորտակէ զամենայն, «եւ մտցէ յերկիրն Սաբայիմ, այս է՝ աստուածապաշտից**

* Ընկալալ թրգմ. ամուրս:

¹⁹ Վարդան, 276բ:

ի սուրբ եկեղեցի, եւ առնէ հրաշս առ աչաւք, եւ յորովք խաբին եւ տկարանան ի հաւատոյ»²⁰:

Եւ սոքայ իցեն, որ ապրիցեն ի ձեռաց Աորա Եդոմ եւ Մովսաբ եւ իշխանութիւն որդոցն Ամոնայ (ԺԱ, 41ա).

ՅԱնտիրոքայ՝ վասն ամրութեան երկրին, եւ ի ձեռնէն՝ վասն ի Քրիստոս հաւատոցն:

Եւ ձգեսցէ զձեռն իւր լերկիրն եգիպտացոց, եւ երկիրն եգիպտացոց ոչ եղիցի ի փրկութիւն, եւ տիրեսցէ ի վերայ գաղտնեաց ոսկոյ եւ արծաթոյ եւ ի վերայ ամենայն ցանկալեացն եգիպտացոց եւ լիբէացոց եւ եթոպացոց եւ յամուրս Աոցա (ԺԱ, 42-43).

Սոցա տիրէ Անտոքոս վասն հարթ գոլոյ գաւառացն, եւ յափշտակէ զգանձս նոցա: Իսկ Նեոնն հարաւայինքս ամենայն հաւատան իբր յազգային, եւ կոչեն թագաւոր, եւ յուսացեալ ի նա ապրին, եւ տիրէ նոցա ընչից պատուականաց ոսկոյ եւ արծաթոյ, այսինքն՝ անապական հաւատոյ եւ մաքուր բանի եւ բարի գործոց ցանկալեացն յիւրն դարձեալ աղանդ եւ յաղտեղի գործս:

Եւ ահա* համբար եւ տագնապք ճեպեսցեն զՆա յարեւելից եւ ի հիւսիսոյ եւ եկեսցէ սրտմտութեամբ բազմաւ ապականել զբազումս, եւ հարցէ զխորան իւր յապարանս* լԵփադոնն ի մէջ ծովուց ի լեառն սաբային սուրբ, եւ եկեսցէ միճեալ ի կողմ մի Աորա, եւ ոչ ոք իցէ, որ փրկիցէ զՆա (ԺԱ, 44-45).

(371ա) *Ուսանիմք եւ զայս ի Բ գրոց Մակաբայեցոց, թէ, լուեալ համբաւ Անտիրոքոս, չոգաւ յարեւելս // ի Պարսիկս, եւ եկն յԱտրբատական եւ անպատուութեամբ դարձաւ, եւ ի ճանապարհին լուեալ զքաջութիւն Յուդայի բարկանայր եւ սպառնայր ապականել զհրեայսն եւ քակել զԵրուսաղէմ եւ անմարդի զնա առնել՝ հարկանելով զխորանն իւր անդ: Վասն որոյ հարեալ յաստուածասաստ բարկութենէ նեխեալ զազրահոտութենէ որդանց սատակեցաւ: «Իսկ Նեոն լուեալ համբաւ յարեւելից եւ ի հիւսիսոյ, թէ նոքա իսկ ապստամբեցին, եւ գա բարկութեամբ, եւ տեսեալ զբազմութիւն ամրանան ի ծովամէջս եւ ի կղզիս եւ յեկեղեցիս, զոր լեառն սուրբ Սաբայիմ ասէ հնազանդեցուցանել զնոսս»²¹:*

²⁰ Վարդան:

* Ընկալլալ թրգմ. ապա:

* Ընկալլալ թրգմ. չիք յապարանս:

²¹ Վարդան:

[ԺԲ]

Եւ ի ժամանակին յայնմիկ յարիցէ Միքայել իշխան մեծ, որ կայ ի վերայ որդոց ժողովրդեանքո (ժԲ 1).

Առ Անտրոքաւ Յուդա Մակաբէ՝ զաւրացեալ¹ ի վերակացու հրեշտակէն Միքայելէ, իսկ վերջին ժամանակս յառնէ հրեշտակ յաւգնել ժուժկալիցն ի գթութենէն Աստուծոյ:

Եւ եղիցի ժամանակ անդութեան, անդութիւն, որպիսի ոչ եղեւ, յորմէ հետեւ եղեւ ազգ ի վերայ երկրի միջեւ ի ժամանակն յայն (ժԲ 1ա)

Ջայս. եւ «Տէրն ասաց, թէ այնպիսի նեղութիւն ոչ է եղեալ ի սկզբանէ աշխարհի եւ մի՛ այլ լիցի (Մատթ. ԻԴ 23, Մրկ. ԺԳ 19): Եւ ի ժամանակին յայնմիկ ապրեսցի ժողովուրդ քո ամենայն, որ գտցի գրեալ ի դարութեան (Փիլիպ. Դ 35): Անդ մակաբայեցիքն եւ համախոհ նոցին՝ քահանայիցն: Իսկ աստ նոքա, զորս ետես Յոհանէս ի յայտնութեան Ճիւրի(1144) կնքեալ, որք մտանեն ի կարգ առաքելոցն, որոց ասաց Տէրն. «Խնդացէք, զի անուանք ձեր գրեալ են յերկինս» (Ղուկ. Ժ 20)՝ յանմոռաց յիշեցումն Աստուծոյ, զորս ընտրեաց յառաջ քան զլինելն աշխարհի»², քանզի ոչ ընդունին զգիր անուան Նեոխնն ի ճակատիս իւրեանց (Յայտ. ԺԴ 1):

Եւ բազումք ի անջեցելոց՝ ի հող երկրի՝ յարիցեան, ոմանք ի կեանս յաիտեանականս եւ ոմանք ի նախատիւնս եւ յամալթս յաիտեանականս (ժԲ 2).

(371բ) *Մերկացոյց զբանս, թէ ասացեալքս ամենայն յաղագս Նեոխնն չարութեան են առ// որով ի յարութիւն լինելոց է: Բայց զի ոչ ասաց, թէ ամենայն ննջեցեալք յառնեն, այլ՝ բազումք, ըստ կարգի բանին այնպէս պատշաճեաց, զի «որք ի Նեոխնն մեռան վասն Քրիստոսի, յառնեն ի կեանս յաիտեանականս, եւ որք այլ պատճառաւ մեռանին՝ ի նմանէ առաւել խնդրելով պատիւ»³ կամ հաւանելով նմա՝ յառնեն ի նախատիւնս եւ յամալթս յաիտեանականս: «Իսկ զհասարակն Տէրն ասաց յառնել, որոց զբարիս գործեալ իցէ՝ յա-*

¹ զաւրաց. եալ-ը՝ լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

* նոցին. լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

² Վարդան, 276բ-277ա:

³ Վարդան:

րուծիւն կենաց եւ որոց զչար արարեալ է՝ ի յարուծիւն դատաստանաց (Յովհ. Ե 29), զի աւելի եւ պակաս մեղան՝ դատաստանաւ առնուն գտանջանան»⁴:

Եւ իմաստունքն ծագեացեն իբրեւ լուսաորութիւնք ի հաստատութեան, եւ բազումք յարդարոց իբրեւ զաստեղս յաիտեմականս՝ եւ եւ (ԺԲ 3).

«Ձի եւս Քրիստոս յայտնեաց, թէ՛ «Արդարքն ծագին իբրեւ զարեգակ» (Մատթ. ԺԳ 43), եւ Պաւղոս, թէ՛ «Աստղ քան զաստղ առաւել է փառաւք զի ըստ լուսաւոր գործեացն լուսափայլին՝ պսակեալ լուսով» (Ա Կորնթ. ԺԵ 41):

Եւ դու, Դանիէլ փակեա զբանդ եւ կնքեա զգիրդ, մինչեւ ի ժամանակ վաղճանի, մինչեւ ուսցին բազումք, եւ բազմասցի գիտութիւն (ԺԲ 4).

Մինչ ի յետին ժամանակս, յորում կատարի բանքս, մի՛ ումեք յայտներ մինչեւ գայ իմաստութիւն Հաւր Յիսուս եւ իմաստնասցին բազումք, որոց ասաց. «Ձեզ տուեալ է գիտել զխորհուրդ արքայութեան» (Մարկ. Դ 11) եւ «Երանի աչաց ձերոց եւ ականջաց» (Մատթ. ԺԳ 16), զի գանձն որոց է՝ նոցա պահեսցի:

Եւ տեսի ես՝ Դանիէլ, եւ ահա երկուք կային յայսկոյս եւ յայնկոյս գետոյն (ԺԲ 5).

Յայտ է՝ հրեշտակք երկուս կողմանս գետոյն, որք են նշանակք Բ(2) Կտակաց կամ աւրինաց եւ մարգարէից: Եւ գետն՝ Յորգանան կամ նշանակալ՝ ժողովուրդն, որ յեզր գետոյն, եւ տուիչ աւրինաց Քրիստոս»⁵, զոր եւ հարցանեն այժմ:

Եւ ասեն ցայրն, որ զգեցեալ էր զբաղէնն եւ կայր ի վերայ ջուրց գետոյն (372ա) մինչեւ. Մի՞նչեւ ցե՞րբ իցէ վախճան ժամանակի՝ // սքանչելեացդ, զոր ասացեր (ԺԲ 6).

Հարցին երկուքն, որ կային աստի եւ անտի իբր ի քահանայապետէ տեղեկանալ գիտելով, թէ՛ նմա տուաւ ամենայն իմաստութիւն եւ ամենայն խորհրդոց՝ եր՞բ իցէ վախճան սքանչելեացդ եւ «դատաստանք եւ խորհուրդք ե՞րբ կատարին»⁶:

⁴ Վարդան:

* Ընկալլալ թրգմ. յաիտեանս:

⁵ Վարդան:

** Ընկալլալ թրգմ. չիք ժամանակի:

⁶ Վարդան, 277բ:

Եւ լուայ յառնէն, որ զգեցեալ էր զբաղէնն, եւ ւայր ի վերայ ջուրց գետոյն, ամբարձ գաջ իր եւ զձախ իր յերկինս, եւ երդուաւ ի կենցանին յաւիտեանից, եթէ ժամանակ եւ ի ժամանակս եւ ի կէս ժամանակաց* (ԺԲ 7)

«Կամեցաւ հաւատալի առնել զբանն խաչատարած բազկաւն ի Հայր ամբարձեալ ի կենդանին, իբր թէ երդնու որդին ի հայրն, որ յաւիտենական կենդանի է ի մեզ, թէ՛ ի ժամանակ, որ է տարի մի եւ ի ժամանակս Բ(2) տարի եւ ի կէս ժամանակաց՝ կէս տարի, այս է, ասէ, Նեոխնն ժամանակ, որ է ՌՄՀԸ (1278):

Ի կատարել ցրման ձեռնն ժողովրդեանն սրբելոց ծանիցեմ գայս ամենայն (ԺԲ 7ա):

Ձեռն ցրուաւ Նեոն է, ուստի ցրուին եւ փախչին եւ թաքչին ի չարէն այնքան աւուրս ի լերինս եւ ամրոցս կամ յորժամ նորա ձեռն տիրէ, այս է՝ իշխանութիւն, ցրուին բազումք ի պէս պէս մոլորութիւնս: Իսկ ժողովուրդն սուրբ, ի կատարել այսմ ամենայնի, ծնանիցէ զժամանակն: Այլ եւ հռոմայեցւոցն ցրուեցաւ աւրինակաւ:

Եւ ես Դանիէլ լուայ, եւ ոչ առի ի միտ, եւ ասեմ. Տէր, զի՞նչ է վախճան այդոցիկ (ԺԲ 8):

Ոչ համարի ամաւթ զգիտելն եւ կամ վաստակ՝ զուսանելն՝ յամաւթ ընդդիմակացն, որք ամաչեն ի չգիտելն եւ տաղտապին ի յուսանելն»՝:

Բայց զո՞յս ասէ, թէ՛ լուայ եւ ոչ առի ի միտ. թուի, թէ զժամանակ Նեոխնն, զի լուաւ զորչափն, բայց զե՞րբն ոչ ծանեաւ: Վասն այնր հարցանէ եթէ ե՞րբ է վախճանն:

Եւ ասէ, Երթ, Դանիէլ, զի արգելեալ է եւ կնքեալ է բանքն մինչեւ ցվախճան ժամանակի* (ԺԲ 9):

(372բ) *Խնայելով ի նա, զի մի՛ աշխատիցի ի գիտելն, ասէ, // արգելեալ է եւ կնքեալ. հանգոյն է այնմ, թէ՛ «Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս, զոր Հայր եդ յիւրում իշխանութեան» (Գործք Ա 7): Դարձեալ կնքեալ է մինչ ի լրումն աշխարհի, որ յայտնապէս գրե-*

* Ընկալլայ թրգմ. ժամանակի:
 7 Վարդան, 277բ:
 * Ընկալլայ թրգմ. ցժամանակ վախճանի:

ցաւ ի տախտակի, եւ եղաւ ի վերայ Խաչին, թէ՛ «Սա է թագաւորն հրէից» (Մատթ. ԻԷ 37, Յովհ. ԺԹ 19): Եւ արեգակն եւ լուսին եւ տիեզերք վկայեցին, թէ ամենայն երկրի Աստուած է, եւ այնմհետէ քարոզեցին հովիւք եւ ձկնորսք եւ մաքսաւորք եւ տղայք եւ կանայք եւս:

Ընտրեացիս եւ սպիտակացիս եւ փորձեացիս եւ սրբեացիս բազումք (ԺԲ 10).

Ձժամանակն ոչ ասաց, այլ զպատճառ նեղութեան յայտնէ, թէ՛ վասն այնորիկ լիցի, զի ընտրեացիս եւ սպիտակացիս բազումք եւ սրբեացիս ի բաց. «նոքա, որ սպիտակացուցին զարկանելիս իւրեանց արեամբ Գառինն, ըստ Յոհաննու (Յայտ. Է 14) պէս-պէս փորձանաւք զմարմինն անհետ եւ անսպի առնել ի մեղաց, եւ արիւնն Աստուծոյ աստուածափայլ եւ ճառագայթաւէտ գործէ՞»:

Եւ անարիւնեացիս արեւքն* եւ ոչ ի միտ առնուցում անբարիշտք (ԺԲ 10ա).

Սրբոցն պայծառութիւն յայտնի եւ անարիւնացն՝ անաւրէնութիւն, քանզի անարեւն նախ հրեայքն, «որք խաչեցին զՏէրն եւ ոչ ըստ աւրինացն, եւ ապա աւրէնքն անաւրինին ի Նեռնէն»⁹, եւ անբարիշտք ոչ առնուն ի միտ, եթէ նա է որդին կորստեան (Թեաաղ. Բ3):

Եւ իմաստունք իմացիս ի ժամանակէ փոփոխմանն յաճախութիւն* (ԺԲ 10բ).

Չոր անբարիշտքն ոչ ճանաչեն, ասէ, իմաստունք մտաւք իբր զկուսանսն եւ զտնտեսն եւ զշինող տանն ծանիցեն զՆեռն եկեալ յաշխարհ ի ժամանակէ նեղութեան յաճախութեան եւ ի փոփոխմանէ կրաւնիցն այլանդակութեան, եւ զգուշանան անձանց եւ բազմաց:

Եւ տացի պղծութիւն ւաերածին ւաուրս ՌՅ(1300) եւ ԼԵ(35), եւ երանի որ համբերեացէ եւ հասցէ յաուրսն ՌՅ(1300) եւ ԼԵ(35) (ԺԲ 11-12).

⁸ Վարդան, 277բ:

* Ընկալլալ թրգմ. անարեւնք:

⁹ Վարդան, 278ա:

* Ընկալլալ թրգմ. յաճախութեան:

(373ա) «Նախ պղծութիւն ապականութեան ասաց զպատկերսն զոր // կանգնեաց Անտիոքոս եւ զոր ինքն իսկ: Եւ դարձեալ պղծութիւն է Նեոն ինքն, որ աւերէ զերկիր այսչափ աւուրս»¹⁰: Բայց գիտելի է, զի աւուրք Նեոնն է Գ(3) ամ եւ կէս, որ է ՌՄ (1200) եւ ՀԸ(78), ուստի ոմանք Ռ(1000) եւ ԼԵ(35) ասեն, եւ զպատճառն, զի յաւելի եւ պակաս գայ, ի լուսնոյն դնեն: Այլ ինձ այսպէս թուի. որպէս ի գիրս կարգեալ է ՌԽ(1300) եւ ԼԵ(35), եթէ զՆեոնն ասէ, զի յետ ՌՄ(1200) եւ ՀԸ(78) աւուր անցանելոյ ԾԷ(57) աւր ընդ մէջէ կամ տարի, եւ լինի գալուստն Տեառն, զոր տեսանէ մարգարէս, եթէ յաւուրսն յանոսիկ, որպէս զի լիցի յերեւմանէ Նեոնն մինչեւ ի փրկութեան աւր այսչափ թիւ, որպէս ասաց մարգարէս: Եւ դարձեալ ոչ զՆեոնն ժամանակ թուէ աստ, քանզի զայն ի վեր անդ ասաց, այլ թուէ յառաջին գալստենէն Տեառն այսչափ ամ, յորում կարապետք Նեոնն ըստ վարդապետութենէն եւ առաքելոցն հալածեն եւ չարչարեն՝ վշտացուցանելով զեկեղեցի, կէղեքելով զկեանս քրիստոնէից հոգեպէս եւ մարմնապէս, որպէս տեսանեմք այսաւր: Իսկ ի լրմանց ամաց, նախ քան զգալ Նեոնն, անդորրանայ եկեղեցի ի խաղաղանայ առ ժամանակ մի, եւ բարձրի գայթակղութիւնք եւ այլասեռիցն կրաւնք եւ հերձուածողաց խափանեսցի, եւ Աւետարանն պայծառանայ ընդ ամենայն տիեզերս, եւ եկեղեցի բարձրանայ, եւ ապայ յետոյ երեւի Նեոն եւ լիցի լրումն աշխարհի:

Արդ, ի գրեալս մեր գմեկնութիւն թուոյս, էր թիւն Տեառն, ըստ մեզ՝ մարդեղութեան ՌՅ(1300) եւ ԺԶ(16) ամ, եւ յորժամ այս հասանէ յերեսուն եւ հինգն*, զի է պակաս ԺԹ(19) ամ, կատարին ասացեալ երանութիւնքս ի մարգարէս ի վերայ համբերողաց: Եւ զու եթէ ժամանեսցես ի թիւն յայն եւ տեսցես զբարութիւն եկեղեցւոյ, յիշեսցես եւ զնուաստս Յոհան Եզնկեցի, որ եւ

(373բ) Ծործորեցի, զի ես այսպէս գթիւս գայս մտածեցի: Եւ եթէ // ոչ լիցի այս՝ ընկալ զառաջին ասացեալն ի սրբոցն, որ վասն աւուրց Նեոնն եւ զմեզ ազատ ի պարսանաւաց արասցես: Իսկ զի ասէ, թէ՛ երանի որ համբերեսցէ հաւասար է Տեառն ձայնին, թէ՛ «որ համբերեսցէ ի սպառ՝ նա կեցցէ» (Մատթ. ԻԴ 12): «Քանզի յայսքան աւուրս զԵգիպտոս եւ զամենայն երկիրն Լիբիայ աւերէ եւ զՏիւ-

¹⁰ Վարդան, 278ա:

* հիմկն:

րոս եւ գյուղով կղզիս, զԵրուսաղէմ շինէ եւ զտաճարն կանգնէ, եւ զամենայն գաւառս հրէիցն ի ծառայութենէ ազատէ, եւ առ ինքն ժողովէ, եւ ոչ կայ յայնր վերայ որպէս նախ* ասաց:

Եւ դու եկ հանգիր, զի տակաւին եմ աւուրք եւ ժամանակ ի կատարումն վախճանի, եւ հանգիցես եւ յարիցես ի ժամանակի քում ի վախճանի աւուրք (ԺԲ 13).

«Զի մահ սրբոցն առ Աստուած գնալ է, ըստ առաքելոյ»¹¹, թէ՛ «Լաւ համարիմ ելանել ի մարմնոյ աստի եւ մտանել առ Աստուած» (Բ Կորնթ. Ե 8), այլ եւ հանգիստ եւս ի վշտաշատ կենցաղոյս վրդովմանց, ըստ Յորայ, թէ՛ «Մահ մարդոյ հանգիստ է» (Յովբ. Գ 22): Եւ զի մարդ էր Դանիէլ եւ որդի մարդոյ եւ այր ցանկալի, որպէս ի բազում տեղիս կոչեցաւ, այժմ ասէ, թէ՛ Եկ եւ հանգիր ի տառապանաց, զի տակաւին աւուրք գոն մինչ ի կատարումն վախճանի, յորում եւ դու յարիցես յետ հանգստեան ի վախճան ժամանակի՝ ծագելով իբր զարեգակն ըստ տեսեանդ քո: Միանգամայն եւ հաստատէ զհասարակաց յարութիւն յարութեամբ մարգարէիս:

* Նախ՝ լուսանցից ողորման նշանով:

¹¹ Վարդան, 278բ:

[ԺԳ]

Եւ թագաւորն Աստիագէս լաւելաւ առ հարս իւր եւ ա՛ն Կիրոս պարսիկ զթագաւորութիւնն նորա (ԺԳ 65)*

Սա «զկնի Դարեհի ունէր զմարս եւ զԲաբելոն, յորոյ մեռանելն առ զԹագաւորութիւնն Կիրոս ո՛չ առանց մեծ պատերազմի, թէպէտ մարգարէս համառաւտ անցանի՝ ժամանակ յայտնելով եւ պատճառ իւրոյ առաքինանալոյն»¹, այլ սպանեալ ի Կիրոսէ, որպէս կանխաւ ասաց Երեմիայ:

(374ա) Եւ Դանիէլ էր կենաց //կցորդ թագաւորին եւ փառաւոր քան զամենայն բարեկամս իւր (ԺԳ 1).

Գլխաւոր կարգեալ ի Դարեհէ ձի(120) նախարարացն եւ երից վերակացուացն վասն անհամեմատ իմաստութեան: Եւ այսպիսի պատուով եկն մինչեւ ի Կիրոս, եւ եւս առաւել ի նմանէ սիրեցեալ եւ փառաւորեալ քան զամենայն զաւրս իւր:

Եւ էին կուռք մի բարիլացոց անուն Բէլ, եւ էլանէր նմա ոռճիկ ատր միոջ անշիմ՝ Բժ(12)ան արդու եւ Խ(40) ոչխար, եւ գինի Ջ(6)մար: Եւ թագաւորն պաշտէր զնա եւ երթայր հանապազ երկիր պագանէլ ** նմա: Բայց Դանիէլ պագանէր չերկիր Աստուծոյ իւրում (ԺԳ 2-3).

Կուռքս այս այն է, զոր կանգնեաց Նաբուգոդոնոսոր, զի զայն քակեաց Կիրոս՝ գիտելով, թէ Նաբուգոդոնոսոր կանգնեաց, այլ զայսմանէ ասէին, թէ սկզբնատիպ է նորա, յորոյ քրմանցն խաբեալ թագաւորն տայր այսքան ոռճիկ ի կերակուր անարար եւ զոհս եւ զնուէրս ուտէ եւ ըմպէ, եւ ինքն երթայր յերկրպագութիւն: Իսկ Դանիէլ գիտէր, զի սնտտի ունէր զանունն, ճշմարտին Աստուծոյ զերկրպագութիւն ընձեռէր:

Եւ ասէ ցնա թագաւորն. Դու ընդէ՞ր ոչ պագանես երկիր Բելայ (ԺԳ 3ա).

* Շար. ԺԳ 64-ի:

¹ Վարդան, 278բ, որ սակայն առանց մեծ փոխ. ոչ առանց մեծ:

** Ընկալլալ թրգմ. պագանէր:

Նախանձեալ ընդ փառաւորութիւնն Դանիէլի մատնեցին Կիւրոսի, որպէս երբեմն՝ զանանիանսն՝ Նաբուգոդոնոսորայ: Բայց Կիւրոսս ոչ էր իբրեւ Նաբուգոդոնոսոր հպարտ եւ անմիտ, այլ յոյժ խոհեմ եւ կորովամիտ, վասն որոյ հարցանէ, թէ՛ ընդէ՞ր ոչ երկիր պագանես Բելայ՝ իբր զսնտի՞ համարելով թէ՞ զպաշտաւնս եւ զհրամանս մեր քամահելով:

Եւ նա ասէ. Քանզի ոչ պաշտեմ զկոտու ձեռագործս, այլ զԱստուածն կենդանի գարարիչն երկնի եւ երկրի, որ ունի իշխանութիւն ամենայն մարմնոյ (ԺԴ 4).

(374բ) *Իմաստութեամբ պատասխանի ետ, թէ՛ ո՛չ պաշտեմ զկոտու ձեռագործս, որպէ՛ս թէ ասել, թէ պաշտել է, զարուեստաւորն պարտ է պաշտել եւ ոչ՝ զնիւթո՞ւ ի ձեռաց նորին եղեալ պատկերն: Իսկ եւս ոչ զձեռնարուեստն եւ ոչ զարարեալն, այլ՝ զԱստուած յաւիտեանց կենդանին պաշտեմ, որ արարիչ է արուեստաւորին եւ նիւթոյն, համայն երկնի եւ երկրի, եւ «ո՛չ ուտէ եւ ո՛չ ըմպէ եւ ո՛չ քաղցնու, եւ անեղ է եւ արարիչ ամենայնի, զի աստուածք, որ զերկինս եւ զերկիր ոչ արարին, կորիցեն»²: Եւ ոչ միայն այս, այլ եւ իշխանութիւն ունի դատելոյ զամենայն մարմին: Իսկ Բէլ ոչ միայն ոչ դատէ, այլ եւ մեռեալ ամենեւին եւս է եւ նիւթ անշունչ:*

Եւ ասէ ցնա թագաւորն. Իսկ Բէլ ո՞չ թոյի քեզ թէ իցէ Աստուած կենդանի, եթէ ո՞չ տեսանես, թէ որչափ ուտէ եւ ըմպէ համապազ (ԺԴ 5).

Չայս կամի ստուգել, զի ասաց Դանիէլ, թէ՛ զԱստուած կենդանին պաշտեմ, իսկ արքայն ասէ, թէ՛ Բէլ ո՞չ իցէ Աստուած կենդանի, զի ահաւասիկ ուտէ. զկենդանութիւնն նշանակէ հանապազ զԱստուածութիւնն:

Եւ ասէ Դանիէլ ծիծաղելով. Մի՛ խաբիր արքայ, զի դա է ի ներքոյ կաւեայ եւ արտաքոյ պղինձ*, ոչ կերեալ դորա երբեք եւ ոչ արբեալ (ԺԴ 6)

Ծիծաղելն զախմարութիւն արքային նշանակեաց, թէ խաբեալ է՝ ոչ զիտելով, թէ կաւեղէն է պատկերն՝ աւծեալ պղնձով:

² Վարդան:

* Ընկալլալ թրգմ. պղնձի:

Բարկացեալ թագաւորն կոչեաց զքորսն նորա եւ ասէ ցնոսա թագաւորն. Եթէ ոչ ասիցէք ինձ, եթէ ով ուտէ զսեղանն զայն, մահու մեռանիցիք, ապա թէ յայտ առնիցէք, եթէ զայն ամենայն Բէլ ուտէ, մեռանիցի Դանիէլ, զի հայհոյեաց զԲէլ: Եւ ասէ Դանիէլ ցթագաւորն. Եղիցի ըստ բանի քում (ԺԴ 7-8).

(375ա) *Յորժամ ասաց Դանիէլ, թէ ոչ ուտէ, կամեցաւ զայն արքայն ճշմարիտ գիտել եւ իրաւունք վճուի հա//տուցանել, զի թէ ոչ ուտէ՝ նոքին մահապարտք են, եւ թէ ուտէ՝ Դանիէլ մեռցի, զի հայհոյիչ եղեւ Բելայ, որոյ իրաւանցն հաւանեալ Դանիէլ եւ յարդարութիւն խաւսիցն իւր վստահացեալ իբրեւ զառիւծ՝ այդպէս եղիցի, ասաց:*

Եւ էին քորմք Բելայ Հ(70), թող զկանայս եւ զմանկտի. Եւ եկն թագաւորն Դանիէլի հանդերձ ի տուն Բելայ (ԺԴ 9).

Վասն որովայնամոլութեան միանգամայն եւ պղերգացեալքն ի գործոյ սպասաւորէին կոոցն յագեցուցանել զանձինս եւ կանանց եւ մանկանցն յարքունի ռոճկացն, զոր ի պատճառս Բելայ առնուին, յորում եկն թագաւորն Դանիէլի հանդերձ ի տաճար կոոցն ստուգել զիրն:

Եւ ասեմ քորմք Բելայ. Ահաւասիկ մեք արտաքս ելցուք, եւ դու արքս դիր առաջի դորա զկերակուրսդ եւ զգիմիդ խառնեալ դիցես, եւ փակեա զդուրսդ եւ կնքեա մատանեալ քո, եւ եկեալ ընդ առաւատս, եթէ ոչ գտցես զայդ ամենայն կերեալ Բելայ մեռցուք մեք, ապա եթէ ոչ՝ Դանիէլ, որ սուտ խաւսեցաւ զմէնց: Եւ նոքա վստահ էին, զի արարեալ էին ընդ սեղանովն մուտ անյայտ, եւ ընդ այն մտանէին հանապազ եւ ուտէին զայն (ԺԴ 10-12).

(375բ) *Կարծէին, թէ որպէս զմարդ խաբեն, այսպէս եւ զԱստուած, եւ զձածկատես հոգիւնկալն Դանիէլ ասասցին զայս: Եւ զի թէպէտ գոյր առ այս, եթէ ուտէ՝ ընդէ՞ր ոչ ի ցերեկի, այլ՝ ի գիշերի: Ինձ թուի, թէ զայս պատճառէին, թէ վասն զի Աստուած գոլով Բէլ՝ մատակարարէ զաշխարհ ի տուէ զպէտս նորա՝ ընձեռելով արեւ եւ անձրեւ, աճումն բուսոց եւ կենդանեաց, իսկ ի գիշերի ի հանգստեան մարդկան պարապի ի ճաշ համայն եւ անքուն զնա այսու ցուցանելով //: Արդ, զայս գիտելով ի նոցանէ ասացեալ ոչ ինչ ասաց յայսցանէ մարգարէն մինչեւ արդեամբք խայտառակեսցին: Իսկ նոքա, զի վստահ էին յարարուածս իւրեանց՝ զմահ յանձն առին:*

Եւ եղև իբրև ելին անքա արտաքս եւ թագաւորն եղ զկերակուրն առաջի Բելայ, եւ հրաման ետ Դանիէլ իւրում մանկտույ, եւ բերին մոխիր եւ ցանեցին ընդ ամենայն մեհեանն առաջի թագաւորին միայնույ, եւ ելեալ արտաքս փակեցին զդուրսն եւ կնքեցին մատանեալ թագաւորին եւ գնացին: Եւ քուրմքն մտին ի գիշերի, ըստ սովորութեան իրեանց, կանամբք եւ որդուովք իրեանց կերան զամենայն եւ արբին եւ ոչ ինչ թողին (*ԺԴ 13-14*)

Թէպէտ նշանակի վասն ցանեաց զմոխիրն յատակս մեհենին, զի ըմբռնեսցին գողքն, բայց յայտնեաց եւ զայն, թէ մոխիր է պաշտելիքն եւ սիրտ պաշտողացն, ըստ Եսայեայ (հմտտ. Եսայի 10Դ 20):

Եւ կանխեաց թագաւորն ընդ առաւաւտն հանդերձ Դանիէլիւ, Ո՞ղջ եմ կնիքդ, Դանիէլ, եւ ասէ ողջ եմ*, արքայ: Եւ եղև ընդ բանալ դրանցն հայեցեալ թագաւորին ընդ սեղանն, ի ձայն մեծ աղաղակեաց. եւ ասէ. մեծ ես, Բէլ եւ ոչ գոյ անգութիւն ի քեզ եւ ոչ մի (*ԺԴ 15-17*).

Ի սեղանն հայեցեալ դատարկացեալ եւ ոչ ՚ ի խաբէութիւն, վասն այնորիկ ասաց, թէ՛ ճշարիտ ես Բէլ կենդանի եւ զուր բանբասեն զքէն:

Եւ ծիծաղեցաւ Դանիէլ եւ կալաւ զթագաւորն, զի մի մտանիցէ ի անքս, եւ ասէ. աղէ, հայեաց ընդ յատակսդ, եւ տես ո՞չք է հետդ այդ: Եւ ասէ թագաւորն. Տեսանեմ հետ արանց եւ կանանց եւ մանկտույ: Յայնժամ բարկացեալ թագաւորն կալաւ զքուրմսն եւ զկանայս եւ զորդիս անցաւ եւ ցուցին անա զգաղտնի դուրսն, ընդ որ մտանէին եւ ծախէին զսեղանն: Եւ կոտորեաց զնոսա թագաւորն եւ զԲէլ ետ ի ձեռս Դանիէլի եւ կործանեաց զմեհեանն անորա //:

(376ա)

Յորժամ յայտնեաց զծածուկ խաբէութիւն քրմացն հետոցն նշանաւք, յայնժամ իմացեալ թագաւորն խոշտանգեաց տանջանաւք մինչեւ խոստովանեցան եւ ապայ իրաւամբք կոտորեաց՝ առնլով զվրէժ ոռճկացն, զոր նենգութեամբ ուտէին: Իսկ զԲէլ ետ ի ձեռս Դանիէլի, զի առցէ զվրէժ Աստուծոյ իւրոյ ի սնտաի դիցն, զոր եւ քակեալ կործանեաց եւ արահետ արար գտեղին, եւ փառաւորեցաւ յԱստուծոյ եւ ի մարդկանէ, զի փառաւորէ Աստուած զփառաւորիչս իւր, գրեալ է (Ա. Թագ. Բ 30):*

Եւ էր վիշապ մի մեծ եւ պաշտէին զնա քաղաքացիքն (*ԺԴ 22*):

* է:
* քրմանցն:

«Ոմանք ասեն թէ պարսից էր վիշապն պաշտելի եւ յետոյ պաշտէին քաղղէացիքն»³, յորժամ տիրեցին պարսիկք, եւ այլք թէ՛ քաղղեացիքն պաշտէին, զի աստեղաբաշխութիւն անդ գտեալ եղեւ, եւ զաստեղս երկնից Ռաստ եւ Ջանապ կոչէին, որ է տուտն եւ գլուխ վիշապին⁴ յորոյ նմանութիւն եւ կենդանի վիշապին զոհէին՝ իբր թէ ամենայնի պատճառ վիշապն է յերկինս: Եւ կէսք ասեն, թէ անմտացեալ քաղղեացիքն համբաւէին զյովան* վիշապէն, թէ նա ուսոյց բանականութիւն եւ զամենայն արուեստից եւ լեզուաց ճարտարութիւն, եւ այնու պատրէին զթագաւորն:

Եւ ասէ թագաւորն ցԴանիէլ. Միթե՞ եւ զդմանէ առիցես, թէ պղինձ է՞ ահաւասիկ կենդանի է, ուտէ եւ ըմպէ եւ ոչ կարիցես ասել, թէ չիցէ Աստուած կենդանի, արդ եկ պագ դմա երկիր (ԺԴ 23).

Քանզի յոյժ սիրէր զԴանիէլ, ուստի եւ առաւել սիրոյն ողորձէր զնա իբրեւ կենաց կցորդ, եւ ասէր, թէ զԲէլ խորտակեցեր յիրաւի էր, զի անշունչ էր, իսկ վիշապս զի ուտէ եւ ըմպէ, արդ, հաւասարեա ինձ ի պաշտաւնն, զի այնպէս կարծէր, թէ որ// ուտէ եւ ըմպէ Աստուած է կենդանի:

Եւ ասէ ցնա Դանիէլ. եւ Տեսոն Աստուծոյ իմոյ երկիր պագանեմ, զի նա է Աստուած կենդանի (ԺԴ 24)

Ոչ ամենայն կենդանի ասէ Աստուած է, որպէսզի երկիր պագանիցեմ, այլ Տէր Աստուած է ճշմարիտ Աստուած կենդանի, զի ոչ է առեալ յուժեքէ զկենդանութիւն, եւ ոչ է հնար ի բաց դնել զյաւիտենական կեանս, այլ եւ այլոց տա կեանս: Իսկ վիշապդ ոչ միայն ի նմանէ է շնացեալ, այլ լուծանելոց է մահուամբ: Եւ ոչ այս միայն, այլ եւ թշնամի եղեւ պատկերին Աստուծոյ եւ բնակարան սատանայի, եւ անիծեցաւ եւ հրամայեցաւ սպանանել եւ ոչ պաշտել եւ թէ ոչ հաւատաս՝ տուր ինձ հրաման եւ սպանից:

Բայց դու արքայ, տուր ինձ հրաման եւ սպանից զվիշապդ առաջի քո առանց սրոյ եւ գաւազանի (ԺԴ 25).

³ Վարդան:

⁴ Մինչդեռ Վանական վարդապետի եւ Վարդան Արեւելցու երկերում Ռաստը եւ Ջանապը ոչ թե աստղեր, այլ ամպեր են. («Յաղագս տարեմտին՝ ի Վանական վարդապետէ ասացեալ». տես Լեւոն Խաչիկեան, Աշխատութիւններ, Գտ. Ա, Եր., 1995, էջ 184 տ. 13-15, 189 ծնթ. 12), որոնք Վարդան Արեւելցու եւ Դովիաննես Ծործորեցու մոտ տվյալ դպքում նշանակում են վիշապի գլուխ եւ պոչ:

* Չիք ՆԲԳ:

Միայն հրաման տուր ասէ եւ զանճոռնի գազանդ սպանից կերակրով, որպէս դա զմեզ՝ առանց սրոյ եւ գազանի:

Եւ ասէ թագաւորն. Տոնալ է քեզ: Եւ առ Դանիէլ ձիւթ եւ ճարպ եւ մագ եւ եփեաց ի միասին, եւ արար գնդակս եւ եհար ի բերան վիշապին, եւ իբրեւ կերու պայթեաց վիշապն, եւ ասէ. Տեսէք զպաշտամունս ձեր (ժԴ 26)

«Իբրեւ առ հրաման սպանել գլխոյն, մատեաւ երիս նիւթով արարեալ գնդակս ձիւթ եւ ճարպ եւ մագ. զճարպն խանձարար ձիւթոյն եւ մագոյն, զոր ոչ էր սովոր ուտել, եւ առ ժամայն հերձաւ՝ նկարելով զաւրինակ Տեառն մերոյ, որ զբնութիւնս առեալ՝ հոգի, մարմին, միտք՝ խանձ, որով սովորաբար սատանայ կերակրէր եւ լնոյր զդժոխս, յորմէ խաբեալ ձեռն արկէր հրէիւքն սպանանել զնա, իսկ նա յաւանդել հոգւոյն, պատառէր զորովայն իւր՝ զդժոխս, եւ զյառաջագոյն կլեալսն ազատէր ի նմանէ՝ աստուածացեալ մարմինն յառնելով յաւուր երրորդի՝ անխախտ եւ կնքեալ թողլով// զգերեզմանն՝ վկայ աստուածեղէն եւ կուսական ծննդեանն⁵:

Եւ եղև իբրեւ լուսն բարիլացիքն, բարկացան յոյժ եւ կուտեցան ի վերայ թագաւորին, եւ ասեն. հրեայ եղև թագաւորն, զԲէլ կործանեաց եւ զվիշապն եսպան եւ զքուրմսն կոտորեաց: Եւ իբրեւ եկին առ թագաւորն, ասեն^{*}. Տուր մեզ ի ձեռս զԴանիէլ, ապա թէ ոչ սպանանենք զքեզ եւ զտուն քո (ժԴ 27-28).

Ներկեալ եւ արմատացեալք էին ի չարն բարիլացիքն փոխանակ հաւատալոյ ի հրաշալի գործն, այլ եւս չար խորհին, զի ընտրեցին աւր մի, յորում ոչ էին զաւրք թագաւորին առ ընթեր նմին եւ ոչ մեծամեծք իւր առ իւր, կուտեցան ի վերայ եւ ասեն սպառնալով. Տուր մեզ զԴանիէլ եթէ ոչ՝ եղեր հրեայ իբրեւ զնա, եւ ոչ տաս՝ սպանցուք զքեզ եւ զնա:

Իբրեւ տես թագաւորն, թէ կարի տագնապեն գնա, հարկաւ ի ձեռս Անուս եւ զԴանիէլ (ժԴ 29).

Ջարհուրեցաւ, զի այն, ինչ էր առեալ զթագաւորութիւն միանգամայն եւ յԱստուածն Դանիէլի յանձն արարեալ զնա, եւ ի ձեռն նոցա, թէպէտ ոչ կամէր վասն սիրելոյն զնա:

⁵ Վարդան, 279ա:

^{*} Ընկալլալ թրգմ. ասեն ցթագաւորն *փիս*. առ թագաւորն, ասեն:

Եւ անքա արկին գնա ի գուրն առիծուց, եւ անդ էր զվեց ար (ժԴ. 30).

«Ի նմին ժամու արկին ի գուրն, զի կամեցան չարամահ առնել զնա՝ զվեց ակր պահելով անդ ի մէջ Է(7)-ից առիւծուց»⁶ : Բայց զիտելի է, զի «կրկին է այս Դանիէլի արկանել ի գուր առիւծուց՝ յաւրինակ Տեառն, զի կրկին գուր եմուտ, զի ոչ թողաւ ոգի նորա ի դժոխս եւ ոչ մարմին նորա ետես զապականութիւն (Սաղմ. ԺԵ 10, Գործք Բ 27), որ եւ քան զառիւծ ահագինք էին՝ մահ եւ ապականութիւն, որք ոչ կարացին զատամուռնս իւրեանց մերձ ի նա տանել, որոյ ստուերագրութիւն էր Դանիէլին: Եւ զառաջինն (377բ) կնքեաց թագաւորն մատանեալ, զի մի արտաքուստ դժբեցի // եւ աստ ոչ կնքի, զի յարտաքուստ դժբանաց առիւծքն պահէին զսուր եւ զքար՝ յինքեանս առնելով, թէ յանդգնէր ոք բնաւ եւ անդ ակր մի եկաց, զի «Ռ(1000) ամ յաչս Տեառն իբրեւ զակր մի է» (Սաղմ. ԶԹ 4), յորում մեռաւ Ադամ, եւ զոգին ոչ կարաց սպանանել մահն, զի կիսապատիժ եղեւ բնութիւնս գթութեամբ Տեառն, զոր ոչ արար լրմամբ զպատուհասն, թէ՛ «յորում ակուր ուտիցէք՝ մահու մեռանիցիք» (Ծանդ. Բ 17): Եւ աստ Զ(6)ակր եկաց ի մէջ Է (7)ից առիւծուց՝ զվեց դարն նշանակեալ, յորում յամեաց բնութիւնս ի դժոխս Զ(6)ակրեա արարած, որ ապականեցաւ Զ(6)չարժամբ: Իսկ զի զԶ(6) ակր անվնաս եկաց, զի ի բարին ունէր Դանիէլ զչարժումն անապական մնաց յառիւծուցն, որպէս անանիանքն՝ ի հրոյն եւ Պաւղոս՝ յիժին խածանելոյն (տե՛ս գործք ԻԸ 3), զոր Ադամայ ետ զչնորհն եւ յետ մեղացն առ զնոյնն եւ յանմեղ մնալ որդւոցն՝ ոչ արգել, այլ՝ իշխել արարածոցս բոլորից եւ մասանց, որպէս Մովսէս եւ Եղիայ, Յեսու եւ Եգեկիայ»⁷:

Եւ էին ի գրին Է(7) առիւծ եւ տային անցա հանապազ երկու մարդս եւ երկուս պատրուճակս, բայց յայնժամ ոչ ինչ արկին անցա, զի վաղվաղակի կերիցեն գՌանիէլ (ժԴ. 31).

Տես զնոցա չարութիւն, զի թէ հեղձուցանելոյ էին եւ ոչ կերակուրն արգելել կարէր զգագանսն: Բայց նոքա եւ ոչ զսովորական ռոճիկն ետուն, զի վաղվաղակի կերիցեն, որով յոչ ուտելն Աստուծոյ հրաշագործութիւն եւ մարգարէին մաքրութիւն առաւել զարմանալի լիցի:

⁶ Վարդան:

⁷ Վարդան 279բ:

Եւ էր Ամբակում մարգարէ ի Հրեաստանի եւ եփեաց թան եւ բողեաց հաց ի կուր, եւ երթայր յանդ՝ տանել մշակաց իւրոց: Եւ ասէ հրեշտակ Տեառն ցԱմբակում, Տար զճաշդ, զոր ունիս, ի Բաբիլոն Դանիէլի ի գուր առիծուցն: Եւ // ասէ Ամբակում. Տէր զԲաբիլոն իմ չիք տեսեալ եւ զգուրն ոչ գիտեմ՝ ուր իցէ (ԺԴ.32-34).

Կրկին հրաշիւք կամի պատուել զմարգարէն Աստուած ոչ միայն ի գազանացն անփորձ պահելով, այլ եւ ի հեռի աշխարհէ եւ յընտել ազգէ մարգարէիւ զմարգարէ կերակրելով, քանզի ասէ ցԱմբակում. Տար զճացդ, զոր բրդեցեր յամանողդ, Դանիէլի ի գուրն, քանզի եւ նա մշակ է աւրինացն Աստուծոյ: Եւ Ամբակում ոչ ասէ, թէ՛ ոչ տանիմ, զի ոգիք մարգարէից մարգարէից հնազանդին, այլ գտեղին անգիտանալով խնոստովանի յայտնապէս:

Եւ բուն եհար հրեշտակն զգազաթանէ Աորա եւ կալաւ զվարսից զիտոյ Աորա եւ եդ զճա ի Բաբիլոն ի վերայ գբոյն սաստկութեամբ հոգույն իւրոյ: Եւ աղաղակեաց Ամբակում եւ ասէ. Դանիէլ, Դանիէլ, առ զճաշդ, զոր առաքեաց քեզ Աստուած (ԺԴ.35-36).

Նման Փիլիպպոսի (տե՛ս Գործք Ը 26-29) եւ կամ Եզեկիէլի, զոր վերացոյց Հոգին եւ եդ ի մէջ դաշտին (տե՛ս Եզեկ. ԼԷ 1), վերացոյց հրեշտակն զԱմբակում եւ եդ ի Բաբիլոն սաստկութեամբ Հոգւոյ իւր, այսինքն՝ զաւրութեամբ ուժոյ իւրոյ կամ սաստկացոյց զընթացս Հոգին Ամբակումայ, քանզի այսպէս թարգմանի Ամբակումդ՝ հայր արի, քանզի յարեալ համբարձմամբ Հոգւոյն փութանակի: Բայց նշանակէր համբառնալն հրաշիւք եւ փութով դառնալն զփութով դարձն հրէից ի Բաբիլոնէ, զի այն ինչ թագաւորել Կիւրոս հրաման տայր յամենայն յերկիր եւ ոչ միայն ի Բաբիլոն արձակել զգերին, այլ եւ՝ զյափշտակելն արդարոց ի ձեռն հրեշտակաց ի հանդիպումն Տեառն անցաւելի եւ լի զարմացմամբ: Իսկ ասելն, թէ՛ առ զճաշդ, զոր առաքեաց քեզ Աստուած, թէպէտ ես պատճառեցի զզգիտելն, բայց Աստուած հրաշիւք առաքեաց քեզ զճաշդ, արդ առ եւ զոհացիր զտուաւղէն: //

Եւ ասէ Դանիէլ. Յիշեցեր զիս Աստուած եւ ոչ ընդ վայր հարեր զսիրելիս քո եւ յարեալ Դանիէլ եւ եկեր զճաշն (ԺԴ.37-38).*

«Նախ զոհացաւ եւ ապա ճաշակեաց. Յիշեցեր զիս, ասէ, զի վասն Քո եդի զանձն իմ ի մահ, եւ թէպէտ խնամես զտիեզերս, սակայն եւ զմինս ոչ մոռացար զսիրելիս քո, զի սիրեմ զքեզ, որ-

* Ընկալլալ թրգմ. չիք զճաշն:

պէս ասացեր, թէ որ զիսն սիրեն՝ սիրեմ (Առակ. Ը 17) եւ ոչ ընդ վայր հարեր, ըստ Դաւթայ, թէ՛ «Ոչ ընդ վայր հարկանէ զսուրբս» (Սաղմ. Լ, 28), զի թէպէտ տա ի հարուածս զսուրբս, այլ ոչ վայրապար, այլ մեծամեծ աւգտի կամ աշխարհի»⁸ ուղղեաց որպէս անդ կամ վասն յաւիտեան հատուցմանցն պահեստի:

Եւ հրեշտակ Տեառն տարաւ զԱմբակում անցն ժամայն անդրեմ ի տեղի իւր (ԺԴ 38ա).

Նոյնժամայն ասէ, զի տարաւ հաց հնձողաց իւրոց:

Եւ թագաւորն եկն յաւուրն Է(7)երորդի աշխատել զԴանիել (ԺԴ 39).

Զի թերեւս գտցէ ինչ ի նշխարացն եւ թաղեսցէ պատուով^{**}:

Նշանակ, զի ի Զ(6) դարուն եկն Տէր եւ զհոգիսն ազատեաց եւ յեաւթեան աւարտմանն գայ եւ զմարմինն փրկէ եւ ազատէ զհրաւիրեալս ի գուբս հողոյ, ըստ առաքելոյ, եթէ՛ Ակն ունիմք փրկութեան մարմնոյ, զի յուսով ապրեցաք (հմմտ. Հոովմ. Ը 23-25), յորում շաբաթանայ բազմավաստակ մարմինս ի կեանս յաւիտենականս, ուստի մերժեալ են ցաւք եւ հեծութիւնք եւ տրամութիւնք:

Եւ իբրեւ եկն ի բերան գրոյն եւ ետես, զի աստէր Դանիել, աղաղակեաց ի ձայն մեծ եւ ասէ. Մեծ եւ Տէր Աստուած Դանիելի, եւ չիք այլ ոք բաց ի Քէն (ԺԴ 39ա-40).

Ի բերան գրոյն եկն եւ զոր կարծէր մեռեալ եւ մանրեալ, եգիտ կենդանի^{***} Դանիել, զի կայր կերակուրն ի մէջ կերողացն առիւծուց ճաշ կերեալ եւ ի նշխարացն զնոսին կերակրեալ իբրեւ Տէր զձեռասուն շուն, եւ նոքաւք առ գոհացեալ նստէր զուարթ ե//րեսաւք եւ զաչս ի յերկինս համբարձեալ աղաղակեաց ի ձայն մեծ առ ամենամեծն Աստուած, «ոչ ցած եւ երկչոտ բարբառով ի բարիլացւոցն, այլ մեծաւ ձայնիւ, թէ՛ Մեծ եւ, Տէր Աստուած Դանիելի, զի ոչ միայն սպանանես, այլ եւ կեցուցանես: Եւ ոչ ասաց, թէ՛ Մեծ եւ, եւ դադարեաց, այլ թէ՛ Չիք ոք, որ հաւասարէ մեծութեան Քո բաց ի Քէն, որպէս եւ Ինքն ի բազում տեղիս վկայեաց ի Գիրս, թէ՛ «Ես եմ եւ չիք այլ ոք իբրեւ զիս» (Ելք Ի 2, Բար. ԼԲ 39):

⁸ Վարդան, 280ա:

^{**} զի թերեւս... պատուով հատվածը շարունակվում է իբրեւ բնարան:

^{***} կենդանի. լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

Եւ էառ զնա ի վեր (ԺԴ 41).

Ինքն իսկ իւրովք ձեռաւք իբրեւ զկարաւտեալ եւ յոյժ գուարճացեալ ի վերայ նորահրաշ զարմանալեաց ոչ ինչ պակաս քան զՅունանուն (տե՛ս Յովնան Բ), զի ամենայն ինչ հնարաւոր է Տեառն Աստուծոյ՝ ամենաստեղծ, ամենակեցոյց եւ ամենազաւր բաղկացն Տեառն:

Եւ զվնասակարս կորստեան անորս արկ ի անոյն գութ եւ գէշ գէշ պատանեցան անո՞թամայն անաջի Նորա (ԺԴ 41ա).

Զաւրինացն կատարեաց զհրաման, թէ՛ «Որ փորէ ընկերի իւրում խորխորատ՝ անձամբ լցցէ զնա» (Առակ. ԻԶ 27), զի առանց զարհուրելոյ ի նոցանէ, որք մահ սպառնային, հրամայեաց թագաւորն ի Տեառնէ աւժանդակեալ արկանել զվնասակարս Դանիէլի ի գուրն առիւծուց ասելով, թէ՛ աստուածքն, զոր պաշտէիք եւ որոց վրէժխնդիր լինէիք, եկեացեն, փրկեացեն զձեզ, որպէս Աստուածն Դանիէլի՝ զԴանիէլ: Եւ եկաց թագաւորն ի վերայ զբոյն մինչեւ զամենայն պատառեցին առաջի նորա առժամայն: Եւ այնպէս չարքն չարեաւ կորուսեալ բարձան ի միջոյ ի խրատ եւ ի զգուշութիւն այլոց՝:

Կատարեցաւ մարգարէութիւն Դանիէլի.*

Ոչ միայն մատեանք գրոցս, այլ եւ մարգարէութիւնս, զի դարձաւ գերին եւ եկն Տէրն՝ «վէմն հատեալ առանց ձեռին» (Դան. Բ 34), ըստ լրման է(7) երորդացն, եւ միշտ կատարի ի վերայ ամենայն ժամանակի մինչեւ ի գալ Նեռինն եւ ի տան մերոյ յերկրորդ անգամ յերկնից որպէս// ետես ըստ* նմանութեան Որդւոյ մարդոյ եկեալ ընդ ամպս երկնից, յորում եւ սուրբք զարքայութիւն ժառանգեն եւ երգեն զբան մարգարէիս, թէ՛ Կատարեցաւ մարգարէութիւն Դանիէլի՝ մարդոյն Աստուծոյ եւ ցանկալոյն Հոգւոյն Սրբոյ եւ հրեշտակաց ընտրելոց:

⁹ Վարդան, 280աբ:

* Ընկալյալ թրգմ. չիք կատարեցաւ... Դանիէլի:

* Ըստ լուսանցից՝ ուղղման նշանով:

**ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՍ Ի ՏԵՍԼԵԱՆ ԴԱՆԻԷԼԻ
ՄԱՐԳԱՐԷԷ ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԱՐՃ Ի
ԿԱՐՃՈՅ Ի ԹՈՎՄԱՅ ՎԱՐԳԱՊԵՏԷ*
ԺԳ**

Եւ էր այր մի բնակեալ ի Բաբելոն, եւ անունն անոր Յովակիմ: Եւ առ իւր կին անունն Շուշան, դուստր Քեղկեա, գեղեցիկ յոյժ եւ երկիւղած ի Տեառնէ: Եւ ծնաւոյն անոր էին արդարք, եւ ուսուցանէին զդուստր իւրեանց, ըստ արինացն Մովսէսի (ԺԳ 1-3).

Պարտ է գիտել, զի Երեմիայ մարգարէն ասաց ի գիրս իւր, եթէ Հ (70) ամ Իսրայէլ¹ ի գերութիւն մնալոց է: Իսկ Յովակիմ յազգէ Յուդայ մեծատուն քան զամենայն Իսրայէլ: Արար բուրաստանս ինքեան եւ աղբիւր ի մէջ նոցա, եւ Շուշան մտեալ լուանայր ի տաւթաժամու եւ Բ (2) աղախնայք նորին փակեցին զդուռն եւ զբանալիքն անդ եզին: Իսկ Բ(2) ծերք չար եւ դատաւորք կամէին մեղանչել ընդ նմայ. միոյն անուն Աքիբար որդի Կովղայ^{1*} եւ միոյն՝ Սեղեկիայ որդի Մասիայ^{2*}: Զոր բազում անգամ խաբեալ էին զգոտերս որդւոցն Իսրայէլի, թէ Մեսիայ ի մէնջ ծնանելոց է, եւ սուտ մարգարէութիւնս պատմէին: Զոր յառաջագոյն խաւսեցաւ Աստուած ի գիրս Երեմիայ մարգարէին, եւ ասաց՝ «Տամ զնոսա ի ձեռն նաբուգոդոնոսորայ, զի սատակեսցէ զնոսայ» (Երեմ. ԻԹ 21): Իսկ ծերքն առին զայն յինքեանս եւ ասեն. Ահա դուքս² փակեալ եմ եւ ոչ ոք է, որ տեսանէ. իբր թէ ոչ Աստուած, որ քննէ զսիրտս եւ զերիկամունս: Որ եւ յանդիմանեալք եղեն յողջախոհէն. Լաւ է ինձ մեռնել ի ձեռաց քոց, քան թէ մեղաց ատաշի Տեառն տեսողին զամենայն (ԺԳ 23): Եւ ճշեաց աւգնել իւրն: Զոր լուեալ Աստուծոյ պահեաց զաւգնելն ի դիպող ժամու: Իսկ ընտանիքն պատկառեցին ընդ դուռն, այլ ընդ որմովն անցանէին, զի ծերոց ազաղակն կից Շուշանայ ծածկեաց զբանն, որք ասէին.

* Խորագիր 4 չիք

¹ Բ Իսրայէլ ասացի:

^{1*} Վարդանի մոտ Ուղկեայ (243բ):

^{2*} Վարդանի մոտ Սայասայ (243բ):

² Բ դրուըքս:

Աւգնեցէք, պատանի ոմն էր ընդ Շուշանայ, եւ փախեալ: Եւ եղեւ աւր մի ժողովոյ եւ գործեցաւ ատեան, եւ ծերքն եկին անաւրէն մտաւք սպանանել զՇուշան եւ ոչ ըստ աւրինաց, եւ վկայեցին սուտ, եւ հրամայեն հոլանի առնել քանզի¹ ձեռս եղին ի վերայ գլխոյ նորին իբր ըստ աւրինացն առնել իբր թէ զոհ մատուցեն Աստուծոյ: Եւ դարձեալ, թէ սուտ լինիցի՝ ինքն լիցի աւրինապարտ:

Աղաղակեաց Օուշան ի ձայն մեծ. Աստուած ծածկագէտ, Դու գիտես, զի սուտ վկայեմ (ԺԳ 42-43):

Որում լուաւ արդարադատն Աստուած, զի զկամս երկիւղածաց Իւրոյ² եւ աղաւթից նոցա լսէ եւս: Զարթոյց Աստուած Հոգին զերկայնմտութիւն իւր ի վրէժինդրութիւն ի վերայ³ մանկան միոյ տղայի ապրեցուցանել զՇուշան: Որպէս խափանեաց զմեռանելն Իսահակայ եւ սէրն Աստուծոյ առ Աբրահամ յայտնի եղեւ: Առեալ տանէին ի քարկոծումն եւ ամենայն ընտանիքն լալով եւ ամենայն ծանաւթքն զհետ երթային:

Գոչեաց Դանիէլ⁴ աղաղակելով. Անպարտ եմ եւ յարեմէ դորայ, եւ դուք անմիտք եւ անիրաւք, ընդէ՞ր ոչ քննեցէք զիրաւն⁵ եւ զսուտն (ԺԳ 46-49):

Եւ հայեցեալ ի Դանիէլ տեսին զերեսն Մովսէսի եւ իբրեւ զՆախավկային Ստեփաննոսի: Յորմէ բանէ զահի հարեալ յետս դարձան: Եւ ներեցին յանդիմանութեան, որ անմիտս⁶ կոչեաց զնոսա: Եւ եկեալ նստուցին զԴանիէլ ի յատեան: Եւ որպէս սողոմոն արար դատաստան Բ (2) կանանցն, սոյնպէս եւ Դանիէլ⁷ ասէ.

Մեկնեցէք զդոսա ի միմեանց: Եւ ասէ. Այ՛ ճնացեալ ատրք չարութեան, ընդ որո՞վ ծառով տեսեր: Եւ ասէ՞ Ընդ հերձեալ ծառովն: Եւ ասէ. հերձէ զքեզ հրեշտակ Աստուծոյ: Եւ հրեշտակ Տեառն եհար զնա հրե-

¹ A քան:

² B չիք իւրոյ:

³ A չիք վերայ:

⁴ B դարձեալ չիս. Դանիէլ:

⁵ B ընդէ՞ր... զիրաւն (ուղղմանն Աշանով լուսանցքում):

⁶ B միտս:

⁷ չիք սոյնպէս եւ Դանիէլ:

դէն սրովն: Եւ ասէ ցմիւսն. Այ հնացեալ աւուրք չարութեան, որ-
դի Քանանու եւ ոչ Յուդայ, ընդ որո՞վ ծառով [հասեր առ դոսա միւսչդեո
խաւսէիմ ընդ միմեանս]: Եւ նա ասէ. Ընդ սղոցեալ ծառովն: Եւ ասէ. Սղոցէ
զքեզ հրեշտակ Աստուծոյ (ԺԳ 51-59).

Եւ հրեշտակն սղոցածեւ սրով կիսամահ արարեալ զնոսա: Եւ
ասեն՝ ծառն էր հերձատէրեւ բոլոր, եւ սղոցածեւ տերեւ երկայնե-
նի¹: Դարձեալ հերձեալ էին եւ պատուաստեալ եւ այլք, թէ զգաւս
ծառոյ ծայրս կտրեալ էին:

Եւ ժողովուրդն ի ձայն մեծ ետուն փառս Աստուծոյ, որ ոչ է
թողեալ զնոսա ի ձեռաց ի գերութեան ժամանակին: Եւ ամենայն
ժողովուրդն քարկոծ արարին զնոսա, եւ գուրք, զոր փորեցին, ին-
քեանք² լցին: Զոր լուեալ Նաբուգոդոնոսոր եղ զնոսա ի սան
պղնձի եւ տապակեաց ի հուր, եւ վայթեցին ի հող, ըստ բանին
Տեառն, զոր խաւսեցաւ ի ձեռն Երեմիայ մարգարէին: Եւ եղեն
յանէծս, զի նոքաւք անիծանէին զվիճակակիցսն ասելով. «Արաս-
ցէ քեզ Աստուած որպէս արար Բ (2) ձերոցն Աքիաբա եւ Սեդե-
կիայ»³ (Երեմ. ԻԹ 22): Եւ փոխեցան արտասուք նոցա եւ ամալթ
հաւր եւ մաւրն Շուշանայ ի խնդութիւն եւ յուրախութիւն: Եւ
բացան⁴ բերան նոցա ի փառաբանութիւն Աստուծոյ եւ յաւրհանու-
թիւն եւ հաստատեցան ի հաւատս եւ ի գործս արդարութեան: Եւ
մեծացաւ Դանիէլ յաչս ամենայն մարդկան, որ մեծ էր առաջ քան
զլինելն աշխարհի, Յովակիմն առաջին ի գիրս Դանիէլի եւ Յովա-
կիմն առաջին⁵ ի տնաւրէնութիւն Տեառն հայրն⁶ սուրբ կուսին
Մարիամու^{3*}. փա՛ւք Աստուծոյ Հաւրն երկնաւորի. ամէն:

Տեսիլ ասելն ի Դ(4) բաժանի. առաջին՝ պատմութիւն, Բ (երկ-
րորդ)՝ Հոգւոյն Աստուծոյ յայտնութիւն տեսիլ ասի, Գ (երրորդ)՝
երազ թագաւորին, Դ (չորրորդ)՝ տեսիլ ասի գերութիւն:

Երկրորդ ճառն. Նաբուգոդոնոսոր թագաւորն որդին Նաբու-
բալսարա գնաց յԵրուսաղէմ յԲ(երկրորդ) ամի թագաւորութեան

¹ Ե երկայն:

² Ե ինքեանց:

³ Ե Սեկեդիայ:

⁴ Ե բացաւ:

⁵ Ե չիք ի գիրս... առաջին:

⁶ Ե մայրն փիւ. հայրն:

^{3*} Վարդան 245բ:

իւրոյ: Եւ գերեաց զիսրայէլացիքն եւ Գ (3) որդի թագաւորին Յովակիմայ՝ զԱնանիայ, որ ասի շնորհք, Ազարիայ՝ համարձակութիւն, Միսայէլ՝ շաւշափումն, եւ զԴանիէլ հաւրեղբաւր որդիք նոցա: Եւ եղ անուանս նոցա Սեղրակ, Միսակ, Աբեղնագով, Դանիէլի, որ կոչի դատաստան, եղ անուն Բաղդասար զանուն Աստուծոյ իւրոյ^{4*}: Եւ ետուն Յասփանէս ներքինապետ, զի սնուցանէ զնոսա, եւ վարժին քաղղէական գրով, եւ ուսուցին զամենայն լեզուս: Եւ այլ բազում գերիսն յորդոցն գերութեան: Եւ վերակացու նոցա եղին զայր ոմն Ամելասադ անուն՝ Գ (3) ամ սնուցանել զնոսա եւ վարժել ուսմամբն քաղղէացոց եւ ապա առաջի թագաւորին կացուցանել: Իսկ Դանիէլ եղ ի մտի ոչ ճաշակել ի պիղծ զոհից եւ ի սեղանոյ թագաւորին, եւ ոչ մանկանցն ետ թոյլ ճաշակել ոչ ի հացէ, ոչ ի մսոյ, ոչ ի գինոյ եւ ոչ յայլ կերակրոց, այլ միայն ընդով շատացան, որ է սիսեռն, ոսպն, ոլոռն, բակլայ եւ հատիկ ցորենոյ: Եւ զսահմանեալ կերակուր թագաւորին վերակացուքն ուտէին: Իսկ յորժամ Գ (3) ամն լցաւ, Հոգւոյն Աստուծոյ իմաստութեամբն լցան բնական գիտութեամբն եւ՝ շնորհական, եւ՝ ստացական, եւ փառաւորեալ վերին աստուածային իմաստութեան եւ գիտութեան: Եւ զէմք կերպարանաց նոցա եղեն իբրեւ գերեսս հրեշտակի իբրեւ զՄովսէսին եւ զՆախավկային մինչ զի ամենայն քաղղէացիքն զարհուրեալ դողային: Եւ բազում բանս իմաստութեան հարցին եւ ամենայնի պատասխանի ետուն: Եւ կացոյց զնոսա թագաւորն ի վերայ տանն թագաւորութեան եւ ամենայն աշխարհին, զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ, զի ասէ մարգարէիւն. «Որ զիսն սիրեն սիրեմ զնոսա» (Առակ. Ը 17), եւ «զկամս երկիւղածաց եւ աղաւթից նոցա լսէ եւ կեցուցանէ»: «Եւ Աստուած փառաւորեալ է ի խորհուրդս նոցա»: Զի զսեղան թագաւորին անարգեցին եւ զգարչելի կերակուր նոցին: Վասն որոյ Աստուած պատուեաց զնոսա՝ աստ մարմնաւոր մեծութեամբ եւ ի հանդերձեալն պատուին յԱստուծոյ հոգեւոր մեծութեամբ եւ ի սեղան երկնաւոր թագաւորին բազմին եւ զաստուածային կերակուրն ճաշակեն, որ է նորա վարդապետելն եւ մեզ ուսանելն: Եւ դարձեալ Աստուծոյ ակրհնութիւն, որ ասէ. «Եկայք ակրհնեալք Հաւր իմոյ» (Մատթ. ԻԵ 34), եւ Դաւիթ ասէ «տացես նմա ակրհնութիւն յաւիտեանս յաւիտենից, ուրախ արասցես զնա»

^{4*} Վարդան 246բ:

(Սաղմ. Ի 7): Եւ աստ նշխարք նոցա պատուեցաւ ի հաւատացելոց եւ յանհաւատից: Զի յորժամ Կիւրոս թագաւորն կամ Ատտիկոս նահատակեաց զնոսա ընկալան երեք եղբարք զգլուխս ինքեանց ի գիրկս իւրեանց: Եւ Դանիէլ զերիսն յինքն ընկալաւ եւ եղ զգլուխս նոցա առ մարմինս իւրեանց եւ հրամանաւ Արարչին կցեալ միաւորեցան ընդ իրար: Եւ տեսեալ բաբելացիքն կրկին եւ երեքկին աւրհնեցին զԱստուած: Իսկ Դանիէլ այրն ցանկալի Աստուծոյ, հրեշտակաց եւ մարդկան իւր մահուամբ վախճանեցաւ եւ եղաւ ոսկի տապանաւք ի գանձատուն թագաւորին: Իսկ Մաւրիկ թագաւորն յունաց խնդրեաց զնշխարքն Դանիէլի ի Խոսրովու արքայէն պարսից, որ էր որդեգիր նմա: Եւ նորա եղեալ ի ջորոջ եւ բազում գանձ ընդ նմա: Եւ առ ժամայն Բ (2) գետքն Եփրատ եւ Տիգրիս ցամաքեցան եւ ամենայն աղբերք աշխարհին ընդ նմա: Եւ Շիրին թագուհին ազգաւ ասորի ժողովեաց զամենայն բազմութիւն հաւատացելոցն յեկեղեցիսն, եւ ուժգին գոչմամբ եւ արտասուաւք պաղատեցին առ Աստուած եւ առ սուրբն Դանիէլ: Եւ առ ժամայն դարձան ջորիքն ի քաղաքն, եւ ջուր գետոցն եւ աղբերացն վաղվաղակի բղխեցին ի յաղաւթից եւ ի ջերմեռանդ հաւատոցն Շիրին թագուհոյն եւ ամենայն քրիստոնէիցն: Եւ ուրախացան ամենայն¹ քաղաքացիքն հաւատացեալք եւ անհաւատք: Եւ Աստուծոյ աւրհնութիւն ի բարձունս առաքեցին անճառելի եւ անպատմելի խնդութեամբ: Եւ Քրիստոսի փառք յաւիտեանս. Ամէն:

¹ Եւ չիք քրիստոնցիցն... ամենայն:

Բ

Երրորդ տեսիլ եւ պատմութիւն.

Յամին երկրորդի թագաւորութեան Նաբուգոդոնոսորայ արքայի ետեւ երազ եւ մոռացաւ զերազն եւ յիմարեցաւ¹ ոգի մորա, եւ քունն հատաւ ի մնանէ (Բ 1).

Եւ կոչեցին զամենայն իմաստունս քաղղեացոցն, զգէտքն երազոյ, զմոզն աստեղաբաշխք, որ ի փորոտիս կենդանեաց, զկախարդքն, որ յարմատս ծառոց եւ ի ձայնս թռչնոց դիւթէին, իղձքն աղաւթարարք եւ ոչ կարացին մեկնել: Եւ հրամայեաց սպանանել զնոսա: Իսկ Դանիէլ ոչ գիտէր զսպանումն նոցա, էհարց ի յԱրիովք դահճապետն: Եւ նա ասաց. Թագաւորն երազ ետես եւ մոռացեալ է: Ոչ եւ գերազն գիտէին եւ ոչ զմեկնութիւն: Եւ աղաչեաց Դանիէլ մի՛ սպանանել: Եւ առանձնացեալ երեք մանկամբք աղաւթեցին² առ Աստուած: Եւ Աստուած յայտնեաց Դանիէլի զձածուկ խորհուրդս: Եւ ակրհնեաց Դանիէլ զԱստուած եւ սկսաւ գոհանալ զԱստուծոյ: Եւ ասէ. Քո է իմաստութիւն եւ գիտութիւն, եւ ոչ անտես արարեր զիս, փա՛ռք Քեզ, Տէր իմ յազազս ամենայնի: Եւ կացոյց առաջի թագաւորին: Եւ ասէ Դանիէլ զթագաւորն. Աստուածն իմ, արքայ, յայտնեաց զերազն քո:

Դու, արքայ տեսանէիր պատկեր մեծ եւ ահագին յոյժ. զլուխն ոսկի, ձեռքն եւ բազուկն եւ լանջքն արծաթի, մէջքն պղնձի, սրունքն երկաթի, ոտքն կէսն յերկաթոյ եւ կէսն ի խեցոյ: Եւ ի լեռնէ հատաւ վէմ մի առանց ձեռին եւ փշրեաց զպատկերն: Եւ վէմն, որ Էհար զպատկերն, եղեւ լեռոն մեծ եւ ելից զամենայն երկիր (Բ 32-35): *Այս է մեկնութիւն սոցա. նախ եւ առաջին, ասէ Դանիէլ. Դու եւ զլուխն ոսկի (Բ 39) եւ ահագին եւ պատուական, որ զամենայն թագաւորութիւն ետ ի ձեռս քո: Ձեռքն արծաթի, որ յետ քո, յարիցէ Մարաց, որ ոչ կարաց արգելել զԴանիէլ ի գբոյ առիւծոցն գազանացն: Մէջքն պղնձի՝ Կիւրոս պարսիկ, որ է առ զմարաց եւ պարսից եւ զքաղղեացոց թագաւորութիւն, զի պղինձն հատանէ զարծաթն, եւ սա ազատեաց զամենայն գերիսն*

¹ B գերազն եւ յիմարեցաւ (ուղղմանն մշակով լուսանցքում):

² A եւ աղաւթեցին:

Ե (5) բիւր մարդիկ ի ձեռն Սամանասայ Հանդերձապետին Իսրայէլի Դանիէլ Դ (4) անաւթ արծաթի: Եւ սա աւծեալ կոչեցաւ ի մարգարէէն: Ասէ Տէր ցաւծեալն Կիւրոս, «որոյ թագաւորութիւն տիրեաց մինչեւ ի Դարեհ, զոր սպան Աղեքսանդրոս»^{5*} տիրեալ ամս ԼԵ (35): Սրուք եւ բարձուք երկաթի Աղէքսանդրն է Մակեդոնացի, որ ԺԸ (18 ամաց թագաւորեաց ի վերայ ամենայն աշխարհի, եւ ԲԺ (12)-ան ամ թագաւորեաց եւ դեղակուր եղեալ ի դայեկ որդոց իւրոց, մեռաւ ի Բաբելոն: Եւ թագաւորեցին Դ (4) դայեկ որդիքն՝ Սելեւկիոս, Դեմետրիոս, Պտլոմեոս, Փիլիպպոս, որոյ ծնունդքն ապականեցին զերկիր, եւ ի սոցանէ պիղծն Անտիոքոս զԵրուսաղէմ եւ գտածարն Սողոմոնի:

Ուրքն եւ մատուցն կէսն ի յերկաթոյ եւ կէսն ի խեցոյ (Բ 42). զհռոմայեցւոց թագաւորութիւն ասէ յառաջէն գալստենէն մինչ ի յերկրորդ գալուստն Քրիստոսի երբեմն զաւրաւոր, երբեմն տկար, եւ վերջինն նեռն ի նոցանէ է¹:

Իսկ վէմն, որ հատաւ առանց ձեռին ի սուրբ լեռնէն, Քրիստոս է, զի առանց սերման եւ ամուսնութեան ծնաւ ի սուրբ Կուսէն^{6*}, եւ փշրեաց եւ եբարձ գամենայն թագաւորութիւնս աշխարհի, եւ թագաւորեաց ի վերայ երկնաւորաց եւ երկրաւորաց, եւ ելից քարոզութեամբ առաքելոցն գամենայն ծագս աշխարհի հաւատով աստուածապաշտութեամբ եւ գործով առաքինութեամբ: Դարձեալ նշանակէ պատկերն այն զկուսապաշտութիւնս ամենայն աշխարհի, որ սոյնպիսի նիւթոցս երկիր պագին եւ Աստուած ասացին: Եւ վէմն, որ հատաւ առանց ձեռին նշանակէ զՔրիստոս, որ հատաւ ի բնութենէս առանց սերման եւ² խորտակեաց գամենայն կուսապաշտութիւնս աշխարհի: Դարձեալ պատկերն այն նշանակէ զԷ (7) մահու չափ մեղքն, որ բարձաւ մինչեւ յերկինս բանսարկուին խաբէութեամբ: Ահագին դէմքն՝ զհպարտութիւն սատանայի, ոսկի գլուխն՝ զնախանձն, արծաթն՝ զբարկութիւն, պղինձն՝ զծուրկութիւն, երկաթ³ միջացն՝ զագահութիւն, խեցին խառն ընդ երկաթոյ՝ զորովայնամուրկութիւն եւ զբղջախոհութիւն պոռնկու-

^{5*} Վարդան, 249բ:

¹ Ե չիք է:

^{6*} Վարդան, 249բ-250ա:

² Ե չիք եւ:

³ Ե երկաթի:

թեան, զի խառն են սոքա ընդ միմեանս: Իսկ վէճն՝ Քրիստոս փշրեաց զպարտութիւն հեղութեամբ, զծուլութիւն՝ արիութեամբ, զազահութիւն՝ ողորմութեամբ, զորովայնամոլութիւն՝ պարկեշտութեամբ, զպոռնկութիւն՝ կոսութեամբ: Դարձեալ պատկերն այն նշանակէ զամենայն թագաւորութիւնս աշխարհի. ահագնութիւն զիմացն՝ զբռնաւորս, ոսկի գլուխն՝ զփարթամսն ընչիւք, արծաթն՝ զիմաստունքն, պղինձն՝ զգեղեցիկսն զիմաւք, երկաթն՝ զզաւրեղքն եւ զքաջքն¹, երկաթն եւ խեցին՝ զզաւրեղքն եւ զտկարքն: Վէճն հրաման Արարչին, որ ասէ. «Հող էիր եւ ի հող դարձցիս» (ԾԱՆԴ. Գ 19): Երթ ի գերեզման եւ տես երր² եւ փոշի են ամենեքեան: Այսքան առ այս:

¹ Եւ զիս երկաթն... զքաջքն:

² Եւ երրորդ փխ. երր:

Գ

ՉՈՐՐՈՐԴ ՏԵՍԻԼ

Յամին ութնետասաներորդի Նաբուգոդոնոսորայ արքայի արար պատկեր ոսկի (Գ 1)։

Գիտելի է, զի խաբեցին զիւթքն եւ կախարդքն, թէ հայրն քո Բէլ քանանացի ապստամբեալ յԱստուծոյ շինեաց զաշտարակն եւ ի բաժանել լեզուացն չաստուած անուանեցաւ թաքուցանելով ի նմանէ զչարամահ լինելն ի Հայկայ յաբեթեան։ Եւ կուրացեալ հոգևոյ աչաւք եւ ի պատրանաց մեծութենէ Կ (60) կանգուն պատկեր կանգնեաց եւ Զ (6) լայնութիւն։ Եւ կոչեաց զամենայն ազգ եւ զլեզու յերկրպագութիւն պիղծ պատկերին։ Եւ եկին զաւրավար եւ զաւրագլուխ կուսակալք, որ էին կողմնակալք, գործակալք եւ բռնաւորք։ Եւ արարին փողս եւ քնարս սրինգս եւ ծնծղայս, զոր չարն սատանայ ուսոյց սկսեալ ի դատերաց եւ յորդոցն Կայենի արբեցութիւն առնել ականջին, եւ այնու գերել զմիտս բնականին, յԱստուծոյ հանել եւ իւրն առնել երկրպագուս^{7*}։ Կ(60) Զ (6) տասն է եւ Ժ(10) վեց, զոր իմանալին Նաբուգոդոնոսոր զվեցաւրեա արարեալ մարդս ջանա խաբել Ժ(10) զգայութեամբ մարդոյս ի Զ(6) շարժումն գայթաղեցուցանել ի վեր եւ ի վայր յաջ եւ յահեակ ի դիմաց առաջոյ, եւ ի թիկանց յետոյ ի վեր ոչ տայ հայել յԱստուած երկիւղիւ այլ հայհոյութեամբ ի վայր յերկիր միայն հաստատել զգարչապարս ի տղմի այսքան ախտից երկրպագելս ի յաջ կեղծաւորութեամբ ի ձախն ձախողակի չարեաւք եւ զարշութեամբ։ Իսկ քաղղեացիքն չարախաւս եղեն վասն Գ(3) մանկանց, եւ ասեն։

Արքայ, զդիս քո ոչ պաշտեն եւ պատկերին ոսկոյ երկիր ոչ պագանեն։ Ասէ թագաւորն. արդարեւ ճշմարիտ է, զդիս իմ ո՞չ պաշտէք եւ պատկերին ո՞չ պագանէք։ Բայց արդ, պատրաստ լերուք իբր թէ զառաջինն թողեալ եմ ձեզ։ Եւ թէ ոչ պագանէք երկիր անկանիցիք ի մէջ հնոցի հրոյն բորբոքելոյ (Գ 12-15)։

^{7*} Վարդան, էջ 251։

Ասեն ցարքայն. Է մեր /Աստուած/ յերկինս, զոր մեք պաշտենք, կարաղ է փրկել զմեզ ի հնոցէ հրոյդ բորբոքելոյ եւ ի ձեռաց քոց, արքայ¹, ապրեցուցանել զմեզ: Ապա թէ ոչ այս ինչ յայտնի լիցի քեզ, արքայ, զի զդիս քո մեք ոչ պաշտենք եւ պատկերի ոսկոյ երկիր ոչ պագանենք: Յայնժամ Նաբուգոդոնոսոր լի եղև արտամտութեամբ եւ բարկութեամբ, եւ ասէ. Ջեռուցէք զհնոցն, զի մինչեւ ի վախճան այրեսցին: Եւ արք հինգ գորատորք գարութեամբ կապեցին զնոսա՝ զՍեդրակ, զՄիսագ եւ զԱբեդնագով՝ արկանել ի հնոց հրոյն բորբոքելոյ (Գ 17-20), *նշանակէ զԵ (5) զգայութիւնս մեր, որ կապէ սատանայ ի սէր աշխարհիս:*

Որ եւ կապեցան պատմունճանաւք, վարտեաւք բարձիցն հանդերձիւք եւ արտախորակաւք (Գ 21), *խոյր ի գլուխն՝ նշանակէ պատուոյ:* Զանկապանաւք, *խոնջանաւք: Արտախոյր դարձեալ զարդարեալ զստափոկով: Ոչ մերկացուցին զսոսա, այլ երկաթի կապանաւք կապեալ արկին ի մէջ հնոցին: Իսկ հուրն պատկառեալ ի նոցանէ հալեաց զերկաթն: Եւ նոքա յարուցեալ սկսան աւրհնել զԱստուած ասելով.*

Արհնեալ եւ Տէր Աստուած հարցն մերոց, արհնեալ փառաւորեալ է անուն քո (Գ 26):

Եւ հասեալ մինչեւեւայն տեղի, որ ասէ. Արհնեալ եւ դու Տէր Աստուած հարցն մերոց. բացաւ կամարն երկնից եւ էջ Բանն Աստուած բազմութեամբ դասուք հրեշտակաց, եւ իջեալ ի մէջ հնոցի բորբոքելոյն զհուրն ի ցաւղ փոխարկեցաւ: Եւ Սուրբ Հոգին քաջալերէր եւ ասէր. Ես ընդ ձեզ եմ յաւիտեան: Եւ հրեշտակք պարառեալ ի բարձունս աւրհնէին զԱստուած: Եւ հուրն բարձրանայր խօ (49) կանգուն եւ ի վայր խոնարհեալ այրէր զքաղդէացիսն՝ երկնչելով ի յանուանցն Աստուծոյ, որ կայր գրեալ ի վերայ ահանցն, որ ի վակաս Ահարոնի տախտակացն էր դրոշմեալ: Եւ նոքա ի վեր հայեցեալ տեսին զարարիչն Աստուած հրեշտակաց դասուք վերուստ ի վայր իջեալ: Եւ էջ Բանն Աստուած ի մէջ հնոցին աստուածային փառաւք: Եւ հուրն ծաւալ առեալ զերկրպագութիւն Բանին Աստուծոյ տայր: Եւ նոքա ի² ձայն մեծ սկսան աւրհնել զԱստուած: Եւ զարհուրեալ թագաւորն եկն եկաց մերձ

¹ B չիք արքայ:

² A չիք ի:

Հնոցին, եւ տեսանէ զՈրդին Աստուած, ի ձայն բարձր աղաղակեաց եւ ասէ. Եւ ես աւրհնեմ զԱստուածն ձեր, արի եկայք, ծառայք զԱստուծոյ: Եւ ելին արտաքս ի Հնոցէն: Եւ ամենեքեան գոռհ տուեալ եկին ի տեսութիւն աստուածասէր մանկանցն: Եւ տեսին, զի մագ մի ի հերաց ոչ էր պակասեալ: Ե՛ւ հրեայք, ե՛ւ հեթանոսք փառաւորեցին զարարիչն Աստուած, զամենաուրբ զերրորդութիւն յաւիտեանս. ամէն^{8*}: Եւ կացոյց զնոսա իշխան եւ վերակացու ի վերայ ամենայն քաղղէացոցն հրէից եւ հեթանոսաց Ճ (100) եւ Ի (20) կուսակալացն: Գիտելի է, զի Կ(60) կանգուն պատկերին Կ (60) ծունր կրկնէին քաղղէացիքն եւ զՀԲ (72) ազգ լեզու ի փառաբանութիւն Բելա կոչէին: Իսկ Գ(3) մանկունքն զԿ (60) անգամ ծունրն Աստուծոյ ի բարձունս կրկնեցին, եւ զՀԲ (72) լեզուաց աւրհնութիւն Աստուծոյ ի բարձունս եւ ի Հնոցին ետուն: Դարձեալ Կ(60) տուն սաղմոսաց մանկանցն Ե(5) Ե(5) բաժանէ: Ուսուցանէ մեզ, թէ ԲԺ (12)ան գնդիւք հրեշտակաւք եւ կրկին ԲԺ(12)ան մարգարէիւքն գուշակութեամբ, եւ ԲԺ(12)ան առաքելոցն քարոզութեամբն, եւ ԲԺ(12)-ան վարդապետացն ճշմարիտ դաւանութեամբ միշտ եւ հանապազ զԱստուած Բանն, որ իջաւ ի մէջ Հնոցին, աւրհնեսցուք:

^{8*} Վարդան, 253բ:

Դ

ՊԱՏՄՈՒԹԻԻՆ ԵՒ ՏԵՍԻԼ Ե (5)րդ

Անասելի եւ անպատմելի են խորք ողորմութեան Աստուծոյ առ իւր արարածս¹: Եւ զայս յայտ է տեսանել ի Նաբուգոդոնոսոր, որ ետես եւ լուաւ զհրաշս եւ զսքանչելիս զոր արար Աստուած երկից մանկանցն: Եւ նա զամենայն մոռացաւ, եւ սկսաւ հպարտանալ եւ ամբարտաւանալ երբեւ սատանա² ^{9}: Եւ բարերարն Աստուած տեսեամբ երազոյ կամեցաւ կեցուցանել զնա, զի թերեւս ճանաչէ զԱստուածն ամենայնի: Տեսանէ երազ Նաբուգոդոնոսոր.*

զի ծառ մի տնկեալ էր ի մէջ երկրի եւ բարձրացաւ մինչեւ յերկինս եւ լայնացաւ մինչեւ ի ծագս երկրի, տերեւն գեղեցիկ, պտուղն բազում, գազանք եւ թռչունք յոստս³ նորս հաճոյքէին, եւ ի մտանէ կերակրէր ամենայն մարմին: Եւ ահա զուարթունք երկնից իջին եւ ասեմ. հատէք զծառոյ եւ քշտեցէք զոստս դորս, թաթափեցէք զտերեւս նորս եւ զպտուղս դորս ցրուեցէք: Ծարժեսցին գազանք ի ներքոյ դորս եւ թռչունք ի յոստոց դորս: Բայց զշառաւիղ⁴ եւ զարմատն թողէք երկաթապատ եւ պղնձապատ, ի դալար վայրի եւ ի ցաւոյոյ երկնից դարդասցէ եւ ընդ գազանս եղիցի բաժին դորս, սիրտ գազանաց տացի նմա: Եւ Է(7) ժամանակք փոխեսցին ի վերս դորս (Դ 7-13).

Եւ կոչեցան իմաստունքն բաբելացւոց եւ ոչ կարացին զերազն մեկնել: Կոչեցաւ եւ Դանիէլ, եւ տրտմեցաւ յոյժ Դանիէլ եւ հիացաւ իբրեւ ժամ մի: Եւ ասէ Դանիէլ.

Երազն ատելեաց քոց եւ մեկնութիւն թշնամեաց քոց (Դ 16):

Ասէ. Ծառն դու ես, արքայ, զի մեծացար եւ ելեր մինչեւ յերկինս, զի առեր զերկնաւորին Աստուծոյ զքաղաքն Երուսաղէմ եւ զամենայն երկիր. զգազանաբարուք՝ հպարտք եւ թռչունք՝ հաւատացեալք ի ներքոյ հնազանդութեան քո կան: Եւ դու ոչ ճա-

¹ A արարած:

² A չիք սատանայ (տեղը բաց):

^{9*} Վարդան, 255ա:

³ B յոստ:

⁴ B զշառաւեղ:

նաչեցեր¹ զԱստուած բարձրեալն, եթէ նա ետ քեզ զայդ ամենայն: Այլ հպարտացար ի վերայ Աստուծոյ իբրեւ զսատանա: Եւ հրեշտակք Աստուծոյ հրամանաւ նորին իջանեն եւ քշտեն զծառու եւ բռնանան զթագաւորութիւնդ: Եւ փոխեսցիս ի գազանաց կերպարան. առաջ քո զուարակի, զի պղծասէր ես, հեր անձինդ առիւծու, զի շաղրակեր ես: Եղնկունք² եւ ոտք առիւծոյ, զի հպարտ եւ անբարտաւան ես, սիրտ մարդոյ, զի բանական մարդ ես: Եւ է(7) ամ անասուն շրջիս, եւ ըստ բաբելացւոցն Գ(3) ամ եւ կես, զի զմի ամն նոքա երկուս բաժանեն: Իսկ յորժամ ճանաչես զբարձրեալն Աստուած, դարձեալ վերստին թագաւորես: Բայց խրատ մի տամ քեզ. զմեզս քո ողորմութեամբ քաւեսցես եւ զանաւրէնութիւնս քո՝ զթովք տնանկաց: Եւ արար ողորմութիւն ըստ խրատուն Դանիէլի զԲԺ(12)ան ամիս: «Եւ դարձաւ յետոյ ի խակութիւն եւ յամբարտաւանութիւն: Եւ ի ճեմելն ի վերայ արքունեաց տաճարին ասէ.

Ո՞չ այս այն Բաբելոնն է, զոր ես շինեցի (Դ 27): Զոր ասեն նմա զԺԵ(15) աւր Գ(3) կրկին պարիսպ ածեալ էր Բաբելոնի՝ իբր թէ ասել՝ ո՞ կարէ հանել զիս աստի: Եւ մինչդեռ բանն ի բերանն էր, լուաւ ահեղ եւ զարհուրելի ձայն. Քեզ ասեն, Նաբուգոդոնոսոր երեքանձնեայ Աստուածութիւն, որ կազմեաց զքեզ ի հոգւոյ եւ ի մտաց եւ ի մարմնոյ, զոր ոչ իմացար զճշմարիտ Աստուածն քո իբրեւ զմարդ, վասն որոյ հալածիս ի մարդկանէ, ի բնութենէ, ի բանականութենէ մարդկան, եւ ընդ գազանս եւ ընդ անասունս լինիջիր, զի նոցա նմանեցեր: Եւ առժամայն հրեշտակք Աստուծոյ հալածեցին յանկարծակի եղեալ առաջին կողմն արջառոյ, վարսք առիւծոյ, ճիրանունքն արծուոյ դատաստանաւ, զի ցանկասէր էր իբրեւ զարջառ, խրոխտ իբրեւ զառիւծ, հպարտ՝ իբրեւ զթռչուն, վասն որոյ դադարեաց ընդ նոսա եւ բնութիւն մարդոյ: Եւ խելքն կորեաւ, եւ խոտ ուտէր ի կարեաց սովոյն, եւ ներկաւ մարմին ի գոյն արեան արիւնասէր գոլով, եւ ցաւալից լինէր բացաւթեա եւ խնամաւքն Աստուծոյ ոչ լինէր ծախեալ ի գազանաց: Եւ ոչ այլ ոք նստաւ յաթոռ թագաւորութեան նորա մինչեւ ի լնուլ է (7) ժամանակաց: Եւ ապա ի քնոյ զարթոցեալ հայեցաւ յերկինս խոստովանութեամբ, թէ նա միայն է կարող առնել զամենայն

¹ Բ ճանաչեցիր:

² Բ եղնկուն:

զինչ եւ կամի եւ խնամէ զազգս մարդկան: Եւ իշխանքն խնդրեցին զնա եւ զտին յառապարին ի հասակ մարդոյ եւ ի զգայութիւն եկեալ: Եւ բերեալ նստուցին յաթոռ թագաւորութեան որպէս ի մեռելոց հրաշիւք կենդանացեալ: Ջարմացաւ երկիր ամենայն, եւ բերեալ գանձս, եւ յուովք հնազանդեցան քան թէ յառաջագոյն եւ յաւելաւ մեծութիւն նորա: Եւ զկատարած նորա ոչ ասէ Դանիէլ, այլ այլք ասեն, թէ սպանաւ ի պատերազմի եւ անթաղ մնաց զի նորա, որպէս սպառնացաւ նմա Աստուած ի ձեռն Երեմիայ մարգարէի, զի դարձաւ նա իբրեւ զշուն ի փսխածն յառաջին անաւրէնութիւն: Եւ այլք ասեն, թէ մահուամբ իւրով մեռաւ: Եւ զթագաւորութիւն առեալ Իլմարովդակ^{1 10*} եւ էհան զՅեքոնիայ ի բանտէն, զոր փեսայ ասեն եւ այլք՝ որդի, եւ ապա՝ Բաղդասար ամս երիս^{11*}:

Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փա՛ռք յաւիտեանս. ամէն:

Պատմէ մարգարէն Դանիէլ. եւ յայսմ վայրի զանգիտութիւն եւ զլրբութիւն Բաղդասարայ արքայի որդւոյ Նաբուգոդոնոսորայ: Յետ Նաբուգոդոնոսորայ թագաւորեաց եւ արար ընթրիս հազար առն, եւ եղ առաջի նոցա գինի: Հրամայեաց բերել զսպասք տաճարին, զոր հայր նորա բերեալ էր եւ եղեալ ի տան գանձի իւրոյ: Եւ հանեալ անտի կերան եւ արբին եեւի կոոցն գոհացան: Եւ ոչ գոհացան յԱստուծոյ եւ ոչ աւրհնեցին զճշմարիտն Աստուած իբրեւ զպիղծն Հերովդես, որ սպան զՅովհաննէս, այլ կոոցն ետուն զերկրպագութիւն եւ զգոհութիւն՝ փայտեղինի եւ քարեղինի:

Ի մի՞ն ժամու ելի՞ն մատուցք ձեռնի մարդոյ եւ գրէի՞ն հաճեալ գնդի՞ն ի վերայ բռելոյ որմոյ տաճարի՞ն (Ե 5):

Եւ տեսեալ թագաւորն Բաղդասար զարհուրեալ դողաց եւ գոյն երեսացն հատաւ, յաւրքն լուծան: Եւ եկին ամենայն գէտքն եւ իմաստունքն եւ ոչ կարացին² ընթեռնուլ: Եկն մայր նորա եւ ասէ. Արքայ գոյն երսաց քոց մի՛ եղծցի. է այր մի Դանիէլ անուն, յորում գոյ ի նմա Հոգի Սուրբ Աստուծոյ, եւ զու ոչ ճանաչես³ զնա: Ապա ածին ի ներքս զԴանիէլ, եւ ասէ. Դո՞ւ ես Դանիէլ յորդուցն գերութեան:

¹ B Իլմարոյ:

^{10*} Վարդանի մոտ Մարովդաք:

^{11*} Տե՛ս Վարդան 256-257:

² B կարաց:

³ A ճանաչես ոչ:

Լուայ զքե՛ն, թե՛ Հոգի Սուրբ Աստուծոյ գոյ ի քեզ (Ե 13-14), *եւ կարող ես մեկնել զգիրդ: Եւ թէ՛ մեկնես զգիրդ զայդ՝* ծիրանիս զգեցցիս եւ երրորդ թագաւորութեան իմոյ կայցես: Եւ ասէ Դանիէլ. Պարգեւ քո քեզ լիցի, բայց զգիրդ եւ ընթերցայց եւ զմեկնութիւն դորա ցուցից քեզ (Ե 17): Եւ ասէ. Այս ինչ է գիրդ, որ գրեալ է. Մանէ, Թեկէլ, Փարէս: Եւ այս է մեկնութիւնն բանիդ. Մանէ՝ չափեաց Աստուած զթագաւորութիւնդ քո եւ վախճանեաց զնա: Թեկէլ՝ կշռեցաւ ի կշիռս եւ գտաւ պակասեալ: Փարէս՝ բաժանեցաւ թագաւորութիւն քո եւ տուաւ Մարաց եւ Պարսից: Եւ հրաման ետ Բաղդասար եւ զգեցուցին ճմա ծիրանիս եւ մանեակ ոսկի արկին ի պարանոցի նորա, եւ քարոզ կարդայր առաջի նորա լինել իշխան երրորդի թագաւորութեան նորա: Եւ ի նմաին գիշերի սպանաւ Բաղդասար արքայ քաղդեացոց (Ե 25-30).

Եւ գիտելի է, զի Աստուած չափով եւ կշռով բաժանէ զշնորհս, եւ զպատճառն ինքն միայն գիտէ, զոր եւ թարգմանէ. չափ եւ վախճան¹ ասէ, զի զանչափն² զաւրութիւնն ոչ ածէր զմտաւ եւ զանվախճան, վասն այնորիկ վճարեցաւ քոյդ. Թեկէլ՝ կշռեցաւ, գտաւ պակաս յարդարութենէ. չափ՝ մարմնոյ մեղքն եւ կշիռ՝ մտաց եւ խորհրդոցն: «Իսկ Դանիէլ յանձն էառ զծիրանիսն եւ զմանեակսն ի փառս Աստուծոյ եւ յամալթ սնտեացն, զոր նոքա աւրհնէին ի խրախուլթեանցն զպիղծ կուռսն, զոր Բաղդասար իրաւ կամեցաւ ցուցանել զխոստումն: Այլ եւ կաշառեալ զԴանիէլ եւ շիջուցանել զցասումն վասն նախանձուն Տեառն, եւ զի ոչ զղջացաւ ի սրտէ եւ ոչ զսպաս սրբութեանցն ետ ի Դանիէլ, եւ մեղայ՝ ոչ գտաւ ի բերան նորա, այլ յուսացաւ ի զգուշութիւն իւր եւ ի խրատ դիւթիցն, զի է (7) դրան ներքոյ եմուտ ի սենեակ, եւ պահապանս կացուցեալ ի հաւատարմացն իբրեւ ջանայր հանգչել եւ ոչ կարեր յերկիւղէն, զի հատաւ քուն յաչաց նորա: Եւ գնաց տեսանել զպահապանս դրանն, զի ննջէին եւ՛ զառաջին, եւ՛ զերկրորդն թողեալ ի քուն մինչեւ ցէ(7)-րդն, զոր զարթոյց եւ կարգաւ սկսաւ զարթուցանել մի ըստ միողէ: Եւ յամբոխէ անտի զարթեան առաջինքն եւ սպանին զնա՝ կարծելով թշնամի ոք եկեալ սպանանել զթագաւորն. զի զԱստուծոյ վճիռն միայն ինքն եւ այլ ոչ ոք կարող է դարձուցանել, զի եղբայր ոչ փրկէ եւ ոչ մարդ ոք»^{12}: Եւ Քրիստոսի փա՛ռք յաւիտեանս. ամէն:*

¹ Ե վաղճան:

² Ե զանչափ:

* Թերեւս՝ մեղս:

^{12*} Տե՛ս Վարդան, 257-258:

Դարձեալ աստ շարագրէ մեծն Դանիէլ զառումն թագաւորութեան Բաղդասարայ, որ «էառ մարն Դարեհ ԿԲ (62) ամաց գոլով յիմաստութեան տիս հասակի եւ խնայելով ի ծերութիւն իւր կացուցանէր նախահոգակս¹ ՃԻ (120), զի այնքան գաւառք էին ըստ թագաւորութեան նորա: Եւ խորհրդակիցս արար ինքեան, յորոց մի էր Դանիէլ առաւել քան զբնական, որոյ բանն խրատու վճիռ² էր թագաւորին, զի Հոգին Աստուծոյ ի նմա կայր եւ գամենայն ճշմարիտ խաւսէր, իսկ այլքն՝ դիւական եւ ոչ մտաւոր իմաստութիւնք Հոգւոյն Աստուծոյ: Յաղագս որոյ «նախանձեցան շնչաւորքն եւ եղին որոգայթ իշխանքն», զի «նախանձ առն ի մերձաւորէ իւրմէ», եւ խնդրէին պատճառս եւ յանցանս եւ բաղայս դնել Դանիէլի եւ ոչ կարէին, զի հաւատարիմ էր թագաւորին»^{13*}: Բայց³ ասեն, եթէ յաւրէնսն Աստուծոյ նորա դնիցեմք պատճառս միաբանութեամբ ամենեցուն: Յայնժամ հրամանատարքն եւ նախարարքն կացին առաջի թագաւորին եւ ասեն ցնա. Արքայ յաւիտեան կեաց⁴: Խորհուրդ⁵ արարին ամենայն նախարարքն, զի ոչ ոք խնդրէ յԱստուծոյ եւ ի մարդոյ խնդրուածս յաւուրս Լ(30), բայց⁶ ի քէն, արքայ, եւ թէ ոք յանդգնի՝ անկցի ի գուբ առիւծուցն:

Արդ, հաստատեալ գովստն եւ գրեալ գիր, զի մի՛ եղծագիցի հրաման Մարաց եւ Պարսից, եւ հրամայեաց գրել: Եւ Դանիէլ գիտաց, եթէ կարգեցաւ հրամանն, եմուտ ի տուն իւր, եւ պատուհան Գ (3) ի բաց կային ի դէմս Երուսաղէմի (28-10):

«Եւ աշակերտեալ Հոգւոյն, որ ի Դաւիթ երիցս անգամ աղաւթս առնէր առ Աստուած՝ յերեկոյս, ի վաղորդայն⁷, ի հասարակ աւուր՝ գուշակելով Գ (3) պատուհանաւքն հանդէպ Երուսաղէմի եւ Գ (3) աղաւթիւքն զկատարումն տնաւրէնութեան Տեառն յԵրուսաղէմ⁸, ուր սկսաւ խորհուրդ եւ հաւատ երրորդական աստուածութեան յերիս անձինս եւ ի մի իսկութիւն երկրպագեալ^{14*}:

¹ Ե նախահոգակ:

² Ե վիճիռ:

^{13*} Տես Վարդան 258:

³ Ե Որպէս *փխ*. Բայց:

⁴ Ե կաց:

⁵ Ե գխորհուրդ:

⁶ Ե բաց:

⁷ Ե վաղորդայք:

⁸ Ե Երուսաղէմի:

^{14*} Վարդան, 258բ:

Իսկ չարախաւսքն մատեան առ արքայ եւ ասեն.

ո՞չ ուխ մի կարգեցեր, զի ամենայն մարդ ոչ խնդրիցէ յԱստուծոյ իւրոյ¹ խնդրուածս զաւուրս Լ(30): Եւ ասէ արքայ. ճշմարիտ է բանդ (*Ձ 12*):

Յոյժ տրտմեցաւ թագաւորն եւ կամէր ապրեցուցանել զԴանիէլ, այլ ոչ կարէր, զի ոչ սեպհական ունէր զթագաւորութիւն, զարհուրեցաւ ի նոցանէ: Յայնժամ հրաման ետ արկանել ի գուբ առիւծոցն², յուսալով թագաւորին ի զաւրութիւն Աստուծոյն Դանիէլի ապրեցուցանել զնա: Այլ մատանեաւ իւրով կնքեաց զգուբն, զի մի՛ արտաքուստ վնաս գործեսցեն նմա, զի առաւել չար էին քան զգազանսն: Իսկ արարիչն Աստուած փակեաց զբերանս առիւծոցն եւ կարծրացոյց զբնութիւն մարմնոյն իբրեւ զմխեալ երկաթ, այլ գեր եւ պարարտ կերակրոյ պահէին զանձինս: Եւ թագաւորն անքուն անցոյց զգիշերն ամենայն: Եւ յարուցեալ առաւոտուն եկն առ գուբն,

աղաղակեաց ի ձայն մեծ եւ ասէ. Դանիէլ ծառայ Աստուծոյ կենդանւոյն, Աստուածն քո, զոր դու յաճախ պաշտէիր, կարա՞ց ապրեցուցանել զքեզ ի բերանոյ առիւծոցոյ: Ասէ Դանիէլ. Արքայ յաիտեան կեաց, Աստուածն իմ առաքեաց զհրեշտակ իւր եւ փրկեաց զիս ի բերանոյ առիւծոցն, զի ուղիղ գտայ առաջի Աստուծոյ եւ առաջի քո (*Ձ 20-22*):

Յայնժամ հրաման ետ թագաւորն արկանել զգազրախաւսքն³ կանամբք որդովք եւ դստերովք ի գուբ առիւծոցն, եւ վաղվաղակի պատառեցին զնոսա:

Եւ թագաւորն գրեաց առ ամենայն ազգս եւ ազիւնս. Խաղաղութիւն ձեզ բազմասցի, ամենեքեան երկերուք յԱստուծոյն Դանիէլի, զի նա է Աստուած կենդանի եւ կայ յաիտեանս, եւ արքայութիւնն նորա ոչ եղծանի: Եւ աշողէր Դանիէլի ի թագաւորութիւնն Դարեհի եւ Կիրոսի պարսկի (*Ձ 25-28*), զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ:

Եւ Քրիստոսի փա՛ռք յաւիտեանս. ամէն:

¹ Եւ չիք իւրոյ:

² Եւ առիւծոցն (*այսպէս եւ այլուր*):

³ Եւ զչարախաւսքն *փիս*. զգազրախաւսքն:

Է

Ես¹ Դանիել տեսանեի տեսլեան գիշերոյ, եւ ահա Դ(4) հողմք երկնից բախեիմ զծովն մեծ: Եւ չորք գազանք ելանէիմ ի ծովէ անտի այլակերպք միմեանց. առաջիմն իբրեւ զմատակ առիծ թեւաւոր եւ թեւք նորա իբրեւ արծաթոյ, եւ հայէի միմն թափեցան թեւք նորա, եւ ջնջեցաւ յերկրէ, եւ եկաց ի վերայ ոտից մարդոյ եւ սիրտ մարդոյ տուաւ նմա: Եւ ահա երկրորդ գազանն նման արջոյ եւ եկաց ի մի կողմն, եւ կողք Գ(3) ի բերան նորա ի մէջ ժանեաց նորա: Եւ այսպէս ասէիմ ցնա. Արի, կեր զմարմինս բազմաց: Եւ երրորդ գազանն իբրեւ զինձ, եւ Դ(4) թեւք թռչնոյ ի վերայ նորա, եւ Դ(4) գլուխ գազանիմ, եւ իշխանութիւն տուաւ նմա: Եւ չորրորդ գազանն ահեղ եւ զարմանալի, հզար առաւել: Եւ ժանիք նորա երկաթիք եւ մագիլք նորա պղնձիք, ուտէր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն առ ոտն կոտորէր: Եւ Ժ(10) եղջիր ի գլուխ նորա, եւ եղջիր մի փոքրիկ ելանէր ի մէջ նոցա, եւ Գ(3) եղջիր ի Ժ (10) եղջիրն ի բաց խլէիմ յերեսաց նորա: Եւ ահա աչք էիմ իբրեւ զաչս մարդոյ յեղջերն յայնմիկ, եւ բերան նորա խաւսէր զմեծամեծս²(Է 2-8):

Մեկնութիւն այս է. «Դանիէլ ասպնջական երկնաւոր³ շնորհացն եւ աւթեւան⁴ Հոգւոյն Սրբոյ նման երկնաւորացն ի բաց կացեալ յերկրաւոր խորտակացն»^{15}, վասն որոյ իմանալի կերակրով կերակրէ զնա Աստուած, այսինքն՝ ծածուկ աստուածային գիտութեանքն: Նոյնպէս եւ ի նորա, որ անարգէ զերկրաւորս՝ բանս զաչս մտաց նոցա, եւ լինի յայտնիչ քարոզութեան սուրբ Աւետարանին: Գիտելի է, «զի Հողմն զկողմնապէտ հրեշտական ասէ^{16*}», որ պահեն զաշխարհս ի սատանայի չարեացն, որպէս ասէ Մովսէս, «Կացոյց սահման հեթանոսաց ըստ թուոյ» (Բ աւր. ԼԲ 8): Զի Հողմնեղէն⁵ եւ հրեղէնք եւ լուսեղէնք են, եւ երկնից, զի երկնաւորք են, եւ անտի առեալ հրաման յԱստուծոյ բախեն զծով աշխարհիս, որ ի շարժման⁶ ի ծփումն⁷ եւ յալեկոծութեան կան մարդկան, եւս առաւել չար թագաւորք: Եւ գազան ասէ, զի գա-*

¹ B իսկ *փխ*. Ես:

² A մեծամեծս:

³ B երկիր:

⁴ B աւթովն:

^{15*} Վարդան, 260ա:

^{16*} Վարդան, 260ա:

⁵ B հողեղէն *փխ*. հողմնեղէն:

⁶ B շարժմանէ:

⁷ B ի ծովումն *փխ*. ի ծփումն:

զանաբարոյք են թագաւորք եւ ապականիչք երկրի: Դ (4) գազանք Դ(4) թագաւորութիւնք ի վերա երկրի. Բաբելացոցն, Պարսիցն, Ունայն, Հռովմայեցւոցն: Առաջինն իբրեւ զմատակ առիւծ»¹ բաբելացոց թագաւորն էր Նաբուգոդոնոսոր, «մատակ առիւծ, զի յուով չարիս ծնաւ, թեւաւոր՝ բարձրամիտ նման արծուոյ եւ գիշխանն: Բ(2) թեւքն, զի ունէր Բ (2) թագաւորութիւն՝ զասորոցն եւ զքաղղեացւոցն: Թափեցան թեւքն՝ անկաւ ի թագաւորութենէն եւ եղեւ անասուն: Եւ սիրտ մարդոյ տուաւ, զի իմացաւ զգաւրութիւն Աստուծոյ, թէ մարդ եմ մահկանացու, եւ արծուոյ նման զաշխարհս երազութեամբ տապալէր: Եւ տկարացաւ թագաւորութիւն նորա առաջի տկար թագաւորութեան Մարաց»^{17*}:

Երկրորդ գագանն անան արջոյ^{18*} Դարեհ մար, որ ընդ սպանմանն Բաղդասարայ էառ զթագաւորութիւն բաբելացոց ի տանէն Նաբուգոդոնոսորայ, եւ ի նմանէ պարսիկք առին, զոր արգ^{19*} «կոչէ անհեղեղ եւ փաղաղող ատամամբք, ունգամբք եւ ոտիւք, որպէս եւ պարսիկք զագրագործք եւ աւերիչք երկրի»^{20*}»: Եւ եկաց ի կողմ մի եւ Գ (3) կողք ի բերանն անոր, զի նախ մի կողմանն տիրեաց Պարսից, եւ ապա տիրեաց բաբելացոց եւ Մարաց: Դարձեալ Գ (3) կացոյց իշխանս, եւ ինքն փափկանայր Դանիէլիւ: Նոյնպէս² եւ Կիւրոս Գ(3)կացոյց զաւրագլուխս. կամ զի թագաւորն եւ որդիքն եւ որդիք որդոց իւրոց, որ ասէին. Արի կեր զմարմնս բազաց, քանզի կոտորմամբ եւ ազահութեամբ կորուսին զամենայն ազգս թագաւորքն պարսից, եւ մինչեւ ց Դարեհ միապետեալ, զոր սպան Աղէքսանդրոս: Եւ ի մերում ժամանակիս ի նոյն պարսից թագաւորութենէն պիղծ կաղն Թամուր ի ՊԼԶ (1387) թվականիս մեր եկն ի յաշխարհս մեր եւ կոտորեաց զՎան քաղաք եւ արկ զմարդիկ ի բերդէն վայր մինչ զի այլ մարդիկ ոչ մեռանէին: Եւ դարձեալ ի ՊնԳ(1394) թվականին եկն եւ գերկիր³ պատառեաց ի Սեբաստիայ եւ զմարդիկ⁴ ի հողն թաղեր եւ ի բազում տեղիս զգլուխն բերդ կանգնէր: Եւ մին սա էր ի գագանացն:

¹ Ա չիք Բաբելացոցն... առիւծ:

^{17*} Վարդան, 260բ:

^{18*} Վարդան՝ առաջնոյ:

^{19*} Վարդան՝ յառաջ:

^{20*} Վարդան էջ 260բ:

² Ե Որպէս իիւ. նոյնպէս:

³ Ե երկիր:

⁴ Ե մարդիկ:

Երրորդ գազանն *աճեղ իբրեւ զինձ¹ եւ Դ(4) թեւք թռչնոյ էր ի վերայ նորա, եւ չորք զլուխ գազանին եւ իշխանութիւն տուաւ նմա: Այս Աղէքսանդր Մակեդոնացին է՝ թագաւորն Յունաց: «Եւ ինձն ասէ վասն սրիմացութեան² եւ արագութեան եւ պերճութեան ամենայն յունաց»^{21*} Դ(4) գլուխն նշանակէ զբաժանումն չորից դայեկ որդոցն, որ էին Սելեւկիոս, Դեմետրիոս, Պտղոմեոս, Փիլիպպոս, որ սպանին զԱղէքսանդրս եւ տիրեցին ազգաց բազմաց ին (300) ամ, որպէս գրեալ է ի գիրս Մակաբայեցւոցն: Չորս թեւն, զի արագապէս տիրեցին ամենայն երկրի իբրեւ զթռչունս թեւաւոր: Դարձեալ Դ (4) գլուխն, զի երից գլխաւոր թագաւորութեանց եւ աշխարհաց տիրեցին՝ Բաբելացոց, Մարաց եւ Պարսից եւ զարեւմտիցն ինքեանք ունէին: «Դարձեալ ըստ ոմանց զպարսից³ թագաւորութիւն ասեն զԿիւրոս, զԱրտաշէս, զԴարեհ եւ զմիւս Դարեհն, զոր սպան Աղէքսանդրս եւ առ զտեղի նոցա»^{22*}: Բայց ճշմարիտն այն է, որ ասացաւ ի վերոյ:*

Չորրորդ գազանն ահեղ եւ զարմանալի եւ հզար առաւել: Ժամիք անորա երկաթիք եւ մագիլք անորա⁴ պղնձիք, ուտէր եւ մանրէր եւ զմնացորդսն առ ոտն կոտորէր⁵: Եւ ինքն առաւել այլակերպ էր քան զամենայն գազանս, որ յառաջ քան զնա: Եւ եղջիրք ժ(10) ի գլուխ անորա եւ հասնէ ընդ եղջիրս անորա: Եւ ահա այլ եղջիր փոքրիկ ելամէր ի մէջ անոց: Եւ Գ(3) եղջիրք յառաջանցն ի բաց խլէին յերեսաց անորա: Եւ ահա աչք իբրեւ զաչս մարդոյ յեղջերն յայնմիկ, եւ բերան անորա խաւէր զմեծամեծս: Չորրորդ գազանն ահեղ եւ զարմանալի⁶. զՀռովմայեցւոց թագաւորութիւնն նշանակէ ի սկզբանէ մինչ ի կատարած աշխարհի, զի զամենայն թագաւորութիւն ժ (10) ցուցանէ, որ երկաթի ասէ զատաման⁷ եւ այլուր՝ գազան երկաթի, եւ յառաջ զսրունսն երկաթի եւ աստ զատամունսն եւ զժանիսն, զի յերկուց կազմին զենք եւ սուսերք պատերազմի՝ յերկաթոյ եւ ի պղնձոյ, որ ուտեն եւ մանրեն եւ

¹ Եւ չիք Երրորդ...զինձ:

² Եւ իմացութեան:

^{21*} Վարդան 261:

³ Եւ չիք եւ զարեւմտիցն... զպարսից:

^{22*} անդ:

⁴ Եւ չիք երկաթիք... անորա:

⁵ Եւ կոտորէր:

⁶ Եւ ահեղ ահեղ եւ զարաւոր չիս. ահեղ եւ զարմանալի:

⁷ Եւ զատամունս:

զմնացորդան առ ոտն կոտորեն, զի ոչ տան թոյլ այլ ումեք յառնելն: Եւ ժ(20) եղջիւրքն ի նոյն թագաւորութեանցն յառնեն, որպէս եւ ի պատկերին¹ ետես Նաբուգոդոնոսորս ժ(10) մատուցն յերկաթոյ եւ ի խեցոյ երբեմն՝ զաւրաւոր, երբեմն՝ տկար եւ անմիաբան: Յորոց աւուրս Նեոն երեւի՝ փոքր եղջիրն: Եւ ի ժԱ (11) թագաւորութեանցն զերիսն ի բաց խլէ՝ զԵգիպտացին, զԱսիացին, զՊարսիցն, զոր այլք՝ զԵթովպացիսն, զՀնդիկսն: ԶԵգիպտացին յայս կոյս եւ յայն կոյս ծովուն սպանանէ ասեն: Եւ մեծամեծս խաւսի Հայհոյութիւն զԱստուծոյ եւ զինքն տայ Հաշտել: Եւ եղջիր ասէ զանուն, որ է խեթկիչ, խոցոտիչ եւ պատառիչ: Այլ եւ աչս ասէ ունել, զի զառաջինն պատուէ զԱստուած իբրեւ զմարդ քաղցրախաւս առնելով ուղիղ դատաստան կեղծաւորութեամբ: Եւ յետոյ ընդդէմ Աստուծոյ եւ եկեղեցւոյ եւ սրբոց մարտիցէ, որոյ² յարացոյց եւ աւրինակ էր Անտիոքոս, որ կուռեցաւ ընդ Մակաբայեցիսն եւ պղծեաց զտաճարն սուրբ:

Տեսանէի մինչեւ արօռք անկանէիս եւ հիմ ատուրցն անտէր: Հանդերձ անորա սպիտակ իբրեւ զձիւն, եւ հեր գլխոյ անորա իբրեւ զար սուրբ, արօռ անորա որպէս զբոց հրոյ: Անիք կատաց³ անորա որպէս զհուր բորբոքեալ: Եւ գետ հրոյ յորդեալ ելանէր առաջի անորա: Հագարք հագարաց պաշտելիս զնայ եւ բիրք բիրոց կայիս առաջի անորա⁴: Ատեան անտաւ եւ դպրութիւնք բացան, արօռք անկան, որ եդեալ կազմեցան արարչին, որպէս իրն է գիտելի (Է 9-10).

Նոյնպէս եւ ԲԺ (12-ան առաքելոցն, որ ինքն խոստացաւ առաքել. «Նստղիք յԲԺ (12)ն աթոռ դատել զագգն Իսրայէլի» (Ղուկ. ԻԲ 30) որք աղքատացան եւ Հալաճեցան վասն արդարութեան: Հիմ ատուրցն անտաւ, որ է անսկիզբն Հայր, որ Հնացուցանէ զաւուրս եւ զժամանակս: Դարձեալ հիմ ատուրցն Արարիչ է, յայսինքն՝ Զ (16) աւուր արարչութեանցն: Դարձեալ Գ (3) աւուրն, որ լոյսն լուսաւորէր զամենայն: Եւ ապա յետոյ արեգակն կազմեցաւ, լուսին եւ աստեղք: Զի ասէ սուրբ վարդապետն Եղիշէ. Ոչ նորոգի, զի ոչ Հնանայ, ոչ մանկանայ, զի ոչ ծերանայ, ոչ փոփոխի, զի անյեղեղուկ է բնութիւն Աստուծոյ, զի ասէ. Ես նոյն եմ մինչեւ յաւի-

¹ B պատկեր:

² B որ:

³ B կատաց:

⁴ A չիք Յագարք... անորա:

տեան (հմմտ. Եբր. ԺԳ 8), եւ թէ՛ «Դու նոյն ինքն ես, եւ [աթոռ քո ազգէ մինչեւ ազգ»] (Ողբ Ե 19): Նստցի հին աւուրցն, զի տեսանի յաջակողմեանն դասուց, եւ աւրհնեսցէ զնոսա՝ յասելն Որդոյ. «Եկայք աւրհնեալք Հաւր իմոյ ժառանգել զպատրաստեալ ձեզ արքայութիւնն» (Մատթ. ԻԵ 34): Իսկ հրով կազմել աթոռոյն եւ անիւք կառացն հրեղինաց, եւ գետք հրեղէն, քանզի ի հուր դատելոց է զամենայն երկիր, որպէս երբեմն ջրով:

Հազարք հազարաց պաշտէին զնա (Է 10). «զանթուական լուեղինաց դասս. հազարաւք նշանակէ»^{22*}, որ իջանեն յերկնից եւ սպաաւորեն Աստուծոյ ամենասուրբ Երրորդութեան¹, զի «չեն կարաւտ հանգստեան անմարմին գոլով: Իսկ մարմնով յարուցեալքն հանգչին որպէս հանգուցիչն զիտէ մարմնով տանջելոյ սկիզբն ի նեռնէն լինի»^{23*} զի ասէ՝ Տուեալ լինի մարմին նորա յայրումն² հրոյ գեհնոյն, զոր Տէր Յիսուս սատակեսցէ այրմամբ յաւիտենական հրոյն (Հմմտ. Բ Թեսաղ. Բ 8): Եւ ի նմանէ խաբելոցն սակաւ ինչ ժամանակ տուեալ լինի ապաշաւանաց մինչեւ զայ Դատաւոն, ապա թէ ոչ անպատասխանիք կորիցեն:

Ատեանն անտաւ, զի դպրութիւնք բացան. «Եւ արդարքն հազիւ³ կայեան»^{24*} 4, զի ամենայն ոք զգիր պարտուց իւրոց ընթեռնու եւ ոչ կարէ ասել. Եկայք ընթերցիք զգիր պարտուց իմոյ, որով յայտնի լինի արդարութիւն Դատաւորին:

Տեսանէի ի տեպեան գիշերոյ, եւ ահա ընդ ամպս երկնից իբրեւ գորդի մարդոյ գայր եւ հասանէր միգչեի ի հին աւուրցն եւ մատուցաւ առաջի նորա: Եւ իշխանութիւն տուաւ նմա եւ պատիւ եւ արքայութիւն, եւ ամենայն ազգ եւ ազգիւնք եւ լեզուք նմա ծառայեսցեն: Իշխանութիւն նորա իշխանութիւն⁵ յաւիտենական, որ ոչ անցանի: Եւ թագաւորութիւն նորա ոչ եղծանիցի: Եւ սուկացաւ մարմին իմ յանձին իմում (Է 13-15):

^{22*} Վարդան 262:

¹ Ե Երրորդութեանդ:

^{23*} անդ:

² Ա այրումն:

³ Ե հզաւրիւ *փիւ*. հազիւ:

^{24*} անդ, 262բ:

⁴ Ա կայան:

⁵ Ե *չիք* նորա իշխանութիւն:

Եւ ահա ընդ ամպս երկնից իբրեւ զորդի մարդոյ գալղ միւնցեւ ի հին աւտորցն, եւ մատուցաւ առաջի նորա. *յայտ է¹ սուրբ եկեղեցի, զոր մատուցանէ Միածինն ասելով. Ահա ես եւ մանկունք իմ, զոր ետուրցիք, որում տուաւ իշխանութիւն եւ թագաւորութիւն մերում բնութեանս, զոր ունէր Աստուածութեամբն, զի տացէ իւրոյ արժանաւորացն անդամոց: Ոչ թէ այժմ չէ տուեալ. այժմ տուեալ է² զաստուածային պատիւն, այլ յայնժամ յայտնի տայ, որք գիտենն եւ որք ոչն գիտեն: Յայնժամ անեղծ եւ անմահ ցուցցի³ թագաւորութիւն նորա եւ որոց տացէ զանվախճան թագաւորութիւն: Վասն որոյ եւ մարգարէն սոսկացաւ ի տեսանելն զայս ամենայն, եւ մատեալ առ մի ոք ի հրեշտակացն՝ ուսանել ի նմանէ զամենայն խորհուրդ գազանացն. եւ զհին աւուրցն գալ եւ զՈրդոյն ընդ ամպս երկնից⁴ գալն, եւ զՆեոին ներելն Աստուծոյ, որ ասէ. Ժամանակ, որ է տարի մի եւ ժամանակս, որ է Բ(2) տարի (Է 25) եւ վախճան լինի տեսլեանս եւ վախճանի աշխարհիս, եւ հատուցման արդարոց եւ մեղաւորաց: Զոր Տէրն ասաց. «Ոչ է ձեզ գիտել զժամս եւ զժամանակս, զոր [Հայր եղ յիւրում իշխանութեան]» (Գործք Ա. 7): Այլ յամենայն ժամ պատրաստ լինել:*

Եւ Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ փա՛ռք յաւիտեանս. ամէն:

¹ Ե յայտնէ *փխ.* յայտ է:

² Ե *չիք* այժմ տուեալ է:

³ Ե ցուցանի:

⁴ Ե *չիք* երկնից:

Ը

Յամին երրորդի թագաորությունն Բաղդասարայ արքայի տեսիլ երեւեցաւ ինձ: Ես Դանիէլ¹ յետ տեսլեանն առաջնոյ էի ի Շաւշ² յապարանն, որ է յերկրին Իլամայ, եւ կայի ի վերայ Ուբաղայ (Ը 1-2).

Յայտ է, թէ Գ(3) *ամ եկաց Բաղդասար եւ ապա սպանաւ: Եւ կարգ բանից մարգարէիս³ ըստ պատշաճին է եղեալ եւ ոչ ըստ կարգին: Ոչ մարմնով զնաց Շաւշ քաղաք, այլ հոգով, որ է յարեւելս, զոր ոմանք զԱսպահան ասեն: Եւ զետն զՈւբաղայ⁴ ջուր աղի է: Եւ «Կիւրոս սպան զԱստիագէս մար եւ էառ զԹագաւորութիւնն նոցա, եւ տիրեաց Պարսիցն եւս»^{25*}: Վասն որոյ ասաց Եսայի ի դէմս նորա յերեսաց Աստուծոյ. «Ես երթայց առաջի քո եւ քաղաք մի փակեցին» (Եսայի ԽԵ 1): Եւ զաւրութեամբ աւժեալ կոչեցաւ: Ասէ Տէր ցածեալն իւր ցԿիւրոս. Ի Կիւրոսէ սկսեալ մինչեւ ի Դարեհն վերջին: Եւ սոքա ընդ Գ (3) կողմ աշխարհի ոգորէին: Եւ զարեւելք ոչ ասաց, զի ինքեանք ունէին: Վասն որոյ ասէ մարգարէն.⁵*

Ամբարձի գաչս իմ եւ տեսի, եւ ահա խոյ մի կայր հանդէպ Ուբաղայ: Եւ եղջիւրք նորա բարձունք եւ մինն բարչրագոյն էր քան զմիւսն: Եւ որ բարձրագոյն էր, յետոյ ելանէր: Տեսանէի, զի խոյն այն ոգորէր ընդ ծով, ընդ հիւսիս, ընդ հարաւ եւ ոչ որ սպրէր առաջի նորա: Եւ ահա քաւշ մի յայժեաց գայր յարեւմտից ընդ երեսս երկրի, եւ յերկիր ոչ մերձեանայր⁶: Եւ քաւշին եղջիւր մի էր ի մէջ աչաց նորա, եւ հասեալ մինչեւ ի խոյն: Չայրացաւ եւ ահար զխոյն եւ խորտակեաց զերկուսին եղջիւրս նորա: Արկ զնա յերկիր եւ ոտից իւրոց կոխան⁷ արար, եւ ոչ որ էր, որ թափէր զնա: Եւ քաւշն այժեաց մեծացաւ (Ը 3-8).

¹ B Եւ դարձեալ *փխ*. Ես Դանիէլ:

² B Շաւշա յ:

³ B մարգարէից:

⁴ B զԱբուղայ:

^{25*} Վարդան, 263բ:

⁵ B մարգարէս:

⁶ B *չիք* եւ յերկիր ոչ մերձեանայր:

⁷ B կոխեան:

Խոյ կոչեաց զթագաւորութիւն Պարսից, զի որպէս խոյն ամենայն մաքեացն տիրեաց¹, նոյնպէս նոքա կամողաց եւ ոչ կամողաց: Եւ ի² վերջն զԴարեհ ասէ, քաւշ՝ զԱղէքսանդր Մակեդոնացին ասէ: Եւ եղջիրն ի մէջ աչացն. զի աննման է մտացն կորովութեամբ այլոց թագաւորացն: «Եւ գայր հասանէր մինչեւ ի խոյն. ի Դարեհ թագաւորն մինչեւ սպան խորտակելով զեղջիրսն³ զզաւրսն ասէ, որք տկարացան եւ ոչ կարացին զիմանալ: Եւ գերկու եղջիրսն ասելով զթագաւորութիւն Մարաց եւ Պարսից էառ ի նոցանէ: Յերկիր ոչ մերձեցայր, այն է՝ որ ոչ կարաւտանայր իջանել ի վերայ քաղաքաց, զի հնազանդ էին մինչեւ ի Դարեհ, որ ընդզիմացաւ, եւ փշրեցաւ թագաւորութիւն նորա:

Եւ ելին այլ Դ(4) եղջիրք ի գերքոյն Աորա ընդ Դ(4) կողմս երկնից (Ը 8).

Դայեկ որդիքն են Աղէքսանդրի՝ Սելեւկիոս, Դեմետրիոս, Պտղոմեոս, Փիլիպպոս:

Եւ ի միոջէ ի Աոցանէ ել եղջիր մի հզար, եւ մեծացաւ առաւել (Ը 9).

ԶԱնտիոքոս ասէ, որ կոչեցաւ Եպիփանէս, որ էր նկարագիր Նեոխինն: Մեծացաւ, որ էառ զթագաւորութիւն ասորոց, եւ էառ⁴ զԵգիպտոս, եւ ել յԵրուսաղէմ, ուր հանգուցեալ էր շնորհ եւ զաւրութիւնս երկնաւորին Աստուծոյ: Եւ էառ աւար զսեղանն, զատանակն ոսկի զգոհանոցն, եւ կոտորեաց զքահանայսն: Եւ խաւսեցաւ ամբարտաւանս առ ի բառնալ զպատգամն եւ զաւրէնքն Մովսէսի, եւ կանգնեաց կուռս եւ մեհեանս, զոհեաց խոզ, էջ եւ անասուն ի միասին»^{26}: Եւ կոխան եղեւ աւրէնքն աւուրս ՌՄՀԸ (1278), որ է Գ (3) ամ եւ կէս: Մինչեւ յարեաւ Յուդայ Մակաբէ յետ մահուան Հաւր իւրոյ, եւ կոտորեաց զբանակն Անտիոքայ: Եւ շինեաց զտաճարն եւ սրբեաց զաւերն, եւ նորոգեաց զպատգամն ըստ աւրինացն: Զայս ամենայն Գաբրիէլ հրեշտակն ուսոյց Դանիէլի՝ մարդոյ ձեւ⁵ երեւեալ հրաման առեալ ի վեհագոյն*

¹ B տիրէ:

² B չիք ի:

³ B զեղջիրսն:

⁴ B առ:

^{26*} Վարդան, 264աբ:

⁵ B մարդածեւ փխ. մարդոյ ձեւ:

հրեշտակէն փելմոնի կոչեցեալ: Այսպէս¹ լինի եւ ի նեռին աւուրքն, որ «լրբի եւ ասէ զինքն Աստուած»^{27*}: Եւ ի հրէիցն կոտորէ ՃնԴՌ (144 000) այլ որպէս ապականեաց Անտիոքոս զտաճարն, նոյնպէս եւ նեռն՝ զեկեղեցիս քրիստոնէից: Եւ ի վերջինն ամենայն ազգ խոստովանին² զՔիստոս Աստուած ճշմարիտ: Եւ ամենայն աթոռք անկանին եւ թագաւորէ թագաւորն թագաւորաց յաւիտեանս յաւիտենից, ամէն:

Եւ ասէ հրեշտակն. Տեսիլ երեկոյիմ եւ առաւոտում ճշմարիտ է (Ը 26).

«Այս է՝ զգազանաց տեսիլն յերեկոյն ետես.³ զխոյն եւ զքաււչն՝ առաւոտուն յայլ եւ յայլ»^{28*}: Եւ ասէ. Կնքեա տարոջ զտեսիլդ. նախ մատանեաւ կնքել եւ է, զի ի մտի կնքել, եւ է զկնքեալն տալ յաւանդ ի պահել: Եւ խաւթացաւ Դանիէլ⁴ եւ ննջեաց (Ը 27). զհոգալն ասէ վասն սրբութեանց, որ աւերի յԱնտիոքայ եւ ի⁵ նեռնէն: Եւ յառնելն յԱստուած ապսպրելն է: Եւ ինքն զործէր զգործ արքունի, զի ի վերայ գործակալացն կայր: Զի Աստուած զփառաւորիչս իւր փառաւորէ⁶:

¹ B նոյնպէս:

^{27*} Վարդան, 264բ:

² A հաւատացիմ *փիւ*. խոստովանիմ:

³ B *չիք* Այս է... ետես:

^{28*} անդ, 265ա:

⁴ B դարձեալ *փիւ*. Դանիէլ:

⁵ B *չիք* ի:

⁶ B Զի զփառաւորիչն իւր փառաւորէ Աստուած:

Թ

Յամին առաջներորդի¹ Դարեհի որդու Արշարայ ի գաւակէ Մարաց, որ թագաւորեաց քաղղեացոց, եւ Դանիէլ խելամուտ եղէ ի գրոց եւ թուոյ ամացն², որ եղեւ բան Տեառն առ Երեմիայ մարգարէ Հ (70) ամ մնալ ժողովորդն ի գերութիւն (*Թ 1-3*).

Եւ այս գիտելի է, զի Դանիէլ գիտէր գերեմիայ մարգարէի զվճիռն: Սկիզբն արար աղաւթից եւ խնդրէ յԱստուծոյ, զի ազատէ Աստուած գիսրայէլ ի գերութենէն: Եւ այսպիսի գեղեցիկ աղաւթս առնէ, եւ հաւատամ ի յԱստուած, թէ այսպիսի աղաւթս առնէ ազգս Հայոց՝ ազատէ զմեզ Աստուած յաստի կենաց գերութենէս եւ ի հանդերձեալ կենաց գերութենէն.

Տէր Աստուած մեծ եւ սքանչելի, որ պահեա զուխտ եւ զողորմութիւն սիրելեաց քոց եւ որոց պահեն զպատուիրանս քո: Մեղաք անարիմեցաք, անհրաւացաք, ապստամբեցաք եւ խոտորեցաք ի պատուիրանաց քոց, եւ ոչ լուաք ծառայից քոց մարգարէից, որ խաւսէին յանուն քո առ թագաւորսն մեր եւ առ իշխանսն մեր եւ առ հարսն մեր եւ առ ամենայն ժողովորդ երկրին: Բո, Տէր, արդարութիւն եւ մեր ամալթ երեսաց եւ իբրեւ յաւորս յայսմիկ առն Յուդայ եւ բնակեաց Երուսաղէմի (*Թ 4-7*): Վասն որոյ զարթեալ Տէր Աստուած ի վերայ չարեացն մերոց, եւ ան զնոսա ի վերայ մեր, զի արդար է Տէր Աստուած մեր ի վերայ ամենայն գործոց իւրոց, զոր արար ընդ Տեգ, զի ոչ լուաք ձայնի մորս (*Թ 14*): Եւ արդ, լուր Տէր աղաւթից ծառայի քո եւ խնդրուածոց, եւ երեւեցոյ զերեսս քո վասն քո ի սրբութիւն, որ աներեցաւ: Խոնարհեցոյ Տէր Աստուած իմ զունկն քո եւ լուր ինձ, բաց զայս քո եւ տես զապականութիւն մեր: Լուր, Տէր, քաւեա Տէր, անսա Տէր³, եւ մի՛ յամեր վասն քո Աստուած իմ, զի անուն քո կոչեցեալ է ի վերայ քաղաքին քո: Եւ մինչդեռ ես խաւսէի եւ յաղալթս կայի խրկանէի զգութ առաջի Տեառն Աստուծոյ իմոյ: Եւ ահա այրն Գաբրիէլ, զոր տեսանէի յառաջնումն տեսլեանն, թողցեալ եւ մերձեցաւ առ իս իբր ի ժամ երեկոյին պատարագին: Եւ խաւսեցաւ ընդ իս եւ ասէ. Դանիէլ⁴ այր ցանկալի, այժմ եկի խելամուտ առ-

¹ Եւ չիք յամին առաջներորդի:

² Եւ ամացն:

³ Եւ անսա Տէր, քաւեա Տէր:

⁴ Եւ Դանիէլ յիս. Դանիէլ:

Անլ զքեզ, ի սկզբան աղթից քոց ել պատգամ, եւ ես եկի պատմել քեզ (Թ 17-23).

Գիտելի է, զի Գաբրիէլ յայնմ ժամու եկն առ Դանիէլ մինչդեռ «քահանայապետն զնէր զհացն զառամբն ի ժամ¹ երեկոյի պատարագին: Եւ Դանիէլ զմիտս, զհոգի եւ զմարմին յաղաւթան Աստուծոյ նուիրէր թուցեալ, զի անմարմինն երագ հասանէ»^{28}:*

Ի սկզբան աղաւթիցն ել պատգամս. որպէս թէ վճարման աղաւթից քոց մնայի: Եւ Աստուած, որ ասաց. «Մինչդեռ խաւսեսցիս՝ լուայց քեզ (Եսայի 46 24) պատրաստ է յիւրն տալ քեզ: Եւ ես եկի զխորհուրդն Աստուծոյ ծանուցանել քեզ, զի դու այր ցանկալի ես իմաստութեան եւ գիտութեան հրեշտակաց եւ մարդկան² այլ եւ՝ աստուածեղէն Հոգոյն:

Ած գմտաւ եւ ի միտ առ տեսիլդ: Երթանասուն եւթներորդ համառատեցան ի վերայ ժողովրդեան քո եւ ի վերայ քաղաքիս արբոյ, եւ ի վախճանել մեղացն եւսի կնքել անարիւնութեանցն, եւ ի ջնջել անիրաւութեանցն, եւ ի քաւել ամբարշտութեանցն, եւ ի գալ յաիտեմական արդարութեանցն եւ ի³ կնքել տեսլեան եւ մարգարէի եւ ի յաւժանել արբութեան⁴ արբութեանցն: Եւ գիտասցիս եւ խելամուտ լինիցիս յելից բանին տալ պատասխանի: Եւ ի շինելն Երուսաղէմի մինչեւ ցաւծեալն առաջնորդ եւթներորդ եւթն, եւ եւթներորդ ԿԲ (62): Եւ դարձցիս եւ շինեսցիս հրապարակքն եւ պարիսպքն: Եւ նորոգեսցիս ժամանակք: Եւ յետ ԿԲ (62) Է (7)երորդացն բարձցի անտիւրիսն եւ իրաւունք ոչ իցեմ ի մնա: Եւ քաղաքն եւ արբութիւն ապականեսցիս առաջնորդան հանդերձ, որ կայցէ: Եւ ջնջեսցիս հեղեղաւ մինչեւ ի վախճան պատերազմին համառատելոյ (23-26).

«Իսկ որ զկամս երկիւղածաց իւրոց առնէ եւ աղաւթից նոցա լսէ՝ պատասխանի առնէ ի ձեռն Գաբրիէլի»^{29} եւ ասէ՝ վասն քո աղաւթիցդ զգերութիւն ժողովրդեանդ կարճիցի: Եւ թանասուն է (7) դար համառաւտեցան: Եւ զայն, զոր ոչ խնդրէիր, տացի քեզ, ոչ միայն նորոգումն ստորինն Երուսաղէմի եւ տաճարի նորին*

¹ B ժամու:

^{28*} Վարդան, 265բ-266ա:

² A չիք զի դու այր... մարդկան:

³ B չիք ի:

⁴ B սրբութեան:

^{29*} Վարդան, 266ա:

այլ եւ «քաղաքին Աստուծոյ կենդանւոյ աստուածայինն¹ եղելոյ եւ վերնոյն Երուսաղէմի բացցին դրունք գլխովեան Աստուծոյ»^{30*}, եւ անկելոց տեղիքն նորոգեսցի: Եւ մերձեցաւ ժամ գալստեան Որդոյն Աստուծոյ, զի Հ (70)-եկին Է (7) թողու յանցաւորին: Եւ դարձեալ Հ(70) ազգ նահապետացն յԱդամայ հետէ զկատարումն էառ, որ գալոց է Բանն Աստուած եւ ի նոցանէ մարմին առնու եւ ի դժոխական Բաբելոնէն ազատէ զնոսա, եւ ամենայն մարդկան ազգի փրկութիւն առնէ: Եւ թէ որպէս կատարեալ վճարեցաւ գերութիւն Հ(70) ամն, Ի (20) ամ Յովսիայն, որ խաւսեցաւ Երեմիայ մարգարէն Գ (3) ամ Ոքոզիայն, որ² Յովաքազ ասի, Դ (4) ամ Յեքոնիայն, ԺԱ (11) ամ Սեղեկիայն³, եւ Դ(14) ամիս յԲԺ(12)ն էր մտեալ, որ լինի մինչեւ յաւերումն Երուսաղէմի եւ տաճարին ԽԹ (49) ամ: Եւ յայնմանէ մինչ ի մարգարէին Դանիէլի աղաւթքն ԻԱ (21) ամ, որ լինի կատարեալ Հ (70) ամ: Եւ աստ ազատեցաւ գերին ի ձեռն Կիւրոսի: Եւ նոքա ոչ կամեցան զնալ յԵրուսաղէմ: Վասն որոյ պատժեաց Աստուած զԻսրայէլ: Եւ զիր զԻԱ (21) ի վերայ ԽԹ (49) ամին լինի Հ(70) ամ մինչ ի շինութիւն տաճարին. այս պատիժ էր կրկին Հ(70) ամն: Եւ թներորդ Է(7) մի եւ ԿԲ (62) Է(7)երորդ, մի, որ լինի Է(7) մի եւ ԿԲ (62) Է(7)երորդ մի, որ լինի Է(7)երորդ Է(7) ԽԹ(49)ամ մինչ ի շինութիւն տաճարին, որ շինեցաւ ի Զաւրաբաբէլէ: Եւ ԿԲ (62) Է(7)երորդն լինի ՆԼ Դ(434) մինչ ի ծնունդն Քրիստոսի: Եւ եղեալ լինի Է(7) Դանիէլ Է եւ ԿԲ (62) Է(7) Դանիէլ ի վերայ միմեանց լինի բովանդակն ՆԶԳ (483) ամ մինչ ի ծնունդն Քրիստոսի: Եւ ԼԳ (33) ամ մինչ ի խաչելութիւն լինի ՇԺԶ(516): Եւ կատարեցաւ աղաւթք Դանիէլ մարգարէին, զի նորոգեցաւ տաճար բնութեանս եւ տաճար վերնոյն Երուսաղէմի: Փա՛ռք եւ գոհութիւն ողորմածին Աստուծոյ եւ ի խնամոցն, զոր ունէր առ ազգս մարդկան, զի մարգարէն վասն Իսրայէլի ազատութիւն խնդրեաց: Իսկ Աստուած բոլորիցս արար ազատութիւն եւ նորոգումն: Իսկ որ ասէ՝ ի վախճանել մեղաց, զոր Եւայ⁴ մեղաւ պտղոյն ճաշակմամբ ի կնքել անաւրէնութեանց, զի բնական աւրինաւք եւ եղելոյն

¹ B աստուածածինն:

^{30*} Վարդան, 266բ:

² B այն որ:

³ B Դ(4)ամ Սեղեկիայն *փիւ*. Դ (4) ամ... Սեղեկիայն:

⁴ B *չիք* Եւայ:

տանն Սեթայ եւ Նոյի, Աբրահամու, Մովսեսին, զոր կնքեաց եւ բեւեռեաց ի խաչափայտին ի ջնջել անիրաւութեանց, զոր ի մարգարէքն անիրաւեցան, ջնջեաց սրբարար աւագանաւն եւ լուաց աստուածային արեամն ի քաւել ամբարշտութեանցն, զոր ի Կուռքն ամբարշտեցան հրէայք եւ հեթանոսք՝ թողեալ զաղբերն ջրոյ կենդանոյ «փոխեցին գուբս ծակոտկէնս» (Երեմիա Բ 13): Զչորեսին տեսակս մեղաց եբարձ Քրիստոս՝ ծննդեամբն, մկրտութեամբն, խաչիւն եւ յարութեամբն՝ ի գալ յաւիտեանական արդարութեան, որ ասաց Յովհաննու «Այսպէս պարտ է մեզ լնուլ զարդարութիւն» (Մատթ. Գ 15) ի կնքել տեսլեան մարգարէիցն: «Որ գտեղի առին տեսիլք եւ մարգարէութիւնք ըստ ասելոյն. «Ամենայն ակրէնք եւ մարգարէք մինչեւ զՅովհաննէս» (Մատթ. ԺԱ, 13, Ղուկ. ԺԶ 16), եւ «Որ հաւատայ ձայնին Հաւր նա կնքեաց, թէ Աստուած ճշմարիտէ Քրիստոս» (Յովհ. Գ 33): Եւ գտեսլեան Յիսուս խաչիւն կնքեմք ի մեզ եւ դնեմք ի սրտի, որպէս ասէ յԵրգսն. «Դիր զիս ի սրտի որպէս կնիք» (Երգ Ը 6), եւ ի յաւժանել Սրբութեան սրբութեանցն»^{31*}, որ առաւ արիւնն ի կուսական արգանդէն եւ անուանեցաւ Յիսուս, եւ ի Յորդանան ընկալեալ զՀոգին կոչեցաւ Քրիստոս, ըստ Եսայեայ. «Հոգի Տեառն ի վերայ իմ, վասն որոյ եւ աւժ իսկ զիս» (Եսայի ԿԱ, 1): «Եւ ձեռաչէն եկեղեցիք եւ քրիստոնեայք կոչին աւժեալք: Եւ խորանք եկեղեցի կոչին սրբութիւնք եւ Սրբութիւնք սրբութեանց, սեղանն սուրբ եւ ամենայն աստուածաբնակ տաճարք եւ եկեղեցիք անուամբ Տեառն սրբութիւնք կոչին»^{32*}: Եւ գիտես եւ զգոյշ լեր յելից բանիցն տալ պատասխանի, այսինքն՝ թէ ոչ հաւատան եւ աստուածամարտ գտանին եւ կատաղին եւ խաչեն զՏէրն. դատիս դու գնոսա երեւմամբ եւ ցուցմամբն քեզ Աստուծոյ: Եւ Իսրայէլ ոչ հաւատաց, այլ խաչեցին զարարիչն Աստուած, եւ ոչ զղջացան ի գործս իւրեանց: Այլ յետոյ սպանին զՍեփաննոս Նախավկայն եւ մին յընկերաց նորին եւ ԲՌ(2000) ոգի ի հաւատացելոցն եւ զՅակոբս զեղբայրն Յովհաննու: Եւ ներեաց Քրիստոս Խ(40) ամ աւելի կամ պակաս: Եւ սպանին զՅակոբոս զեղբայրն Տեառն: Եւ ապա զարթեալ բարկութիւն Աստուծոյ եւ երեւեցաւ նշան յերկնից վեց անգամ: Եւ յետոյ այր մի Գոբարքոբի անունն ապստամբեցաւ ընդդէմ Ներո-

^{31*} Վարդան, 267ա:

^{32*} Վարդան, 267ա:

նի, եւ ըստ այլոց պատմագրաց որդուներն անկան ի յունկացն Վեսպասիանոսի անուամբն Քրիստոսի: Շարժեցաւ զաւրաւքն հռոմայեցւոց եւ եկն ի վերայ Երուսաղէմի, եւ կորոյս զկոյրն Իսրայէլ: Եւ հեղեղեցաւ ազգն հրէից բիւրս ի ձԻԶ (126), զի ձԺ(110) բիւր մեռան ի սովոյ խսարին, Զ(6) բիւր ի սուր մաշեցան, Ժ(10) բիւր գերի վարեցան, եւ հաւատացեալքն ելին ի քաղաքէն հրեշտակին առաջնորդութեամբ եւ գնացին յԵգիպտոս: Եւ բազմեցաւ անդ կրանաւորութիւն, եւ շինեցին Բ (2) վանս միոյն անուն հոյս Հեսսի եւ միւսոյն Հանգրստարիթի: Եւ այլքն գրուեցան ընդ ամենայն ծագս երկրի եւ կան յանհաւատութիւն: Իսկ առաքեալքն Է(7) եւ կէս ամ մի քարոզեցին նոցա եւ ոչ հաւատացին յետ աւերութեան Երուսաղէմի, զոր յիշէ Դանիէլ, եւ բարձիթողի արարեալ դարձան ի հեթանոսս: Իսկ այն, որ ի վերջոյ յիշէ Է (7)րդ եւ կէս ամ զՆեռին խաբելն կախարդութեամբ ցուցանէ, որ խաբելոց է զԻսրայէլ, թէ՛ Ես եմ Մեսիայն: Եւ բազումք հետեւին նմա յազգէ հրէից: Եւ հնարի զընտրեալսն կորուսանել յազգէ քրիստոնէից, բայց յաւգնութիւն յԱստուծոյ ապաւինի: Եւ Տէր առաքեսցէ զԵղիայ քարոզել նոցա մինչ զի ձԽԴԻ (1144) ոգիք դառնան առ Քրիստոս եւ անարգեն զպիղծն եւ ի նմանէ նահատակին: Եւ կարճէ Աստուած զժամանակս նորա, զի ասէ. Ժամանակ, որ է մի ամ, ժամանակս բազումս ամ եւ կէս ժամանակի, լիճի Գ (3) ամ եւ կէս: ԶԷ(7)-երորդ կէսն մեկնիչն զմի ամն յերթա բաժանէ, լինի Գ(3) ամ եւ կէս¹: Զի անհաւատ եւ չարագործ լինի, երբեմն զԱստուած պատուէ, երբեմն՝ զկուռս, երբեմն զինքն ասէ. «Զոր Տէր Յիսուս սատակեսցէ զնա հոգևով զաւրութեան իւրոյ» (Բ Թեսալ. Բ 8): Եւ Քրիստոսի փա՛ռք յաւիտեանս. ամէն:

¹ Ա չիք ԶԷ (7)-երորդ կէսն... ամ եւ կէս:

Ժ

Յամին երրորդի Կիրոսի արքայի Պարսից բանն յայտնեցաւ Դանիէլի, եւ ճշմարիտ է բանն եւ զարութիւն մեծ եւ հանճար տուաւ նմա: Յաւորսն յայնոսիկ եւ Դանիէլ ի սուգ մտի երեք է(7), որ է ԻԱ (21) ար, հաց ցանկութեան ոչ կերայ, եւ միս եւզիմի ոչ եմուտ ի բերան իմ, եւ իւղով ոչ աւծայ մինչեւ ի ԻԱ (21) արն: Յաւորս քսաներորդի չորրորդի ամսեանն առաջնոյ կայի եւ առ ափն գետոյն մեծի Թզլաթ: Ամբարձի զաչս իմ եւ ահա այր մի զգեցեալ Բաղէնս, եւ ընդ մէջ իր ածեալ կամար յոսկոյն Ոփազայ, եւ մարմինն նորա ծովագոյն, եւ երեսք նորա իբրեւ զտեսիլ փայլատական, եւ աչք նորա իբրեւ զճառագայթ հրոյ, եւ բազուկք եւ բարձք նորա իբրեւ զփայլիւն պղնձոյ: Եւ բարբառ նորա իբրեւ զբարբառ զարութեան: Եւ տեսի եւ միայն եւ այլքն ամենայն վախճան զարհուրեալք, եւ եւ անկայ յերկիր: Եւ ահա ձեռն մերձեցաւ առ իս եւ կանգնեաց զիս: Եւ ասէ Դանիէլ. Այր ցանկալի խելամուտ լեր բանիցս, զոր խաւսեցայց ընդ քեզ (Ժ 1-11).

Գիտելի է, զի վերնագիրն Եզրաս դպրի է^{33} մինչ ի Դանիէլ: Դանիէլ ԻԱ (21) աւր հաց ցանկութեան ոչ կերաւ, զոր ինչ բնութիւն խնդրէ: Գինի ոչ էարբ, զի ոչ գոյր հրաման. յետ ջրհեղեղին Նոյի տուաւ: ԻԱ (21) աւր կարգ զինուորութեան է, զի զինուորացաւ ընդդէմ սատանայի. երիս է(7), այսինքն՝ հոգւոյ եւ մտաց եւ մարմնով մաքրուեցաւ, իւղով ոչ աւծաւ, զի ցամաքեցոյց զմարմինն: Առնակերպ երեւեալ Բանն Աստուած նմա, զոր յետոյ զգենլոց էր մարմին: Եւ ոչ այր եղեալ բազէն զգեցեալ, որ է փառս. քահանայական զգեստ եւ ծաղկեա պատմուճան, որ¹ պէսպէս շնորհաց առատութիւն ցուցանէ, զոր տալոց էր եկեղեցոյս, կամար գաւտի ընդ մեջ ածեալ յոսկոյ կեփագեայ, այսինքն՝ սրբոյ, զոր հանդերձեալ էր զմեզ իբրեւ գաւտեալ ի սէր իւր պնդել, իսկ մեք անդամք նորա, ի նա եմք միաւորեալ: Մարմին նորա ծովագոյն որպէս Թարսիս ակն սեւագոյն, զի անգիտելի է եւ անհաս: Երեսք նորա իբրեւ զփայլակն, զի արդարութեան արեգակն ծագելոց է: Աչք նորա իբրեւ զճառագայթս հրոյ, զի իրաւապէս դատաստան առնէ. հրակերպ, զի անաչառ է արդարոյ եւ մեղաւորաց. արդարոց անմահական կեանսն, իսկ մեղաւորացն՝ զպա-*

^{33*} Վարդան, 268ա:

¹ Ա չիք որ:

տրծն յաւիտենական: Բագուկք անորա իբրեւ զփայլիւն պղնձոյ. զկոչումն հրէից նշանակէ, եւ ոտքն՝ զկոչումն հեթանոսաց: Բարբառ անորա իբրեւ զբարբառ զարու. «զի ամենայն հաւատացեալք նորա զաւրք լինին եւ նովաւ բարբառին: Եւ ես միայն տեսի. նշանակէ զայն, թէ ոք կացցէ յեկեղեցի եւ զերկիրւոյն Աստուծոյ ոչ ունիցի, ոչ ինչ աւգուտ է ի մէջ սրբոց բնակել»^{34}, զի անարժան գտանին շնորհացն Աստուծոյ: Եւ տեսի զտեսիլն զայն մեծ. զխորհուրդն մեծ, որ ծածկեալ էր յաւիտենից, որ մարդ լինելոց էր Աստուած: Անկաւ ի վերայ երեսաց, եւ փառք իմ յապականութիւն դարձաւ. «փառք զպաղատանաւք կալն ասէ առաջի Աստուծոյ, զի խափանեցաւ յահագին յահէն»^{35*} էր բարբառն եւ ոչ հրեշտակի, զի Աստուծոյ էր¹ երեւումն: Եւ ձեռն մերձեցաւ յիս եւ կանգնեաց զիս. ձեռն ձգել նշանակէ զձեռն, որ հաստատէ զամենայն գայթաղեալս եւ կանգնէ զամենայն զլորեալս:*

Եւ ասէ ցիս. Դանիէլ, այր ցանկութեան, յորմէ ետուր զսիրտքո վշտաց վասն գերոյն² ի ԻԱ (21) ամին ազատեցի զձեզ: Եւ Հ(70) ամն լցաւ եւ ժանդ ժողովուրդն մինչեւ յերրորդ ամն ոչ կամեցաւ զգառնալն որպէս³ Կիւրոս հրաման ետ յառաջին ամին: Եւ Դանիէլ⁴ աղաւթս առնէր ազգել ի սիրտս նոցա՝ ասելով. Տուր նոցա սիրտս մարմնեղէն: Եւ երեւեալն Տէրն էր, բայց զձայնն փոխեաց ի հրեշտակին Գաբրիէլի, զի տանել կարասցէ:

Եւ ասէ. Իշխանն Պարսից հակառակ եկաց ինձ: Եւ Միքայէլ եկն աւգնել ինձ (Ժ 13).

Աստուած ամենայն ազգի պահապան է կարգել, զի պահեսցեն ի դիւաց, ըստ այնմ «կացոյց սահմանս հեթանոսաց» (Բ աւր ԼԲ 8): Պահապանն Պարսից հակառակ էր ազատութեան, զի ոչ էր առեալ հրաման յԱստուծոյ: Նույնպէս եւ իշխանն Յունաց, զի մի՛ դարձցին գերեալքն⁵ ի Յունաց, զոր ոմանք ի մեկնչաց զսատանայ ասեն: Եւ դարձեալ անկաւ մարգարէն ի յերկիր: Եւ ձեռն

^{34*} Վարդան, 270ա:

^{35*} անդ:

¹ Ե չիք էր:

² Ե գետոյն փիս. գերոյն:

³ Ե չիք որպէս:

⁴ Ե դառնալ փիս. Դանիէլ:

⁵ Ե չիք Յունաց, զի մի՛ դարձցին գերեալքն:

ձգեալ յարոյց զնա, «որ էր նշոյլք տնաւրէնութեան Որդւոյն Աստուծոյ, ըստ այնմ «Եղբոր որդին իմ կարկառեալ զձեռն իւր առ իս (Երգ Ե 4), եւ որովայն իմ խոռվեցաւ (Դաճ. Ժ 15): Վասն զի ի նմանութիւն որդոյ մարդոյ մերձեցաւ ի շրթունս իմ (Ժ 16): Նախ ձեռն ձգեալ ի մարգարէսն զաւրութիւն»^{36*}, զի մարգարէքն գուշակեն աշխարհի զգալուստն Քրիստոսի, եւ ի լրման ժամանակի մարդ եղեալ եւ եկն յերկիր: Եւ զայլն տես ի մեկնութիւն սուրբ վարդապետին Վարդանայ: Զայս սակաւ նուսխայեցի¹ վասն գրոց աշակերտի:*

* Ըստ ընկալյալ թրգմ. ձգեաց:

^{36*} Վարդան, 270-271:

¹ Ե Գիւսխայեցի:

ԺԱ- ԺԲ

Եւ դարձեալ ասէ. Գ (3) թագաւորք յարիցեն լերկրիդ պարսից եւ չորրորդն մեծասցի յոյժ եւ յարիցէ ի վերայ թագաւորութեան Յունաց: Եւ յարիցէ թագաւոր հզար եւ տիրեսցէ բազմաց (ԺԱ 2-3). «Այսպէս եղեւ, զի Կիւրոս էր թագաւոր, երբ զայս ասաց: Եւ յետ Կիւրոսի Դարեհ, ապա՝ Քսերքսի: Եւ չորրորդն մեծասցի յոյժ. յետինն Դարեհ, որ յարեաւ ի վերայ թագաւորութեան Յունաց, զոր սպան Աղէքսանդրոս որդի Փիլիպպոսի, որ տեւեաց ամս ՄԼ (230): Եւ գիտել պարտ է, զի զնշանաւորսն ասաց, ապա թէ ոչ ԴԺ (14) թագաւորք նստան Կիւրոսի եւ վերջինն՝ Դարեհիւ»^{37*}: Եւ դեղակուր եղեալ «Աղէքսանդրոս կեցեալ ամս ԼԲ (32)՝ թագաւորեալ ամս ԺԲ (12) եւ ամիսս Զ (6), եւ բաժանեցաւ ի¹ Դ (4) (ԺԱ 4)»^{38*} որպէս ասացաւ: Եւ դայեկ որդիքն մնացին ժառանգ: Եւ մի ի նոցանէ զաւակացն զարասցի (ԺԱ 5). «զԱնտիոքոս ասէ, որ իշխէր ասիացոց, որ եւ թագաւորեաց ի ձԼԷ (137) ամի թագաւորութեան Յունաց»^{39*}, եւ յարեաւ ի վերայ Եգիպտացոց թագաւորութեան եւ յաղթեաց: «Եւ ել ի վերայ Երուսաղէմի ՇԽԳ (543) ամի շինելոյն զնա: Եւ յետ Բ (2) ամաց առաքինացաւ Մատթիի եւ որդիք նորա»^{40*}: Եւ աստ բազում թագաւորաց պատերազմ ասէ Դանիէլ: Եւ գիրն Մակաբայեցոցն զնոյն ասէ, անտի տեղեկացիր^{41*}:

Եւ այրն, որ զգեցեալ էր զբաղէնն, ամբարձ գաջ իւր եւ զձախ լերկինս եւ երդուաւ ի կենդանին յաւիտենից: Եթէ ի ժամանակ եւ ի ժամանակս եւ ի կէս ժամանակաց (ԺԲ 7):

Եւ տացի պղծութիւն աւերածին աւուրս ՌՅԼԵ (1335)^{42*}, եւ Երանի որ համբերեսցէ (ԺԲ 11-12): Եւ յառաջն ասաց աւուրս ՌԳՃ

^{37*} Վարդան, 273ա:

¹ Եւ չիք ի:

^{38*} անդ:

^{39*} Վարդանի մոտ. «հարիւր երեսուն եւ հինգ» (273ա), ինչը Ե-ի, Ե-ի շփոթի հետեւանք է:

^{40*} Վարդան 273աբ, ուր սակայն ՇԽԳ-ի *փյաՂԳ*

^{41*} Տէն Ա Մակաբ. Բ:

^{42*} Ընկալյալ թրգմ. մեջ «հազար երկերիւր երեսուն եւ հինգ»:

(1300) եւ ՀԸ (78)^{43}, ԽԳ (43) աւր պակաս մնայ: Պակասն հետ լուսնին համարեաց եւ զաւելորդն՝ հետ արեգական: Եւ այն որ ասէ. նստի ի Սաբայիմ (ԺԱ 41) նախ պատերազմի հետ եգիտացւոցն եւ ապա զա յարեւելս եւ Գստի ի Սաբայիմ, այսինքն՝ ի սուրբ եկեղեցիս յարեւելիս, եւ աստ լինի կորուստ ընտրեալ եկեղեցւոյս Հայոց: Եւ բազումք հետեւին նորա պիղծ ճանապարհին: Աւա՛ղ եւ վա՛յ զիս:*

^{43*} *Վարդանի մոտ.* «հազար երկու հարիւր եւթանասուն եւ ութ (277բ):»

ԺԴ

«Եւ թագաւորն Աստիգէս, յոր աւելլաւ առ հարս իւր, եւ հառ Կիւրոս պարսիկ զթագաւորութիւնն նորա»^{44*}, եւ «Դանիէլ էր կենաց կցորդ»^{45*} նորա փառաւոր քան զամենայն բարեկամս իւր: Եւ էին կուռք մի բաբելացոց: Եւ էր կերակուր նորա¹ ի թագաւորէն նաչիհ ԲԺ (12)-ան արդու եւ Խ(40) ոչխար եւ Զ(6) մար գինւոյ: Եւ թագաւորն հանապազ գնայր եւ երկիր պագանէր նմա²: Եւ Դանիէլ երկիր պագանէր ճշմարտին Աստուծոյ: Եւ թագաւորն ասէ Դանիէլի. Դու ընդէ՞ր ոչ երկիր պագանես Բելայ: Եւ նա ասէ. ոչ պաշտեմ զկուռս ձեռագործս, այլ ՝ զԱստուած կենդանին: Եւ ասէ. Բել ո՞չ թուի քեզ կենդանի Աստուած, եւ տես, թէ որչափ ուտէ եւ ըմպէ: Եւ ծիծաղեցաւ Դանիէլ. ի ներքոյ արտաքոյ պղինձ ոչ ուտէ եւ ոչ ըմպէ: Եւ բարկացեալ թագաւորն քրմացն, եւ նոքա ասեն՝ Բել ուտէ: Եւ էին քուրմք Բելայ Հ(70) թող զկանայս եւ զմանկտիս: Դու դիր թագաւոր ձեռաւքդ, թէ ուտէ՝ Դանիէլ մեռանի եւ թէ ոչ ուտէ մեք մեռանիմք: Եւ պատրաստեցին զկերակուրն եւ եղին առաջի, եւ կնքեցին մատանեալ թագաւորին: Եւ նոքա վստահ էին, զի արարեալ էին ընդ սեղանովն մուտ անյայտ: Եւ Դանիէլ հրաման ետ մանկտոյն իւրոյ մոխիր ցանել ընդ յատակ մեհնանին: Եւ կնքեցին մատանեալ թագաւորին: Եւ քուրմքն մտին եւ կերան ըստ սովորութեան իւրեանց: Եւ առաւոտուն եկեալ թագաւորն եւ Դանիէլ եւ տեսին, զի ողջ էր կնիքն: Եւ աղաղակեաց թագաւորն. Մեծ ես Բել եւ ոչ գոյ ի քեզ [նենգութիւն եւ ոչ մի]: Եւ ծիծաղեցաւ Դանիէլ եւ եցոյց զհետ կանանցն եւ մանկտոյն: Եւ կալեալ զնոսա ցուցին զգաղտնի³ մուտսն, եւ կոտորեաց զնոսա առ հասարակ: Եւ զԲել ետ ի ձեռս Դանիէլի կործանել զնա եւ զմեհնանն նորա (ԺԴ 65, 1-21): Եւ զԲելն Կ(60) կանգուն Կիւրոս փշրեալ էր՝ ագահելով, թէ ոսկի է, եւ ետես, զի աղիւս էր ի ներքոյ: Եւ զյետի Բելն ի նորա սէրն կանգնեալ էին յիմար բաբելացիքն:

^{44*} Վարդան էջ 278բ:

^{45*} անդ:

¹ B նորա կերակուր:

² A չիք նմա:

³ B չիք գաղտնի:

Այսքան առ այս:

Դարձեալ. Եւ էր վիշապ մի մեծ եւ պաշտէիմ զնա բաբելացիքն: Եւ աւէ թագաւորն ցԴաւանիէլ. Միթէ՞ եւ զդմանէ՞ սսիցես, թէ պղիճ է, ահա ուտէ եւ ընկէ աւուրն Բ (2) մարդ եւ Բ (2) պատրուճակս (ԺԴ 22-23).

Գիտելի է, զի զանուն վիշապին Ովան կոչէին եւ համբաւէին, թէ նա ուսոյց զբանականութիւն եւ զամենայն արուեստ¹ ճարտարութեան, եւ լեզուաց² ճարտարութիւն ի նմանէ է: Իսկ Դանիէլ սսէ՝ Աստուածն յաւիտենից կենդանին ոչ ուտէ եւ ոչ ըմպէ, զի ոչ քաղցնու, եւ անեղ է եւ արարիչ ամենայնի: Եւ աստուածս,³ որ յերկինս եւ զերկիր ոչ արարին, կորիցեն: Տեառն Աստուծոյ պարտ է երկիր պագանել, զի «ոչ է առեալ ումեքէ զկեանս եւ չէ հնար ի բաց դնելոյ⁴ զյաւիտենական կենդանութիւն: Իսկ վիշապը նորա⁵ արարած է, եւ թշնամի եղեւ պատկերին Աստուծոյ, բնակարան սատանայի եւ անիծեալ ի Տեառնէ: Եւ հրաման ի նմանէ ունիմք սպանանել զնա եւ ոչ պաշտել: Եւ թէ ոչ հաւատաս, տուր հրաման սպանանել⁶ զդա կերակրով որպէս դա զմեզ առանց սրոյ: Եւ առեալ հրաման սպասել գլխոյն»^{46}:*

Եւ առեալ Դաւանիէլ ձիւթ եւ ճարպ եւ մազ եւ եփեաց ի միասիմ եւ արար գնդակս եւ եհար ի բերան վիշապիմ, եւ իբրեւ կերաս վիշապն պայթեալ պատառեցաւ: Եւ աւէ. Ահա տեսէք զպաշտամունս ձեր (ԺԴ 26).

«Եւ այս յաւրինակ Տեառն մերոյ, որ է առ զհոգի եւ մարմին եւ զմիտս՝ խանձ առնելով, որով սովորաբար կերակրէր սատանայ եւ ընոյր զգոթիս, յորմէ խաբեալ ձեռնարկէր հրէիւքն սպանանել զնա: Իսկ ի յաւանդել հոգոյն պատառէր զորովայնն սատանայի՝ զգոթիւքն, եւ զյառաջագոյն կլեալսն ազատէր ի նմանէ՝ աստուածացեալ մարմնովն յառնելով անխախուտ եւ կնքեալ թողլով զգերեզմանն՝ վկայ աստուածեղէն եւ կուսական ծննդեանն:

Իսկ բաբելացիքն բարկացան, աւր մի գտեալ, զի զաւրք թագաւորին ոչ էին առ նմա. Տուր մեզ⁷ զԴաւանիէլ, զի սպանցուք զնա, զի

¹ Բ արուեստս:

² Բ լեզուաւ:

³ Բ աստուած:

⁴ Բ դնել:

⁵ Բ նոր *փիս*. նորա:

⁶ Բ *չիք* զնա եւ ոչ պաշտել... սպանանել:

^{46*} Վարդան, 279ա:

⁷ Բ ի մեզ:

հրեա եղեալ ես իբրեւ զնա, ապա թէ ոչ եւ դու մեռանիս (ԺԴ 28): Եւ զարհուրեալ թագաւորն ետ ի ձեռս նոցա եւ ապապրեալ ի կենդանին Աստուած: Եւ ի նմին ժամու արկին ի գուրբ առիւծուցն՝ վեց աւր պահելով զնա ի մէջ Զ(6)-ից առիւծուցն¹ ոչ տալով զսովորական կերակուրն, զի վաղվաղակի կերիցեն զնա (ԺԴ 31). կրկին է այս Դանիէլի արկանել ի գուրբ առիւծուցն յաւրինակ Տեառն մերոյ, որ ի կրկին գուրբ եմուտ ի դժոխքն եւ ի գերեզմանն եւ «մարմինն ոչ ետես զապականութիւն եւ հոգին ոչ թողաւ² ի դժոխս» (Գործք Բ 31): Որ եւ քան զառիւծ ահագինք էին՝ մահ եւ ապականութիւն, որք ոչ կարացին զատամունս իւրեանց մերձ տանել առ նա: Զառաջինն թագաւորն մատանեաց, զի մի՛ արտաքուստ դրժիցի, եւ աստ ոչ, զի առիւծքն պահէին ի սրոյ եւ ի քարէ: Անդ աւր մի եկաց եւ մնաց անապական՝ յաւրինակ Ադամայ, զի մեռաւ եւ զոգի նորա ոչ կարաց սպանանել: Եւ աստ Զ(6)աւր եկաց ի մէջ է (7)-ից առիւծուցն. զվեց դարն նշանակէ, որ յամեաց ի դժոխքն բնութիւնս Զ(6)-աւրեա արարածս, զի ապականեցաւ Զ(6) շարժամբն: Իսկ Դանիէլ ի բարին ունէր զշարժումն, անապական մնաց յառիւծուցն որպէս անանեանքն՝ ի հրոյն եւ Պաւղոս՝ ի յիժէն^{47*}: Զոր եւ Ադամայ ետ զնոյն շնորհս եւ յետ մեղանացն էառ, զնոյնն եւ յանմեղ մնացեալ որդոցն ոչ արգել եւ իշխել արարածոցս բոլորից եւ մասանց, որպէս Մովսէսի, յեսուայ, Եղիայի, Եզեկիայ եւ այլոց սրբոցն, մանաւանդ Լուսաւորչին մերոյ, եւ ի Զ(6) դարուն եկն եւ զհոգիսն ազատեաց, եւ յեւթանն աւարտման գայ զմարմինս ազատէ ի գբոյ հողոյս, ըստ այնմ. «Ամենայն արարածք հեծեն եւ երկնեն եւ սպասեն զալստեան³ Որդոյն Աստուծոյ (Հոովմ. Ը 22), եւ թէ՛ «Ակն ունիմք փրկութեան մերոյ», (Հոովմ. Ը 23), զի Յիսուսով եմք ապրեալ, յորում շաբաթանան հաւատացեալ բազմավաստակք մարմինք ի կեանսն յաւիտենականս, ուստի մերժեալ են ցաւք եւ տրտմութիւնք:

Իսկ Ամպակումայ տանել զճաշն ի գուրբն Դանիէլի, հրաշիւք եւ փութով դառնալն զդարձ հրէիցն նշանակէ, զի Կիւրոս հրաման ետ արձակել, այլ եւ զափշտակիլ արդարոցն ամպովք ընդ առաջ

¹ A չիք վեց աւր... առիւծուցն:

² B թողու:

^{47*} Տես Գործք ԻԸ 3-5:

³ B գալուստն:

Տեառն յաւրս»^{48*}: Դարձեալ գուր անիւծուցն նշանակէ գաշխարհս եւ է(7) անիւծքն՝ զէ(7) մահուչափ մեղս, եւ բանտն կնքեալ՝ զկոյսն Մարիամ, եւ Ամպակում մարգարէն՝ զՔրիստոս, եւ ճաշ՝ զմարմինն, որ ետ կերակուր բնութեանս: Այս ի յայլոց գրոց:

Դարձեալ եւ ասէ հայրապետն Յակոբ ի Զգաւն գիրքն. Անիւծքն աղաւթէին եւ արտասուէին եւ զձեռն տարածէին հետ Դանիէլի, եւ յորժամ ննջէր մինն՝ զմիւսն ի բաց խլէր զգլուխն Դանիէլի բարձ¹ դնէր^{49*}: Եւ դարձեալ գտանես ի յայլ գիրս, զի ասէ. կերակուրն թափանցապէս ի կնքեալ բանտն իջաւ, թէպէտ եւ բնագիրքն զկնքիլն ոչ² ասէ: Աղաղակեաց Ամպակում³ եւ ասէ. Դանիէլ, Դանիէլ⁴, առ զճաշդ, զոր առաքեաց քեզ Աստուած: Եւ ասէ Դանիէլ. Յիշեցեր զիս Աստուած զսիրելիս քո (ԺԴ 36-37), զի վասն քո կամ ի գրիս, զի սիրեմ զքեզ: Զի ասացեր. «Որ զիսն սիրեն, սիրեմ», զի ասէ Դանիթ. «ոչ ընդ վայր հարկանէ Տէր զսուրբս եւ պահէ զհատուցումն» (Սաղմ. 1,2 28): Հարկանէ զսուրբս եւ մեծամեծս ուղղութիւնս գործէ նոքաւք. եւ յայտ է տեսանել ի Դանիէլ:

Եւ թագաւորքն յաւուրն է(7)երորդի եկն աշխարել զԴանիէլ եւ հալեցեալ ետես, զի նստեր, աղաղակեաց ի ձայն մեծ եւ ասէ. Մեծ ես Տէր Աստուած Դանիէլի եւ չիք այլ ոք բաց ի քէն: Եւ առին զԴանիէլ ի գբոյն ի վեր եւ զչարսխաւսեան եւ զվնասակարսն արկ ի գութն, եւ գէշ գէշ պատաստեցան նոյնժամայն առաջի նոցա (ԺԴ 39-41).

Եւ զարմացաւ թագաւորն եւ ամենայն տեսաւդքն, եւ առաւել հրաշք է եւ զարմացումն քան զՅունանուն, զի ամենայն ինչ հնարաւոր է Տեառն Աստուծոյ եւ ամենաստեղծ, ամենակեցոյց, ամենափրկիչ ձեռացն: Ամենակալ եւ յամենայնի հզաւր բազկացն Յիսուսի Քրիստոսի Աստուծոյ մերոյ հանդերձ Հարբ եւ ամենասուրբ Հոգոյն փա՛ռք, պատիւ եւ իշխանութիւն յաւիտեանս. Ամէն:

^{48*} Տէս Վարդան, էջ 279բ-280ա:

¹ Բ բարձր:

^{49*} Տէս «Գիրք որ կոչի Զգաւն արարեալ սրբոյն Յակոբայ երիցս երանեալ հայրապետին Մծբին քաղաքի, ըստ խնդրոյ սրբոյ հաւրն մերոյ Գրիգորի Լուսաւորչին սակս մանկանց նորոյս Սիովնի», Կ. Պոլիս, 1824, էջ 69-70:

² Բ որ փխ. ոչ:

³ Բ Անբակում:

⁴ Բ չիք Դանիէլ:

ՑԱՆԿԵՐ

Ա Ն ՈՒ Ա Ն Ա Ց Ա Ն Կ

- Աբեղ 37
Աբեթնագով 69,192,196-199, 211, 212, 312, 318
Աբրահամ 206
Աբրահամ 32, 36, 43, 45, 108, 113, 143, 168,181,184, 202, 256, 261, 265, 287, 310, 338
Ադամ 21, 50, 107, 158-159, 256, 261, 337, 347
Ադրիանոս 115, 266
Ազարիա 36, 37, 61, 175,181,199, 200, 210, 312
Ազարիանք 205
Ահարոն 318
Աղեկսանդր Մակեդոնացի 49, 87- 88, 90, 98-99, 101, 132-134, 137-141,188,189, 239, 248, 249, 252, 279-281, 283-287, 327, 328, 333
Աղեքսանդրոս 343
Ամբակում 305, 306, 347, 348
Ամելաստդ 312
Ամոն 291
Անանիա 36, 171, 175,181, 210, 312
Անանիանք 69, 159,193,196, 212, 299, 304, 347
Անդրիանոս 266
Անտիոքոս 50, 91, 99, 101-102, 134-137, 139, 141, 153, 189, 240, 250-253, 275, 280-285, 287 (Դեմետրիոսի որդի), 285, 288-292, 296, 315, 329, 333, 334, 334, 343
Անտիպատրոս 265
Աստիագէս 98, 298, 332, 345
Աստիադէս 248
Ասիանէզ 36
Ատտիկոս 313
Արամազդ 58, 196
Արիովթ 183
Արիովք 45, 180, 183, 314
Արշաիր 103, 255, 335
Արտաշէղ 279
Արտաշէս 89, 239, (Ուշէղ) 279, (Քսէրքսէս) 279, 328
Աւգոստոս 90
Աքաբ որդի Կովղայ 309, 311
Աքիա 172
Բարսէղ 23
Բաղասամ 211
Բաղդասար 35, 37, 48, 76, 79, 84, 87, 97, 175,183,188, 215-217, 221, 312, 222, 224, 225, 226, 228, 235, 236, 239, 247, 255, 269, 312, 322-324, 327, 332
Բել (Քանանացի) 53, 55, 155, 162,193, 298, 299-303, 317, 319, 345
Դաբիրա 263
Դանիէլ 19, 21, 22, 30, 33-43, 48, 51, 58, 63, 69, 72, 74, 76-81, 83, 84, 97, 101, 111-112, 116, 123-124, 126-132, 134, 155-160, 162-163, 169, 172-177, 179, 180, 181, 183, 184, 185, 186, 187, 188, 191, 192, 197, 203, 112, 115-117, 119-120, 224-225, 227-228, 230-236, 239, 244, 246-247, 251, 254, 255, 260, 268-269, 272-278, 281, 293-294, 297-315, 320-326, 332-339, 340-343, 345-348
Դաստ 239, 255
Դարեմ 48-49, 78, 80, 84, 87, 89-90, 97, 99, 101, 103, 132, 155, 187, 188, 198, 229-331, 235, 236, 239, 247-249, 252, 255, 264, 279, 280, 298, 315, 328, 324, 325, 327, 328, 332, 333, 335, 343
Դաւիթ 45, 47, 81, 129, 160, 176, 184, 185, 189, 203, 207, 231, 232, 237, 241, 243, 256, 257, 260, 271, 277, 306, 312, 324
Դեմետրիոս 88, 99, 239, 249, 283, 284, 287, 315, 328, 333
Գաբրիէլ 101, 107, 120, 123, 125, 127, 251, 260, 261, 271, 274-276, 279, 333
Գովհարքոբ 338
Գրիգոր Աստուածաբան 49
Գրիգոր Լուսատրիչ 347- 348
Գրիգոր վրդ. Սանահնեցի 19, 164
Գրիգորիոս (աստացաղ սուրբ մատենիս) 164
Եգեկիա 36, 159, 174, 347
Եգեկիէլ 63, 66, 203, 237, 269, 304, 305
Եզր 269
Եզրաս 118, 340
Եղիա 69, 145, 159, 212, 268, 289, 304, 339, 347
Եղիշէ 329
Ենովք 145, 289

- Եպիփանես 250,333
Եսայի 36, 98, 129, 208, 220, 248, 277, 301, 332, 338
Եսու 347
Երեմիա (առաջնորդ Աղչոց վանից) 164
Երեմիա (մարգարե) 24-25, 32, 63, 76, 109, 111, 172, 203, 221, 255, 298, 309, 311, 335, 337
Եսա 37, 176, 261, 337
Եփրեմ 19, 69, 85-87, 91, 98, 126
- Զանապ 302
Զարաբաբել 111, 263, 337
Զաքարիա քահանայ 127, 276,
Զաքարիա (մարգարե) 237
Զոագովրոս 49, 188
Զովաքազ 264
- Թամուր կաղ 327
Թեկել 323
Թովմայ վարդապետ 309
- Իլմարոյ 322
Իլմարովյակ 322
Իսահակ 30, 168, 202, 237, 310
Իսրայել 183, 193, 202, 210, 253, 260, 261, 270
- Խոսրով 313
- Կայեն 195, 317
Կայիափա 68, 211
Կիրոս 40, 48, 56, 87, 89-90, 97-98, 123,132, 155, 159,188, 235, 239, 247, 248, 264, 273, 279, 280, 298, 299, 305, 313-315, 325, 327, 328, 332, 337, 340, 341, 343, 345, 347
Կղեապատրե 135, 138, 281, 283
- Հայկ (Աբեղեան) 54,193, 317
Հայք 344
Հերովդես 265, 322
Հիպոդիտես 19, 87, 89, 124,135, 140, 151,284
- Ղամեք 22
Ղուկաս 107, 261
- Մայասայ 309
Մայրաաէր 135
Մատաթե 101-102, 110,134, 281,343
Մարիամ 33, 311, 348
Մարովդաք 76, 221, 322
Մարտոնիոն 87, 239
Մարիկ 313
- Մանե 323
Մանուէլ 190
Մելիքսեդեկ 270
Միգեղաոս 287
Միսայել 36, 37, 175, 127,181,210,312
Միսաք 69, 175,192,196-199, 211, 212, 312, 318
Միքայել 274, 276, 277, 292, 341
Մովսէս 23, 69, 108, 127-128, 159, 171, 212, 257,2 58, 261, 262, 274, 276, 277, 304, 310, 312, 326, 333, 338, 347
Մուրդ 164
- Յակիմոս 288
Յակոբ հայրապետ 348
Յակոբոս (Տեառնեղբայր) 338
Յասոն 287
Յասփանես 312
Յաֆաննես 22, 35, 108-109, 125, 149, 153, 262,
Յեսու 111, 123, 159,190,263,274,304
Յետմիա 221
Յերեքոնիա 193
Յեքոնիա 76, 111, 322, 337
Յիսուս Քրիստոս 19-21, 44, 95, 96, 103, 110, 117, 132, 146, 147, 143, 150, 167, 182, 188, 190, 206, 235, 241, 245, 246, 250, 259, 265-268, 279, 285, 289, 291-293, 313, 315, 316, 322, 323, 325, 330, 334, 337-339, 342,347, 348,
Յոբ 186,216,297
Յոհան 253
Յոհան Երզնկացի (Մործորեցի) 296, 302
Յովհան 190
Յովակիմ 24, 33, 35, 165, 172-173, 255, 264, 309, 311, 312
Յովաքազ 34, 111, 173, 255, 337
Յովնաթան քահանայապետ 283
Յովսէփ 40, 90
Յովսիա 34-35, 104, 110, 173-174, 255, 264, 337
Յովհաննէս Մկրտիչ 275, 322, 338
Յովհան (Յակոբոսի եղբայր) 338
Յովհաննէս (աւետարանիչ) 292, 295
Յովնաթան 137-138
Յովնան 156, 162
Յուդա 23, 101, 170, 288, 291, 311, 335
Յուդա Մակաբե 250, 288, 292, 333
Յունանոն 307, 348
Յոքոնիա 255, 264
Յոքոզիա 173
- Նաբոբալասար 311
Նաբոբոդոնոսոր 32, 40, 44, 56-57, 59, 64, 71, 76, 86, 90, 171, 173, 182, 184, 187,

- 191, 193-198, 205, 210-216, 219-222, 224-226, 237, 238, 298, 299, 309, 311, 314, 317, 318, 320-322, 327,329
- Նեոն 50, 93, 95, 99, 101, 102, 144, 147, 148, 149, 152-153, 189, 240, 242, 245, 246, 250-253, 267, 268, 284-292, 294-296, 304, 307, 315, 329, 331, 333-334, 339
- Ներոն 265, 339
- Ներսէս 23
- Նեքստոն 173
- Նեքստով 34
- Նոյ 22, 108, 119, 261, 270, 338, 340
- Օիրին 313
- Օմատոն 102, 253
- Օուշան 22- 23, 26, 28-29, 33-34, 36, 165, 168, 171-173, 309, 310, 311
- Ովան 346
- Ուլմարովիակ 221
- Ուղկեայ 309
- Ոքոզիա 337
- Պաւղոս 20, 93, 116, 125, 150, 159, 232, 234, 242- 243, 272, 275, 293, 304, 347
- Պետրոս 51, 107, 126, 171,190, 275
- Պիղատոս 115, 267
- Պորոս 188
- Պոսաշ 164
- Պտղոմէոս 88, 99, 134-136, 138-141,284, 239, 249, 280-287, 315, 328, 333
- Պտղոմէոս Աղեկսանդր 283
- Պտղոմէոս որդի Մայրասէր 281
- Ռաստ 302
- Սադուն 164
- Սամանաս 315
- Սափիրա 171
- Սեդեկիա 104, 172, (որդի Մասիայ) 309, 311, 337
- Սեդրաք 37, 69, 175,192,196-199, 211, 212, 312, 318
- Սեթ 108, 338
- Սելեւկիոս 88, 99, 239, 249, 315, 328, 333
- Սիմոն 288
- Սմբատ 164
- Սողոմոն 31, 90,169,184, 230, 315
- Սուրբ Կոչս 261, 279, 311, 315
- Ստեփանոս Նախավկայ 31, 168, 310, 312, 338
- Ստեփանոս Սիւնեցի 19, 85, 140, 284
- Վանական վարդապետ 302
- Վարդան 166-168, 173-174, 176, 179-182, 184, 185, 188, 191, 193-199, 201-219, 221-267, 269, 270, 272-278, 280-299, 302-304, 307, 309, 311, 312, 315, 317, 319, 320, 322-324, 326-228, 330, 332, 333, 334, 336-338, 340-346, 348
- Վարդան Արևելցի 302
- Վեսպիանոս 113, 152,265, 339
- Տիսափեո 87, 239
- Տիտոս 113, 152, 265
- Տրիփոն 285
- Փարէս 323
- Փիլիպպոս 88-99, 132, 239, 249, 305, 315, 328
- Քանան 311
- Քեդկեա 309
- Քսերքսէս 132, 343

* * *

աթուրացի 173	հրէա 69, 101-102, 113, 115, 121, 124, 138, 142-143, 153-154, 157, 190, 196, 212, 252, 253, 262, 265, 266, 267, 271, 274, 283, 285, 287, 291, 295, 297, 303, 313, 334, 338, 339, 341, 346, 347
ամորֆացի 228	
ասիացի 134, 140, 343	
ասորի 86, 90, 94, 135, 201, 238, 244, 250, 281, 327, 333	
արաբացի 140, 284	
	դևտացի 265
բաբելացի 25, 44, 56, 62, 69, 86-88, 90, 94, 142, 157, 161, 173, 180, 181, 192, 201, 212, 215, 224, 238, 239, 244, 298, 303, 306, 313, 320, 321, 327, 345, 346	մակաբայացի 91, 141, 240, 292, 329
բարբարոս 232	մակեդոնացի 88, 90, 239
եբրայացի 97, 271	մադիանացի 201
եգիպտացի 90, 10, 134-135, 141, 143, 201, 258, 280, 281, 285, 287, 291, 329, 344	մար 78, 87, 90, 94, 98-99, 155, 228, 229, 231, 232, 238, 239, 244, 247, 248, 252, 255, 298, 335
եթովպացի 90, 291	յոյն 88, 90, 94, 99, 127, 132, 238, 239, 244, 248, 252, 271, 276
իսրայելացի 312	յովսեփէկեանք 274
լիբէացի 291	յուդայեան 265
	պարթև 174
կիլիկեցի 249	պարսիկ 40, 78, 87, 88, 90, 94, 98, 99, 123, 127, 228, 229, 231-232, 235, 238-239, 244, 247-249, 276, 302, 327, 329
կիտացի 287	
հայ 90, 94, 244	սկյութացի 90
հեթանոս 190, 213, 231, 237, 248, 263, 266, 267, 271, 319, 338, 339, 341	քաղդէացի 41, 49, 156, 175, 179, 228, 236, 255, 205, 215, 224, 225, 302, 312, 314, 317, 319, 323, 327, 335
հնդիկ 49, 90, 188, 271	քրիստոնէալ 263, 266, 296, 313, 334, 338
հռոմայեցի, հռովմայեցի 50, 89-90, 114, 152, 189, 238, 294, 240, 245, 265, 266, 315, 327, 339	քուրդ 229

ՑԱՆԿ ՏԵՂԱՆՈՒՆՆԵՐԻ

Աբուղ 332	Կասալից 188
Աթուր 35	Հանգըստարիթի վանք 339
Աղչոց (վանք) 164	Հեսսի վանք 339
Անտիոք 281-282, 287	Հոռմայեցոց թագավորություն 189, 328
Ասպահան 97, 332	Հրեաստան 138, 143, 232, 283, 287, 305
Ասիա 73, 90, 94, 189, 217, 244, 327	Հնդիկ 327
Ատրբաստական 291	
	Մակեդոնիա 249
Բարելացոց աշխարհ 328	Մարա 59
Բարելոն 22, 24, 25, 35, 43, 49, 66, 74, 160, 173, 181-183, 188, 194, 206, 219, 229, 249, 257, 298, 305, 309, 315, 321, 337	Մարք 314, 323-324, 327-328, 333
Բիշան 281	Միջագետք 194
	Մծբին 348
Դարբանդ 49, 188	Մովսար 291
Դեերա 56, 193-194, 198	
Դկլատ 270, 340	Յորդանան 110, 151, 263, 293, 338
	Յուդա 103, 174, 256, 309
Եգիպտոս 34, 39-40, 49, 90, 105, 134, 142- 143, 147, 181, 188, 250, 255, 258, 280,- 282, 290, 296, 327, 329, 333, 339, 343	Յունաց աշխարհ 276, 279, 280, 328, 341, 343
Եդոն 291	
Եթովպացոց թագավորություն 327	Նիմուէ 35, 173
Ելլատա 87, 239	Շառ 97, 247, 332
Երուսաղէմ 34, 50, 63, 73, 81, 90, 100, 104, 105, 107-108, 113-115, 130, 134, 154, 173, 189, 200, 203, 217, 222, 231, 232, 250, 255-259, 261, 263-267, 277-278, 280, 287-288, 290-291, 297, 311, 315, 320, 324, 333, 335-337, 339, 343	Ուբաղա (գետ) 97, 247, 249, 251, 332
Երոպա 73, 94, 98, 189, 218, 244, 248	
Եփադոն 291	Պաղեստին 23
Եփրատ 34, 313	Պարսք 90, 247, 252, 274, 276, 279-280, 291, 323-324, 327-328, 332-333, 340-341, 343
Թափար 271	Սաբային 147-148, 283, 290-291, 334
	Սեբաստիա 327
Իսրայէլ 53, 62, 67, 102, 105, 119, 168, 193, 256-259, 309, 315, 329, 335, 337-339	Սեմարա 35
Իդամ, Իլամայ երկիր 247, 332	Սիւան 20, 108, 190, 261, 348
	Սինա 257
Լիբիա 73, 94, 98, 147, 154, 189, 244, 248, 296	Վան 327
Կ. Պոլիս 348	Տիգրիս 313
Կազբք 49	Տիրոս 154, 296-297
Կադմեայ (տուն) 249	
	Քենտուր 36, 174
	Քոբար (գետ) 66, 120, 206, 270

ՑԱՆԿ ՎԿԱՅՈՒԹԵԱՆՑ Ս. ԳՐՈՑ

Հին Կտակարան

Ծննդոց		ԽԸ 13, 21	185	ԾԸ 9	106
Բ 17	158, 304	Ծ 19-65	203	ԿԱ 1	110
Գ 19	316	ԿԵ 11-12	129, 277	Սիքիա	
Ե 29	22	ԿԵ 15	277	Է 17	196
ԺԸ 27	45, 184	ԿԵ 34	272	Յովնան	
ԻԶ 23-24	237	ՀԱ 11	243	Բ	307
ԽԱ 14	41	ԶԶ 2	20, 259	Ամբակում	
Ելից		ԶԹ 4	158, 304	Բ 11	190
Ի 2	161, 306	ԶԸ 33	202	Երեմիա	
Ի 6	210	ԶԹ 10	24	Բ 13	262, 338
Թիլք		Ղ 11	83	Ժ 11	155
ԺԴ 28	241	ՂԲ 1	271	ԽԹ 5	24
Բ Աւրէնք		ՂԶ 11	271	ԻԹ 21	33
ԺԲ 8	89	ՂԸ 9	259	ԻԹ 21-33	26
ԺԵ 6	167	ՃԱ 12	251	ԼԷ 2, 5, 7-10	172
ԺԵ 7	29	ՃԲ 15	270	Ողբ	
ԺԹ 15	29	ՃԲ 16	186	Ե 19	330
ԼԲ 8	128, 237, 277, 326, 341	ՃԳ 3	257	Դանիէլ	
ԼԲ 34-35	262	ՃԳ 4	237	ԺԳ 1	22
ԼԲ 39	306	ՃԳ 25	237	ԺԳ 1-3	309
Ա թագ.		ՃԶ 46	24	ԺԳ 3	23
Բ 30	301	ՃԸԸ 11	237	ԺԳ 4	24
Գ թագ.		ՃԹԲ 6	27	ԺԳ 5	25
Գ 5-28	169	ՃԽԴ 14	122	ԺԳ 20	27
Գ 16	31	ՃԽԴ 19	30, 107	ԺԳ 23	27, 309
Դ թագ.		Առակաց		ԺԳ 32-33	166
ԻԳ 29-ԻԴ 16 36		Ը 17	160, 306, 312	ԺԳ 34	166
Բ Եզրաս		ԺԱ 31	272	ԺԳ 35	29, 166
Ե 1-2	264	ԺԵ 13	166	ԺԳ 36ա	167
Սաղմոսներ		ԻԶ 11	221	ԺԳ 36	166
Բ 9	189, 240	ԻԶ 27	162, 307	ԺԳ 37-40	167
Է 16	83	Լ 2	184	ԺԳ 41	167
ԺԵ 10	158, 304	Ժողովող		ԺԳ 42-43	167, 310
ԺԵ 12	182	Դ 4	230	ԺԳ 43	30
ԺԸ 2	207	Երգ		ԺԳ 44	168
Ի 7	313	Ե 4	124, 275, 342	ԺԳ 44-45	167
ԻԱ 7-45	184	Ը 6	110, 263, 338	ԺԳ 45	30
ԻԱ 28	234	Յոք		ԺԳ 46	30
ԻԳ 3	267	Գ 22	154, 297	ԺԳ 46-49	310
ԼԳ 8	234, 277	ԻԸ 2	186	ԺԳ 47	168
ԼԵ 7	191	Խ 4	272	ԺԳ 48-49	169
ԼԶ 28	160, 306, 348	Եսայի		ԺԳ 50	31, 169
ԼԸ 7	47, 185	Է 14	26	ԺԳ 51	169
ԽԹ 1, 4	95	Ը 14	51	ԺԳ 51-59	311
ԽԹ 3	244	ԻԸ 16	51, 190, 171	ԺԳ 52-54	169
ԽԸ 8	80	Խ 7	208	ԺԳ 54	31, 169, 170
		Խ 17	220	ԺԳ 55-56	170
		ԽԴ 20	301	ԺԳ 56-57	170
		ԽԵ 1	98, 332	ԺԳ 58	31, 170
		ԾԶ 3, 5	129, 277		

ԺԳ. 59	171	Բ 39	31	Գ 52ա	206
ԺԳ. 60	171	Բ 40	188	Գ 52	61, 70, 206
ԺԳ. 61	171	Բ 41	189	Գ 53	206
ԺԳ. 62	171	Բ 42	189, 315	Գ 54	207
ԺԳ. 63	172	Բ 44	51	Գ 56	207
ԺԳ. 64	172	Բ 44-45	190	Գ 57	207
		Բ 45	191	Գ 58	207
Ա, 1	35, 173	Բ 46	191	Գ 59	207
Ա, 2	173	Բ 47	192	Գ 60	208
Ա, 4	36	Բ 48	192	Գ 61-65	208
Ա, 5	175	Բ 49ա	192	Գ 66	208
Ա, 6	37, 175	Բ 49	192	Գ 67-68	208
Ա, 7	175			Գ 67-70	208
Ա, 8	176	Գ 1	55, 193, 317,	Գ 71	209
Ա, 8-9	176	Գ 2	194	Գ 72-74	209
Ա, 10	176	Գ 3	195	Գ 75-76	209
Ա, 11-13	176	Գ 4	57,195	Գ 77-78	209
Ա, 14-15	177	Գ 5-6	195	Գ 79-80	209
Ա, 16	177	Գ 7	196	Գ 81-83	209
Ա, 17ա	177	Գ 8-11	196	Գ 84-86	210
Ա, 17	177	Գ 12	58, 196	Գ 86	68
Ա, 18-19	177	Գ 12-15	317	Գ 87	68
Ա, 20ա	177	Գ 13	196	Գ 87-88	210
Ա, 20	177	Գ 14	197	Գ 89	210
		Գ 15	197	Գ 90	68, 210
Բ 1	314	Գ 16-17	58,197	Գ 91-92	55, 211
Բ 3	41	Գ 17-20	318	Գ 93	211
Բ 8	179	Գ 18	197	Գ 94-95	211
Բ 8-9	42	Գ 19	198	Գ 95	212
Բ 9	179	Գ 20	198	Գ 96	212
Բ 10-11	179	Գ 21	318	Գ 97ա	212
Բ 12-13	180	Գ 21-22	60,199	Գ 97	212
Բ 13ա	180	Գ 23-24	199		
Բ 14-15	180	Գ 25	199	Դ 98	214
Բ 16	181	Գ 26	61, 200, 318	Դ 100	214
Բ 17	181	Գ 27ա	200	Դ 1	71, 215
Բ 18	181	Գ 27	61, 200	Դ 2	72, 215
Բ 19	181	Գ 28ա	201	Դ 3-4	215
Բ 20ա	182	Գ 28	61,200	Դ 6ա	215
Բ 20	181	Գ 29-30	201	Դ 6	72, 215
Բ 21ա	182	Գ 30	201	Դ 7-15	216
Բ 21բ	182	Գ 31	201	Դ 16ա	217
Բ 21	182	Գ 32ա	201	Դ 16բ	217
Բ 22	182	Գ 32	62, 201	Դ 16	72, 217, 320
Բ 23ա	183	Գ 33	62, 301	Դ 17	217
Բ 23բ	183	Գ 34-35	202	Դ 20-22	218
Բ 23	182	Գ 34-38	63	Դ 25-27	219
Բ 26	183	Գ 35	202	Դ 27	321
Բ 27	184	Գ 36	202	Դ 28-29	219
Բ 27-28	45	Գ 37	202	Դ 30	219
Բ 28-29	184	Գ 38	202	Դ 31	220
Բ 30ա	185	Գ 39-40	203	Դ 32	220
Բ 30	184	Գ 40-63	203	Դ 33	76, 220
Բ 31ա	185	Գ 41	64	Դ 34	221
Բ 31	185	Գ 41-42	203		
Բ 31բ-33	186	Գ 43	203	Ե 1	222
Բ 31-35	46	Գ 44	204	Ե 1-3	222
Բ 32-35	314	Գ 45	204	Ե 4	222
Բ 34	50, 307	Գ 45-50	205	Ե 5	322
Բ 35	186, 191	Գ 46	204	Ե 6	224
Բ 36	187	Գ 47-64	204	Ե 7	224
Բ 38-39	187	Գ 48-65	205	Ե 8	224
Բ 39ա	187	Գ 50ա	205	Ե 9	224
Բ 39բ	188	Գ 51	206	Ե 10-12	77, 225

Ե 13-14	323	Է 26	95	Թ 25q	264
Ե 13-16	225	Է 28uu	246	Թ 25	111-112, 263
Ե 17	225, 323	Է 28	96, 246	Թ 26uu	265
Ե 18-21	226	Ը 1	247	Թ 26p	265
Ե 18-28	78	Ը 1-2	332	Թ 26q	266
Ե 22-23	226	Ը 2	97, 247	Թ 26ղ	266
Ե 24-25	227	Ը 3	97	Թ 26տ	266
Ե 25-30	323	Ը 3-8	332	Թ 26	113-115, 265
Ե 26	227	Ը 4	248	Թ 27uu	267
Ե 27	227	Ը 5uu	248	Թ 27p	267
Ե 28	228	Ը 5	98, 99, 248	Թ 27	114, 115, 266
Ե 29	228	Ը 6-9	249	Ժ 1	118, 269
Ե 30	228	Ը 7	99	Ժ 1-11	340
Ե 31	229	Ը 8uu	249	Ժ 3uu	270
Զ 1-2	230	Ը 8	99, 249	Ժ 3	119, 270
Զ 3-4	230	Ը 9	100	Ժ 4	270
Զ 5-7	80	Ը 9-12	250	Ժ 5uu	271
Զ 6-9	231	Ը 12	100	Ժ 5	270
Զ 8-10	324	Ը 13-14	250	Ժ 6uu	271
Զ 10	231	Ը 14	100	Ժ 6p	271
Զ 11-13	232	Ը 16	251	Ժ 6q	272
Զ 11-16	82	Ը 17	251	Ժ 6	121, 271
Զ 12	325	Ը 18-19	252	Ժ 7	121, 272
Զ 16	233	Ը 20-22	252	Ժ 8p	273
Զ 17	233	Ը 23	102	Ժ 8	122, 272
Զ 18	233	Ը 23-25	252	Ժ 9, 10	122
Զ 19-20	233	Ը 25	102	Ժ 10	273
Զ 20-22	325	Ը 26	103, 253, 334	Ժ 11	122, 273
Զ 21-22	234	Ը 27	103, 254	Ժ 12	122, 273
Զ 23-24	234	Թ 1	255	Ժ 13uu	274
Զ 25-28	325	Թ 1-3	335	Ժ 13p-14	274
Զ 26-27	235	Թ 2	104	Ժ 13	124, 274, 341
Է 1	236	Թ 3-4	255	Ժ 15	124, 274, 342
Է 2-6	236	Թ 4	104	Ժ 16uu-17	275
Է 2-8	326	Թ 4-7	335	Ժ 16	124, 125-126, 275, 342
Է 2-9	85	Թ 5	256	Ժ 17uu -19	275
Է 3	238	Թ 5-6	256	Ժ 19uu -20	275
Է 4uu	238	Թ 7	256	Ժ 19-20	126
Է 4p	238	Թ 8-10	257	Ժ 20uu	276
Է 4	238	Թ 11	257	Ժ 20p	276
Է 5	238	Թ 11uu-13	257	Ժ 20	126-127
Է 6	239	Թ 13uu	258	Ժ 21uu	277
Է 7	240	Թ 14	258, 335	Ժ 21	128
Է 8	240	Թ 15	258	ԺԱ 1	131, 279
Է 9uu	241	Թ 16	258	ԺԱ 2uu	279
Է 9	240	Թ 17	259	ԺԱ 2	131-132, 279
Է 9p-10	329	Թ 17-23	336	ԺԱ 2-3	343
Է 9-10	329	Թ 18-19	259	ԺԱ 3	280
Է 10uu	242	Թ 20	105	ԺԱ 3, 4	133
Է 10	242, 330	Թ 20-21	260	ԺԱ 4uu	280
Է 11	242	Թ 22	106	ԺԱ 4	280, 343
Է 12	242	Թ 22-23	260	ԺԱ 5	280
Է 13	22, 243	Թ 23-26	336	ԺԱ 6uu	281
Է 13-15	330	Թ 23-27	107	ԺԱ 6	281
Է 14	243	Թ 24uu	261	ԺԱ 6, 7	135
Է 15	244	Թ 24p	262	ԺԱ 7-8	281
Է 16	244	Թ 24q	262	ԺԱ 9-10	282
Է 17	244	Թ 24ղ	262	ԺԱ 10	136
Է 18	244	Թ 24տ	262	ԺԱ 11-12	282
Է 19-22	245	Թ 24	108-110, 261	ԺԱ 13-14	282
Է 23-27	245	Թ 25uu	263	ԺԱ 14	137
Է 25	331	Թ 25p	264		

ԺԱ, 15	137	ԺԱ, 44	147, 148	ԺԴ 15-17	301
ԺԱ, 15-16	283	ԺԱ, 44-45	291	ԺԴ 22	156, 301
ԺԱ, 16	137, 283			ԺԴ 23	302
ԺԱ, 17	138, 283	ԺԲ 1ա	292	ԺԴ 25	302
ԺԱ, 18	284	ԺԲ 1	292	ԺԴ 26	303, 346
ԺԱ, 19	139	ԺԲ 1, 2	149	ԺԴ 27-28	303
ԺԱ, 19-20	139	ԺԲ 2	149, 150, 292	ԺԴ 28	157, 347
ԺԱ, 20-21	284	ԺԲ 3	150, 293	ԺԴ 29	157, 303
ԺԱ, 21ա-23ա	285	ԺԲ 4	150, 293	ԺԴ 30	304
ԺԱ, 21	140	ԺԲ 5	150, 293	ԺԴ 31	347
ԺԱ, 23ա-25	285	ԺԲ 6	151, 293	ԺԴ 32-34	305
ԺԱ, 23	140	ԺԲ 7ա	294	ԺԴ 35-36	305
ԺԱ, 25ա-26	286	ԺԲ 7	151-152, 294, 343	ԺԴ 36-37	348
ԺԱ, 27-28	286			ԺԴ 37	160
ԺԱ, 28	141, 143, 287	ԺԲ 8	252, 294	ԺԴ 37-38	305
ԺԱ, 29-30	287	ԺԲ 9	152, 294	ԺԴ 38ա	306
ԺԱ, 30	143, 287	ԺԲ 10ա	295	ԺԴ 39ա-40	306
ԺԱ, 31ա-32	288	ԺԲ 10բ	295	ԺԴ 39	161, 306
ԺԱ, 31	144, 287	ԺԲ 10	153, 295	ԺԴ 39-41	348
ԺԱ, 32ա	288	ԺԲ 11	153	ԺԴ 40	161
ԺԱ, 32	144	ԺԲ 11-12	295, 343	ԺԴ 41ա	307
ԺԱ, 33	144, 288	ԺԲ 13	154, 297	ԺԴ 41	161, 307
ԺԱ, 34ա-35ա	288			ԺԴ 65	298, 345
ԺԱ, 35	145	ԺԴ 1-21	345	Եզեկ.	
ԺԱ, 37ա	290	ԺԴ 2-3	298	Ա, Ժ	206
ԺԱ, 37	146, 289	ԺԴ 3ա	298	Գ 12	207
ԺԱ, 38ա	290	ԺԴ 4	299	Ժ 12	123
ԺԱ, 38	146	ԺԴ 5	299	Ժ 13	123
ԺԱ, 39	146, 290	ԺԴ 6	299	ԺԱ, 19	123
ԺԱ, 40	147	ԺԴ 7-8	300	ԼԶ 26	273
ԺԱ, 40-41	290	ԺԴ 9	300	ԼԵ 1	305
ԺԱ, 41	147, 290, 344	ԺԴ 10-12	300		
ԺԱ, 42-43	291	ԺԴ 13-14	301		

ՆՈՐ ԿՏԱԿԱՐԱՆ

Մատթ.		ԻԴ 14	289	Յովն.	
Գ 11	125, 262, 275	ԻԴ 15	116	Ա, 14	272
Գ 12	190	ԻԴ 22	95	Ա, 20	108
Գ 15	109, 262, 338	ԻԴ 23	149, 292	Ա, 27	275
Ե 27	237	ԻԴ 27-31	275	Ա, 29	110, 261
Ը 12	224	ԻԵ 34	241, 312, 330	Գ 33	110, 263, 338
Ժ 19	125, 275	ԻԵ 41	223	Ե 27	92
ԺԱ, 13	110, 262, 338	ԻԵ 37	295	Ե 29	150, 293
ԺԳ 11, 16	20, 150	ԻԸ 18	243	Է 9-10	92
ԺԳ 12	223			Է 13, 14	94
ԺԳ 16	20, 293	Մարկ.		Ը 12	237
ԺԳ 40-49	289	Ա, 7	125, 275	ԺԲ 47	276
ԺԳ 42	50	Դ 11	293	ԺԴ 9	277
ԺԳ 43	150, 293	ԺԴ 22	289	ԺԵ 19	20
ԺԶ 18	190	ԺԴ 63	167	ԺԹ 19	295
ԺԸ 10	128			Հոմմ.	
ԺԸ 20	181	Ղուկ.		Դ 4	262
ԺԸ 22	95	Բ 21	110	Ը 22	347
ԺԹ 28	240	Գ 16	275	Ը 23	347
ԻԱ, 42	190	Ժ 20	292	Ը 23-25	306
ԻԱ, 44	191	ԺԳ 28	224	Թ 33	51
ԻԲ 13	224	ԺԶ 16	338	Ժ 11	51
ԻԴ 7	86, 142	ԺԸ 8	253	ԺԱ, 33	125, 275
ԻԴ 12	296	ԻԲ 30	329		
ԻԴ 13	154				

Ա, Կորնթ.		Դ 3	149	Եբր.	
Ա, 24	44	Դ 35	292	Ա, 14	83, 334
Ա, 25	237			Բ 8	243
Ա, 30	109	Կողոս.		Բ 13	94
Գ 18	237	Բ 14	109, 262	Ժ 33	20
ԺԲ 28	21	Գ 4	245	ԺԱ, 38	20
ԺԵ 41	293, 150			ԺԳ 8	330
		Բ Թեաաղ.			
Բ Կորնթ.		Բ 3	190, 268, 295	Ա, Պետր.	
Ե 8	297	Բ 8	116, 242, 330, 339	Բ 5	51, 190
Զ 14	236				
		Ա, Տիմ.		Բ Պետր.	
Եփես.		Բ 4	46	Բ 22	221
Բ 20	21	Զ 16	241		
				Յայտն.	
Փիլիպ.				Է 14	295
Ա, 23	155			ԺԴ 1	292

ԲՈՎԱՆՂԱԿՈՒԹԻՒՆ

ՆԵՐԱԾՈՒԹԻՒՆ	9
ԲՆԱԳՐԵՐ	
Վ. Արեւելցի, Արդիւնաւոր եւ սուրբ վարդապետին Վարդանայ սակաւ ինչ վաստակ ի սուրբն Դանիէլ.....	19
Յովհաննիսի Երզնկացոյ (Ծործորեցոյ) մեկնութիւն Դանիէլի	165
Պատմութիւնս ի տեսլեան Դանիէլի մարգարէէ մեկնութիւն եւ կարճ ի կարճոյ ի թովմայ վարդապետտ	309
ՑԱՆԿԵՐ	
Անուանացանկ	349
Տեղանունների ցանկ	353
Ցանկ Ս. Գրոց վկայութեանց	354

~~~~~

ՀԻՆ ԿՏԱԿԱՐԱՆԻ ԳՐՔԵՐԻ ՄԵԿՆՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
20

ՎԱՐՂԱՆ ԱՐԵԻԵԼՑԻ
ՅՈՎՅԱՆՆԷՍ ԾՈՐԾՈՐԵՑԻ
ԹՈՎՄԱ ՄԵԾՈՓԵՑԻ

ՄԵԿՆՈՒԹԻՒՆՔ ԴԱՆԻԷԼԻ ՄԱՐԳԱՐԷՈՒԹԵԱՆ

Աշխատասիրողներ՝
Հակոբ Քյոսեյան, Մարթա Արաբյան

Համակարգչային աշխատանքները՝
Հրատարակչական բաժնի

Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ – 2007